

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**‘Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗ
ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΔΙΕΘΝΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ. ΜΙΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ
ΜΕΛΕΤΗ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΤΟΥ
ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ’**

ΕΙΡΗΝΗ ΦΛΕΒΟΤΟΜΟΥ

ΜΕΛΗ ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ:
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΕΡΡΑΚΗΣ Στ.
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΣΑΛΤΑΣ Γ.
ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΣΥΡΙΓΟΣ Α.

ΑΘΗΝΑ
ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2011

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διδακτορική διατριβή υπό τον τίτλο "Ο θεσμός της αποστρατικοποίησης στη διεθνή μεταπολεμική κοινότητα. Μια συγκριτική μελέτη και η περίπτωση των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου", εκπονήθηκε στο Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Στο σημείο αυτό θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες και την ευγνωμοσύνη μου προς όλους όσους βοήθησαν στην ολοκλήρωση της διατριβής.

Το θέμα της διατριβής επιλέχθηκε από τον Καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου κ. Στέλιο Περράκη, τον οποίο και θέλω να ευχαριστήσω θερμά για την ευκαιρία που μου έδωσε να μελετήσω το εν λόγω ζήτημα και την εμπιστοσύνη που έδειξε στο πρόσωπό μου, καθώς και για την ιδιαίτερη επιστημονική καθοδήγηση, την επίβλεψη και την αμέριστη υποστήριξη που μου παρείχε κατά τη διάρκεια συγγραφής της εργασίας.

Ένα ιδιαίτερο ευχαριστώ οφείλω στον Επίκουρο Καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου κ. Άγγελο Συρίγο, ο οποίος με βοήθησε με τις εύστοχες υποδείξεις και συμβουλές του καθ' όλη την πορεία της ερευνητικής μου προσπάθειας, συμβάλλοντας τα μέγιστα στην ολοκλήρωση της διατριβής. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω και τον Καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου κ. Γρηγόρη Τσάλτα, μέλος της τριμελούς επιτροπής που επέβλεπε την εκπόνηση της διατριβής.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω την βαθιά μου ευγνωμοσύνη προς την οικογένειά μου, τους γονείς μου Δημήτρη και Ευγενία Φλεβοτόμου και τα αδέρφια μου Κώστα και Νίκο για την συναισθηματική, υλική και ενθαρρυντική στήριξή τους σε κάθε μου προσπάθεια, δίνοντας μου πάντοτε δύναμη και κουράγιο για να συνεχίσω.

*Στον πατέρα μου,
Δημήτρη*

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
<u>ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ</u>	
Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΩΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ	6
I. ΠΡΩΙΜΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΚΑΘΕΣΤΩΤΩΝ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ	6
II. ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΚΑΘΕΣΤΩΤΩΝ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ 19 ^{ου} ΑΙΩΝΑ	9
III. ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20 ^ο ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΜΕΧΡΙ ΤΟΝ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ	18
1. Διακήρυξη μεταξύ της Μεγάλης Βρετανίας και της Γαλλίας σχετικά με την Αίγυπτο και το Μαρόκο (1904)	20
2. Συνθήκη Ειρήνης του Πόρτσμουθ (1905)	20
3. Συνθήκη του Κάρλσταντ (1905)	21
4. Συνδιάσκεψη των Παρισίων (1919)	23
5. Οι Συνθήκες Ειρήνης του Ντόρπατ (1920)	27
6. Η Συνθήκη Σβάλμπαρντ (1920)	29
7. Σύμβαση σχετικά με τη μη- οχύρωση και την ουδετεροποίηση των νησιών Ααλαντ (1921)	30
8. Η Συνθήκη της Ουάσινγκτον (1922)	31
9. Η Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης (1923)	32
10. Σύμβαση σχετικά με την Οργάνωση του Καθεστώτος της Ταγγέρης (1925)	35
11. Η Συνθήκη Ειρήνης Ταγκού (1933)	36
12. Συμφωνία Ανακωχής μεταξύ Γαλλίας και Ιταλίας (1940)	36
13. Συνθήκη μεταξύ της Φινλανδίας και της Σοβιετικής Ένωσης σχετικά με τα νησιά Ααλαντ (1940)	37
14. Η Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων (1947)	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : Η ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ Ο ΤΡΟΠΟΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ	41

I. ΟΡΙΣΜΟΣ ΕΝΝΟΙΩΝ	41
1. Η διάκριση των εννοιών ‘αποστρατικοποίηση’ και ‘ουδετεροποίηση’	41
α) Προέλευση του όρου ‘ουδετεροποίηση’	42
β) Η έννοια της ‘ουδετεροποίησης’	44
2. Αποστρατικοποίηση	48
3. Αποστρατικοποιημένες ζώνες	53
II. ΑΜΕΣΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ	58
1. Μείωση εντάσεων για την αποφυγή συγκρούσεων κατά μήκος συνοριακών γραμμών	59
2. Μείωση πιθανοτήτων για την πραγματοποίηση αιφνίδιων επιθέσεων	63
3. Προσωρινή λύση για περιοχές αμφισβητούμενης κυριαρχίας	65
4. Δημιουργία συνθηκών ασφάλειας για την ομαλή διακίνηση (προσώπων και αγαθών χωρίς παρεμπόδιση από την ύπαρξη στρατευμάτων)	67
5. Ειρηνική χρήση	68
6. Συμπερασματικό σχόλιο	70
III. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ	71
1. Μορφολογία της αποστρατικοποιημένης ζώνης	71
2. Βαθμός αποστρατικοποίησης	73
3. Παρέμβαση τρίτων μερών	75
4. Περίοδος εφαρμογής των αποστρατικοποιημένων καθεστώτων	79
5. Διάρκεια των αποστρατικοποιημένων καθεστώτων	84
IV. ΛΗΞΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ	87
1. Τρόποι τερματισμού των αποστρατικοποιημένων καθεστώτων	87
2. Συμπερασματικό σχόλιο	98
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : Ο ΝΟΜΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ	100
I. ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ ΚΑΙ Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ	100
II. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ ΚΑΙ Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ	107
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ	112
I. Η ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ	112
1. Η Κοινωνία των Εθνών	113
2. Το Πρωτόκολλο για την Ειρηνική Διευθέτηση των Διεθνών Διαφορών (1924)	115
3. Δήλωση της Διακοινοβουλευτικής Ένωσης (1925)	117

4. Οι Συμφωνίες του Λοκάρνο (1925)	119
5. Το Σύμφωνο Kellogg- Briand (1928)	120
II. Η ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ	124
1. Ιστορική αναδρομή της δημιουργίας του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών	124
2. Ο θεσμός της αποστρατικοποίησης στον ΟΗΕ	128
3. Ο θεσμός της αποστρατικοποίησης στη σύγχρονη διεθνή πραγματικότητα	135
<u>ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ</u>	
ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	143
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : Η ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ	143
I. ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ- ΧΙΟΥ- ΣΑΜΟΥ- ΙΚΑΡΙΑΣ ΥΠΟ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ (1923)	145
1. Σκοπός της Συνθήκης της Συνθήκης της Λωζάννης (1923)	146
2. Έκταση της αποστρατικοποίησης	148
II. ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΛΗΜΝΟΥ ΚΑΙ ΣΑΜΟΘΡΑΚΗΣ ΥΠΟ ΤΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ (1923) ‘ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΤΩΝ ΣΤΕΝΩΝ’ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΜΟΝΤΡΕ (1936)	151
1. Η Σύμβαση της Λωζάννης (1923) ‘Περί του καθεστώτος των Στενών’	151
α) Σκοπός της Σύμβασης	151
β) Έκταση της Αποστρατικοποίησης	154
2. Η Συνθήκη του Μοντρέ 1936 ‘Περί του Καθεστώτος των Στενών’	157
α) Σκοπός της Σύμβασης	159
III. ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΩΝ ΥΠΟ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΕΙΡΗΝΗΣ ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ (1947)	161
1. Σκοπός της Συνθήκης Ειρήνης των Παρισίων (1947)	165
2. Έκταση της αποστρατικοποίησης	167
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 : ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	169
I. ΤΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ	170
1. Τα νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου	170
2. Δωδεκάνησα	175

II. ΤΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	177
1. Λήμνος και Σαμοθράκη	177
2. Μυτιλήνη- Χίος- Σάμος- Ικαρία και Δωδεκάνησα	184
3. Θεώρηση των συνιστώσων της τουρκικής απειλής στο Αιγαίο από το 1974 έως σήμερα	186
α. Η Υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου	186
β. Χωρικά ύδατα- Εθνικός Εναέριος Χώρος- FIR Αθηνών	190
γ. Η στρατικοποίηση των νησιών του Αιγαίου	193
δ. Αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας και οι «γκρίζες ζώνες»	195
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 : ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ	199
 I. Η ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ (1923) ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟ ΤΗ ΝΕΑ ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΜΟΝΤΡΕ (1936)	199
 II. ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΜΕΣΑ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΤΟΥ ΜΟΝΤΡΕ (1936)	209
 III. ΤΟ ΑΡΘΡΟ 12 ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ (1923) ΚΑΙ Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΩΝ ΕΞΙ (1914)	214
 IV. ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ ΕΙΝΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ RES INTER ALIOS ACTA	225
 V. ΘΕΜΕΛΙΩΔΗΣ ΑΛΛΑΓΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ	235
 VI. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΗΣ ΝΟΜΙΜΗΣ ΑΜΥΝΑΣ	240
1. Η προέλευση του δικαιώματος της Νόμιμης Άμυνας	240
2. Το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας υπό τις διατάξεις του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών	243
3. Η προληπτική άμυνα	253
4. Το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας σε σχέση με την αποστρατικοποίηση και η περίπτωση της Ελλάδας	263
 VII. ΜΙΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	277
 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	284
 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	298

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

A.J.I.L.	American Journal of International Law
Am. U.Int.L. Rev.	American University of International Law Review
A.S.I.L.	American Society of International Law
A.P.Sc.Rev.	The American Political Science Review
BFSP	British and Foreign St Papers
C.F.E.	Conventional Forces in Europe (Treaty)
C.F.M.	Council of Foreign Ministers
C.L.J.	Cambridge Law Journal
C.U.P.	Cambridge University Press
Chi.L.Rev.	The University of Chicago Law Review
Col. L. Rev.	Columbia Law Review
Doc.	Document
E.J.I.L.	European Journal of International Law
E.J.L.	European Law Journal
E.P.I.L.	Encyclopedia of Public International Law
For. Aff.	Foreign Affairs
G.A.O.R.	General Assembly Official Records
G.A. Res.	General Assembly Resolution
Grot. Soc. Transactions	Transactions of the Grotius Society
H. R. Q.	Human Rights Quarterly
I.C.J.	International Court of Justice
I.C.L.Q.	International and Comparative Law Quarterly
I.C.R.C.	International Committee of Red Cross
I.J.	International Journal
It.J.Int.A.	Italian Journal of International Affairs
It. Ybk. Int. L.	Italian Yearbook of International Law
I.L.C.	International Law Commission
I.L.R.	International Law Reports
Int. Org.	International Organization
J.B.I.Int.Aff.	Journal of the British Institute of International Affairs

J.P.Res.	Journal of Peace Research
J.P.St.	Journal of Palestine Studies
Mich.L.R.	Michigan Law Review
N.A.T.O.	North Atlantic Treaty Organization
N.R.G. T	Nouveau Recueil General de Traites (De Martens ed.)
O.U.P.	Oxford University Press
Pace Int.L.Rev.	Pace International Law Review
P.A.	Pacific Affairs
Para.	Paragraph
P.C.A.	Permanent Court of Arbitration
P.S.Q.	Political Science Quarterly
P.C.I.J.	Permanent Court of International Justice
R.C.A.D.I.	Recueil des Cours de l'Académie de Droit International
Rep.	Reports
R.H.D.I.	Revue Hellénique de Droit International
S.C.O.R.	Security Council Official Records
S.C. Res.	Security Council Resolution
SIPRI	Stockholm International Peace Research Institute
Suppl.	Supplement
UNFICYP	United Nations Interim Force in Lebanon
UNIKOM	United Nations Iraq Kuwait Observation Mission
UNPROFOR	United Nations Protection Force
U.N.T.S.	United Nations Treaty Series
UNTSO	United Nations Truce Supervision Organization
UN Ybk	United Nations Yearbook
UNYOM	United Nations Yemen Operation Mission
V.L.R.	Virginia Law Review
v, vs	versus
L.N.T.S	League of Nations Treaty Series
W.P.Q.	The Western Political Quarterly
Y.L.J.	Yale Law Journal
Ybk	Yearbook

Z.a.ö.R.V.	Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht
Γ.Σ.	Γενική Συνέλευση
Σ.Α.	Συμβούλιο Ασφαλείας
Δ.Δ.	Διεθνές Δικαστήριο
Δ.Δ.Δ.Δ.	Διαρκές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης
Ε.Δ.Δ.	Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου
Ε.Σ.Σ.Δ.	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ιδ.	ιδίως
Κ.τ.Ε	Κοινωνία των Εθνών
Μτφ.	μετάφραση
ν.μ.	ναυτικά μίλια
Ο.Η.Ε	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ο.π.	όπως παραπάνω
παρα.	παράγραφος
σελ.	σελίδα
σημ.	σημείωση
υποσημ.	υποσημείωση
Φ.Ε.Κ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως
Χ.Η.Ε	Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Πόλεμος είναι εκείνη η κατάσταση κατά την οποία διεκδικούμε τα δικαιώματά μας δια της βίας» είναι ο ορισμός που δίνει ο De Vattel για τον πόλεμο¹. Ο πόλεμος αποτέλεσε μια από τις κυριότερες μορφές επίλυσης των διαφορών από τη δημιουργία των οργανωμένων ανθρωπίνων κοινωνιών μέχρι τη σύγχρονη θεσμική οργάνωση της διεθνούς κοινότητας. Ανέκαθεν, η προσφυγή στον πόλεμο, η χρήση ένοπλης βίας, η διεξαγωγή ενόπλων συγκρούσεων με συγκριμένους στόχους, αποτέλεσε ένα μέσο επιβολής και επικράτησης, ένα εργαλείο πολιτικής, ένα εργαλείο υπεράσπισης, το οποίο εξελίχθηκε παράλληλα με τον άνθρωπο και τις ικανότητές του και διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στις διακρατικές και αργότερα διεθνείς σχέσεις.

Ωστόσο, από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, οι ευρωπαϊκές αυτοκρατορίες που ταλανίστηκαν από τις πολυετείς συρράξεις στους αιώνες που προηγήθηκαν, άρχισαν να στρέφονται στην αναζήτηση μέσων που θα κατοχύρωναν την ασφάλειά τους και τη διαφύλαξη της ειρήνης, ενώ θα περιόριζαν την προσφυγή στον πόλεμο. Οι μεγάλες ηγεμονίες του ευρωπαϊκού χώρου αναζήτησαν μεθόδους που στόχευαν στην εξάλειψη πιθανών απειλών προς τα εδάφη τους και στον περιορισμό του πολέμου μέσα από την ειρηνική ικανοποίηση των ζωτικών τους συμφερόντων και τη διαφύλαξη της κυριαρχίας τους. Στον 20^ο αιώνα, ο πόλεμος περνά στην παρανομία. Η διεθνής κοινότητα μετά τον καταστροφικό για την ανθρωπότητα Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, προσπάθησε να εξοστρακίσει την έννοια του πολέμου ως μεθόδου επίλυσης των διακρατικών διαφορών. Από την περίοδο αυτή, η ανάγκη ενίσχυσης της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας εμφανίζεται με τρόπο επιτακτικό. Μέσα σε αυτή την πολιτική πραγματικότητα, τα κράτη, εκκινώντας από συλλογικές βάσεις, εστίασαν στην αναζήτηση των τρόπων που θα οδηγούσαν στον περιορισμό και την καταπολέμηση των ενόπλων συρράξεων και που θα συνέβαλλαν αποφασιστικά στην επίτευξη και διατήρηση της επιζητούμενης ασφάλειας. Η απαγόρευση του επιθετικού πολέμου και η ειρηνική διευθέτηση των διακρατικών διαφορών, η ανάπτυξη της διεθνούς αλληλεγγύης και οι διεθνείς προσπάθειες για τον αφοπλισμό, δημιούργησαν ένα αλληλεξαρτώμενο ρυθμιστικό

¹De Vattel E., *The Law of Nations or Principles of the Law of nature*, Clark, New Jersey, 3rd ed., 2005, σελ. 392.

πλαίσιο κανόνων στην περίοδο του μεσοπολέμου, με απώτερο σκοπό την ειρήνη και την ασφάλεια. Τα μέτρα αυτά γρήγορα διαψεύστηκαν από το ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Παρόλ' αυτά, η επιθυμία για μια μονιμότερη ειρήνη γίνεται ακόμα πιο έντονη μετά τον τερματισμό του πολέμου, και η διατήρηση της διεθνούς ασφάλειας τίθεται σε νέες θεσμικές βάσεις, με τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών να αποτελεί τον πρωταρχικό θεματοφύλακα αυτής.

Ένας ιδιαίτερος τρόπος επίτευξης της απαραίτητης αυτής ασφάλειας, ο οποίος έκανε την εμφάνισή του από πολύ νωρίς στον ευρωπαϊκό χώρο, χρησιμοποιήθηκε σε πλήθος περιπτώσεων παγκοσμίως ως συμβατικό εργαλείο κρατικής πολιτικής, και καθιερώθηκε στον 20^ο αιώνα ως ένα θεσμικό μέσο επίτευξης της ειρήνης προς το συμφέρον ολόκληρης της διεθνούς κοινότητας, υπήρξε το φαινόμενο της αποστρατικοποίησης (demilitarization)². Η σημασία της έγκειται στην εμφάνιση και την εξέλιξη της ως τρόπου διατήρησης της ασφάλειας σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, μέσα από την απομάκρυνση και εξάλειψη από αυτή των στρατιωτικών μέσων που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε μια ένοπλη σύρραξη. Παρά το γεγονός πως ο όρος «*αποστρατικοποίηση*» εμφανίσθηκε για πρώτη φορά μόλις το 1856, εντούτοις το καθεστώς χρησιμοποιούταν από τα κράτη αρκετά νωρίτερα, και αφορούσε στην επιβολή της καταστροφής ή/και απαγόρευσης ανέγερσης οχυρώσεων και οχυρωματικών έργων σε μια εδαφική ζώνη. Η επιβολή αυτή προερχόταν από συνθήκες ειρήνης και ήταν το αποτέλεσμα της βούλησης του νικητή στο ηττημένο κράτος, με σκοπό την στρατιωτική του αποδυνάμωσή ώστε να διατηρηθεί η ασφάλεια σε μια περιοχή, η οποία συνιστούσε συνήθως κοινό σύνορο ή ήταν ιδιαίτερης στρατηγικής αξίας.

Η αποστρατικοποίηση αποτέλεσε μια πρακτική που σταδιακά εφαρμοζόταν ολοένα και πιο συχνά. Αποτέλεσμα ήταν, το περιεχόμενό της να εμπλουτίζεται σταδιακά για να περιλάβει και άλλου είδους απαγορεύσεις σε μια γεωγραφική ζώνη, όπως το έμψυχο στρατιωτικό δυναμικό, και να γίνεται πιο συγκεκριμένη ως προς τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της και τους σκοπούς που πρέπει να επιτελέσει. Συνεπώς, το καθεστώς προσαρμοζόταν, ανταποκρινόμενο στις εκάστοτε ανάγκες των κρατών που το

² Εξίσου με τον όρο «*αποστρατικοποίηση*», χρησιμοποιείται και ο όρος «*αποστρατιωτικοποίηση*». Στο λεξικό Μπαμπινιώτη γράφεται πως η σωστή λέξη είναι «*αποστρατιωτικοποίηση*», ενώ η «*αποστρατικοποίηση*» είναι προϊόν ανομοιοτικής απλολογίας. Ωστόσο, και οι δύο προέρχονται από την ίδια ρίζα, και αποτελούν μεταφρασμένο δάνειο από τον αγγλικό όρο «*demilitarization*». Μπαμπινιώτης Γ., 'Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας', Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ, Αθήνα, 2^η εκδ., 2002, σελ. 255- 256.

υιοθετούσαν. Προπολεμικά, η αποστρατικοποίηση έφτασε στην περίοδο ακμή της. Η εγκατάσταση αποστρατικοποιημένων ζωνών και η υποχρέωση σεβασμού αυτών για την αποφυγή ενόπλων συγκρούσεων, καταδεικνύει το πολιτικό μέλημα της εποχής, που δεν είναι άλλο από τη διαφύλαξη της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Το καθεστώς χρησιμοποιήθηκε εκτεταμένα και στις διεθνείς συνδιασκέψεις που τερμάτισαν τους δύο Παγκοσμίους Πολέμους, ως τρόπος αποδυνάμωσης των πρώην εχθρικών κρατών και διασφάλισης του γεγονότος πως δεν θα σταθούν ικανά να αποτελέσουν ξανά απειλή για τη διεθνή κοινότητα. Ωστόσο, η αποστρατικοποίηση αποτελούσε ουσιαστικά ένα μέσο επιβολής κυρώσεων, με αποτέλεσμα τη δημιουργία ιδιαίτερα επαχθών καθεστώτων, τα οποία είχαν άμεσες επιπτώσεις στην κρατική κυριαρχία. Έτσι, μέσα από την θεσμική οργάνωση της διεθνούς κοινότητας στην περίοδο του μεσοπολέμου, η εφαρμογή του καθεστώτος λαμβάνει για ακόμα μια φορά διαφορετική κατεύθυνση. Στην περίοδο αυτή, η αποστρατικοποίηση εξετάστηκε μέσα από διεθνείς συνδιασκέψεις ως ένα διπλωματικό μέσο πρόληψης και αποτροπής πιθανών ενόπλων συρράξεων, ενώ πραγματοποιήθηκαν και προσπάθειες υπαγωγής αυτής σε ενιαίους κανόνες που θα ίσχυαν και θα δέσμευαν με τον ίδιο τρόπο για όλα τα κράτη. Παρόλ' αυτά, οι αδυναμίες του διεθνούς συστήματος, η αποτυχία των συλλογικών προσπαθειών για την εξάλειψη του πολέμου, η αίσθηση πικρίας των ηττημένων χωρών από τα επαχθή καθεστώτα που τους είχαν επιβληθεί, σε συνδυασμό με την ανεπάρκεια των συμβατικών εγγυήσεων και την αναποτελεσματικότητα των θεσμικών μηχανισμών, σύντομα υπονόμευσαν την διεθνή ανάγκη για ασφάλεια και ειρήνη, και κατ' επέκταση και την λειτουργία του μηχανισμού της αποστρατικοποίησης.

Στην περίοδο του ΟΗΕ, η αποστρατικοποίηση δεν χρησιμοποιείται συχνά. Εντούτοις, δεν εξαλείφθηκε από την διεθνή πρακτική. Στην μεταπολεμική περίοδο, η κυριαρχία, η ισότητα και η ανεξαρτησία των κρατών αποτελούν τις βασικές αρχές πάνω στις οποίες αναπτύσσεται και οργανώνεται η διεθνής κοινότητα. Τουτέστιν, η επιβολή ενός καθεστώτος που επηρεάζει άμεσα την ελεύθερη άσκηση της κρατικής κυριαρχίας, έφερε μια αρνητική εικόνα και δημιουργούσε δυσμενή συναισθήματα. Παρόλ' αυτά, η αποστρατικοποίηση αποτέλεσε έναν ευπροσάρμοστο μηχανισμό που ανταποκρινόταν στις επιταγές των καιρών και στις ιδιαίτερες γεωστρατηγικές ανάγκες. Έτσι, στις σύγχρονες διεθνείς σχέσεις, η αποστρατικοποίηση διαφοροποιείται σε σχέση με το παρελθόν της. Τονίζεται ιδιαίτερα ο ρόλος του θεσμού ως μέσο πρόληψης, αποτροπής

και διπλωματίας, πραγματοποιείται σε πιο αμοιβαίες βάσεις με την συμμετοχή των άμεσα ενδιαφερομένων κρατών και τη διασφάλιση της κυριαρχίας τους, λειτουργεί ως ένα προσωρινό μέσο και όχι ως μόνιμη λύση, ενώ αποτελεί και τη βάση για την ανάπτυξη νέων διεθνών πρακτικών που συμβαδίζουν με τις σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις αλλά και τις απαιτήσεις των κρατών για τη διεθνή ασφάλεια.

Το καθεστώς της αποστρατικοποίησης υιοθετήθηκε και για τα ελληνικά νησιά του Ανατολικού Αιγαίου. Πιο συγκεκριμένα, η αποστρατικοποίηση επιβλήθηκε στα νησιά Λήμνο και Σαμοθράκη με τη Σύμβαση της Λωζάννης του 1923 'Περί του Καθεστώτος των Στενών', στα νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο και Ικαρία με τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης του 1923, και στα Δωδεκάνησα με τη Συνθήκη Ειρήνης με την Ιταλία που υπογράφηκε στο Παρίσι το 1947. Οι σχετικές συνθήκες υπογράφηκαν υπό συγκεκριμένες περιστάσεις που επέβαλαν οι ιστορικές συγκυρίες, με απώτερο σκοπό την περιφρούρηση και τη διασφάλιση της ειρήνης.

Το νομικό καθεστώς των ελληνικών νησιών του Ανατολικού Αιγαίου έχει αποτελέσει αντικείμενο έντονων πολιτικών συζητήσεων μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας. Ενώ οι ελληνοτουρκικές σχέσεις ήταν ιδιαίτερα ομαλές και διακατέχονταν από πνεύμα φιλίας στην περίοδο που ακολούθησε την υπογραφή των Συνθηκών, το κλίμα άλλαξε σημαντικά από το 1974. Τα τελευταία 36 χρόνια, οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών έχουν περιέλθει σε αδιέξοδο, δημιουργώντας ένα περιβάλλον έντασης, το οποίο αποτελεί πηγή τριγμών και κρίσεων στο Αιγαίο, ακόμα και σε καθημερινό επίπεδο. Το τουρκικό κράτος προβάλλει συνεχώς ένα εύρος αμφισβητήσεων και διεκδικήσεων στον αιγαιακό χώρο σε βάρος της ελληνικής κυριαρχίας. Ένα από τα θέματα που επικαλείται λοιπόν η Άγκυρα ως ελληνοτουρκική διαφορά, αφορά και το νομικό καθεστώς των ελληνικών νησιών στο Ανατολικό Αιγαίο. Η Τουρκία κατηγορεί το ελληνικό κράτος για παραβίαση των Συνθηκών της Λωζάννης και των Παρισίων, και ζητά την διατήρηση του αποστρατικοποιημένου καθεστώτος των νησιών χωρίς καμία διάκριση.

Αντικείμενο λοιπόν της παρούσης εργασίας, θα είναι η λεπτομερής εξέταση της εμφάνισης και της εξέλιξης της αποστρατικοποίησης ως πρακτικής των κρατών σε προπολεμικό επίπεδο, και ως θεσμού του διεθνούς δικαίου στην μεταπολεμική οργάνωση της διεθνούς κοινότητας. Η μελέτη αποστρατικοποιημένων καθεστώτων από την προπολεμική περίοδο καθίσταται αναγκαία λόγω της πληθώρας των παραδειγμάτων, τα

οποία βοηθούν στην διερεύνηση των καταβολών της αποστρατικοποίησης, στην κατηγοριοποίηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της και στην κατανόηση του τρόπου λειτουργίας της υπό τις ιδιαίτερες ανά περίπτωση συνθήκες. Η ερμηνεία λοιπόν του παρελθόντος της αποστρατικοποίησης, των σκοπών της αλλά και των αδυναμιών της, βοηθά στον εντοπισμό της θέσης του θεσμού στη σύγχρονη διεθνή πραγματικότητα. Περαιτέρω, η συγκεκριμένη έρευνα εστιάζει και στην αναλυτική εξέταση της εφαρμογής της αποστρατικοποίησης στην περίπτωση των ελληνικών νησιών του Ανατολικού Αιγαίου. Δεδομένης της όξυνσης των ελληνοτουρκικών σχέσεων και του γεγονότος πως οι δύο χώρες βρέθηκαν δύο φορές πολύ κοντά σε μια ένοπλη σύγκρουση, δημιουργείται το ερώτημα κατά πόσο ένα καθεστώς που επιβλήθηκε πριν από αρκετές δεκαετίες στη μια μόνο πλευρά του Αιγαίου και του οποίου παραδοσιακά ο ρόλος είναι η διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας, συμβάλλει σήμερα πια στην διατήρηση αυτής της ειρήνης στην συγκεκριμένη περιοχή με τα σύγχρονα δεδομένα. Απώτερος σκοπός λοιπόν της συγκεκριμένης εργασίας είναι η μελέτη του κατά πόσο είναι εφικτή η λήξη της αποστρατικοποίησης καθώς και των τρόπων τερματισμού του καθεστώτος, όπως αυτοί έχουν προκύψει μέσα από την πρακτική των κρατών, εν απουσία γενικών ρυθμίσεων και κανόνων στο διεθνές δίκαιο, και το κατά πόσο αυτοί μπορούν να εφαρμοσθούν και στην περίπτωση των ελληνικών νησιών.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ
Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΩΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ
ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1
Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ
ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ

I. ΠΡΩΙΜΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΚΑΘΕΣΤΩΤΩΝ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Η θέσπιση κανόνων περιοριστικών μέσα από συνθήκες ειρήνης, είτε διμερών είτε πολυμερών, που αφορούσαν σε συγκεκριμένες οχυρωματικές θέσεις, αποτέλεσε ένα τρόπο δημιουργίας συνθηκών ασφαλείας για πρώην εμπόλεμα κράτη και τα σύνορά τους. Το συμβατικό αυτό καθεστώς αποτέλεσε την αρχική μορφή του θεσμού της αποστρατικοποίησης, που έχει τις ρίζες του στον ευρωπαϊκό χώρο, πραγματικότητα που αντικατοπτρίζεται σε πληθώρα παραδειγμάτων.

Ο καθηγητής διεθνούς δικαίου J.H.W.Verzijl παραθέτει στο έργο του *‘International Law in Historical Perspective’*³, παραδείγματα από κανόνες που υιοθετήθηκαν μέσα από συνθήκες ειρήνης για διάφορες περιοχές της Ευρώπης, οι οποίες έθεταν απαγορεύσεις αναφορικά με την ύπαρξη ή διατήρηση οχυρωματικών έργων σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές. Μέχρι τα τέλη του 17^{ου} αιώνα, οι απαγορεύσεις αυτές αφορούσαν συνήθως μόνο στην καταστροφή σημαντικών οχυρωματικών θέσεων, ως τρόπου ικανοποίησης μιας άμεσης ανάγκης των ενδιαφερομένων κρατών, και δημιουργώντας κατά αυτόν τον τρόπο ένα καθεστώς προσανατολισμένο προς ένα συγκεκριμένο αντικείμενο. Παρόλ’ αυτά, από τον 18^ο κυρίως αιώνα, παρατηρούνται απαγορεύσεις που επεκτείνονται σε ευρείες γεωγραφικές περιοχές που συνήθως βρίσκονταν κοντά σε υδάτινες οδούς και που χαρακτηρίζονταν ως σημαντικές και

³ Verzijl J.H.W., *‘International law in historical perspective’*, Vol. III, Martinus Nijhoff Publishers, 1972.

απαραίτητες για την διεξαγωγή θαλάσσιων εμπορικών συναλλαγών και επικοινωνιών και αναφέρονται και στην πιθανή μελλοντική ανέγερση νέων οχυρώσεων.

Ένα αρκετά παλιό υπόδειγμα του θεσμού της αποστρατικοποίησης που παραθέτει ο Verzijl, εντοπίζεται στην Συνθήκη του Μπριζ που υπογράφηκε το 1167 μεταξύ του Κόμη Φιλίππου της Φλάνδρας και του Κόμη Φλόρις του 3^{ου} της Ολλανδίας που όριζε: «...*quod neuter comitum in sepedicta terra munitionem faciet, nec factam emet nec in perpetuum habere debet, nec aliquis hominum eorum in predicta terra ab eis feodabitur, ut in illo feodo munitio edificetur...*»⁴.

Διατάξεις καταστροφής συγκεκριμένων οχυρών στρατηγικής σημασίας περιλαμβάνονταν και στην Ειρήνη της Βεσφαλίας του 1648. Με βάση τη Συνθήκη Ειρήνης του Μύνστερ (Munster) της 30^{ης} Ιανουαρίου 1648, η Ισπανία και η Ολλανδία συμφώνησαν στην αμοιβαία καταστροφή στρατιωτικών οχυρώσεων στην συνοριακή περιοχή μεταξύ της Ισπανικής και της Ολλανδικής Φλάνδρας και στον ποταμό Σκάλδη (Scheldt), ενώ επιβλήθηκε επιπρόσθετα και μια πιο γενική απαγόρευση για την κατασκευή νέων οχυρών και αμυντικών καναλιών στρατηγικής σημασίας. Περαιτέρω, η ίδια Συνθήκη προέβλεπε την κατεδάφιση των οχυρώσεων σε περιοχές της Αλσατίας μεταξύ Γαλλίας και Γερμανίας⁵. Παρόμοιες διατάξεις βρίσκουμε και στην Αυστρο-Τουρκική Συνθήκη Ειρήνης του Κάρλοβιτς (Karlowitz) της 26^{ης} Ιανουαρίου 1699, η οποία με το Άρθρο 2 όριζε την καταστροφή συγκεκριμένων οχυρωματικών θέσεων στην περιοχή Βανάτο (Banat)⁶.

Επιπλέον, τα Άρθρα 2 και 7 της Ρωσο- τουρκικής Συνθήκης Ειρήνης της Κωνσταντινούπολης του 1700, όριζαν την καταστροφή ή/και την απαγόρευση της ανακατασκευής οχυρώσεων στις όχθες του Δνεύπερου και της τουρκικής περιοχής που

⁴ «...γιατί κανείς από τους επιτρόπους δεν θα κατασκευάσει οχύρωση σε περιφραγμένη γη, ούτε θα αγοράσει (γη) που έχει υπάρξει περιφραγμένη, ούτε οφείλει να την έχει εσαεί, ούτε κάποιος από αυτούς τους ανθρώπους στην προαναφερθείσα περιοχή θα δώσει το φέουδο ώστε να χτιστεί οχύρωση σε εκείνο το φέουδο...», 'Treaty of Bruges', 7 Μαρτίου 1167, Verzijl J.H.W., ο.π. σελ. 502- 503.

⁵ Με τον όρο Ειρήνη της Βεσφαλίας δηλώνονται δύο Συνθήκες Ειρήνης: η Συνθήκη του Osnabruck που υπογράφηκε στις 15 Μαΐου 1648 στην Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και τερμάτιζε τον τριακονταετή πόλεμο, και η Συνθήκη Ειρήνης του Munster που υπογράφηκε στις 24 Οκτωβρίου 1648 μεταξύ της Ισπανίας και της Δημοκρατίας των Επτά Ηνωμένων Κάτω Χωρών και τερμάτιζε τον ογδοηκονταετή πόλεμο. Verzijl J.H.W., n. 3, σελ. 503. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Gross L., 'The Peace of Westphalia, 1648-1948', A.J.I.L., Vol. 42, No. 1, 1948, σελ. 20-41.

⁶ 'Austro- Turkish Peace Treaty of Karlowitz', 26 Ιανουαρίου 1699, με την οποία εκδιώχθηκε η Οθωμανική Αυτοκρατορία από βαλκανικές κτήσεις της έπειτα από ενάμιση περίπου αιώνα κατοχής από την Αυστρο-Ουγγαρία. Βλ. Verzijl J.H.W., ο.π. σελ. 503, Miller W., 'Europe and the Ottoman Power before the Nineteenth Century', The English Historical Review, Vol. 16, No. 63 1901, σελ. 452- 471, Bideleux R.-Jeffries I., 'A history of Eastern Europe: crisis and change', Routledge, 2nd ed., 2007, σελ. 91-92.

περιέβαλλε το Ρωσικό οχυρό του Αζώφ στην Μαύρη Θάλασσα⁷. Η Ρωσο- τουρκική Συνθήκη Ειρήνης του Προύθου, με το Άρθρο 2 όριζε την καταστροφή συγκεκριμένων οχυρών στη βόρεια όχθη της Μαύρης Θάλασσας κοντά στον ποταμό Σαμάν (Saman)⁸, ενώ τέλος, το Άρθρο 9 της Γαλλο- Βρετανικής Συνθήκης Ειρήνης της Ουτρέχτης της 11^{ης} Απριλίου 1713 όριζε την απογύμνωση της περιοχής της Δουνκέρκης από τις οχυρώσεις της και τον ανεφοδιασμό των λιμανιών της⁹. Με την Συνθήκη Ειρήνης του Βελιγραδίου που υπεγράφη στις 18 Σεπτεμβρίου του 1739, τα δύο Συμβαλλόμενα Μέρη, δηλαδή η Αυστρία και η Τουρκία, δεσμεύονταν από κοινού με τα Άρθρα 1,2,4 και 5, να προχωρήσουν στην καταστροφή των νέο-κατασκευασμένων οχυρών κοντά στο Βελιγράδι, στις όχθες του Δούναβη και στην Αυστριακή Βλαχία¹⁰.

Ωστόσο, η καταστροφή οχυρωματικών έργων την εποχή αυτή, δεν περιορίστηκε μόνο στον ευρωπαϊκό χώρο. Παραδείγματα αντλούμε και από άλλες περιοχές της υφηλίου. Με την Ρωσο- κινεζική Συνθήκη του Νερσίνσκ (Nerchinsk) η οποία υπογράφηκε το 1689, προβλεπόταν στο Άρθρο 2, η καταστροφή ενός ρωσικού οχυρού στην περιοχή Γιάσκα κοντά στον ποταμό Αργκιούν (Argun)¹¹. Με το Άρθρο 6 της Συνθήκης Ειρήνης του Παρισιού του 1763, η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία και η Ισπανία συμφώνησαν στην εκχώρηση των νησιών Σαίντ Πιέρ και Μικελόν (St. Pierre και Miquelon) τα οποία βρίσκονταν στη Νέα Γη, στη Γαλλία, υπό το όρο όμως ότι δεν θα επιτρεπόταν η κατασκευή οχυρώσεων ή η ύπαρξη γαλλικών στρατευμάτων, ενώ το Άρθρο 11 όριζε την απαγόρευση οχυρωματικών έργων και την ύπαρξη στρατευμάτων

⁷ 'Russo- Turkish Peace Treaty of Constantinople', 13 Ιουνίου 1700. Η Συνθήκη τερμάτιζε τον ρωσο- τουρκικό πόλεμο που κράτησε από το 1686 μέχρι το 1700 και με την οποία η Οθωμανική Αυτοκρατορία αναγνώρισε τη ρωσική κυριότητα στην πόλη Αζώφ. Βλ. Verzijl J.H.W., ο.π. σελ. 503, Parry V.J.- Cook M.A., 'A History of the Ottoman Empire to 1730: chapters from the Cambridge history', Cambridge University Press, Great Britain, 1st ed., 1976, Phillips E.J., 'The Founding of Russia's navy: Peter the Great and the Azov Fleet, 1688-1714', Greenwood Press, USA, 1st ed., 1995, σελ. 102,

⁸ 'Russo- Turkish Peace Treaty of the Pruth', 21 Ιουλίου 1711, η οποία τερμάτιζε τον πόλεμο μεταξύ της Ρωσίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κατά τον οποίο η Ρωσία αναζητούσε την απόκτηση εξόδου στη Μαύρη Θάλασσα, και με την οποία η Ρωσία υποχρεώθηκε στην επιστροφή του οχυρού Αζώφ στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Verzijl J.H.W., ο.π. σελ. 503, Parry V.J.- Cook M.A., ο.π. σελ. 205-209.

⁹ 'Peace Treaty of Utrecht', 11 Απριλίου 1713, μεταξύ αρκετών ευρωπαϊκών κρατών όπως της Γαλλίας, της Ισπανίας, της Μεγάλης Βρετανίας, της Ολλανδικής Δημοκρατίας και βοήθησε να τερματιστεί ο πόλεμος για την Ισπανική Διαδοχή. Verzijl J.H.W., ο.π. n. 3, σελ. 503, Χριστοδουλίδης Θ., 'Διπλωματική Ιστορία, 1648-1815', Εκδ. Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 1990.

¹⁰ Verzijl J.H.W., ο.π. σελ. 504.

¹¹ 'Russo- Chinese Treaty of Nerchinsk', 27 Αυγούστου 1689. Είναι η πρώτη συνθήκη μεταξύ Ρωσίας και Κίνας που υπογράφηκε ως αποτέλεσμα μιας στρατιωτικής σύγκρουσης στη μικρή πόλη Nerchinsk. Βλ. Verzijl J.H.W., ο.π. n. 3, σελ. 510, Quested R.K.I., 'Sino- Russian Relations: a short history', Routledge, Great Britain, 2nd ed., 2005.

στις γαλλικές κτήσεις της Βρετανικής Βεγγάλης. Μάλιστα, το Άρθρο 17 της ίδιας Συνθήκης όριζε την καταστροφή όλων των βρετανικών οχυρών στις βρετανικές εγκαταστάσεις του Ισπανικού Μπελίζ¹². Τέλος, η Ισπανο- Πορτογαλική Συνθήκη του Σαν Ιλντεφόνσο απαγόρευε με το Άρθρο 6 την ανέγερση οχυρών και την εγκατάσταση στρατευμάτων σε βουνά και σε μια ποτάμια ζώνη, που αποτελούσαν μέρος των κοινών συνόρων μεταξύ των Πορτογαλικών και Ισπανικών αποικιών¹³.

II. ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΚΑΘΕΣΤΩΤΩΝ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΑ

Από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, το καθεστώς γνωρίζει ιδιαίτερη απήχηση. Από την περίοδο αυτή δηλαδή, η πρακτική καταστροφής οχυρωματικών έργων και απαγόρευσης ανέγερσης νέων, συναντάται ολοένα και πιο συχνά. Παράλληλα, η αποστρατικοποίηση περνά σε ένα καινούριο στάδιο κατά το οποίο εμπλουτίζεται ως προς το περιεχόμενό της και εξελίσσεται μέσα από την πρακτική των κρατών καθώς και τις ιδιαίτερες συνθήκες που κλήθηκε να υπηρετήσει, τόσο στον ευρωπαϊκό όσο και στον υπόλοιπο κόσμο. Τα συμβατικά κείμενα περιέχουν πια ρυθμίσεις, οι οποίες αφορούν όχι μόνο την κατάσταση οχυρωματικών έργων αλλά και την ύπαρξη και τον ρόλο στρατιωτικών δυνάμεων, σε συγκεκριμένες εδαφικές ζώνες. Για παράδειγμα, διατάξεις που αφορούν στην καταστροφή οχυρώσεων και απαγόρευση ανέγερσης νέων σε συνδυασμό με την παρουσία στρατιωτών σε μια γεωγραφική περιοχή, συναντώνται στη Συνθήκη του Μονάχου του 1806 σχετικά με το καθεστώς του Τιρόλο. Το άρθρο 1 της Συνθήκης όριζε ότι ο Βασιλιάς της Βαυαρίας δεσμευόταν τόσο για τον ίδιο όσο και για τους διαδόχους του, στη μη κατασκευή κανενός οχυρωματικού έργου, ή στη δημιουργία πολεμικού μετώπου ή στην τοποθέτηση στρατιωτών σε ολόκληρη την περιοχή του ιταλικού

¹² 'Treaty of Paris', 10 Φεβρουαρίου 1763. Η Συνθήκη υπογράφηκε μεταξύ της Μεγάλης Βρετανίας, της Ισπανίας και Γαλλίας και τερμάτισε τον Επταετή Πόλεμο που αφορούσε τις αποικιακές κτήσεις στην Αμερική. De Martens, 'Recueil Manuel et Pratique de Traités, Conventions et autres actes diplomatiques', Vol. I, Brockhaus, Leipzig, 1846, σελ. 30-32.

¹³ 'Treaty of San Ildefonso', 1 Οκτωβρίου 1777, που υπογράφηκε μεταξύ της Ισπανίας και τη Πορτογαλίας και αφορούσε εδαφικές διευθετήσεις μεταξύ των δύο χωρών στη Νότια Αμερική. Verzijl J.H.W., ο.π. σελ. 511-512, 536.

Τιρόλο¹⁴. Παρόμοιες διατάξεις συναντώνται και στην Αγγλο- Ολλανδική αποικιακή Σύμβαση του 1814, με σκοπό την διαρκή ειρήνη ανάμεσα στην Μεγάλη Βρετανία και τις Κάτω Χώρες. Σύμφωνα με το Άρθρο 4§2, η Ολλανδία δεσμευόταν στην μη κατασκευή οχυρώσεων στις Εγκαταστάσεις που θα της αποδίδονταν βάσει της Συνθήκης, και οι οποίες βρίσκονταν μέσα στα όρια της κυριαρχίας της Βρετανίας στην Ινδία. Παράλληλα, η Ολλανδία όφειλε να μην διατηρεί μέσα στις Εγκαταστάσεις στρατεύματα πέραν των απαραίτητων για την αστυνόμευση και τη διατήρηση της δημόσιας τάξης¹⁵.

Ένα ακόμα στοιχείο που εισάγεται την περίοδο αυτή στα χαρακτηριστικά του θεσμού, είναι και οι λόγοι τους οποίους καλείται να υπηρετήσει. Η πρόσθετη Συνθήκη αναφορικά με την πόλη της Κρακοβίας, στο Συνέδριο της Βιέννης του 1815, ανακήρυξε με το Άρθρο I την αυστηρή ουδετερότητα της πόλης για πάντα, ενώ το Άρθρο III απαγόρευε την δημιουργία στρατιωτικών εγκαταστάσεων στην Ποντγκόρτσε, προάστιο της Κρακοβίας, που θα μπορούσαν να απειλήσουν την ουδετερότητα της τελευταίας ή να παρεμποδίσουν την ελευθερία του εμπορίου που θα απολάμβανε η πόλη. Μάλιστα, είναι η πρώτη συνθήκη όπου η απαγόρευση ύπαρξης οχυρώσεων κρίνεται απαραίτητη για την διαφύλαξη της ουδετερότητας της περιοχής¹⁶. Περαιτέρω, η δεύτερη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων που υπογράφηκε στις 20 Νοεμβρίου 1815 και με την οποία η Ελβετική ουδετερότητα προσέλαβε τον τελικό της χαρακτήρα, όριζε ότι οι οχυρώσεις της περιοχής

¹⁴ *‘Traité conclu entre S.M. l’Empereur des Français et roi d’Italie, et S.M. le roi de Bavière, relativement à la ligne militaire qui doit être déterminée dans la partie du Tyrol Italien, ... arrêté et signé a Innsbruck, le 11 Février 1806, en vertu de l’Article VIII du traité de Presbourg, du 26 Décembre 1805’*, De Martens, *‘Nouveau Recueil de Traités’*, Vol. VIII, 1803-1808, σελ. 447- 449.

¹⁵ *‘Convention entre S.M. Britannique et les Provinces unies des Pays- Bas relativement à leurs Colonies’*, Λονδίνο, 13 Αυγούστου 1814, De Martens, *‘Nouveau Recueil de Traités (NRGT)’*, Vol. II, 1814-1815, σελ. 57-58.

¹⁶ *‘Traité additionnelle relative à Cracovie, entre l’Autriche, la Prusse et la Russie’*, Βιέννη, 21/4-3/5/1815, μεταξύ της Αυστρίας, της Πρωσίας και της Ρωσίας, De Martens, N.R.G.T. Vol. II, ο.π. σελ. 252-257. Η Κρακοβία προήλθε από την διάλυση του Δουκάτου της Βαρσοβίας εξαιτίας των ανταγωνισμών της Αυστρίας, της Ρωσίας και της Πρωσίας και στην οποία αποδόθηκε αυτόνομη ύπαρξη υπό το καθεστώς της ουδετερότητας. Ωστόσο, η συγκρότηση επαναστατικής κυβέρνησης η οποία εμφανίσθηκε ως εθνική κυβέρνηση της Πολωνικής Δημοκρατίας το 1846 στην Κρακοβία, ανησύχησε τις τρεις γειτονικές Δυνάμεις, οι οποίες θεώρησαν πως ήταν επικίνδυνη η ύπαρξη μιας επαναστατικής κυβέρνησης στα σύνορά τους. Έτσι, η Κρακοβία τέθηκε υπό τον στρατιωτικό έλεγχο της Αυστρίας, της Ρωσίας και της Πρωσίας με την πρόφαση της προστασίας της. Τελικά, η ανεξαρτησία της Κρακοβίας καταλύθηκε τερματίζοντας και το καθεστώς ουδετερότητας της πόλης, παρά την τις προβλέψεις για την διατήρηση αυτού εσαεί. Προσαρτήθηκε από την Αυστρία έναντι ορισμένων εδαφικών παραχωρήσεων προς την Πρωσία και τη Ρωσία, βάσει Συνθήκης που υπογράφηκε τον Νοέμβριο του 1846. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε παραβίαση της Συνθήκης της Βιέννης του 1815 αλλά προκάλεσε μόνο μια τυπική διπλωματική διαμαρτυρία εκ μέρους της Μεγάλης Βρετανίας και της Γαλλίας. Βλ. Χριστοδουλίδης Θ., *‘Διπλωματική ιστορία τριών αιώνων: από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919’*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 3^η εκδ., 1997, σελ. 131- 132, Wicker C.F., *‘Neutralization’*, Oxford, 1911, σελ. 20-23.

Huninguen, βορειοδυτικό προάστιο της ελβετικής Βασιλείας, έπρεπε να κατεδαφιστούν. Η γαλλική κυβέρνηση δεσμευόταν να μην τις ανακατασκευάσει ή να τις αντικαταστήσει με άλλα οχυρωματικά έργα για μια απόσταση τουλάχιστον δεκατριών περίπου χιλιομέτρων από την πόλη της Βασιλείας¹⁷. Ουσιαστικά, οι συγκεκριμένες διατάξεις της Συνθήκης επιβλήθηκαν προς το συμφέρον του Ελβετικού Καντονιού της Βασιλείας με συμφωνία των Συμβαλλομένων, ως απόδειξη της καλής τους θέλησης για να καθησυχαστούν οι φόβοι της ελβετικής ομοσπονδίας για τυχόν επίθεση.

Στις 20 Απριλίου 1817 υπογράφηκε μεταξύ των Η.Π.Α και της Μεγάλης Βρετανίας η Συμφωνία Rush- Bagot, η οποία προέβλεπε την μείωση των ναυτικών δυνάμεων και εξοπλισμών των δύο χωρών στα νερά των Μεγάλων Λιμνών που χωρίζουν τον Καναδά και τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Η Συμφωνία περιόριζε αυστηρά τις ένοπλες δυνάμεις πάνω σε αυτά τα νερά και καθόριζε με σαφή τρόπο τον αριθμό των πλοίων, το βάρος αυτών και τον οπλισμό που αυτά θα έφεραν. Τέλος, προέβλεπε την αποσυναρμολόγηση όλων των άλλων οπλισμένων σκαφών καθώς και τη μη ύπαρξη οποιονδήποτε άλλων σκαφών πολέμου. Στην περίπτωση μάλιστα αυτή, πρόκειται για μια διμερή συμφωνία μεταξύ των άμεσα ενδιαφερομένων μερών, που ακολούθησε την λήξη του αγγλοαμερικανικού πολέμου το 1814, και η οποία εντασσόταν στις προσπάθειες των δύο άμεσα ενδιαφερομένων χωρών να αποφύγουν ένα νέο πόλεμο και να επιλύσουν ειρηνικά τα προβλήματά τους. Έτσι, τα αποτελέσματα της συνθήκης δεν αφορούσαν ξένα κράτη¹⁸. Η Συνθήκη Ειρήνης του Παρισιού που υπογράφηκε στις 30 Μαρτίου 1856, επέβαλε την «ουδετεροποίηση» της Μαύρης Θάλασσας. Το Άρθρο 11 όριζε ότι το καθεστώς θα ισχύει για πάντα και απαγόρευε σε αυτή την είσοδο πολεμικών σκαφών παρόχθιων ή άλλων κρατών. Τα παράκτια κράτη, δηλαδή η Ρωσία και η Τουρκία, βάσει του Άρθρου 14 μπορούσαν να διαθέτουν μόνο κάποια μικρά πολεμικά σκάφη που ήταν απαραίτητα για υπηρεσίες ακτοφυλακής ενώ με το Άρθρο 13, οι δύο χώρες ανέλαβαν την

¹⁷ 'Traité de paix de Paris du 20 Novembre 1815 avec les conventions spéciales', De Martens, N.R.G.T. Vol. II, ο.π. σελ. 687-688. Η Συνθήκη του Παρισιού ήταν ιδιαίτερα αρνητική για τη Ρωσία, η οποία έχασε τα πλεονεκτήματα της βαλκανικής της πολιτικής. Περαιτέρω θεωρήθηκε ταπεινωτικός ο αποκλεισμός της από τη Μαύρη Θάλασσα και υπονομευτικός έναντι του κύρους της ως Μεγάλης Δύναμης. Για τον λόγο αυτό άμεσος στόχος της εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας θα είναι η ανατροπή του καθεστώτος. Βλ. Χριστοδουλίδης Θ., 'Διπλωματική ιστορία τριών αιώνων: από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919', ο.π. σελ. 28-39.

¹⁸ Erich R., 'La Question des zones démilitarisées', 26, R.C.A.D.I, 1929, σελ. 622. Η Συμφωνία τελικά οδήγησε στην Συνθήκη της Ουάσινγκτον του 1871. Βλ. ακόμα Woodward L., Sir, 'The Age of Reform, 1815- 1870', Oxford University Press, 2nd ed., 1962, σελ. 204- 207.

υποχρέωση να μην εγκαθιδρύουν ή να διατηρούν πολεμικούς ναυστάθμους ή άλλου είδους στρατιωτικά και ναυτικά οπλοστάσια στις αντίστοιχες ακτές τους¹⁹.

Με τη Συνθήκη του Λονδίνου τον Νοέμβριο του 1863 η Αυστρία, η Πρωσία, η Μεγάλη Βρετανία, η Ρωσία και η Γαλλία αποφάσισαν την ένωση των Ιονίων Νήσων (Κέρκυρα, Παξοί, Λευκάδα, Ιθάκη, Κεφαλονιά και Ζάκυνθος) με την Ελλάδα υπό τον όρο ότι τα νησιά θα βρίσκονταν υπό καθεστώς ουδετερότητας. Τα Άρθρα 2 και 3 όριζαν ότι οι υπάρχουσες οχυρώσεις έπρεπε να καταστραφούν και ο αριθμός των στρατιωτικών δυνάμεων στα νησιά έπρεπε να περιοριστεί στον αναγκαίο για την τήρηση της δημόσιας τάξης. Το καθεστώς επιβλήθηκε στην Ελλάδα έπειτα από απαιτήσεις της Αυστρίας, η οποία ζητούσε την θέσπιση της διηνεκούς ουδετερότητας ώστε να μην μπορεί η Ελλάδα να χρησιμοποιήσει την Κέρκυρα ως βάση στρατιωτικών επιχειρήσεων σε περίπτωση πολέμου με την Τουρκία. Η Βιέννη εξέφραζε ουσιαστικά αντιρρήσεις που προέρχονταν από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, καθώς την εποχή εκείνη το έδαφος απέναντι από τα ελεύθερα πια Επτάνησα ήταν οθωμανικό και η Υψηλή Πύλη φοβόταν το ενδεχόμενο μιας πιθανής διατάραξης της τουρκικής κατοχής. Με τη Συνδιάσκεψη του Λονδίνου τον Ιανουάριο του 1864, τα δύο αυτά Άρθρα τροποποιήθηκαν. Οι Μεγάλες Δυνάμεις αποφάσισαν αφενός την εφαρμογή του καθεστώτος μόνο στην Κέρκυρα και στους Παξούς και αφετέρου κατήγγησαν τον περιορισμό σχετικά με τις ένοπλες δυνάμεις. Έτσι υπογράφηκε η Συνθήκη της 29^{ης} Μαρτίου 1864. Επίσης, η Συνθήκη δεν προέβλεπε την επίβλεψη της εφαρμογής του καθεστώτος από κάποια από τις Μεγάλες Δυνάμεις, οι οποίες απλά δεσμευόνταν στο σεβασμό του και στη μη παραβίασή του, ενώ αντιθέτως ο Βασιλιάς των Ελλήνων δεσμευόταν στην διατήρηση της ουδετερότητας από μέρους του²⁰.

¹⁹ 'Provisions Concerning the Neutralization of the Black Sea and Danube River Contained in the General Treaty between Great Britain, Austria, France, Prussia, Russia, Sardinia, and Turkey', A.J.I.L., Vol. 3, No. 2, Suppl. Official Doc., 1909, σελ. 114- 116 και 'Treaty of Paris', 30 Μαρτίου 1856, η οποία και τερμάτιζε τον Πόλεμο της Κριμαίας. Βλ. Χριστοδουλίδης Θ., 'Διπλωματική ιστορία τριών αιώνων: από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919', ο.π. σελ. 167- 181, Temperley H., 'The Treaty of Paris of 1856 and Its Execution', The Journal of Modern History, Vol. 4, No. 3 and No. 4, 1932, σελ. 387- 414, Dupuy J. R.- Vignes D., 'A Handbook of the new law of the Sea', Hague Academy of International Law, M. Nijhoff Publishers, 1st ed., 1991, σελ. 1293. Απώτερος σκοπός ήταν ουσιαστικά ο έλεγχος της ρωσικής επέκτασης. Ωστόσο το συγκεκριμένο καθεστώς εγκαταλείφθηκε με την υιοθέτηση της Συνθήκης του Λονδίνου το 1871, δηλαδή κράτησε μόλις για δεκατέσσερα χρόνια. Graham Fry M.- Goldstein E.- Langhorne R., 'Guide to International Relations and Diplomacy', Continuum, London, 1st ed. 2002.

²⁰ 'Treaty Between Great Britain, France, Russia, and Greece, Respecting the Union of the Ionian Islands to the Kingdom of Greece or Treaty of London', 29 Μαρτίου 1864, A.J.I.L., Vol. 12, No. 2, Suppl. Official Doc., 1918, σελ. 79- 85. Η Συνθήκη εκχωρούσε τα Ιόνια Νησιά που δεν είχαν κατακτηθεί ποτέ από τους

Μια ακόμα περίπτωση αποστρατικοποίησης αφορά το Λουξεμβούργο. Με την Συνθήκη των Παρισίων του 1815, το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου προσετέθη στην κυριαρχία του Βασιλιά της Ολλανδίας ως ξεχωριστό και ανεξάρτητο κράτος και αργότερα αποτέλεσε μέλος της Γερμανικής Ομοσπονδίας, όπου τα Πρωσικά στρατεύματα ήταν υπεύθυνα για την άμυνά του. Το 1867 όμως η κατάσταση ανατρέπεται. Ο Ναπολέων Γ', σε μια προσπάθεια απόκτησης ευρωπαϊκών εδαφών από την Πρωσία ως αντάλλαγμα για την τήρηση ουδέτερης στάσης στον πόλεμο της τελευταίας με την Αυστρία, αλλά και μετά την άρνηση της Πρωσίας, ξεκινά διαπραγματεύσεις με την ολλανδική κυβέρνηση για την εξαγορά του Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου. Το ζήτημα προσέκρουσε στις αντιδράσεις της Πρωσίας και τελικά διευθετήθηκε με τη Συνθήκη του Λονδίνου το 1867, όπου αποφασίστηκε η κατεδάφιση των απόρθητων φρουρίων του Λουξεμβούργου, καθώς και η απομάκρυνση των Πρωσικών στρατευμάτων. Παρόλ' αυτά, επετράπη στο Μεγάλο Δουκάτο η παρουσία καθορισμένου σώματος στρατευμάτων για την αστυνομική προστασία των υπηκόων του. Συγχρόνως ανακηρύχτηκε η μόνιμη ουδετερότητα του Μεγάλου Δουκάτου, υπό τις συλλογικές εγγυήσεις των πέντε Μεγάλων Δυνάμεων. Τέλος, το Μεγάλο Δουκάτο

Οθωμανούς στο Βασίλειο της Ελλάδας. Τα νησιά αρχικά βρίσκονταν υπό την Ενετική κυριαρχία. Το 1800 αποφασίστηκε η αυτονομία της Επτανήσου Πολιτείας. Η Συνθήκη των Παρισίων του 1815 δημιούργησε το Ηνωμένο Κράτος των Ιονίων Νησιών υπό την προστασία της Μεγάλης Βρετανίας. Το 1850 το Κοινοβούλιο των Επτανήσων ψήφισε την ένωση με την Ελλάδα αλλά η Μεγάλη Βρετανία ως εγγυήτρια δύναμη την απέρριψε μέχρις ότου ενέκυψε στις πιέσεις της Αυστρίας και της Ρωσίας και η ένωση πραγματοποιήθηκε το 1864. Για τη Συνθήκη του 1815 βλ. De Martens, N.R.G.T. Vol. II, ο.π. σελ. 663-667. Dupuy J. R.- Vignes D., ο.π. σελ. 1285, Ευσταθιάδης Κ., *Διεθνές Δίκαιον*, Αθήνα, 1977, Λάσκαρις Σ.Θ., *Ο Χαρίλαος Τρικούπης και η ένωση της Επτανήσου*, Σιδέρης, Αθήνα, 1930, Χριστοδουλίδης Θ., *Διπλωματική ιστορία τριών αιώνων: από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919*, ο.π. σελ. 210- 212. Ο Wright υποστήριξε πως το Άρθρο 2 της Συνθήκης του 1864 σχετικά με την ουδετεροποίηση της Κέρκυρας εξακολουθεί να βρίσκεται σε ισχύ. Βλ. Wright Q., *The Neutralization of Corfu*, A.J.I.L., Vol. 18, No. 1, 1924, σελ. 104-108. Από την άλλη, σύμφωνα με τον Ρούκουνα, η προσάρτηση της Θεσσαλίας το 1881 στο ελληνικό κράτος και η δημιουργία του Αλβανικού κράτους το 1913, εξάλειψαν ουσιαστικά τους λόγους για τους οποίους επιβλήθηκε το συγκεκριμένο καθεστώς στα δύο ελληνικά νησιά, και κατ' επέκταση καταργήθηκε και αυτό. Βλ. Ρούκουνας Ε., *Διεθνές Δίκαιο: το κράτος και το έδαφος- το δίκαιο της θάλασσας*, τεύχος Β', Εκδ. Αντ. Σάκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 2^η εκδ., 2006, σελ. 67. Γεγονός πάντως είναι πως το καθεστώς των νησιών παραβιάστηκε από την Υψηλή Πύλη το 1897, η οποία ενώ δεν ήταν μέρος του συστήματος εγγυήσεων της διαρκούς ουδετερότητας των νησιών, άνοιξε πυρ ενάντια στον ελληνικό στόλο από οχυρώσεις που βρίσκονταν στις απέναντι ακτές. Αυτή η παραβίαση δεν προκάλεσε την αντίδραση των Μεγάλων Δυνάμεων (Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, Ρωσία), οι οποίες θεώρησαν πως δεν είχαν δεσμευθεί για την διατήρηση του καθεστώτος των Ιονίων Νήσων, παρά μόνο την επιβεβαίωση του σεβασμού του μεταξύ τους. Στο τέλος του 1915 οι Συνασπισμένες Δυνάμεις κατέλαβαν την Κέρκυρα και το καθεστώς παραβιάστηκε για ακόμα μια φορά, παρά την αντίδραση του Έλληνα Βασιλιά Κωνσταντίνου και της Ελληνικής Κυβέρνησης. Σχετικά με τις παραβιάσεις βλ. Wicker C., ο.π. σελ. 50-51, Ion Th. P., *The Hellenic Crisis from the Point of View of Constitutional and International Law*, A.J.I.L., Vol. 12, No. 3, 1918, σελ. 562- 588.

όφειλε να προχωρήσει στα κατάλληλα μέτρα ώστε να επέλθουν σε ισχύ οι σχετικές ρυθμίσεις της Συνθήκης²¹.

Η Συνθήκη Ειρήνης του Αγίου Στεφάνου που υπογράφηκε τον Μάρτιο του 1878 μεταξύ της Ρωσίας και της Τουρκίας, προέβλεπε με το Άρθρο 12 την κατεδάφιση όλων των οχυρών στις όχθες του ποταμού Δούναβη, καθώς και την απαγόρευση τοποθέτησης στρατιωτών στα ύδατα των πριγκιπάτων της Ρουμανίας, της Σερβίας και της Βουλγαρίας με εξαίρεση την ύπαρξη μικρών σκαφών για την συνηθισμένη αστυνόμευση και την επίβλεψη των τελωνειακών σταθμών. Τέλος, το Άρθρο 8 της Συνθήκης όριζε την καταστροφή όλων των αρχαίων φρουρίων στη Βουλγαρία²². Μερικούς μήνες αργότερα, υπογράφηκε η Συνθήκη του Βερολίνου (Ιούλιος 1878), η οποία απαγόρευε την ανέγερση οχυρωματικών έργων για μια απόσταση τουλάχιστον δέκα χιλιομέτρων από την περιοχή Σαμάκοφ της Βουλγαρίας (Άρθρο II§2), και προέβλεπε επίσης την κατεδάφιση οχυρώσεων και την απαγόρευση ανέγερσης νέων στα εδάφη της τελευταίας (Άρθρο XI). Περαιτέρω, η Συνθήκη όριζε την καταστροφή οχυρώσεων και την απαγόρευση ανέγερσης νέων στα εδάφη του Μαυροβουνίου μεταξύ της λίμνης Σκόδρα (Skadar) και της πόλης Αντίβαρι (Antivari), καθώς και την απαγόρευση κατασκευής οχυρώσεων κατά μήκος του ποταμού Βογιάνα (Boyana), εκτός και αν κάτι τέτοιο κρινόταν αναγκαίο για την οργάνωση της τοπικής άμυνας της πόλης Σκουτάρι (Scutari) (Άρθρο XXIX). Τέλος, με σκοπό την αύξηση των εγγυήσεων αναφορικά με την διασφάλιση της ελευθερίας της ναυσιπλοΐας στον Δούναβη, η οποία αναγνωριζόταν προς το συμφέρον όλων των ευρωπαϊκών κρατών, τα Συμβαλλόμενα Μέρη αποφάσισαν την καταστροφή των

²¹ 'Treaty of London', 11 Μαΐου 1867 που τερμάτιζε τον Αυστρο-πρωσικό Πόλεμο. Αναφορικά με το καθεστώς του Λουξεμβούργου, βλ. Χριστοδουλίδης Θ., 'Διπλωματική ιστορία τριών αιώνων: από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919', ο.π. σελ. 231- 261, Sherman G. E., 'The Permanent Neutrality Treaties', Y.L.J., Vol. 24, No. 3, 1915, σελ. 217-241. Ωστόσο το καθεστώς εγκαταλείφτηκε μετά τον Α'Π.Π. Με το Άρθρο 40 της Συνθήκης των Βερσαλλιών (1919), η Γερμανία αποκήρυξε τις συνθήκες που ουδετεροποιούσαν και αποστρατικοποιούσαν το Λουξεμβούργο ενώ όλα τα μέρη δέχθηκαν την κατάργηση του καθεστώτος της ουδετεροποίησης του Μεγάλου Δουκάτου. Βλ. Martin L., 'The Treaties of Peace, 1919-1923', Vol. I και II, The Lawbook Exchange, New Jersey, 2007.

²² 'Preliminary Treaty of Peace between Russia and Turkey, Signed at San Stefano, February 9/ March 3, 1878', A.J.I.L., Vol. 2, No. 4, Suppl. Official Doc., 1908, σελ. 387- 401. Η Συνθήκη υπογράφηκε με σκοπό την αποκατάσταση και τη διασφάλιση της ειρήνης για τις δύο χώρες καθώς και για την αποτροπή τυχόν επιλοκών που θα έθεταν σε κίνδυνο την ειρήνη. Η Συνθήκη ενίσχυε την εγκαθίδρυση ρωσικού ελέγχου στα Στενά και στην Βαλκανική έναντι πάγιων συμφερόντων της Μεγάλης Βρετανίας και της Αυστρίας. Για τον λόγο αυτό η δύο αυτές χώρες δεν ήταν διατεθειμένες να την αποδεχθούν και ζήτησαν την άμεση αναθεώρηση της με τη σύγκληση νέου συνεδρίου, το οποίο και πραγματοποιήθηκε στο Βερολίνο τον Ιούλιο του 1878. Βλ. Χριστοδουλίδης Θ., 'Διπλωματική ιστορία τριών αιώνων: από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919', ο.π. σελ. 286- 287.

οχυρωματικών έργων και την απαγόρευση ανέγερσης νέων σε όλη την πορεία του ποταμού από τις Σιδηρές Πύλες μέχρι τις εκβολές του, ενώ απαγορεύτηκε και ο διάπλους πολεμικών πλοίων με εξαίρεση σκάφη για λόγους τελωνειακούς και αστυνόμευσης (Άρθρο LII)²³.

Η απαγόρευση οχυρώσεων και στρατιωτικών εγκαταστάσεων αμυντικής φύσεως προβλέφθηκε και για τα Στενά του Μαγγελάνου από τη Συνθήκη που υπογράφηκε μεταξύ Χιλής και Αργεντινής το 1881. Η Συνθήκη υπογράφηκε με σκοπό την ειρηνική διευθέτηση συνοριακών ζητημάτων που είχαν προκύψει μεταξύ των δύο χωρών. Το Άρθρο 5, όριζε την ουδετεροποίηση των Στενών για πάντα ώστε να διασφαλιστεί η ελεύθερη ναυσιπλοΐα για όλα τα κράτη. Επιπλέον, για να διασφαλιστεί η ελευθεροπλοΐα και το καθεστώς της ουδετεροποίησης, το Άρθρο απαγόρευε τη κατασκευή έργων οχυρωματικών ή στρατιωτικής άμυνας που θα μπορούσαν να παρεμποδίσουν τον ελεύθερο διάπλου²⁴. Η τακτική καταστροφής οχυρώσεων συναντάται και στην Σύμβαση που υπογράφηκε μεταξύ της Μεγάλης Βρετανίας και της Κίνας το 1894. Η Σύμβαση συνάφθηκε με σκοπό την επιβεβαίωση της διατήρησης της ειρήνης στα σύνορα των ασιατικών κτήσεων με την Κίνα, και τα δύο μέρη δεσμεύτηκαν να μην κατασκευάσουν ή να διατηρούν οχυρώσεις μέσα σε μια ζώνη δέκα χιλιομέτρων από τα κοινά τους σύνορα²⁵.

Η σημαντικότερη περίπτωση αποστρατικοποίησης της περιόδου αυτής συναντάται στα νησιά Άαλαντ. Τα νησιά βρίσκονται στην είσοδο του Κόλπου Μπόθια. Απέχουν από τη Σουηδία πενήντα περίπου χιλιόμετρα και εβδομήντα χιλιόμετρα από τη Φινλανδία. Είναι περίπου 300 στον αριθμό, καλύπτοντας μια έκταση 1,442 τετραγωνικών χιλιομέτρων και ένα σημαντικό χαρακτηριστικό τους είναι ότι διαθέτουν λιμάνια για μεγάλα πλοία. Η σημασία τους έγκειται τόσο στη στρατηγική θέση την οποία καταλαμβάνουν, όσο και στο νομικό ζήτημα που τέθηκε εάν το καθεστώς της αποστρατικοποίησης έπρεπε να διατηρηθεί αυτούσιο κατά τις αλλαγές που

²³ 'Treaty between Great Britain, Germany, Austria, France, Italy, Russia, and Turkey for the Settlement of Affairs in the East', Βερολίνο, 13 Ιουλίου 1878, A.J.I.L., Suppl., Vol. 2, No. 4, 1908, σελ. 401- 424. Η Συνθήκη που ήταν το αποτέλεσμα του Συνεδρίου του Βερολίνου, επισφράγισε την βαλκανική κρίση του 1875 και αποτέλεσε την τρίτη μεγάλη διπλωματική σύναξη του 19^{ου} αιώνα μετά από εκείνες της Βιέννης και του Παρισιού. Βλ. Χριστοδουλίδης Θ., 'Διπλωματική ιστορία τριών αιώνων: από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919', ο.π. σελ. 286-289.

²⁴ 'Treaty between Argentine Republic and Chile, Establishing the Neutrality of Straits of Magellan', A.J.I.L., Suppl., Vol. 3, No. 2, 1909, σελ. 121-122.

²⁵ Erich R., ο.π., σελ. 622- 623.

πραγματοποιήθηκαν στο θέμα της κυριαρχίας τους²⁶. Η Συνθήκη Ειρήνης του Παρισιού του 1856 που τερμάτιζε τον Πόλεμο της Κριμαίας, περιείχε και μια ιδιαίτερη Σύμβαση μεταξύ της Μεγάλης Βρετανίας και της Γαλλίας αφενός και της Ρωσίας αφετέρου. Η συγκεκριμένη Σύμβαση αφορούσε αποκλειστικά την αποστρατικοποίηση των νησιών Άαλαντ και δέσμευε την Ρωσία, υπό την κυριαρχία της οποίας βρίσκονταν τα εν λόγω νησιά την περίοδο αυτή. Αποτελείται μόνο από δύο Άρθρα²⁷ και είναι η πρώτη σύμβαση που από τον τίτλο της κιόλας, αναφέρεται στην επιβολή καθεστώτος «αποστρατικοποίησης (*demilitarization*)». Το Άρθρο 1 της Σύμβασης όριζε ότι τα νησιά αυτά δεν θα είναι οχυρωμένα και δεν θα επιτρέπεται η διατήρηση ή η ανακατασκευή σε αυτά καμίας στρατιωτικής ή ναυτικής εγκατάστασης, αλλά δεν έκανε καμία αναφορά σχετικά με τη διατήρηση ενόπλων δυνάμεων²⁸.

Τα παραδείγματα της περιόδου αυτής φανερώνουν πως η αποστρατικοποίηση (που τότε εφαρμοζόταν υπό την ονομασία της ουδετεροποίησης ουσιαστικά), προήλθε από την πολιτική των Αυτοκρατοριών του ευρωπαϊκού χώρου και λειτούργησε ως ένα μέσο τακτοποίησης ή διευθέτησης δεδομένων προβλημάτων μετά τον τερματισμό των μεταξύ τους πολεμικών συγκρούσεων. Το καθεστώς δεν εφαρμοζόταν στα εδάφη τους, αλλά αντιθέτως επιβαλλόταν σε τρίτες περιοχές, δηλαδή στα εδάφη πιο αδύναμων γειτονικών κρατών, λόγω της ιδιαίτερης γεωγραφικής θέσης που αυτές κατείχαν, όπως συνέβη και στην περίπτωση του Λουξεμβούργου. Οι σχετικές συνθήκες και οι διπλωματικές συνδιασκέψεις αποκαλύπτουν πως η αποστρατικοποίηση χρησιμοποιήθηκε

²⁶ Βλ. Erich R., ο.π., σελ. 631-650, Marshall P., 'The Aaland Islands', A.J.I.L., Vol. 15, No. 2, 1921, σελ. 268-272.

²⁷ Το δεύτερο Άρθρο της Σύμβασης ορίζει ότι αυτή είναι προσαρτημένη στη γενική Συνθήκη των Παρισίων που υπογράφηκε την ίδια μέρα και η οποία τερμάτιζε την πόλεμο της Κριμαίας. Βλ. *infra* σελ. 10. Αυτό έδωσε μεγαλύτερη δεσμευτική ισχύ στη Σύμβαση, η οποία ίσχυε και για τα άλλα συμβαλλόμενα μέρη της Συνθήκης Ειρήνης, δηλαδή την Αυστρία, την Πρωσία, τη Σαρδηνία και την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

²⁸ Παρά τις απαγορεύσεις αυτές, η Ρωσία προσπάθησε αρκετές φορές στα χρόνια που ακλούθησαν να απαλλαγεί από την συγκεκριμένη Σύμβαση, όπως έκανε και στην περίπτωση της Σύμβασης που επέβαλε την ουδετεροποίηση και αποστρατικοποίηση της Μαύρης Θάλασσας. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Rotkirch H., 'The Demilitarization and Neutralization of the Åland Islands: A Regime 'in European Interests', J.P.Res., Vol. 23, No. 4, 1986, σελ. 357-376, Chillaud M., 'Territorial Disarmament in Northern Europe. The Epilogue of a success story?', SIPRI, Policy Paper No.13, Sweden, 2006. Το Άρθρο 1 της Σύμβασης για την αποστρατικοποίηση των νησιών Άαλαντ που ορίζει : «*Sa Majesté l'Empereur de toutes les Russies, pour répondre au désir qui lui a été exprimé par Leurs Majestés la Reine du Royaume Uni de la Grande Bretagne et d'Irlande et l'Empereur des Français, déclare que les Iles d'Åland ne seront pas fortifiées, et qu'il n'y sera maintenu ni crée aucun établissement militaire ou naval* ». *International Treaties and Documents Concerning Åland Islands 1856–1992*, Åland Culture Foundation, Mariehamn, Finland, 1993 καθώς και στην ιστοσελίδα:

http://www.kultur.aland.fi/kulturstiftelsen/traktater/eng_fr/ram_right-enfr.htm.

ως τρόπος εξισορρόπησης των συμφερόντων των Μεγάλων Δυνάμεων, αναχαίτισης των επεκτατικών τους βλέψεων αλλά και διαφύλαξης της ασφάλειάς τους, σε μια περίοδο όπου ήταν έντονοι οι μεταξύ τους ανταγωνισμοί σχετικά με την απόκτηση δύναμης αλλά και εδαφών στρατηγικής σημασίας. Τα ισχυρά κράτη του 19^{ου} αιώνα, παρακινούμενα από την επιθυμία εξάλειψης πιθανών απειλών εναντίον τους αλλά και την δημιουργία πολιτικών και στρατηγικών ισορροπιών στον ευρωπαϊκό κυρίως χώρο, όπου και πρωτοεμφανίστηκε το καθεστώς, προχωρούσαν στην επιβολή ρυθμίσεων σχετικών με τις οχυρώσεις και τις στρατιωτικές δυνάμεις σε συγκεκριμένες περιοχές, οι οποίες είτε συνόρευαν με τα εδάφη τους είτε κατείχαν γι αυτές ιδιαίτερη γεω-στρατηγική και οικονομική αξία.

Οι ρυθμίσεις αυτές ήταν το αποτέλεσμα πολυμερών συνθηκών, μέσα από τις οποίες οι Μεγάλες Δυνάμεις λειτουργούσαν επιπρόσθετα ως εγγυήτριες χώρες. Ο ρόλος της εγγυήτριας δύναμης ήταν αφενός να σέβεται και αφετέρου να κάνει σεβαστό το καθεστώς από όλους. Ωστόσο, τα συμβατικά κείμενα δεν προχωρούσαν στην δημιουργία ρητών υποχρεώσεων για τις εγγυήτριες δυνάμεις. Ο ρόλος τους, ιδιαιτέρως ως προς τη δεύτερη μορφή των υποχρεώσεων τους, ερμηνευόταν συνήθως σε τίποτα παραπάνω από βεβαιώσεις ηθικής στήριξης προς το κράτος, στο έδαφος του οποίου εφαρμοζόταν το καθεστώς, και οι οποίες δεν συνοδεύονταν από κυρώσεις στην περίπτωση παραβίασης αυτού. Παραδείγματος χάριν, στην περίπτωση παραβίασης της ουδετεροποίησης των νησιών της Κέρκυρας και των Παξών το 1897 από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, οι εγγυήτριες δυνάμεις δεν προχώρησαν στην επιβολή κυρώσεων προς την Υψηλή Πύλη, καθώς θεώρησαν πως βάσει της Συνθήκης του 1864, τα Συμβαλλόμενα Μέρη δεσμεύονταν στον σεβασμό του καθεστώτος μόνο μεταξύ τους²⁹. Αντιθέτως, τα κράτη στο έδαφος των οποίων επιβαλλόταν το καθεστώς, υποχρεώνονταν ουσιαστικά στην αποχή συγκεκριμένων πράξεων επί του εδάφους τους, γεγονός που επηρέαζε κατά συνέπεια την κυριαρχία τους.

Χαρακτηριστικό είναι δε πως ο όρος «αποστρατικοποίηση (*demilitarization*)» εμφανίζεται σε μια μόνο περίπτωση και μόλις τον 19^ο αιώνα, δηλαδή στην περίπτωση των νησιών Άαλαντ. Σε όλα τα υπόλοιπα παραδείγματα της περιόδου αυτής, τα σχετικά κείμενα μιλούν αποκλειστικά για το καθεστώς της «ουδετεροποίησης (*neutralization*)»,

²⁹ Wicker C.F., ο.π., σελ. 51

το οποίο επίσης συναντάται για πρώτη φορά στην περίοδο αυτή και συνοδευόταν από την πρακτική καταστροφής οχυρωματικών έργων, την απαγόρευση ανέγερσης νέων καθώς και την παρουσία στρατιωτικών δυνάμεων. Δηλαδή, τα δύο καθεστώτα συγγέονταν μεταξύ τους, δημιουργώντας δυσδιάκριτα όρια κατά την εφαρμογή τους. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει τα αρχικά στάδια ακόμα της αποστρατικοποίησης, καθώς ο διαχωρισμός της από την ουδετεροποίηση και ο διαφορετικός τρόπος χρήσης των δύο επήλθε αργότερα.

Τέλος είναι αξιοσημείωτο πως παρόλο που τα καθεστώτα αυτά επιβάλλονταν συνήθως για πάντα, η ανατροπή τους δεν αποκλειόταν από το ξέσπασμα ενός νέου πολέμου και την ανακατονομή των θέσεων ισχύος μεταξύ των Μεγάλων δυνάμεων. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει την άμεση συνάρτηση της ουδετεροποίησης και κατ' επέκταση της 'αποστρατικοποίησης' από τις πολιτικές συγκυρίες που διαμορφώνονταν μεταξύ των Ευρωπαϊκών Αυτοκρατοριών, αλλά και το πώς τα καθεστώτα αυτά λειτουργούσαν ως ένα εργαλείο εξισορροπητικής πολιτικής στη βάση των άμεσων και παροντικών συμφερόντων τους.

III. ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20^ο ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΜΕΧΡΙ ΤΟΝ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Τα πρώτα παραδείγματα αποστρατικοποίησης στις σελίδες που προηγήθηκαν, δείχνουν την περιληπτική και λιτή σχηματοποίηση αυτών, με την ύπαρξη περιοριστικών διατάξεων που στρέφονταν προς ένα συγκεκριμένο αντικείμενο και εξυπηρετούσαν μια πρόσκαιρη ανάγκη. Ωστόσο, στη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, το καθεστώς μεταβάλλεται. Καλύπτει συγκεκριμένες εδαφικές ζώνες, επεκτείνεται για να περιλάβει απαγορεύσεις σε σχέση και με το έμψυχο στρατιωτικό δυναμικό, ενώ παρατηρούνται και προσπάθειες περαιτέρω αιτιολόγησης και προσανατολισμού της υιοθέτησης των σχετικών διατάξεων, διευρύνοντας έτσι το περιεχόμενο του θεσμού της αποστρατικοποίησης. Στην περίπτωση της Κρακοβίας, είδαμε ότι οι όροι της σύμβασης είχαν σαν στόχο την προφύλαξη της πόλης από απειλές που θα έθεταν σε κίνδυνο την ουδετερότητά της³⁰. Η Συνθήκη του Βερολίνου (1878) και η Σύμβαση μεταξύ Χιλής και Αργεντινής (1881) εισάγουν το

³⁰ *Infra* σημ. 16 και σελ 10.

στοιχείο της διασφάλισης της ελεύθερης ναυσιπλοΐας προς όφελος πολλών κρατών³¹, ενώ τέλος, στην περίπτωση των νησιών Άαλαντ, η Σύμβαση του 1856 αναφερόταν πια ρητά στην «*αποστρατικοποίηση (demilitarization)*» μιας ευρείας γεωγραφικής περιοχής και όχι μόνο στην κατεδάφιση στρατιωτικών εγκαταστάσεων³².

Παρ' όλα αυτά, το καθεστώς της αποστρατικοποίησης εξακολουθούσε να είναι ακαθόριστο και ελλιπές. Το ακριβές περιεχόμενό του, η περίοδος εφαρμογής του, ο νομικός του χαρακτήρας, οι στόχοι του, οι υποχρεώσεις ή οι νομικές δεσμεύσεις των κρατών στο έδαφος των οποίων εφαρμοζόταν, δεν διατυπώνονταν επακριβώς στα συμβατικά κείμενα, αλλά ούτε υπήρχαν και σχετικές προβλέψεις στους κανόνες του διεθνούς δικαίου. Όμως, η διεθνής πρακτική καταδεικνύει πως η αποστρατικοποίηση αποτελούσε ένα μόρφωμα που εξυπηρετούσε τις ανάγκες των κρατών, με αποτέλεσμα το καθεστώς να συνεχίζει να υιοθετείται μέσα από συνθήκες ειρήνης και παράλληλα να διαμορφώνεται στη βάση της πολιτικής τους βούλησης. Έτσι, στον 20^ο αιώνα, το καθεστώς αναπτύσσεται σημαντικά και φτάνει στην ακμή του. Περιλαμβάνει μεγάλες γεωγραφικές εκτάσεις, προσδιορίζεται με σαφέστερο και πιο αυστηρό τρόπο αναφορικά με τις απαγορεύσεις και τους περιορισμούς που θέτει, καθορίζει τις υποχρεώσεις των κρατών στο έδαφος των οποίων υφίσταται, αλλά και τις υποχρεώσεις τρίτων κρατών έναντι αυτού. Περαιτέρω, και παρά το γεγονός πως στην πλειονότητα των περιπτώσεων αντιμετωπίζεται ως μέσο επιβολής κυρώσεων μετά τον τερματισμό ενός πολέμου, υπάρχουν παραδείγματα όπου το καθεστώς χρησιμοποιείται και ως μέτρο οικοδόμησης εμπιστοσύνης για την αποφυγή μιας νέας ένοπλης σύγκρουσης, ενώ παράλληλα προβλέπεται η δημιουργία συλλογικών μηχανισμών επίβλεψης και σεβασμού αυτού. Τέλος, με τον τερματισμό του Α' Π.Π. και την θεμελιώδη αναδόμηση των διακρατικών σχέσεων μέσα από την δημιουργία διεθνών θεσμικών δομών ισότιμης πρόσβασης και συμμετοχής όλων των χωρών, η αποστρατικοποίηση ανάγεται σε θεσμό που εξυπηρετεί το συμφέρον ολόκληρης της διεθνούς κοινότητας.

³¹ *Infra* σελ. 14- 15.

³² *Infra* σελ. 15- 16.

1. Διακήρυξη μεταξύ της Μεγάλης Βρετανίας και της Γαλλίας σχετικά με την Αίγυπτο και το Μαρόκο (1904)

Το 1904, η Μαροκινή ακτή των Στενών του Γιβραλτάρ αποτέλεσε το αντικείμενο ρύθμισης μέσω συνθήκης, μεταξύ της Γαλλίας και του Ηνωμένου Βασιλείου, σύμφωνα την οποία δεν επιτρεπόταν στην ακτογραμμή η εγκατάσταση οχυρωματικών έργων ή άλλων στρατηγικών εγκαταστάσεων. Η ρύθμιση αυτή θεωρήθηκε χρήσιμη για τη διασφάλιση του δικαιώματος της ελεύθερης διέλευσης από τα Στενά του Γιβραλτάρ³³. Περαιτέρω, η συγκεκριμένη διάταξη υιοθετήθηκε ξανά στη Συνθήκη του Νοεμβρίου του 1912³⁴ μεταξύ της Γαλλίας και της Ισπανίας, μερικούς μήνες αφότου το Μαρόκο ήταν πια γαλλικό προτεκτοράτο. Με τη νέα αυτή συνθήκη, η Μαροκινή ακτή που επηρεαζόταν από το καθεστώς της αποστρατικοποίησης, υπάχθηκε στην ισπανική σφαίρα επιρροής στην περιοχή, και η Ισπανία συμφώνησε στη διατήρηση των περί αποστρατικοποίησης διατάξεων³⁵.

2. Συνθήκη Ειρήνης του Πόρτσμουθ (1905)

Το 1905, η Ρωσία και η Ιαπωνία υπέγραψαν Συνθήκη Ειρήνης με σκοπό την αποκατάσταση της ειρήνης και των φιλικών σχέσεων μεταξύ τους, μετά τον τερματισμό του ρώσο-ιαπωνικού πολέμου που οφειλόταν στις επεκτατικές βλέψεις των δύο Αυτοκρατοριών ως προς τις περιοχές της Μαντζουρίας και της Κορέας. Με το Άρθρο IX, η Ρωσία εκχωρούσε εν πλήρη κυριαρχία και για πάντα, το νότιο μέρος του νησιού Σαχαλίνη (Sakhalin) και όλες τις εξαρτώμενες σε αυτό νησίδες στην Ιαπωνία. Οι δύο χώρες δεσμεύθηκαν να μην κατασκευάσουν οχυρώσεις ή άλλα παρόμοια στρατιωτικά έργα στα μέρη εκείνα του νησιού Σαχαλίνη και των παρακείμενων νησίδων του, που αντιστοιχούσαν σε κάθε μια από αυτές, ενώ συμφώνησαν και στην μη- υιοθέτηση

³³ Cambon P.,- Lansdowne, 'Declaration between the United Kingdom and France respecting Egypt and Morocco, April 8, 1904', A.J.I.L., Vol. 1, No. 1, Suppl. Official Doc., 1907, σελ. 6- 8. Η Συμφωνία προέβλεπε με το Άρθρο 7: «In order to secure the free passage of the Straits of Gibraltar, the two Governments agree not to permit the erection of any fortifications or strategic works on that portion of the coast of Morocco comprised between, but not including, Melilla and the heights which command the right bank of the River Sebou. This condition does not, however, apply to the places at present in the occupation of Spain on the Moorish coast of the Mediterranean». Ουσιαστικά, η ικανότητα της Ισπανίας να κατασκευάσει οχυρώσεις στις περιοχές που βρίσκονταν υπό την κυριαρχία της, δεν επηρεάστηκε.

³⁴ 'Treaty Between France and Spain Regarding Morocco' A.J.I.L., Vol. 7, No. 2, Suppl. Official Doc., 1913, σελ. 81- 99.

³⁵ Βλ. Ronzitti N., 'Law of the Sea: aspects and legal policies of naval arms control in the Mediterranean', The International Spectator, Vol. 28, Issue 4, 1993, σελ. 39- 72.

στρατιωτικών μέτρων τα οποία θα μπορούσαν να παρεμποδίσουν την ελεύθερη ναυσιπλοΐα στα Στενά Λα Περούζ (La Perouse) και Ταταρίας (Tartary)³⁶.

3. Συνθήκη του Κάρλσταντ(1905)

Μια ακόμα περίπτωση αποστρατικοποίησης συναντούμε την περίοδο αυτή και στα σύνορα Νορβηγίας και Σουηδίας. Το 1905, οι δύο χώρες υπέγραψαν διμερή συνθήκη, για τη διάλυση της ένωσής τους³⁷. Η Συνθήκη δημιούργησε μια ουδετεροποιημένη ζώνη και από τις δύο πλευρές των κοινών τους συνόρων, με μήκος 300 περίπου χιλιομέτρων, και εντός της οποίας έπρεπε να κατεδαφιστούν όλα τα οχυρωματικά έργα. Η ίδια Σύμβαση όριζε ότι:

«για να εξασφαλιστούν οι ειρηνικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών, θα δημιουργηθεί και στις δύο μεριές των κοινών τους συνόρων, μια περιοχή στην οποία θα ισχύουν τα πλεονεκτήματα της διαρκούς ουδετερότητας. [...] Η ζώνη θα περιλαμβάνει τα νησιά και τους υφάλους αλλά όχι τα μέρη της θάλασσας περιλαμβανομένων και των κόλπων που βρίσκονται εντός των ορίων της ζώνης».

Περαιτέρω, η Σύμβαση όριζε ότι *«δυνάμει των παρόντων διατάξεων, οι οχυρώσεις που βρίσκονται μέσα στην ουδέτερη ζώνη ...θα αποσυναρμολογηθούν»*, δημιουργώντας παράλληλα και καθεστώς αποστρατικοποίησης³⁸. Τα Άρθρα 1-3 της Συμβάσεως περιείχαν διατάξεις που απαγόρευαν την διατήρηση ή την επανεγκατάσταση οχυρωματικών έργων και λιμανιών για τον στρατό ή το ναυτικό εντός της ουδέτερης ζώνης, καθώς και τη συγκέντρωση στρατιωτικών δυνάμεων, εκτός των απαραίτητων για

³⁶ Komura I.- Takahira K.- Sergius W., *'The Peace of Portsmouth, September 5, 1905'*, A.J.I.L., Vol. 1, No. 1, Suppl. Official Doc., 1907, σελ. 17- 22. Σχετικά με τον ρώσο-ιαπωνικό πόλεμο βλ. Connaughton R., *'The War of the Rising Sun and the Tumbling Bear'*, Routledge, London, 1st ed., 1991. Ωστόσο, τον Αύγουστο του 1945, η Σοβιετική Ένωση επανέκτησε τον έλεγχο στο νότιο μέρος του νησιού, ενώ μετά το τέλος του Β' Π.Π., η Ιαπωνία αποκήρυξε κάθε δικαίωμα και τίτλο κυριαρχίας που είχε στη Σαχαλίνη βάσει της Συνθήκης του Πόρτσμουθ. Βλ. United States Department of State, Foreign relations of the United States, Conferences at Malta and Yalta, 1945, The Yalta Conference, σελ. 547- 996, Τα αρχεία της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής έχουν ψηφιοποιηθεί από το Πανεπιστήμιο του Wisconsin και είναι διαθέσιμα στην ιστοσελίδα <http://digicoll.library.wisc.edu>. Βλ. ακόμα Κεφάλαιο 2, Άρθρο 2, της Συνθήκης Ειρήνης με την Ιαπωνία (Peace Treaty with Japan), UNTS, Vol. 136, No.1832, Άγιος Φραγκίσκος, 8 Σεπτεμβρίου 1951.

³⁷ *'Dissolution de L' Union Suedo- Norvégienne. Traités du 29 Octobre, 1905 Procès-verbal de Signature'*, Στοκχόλμη, 26 Οκτωβρίου 1905, A.J.I.L., Vol. 1, No. 2, Suppl. Official Doc., 1907, σελ. 167- 179.

³⁸ Και στην περίπτωση αυτή, η αποστρατικοποίηση λειτούργησε παράλληλα με το καθεστώς της ουδετεροποίησης. Η ουδετεροποίηση ή neutralization, επιλεγόταν για ολόκληρες περιοχές μέσα από συνθήκες, οι οποίες προέβλεπαν παράλληλα και καταστροφή οχυρωματικών έργων που αποτελούσε ουσιαστικά περιεχόμενο της αποστρατικοποίησης.

τη διατήρηση της δημόσιας τάξης. Επιπλέον, τα δύο Συμβαλλόμενα Μέρη συμφώνησαν ότι οι διατάξεις αυτές θα έπαιναν να ισχύουν στην περίπτωση που βρίσκονταν σε πόλεμο με κοινό εχθρό ή όταν ένα από τα δύο κράτη βρισκόταν σε πόλεμο με τρίτο κράτος. Έτσι η διαρκής ουδετερότητα που επέβαλε η εν λόγω Σύμβαση, καθιέρωνε τα αποτελέσματά της μόνο για την Νορβηγία και τη Σουηδία, ενώ συμπεραίνεται πως ένα τρίτο κράτος δεν ήταν υποχρεωμένο να σεβαστεί την συνθήκη αυτή³⁹. Περαιτέρω, η Σύμβαση δεν θα μπορούσε να καταργηθεί παρά μόνο μέσα από κοινή συμφωνία μεταξύ των ενδιαφερομένων κρατών. Τέλος, το Άρθρο 5 της Σύμβασης προέβλεπε τη δημιουργία μιας επιτροπής αποτελούμενης από τρεις αξιωματούχους ξένης υπηκοότητας, η οποία θα ήταν υπεύθυνη για τον έλεγχο και την εκτέλεση των μέτρων που όριζε το Άρθρο 3, ενώ το Άρθρο 8 όριζε την υποβολή τυχόν ερμηνευτικών διαφορών που θα ανέκυπταν σε Διαιτητικό Δικαστήριο.

Η σπουδαιότητα της συγκεκριμένης Συνθήκης έγκειται στο γεγονός ότι αποτελεί ένα παράδειγμα καθιέρωσης του θεσμού της αποστρατικοποίησης σαν ένα μέτρο οικοδόμησης αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των δύο χωρών. Παρά την αρχική οξύτητα και αμοιβαία καχυποψία μεταξύ της Νορβηγίας και της Σουηδίας, οι αντιπροσωπεΐες των δύο χωρών συναντήθηκαν στο Κάρλσταντ όπου και τελικά συμφωνήθηκε από κοινού και με τον ίδιο τρόπο η εγκατάσταση ουδέτερης ζώνης στα κοινά τους σύνορα, ως όρος της διάλυσής τους, ώστε να αποτραπούν μελλοντικά περιστατικά που θα μπορούσαν να επηρεάσουν αρνητικά τις σχέσεις των δύο κρατών. Ουσιαστικά, η αποδοχή του αποστρατικοποιημένου κοινού συνόρου βοήθησε στην διασφάλιση μιας ειρηνικής διευθέτησης της συγκεκριμένης κατάστασης. Ωστόσο, ιδιαίτερης σημασίας είναι και η δημιουργία επιτροπής για την επίβλεψη των διατάξεων σχετικά με τις οχυρώσεις εντός της ζώνης, καθώς και η πρόβλεψη για την επίλυση ερμηνευτικών διαφορών αναφορικά με τη Συνθήκη, κάτι που συναντάται για πρώτη φορά αναφορικά με το καθεστώς της αποστρατικοποίησης⁴⁰.

³⁹ Βλ. Erich R., ο.π., σελ. 623-625.

⁴⁰Chillaud M., ο.π., σελ. 16-17, Ahlstrom Ch., 'Demilitarized and Neutralized zones' στο Hannikainen L.,- Horn F. (ed.), 'Autonomy and Demilitarization in International Law: The Aaland Islands in a Changing Europe', Kluwer Law International, The Netherlands, 1st ed., 1997, σελ 54, σημ.6, Ericson, M., 'The case of Norway and Sweden', στο Archer C.,- Joenniemi P., (eds) 'The Nordic Peace', Ashgate, England, 1st ed., 2003, σελ. 27, Derry T.K., 'A history of Scandinavia: Norway, Sweden, Denmark, Finland and Iceland', Allen and Unwin, London, 1st ed., 1979, Beard C. -Johnson A. S. "Record of Political Events" P.Sc.Q., Vol. 20, No. 4, 1905, σελ. 740-776. Το καθεστώς τερματίστηκε έπειτα από την υπογραφή διμερούς συνθήκης το 1993, μεταξύ της Νορβηγίας και της Σουηδίας. Βλ. *infra*, σελ. 96- 97.

4. Συνδιάσκεψη των Παρισίων (1919)

Η αποστρατικοποίηση αποκτά ιδιαίτερη δυναμική και ευρεία πρακτική αμέσως μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Οι πιο σημαντικές ενέργειες στην επιλογή και επιβολή καθεστώτων αποστρατικοποίησης εμφανίζονται στις διεργασίες της Συνδιασκέψεως των Παρισίων τον Ιανουάριο του 1919, η οποία επισφράγισε το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου μέσα από πέντε Συνθήκες Ειρήνης, που στο σύνολό τους, ρύθμιζαν θέματα τα οποία εκκρεμούσαν ανάμεσα σε νικητές και ηττημένους. Απώτερος στόχος ήταν η εξασφάλιση και η διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, μετά τα καταστροφικά αποτελέσματα του πολέμου. Έτσι, ξεκίνησαν πολυμερείς διπλωματικές διεργασίες ώστε να διασφαλιστεί ότι πρώην επιθετικά κράτη δεν θα κατέχουν στρατιωτικές εγκαταστάσεις, οχυρώσεις, στρατιωτικούς εξοπλισμούς και ένοπλες δυνάμεις που θα μπορούσαν να απειλήσουν εκ νέου τη διεθνή κοινότητα. Παρόλ' αυτά, γεγονός είναι πως οι περί αποστρατικοποίησης διατάξεις επιβλήθηκαν στα ηττημένα κράτη, δημιουργώντας εξαιρετικά επαχθή καθεστώτα με μονομερείς υποχρεώσεις.

Στις 28 Ιουνίου 1919 υπογράφηκε η σημαντικότερη των συνθηκών, δηλαδή η Συνθήκη των Βερσαλλιών και η οποία αφορούσε στην επίλυση των ζητημάτων με τη Γερμανία. Προϋπόθεση της συνθήκης ειρήνης ήταν η *παροχή εγγυήσεων* στη Γαλλία από τους συμμάχους για την οριστική αποτροπή του γερμανικού κινδύνου και μιας πιθανής μελλοντικής γερμανικής απειλής προς αυτή. Οι εγγυήσεις που ζητούσε η Γαλλία δόθηκαν με τη μορφή αποστρατικοποιήσεων των γερμανικών εδαφών και στρατιωτικών εξοπλισμών. Για τον λόγο αυτό, το Πέμπτο Μέρος της Συνθήκης έθετε τους στρατιωτικούς, ναυτικούς και αεροπορικούς όρους. Η Συνθήκη όριζε την κατάργηση της υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας στη Γερμανία, τον περιορισμό των στρατιωτικών της δυνάμεων σε έναν εθελοντικό στρατό που δεν θα υπερέβαινε τους εκατό χιλιάδες άνδρες, τον περιορισμό του εξοπλισμού τους και την κατάργηση του γενικού επιτελείου και του βαρύ πυροβολικού. Παρόμοια βήματα ακολουθήθηκαν και αναφορικά με τον γερμανικό πολεμικό στόλο, ο οποίος περιορίστηκε στα τριάντα έξι πλοία και στον οποίο δεν περιλαμβανόταν κανένα υποβρύχιο, ενώ απαγορευόταν και η διατήρηση της πολεμικής αεροπορίας. Η Συνθήκη περιείχε ακόμα ρητές διατάξεις σχετικά με το είδος των όπλων ή στρατιωτικών εξοπλισμών καθώς και με την παραγωγή ή εισαγωγή αυτών στο γερμανικό έδαφος, ενώ τα Συμβαλλόμενα Μέρη δεσμεύονταν να απαγορεύσουν την

εισαγωγή στην Γερμανία όπλων, πυρομαχικών και υλικών πολέμου κάθε είδους. Τέλος, η Συνθήκη με τα Άρθρα 203-210, όριζε τη δημιουργία διασυμμαχικών Επιτροπών, οι οποίες θα ήταν υπεύθυνες για την επίβλεψη της πραγματοποίησης των σχετικών διατάξεων, ενώ η Γερμανία όφειλε να παρέχει στις Επιτροπές όλες τις πληροφορίες και τα απαραίτητα έγγραφα προς την διευκόλυνση του έργου τους⁴¹.

Τα Άρθρα 42 και 180 της Συνθήκης των Βερσαλλιών έθεταν την διάλυση και αποσυναρμολόγηση όλων των οχυρωματικών έργων και των οχυρώσεων καθώς και τη διαρκή απαγόρευση κατασκευής οχυρωματικών έργων και της ανάπτυξης γερμανικών στρατιωτικών δυνάμεων, τόσο στη δυτική όχθη του Ρήνου όσο και σε μια λωρίδα πλάτους πενήντα χιλιομέτρων στην ανατολική όχθη, ενώ η τελευταία παράγραφος του Άρθρου 180 επέτρεπε τη διατήρηση των οχυρωματικών έργων στην προϋπάρχουσα κατάσταση τους μόνο στα νότια και ανατολικά σύνορα. Τέλος, το Άρθρο 43 απαγόρευε τη διατήρηση και συγκέντρωση ενόπλων δυνάμεων και στρατιωτικών γυμνασίων, μόνιμων ή προσωρινών⁴².

Βάσει του Τρίτου Μέρους και ειδικότερα των Άρθρων 45- 50 της Συνθήκης των Βερσαλλιών η περιοχή του Σαάρ και τα μεταλλεία της εκχωρήθηκαν από τη Γερμανία στη Γαλλία ως μέρος των πολεμικών αποζημιώσεων, ενώ η παράγραφος 30 του Παραρτήματος που ακολουθούσε το Άρθρο 50, όριζε ότι στην περιοχή δεν θα υπάρχει στρατιωτική θητεία, υποχρεωτική ή εθελοντική, απαγορευόταν η κατασκευή κάθε οχυρωματικού έργου ενώ επιτρεπόταν μόνο η ύπαρξη τοπικής χωροφυλακής για τη διατήρηση της τάξης⁴³.

Τα Άρθρα 115, 195 και 196 της Συνθήκης οριοθετούσαν αντίστοιχα καθεστώα αποστρατικοποίησης για τα νησιά Ελιγολάνδη (Heligoland) και Ντιουν (Dune), όπου οριζόταν η καταστροφή και απαγόρευση ανακατασκευής όλων των οχυρώσεων, στρατιωτικών εγκαταστάσεων και λιμανιών, ενώ απαγορευόταν παράλληλα τόσο η

⁴¹ Marston F.S., *'The Peace Conference of 1919: organization and procedure'*, Oxford University Press, London, 1944, Goldberg G., *'The peace to end peace: the Paris Peace Conference of 1919'*, Pitman, London, 1970, Sharp A., *'The Versailles settlement: peacemaking in Paris, 1919'*, MacMillan, England, 1994, Nicolson F.G. Sir, *'Peacemaking, 1919'*, Methuen, London, 1964, Duroselle J.B., *'Histoire Diplomatique de 1919 q nos jours'*, Dalloz, Paris, 11e ed., 1993, Κοραντής Α.Ι., *'Διπλωματική ιστορία της Ευρώπης 1919-1955'*, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 1968, Φεργάδη- Τούντα Α., *'Η Εξωτερική πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων στο Μεσοπόλεμο'*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1^η εκδ., 2000, Χριστοδουλίδης Θ., *'Διπλωματική ιστορία τριών αιώνων: από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919'*, ο.π. σελ. 554. Σχετικά με τις διατάξεις της Συνθήκης των Βερσαλλιών βλ. Martin L., Vol. I, ο.π., σελ. 3- 265.

⁴² Martin L., Vol. II, ο.π., σελ. 32, 102.

⁴³ *Ibid*, σελ. 32- 35.

ανέγερση οχυρώσεων όσο και η εγκατάσταση όπλων ώστε να διασφαλιστεί ελεύθερη ναυσιπλοΐα στη Βαλτική για όλα τα έθνη με την παράλληλη καταστροφή των ήδη υπαρχόντων οχυρώσεων και απομάκρυνση των όπλων υπό την επίβλεψη των Συνασπισμένων Δυνάμεων. Περαιτέρω, προβλεπόταν η διατήρηση όλων των οχυρωματικών έργων εκτός από τις προαναφερθείσες περιοχές τα οποία θα θεωρούνταν αμυντικής φύσεως αλλά απαγορευόταν ρητώς η κατασκευή ή η ανέγερση νέων⁴⁴.

Τέλος, ο θεσμός της αποστρατικοποίησης επιβλήθηκε και στην πόλη του Ντάνσιγκ (Danzig). Το Τμήμα XI του Τρίτου Μέρους της Συνθήκης των Βερσαλλιών δημιουργούσε την Ελεύθερη Πόλη του Ντάνσιγκ και με το Άρθρο 100, η Γερμανία αποκήρυσε υπέρ των Σύμμαχων Δυνάμεων τα δικαιώματα της και τους τίτλους της στην περιοχή. Το Άρθρο 102 όριζε πως η περιοχή θα τασσόταν υπό την προστασία της Κ.τ.Ε. και το Άρθρο 103 προέβλεπε την προετοιμασία και την υιοθέτηση Συντάγματος για την Ελεύθερη Πόλη από τους πολίτες της, με την έγκριση πάλι της Κ.τ.Ε⁴⁵. Έτσι, το Σύνταγμα όριζε στο Άρθρο 5 πως χωρίς την προηγούμενη συγκατάθεση της Κ.τ.Ε, η Πόλη του Ντάνσιγκ δεν είναι δυνατόν: 1) να αποτελέσει στρατιωτική ή ναυτική βάση, 2) να ανεγερθούν οχυρώσεις σε αυτή και 3) να επιτραπεί η κατασκευή πυρομαχικών ή υλικών πολέμου εντός αυτής⁴⁶.

Οι υπόλοιπες συνθήκες που υπογράφηκαν στη Συνδιάσκεψη των Παρισίων ήταν: η Συνθήκη του Αγίου Γερμανού (10/09/1919) και αφορούσε στην Αυστρία, η Συνθήκη του Τριανόν (04/06/1920) και ρύθμιζε θέματα με την Ουγγαρία, η Συνθήκη του Νεϊγύ (27/11/1919) σχετικά με τη Βουλγαρία και τέλος η Συνθήκη των Σεβρών (10/08/1920) που ρύθμιζε θέματα με την Τουρκία. Το Άρθρο 56 της Συνθήκης του Αγίου Γερμανού και το Άρθρο 51 της Συνθήκης του Τριανόν απαγόρευαν την έγερση στρατιωτικών έργων από το Τσεχοσλοβάκικο κράτος⁴⁷, στην τσεχοσλοβάκικη περιοχή στην δεξιά όχθη του Δούναβη μέχρι τα νότια της Μπρατισλάβα. Με τη Συνθήκη του Νεϊγύ, η Βουλγαρία ήταν υποχρεωμένη να διατηρεί τακτικό στρατό μέχρι είκοσι χιλιάδες άνδρες και να

⁴⁴ Martin L., Vol. II, ο.π., σελ. 82, 110.

⁴⁵ *Ibid* ο.π., σελ. 75-77.

⁴⁶ Στο διάστημα του Μεσοπολέμου, η Πόλη του Danzig αποτέλεσε πηγή αντιπαράθεσης μεταξύ της Γερμανίας και της Πολωνίας. Το 1939, η Γερμανία εισέβαλε και προσάρτησε την Πόλη, η οποία έχασε το νομικό καθεστώς της και μετά το τέλος του Β'Π.Π. παραδόθηκε και στην Πολωνία. Hannum H., *'Documents on Autonomy and Minority Rights'*, Martinus Nijhoff, 1st ed., 1993, σελ. 591- 605.

⁴⁷ Το 1919, η Τσεχοσλοβακία, που αποτελούσε μέρος της Αυστρο-Ουγγαρίας, αναγνωρίστηκε ως κυρίαρχο κράτος.

καταργήσει την αεροπορία, το ναυτικό και την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία. Επιπλέον, η Συνθήκη όριζε ρητά τα είδη καθώς και τον αριθμό των όπλων που η χώρα μπορούσε να κατέχει, ενώ το Άρθρο 78 απαγόρευε ρητά την ανέγερση και κατασκευή νέων οχυρώσεων ή οχυρωματικών έργων εντός του εδάφους της. Σημαντικό είναι ακόμα το γεγονός ότι με το Άρθρο 42, η Βουλγαρία παραιτήθηκε από τα κυριαρχικά της δικαιώματα στα εδάφη που βρίσκονταν εκτός των συνόρων που όριζε η Συνθήκη με το Άρθρο 27 υπέρ της Ελλάδας, ενώ με το Άρθρο 48 παρεχώρησε τα δικαιώματά της επί της μεσημβρινής Δυτικής Θράκης στις Σύμμαχες Δυνάμεις⁴⁸.

Επιπρόσθετα, οι Σύμμαχοι επιθυμώντας τη διασφάλιση της ελευθερίας της ναυσιπλοΐας στα Στενά, όρισαν με το Άρθρο 178 της Συνθήκης των Σεβρών τον αφοπλισμό και την καταστροφή όλων των οχυρωματικών έργων μέσα σε μια ζώνη η οποία καθοριζόταν επακριβώς με το Άρθρο 179. Η ζώνη περιλάμβανε τις ακτές και τα νησιά της Θάλασσας του Μαρμαρά και τις ακτές των Στενών, καθώς και εκείνες στα νησιά Λήμνο, Ίμβρο, Σαμοθράκη, Τένεδο και Μυτιλήνη. Με το ίδιο Άρθρο απαγορευόταν και η ανακατασκευή αυτών των οχυρώσεων καθώς και η κατασκευή νέων, ενώ η συγκεκριμένη ζώνη και τα νησιά δεν θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για στρατιωτικούς σκοπούς εκτός από τις τρεις Σύμμαχες Δυνάμεις που θα ενεργούσαν μαζί με ομοφωνία και θα είχαν το δικαίωμα να διατηρούν στρατιωτικές και αεροπορικές δυνάμεις εφόσον το έκριναν αναγκαίο. Σκοπός ήταν να αποτραπεί κάθε πράξη η οποία άμεσα ή έμμεσα θα μπορούσε να βλάψει την ελευθεροπλοΐα των Στενών⁴⁹.

Ουσιαστικά, οι Συνθήκες του 1919, υποχρέωσαν τα πρώην εχθρικά κράτη στον περιορισμό της στρατιωτικής χρήσης των εδαφών τους, στο περιορισμό των στρατιωτικών τους δυνατοτήτων σε έμψυχο δυναμικό και σε στρατιωτικό εξοπλισμό αλλά και για πρώτη φορά στην δυνατότητα πρόσβασης σε εξοπλισμούς και πυρομαχικά, μέσω των καθεστώτων αποστρατικοποίησης που τους επιβλήθηκαν. Οι διατάξεις των Συνθηκών όριζαν με σαφή και λεπτομερή τρόπο, την έκταση των γεωγραφικών περιοχών που αποστρατικοποιούσαν και τα είδη των στρατιωτικών υλικών και προμηθειών που επιτρέπονταν ή/και απαγορεύονταν, βασιζόμενες στις στρατιωτικές τεχνολογίες και τα

⁴⁸ Martin L., Vol. II, ο.π., σελ. 653- 677.

⁴⁹ Άρθρο 178 της Συνθήκης των Σεβρών 1920 ενώ το Άρθρο 179 της Συνθήκης έθετε επακριβώς τα όρια της ζώνης στην οποία θα ίσχυε το καθεστώς της αποστρατικοποίησης. Η Συνθήκη δεν επικυρώθηκε ποτέ. 'Treaty between the Principal Allied and Associated Powers and Greece', A.J.I.L., Vol. 15, No. 2, Suppl. Official Doc., 1921, σελ. 161-169, Martin L., Vol. II, ο.π. σελ. 789- 943.

οπλικά συστήματα που χρησιμοποιούνταν την περίοδο εκείνη. Περαιτέρω, οι Συνθήκες εισήγαγαν ένα λεπτομερές καθεστώς διαχείρισης και επίβλεψης των αποστρατικοποιημένων καθεστώτων που θέσπιζαν, από Διασυμμαχικές Επιτροπές οι οποίες ήταν ουσιαστικά επιφορτισμένες για την επιβολή της αποστρατικοποίησης αλλά και του γενικότερου αφοπλισμού που επιχειρήθηκε στα ηττημένα κράτη. Πιο ξεκάθαρα παρουσιάστηκαν και οι λόγοι που κλήθηκαν να υπηρετήσουν τα νέα καθεστάτα αποστρατικοποίησης όπως, αποκατάσταση και διατήρηση της ειρήνης, απομάκρυνση απειλής νέων επιθέσεων, παροχή εγγυήσεων ασφάλειας, διασφάλιση ελεύθερης ναυσιπλοΐας. Τα καθεστάτα αποστρατικοποίησης που επιβλήθηκαν στο τέλος του πολέμου, κλήθηκαν να λειτουργήσουν μέσα στο πλαίσιο ενός γενικότερου οράματος περιορισμού των εξοπλισμών όλων των εθνών και αφοπλισμού, όπως οριζόταν εξάλλου και στο Προοίμιο του Πέμπτου Μέρους της Συνθήκης των Βερσαλλιών.

5. Οι Συνθήκες Ειρήνης του Ντόρπατ (1920)

Η επιλογή του καθεστώτος της αποστρατικοποίησης συνεχίστηκε και για άλλες προβληματικές περιοχές κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου. Η Συνθήκη Ειρήνης του Ντόρπατ (Dorpat) που υπογράφηκε στις 14 Οκτωβρίου 1920, μεταξύ της Σοβιετικής Ένωσης και της Φινλανδίας, δημιουργούσε καθεστώς αποστρατικοποίησης σε συνοριακές περιοχές με σκοπό την αποφυγή επεισοδίων. Τα Άρθρα 6 και 12-16 όριζαν ουσιαστικά με τρόπο εξαντλητικό τόσο την απαγόρευση κατασκευής ή εγκατάστασης οχυρώσεων, μονάδων πυροβολικού, στρατιωτικών παρατηρητηρίων, πολεμικών ναύσταθμων και ναυτικών βάσεων, αποθήκες στρατιωτικών υλικών και υλικών πολέμου, την απαγόρευση τοποθέτησης μεγαλύτερου αριθμού στρατευμάτων από αυτών που είναι αναγκαίων για τη διατήρηση της τάξης, όσο και τα εδάφη πάνω στα οποία θα ίσχυαν οι συγκεκριμένες απαγορεύσεις. Τέλος, με το Άρθρο 12, τα Συμβαλλόμενα Μέρη δεσμεύτηκαν και στην ουδετεροποίηση της Κόλπου της Φινλανδίας αλλά και ολόκληρης της Βαλτικής Θάλασσας⁵⁰.

Η Συνθήκη Ειρήνης μεταξύ Σοβιετικής Ένωσης και Εσθονίας, που επίσης υπογράφηκε στο Ντόρπατ⁵¹ στις 2 Φεβρουαρίου 1920, όριζε, με το Άρθρο III§2, την

⁵⁰ 'Peace Treaty between the Republic of Finland and the Russian Socialist Federal Soviet Republic signed at Dorpat', 14 Οκτωβρίου 1920, League of Nations T.S/1921, Vol. 3, No. 91, σελ. 5- 79.

⁵¹ Η' αλλιώς Treaty of Tartu καθώς Dorpat είναι το γερμανικό όνομα για την πόλη της Εσθονίας, Tartu.

ουδετεροποίηση περιοχών στα εδάφη της Εσθονίας μέχρι την 1^η Ιανουαρίου 1922, καθώς και την υποχρέωση της τελευταίας να μην διατηρεί στρατεύματα κανενός είδους στις συγκεκριμένες περιοχές πέρα από εκείνα που είναι απαραίτητα για τις συνοριακές υπηρεσίες και την διατήρηση της τάξης. Το συγκεκριμένο Άρθρο όριζε ακόμα την δέσμευση της Εσθονίας να μην οικοδομήσει οχυρώσεις ή θέσεις παρατηρητηρίων ή στρατιωτικές αποθήκες και να μην εγκαταστήσει εκεί βάσεις ή αποθήκες για κανενός είδους πλοίων ή αέριων στόλων. Με την παράγραφο τρία του ίδιου Άρθρου, η Ρωσία αναλάμβανε εκ μέρους της, την υποχρέωση να μην διατηρεί στρατεύματα σε συγκεκριμένες περιοχές, μέχρι την 1^η Ιανουαρίου 1922, με εξαίρεση εκείνων που ήταν απαραίτητα για τις συνοριακές υπηρεσίες και για την διατήρηση της τάξης. Επιπλέον, το Παράρτημα II της Συνθήκης όριζε ότι τα Συμβαλλόμενα Μέρη εγγυούταν να μην διατηρούν στη λίμνη Πσκόφ (Pskov ή Peipus), πλοία παρά μόνο για περιπολίες και ελαφρώς οπλισμένα, ενώ τέλος συμφώνησαν ότι ο αριθμός των πλοίων αυτών δεν θα ξεπερνούσε τα πέντε⁵².

Οι Συνθήκες του Ντόρπατ υπογράφηκαν και πάλι με στόχο τον τερματισμό της εμπόλεμης κατάστασης καθώς και την αποκατάσταση της ειρήνης και των φιλικών σχέσεων μεταξύ της Σοβιετικής Ένωσης και των νέων Βαλτικών κρατών. Με τις Συνθήκες αυτές η Σοβιετική Ένωση αποκήρυξε όλα τα προηγούμενα δικαιώματα κυριαρχίας της στις περιοχές αυτές και αναγνώρισε την ανεξαρτησία των χωρών ανεπιφύλατα. Οι δύο Συνθήκες δημιούργησαν εξίσου καθεστώτα αποστρατικοποίησης. Χωρίς όμως και πάλι να γίνεται χρήση της έννοιας «*αποστρατικοποίηση ή demilitarization*»⁵³, το περιεχόμενο των Συμβάσεων εξακολουθεί να αναφέρεται στην καταστροφή και απαγόρευση οχυρώσεων και περιορισμό των στρατιωτικών δυνάμεων, ως καθεστώς ουδετεροποίησης. Η διαφορά των τελευταίων συνθηκών από εκείνες των Παρισίων του 1919 και ένα ακόμα νέο στοιχείο που εισάγουν στα χαρακτηριστικά του θεσμού της αποστρατικοποίησης, συνίστανται στο ότι η απαγόρευση οχυρωματικών

⁵² Article 3 of 'Treaty of Peace between Russia and Estonia (Treaty of Tartu), signed at Dorpat', 2 Φεβρουαρίου 1920, League of Nations T.S/ 1922, Vol. XI, No. 289, σελ. 50- 71.

⁵³ Παραδείγματος χάριν, το κείμενο της Συνθήκης Ειρήνης μεταξύ Ρωσίας και Φινλανδίας, μιλά για «*στρατιωτική ουδετεροποίηση*», όπου το Άρθρο 13 ορίζει ότι «*Finland shall militarily neutralize the following of her islands(...). This military neutralization shall include the prohibition to construct or establish upon these islands any fortifications, batteries, military observation posts, wireless stations of a power exceeding a half-kilowatt, ports of war and naval bases, depots of military stores and war material, and, furthermore, the prohibition to station upon these islands a greater number of troops than is necessary for maintaining order*», League of Nations, T.S/1921, vol. 3, No. 91.

έργων δεν αποτέλεσε αντικείμενο επιβολής από νικητή σε ηττημένο, αλλά προήλθαν από διμερείς συμφωνίες. Η Σοβιετική Ένωση από την πλευρά της, δεν επιθυμούσε μια στρατιωτική αναμέτρηση με τον Λευκό Στρατό, ο οποίος βρισκόταν μεταξύ άλλων και στα νέα Βαλτικά κράτη και θα μπορούσε να απειλήσει τη Ρωσία στο έδαφός της με τον εφοδιασμό του από άλλα ευρωπαϊκά κράτη, εάν δεν υφίστατο η ουδετεροποίηση των κόλπων της Φινλανδίας και της Ρήγας. Τα Βαλτικά κράτη την σειρά τους επιθυμούσαν τη δημιουργία ενός ουδετεροποιημένου καθεστώτος στα εδάφη τους ώστε να εξισορροπήσουν και να συμφιλιώσουν την ύπαρξή τους και την ανεξαρτησία τους με τα πολύ ισχυρότερα γειτονικά τους κράτη, καθώς και να προχωρήσουν στην δημιουργία και ενδυνάμωση καλών σχέσεων μεταξύ τους. Δηλαδή, η αποστρατικοποίηση χρησιμοποιήθηκε στην συγκεκριμένη περίπτωση ως ένα εργαλείο εξισορρόπησης δυνάμεων, αλλά αποτέλεσε ουσιαστικά όπλο των αδυνάτων ενάντια στην υπεροχή και τους ανταγωνισμούς των γειτονικών τους κρατών⁵⁴.

6. Η Συνθήκη Σβάλμπαρντ (1920)

Μια ακόμα σημαντική περίπτωση αποτελεί και το Αρχιπέλαγος Σπιτςμπέργκεν (*Spitsbergen*). Μετά την αποτυχία ενός σχεδίου συμβάσεως το 1914 ώστε να καταστεί το Αρχιπέλαγος Σπιτςμπέργκεν *terra nullius*, αποφασίστηκε η περαίωση μιας νέας συνδιάσκεψης στο Παρίσι στις 9 Φεβρουαρίου 1920, με αποτέλεσμα την υπογραφή της Συνθήκης για το Αρχιπέλαγος Σπιτςμπέργκεν (*Svalbard Treaty*). Στο Άρθρο 1, τα Συμβαλλόμενα Μέρη αναγνώριζαν, υπό την επιφύλαξη των διατάξεων της Συνθήκης, την *πλήρη και απόλυτη κυριαρχία* της Νορβηγίας στο Αρχιπέλαγος, ενώ το Άρθρο 9 προέβλεπε ότι, σύμφωνα με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την εισδοχή της Νορβηγίας στην Κοινωνία των Εθνών, η Νορβηγία αναλάμβανε την υποχρέωση να μην δημιουργήσει ή να επιτρέψει την εγκατάσταση ναυτικών βάσεων στις περιοχές που καθόριζε το Άρθρο 1 της παρούσας Συνθήκης, και επιπλέον να μην κατασκευάσει καμία οχύρωση στις προαναφερθείσες περιοχές για πολεμικούς σκοπούς. Η συγκεκριμένη ζώνη που απέκτησε καθεστώς αποστρατικοποίησης, δεν αποτελούσε

⁵⁴ Rutenberg G., 'The Baltic States and the Soviet Union', A.J.I.L., Vol. 29, No. 4, 1935, σελ. 598-615, Graham, M. W. Jr., 'Neutralization as a Movement in International Law', A.J.I.L., Vol. 21, No. 1, 1927, σελ. 79- 94, Chillaud M., ο.π., σελ. 36-38.

συνοριακή ζώνη ενώ στη Σύμβαση δεν δινόταν καμία συλλογική εγγύηση στη Νορβηγία από τα υπόλοιπα Συμβαλλόμενα Μέρη⁵⁵.

7. Σύμβαση σχετικά με τη μη- οχύρωση και την ουδετεροποίηση των νησιών Άαλαντ (1921)

Το 1921 το καθεστώς των νησιών Άαλαντ αποτέλεσε για ακόμα μια φορά αντικείμενο ιδιαίτερης ρύθμισης. Όταν η Φινλανδία κέρδισε την ανεξαρτησία της από τη Ρωσία το 1917, τα νησιά Άαλαντ αποτέλεσαν για αρκετά χρόνια αμφισβητούμενη περιοχή μεταξύ της Φινλανδίας και της Σουηδίας, ως αποτέλεσμα του αιτήματος των κατοίκων των νησιών για την ένωση αυτών με τη Σουηδία. Τελικά το ζήτημα παραπέμφθηκε στη νεοσύστατη Κ.τ.Ε., το Συμβούλιο της οποίας, αποφάσισε ότι τα νησιά θα παρέμεναν υπό την κυριαρχία της Φινλανδίας αλλά υπό καθεστώς αυτονομίας. Το Συμβούλιο θεώρησε ότι το καθεστώς δεν θα μπορούσε να είναι αποτελεσματικό εάν δεν συνοδεύεται από διεθνείς εγγυήσεις και από τη σύναψη συμφωνιών για τη μη- οχύρωση και την ουδετεροποίηση των νησιών Άαλαντ⁵⁶. Το 1921, η Κ.τ.Ε. συγκάλεσε στη Γενεύη συνέδριο σχετικά με την Αποστρατικοποίηση και Ουδετεροποίηση των νησιών Άαλαντ. Τα κράτη που κλήθηκαν να συμμετέχουν ήταν η Δανία, Εσθονία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Βρετανία, Ιταλία, Λιθουανία, Πολωνία και Σουηδία. Η νέα Σύμβαση που υπογράφηκε αναφορικά με τα νησιά Άαλαντ το 1921, αποτελείτο από το Προοίμιο και 10 Άρθρα⁵⁷.

Πιο αναλυτικά, στο Προοίμιο της Σύμβασης επιβεβαιωνόταν η επιθυμία διασφάλισης του γεγονότος ότι τα συγκεκριμένα νησιά δεν θα γίνονταν ποτέ πηγή στρατιωτικού κινδύνου. Τα Άρθρα 1- 3 όριζαν πως η Φινλανδία δεν θα οχύρωνε τα νησιά Άαλαντ, απαγορεύοντας τη διατήρηση ή κατασκευή στρατιωτικών ή ναυτικών

⁵⁵ 'Treaty relating to Spitsbergen (Svalbard Treaty)', signed by Norway, the United States of America, Denmark, France, Italy, Japan, the Netherlands, the United Kingdom of Great Britain, Ireland, the British Dominions beyond the Seas and Sweden, 9 February 1920, League of Nations, T.S/1921, Vol. 2, No 41, σελ. 7- 20. OPPENHEIM's International Law, Vol. II, (eds. by Lauterpacht), Longmans-Green and Co, London, United Kingdom, 7th ed., 1952, σελ. 245-246.

⁵⁶ Rotkirch H., ο.π., σελ. 358- 359, Tiilikainen T., 'Åland in European security policy' στο Bailes A.- Herolf G.- Sundelius B., 'The Nordic Countries and the European Security and Defence Policy', Oxford University Press- SIPRI, 1st ed., 2006, σελ. 349- 355, Hannikainen L., 'The continued validity of the demilitarized and neutralized status of the Åland Islands', Z.a.ö.R.V., 1994, σελ. 614- 651.

⁵⁷ 'Convention Respecting the Non-Fortification and Neutralization of the Åland Islands', A.J.I.L., Vol. 17, No. 1, 1923, σελ. 1-6.

βάσεων ή άλλων τεχνασμάτων που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν σε μια ένοπλη σύρραξη. Δηλαδή, η Φινλανδία επαναβεβαίωνε τις περιοριστικές διατάξεις αποστρατικοποίησης που υπήρχαν στη Σύμβαση του 1856, η οποία παρέμενε σε ισχύ. Ωστόσο οι υποχρεώσεις της Φινλανδίας δεν σταμάτησαν εκεί. Τα Άρθρα 4- 6 δημιούργησαν και καθεστώς ουδετεροποίησης, ορίζοντας ότι κατά τη διάρκεια πολέμου τα νησιά Άαλαντ πρέπει να αντιμετωπιστούν ως ουδέτερη ζώνη. Τέλος, αξιοπρόσεκτο είναι και το γεγονός πως το Άρθρο 7 περιείχε διατάξεις σχετικές με εγγυήσεις που θα δίνονταν από τα Συμβαλλόμενα Μέρη προς τα νησιά. Δημιουργήθηκε έτσι ένα σύστημα εποπτείας όπου τα Συμβαλλόμενα Μέρη έπρεπε, είτε ατομικά είτε από κοινού, να επικοινωνούν με το Συμβούλιο της Κ.τ.Ε., το οποίο θα αποφάσιζε για τα κατάλληλα μέτρα που θα έπρεπε να λαμβάνονται αναφορικά με τη διασφάλιση των διατάξεων της Σύμβασης και την αποφυγή οποιοδήποτε παραβίασής της. Τουτέστιν, η Κ.τ.Ε. αποτελούσε τον εγγυητή της Σύμβασης⁵⁸.

8. Η Συνθήκη της Ουάσινγκτον (1922)

Ένα ακόμα καθεστώς αποστρατικοποίησης συναντούμε και στη Συνθήκη της Ουάσινγκτον του 1922 σχετικά με τους ναυτικούς εξοπλισμούς. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Βρετανική Αυτοκρατορία και η Ιαπωνία συμφώνησαν στην απαγόρευση κατασκευής νέων οχυρωματικών έργων ή ναυτικών βάσεων καθώς και στην μη- βελτίωση ήδη υπαρχόντων βάσεων και αμυντικών θέσεων σε συγκεκριμένα νησιά του Ειρηνικού Ωκεανού τα οποία καθορίζονταν από την συνθήκη, εκτός και αν προβλεπόταν διαφορετικά⁵⁹.

⁵⁸ Erich R., ο.π., σελ. 631-650, Gregory C., 'The Neutralization of the Aaland Islands', A.J.I.L., Vol. 17, No. 1, 1923, σελ. 63- 76, Brown Ph. M., 'The Aaland Islands Question', A.J.I.L.Vol. 15, No. 2, 1921, σελ. 268-272, *International Treaties and Documents Concerning Aaland Islands 1856–1992*, Aaland Culture Foundation, Mariehamn, Finland, 1993, Rosas A., 'The Aaland Islands as a Demilitarized and Neutralized Zone', στο Hannikainen L.,- Horn F., ο.π. σελ. 23- 39, Ahlstrom Ch., ο.π. σελ. 51- 55.

⁵⁹ Η Συνθήκη ήταν το αποτέλεσμα μιας προσπάθειας αποτροπής των ναυτικών εξοπλιστικών ανταγωνισμών μετά το τέλος του Α' Π.Π. Το 1934 η Ιαπωνία ειδοποίησε τα συμβαλλόμενα μέρη πως σκόπευε να τερματίσει την Συνθήκη, η οποία παρέμεινε σε ισχύ μέχρι το τέλος του 1936 και έπειτα δεν ανανεώθηκε. Βλ. Hughes Ch. E.- Cabot Lodge H.- Underwood O. W.- Root E., 'Conference on the Limitation of Armament', A.J.I.L., Vol. 16, No. 2, 1922, σελ. 159- 233, Wright Q., 'The Washington Conference', The American Political Science Review, Vol. 16, No. 2, 1922, σελ. 285-297, De Lupis I., 'The law of War', Cambridge University Press, 2nd ed., 2000, σελ. 172.

9. Η Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης (1923)

Μεταξύ των Συνθηκών Ειρήνης που υπογράφηκαν στο Παρίσι το 1919, ήταν και η Συνθήκη των Σεβρών η οποία αφενός, προσπάθησε να λύσει θέματα με την Οθωμανική Αυτοκρατορία αλλά παράλληλα ρύθμιζε και τα ελληνοτουρκικά προβλήματα⁶⁰. Μια σειρά ιστορικών γεγονότων οδήγησε σε μια νέα τάξη πραγμάτων, με αποτέλεσμα η Συνθήκη των Σεβρών να μην επικυρωθεί ποτέ. Για τον λόγο αυτό, αντικαταστάθηκε από μια νέα συνθήκη, τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης του 1923, η οποία αφορούσε στα θέματα που άφησε σε εκκρεμότητα η Συνθήκη των Σεβρών. Με την Συνθήκη της Λωζάννης 1923 οριστικοποιείται ο τίτλος κυριαρχίας των νησιών Μυτιλήνη, Χίος, Σάμος και Ικαρία που περιήλθαν στο ελληνικό κράτος μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου (Άρθρο 12), ενώ το Άρθρο 13 θέτει τις υποχρεώσεις που θα έχει η Ελληνική Κυβέρνηση σε αυτά. Οι υποχρεώσεις συνοψίζονται στην απαγόρευση ανέγερσης οχυρωματικών έργων, κατασκευής και εγκατάστασης ναυτικών βάσεων, περιορισμό των ενόπλων δυνάμεων οι οποίες εμπίπτουν στη σφαίρα του περιεχομένου της αποστρατικοποίησης χωρίς και πάλι να χρησιμοποιείται ο συγκεκριμένος όρος⁶¹. Το νομικό καθεστώς που υιοθετήθηκε για τα ελληνικά νησιά ανήκει στο γενικότερο πλαίσιο των μέτρων που έλαβε η διεθνής κοινότητα, στην προσπάθεια της να μειωθούν αιτίες ή τυχόν αφορμές που θα μπορούσαν, δυνητικά έστω, να οδηγήσουν σε έναν ακόμη πόλεμο στο μέλλον λόγω της τεταμένης κατάστασης που υπήρχε την περίοδο αυτή στις σχέσεις της Ελλάδας με την Τουρκία. Εξάλλου αυτό αναφέρεται τόσο στο Προοίμιο όσο και στο Άρθρο 1 της Συνθήκης, όπου διατυπώνεται η ανάγκη οριστικού τερματισμού της εμπολέμου κατάστασης και η αποκατάσταση των σχέσεων φιλίας και εμπορίου.

Παράλληλα με τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης, υπογράφηκε και η Σύμβαση της Λωζάννης 1923, η οποία καθόριζε το καθεστώς των Στενών του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων. Σκοπός αυτής, όπως άλλωστε αναφερόταν και από το προοίμιο της, ήταν «*την εξασφάλιση για όλα τα έθνη της ελευθερίας διόδου και ναυσιπλοΐας μέσα από τα Στενά μεταξύ της θάλασσας της Μεσογείου και του Ευξείνου Πόντου και την διατήρηση της*

⁶⁰ *Infra*, σελ. 25.

⁶¹ Η εξέταση των Συνθηκών που αφορούν στα νησιά του Αιγαίου θα πραγματοποιηθεί πιο αναλυτικά στο Β' μέρος της εργασίας. Βλ. 'Συνθήκης Ειρήνης' που υπογράφηκε στη Λωζάννη, 24 Ιουλίου 1923, ΝΔ 24/25 Αυγούστου 1924, ΦΕΚ Α' 238, LNTS, 1924, Vol. 28, No. 701, σελ. 11- 113.

ελευθερίας αυτής που ήταν αναγκαία για τη γενική Ειρήνη και παγκόσμιο εμπόριο»⁶². Για την διαφύλαξη λοιπόν και προστασία αυτών των δύο αρχών, οι συνασπισμένες Δυνάμεις προχώρησαν και στην υιοθέτηση καθεστώτος που σύμφωνα με το Άρθρο 3 θα εφαρμοζόταν στα νερά και στις ακτές των Στενών καθώς και στα νησιά που βρίσκονταν μέσα σε αυτά ή κοντά τους, δηλαδή τα ακόλουθα: Λήμνο, Σαμοθράκη, Ίμβρο, Τένεδο και Λαγουςαί Νήσοι (Μαυριαί). Τα Άρθρα 6 και 7 της Σύμβασης ρύθμιζαν ποσοτικά και ποιοτικά το ισχύον καθεστώς βάσει του οποίου απαγορευόταν τόσο η εγκατάσταση οχυρωματικών έργων, πυροβολικού, στρατιωτικών και αεροναυτικών βάσεων και υποβρύχια όσο και η στάθμευση ενόπλων δυνάμεων εκτός από τις αναγκαίες δυνάμεις αστυνομίας και χωροφυλακής για την διατήρηση της τάξης. Αντίθετα από τη Συνθήκη Ειρήνης, η Σύμβαση της Λωζάννης όριζε με το Άρθρο 4 ότι καθεστώς που υιοθετείται για την συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή είναι η αποστρατικοποίηση: «*The zones and islands indicated below shall be demilitarized(...)»*⁶³. Ωστόσο η απόδοση του κειμένου στην ελληνική γλώσσα, αντί για τον όρο αποστρατικοποίηση χρησιμοποίησε τον όρο ουδετεροποίηση, μεταφράζοντας ως εξής το Άρθρο 4: «*Ουδετεροποιούνται αι κατωτέρω οριζόμεναι ζώναι και νήσοι(...)»*⁶⁴. Περαιτέρω, το Άρθρο 18 της Σύμβασης δημιουργούσε ένα συλλογικό σύστημα εγγύησης για την διασφάλιση της ελευθεροπλοΐας και την κατοχύρωση της τουρκικής ασφάλειας στην περιοχή των Στενών, σύμφωνα με το οποίο τα Συμβαλλόμενα Μέρη θα δρούσαν από κοινού για την αντιμετώπιση οποιασδήποτε απειλής και σύμφωνα με όλα τα μέσα για τα οποία θα αποφάσιζε το Συμβούλιο της Κ.τ.Ε.

Μια τελευταία σύμβαση που υπογράφηκε στη Λωζάννη το 1923, αφορούσε τη μεθόριο της Θράκης⁶⁵. Τα Συμβαλλόμενα Μέρη υπέγραψαν τη Σύμβαση με πρόθεση την αποκατάσταση και τη διατήρηση της ειρήνης στα σύνορα της Θράκης. Για την επίτευξη αυτού του στόχου, θεώρησαν αναγκαία τη λήψη ειδικών και αμοιβαίων μέτρων στα

⁶² Προοίμιο της 'Σύμβασης Περί του Καθεστώτος των Στενών', Λωζάννη, 24 Ιουλίου 1923, ΝΔ 24/25 Αυγούστου 1923, ΦΕΚ Α' 238, LNTS, 1924, Vol. 28, No. 702, σελ. 115-137.

⁶³ 'Convention Relating to the Regime of the Straits', A.J.I.L., Vol. 18, No. 1, 1924, σελ. 53-62, MacFie A.L., 'The Straits Question: The Conference of Lausanne (November 1922- July 1923)', Middle Eastern Studies, Vol. 15, No. 2, 1979, σελ. 211-238.

⁶⁴ Άρθρο 4 'Σύμβασης Περί του Καθεστώτος των Στενών', ο.π., σελ. 115-137. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το καθεστώς αποστρατικοποίησης των Στενών βλέπε το Β' μέρος της παρούσης εργασίας.

⁶⁵ 'Σύμβαση περί της Μεθορίου της Θράκης', Λωζάννη, 24 Ιουλίου 1923, Ν. 24/25 Αυγούστου 1923, ΦΕΚ Α' 238, LNTS, 1924, Vol. 28, No. 703, σελ. 139- 150. Βλ. ακόμα 'Convention Respecting the Thracian Frontier', A.J.I.L., Vol. 18, No. 1, 1924, σελ. 62- 65.

εδάφη που χωρίζουν την Τουρκία από τη Βουλγαρία και την Ελλάδα, σε μια προσπάθεια αποτροπής τοπικών συγκρούσεων που θα ήταν δυνατό να καταλήξουν σε μια ακόμα ένοπλη ρήξη μεταξύ των ενδιαφερομένων κρατών. Το Άρθρο 1 όριζε την αποστρατικοποίηση των εδαφών από το Αιγαίο μέχρι των Εύξεινο Πόντο εκατέρωθεν των συνόρων, σε βάθος τριάντα περίπου χιλιομέτρων, ενώ το Άρθρο 3 της Σύμβασης όριζε ότι στα συγκεκριμένα εδάφη, τα ήδη υπάρχοντα οχυρωματικά έργα, μόνιμα ή εκστρατείας, θα αφοπλίζονταν, θα κατεδαφίζονταν και θα απαγορευόταν η κατασκευή νέων αποθηκών όπλων ή υλικού πολέμου ή η οποιαδήποτε εγκατάσταση στρατιωτικής, ναυτικής και αεροπορικής φύσεως. Η δεύτερη παράγραφος του ίδιου Άρθρου απαγόρευε τη στάθμευση και μετακίνηση ενόπλων δυνάμεων εκτός αυτών που ήταν απαραίτητες για τη διατήρηση της τάξης και την επιτήρηση των συνόρων και για τις οποίες περιόριζε αυστηρά τον αριθμό και τον οπλισμό τους. Επιπρόσθετα, το Άρθρο 4 προέβλεπε πως στην περίπτωση ύπαρξης παραπόνων αναφορικά με την τήρηση των διατάξεων της Σύμβασης, τότε αυτά θα έπρεπε να παρουσιαστούν στο Συμβούλιο της Κ.τ.Ε., ενώ τέλος προβλεπόταν πως το αποστρατικοποιημένο καθεστώς δεν ήταν δυνατόν να καταργηθεί χωρίς τη συγκατάθεση των Συμβαλλομένων Μερών. Και σε αυτή τη Σύμβαση γίνεται ρητή χρήση του όρου «αποστρατικοποίηση» και όχι «ουδετεροποίηση», όπως επίσης αποδίδεται στην ελληνική μετάφραση⁶⁶.

Η Συνθήκη Ειρήνης και οι δύο Συμβάσεις που υιοθετήθηκαν στη Λωζάννη, υπογράφηκαν μετά το τέλος ενόπλων συγκρούσεων που ταλάνιζαν την περιοχή, ενώ τα Συμβαλλόμενα Μέρη επέβαλαν ουσιαστικά το καθεστώς της αποστρατικοποίησης υπό το πνεύμα που επικρατούσε την εποχή εκείνη στη διεθνή κοινότητα. Δηλαδή ως ένα μέσο που θα βοηθούσε στη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, σκοπός που άλλωστε ήταν και ο πρωταρχικός των κρατών αμέσως μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Επιπλέον, οι Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-13)⁶⁷, που είχαν διεξαχθεί στην περιοχή μερικά χρόνια νωρίτερα, αποτέλεσαν επιβαρυντικό στοιχείο για την περιοχή, καθώς θεωρήθηκε ότι τα εμπλεκόμενα κράτη θα μπορούσαν να οδηγηθούν ξανά, κάποια

⁶⁶ «From the Aegean Sea to the Black Sea the territories extending on both sides of the frontiers separating Turkey from Bulgaria and from Greece shall be demilitarized to a depth of about 30 kilometers...», Article 1 'Σύμβασης περί της Μεθορίου της Θράκης', ο.π., σελ. 139- 150.

⁶⁷ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τους Βαλκανικούς Πολέμους βλ. Χριστοδουλίδης Χ., 'Διπλωματική ιστορία τριών αιώνων: από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919', ο.π. σελ. 417-440.

στιγμή στο μέλλον σε νέες τοπικές συγκρούσεις οι οποίες θα κλόνιζαν τη διεθνή ειρήνη, τη διεθνή κοινότητα και το οικοδόμημα της Κ.τ.Ε.

10. Σύμβαση σχετικά με την Οργάνωση του Καθεστώτος της Ταγγέρης (1925)

Η υιοθέτηση συνθηκών για την επίλυση ζητημάτων που προκύπτουν μεταξύ διαφόρων κρατών καθώς και για τον τερματισμό ενόπλων συρράξεων συνεχίζεται, και η διεθνής πρακτική μας εφοδιάζει με αρκετές ακόμα περιπτώσεις συνθηκών οι οποίες εμπεριέχουν διατάξεις που μεταξύ άλλων δημιουργούν καθεστώτα αποστρατικοποίησης. Στο Συνέδριο για το Καθεστώς της Ταγγέρης που πραγματοποιήθηκε το 1923⁶⁸, τα Συμβαλλόμενα Μέρη αποφάσισαν να θέσουν την περιοχή σε καθεστώς μόνιμης ουδετερότητας απαγορεύοντας κάθε εχθρική πράξη από στεριά, αέρα και θάλασσα. Περαιτέρω συμφώνησαν στην απαγόρευση δημιουργίας και διατήρησης στρατιωτικών οχυρών, βάσεων για στρατιωτικές επιχειρήσεις ή γενικά εγκαταστάσεων οι οποίες θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για πράξεις πολέμου, καθώς και συγκέντρωση πυρομαχικών ή άλλων υλικών πολέμου. Ωστόσο, η Σύμβαση προέβλεπε πως κατά την κρίση της Διοίκησης της Ζώνης της Ταγγέρης, η συγκέντρωση πυρομαχικών ή ακόμα και η δημιουργία ήσσονος σημασίας αμυντικών έργων και οχυρώσεων με σκοπό την τοπική άμυνα θα ήταν επιτρεπτή. Το καθεστώς ήλθε σε ισχύ το 1925 έπειτα από τις σχετικές επικυρώσεις. Παρόλ' αυτά, αντιδράσεις από την Ισπανία και την Ιταλία, οδήγησαν σε νέες διαπραγματεύσεις και διευθετήσεις. Έτσι τον Ιούλιο του 1928 υπογράφηκε ένα τελικό Πρωτόκολλο. Το βασικό κείμενο του Πρωτοκόλλου ήταν μια νέα συμφωνία η οποία αναθεωρούσε τη Σύμβαση του 1923, αλλά στην οποία διατηρήθηκε τελικά το ουδετεροποιημένο και αποστρατικοποιημένο καθεστώς της Ζώνης της Ταγγέρης όπως αυτό προβλεπόταν από τη Σύμβαση του 1923⁶⁹.

⁶⁸ 'Convention Regarding the Organization of the Statute of the Tangier Zone', A.J.I.L., Suppl., Vol. 23, No. 4, 1929, σελ. 235- 284.

⁶⁹ 'Convention Regarding the Organization of the Statute of the Tangier Zone', A.J.I.L., Suppl., Vol. 23, No. 4, 1929, σελ. 282. Fenwick C. G., 'The International Status of Tangier', A.J.I.L., Vol. 23, No. 1, 1929, σελ. 140- 143.

11. Η Συνθήκη Ειρήνης Ταγκού (1933)

Η εγκατάσταση αποστρατικοποιημένων ζωνών, παρατηρείται για πρώτη φορά και μέσα από μια συμφωνία ανακωχής και όχι μια τελική συνθήκη ειρήνης. Η Συνθήκη Ταγκού (Tangku Truce), η οποία υπογράφηκε στις 31 Μαΐου 1933 μεταξύ της Κίνας και της Ιαπωνίας, προέβλεπε πως τα Συμβαλλόμενα Μέρη συμφώνησαν στην προσωρινή παύση των μεταξύ τους εχθροπραξιών, οι οποίες είχαν επέλθει από την Ιαπωνική εισβολή στην Μαντσουρία που είχε ξεκινήσει δύο χρόνια νωρίτερα. Η Συνθήκη ήταν μια καθαρά τοπική στρατιωτική συμφωνία που καλούσε στην δημιουργία αποστρατικοποιημένης ζώνης νότια του Σινικού Τείχους καθώς και στην απόσυρση των τακτικών στρατευμάτων της Κίνας από τη ζώνη αυτή. Την επίβλεψη της αποστρατικοποιημένης ζώνης και της απόσυρσης των κινεζικών στρατευμάτων, ανέλαβε ο ιαπωνικός στρατός που τοποθέτησε φρουρές σε κινεζικές περιοχές, στις οποίες απαγορευόταν η είσοδος κινεζικών ενόπλων δυνάμεων. Ωστόσο, με το ξέσπασμα του Β' Κινεζο- Ιαπωνικού Πολέμου το 1937, τερματίστηκε η Συνθήκη Ταγκού παρασύροντας προς το τέλος της και την αποστρατικοποιημένη ζώνη. Ουσιαστικά, η Συνθήκη δημιούργησε ένα προσωρινό καθεστώς κατάπαυσης του πυρός, στο οποίο η αποστρατικοποίηση θα μπορούσε να συμβάλλει ως ένας τρόπος διατήρησης της ασφάλειας σε μια προβληματική περιοχή. Η επανάληψη όμως των εχθροπραξιών, κατέδειξαν την αδυναμία του θεσμού να λειτουργήσει ως οριστική λύση σε πολιτικά προβλήματα μεταξύ δύο κρατών⁷⁰.

12. Συμφωνία Ανακωχής μεταξύ Γαλλίας και Ιταλίας (1940)

Το καθεστώς της αποστρατικοποίησης προβλέφθηκε και με τη Συμφωνία Ανακωχής μεταξύ Γαλλίας και Ιταλίας που υπογράφηκε στις 24 Ιουνίου 1940, η οποία θα ίσχυε μέχρι την υπογραφή μιας συνθήκης ειρήνης, ενώ η Ιταλία διατηρούσε το δικαίωμα καταγγελίας της Συμφωνίας στην περίπτωση που η Γαλλική Κυβέρνηση δεν τηρούσε τις υποχρεώσεις της. Η Συμφωνία όριζε τη δημιουργία αποστρατικοποιημένων ζωνών στις μητροπολιτικές περιοχές της Γαλλίας, δηλαδή στις αποικίες και στα εδάφη που

⁷⁰ Twitchett D.- Fairbank J. (general editors), 'The Cambridge History of China, Republican China 1912-1949', Vol.13, Part 2, Cambridge University Press, 3rd ed., 2002, Endicott St. L., 'Diplomacy and Enterprise: British China policy, 1933-1937', Manchester University Press, 1st ed., 1975, Chiang Kai-shek, 'Resistance and Reconstruction: messages during China's six years of war, 1937-1943', Harper & Brothers, New York, 1st ed., 1943.

βρίσκονταν υπό την εντολή της στην αφρικανική ήπειρο, για όσο χρονικό διάστημα συνεχίζονταν οι εχθροπραξίες μεταξύ της Ιταλίας και της Μεγάλης Βρετανίας. Κατ' αυτό τον τρόπο αποστρατικοποιήθηκαν τα σύνορα Τυνησίας και Λιβύης, Αλγερίας και Λιβύης καθώς και οι Σομαλικές ακτές. Βάσει της Συμφωνίας, οι ζώνες που θα αποστρατικοποιούνταν, θα εκκενώνονταν από τα γαλλικά στρατεύματα, ενώ θα παρέμεναν μόνο αυτά που ήταν απαραίτητα για τη διατήρηση της τάξης. Τέλος, προβλεπόταν η δημιουργία Ιταλικής Επιτροπής που θα καθόριζε τα ακριβή γεωγραφικά όρια των ζωνών και θα επέβλεπε την εκτέλεση όλων των διατάξεων της Συμφωνίας⁷¹.

13. Συνθήκη μεταξύ της Φινλανδίας και της Σοβιετικής Ένωσης σχετικά με τα νησιά Άαλαντ (1940)

Τέλος, για ακόμα μια φορά επανεξετάστηκε και το καθεστώς των νησιών Άαλαντ. Το 1939 όταν η Σοβιετική Ένωση επιτέθηκε στη Φινλανδία, η τελευταία έλαβε ορισμένα προληπτικά στρατιωτικά μέτρα στα νησιά περιλαμβάνοντας και οχυρωματικά έργα. Η Φινλανδία ανέφερε τα μέτρα αυτά στα Συμβαλλόμενα Μέρη της Σύμβασης του 1921 και στην Κ.τ.Ε. και καθώς δεν εξέλαβε καμία απάντηση αναφορικά με το ζήτημα, ερμήνευσε τη στάση αυτή ως σιωπηρή αποδοχή. Τελικά, η Σοβιετική Ένωση επέβαλε συνθήκη ειρήνης στη Φινλανδία, στις 11 Οκτωβρίου 1940. Με το Άρθρο 1 της Συνθήκης, η Φινλανδία υποχρεώθηκε να αποκαταστήσει το αποστρατικοποιημένο καθεστώς των νησιών Άαλαντ, να μην τα οχυρώσει και να μην τα θέσει στη διάθεση των ενόπλων δυνάμεων ξένων κρατών. Αυτό επίσης υποδήλωνε ότι ούτε η Φινλανδία, ούτε άλλα κράτη μέσα στη ζώνη που αποτελείται από τα νησιά Άαλαντ μπορούσαν να κρατήσουν ή να δημιουργήσουν εγκαταστάσεις ή βάσεις επιχειρήσεων πολεμικής φύσεως ή πολεμικής αεροπορίας ή για οποιοδήποτε άλλο στρατιωτικό σκοπό, ενώ θα προβλεπόταν και η κατεδάφιση των πλατφορμών για το πυροβολικό που ήδη βρίσκονταν στα νησιά. Τέλος, το Άρθρο 3 της Συνθήκης έδινε στη Σοβιετική Ένωση το δικαίωμα να εγκαταστήσει ένα προξενείο στην πόλη Μάριεχαμ (Mariehamn) και να εποπτεύει την πραγματοποίηση των δεσμεύσεων του Άρθρου 1 σχετικά με την μη οχύρωση και την αποστρατικοποίηση των νησιών Άαλαντ⁷².

⁷¹‘Armistice Between France and Italy’, A.J.I.L., Suppl., Vol. 34, No. 4, 1940, σελ. 178-183.

⁷²International Treaties and Documents Concerning Aaland Islands 1856–1992, Aaland Culture Foundation, Mariehamn, Finland, 1993 καθώς και στην ιστοσελίδα στην ιστοσελίδα:

14.Η Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων (1947)

Καθεστώς αποστρατικοποίησης επιβλήθηκε και μέσω των Συνθηκών Ειρήνης των Παρισίων 1947 που τερμάτιζαν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, στα ηττημένα κράτη. Οι Συνασπισμένες Δυνάμεις, θεώρησαν για ακόμα μια φορά πως η επιβολή του καθεστώτος στα εδάφη των ηττημένων κρατών μπορούσε να λειτουργήσει ως το κατάλληλο μέσο που θα απογύμωνε τις ηττημένες χώρες από τις στρατιωτικές τους ικανότητες, θα βοηθούσε έτσι στην απομάκρυνση ένοπλων απειλών που προέρχονταν από τα εδάφη τους και θα συνέβαλλε στην αποκατάσταση της ειρήνης και στην διατήρηση της ασφάλειας στη διεθνή κοινότητα. Ο όρος «αποστρατικοποίηση» δεν αναφέρεται στα κείμενα των συνθηκών ειρήνης, παρά μόνο στη Συνθήκη Ειρήνης με την Ιταλία. Οι συνθήκες με τις υπόλοιπες ηττημένες χώρες, δηλαδή τη Γερμανία, την Ιαπωνία, τη Βουλγαρία, την Ουγγαρία, την Ρουμανία και τη Φινλανδία που ορίζουν τους ακριβείς όρους παράδοσης, αναφέρουν ότι «οι στρατιωτικές δυνάμεις των κρατών αυτών θα αφοπλιστούν πλήρως, παραδίδοντας τα όπλα και τον λοιπό εξοπλισμό τους στις συμμαχικές δυνάμεις». Ειδικότερα δε ως προς τη Γερμανία και την Ιαπωνία, επιβλήθηκε η πλήρης αποστράτευση των ενόπλων δυνάμεων και η καταστροφή όλων των στρατιωτικών εγκαταστάσεων και μονάδων παραγωγής όπλων. Ωστόσο συνέπεια της άνευ όρων παραδόσεώς τους θεωρείται ότι «αποστρατικοποιήθηκαν»⁷³.

Οι Συνθήκες Ειρήνης με τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, την Ουγγαρία και τη Φινλανδία περιλάμβαναν, τους στρατιωτικούς, ναυτικούς και όρους αεροπορίας που θα επιβάλλονταν στις αντίστοιχες χώρες. Και για τις τέσσερις έθεταν αυστηρούς περιορισμούς των ενόπλων δυνάμεων τους, της στρατιωτικής εκπαίδευσής τους, των ειδών όπλων και των υλικών πολέμων που θα μπορούσαν να διατηρούν στο έδαφός τους με την έναρξη της ισχύος των Συνθηκών⁷⁴. Επιπρόσθετα, το άρθρο 12 της Συνθήκης Ειρήνης με τη Βουλγαρία προέβλεπε την καταστροφή μονίμων οχυρωματικών έργων στα

http://www.kultur.aland.fi/kulturstiftelsen/traktater/eng_fr/ram_right-enfr.htm

⁷³ Βλ. Delbruck J., 'Demilitarization', in Bernhardt (ed.), 'Encyclopedia of Public International Law', Vol. 1, Elsevier, Amsterdam, 1997, σελ. 999-1001. 'Unconditional Surrender of German Forces at Rheims' A.J.I.L., Vol. 39, No. 3, Official Doc., 1945, σελ. 169-170, 'Unconditional surrender of German Forces at Berlin', 9 Μαΐου 1945, A.J.I.L. Vol. 39, No. 3, 1945, σελ., 170- 171, 'Unconditional Surrender of Japan', A.J.I.L., Vol. 39, No. 4, Official Doc., 1945, σελ. 264- 265.

⁷⁴ 'Treaty of Peace with Roumania, 1947', UNTS, Vol. 42, I, No. 645, Παρίσι, 10 Φεβρουαρίου 1947. 'Treaty of Peace with Bulgaria, 1947', UNTS, Vol. 41, I, No. 643, Παρίσι, 10 Φεβρουαρίου 1947.

'Treaty of Peace with Hungary, 1947', UNTS, Vol. 41, I, No. 644, Παρίσι, 10 Φεβρουαρίου 1947.

'Treaty of Peace with Finland, 1947', UNTS, Vol. 48, I, No. 476, Παρίσι, 10 Φεβρουαρίου 1947.

ελληνο-βουλγαρικά σύνορα καθώς και την απαγόρευση ανακατασκευής ή εγκατάστασης νέων στρατιωτικών εγκαταστάσεων ανεφοδιασμού και αποθήκευσης, που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για τη διεξαγωγή ή την είσοδο όπλων σε ελληνικό έδαφος⁷⁵. Τέλος, το Άρθρο 5 της Συνθήκης Ειρήνης με τη Φινλανδία επαναβεβαίωσε το αποστρατικοποιημένο καθεστώς των νησιών Άαλαντ⁷⁶ ενώ το Άρθρο 13 όριζε ότι οι στρατιωτικοί εξοπλισμοί και οι οχυρώσεις της χώρας θα περιορίζονταν σε αποστολές εσωτερικού χαρακτήρα καθώς και για την τοπική υπεράσπιση των συνόρων.

Το Μέρος IV της Συνθήκης Ειρήνης με την Ιταλία του 1947 που αφορούσε στους στρατιωτικούς όρους, έθετε την απαγόρευση για νέες εγκαταστάσεις οχυρώσεων σε αρκετά μέρη των συνόρων και την πλήρη αποστρατικοποίηση συγκεκριμένων νησιών στο Κανάλι της Μάλτας και την Αδριατική Θάλασσα. Πιο συγκεκριμένα η Συνθήκη προέβλεπε με το Άρθρο 11§2 την παραχώρηση την νήσου Πελαγκόσα (Pelagosa) και των παρακείμενων νησίδων στην Γιουγκοσλαβία και την αποστρατικοποίηση αυτής⁷⁷, με το Άρθρο 14 την παραχώρηση της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα και την υπαγωγή των νησιών σε καθεστώς αποστρατικοποίηση (όπως συνέβη και με την νήσο Πελαγκόζα)⁷⁸, ενώ τα Άρθρα 47 και 48 αφορούσαν στην καταστροφή και απομάκρυνση των ιταλικών οχυρώσεων και στρατιωτικών εγκαταστάσεων στα ιταλο- γαλλικά και ιταλο-γιουγκοσλαβικά σύνορα για μια απόσταση είκοσι χλμ από κάθε σημείο των συνόρων όπως αυτά ορίστηκαν από την Συνθήκη, ενώ επιτρέπονταν εγκαταστάσεις ή μη μόνιμες οχυρώσεις για χρήσεις εσωτερικού χαρακτήρα ή τοπικής άμυνας των συνόρων⁷⁹. Το

⁷⁵ Συγκεκριμένα, η διάταξη απαγόρευσης κατασκευής οχυρωματικών έργων στην ελληνο-βουλγαρική μεθόριο, ζητήθηκε από την ελληνική Αντιπροσωπεία στη Συνδιάσκεψη. Βλ. Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας, Αρ. Φακέλου 43.5, Υποφάκελος 1, έτος 1947.

⁷⁶ Για τα νησιά Άαλαντ βλ. και ο.π. σημ. 27, 56, σελ. 25- 26. Περαιτέρω, το Άρθρο 12 της Συνθήκης Ειρήνης όριζε πως κάθε μια από Συνασπισμένες Δυνάμεις θα ειδοποιούσε την Φινλανδία μέσα σε μια περίοδο έξι μηνών από την στιγμή που θα ετίθετο σε ισχύ η Συνθήκη, ποια από τις προπολεμικές διμερείς συνθήκες με αυτή επιθυμεί να παραμείνει σε ισχύ ή να αναβιώσει. Έτσι, το 1948, η Σοβιετική Ένωση ανακοίνωσε πως βάσει του Άρθρου 12 της Συνθήκης Ειρήνης του 1947, έθετε ξανά σε ισχύ και τη Συνθήκη της 11^{ης} Οκτωβρίου 1940 σχετικά με τα νησιά Άαλαντ. Το 1992, έπειτα από την υπογραφή Πρωτοκόλλου μεταξύ της Ρωσικής Ομοσπονδίας και της Φινλανδίας, σχετικά με την απογραφή των νομικών βάσεων για τις διμερείς σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Φινλανδίας, οι δύο χώρες επαναβεβαίωσαν πως η Συνθήκη του 1940 σχετικά με τα νησιά Άαλαντ καθώς και η Συνθήκη του 1948 σχετικά με την ανανέωση της ισχύς της προηγούμενης Συνθήκης, εξακολουθούν να διατηρούνται. Βλ. σχετικά, http://www.kultur.aland.fi/kulturstiftelsen/traktater/eng_fr/ram_right-enfr.htm

⁷⁷ Άρθρο 11§2 της Συνθήκης Ειρήνης μετά της Ιταλίας, Παρίσι, 10 Φεβρουαρίου 1947, ΝΔ 423/1947, ΦΕΚ Α' 226, UNTS, Vol. 49, I, No. 747, σελ. 124- 235.

⁷⁸ Άρθρο 14 της 'Συνθήκη Ειρήνης μετά της Ιταλίας', ο.π., σελ. 134-135. Σχετικά με το καθεστώς της Δωδεκανήσου βλ. το Β' Μέρος της εργασίας.

⁷⁹ Άρθρα 47 και 48 της 'Συνθήκη Ειρήνης μετά της Ιταλίας', ο.π., σελ. 144-145.

Άρθρο 49 όριζε την πλήρη αποστρατικοποίηση των νησιών Παντελαρία (Pantellaria) και των Πελάγιων Νήσων [Λαμπεδούσα (Lampedusa), Λαμπιόνε (Lampione), Λινόσα (Linosa) και Πιανόσα (Pianosa)] στην Αδριατική Θάλασσα⁸⁰, και το Άρθρο 50 προέβλεπε την κατεδάφιση όλων των μόνιμων οχυρωματικών θέσεων στη Σαρδηνία σε απόσταση τριάντα χιλιομέτρων από τα γαλλικά χωρικά ύδατα και την απαγόρευση ανέγερσης ή ανακατασκευής ήδη υπαρχόντων οχυρώσεων τόσο στη Σικελία όσο και στη Σαρδηνία⁸¹. Επιπρόσθετα, το Παράρτημα VI της Συνθήκης αφορούσε στο καθεστώς του ελευθέρου εδάφους της Τεργέστης. Το Άρθρο 3§1 όριζε ότι την αποστρατικοποίησή του και την κήρυξη της ουδετερότητάς του, ενώ η δεύτερη παράγραφος του ίδιου Άρθρου απαγόρευε ολοκληρωτικά την ύπαρξη ενόπλων δυνάμεων εντός του ελευθέρου εδάφους⁸².

Τέλος, το Παράρτημα XIII της Συνθήκης Ειρήνης με την Ιταλία υπό το τμήμα Δ', δημιουργούσε μια εκτενή λίστα αναφορικά με τις απαγορεύσεις και τους περιορισμούς που θα περιελάμβανε το καθεστώς της αποστρατικοποίησης για τους σκοπούς της εν λόγω Συνθήκης. Τουτέστιν, το Παράρτημα οριοθετούσε την έννοια των όρων «Αποστρατικοποίησης» και «Αποστρατικοποιημένος» και όριζε ότι⁸³ «*Εν τη παρούση Συνθήκη οι όροι «αποστρατικοποιήσις» και «αποστρατικοποιημένος» θα θεωρώνται ως απαγορεύοντες επί του εν λόγω εδάφους και των συναφών χωρικών υδάτων, πάσαν ναυτικήν, στρατιωτικήν ή πολεμικής αεροπορίας εγκατάστασιν, οχύρωσιν και των σχετικών οπλισμών αυτών, τεχνητά, στρατιωτικά, ναυτικά και αεροπορικά εμπόδια' την χρησιμοποίησιν βάσεων υπό υπό στρατιωτικών, ναυτικών, ή πολεμικής αεροπορίας μονάδων ή την μόνιμον ή προσωρινή στάθμευσιν των αυτών μονάδων' την στρατιωτικήν εκπαίδευσιν πάσης μορφής και την κατασκευήν πολεμικού υλικού. Η απαγορεύσις αυτή δεν αφορά το προσωπικόν εσωτερικής ασφαλείας περιορισμένου αριθμού δια την εκπλήρωσιν καθηκόντων εσωτερικού χαρακτήρος και εφωδιασμένον με όπλα άτομα δύνανται να φέρωνται και να χειρίζονται υφ' ενός ατόμου ως την αναγκαίουσαν στρατιωτικήν εκπαίδευσιν τοιούτου προσωπικού*». Οι διατάξεις αυτές προέκυψαν από το γεγονός ότι οι συγκεκριμένες συνοριακές περιοχές που υπάχθηκαν σε καθεστώς αποστρατικοποίησης,

⁸⁰ 'Pantellaria, the Pelagian Islands (Lampedusa, Lampione and Linosa) and Pianosa (in the Adriatic) shall be and shall remain completely demilitarized', Άρθρο 49 της 'Συνθήκης Ειρήνης μετά της Ιταλίας', UNTS, Vol. 49, I, No. 747, σελ. 146.

⁸¹ Άρθρο 50 της 'Συνθήκης Ειρήνης μετά της Ιταλίας', ο.π., σελ. 146- 147.

⁸² Παράρτημα VI της 'Συνθήκης Ειρήνης μετά της Ιταλίας', ο.π., σελ. 186- 197.

⁸³ Παράρτημα XIII της 'Συνθήκης Ειρήνης μετά της Ιταλίας', ο.π., σελ. 225.

είχαν χρησιμοποιηθεί κατά το παρελθόν σαν βάσεις για επιθετικές ενέργειες. Για τον λόγο αυτό οι περιορισμοί που υιοθετήθηκαν στη Συνθήκη, αποτέλεσαν μια προσπάθεια περιορισμού και ελαχιστοποίησης στρατιωτικής επιθετικής δύναμης ανά τον κόσμο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

I. ΟΡΙΣΜΟΣ ΕΝΝΟΙΩΝ

1. Η διάκριση των εννοιών 'αποστρατικοποίηση' και 'ουδετεροποίηση'

Ο όρος 'αποστρατικοποίηση (*demilitarization*)' εμφανίσθηκε για πρώτη φορά στην διεθνή θεωρία το 1856, στην περίπτωση των νησιών Άαλαντ. Ο συγκεκριμένος όρος χρησιμοποιήθηκε στον τίτλο της τριμερούς Συνθήκης για τα εν λόγω νησιά, και το άρθρο 1 οριοθετούσε το περιεχόμενο του, το οποίο απαγόρευε την οχύρωση των νησιών καθώς και την διατήρηση και δημιουργία στρατιωτικών και ναυτικών εγκαταστάσεων. Παρά το γεγονός πως το ουσιαστικό περιεχόμενό της 'αποστρατικοποίησης' γνώριζε ολοένα και μεγαλύτερη απήχηση στην διεθνή πρακτική, η μελέτη των διεθνών κειμένων καταδεικνύει πως ο ίδιος ο όρος δεν ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένος μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Ο όρος που συναντάται περισσότερο στα συμβατικά κείμενα της περιόδου για να περιγράψει την ιδιαίτερη κατάσταση υπό την οποία βρισκόταν μια γεωγραφική περιοχή, ήταν η 'ουδετεροποίηση (*neutralization*)'. Το καθεστώς της ουδετεροποίησης που επιλεγόταν για μια εδαφική ζώνη, συνοδευόταν και από την πρακτική καταστροφής οχυρωματικών έργων, απαγόρευσης ανέγερσης νέων, απαγόρευσης εγκατάστασης στρατιωτικών και ναυτικών βάσεων ή ναυστάθμων, περιορισμού των στρατιωτικών εξοπλισμών και του αριθμού των ενόπλων δυνάμεων, μέσω της σύναψης διμερών ή πολυμερών συμφωνιών για συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές. Το αποτέλεσμα ήταν, τα δύο καθεστώτα να μπλέκονται μεταξύ τους, δημιουργώντας ένα *status mixtus* και

καθιστώντας ουσιαστικά δύσκολο τον διαχωρισμό τους. Από το τέλος του Α'Π.Π και έπειτα, παρατηρείται πως οι διεθνείς συνθήκες αναφέρονται πια μόνο στην επιβολή καταστροφής οχυρώσεων, απαγόρευσης νέων ή/και περιορισμού των ενόπλων δυνάμεων, και η πρακτική αυτή σπάνια πια συνοδεύεται από τον όρο 'ουδετεροποίηση'. Δηλαδή, από την περίοδο αυτή και σταδιακά, τα δύο καθεστάτα αρχίζουν να διαφοροποιούνται και να διακρίνονται πιο εύκολα τα μεταξύ τους όρια τόσο στην θεωρία όσο και στη διεθνή πρακτική, ενώ και η χρήση του όρου 'αποστρατικοποίηση' πραγματοποιείται ολοένα και πιο συχνά.

α) Προέλευση του όρου 'ουδετεροποίηση'

«Ουδετεροποίηση είναι η επιβολή μέσα από μια διεθνή συμφωνία της κατάστασης της διαρκούς ουδετερότητας στο έδαφος και σε υδάτινες οδούς»⁸⁴. Ο όρος 'ουδετεροποίηση' προήλθε από την 'ουδετερότητα (neutrality)', η οποία είναι δύο ειδών. Η μια μορφή της ουδετερότητας αφορούσε στην «πολιτική κατάσταση εκείνων των κρατών, τα οποία εν καιρώ πολέμου επιλέγουν να μην συμμετέχουν σε μια ένοπλη σύρραξη και συνεχίζουν να διατηρούν ειρηνικές επαφές με τα εμπόλεμα μέρη»⁸⁵. Στην δεύτερη έκφραση της ουδετερότητας διατηρείτο το στοιχείο της αποχής από τον πόλεμο, αλλά η κατάσταση αυτή ήταν ουσιαστικά μια υποχρέωση μη συμμετοχής σε πολεμικές επιχειρήσεις εκτός σε περίπτωση άμυνας, που επιβαλλόταν μέσα από διεθνή συμφωνία μεταξύ ισχυρών κρατών και του ουδετεροποιημένου κράτους. Τουτέστιν, ενώ η πρώτη μορφή της ουδετερότητας αποτελούσε ένα θέμα διεθνούς πολιτικής και διεθνών σχέσεων καθώς κάθε κυρίαρχο κράτος ήταν ελεύθερο να επιλέξει την πολιτική του δράση υπό τις αρχές του διεθνούς δικαίου, η δεύτερη ήταν μια διεθνή συμβατική υποχρέωση που προέκυπτε μεταξύ του ουδετεροποιημένου κράτους και των εγγυητών του⁸⁶.

⁸⁴ Wicker C., ο.π., σελ. 1-10.

⁸⁵ Lawrence T. J., 'The Principles of International Law', D.C. Heath and Co., Publishers, New York, 4th ed., 1910, σελ. 587- 606.

⁸⁶ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την ουδετερότητα βλ. Oppenheim's International Law, Vol II, ο.π., σελ. 624- 758, Winslow E., 'Neutralization', A.J.I.L., Vol. 2, No. 2, 1908, σελ. 366- 386, Wheaton H., 'Elements of International Law', Philadelphia, 1836, σελ. 281- 284, Westlake J., 'International Law', Vol. II, Cambridge University Press, 1907, Hall W.E., 'A Treatise on international law', Clarendon Press, Oxford, 4th ed., 1895, Kunz J. L., 'Austria's Permanent Neutrality', A.J.I.L., Vol. 50, No. 2, 1956, σελ. 418- 425, Black C.E.- Falk R.A.- Knorr K.- Young O.R., 'Neutralization and World Politics', Princeton University Press, 1968, Wright Q., 'The Present Status of Neutrality', A.J.I.L., Vol. 34, No. 3, 1940, σελ. 391- 415, Lawrence T. J., ο.π., σελ. 587- 606, Sherman G. E., ο.π., σελ. 217- 241, Graham M. W. Jr., ο.π., σελ. 79- 94

«Η διεθνής σχέση που προκύπτει έτσι μεταξύ ενός ουδετεροποιημένου κράτους και των εγγυητών του είναι απολύτως συμβατικής φύσεως. Υφίσταται όχι από τους κανόνες του διεθνούς δικαίου ή από τα έθιμα των κρατών, αλλά μόνο μέσα από τις συνθήκες από τις οποίες δημιουργείται, με σκοπό να επηρεάσει τη σχέση η οποία θα υπάρχει μόνιμα μεταξύ όλων των ενδιαφερομένων μερών, απαιτώντας από το ουδετεροποιημένο κράτος μια συνεχή διατήρηση της ειρήνης προς όλο τον κόσμο και από τους εγγυητές την αναγνώριση της ακεραιότητας και ανεξαρτησίας του κράτους αυτού και της διαρκούς ειρήνης. [...] Η ουδετερότητα στην απλή της μορφή είναι προαιρετική σε όλα τα έθνη... κάθε ένα μπορεί οποιαδήποτε στιγμή να ασκήσει το κυριαρχικό του δικαίωμα και αφήνοντας στην άκρη την ουδετερότητα, να εμπλακεί σε πόλεμο. Οι κανόνες που καθορίζουν την απλή ουδετερότητα είναι γενικού χαρακτήρα και η αναγνώρισή τους εξαρτάται από τις αρχές του Διεθνούς Δικαίου. Η διαρκής ουδετερότητα, από την άλλη, υφίσταται μόνο μέσα από την συνθήκη που την καθιερώνει»⁸⁷.

Δηλαδή, η επιβαλλόμενη από διεθνή συνθήκη ουδετερότητα ή αλλιώς ‘*διαρκής ουδετερότητα (permanent neutrality)*’, ήταν η ουσία της ουδετεροποίησης, και εφαρμόζονταν σε ολόκληρο το έδαφος ενός κράτους, όπως στην περίπτωση της Ελβετίας⁸⁸. Το καθεστώς ίσχυε τόσο σε καιρό ειρήνης όσο και σε καιρό πολέμου, ωστόσο παρήγαγε τα αποτελέσματά του ενόψει ή κατά την διάρκεια μιας ένοπλης σύρραξης. Το ουδετεροποιημένο κράτος ήταν υποχρεωμένο να μην δεσμευθεί σε υποχρεώσεις αντίθετες με το επιβληθέν καθεστώς του. Το εν λόγω κράτος αναλάμβανε ουσιαστικά την συμβατική υποχρέωση να παραμείνει μακριά από οποιονδήποτε πόλεμο (εκτός και αν δεχόταν επίθεση), να μην προσχωρήσει σε στρατιωτικές συμμαχίες αλλά και να μην επιτρέψει τη χρήση του εδάφους του για στρατιωτικές επιχειρήσεις από άλλα κράτη, χωρίς ταυτόχρονα να στερείται τη δυνατότητα του να διατηρεί στρατό και στρατιωτικές εγκαταστάσεις, ώστε να είναι σε θέση να αμυνθεί σε περίπτωση κινδύνου. Τα υπόλοιπα κράτη-μέρη στην συνθήκη δεσμεύονταν από την πλευρά τους, να σεβαστούν την ιδιαίτερη αυτή κατάσταση, την εδαφική ακεραιότητα και την πολιτική ανεξαρτησία του ουδέτερου κράτους και να μην το εμπλέξουν σε πόλεμο. Η διαρκής ουδετερότητα συνοδευόταν από εγγυήσεις των Συμβαλλομένων Μερών στη συνθήκη

⁸⁷ Wicker C., ο.π., σελ. 1-2.

⁸⁸ Ουδετεροποιημένα βάσει συνθήκης ήταν επίσης το Βέλγιο και το Λουξεμβούργο. Σχετικά με τα ουδετεροποιημένα κράτη βλ. Oppenheim’s International Law, Vol. I, ο.π. σελ. 219- 225, Sherman G. E., ο.π., σελ. 217-241.

που την καθιέρωνε, ώστε να επιτευχθεί ο σεβασμός του καθεστώτος, η διατήρησή του καθώς και η ασφάλεια του ουδετεροποιημένου κράτους. Το καθεστώς περιόριζε έτσι, όχι μόνο την ελευθερία δράσης του ουδέτερου κράτους αλλά και των υπολοίπων, βάσει διεθνούς πολυμερούς συμφωνίας. Τέλος, η ‘ουδετεροποίηση’ ενός κράτους δεν σήμαινε απώλεια ή παράδοση της κρατικής κυριαρχίας⁸⁹.

β) Η έννοια της ‘ουδετεροποίησης’

Από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, ο όρος ‘ουδετεροποίηση’ χρησιμοποιήθηκε μέσα σε διεθνείς συνθήκες υπό μια πιο χαλαρή μορφή⁹⁰. Έτσι, άρχισε να επεκτείνεται η έννοια και το πεδίο εφαρμογής του για να καλύπτει πια όχι ολόκληρο το έδαφος ενός κράτους αλλά μέρος του ή περιοχές όπου τα συμβαλλόμενα μέρη σε μια συνθήκη δεσμεύονταν στην μη ανέγερση οχυρωματικών έργων ή ποταμούς και άλλες υδάτινες οδούς που άνοιγαν προς το συμφέρον (εμπορικό κυρίως) όλου του κόσμου⁹¹.

Παρόλο που και ο όρος ‘αποστρατικοποίηση’ είναι γέννημα του 19^{ου} αιώνα, τα διεθνή συμβατικά κείμενα της περιόδου αυτής αναφέρονταν κατά πλειοψηφία στην ουδετεροποίηση μιας περιοχής, η οποία συνοδευόταν από απαγορεύσεις ύπαρξης οχυρώσεων, ανέγερσης νέων και στρατιωτικούς περιορισμούς στην εν λόγω περιοχή. Ο όρος ‘ουδετεροποίηση’ ήταν αρκετά παλαιότερος και πιο διαδεδομένος παρά το διαφορετικό περιεχόμενο που αποκτά στον 19^ο αιώνα, και για τον λόγο αυτό χρησιμοποιούταν περισσότερο κατά τη σύναψη των σχετικών συνθηκών. Έτσι, η χρήση της ουδετεροποίησης από κοινού με τις απαγορεύσεις ως προς τα οχυρωματικά έργα σε μια εδαφική ζώνη, αναπόφευκτα συνδέθηκε με το καθεστώς της αποστρατικοποίησης, δυσκολεύοντας τη μεταξύ τους διάκριση, μέσα από την χαλαρή και ανακριβή εφαρμογή της πρώτης από τα διεθνή κείμενα. Παρόλ’ αυτά, ο διαχωρισμός των δύο εννοιών μπορεί να επιτευχθεί στη βάση της μελέτης της διεθνούς πρακτικής. Η ουδετεροποίηση,

⁸⁹ Wicker C., ο.π., σελ. 1-2, Oppenheim’s International Law, Vol II, ο.π., σελ. 624- 758, Lawrence T. J., ο.π., σελ. 587- 606, Sherman G. E., ο.π. σελ. 217-241.

⁹⁰ Wicker C., ο.π., σελ. 1-10, Lawrence T. J., ‘Essays on some Disputed Questions in Modern International Law’, Cambridge University Press, 2nd ed., 1885, σελ. 142- 162. Ο συγγραφέας σημειώνει πως «*diplomats have used the words neutrality and neutralization in a very loose sense. But I do not think we have any right to blame them on that account. The idea of conferring the status of neutrality by convention is so new that a proper vocabulary has not had time to grow up around it. It is the business of jurists to supply statesmen with technical terms, and to fix the exact meaning to be attached to them*».

⁹¹ Lawrence T. J., ‘Principles of International Law’, ο.π. σελ. 587- 606.

προερχόμενη ουσιαστικά από το καθεστώς της ουδετερότητας, μπορούσε να ισχύει τόσο σε περίοδο πολέμου όσο και σε περίοδο ειρήνης. Ωστόσο, παρήγαγε τα αποτελέσματά της σε μια περιοχή με την προϋπόθεση ύπαρξης μιας ένοπλης σύρραξης, καθώς παρείχε στα κράτη το δικαίωμα να διατηρούν στο έδαφός τους οχυρώσεις και ένοπλες δυνάμεις για να αμυνθούν σε περίπτωση κινδύνου. Η ουδετεροποίηση σε αρκετές περιπτώσεις αλλά όχι πάντοτε, συνοδευόταν από την πρακτική καταστροφής οχυρώσεων και απαγόρευσης ανέγερσης νέων προς το συμφέρον της ειρήνης. Η πρακτική αυτή όμως δεν αποτελούσε έναν νεωτερισμό του 19^{ου} αιώνα. Αντιθέτως, εφαρμοζόταν από πολύ νωρίς στον ευρωπαϊκό χώρο μετά τον τερματισμό ενός πολέμου, και ήταν το αποτέλεσμα συνθήκης ειρήνης ώστε να διατηρηθεί η ειρήνη και να επιτευχθούν όροι ασφάλειας σε τοποθεσίες στρατηγικής σημασίας. Τουτέστιν, η εξήγηση της συνδυαστικής χρήσης αυτών των δύο πρακτικών κυρίως στον 19^ο αιώνα, θα μπορούσε να εντοπιστεί στην βούληση των Μεγάλων Δυνάμεων οι οποίες και επέβαλαν αυτές στα εδάφη τρίτων χωρών, καθώς και στην επιθυμία τους να διασφαλίσουν τις απαραίτητες πολιτικο-στρατιωτικές ισορροπίες μεταξύ τους που αναδείχθηκαν σε πολιτικό μέλημα της εποχής⁹², κατά την διάρκεια είτε πολέμου ή ειρήνης.

Η «ουδετεροποίηση ή μερική ουδετερότητα ή ουδετεροποιημένες ζώνες (*neutralization ή partial neutrality ή neutralized zones*), είναι η κατάσταση ορισμένων περιοχών ή εδαφών, στενών ή διεθνών υδάτινων οδών που στην περίπτωση μιας ένοπλης σύρραξης πρέπει να παραμείνουν εκτός των εχθροπραξιών»⁹³. Δηλαδή, σκοπός της ουδετεροποίησης είναι ο αποκλεισμός μιας συγκεκριμένης γεωγραφικής ζώνης ή περιοχής, δια μέσου συμφωνίας δύο ή περισσότερων κρατών, από το θέατρο των πολεμικών επιχειρήσεων ή των πολεμικών προπαρασκευών, έτσι ώστε κάθε τέτοια δραστηριότητα εντός αυτής να θεωρείται παράνομη. Οι συμβάσεις που δημιουργούν μια ουδετεροποιημένη ζώνη είναι συνήθως περιεκτικές ως προς τον τύπο αυτών, ανακηρύσσοντας απλά μια περιοχή ως ουδετεροποιημένη, και η οποία δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί καθόλου για την διεξαγωγή στρατιωτικών επιχειρήσεων κατά τη διάρκεια ενός πολέμου. Συνεπώς, η ουδετεροποίηση προϋποθέτει πως οι εχθροπραξίες ξεκινούν ή έχουν ήδη ξεκινήσει. Η λογική στην συγκεκριμένη περίπτωση είναι να μην

⁹² Sherman G. E., ο.π., σελ. 217-241.

⁹³ Salmon, J., 'Neutralisation', *Dictionnaire de droit international public* [Dictionary of International Law], Bruylant, Brussels, 2001, σελ. 737- 738.

περιληφθεί η περιοχή στην ένοπλη σύρραξη, να απαγορευθεί δηλαδή η διεξαγωγή των στρατιωτικών επιχειρήσεων στην εν λόγω ζώνη, χωρίς να εστιάζει στην εγκατάσταση ή την διατήρηση στρατιωτικών οχυρώσεων, όπως συμβαίνει στην περίπτωση των αποστρατικοποιημένων ζωνών⁹⁴.

Σύμφωνα με τον Erich «Όταν μιλάμε για μια ουδετεροποιημένη περιοχή ή ζώνη, εννοούμε πως η συγκεκριμένη περιοχή καθίσταται ουδέτερη, τουλάχιστον από την σκοπιά του ενός μέρους. Άρα, λογικά, η ουδετερότητα είναι μια ιδιότητα που ανήκει σε μια διεθνή οντότητα. Στην πραγματικότητα, αυτή δεν είναι μια περιοχή, αλλά μια διεθνή οντότητα, δηλαδή ένα Κράτος το οποίο μπορεί να είναι ουδέτερο ή όχι. Εάν ένα Κράτος ανέλαβε την υποχρέωση να διατηρήσει την ουδετερότητα σε μόνιμη βάση, αυτό μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα ορισμένες υποχρεώσεις σχετικά με το έδαφος. Μπορεί κάλλιστα να συμβεί και το γεγονός όπου ένα Κράτος που δεν είναι ουδέτερο σε μόνιμη βάση (ουδετεροποιημένο), να δώσει την συγκατάθεσή του ώστε ένα μέρος του εδάφους του είτε να αποστρατικοποιηθεί ή να ουδετεροποιηθεί. [...] Το καθεστώς της ουδετεροποίησης είναι προορισμένο να παράγει τα αποτελέσματά του εν καιρώ πολέμου. Μια ουδετεροποιημένη ζώνη δείχνει λογικά μια ζώνη μέσα στην οποία ένα κράτος δεσμεύεται να απέχει από κάθε πράξη πολέμου [...]»⁹⁵.

Για τον Verzijl, «η αποστρατικοποίηση είναι ένας τεχνικός όρος που προσδιορίζει μια κατάσταση ή τη δημιουργία μιας κατάστασης στην οποία η κυριαρχία μιας περιοχής είναι υποχρεωμένη λόγω ενός διεθνούς τίτλου να απέχει από το να εισάγει ή να διατηρεί σε αυτή στρατιωτικές δυνάμεις ή στρατιωτικούς εξοπλισμούς. Μια τέτοια υποχρέωση βαραίνει το κράτος που ασκεί την κυριαρχία του στην περιοχή. Από την άλλη, η ουδετεροποίηση προσδιορίζει μια εντελώς διαφορετική κατάσταση κατά την οποία εμπόλεμα κράτη είναι υποχρεωμένα από διεθνή τίτλο, να απέχουν από πράξεις πολέμου στην ουδετεροποιημένη περιοχή. Για τον λόγο αυτό η υποχρέωση περιορίζεται σε καιρό πολέμου και δεν έχει να κάνει με την παρουσία στρατιωτικών οχυρώσεων ή στρατευμάτων στην εν λόγω περιοχή». Ο συγγραφέας καταλήγει λέγοντας ότι μια περιοχή μπορεί να είναι συγχρόνως

⁹⁴ Dinštein Y., 'War, aggression and self-defense', Cambridge University Press, 4th ed., 2005, σελ.21-30, Oppenheim's International Law, Vol. II., ο.π., σελ. 244- 247, σημ. 7, De Lupis I., ο.π. σελ. 172- 178, Chillaud M., ο.π. σελ. 6- 9, Ahlstrom Ch., ο.π., σελ. 43, Ροζάκης Χ.- Τούντα Φεργάδη Α.- Μανωλοπούλου Βαρβιτσιώτη Κ.- Ιωάννου Ε., 'Η αποστρατικοποίηση των ελληνοτουρκικών συνόρων', Πάντειος Α.Σ.Π.Ε., Αθήνα, 1977, σελ. 7- 8.

⁹⁵ Erich R., ο.π., σελ. 602- 604, όπου ο συγγραφέας επισημαίνει το δύσκολο διαχωρισμό των δύο καθεστώτων και τις έννοιες αυτών.

αποστρατικοποιημένη και ουδετεροποιημένη και στην οποία να ισχύουν συνδυασμένα τα νομικά αποτελέσματα και των δύο καθεστώτων, καλύπτοντας τόσο την περίοδο ειρήνης όσο και την περίοδο πολέμου.⁹⁶

Για τον Oppenheim, «Ορισμένες περιοχές μπορούν να εξαιρεθούν από το πεδίο μάχης ως αποτέλεσμα της ουδετεροποίησης. Αυτό μπορεί να είναι μόνιμο, ως αποτέλεσμα γενικής συνθήκης από τις Μεγάλες Δυνάμεις ή προσωρινό, μέσα από μια ειδική συμφωνία μεταξύ των εμπόλεμων. Η ουδετεροποίηση δηλώνει τον αποκλεισμό βάσει συνθήκης ενός συγκεκριμένου μέρους του εδάφους ενός κράτους από την περιοχή του πολέμου ώστε πολεμικές προετοιμασίες ή προετοιμασίες με σκοπό τον πόλεμο, καθίστανται παράνομες. Υπό αυτή την έννοια, η ουδετεροποίηση πρέπει να διακρίνεται από την αντίστοιχη διαδικασία μιας διεθνούς εγγύησης από μια συνθήκη για την ανεξαρτησία και την ακεραιότητα ενός ολόκληρου κράτους και τις υποχρεώσεις που προκύπτουν από αυτή»⁹⁷.

Τέλος, κατά τον Verosta, «η ουδετεροποίηση δηλώνει την διαδικασία με την οποία το καθεστώς μιας συγκεκριμένης ζώνης ή μέρους του εδάφους ενός κράτους, αποκλείεται με συνθήκη από το 'θέατρο του πολέμου' ή μιας ένοπλης σύρραξης, καθιστώντας τις στρατιωτικές επιχειρήσεις εντός αυτής παράνομες»⁹⁸.

Γενικά, η ξεκάθαρη διάκριση μεταξύ της ουδετεροποίησης και της πρακτικής καταστροφής οχυρώσεων, απαγόρευσης ανέγερσης νέων και περιορισμού των στρατιωτικών εξοπλισμών σε μια εδαφική ζώνη, διαφαίνεται από τα τέλη του 19^{ου} και στον 20^ο αιώνα. Ιδιαίτερα μάλιστα από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, τα δύο καθεστώτα χρησιμοποιούνται πια και ανεξάρτητα το ένα από το άλλο. Το γεγονός αυτό οφείλεται και στην ιδιαίτερη ανάπτυξη που γνωρίζει την περίοδο αυτή η αποστρατικοποίηση, καθώς και στην αυξανόμενη χρήση του όρου, ιδιαίτερα στην περίοδο του μεσοπολέμου. Παράλληλα, το καθεστώς της ουδετεροποίησης εφαρμόζεται ολοένα και λιγότερο μέσα στις συνθήκες. Ωστόσο, σημειώθηκαν και μερικές περιπτώσεις συνύπαρξής τους στη διεθνή πρακτική του 20^{ου} αιώνα, δημιουργώντας πιο ξεκάθαρα *status mixtus* για την εδαφική ζώνη για την οποία υιοθετούνταν⁹⁹. Κατά τον Ahlstrom, η εξήγηση σε αυτή την

⁹⁶ Verzijl, ο.π., σελ. 500.

⁹⁷ 'Neutralization denotes the exclusion by treaty of a particular part of the territory of state from the region of war so that war like preparations or operations become illegal thereon', στο Oppenheim's International Law, Vol. II., ο.π., σελ. 244- 247, σημ. 7.

⁹⁸ Verosta St., 'Neutralization', in E.P.I.L., Vol. 3, ο.π., σελ. 570-572.

⁹⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα νησιά Άαλαντ, όπου η Σύμβαση του 1921 μιλούσε για την μη- οχύρωση και ουδετεροποίηση αυτών. Βλ. *infra*, σελ. 30- 31 και Ahlström Ch., ο.π., σελ. 46.

περίπτωση είναι η επιθυμία συνδυασμού των πιθανών αποτελεσμάτων των δύο καθεστώτων. Δηλαδή, να διασφαλιστεί εν καιρώ ειρήνης η δράση της αποστρατικοποίησης ως μέτρο αποφυγής μιας νέας ένοπλης σύρραξης μέσα από την απομάκρυνση των στρατιωτικών μέσων ως προς μια δεδομένη περιοχή, και να εξασφαλιστεί εν καιρώ πολέμου ο αποκλεισμός της περιοχής από τη διεξαγωγή πολεμικών επιχειρήσεων. Μια άλλη εξήγηση που επίσης δίνει ο συγγραφέας είναι η ακύρωση των αρνητικών αποτελεσμάτων της αποστρατικοποίησης σε ένα στρατιωτικά αδύναμο μέρος στην εν λόγω συμφωνία. Δηλαδή, υπάρχει ένα θετικά συγκριτικό πλεονέκτημα εάν γίνει σεβαστό το καθεστώς που καθιερώνει *status mixtus*. Η γεωγραφική περιοχή που δεν περιέχει στρατιωτικούς εξοπλισμούς, λαμβάνεται ως λιγότερο απειλητική από μια περιοχή που περιέχει. Παρόλ' αυτά, ο συγγραφέας δεν αποκλείει και την αντίθετη περίπτωση κατά την οποία μια περιοχή που δεν είναι στρατιωτικά εξοπλισμένη μπορεί να παρακινήσει ένα επιθετικό κράτος να εισβάλλει σε αυτή¹⁰⁰. Από την πλευρά του ο Hannikainen θεωρεί πως ο προφανής λόγος για την αποστρατικοποίηση και ουδετεροποίηση μιας περιοχής, είναι καθαρά ο αποκλεισμός της από ένοπλες δράσεις ή ένοπλες συρράξεις. Ωστόσο, ο συγγραφέας θεωρεί πως εάν ένα άλλο κράτος παραβιάσει ή ακολουθήσει παραβατική συμπεριφορά απέναντι στο καθεστώς της συγκεκριμένης εδαφικής ζώνης, τότε το κράτος που ασκεί κυριαρχία σε αυτή, έχει το δικαίωμα να αμυνθεί με ένοπλα μέσα ακόμα και εντός της περιοχής όπου βάσει του καθεστώτος της αποστρατικοποίησης δεν επιτρέπεται η ύπαρξη αυτών¹⁰¹.

2. Αποστρατικοποίηση

Στο διεθνές δίκαιο δεν υπάρχουν κανόνες που να ορίζουν επακριβώς τι είναι το καθεστώς της αποστρατικοποίησης, ποια είναι τα χαρακτηριστικά του ή ποιοι είναι οι στόχοι του. Ωστόσο, στη διεθνή θεωρία υπάρχουν σποραδικές προσπάθειες για τον καθορισμό του. Οι προσπάθειες αυτές, είτε εντοπίζονται σε διεθνείς συνθήκες οι οποίες έδωσαν έναν *ad hoc* ορισμό ή καλύτερα δημιούργησαν μια εξαντλητική λίστα αναφορικά με το τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται σε μια αποστρατικοποιημένη ζώνη, όπως

¹⁰⁰ Ahlström Ch., ο.π., σελ. 43.

¹⁰¹ Hannikainen L., 'The continued validity of the demilitarized and neutralized status of the Åland Islands', ο.π., σελ. 616.

συνέβη στην περίπτωση της Συνθήκη Ειρήνης με την Ιταλία του 1947, είτε προέρχονται από διαπρεπείς θεωρητικούς του διεθνούς δικαίου που διετύπωσαν τη δική τους άποψη σχετικά με τον θεσμό.

Ο Marshall- Cornwall, στην μελέτη του *‘Geographic Disarmament: a Study on Regional Demilitarization’*¹⁰², πρότεινε τον όρο *‘γεωγραφικός αφοπλισμός’* για να προσδιορίσει τον περιορισμό ή την απαγόρευση στρατιωτικών εξοπλισμών και ενόπλων δυνάμεων σε ορισμένες εδαφικές περιοχές, δηλαδή την αποστρατικοποίηση ιδιαίτερων ζωνών του εδάφους. Θεωρεί πως υπάρχουν δύο είδη αποστρατικοποίησης: 1) η απαγόρευση που έχει επιβληθεί σε κράτη ώστε να μην προχωρήσουν στην ανέγερση οχυρώσεων και εγκατάσταση στρατιωτικών δυνάμεων σε συγκεκριμένες ζώνες του εδάφους τους κατά τη διάρκεια ειρήνης και 2) ο αποκλεισμός στρατιωτικών επιχειρήσεων σε συγκεκριμένες ζώνες από το έδαφος κρατών κατά τη διάρκεια πολέμου.

Στο Λεξικό του Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου, ο J. Salmon γράφει ότι: «η αποστρατικοποίηση μπορεί να οριστεί πιο κατάλληλα ως ένα μέτρο το οποίο συνιστά την απαγόρευση της παρουσίας στρατιωτικών δυνάμεων και εγκαταστάσεων, στρατιωτικών ασκήσεων ή κάθε είδους εξοπλιστικών δοκιμών, σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή»¹⁰³.

Αντίστοιχα, η Εγκυκλοπαίδεια του Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου, ορίζει ότι *‘σύμφωνα με την πρακτική των κρατών, η αποστρατικοποίηση απαιτεί την υποχρέωση ενός κράτους, υπό το διεθνές δίκαιο, να μην εγκαταστήσει στρατιωτικές δυνάμεις και να μην διατηρεί στρατιωτικές εγκαταστάσεις σε συγκεκριμένες περιοχές ή ζώνες του εδάφους του, περιλαμβάνοντας τα χωρικά ύδατα, ποταμούς, κανάλια και τον ατμοσφαιρικό αέρα’*¹⁰⁴.

Ο Erich υποστήριξε ότι *«υπό μια πιο γενική έννοια, καταλαβαίνουμε από αυτόν τον όρο μια διεθνή συμφωνία που βασίζεται σε μια συνθήκη είτε διμερή είτε πολυμερή, με σκοπό να αφαιρέσει από μια περιοχή για χρονικό διάστημα καθορισμένο ή και απεριόριστο, κάθε πράξη πολέμου καθώς και οποιοδήποτε προπαρασκευαστικό μέτρο που μπορεί να συνδεθεί με τον πόλεμο»*¹⁰⁵.

¹⁰² Marshall- Cornwall J.H., *‘Geographic Disarmament: a Study on Regional Demilitarization’*, Royal Institute of International Affairs, Oxford University Press, 1935.

¹⁰³ Salmon, J., *‘Demilitarisation’* ο.π., σελ. 318–319.

¹⁰⁴ Delbruck J., *‘Demilitarization’*, ο.π., σελ. 999-1001.

¹⁰⁵ Erich R., ο.π., σελ. 600-601.

Ο Ahlstrom, αναγνωρίζοντας την έλλειψη ενός γενικά αποδεκτού ορισμού, προχώρησε στην ερμηνεία του όρου ως «ένα νομικό καθεστώς το οποίο θέτει μια ποιοτική ή ποσοτική μείωση της στρατιωτικής δυνατότητας σε μια καθορισμένη γεωγραφική περιοχή[...] Η ποιοτική μείωση αφορά στην υποχρέωση είτε να αποπλίσει ή να μην αποκτήσει συγκεκριμένα οπλικά συστήματα τα οποία υπερβαίνουν συγκεκριμένα τεχνικά όρια. Η ποσοτική μείωση περιλαμβάνει περιορισμούς στον αριθμό των στρατιωτικών δυνάμεων που μπορούν να εισέλθουν σε μια δεδομένη γεωγραφική ζώνη ή και περιορισμούς στον αριθμό των όπλων τα οποία μπορούν να υπάρχουν στην συγκεκριμένη περιοχή. Πρέπει να τονιστεί πως ο ορισμός μου δεν αξιώνει την απογύμνωση της εν λόγω περιοχής από κάθε στρατιωτική δυνατότητα. Μόνο η μείωση είναι αναγκαστική». Περαιτέρω, ο Ahlstrom διακρίνει τα καθεστώτα αποστρατικοποίησης σε διμερή και μονομερή. Υποστηρίζει ότι τα διμερή δημιουργούν γενικώς ένα ανταποδοτικό νομικό καθεστώς με ίδιες υποχρεώσεις για τα άμεσα ενδιαφερόμενα μέρη, ενώ τα μονομερή θέτουν ένα νομικό καθεστώς από υποχρεώσεις επιβλητές σε ένα μόνο κράτος και σπάνια περιλαμβάνουν κάποιο είδος αμοιβαιότητας σε σχέση με άλλα συμβαλλόμενα κράτη¹⁰⁶.

Για την Jelusic, «η αποστρατικοποίηση αποτελεί μια πολύπλευρή έννοια. Η πιο στενή της ερμηνεία ανήκει στο διεθνές δίκαιο, όπου αφορά την απαγόρευση εγκατάστασης στρατιωτικών δομών ή ενόπλων δυνάμεων, βάσει συμφωνίας σε μια συγκεκριμένη περιοχή. Η αποστρατικοποίηση μιας περιοχής ακολουθεί συνήθως συνθήκες ειρήνης, με σκοπό να μειωθούν ένοπλες εντάσεις και η πιθανότητας έκρηξης μιας σύρραξης. Η πλήρης αποστρατικοποίηση στοχεύει στην καταστροφή στρατιωτικών θέσεων, στην απαγόρευση ανέγερσης νέων στρατιωτικών υποδομών, και στην απαγόρευση στρατολόγησης και στρατιωτικής εκπαίδευσης»¹⁰⁷.

¹⁰⁶ Ahlstrom Ch., ο.π., σελ. 41- 44. Ο συγγραφέας μάλιστα υποστηρίζει ότι όλοι αυτοί οι προσδιορισμοί βασίζονται ουσιαστικά στην πρακτική των κρατών ανά το πέρασμα του χρόνου, χωρίς να αποτελούν ένα γενικό κανόνα του διεθνούς δικαίου. Το γεγονός αυτό δημιουργεί μια σύγχυση στο θεωρητικό πεδίο, καθώς οι κανόνες αυτοί ποικίλλουν, επιλέγονται εκλεκτικά για την κάθε περίπτωση και δίνουν έναν *ad hoc* ορισμό για την έννοια της αποστρατικοποίησης, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ο συγκεκριμένος έχει γενική ισχύ στο διεθνές δίκαιο. Την ίδια άποψη υποστηρίζει και ο Verzijl, ο.π. σελ. 500.

¹⁰⁷ Jelusić L., 'Conversion of the Military: Resource- Reuse Perspective after the End of the Cold War' στο Caforio G. (gen. ed.), 'Handbook of the sociology of the military', Kluwer Academic/ Plenum Publishers, New York, 1st ed., 2003, σελ. 352- 353. Η συγγραφέας συνδέει ωστόσο την έννοια της αποστρατικοποίησης με τις αλλαγές της μεταπολεμικής κοινότητας και αλλαγές στην θέση των ενόπλων δυνάμεων στην κοινωνία. Στην παρούσα εργασία όμως, η έννοια της αποστρατικοποίησης εξετάζεται μόνο σε σχέση με γεωγραφικές περιοχές.

Τέλος, ο κλασσικός ορισμός του θεσμού της αποστρατικοποίησης προέρχεται από τον Oppenheim, ο οποίος ορίζει ότι: *«αποστρατικοποίηση σημαίνει τη δια συνθήκης συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσότερων κρατών, να μην οχυρώσουν ή να μην εγκαταστήσουν στρατιώτες σε μια συγκεκριμένη εδαφική ζώνη. Ο σκοπός συνήθως είναι η παρεμπόδιση ενός πολέμου, αφαιρώντας ή απομακρύνοντας τις ευκαιρίες μιας σύγκρουσης ως αποτέλεσμα περιστατικών που συμβαίνουν στα σύνορα ή η αύξηση της ασφάλειας απαγορεύοντας τη συγκέντρωση στρατιωτών σε κοινά σύνορα»*¹⁰⁸.

Οι ανωτέρω ορισμοί προέκυψαν μέσα από την πρακτική των κρατών αναφορικά με το καθεστώς της αποστρατικοποίησης, χωρίς να αποτελούν ένα γενικό κανόνα του διεθνούς δικαίου. Δηλαδή, όταν η αποστρατικοποίηση υιοθετείται για μια συγκεκριμένη εδαφική περιοχή μέσα από μια συνθήκη, υιοθετούνται κανόνες οι οποίοι προσαρμόζονται στις πολιτικές και στρατιωτικές ανάγκες που έχουν ανακύψει για την αντιμετώπιση αυτών με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Η απουσία ενιαίων κανόνων όμως δημιουργεί μια σύγχυση στο θεωρητικό πεδίο, καθώς τα χαρακτηριστικά του καθεστώτος ποικίλλουν και επιλέγονται εκλεκτικά για κάθε περίπτωση. Το γεγονός αυτό όμως, καθιστά την αποστρατικοποίηση ένα εύχρηστο και ευπροσάρμοστο εργαλείο στην πολιτική των κρατών για την διατήρηση της ειρήνης και της διεθνούς ασφάλειας. Από τους ορισμούς λοιπόν που παρουσιάστηκαν ανωτέρω, σε συνδυασμό με τη μελέτη των καθεστώτων αποστρατικοποίησης που προηγήθηκαν, προκύπτουν ορισμένα κριτήρια που διαμορφώνουν ένα συνολικό πλαίσιο μελέτης αναφορικά με την αποστρατικοποίηση.

Η αποστρατικοποίηση αποτελεί ένα νομικό καθεστώς το οποίο εφαρμόζεται σε ένα μέρος του εδάφους ενός κράτους, σε μια συγκεκριμένη ζώνη και όχι σε ολόκληρη την επικράτειά του. Το περιεχόμενο της ποικίλλει και ουσιαστικά προκύπτει μέσα από την κάθε συμφωνία, διμερή ή πολυμερή, που υιοθετεί το καθεστώς για την δεδομένη γεωγραφική περιοχή, λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες (γεωγραφικές, πολιτικές, στρατιωτικές) αλλά και τις ανάγκες που καλείται να εξυπηρετήσει. Δηλαδή, η κάθε περίπτωση αποστρατικοποίησης είναι ιδιαίτερη και ξεχωριστή, χωρίς να υπάρχει απόλυτη ταύτιση και ομοιομορφία του καθεστώτος με άλλες περιπτώσεις. Σε γενικές γραμμές, κάθε περίπτωση αποστρατικοποίησης μπορεί να περιλαμβάνει την καταστροφή

¹⁰⁸ OPPENHEIM's International Law, Vol. II, ο.π. σελ. 244- 247, σημ. 7.

υπαρχόντων ή/και την απαγόρευση ανέγερσης νέων οχυρωματικών έργων, ή στρατιωτικών βάσεων, ή στρατιωτικών υποδομών γενικά, καθώς και να επιβάλλει περιορισμούς αφενός στον αριθμό των ενόπλων δυνάμεων που επιτρέπεται να εισέλθουν στην εν λόγω ζώνη και αφετέρου στα είδη και στην ποσότητα του στρατιωτικού εξοπλισμού που είναι δυνατόν να μεταφερθεί στην συγκεκριμένη περιοχή. Μοναδική εξαίρεση στον επιτρεπόμενο αριθμό ενόπλων δυνάμεων, είναι συνήθως οι αστυνομικές δυνάμεις οι οποίες είναι υπεύθυνες αποκλειστικά για την τήρηση του νόμου και της δημόσιας τάξης. Ένα ακόμα χαρακτηριστικό αφορά και στον χρόνο για τον οποίο θα εφαρμόζεται το καθεστώς. Ο χρόνος μπορεί να είναι προκαθορισμένος ή αορίστου διάρκειας, γεγονός που εξαρτάται από τη συμφωνία που δημιουργεί το καθεστώς. Ωστόσο, η απουσία πρόβλεψης συγκεκριμένης διάρκειας ζωής για την αποστρατικοποίηση, δεν σημαίνει πως αυτή συνεχίζεται επ' άπειρον. Αντιθέτως, ο μύθος της αιωνιότητας για το καθεστώς πρέπει να αποβληθεί, καθώς η λειτουργία του εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις ανάγκες που ουσιαστικά το καθιερώνουν.

Απώτερος στόχος του θεσμού, ήταν και εξακολουθεί να είναι η αποκατάσταση και η διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας. Η αποστρατικοποίηση λειτουργεί ως ένα μέσο για την επίβλεψη της ειρήνης, το οποίο θα μειώσει και θα απομακρύνει τις εντάσεις ή τις πιθανές αιτίες οι οποίες θα ήταν δυνατόν να οδηγήσουν σε μια επανάληψη των συγκρούσεων, αφαιρώντας από μια συγκεκριμένη περιοχή τις τεχνικές προϋποθέσεις που θα μπορούσαν να αναζωογονήσουν τον πόλεμο και να τη μετατρέψουν για ακόμα μια φορά σε θέατρο πολεμικών επιχειρήσεων. Τέλος, η αποστρατικοποίηση προκύπτει μέσα από μια συνθήκη ειρήνης ή μια προσωρινή συμφωνία ανακωχής, και είναι ένα καθεστώς που είναι προορισμένο να ισχύει σε περίοδο ειρήνης. Συνεπώς, η αποστρατικοποίηση μπορεί να είναι το αντικείμενο μιας διμερούς ή πολυμερούς συμφωνίας, όπου τα συμβαλλόμενα μέρη είτε επιλέγουν ελεύθερα και μόνα τους το περιεχόμενο και την έκταση που θα λάβει ο θεσμός κατά την εφαρμογή του σε δεδομένη γεωγραφική ζώνη, λειτουργώντας με αυτόν τον τρόπο και ως ένα μέτρο οικοδόμησης εμπιστοσύνης και αποκατάστασης των φιλικών σχέσεων μεταξύ τους, ή μπορεί να επιβληθεί από τους νικητές στο έδαφος των ηττημένων κρατών μετά τον τερματισμό μιας ένοπλης ρήξης ή τουλάχιστον κατά την διάρκεια ανακωχής. Εν κατακλείδι, λόγω απουσίας στο διεθνές δίκαιο ενός ενιαίου και συγκεντρωτικού κανόνα, το πραγματικό

περιεχόμενο της αποστρατικοποίησης βρίσκεται σε κάθε περίπτωση στην πράξη που καθιερώνει το καθεστώς σε συγκεκριμένη περιοχή.

3. Αποστρατικοποιημένες ζώνες

Μια αποστρατικοποιημένη ζώνη είναι η έκταση του εδάφους του κράτους, πάνω στην οποία θα εφαρμοστεί το ιδιαίτερο καθεστώς των απαγορεύσεων ή περιορισμών των στρατιωτικών εγκαταστάσεων, των οχυρωματικών έργων ή και των ενόπλων δυνάμεων. Εφόσον δημιουργείται μέσω συνθήκης, δεν υπάρχει κανόνας γενικός που να δηλώνει ρητά τι περιλαμβάνει μια αποστρατικοποιημένη ζώνη. Συνεπώς, το περιεχόμενο αυτής και η λειτουργικότητά της ποικίλλει ανάλογα με τις ιδιαίτερες συνθήκες που καλείται να εξυπηρετήσει σε κάθε περίπτωση ξεχωριστά. Ουσιαστικά, δεν υπάρχουν αποστρατικοποιημένες ζώνες που να ταυτίζονται απόλυτα, καθώς κάθε μία προέρχεται από διαφορετικές διεργασίες, συνδιασκέψεις και συνθήκες. Πώς προκύπτει όμως μια αποστρατικοποιημένη ζώνη¹⁰⁹;

Μια αποστρατικοποιημένη ζώνη λοιπόν, μπορεί να είναι τμήμα εδάφους πάνω στο οποίο, το κράτος που ασκεί την κυριαρχία του, αποδέχεται συμβατικά την υποχρέωση να απέχει από την διατήρηση ενόπλων δυνάμεων ή στρατιωτικών εγκαταστάσεων ή να επιχειρεί από αυτή στρατιωτικές δραστηριότητες. Δηλαδή δύο ή περισσότερες συνορεύουσες χώρες, μπορούν να αποφασίσουν να μειώσουν τον κίνδυνο πολέμου μεταξύ τους, συμφωνώντας στη δημιουργία αποστρατικοποιημένων ζωνών εκατέρωθεν των κοινών τους συνόρων, όπου θα απαγορεύονται οι στρατιωτικές δραστηριότητες και θα υπάρχει μείωση ή περιορισμός των ενόπλων δυνάμεων. Η Συνθήκη που υπογράφηκε μεταξύ της Νορβηγίας και της Σουηδίας (1905) και οι Συνθήκες του Dorpat (1920), αποτελούν παραδείγματα όπου η καθιέρωση των αποστρατικοποιημένων ζωνών λειτούργησε και σε πολιτικό επίπεδο ως μέτρο οικοδόμησης εμπιστοσύνης μεταξύ των συμβαλλομένων.

Περαιτέρω, μια αποστρατικοποιημένη ζώνη μπορεί να δημιουργηθεί σαν αποτέλεσμα των Συνθηκών της Γενεύης του 1949¹¹⁰ και του Πρόσθετου σε αυτές

¹⁰⁹ Salmon, J., 'Zone Démilitarisée', ο.π., σελ. 1146- 1147.

¹¹⁰ Το 1949, υπογράφηκαν στη Γενεύη τέσσερις Συμβάσεις, οι οποίες μαζί με τα Πρόσθετα Πρωτόκολλα του 1977, αποτελούν το βασικό κορμό του σύγχρονου Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου. Είναι οι εξής: Σύμβαση I για τη βελτίωση της τύχης των τραυματιών και των ασθενών στις ένοπλες δυνάμεις που

Πρωτοκόλλου Ι του 1977¹¹¹. Το Άρθρο 60 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου ορίζει: «1. απαγορεύεται στα εμπόλεμα Μέρη να επεκτείνουν τις στρατιωτικές τους επιχειρήσεις σε ζώνες στις οποίες έχει αναγνωριστεί με Συμφωνία, η νομική κατάσταση αποστρατικοποιημένης ζώνης, εάν αυτή η επέκταση προσκρούει στους όρους της παρούσας Συμφωνίας. 2. (...) Η Συμφωνία δύναται να συναφθεί σε καιρό ειρήνης καθώς και μετά την έναρξη των εχθροπραξιών, και θα πρέπει να προσδιορίζει και περιγράφει, όσο το δυνατόν ακριβέστερα, τα όρια της αποστρατικοποιημένης ζώνης και, εφ' όσον παρίσταται αναγκαίο, να καταστρώνει τις μεθόδους επιτήρησης. 3. Ως αντικείμενο μιας τέτοια Συμφωνίας θα θεωρείται φυσιολογικά οποιαδήποτε ζώνη η οποία πληροί τις ακόλουθες προϋποθέσεις: (α) θα πρέπει να γίνει εκκένωση όλων των μαχίμων καθώς και του κινητού στρατιωτικού εξοπλισμού, (β) δεν θα γίνεται εχθρική χρήση σταθερών στρατιωτικών εγκαταστάσεων, (γ) δεν θα ενεργούνται εχθρικές πράξεις από τις αρχές ή από τον πληθυσμό και (δ) θα πρέπει να έχει παύσει κάθε δραστηριότητα συνυφασμένη με στρατιωτική επιχείρηση»¹¹². Κατά τις διεργασίες της Διπλωματικής Συνδιάσκεψης

βρίσκονται σε εκστρατεία, Σύμβαση II για τη βελτίωση της τύχης των τραυματιών, ασθενών και ναυαγών των ενόπλων δυνάμεων που βρίσκονται στη θάλασσα, Σύμβαση III για τη μεταχείριση των αιχμαλώτων πολέμου, Σύμβαση IV για την προστασία των πολιτών σε καιρό πολέμου. Η Ελλάδα είναι συμβαλλόμενο μέρος και στις τέσσερις, βάσει του ν. 3481/1955, ΦΕΚ Α/3/1956. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις Συμβάσεις και το Διεθνές Ανθρωπιστικό δίκαιο βλ. Περράκης Στ., (επιμ.) *‘Το νέο διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο των ενόπλων συρράξεων: τα πρωτόκολλα της Γενεύης του 1977’*, Σάκκουλας, Αθήνα, 1^η εκδ., 1989, Γάργας Δ., *‘Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο των Ενόπλων Συγκρούσεων’*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 3^η εκδ., 2009.

¹¹¹ Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο Ι των Συμβάσεων της Γενεύης του 1949 που αναφέρεται στην προστασία των θυμάτων των διεθνών ενόπλων συρράξεων, Γενεύη, 8 Ιουνίου 1977, ν. 1786/1988, ΦΕΚ Α/125/1988.

¹¹² Το Άρθρο 60 συνεχίζει ορίζοντας για την αποστρατικοποιημένη ζώνη:

«Τα εμπόλεμα Μέρη θα συμφωνούν σχετικά με την ερμηνεία, που δίδεται στον όρο, που διαλαμβάνεται στην υποπαραγράφο δ' και σχετικά με τα πρόσωπα των οποίων θα επιτρέπεται η είσοδος στην αποστρατικοποιημένη ζώνη, εκτός από εκείνα τα οποία αναφέρονται στην παράγραφο 4.

4. Η παρουσία στην ζώνη αυτή προσώπων ειδικά προστατευόμενων σύμφωνα με της Συμβάσεις και το παρόν Πρωτόκολλο, καθώς και αστυνομικών δυνάμεων διατηρούμενων αποκλειστικά προς το σκοπό της τήρησης του νόμου και της τάξεως, δεν αντίκειται στους όρους που διαλαμβάνονται στην παράγραφο 3.

5. Το Μέρος που έχει τον έλεγχο μιας τέτοιας ζώνης να προβαίνει σε σήμανση αυτής, όσο είναι δυνατόν, δια σημάτων τα οποία δύναται να συμφωνηθούν από κοινού με το άλλο Μέρος και τα οποία θα επιδεικνύονται σε μέρος εμφανώς ορατό, ειδικά στην περίμετρο και τα όριά της καθώς και σε αυτοκινητοδρόμους.

6. Εάν οι πολεμικές επιχειρήσεις πλησιάσουν στην αποστρατικοποιημένη ζώνη και αν τα εμπόλεμα Μέρη έχουν έλθει σε Συμφωνία, κανένα από αυτά δε θα μπορεί να χρησιμοποιεί τη ζώνη επιχειρήσεων ή μονομερώς να ανακαλεί τη νομική της κατάσταση.

7. Εάν ένα από τα εμπόλεμα Μέρη διαπράξει ουσιαστική παραβίαση των διατάξεων των παραγράφων 3 ή 6 το άλλο εμπόλεμο Μέρος θα αποδεδμεύεται των υποχρεώσεων του σύμφωνα με τη Συμφωνία που απονέμει στη ζώνη το νομικό καθεστώς αποστρατικοποιημένης ζώνης. Σε μια τέτοια περίπτωση, η ζώνη στερείται του νομικού της καθεστώτος και θα συνεχίσει να απολαμβάνει της προστασίας που προβλέπουν οι άλλες διατάξεις του παρόντος Πρωτοκόλλου, καθώς και άλλοι κανόνες του διεθνούς δικαίου που εφαρμόζονται στην ένοπλη σύγκρουση».

έπειτα από την πρωτοβουλία της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού, σχετικά με την υιοθέτηση του Πρωτοκόλλου Ι, υπήρχαν παρατηρήσεις αναφορικά με τον ορισμό της «αποστρατικοποιημένης ζώνης». Ο εισηγητής της 3^{ης} Επιτροπής σημείωσε ότι ήταν δύσκολο να βρεθεί ένας κατάλληλος όρος που να περιγράφει τις προστατευόμενες ζώνες που έπρεπε να δημιουργηθούν. Τελικά, και ύστερα από διάφορες προτάσεις, υιοθετήθηκε ο όρος «αποστρατικοποιημένη ζώνη»¹¹³.

Η δημιουργία των αποστρατικοποιημένων ζωνών υπό την έννοια του Άρθρου 60 του Πρωτοκόλλου Ι, έχει ως σκοπό τη δημιουργία περιοχών που θα παρέχουν άσυλο και καταφύγιο στους μη μαχητές κατά την περίοδο μιας ένοπλης σύρραξης. Εξάλλου, όλη η πορεία και εξέλιξη του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου βασίζεται στην ανάγκη προστασίας. Για τον λόγο αυτό η χρήση των αποστρατικοποιημένων ζωνών αποτελεί μια τεχνική που συμβάλλει στην προστασία αυτών που έχουν ανάγκη και τα άτομα που μπορούν να εισέλθουν και να παραμείνουν σε αυτή είναι πολίτες που δεν ασκούν δραστηριότητες στρατιωτικού χαρακτήρα, προστατευόμενα πρόσωπα υπό την έννοια των τεσσάρων Συμβάσεων της Γενεύης 1949 και των Πρόσθετων σε αυτές Πρωτοκόλλων, αστυνομικές δυνάμεις με μοναδικό σκοπό την διατήρηση της τάξης και της ασφάλειας και άλλα άτομα για τα οποία θα συμφωνήσουν τα συμβαλλόμενα μέρη στη συμφωνία που θα δημιουργήσει τη ζώνη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της Ιερουσαλήμ. Κατά τη διάρκεια των εχθροπραξιών του 1948, μεταξύ του Ισραήλ και των αραβικών κρατών, και εν απουσία συμφωνίας μεταξύ των εμπολέμων, η Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού πρότεινε συμφωνία για την δημιουργία αποστρατικοποιημένων ζωνών εντός της πόλης¹¹⁴.

Επιπροσθέτως, μια αποστρατικοποιημένη ζώνη μπορεί να προκύψει και μέσα από μια συμφωνία ανακωχής ή μια συμφωνία για προσωρινή κατάπαυση του πυρός¹¹⁵. Συνήθως εφαρμόζονται σε συνοριακές περιοχές μεταξύ των εμπολέμων κρατών, όπου απαγορεύεται να πραγματοποιηθούν στρατιωτικές δραστηριότητες. Σκοπός τους είναι να

¹¹³ Sandoz Y.- Swinarski Ch.- Zimmermann B. (ed.), *‘Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949’*, M. Nijhoff, Geneva, 1987, σελ 697- 712. Βλ. και την επίσημη ιστοσελίδα της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού <http://www.icrc.org> στο International Humanitarian Law: Treaties and Documents.

¹¹⁴ Bailey S. D., *‘Nonmilitary Areas in UN Practice’*, A.J.I.L., Vol. 74, No. 3, 1980, σελ. 499-524.

¹¹⁵ Στην αγγλική γλώσσα χρησιμοποιείται επίσης ο όρος «buffer zones» για να χαρακτηρίσει αυτού του είδους αποστρατικοποιημένες ζώνες. Τέτοιες συμφωνίες που περιλαμβάνουν τη δημιουργία αποστρατικοποιημένων ζωνών, συναντώνται στη μεταπολεμική περίοδο και μέσα από την δράση του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. παρακάτω, σελ. 119- 120.

μειώσουν ή να ελαχιστοποιήσουν τον κίνδυνο στην περιοχή, μέσω της παρεμπόδισης της άμεσης επαφής μεταξύ των εχθρικών στρατευμάτων. Ένα ακόμα χαρακτηριστικό τους είναι ότι τίθενται υπό την εποπτεία μιας επιτροπής ή μιας ειρηνευτικής δύναμης των ΗΕ. Θεωρείται πως η συμμετοχή τρίτων μερών μπορεί να αποφέρει επιπλέον εγγυήσεις ώστε τα εμπόλεμα μέρη αφενός να τηρήσουν τις υποχρεώσεις τους, και αφετέρου να διευκολυνθεί η συνεργασία μεταξύ τους για ένα εποικοδομητικό διάλογο που θα οδηγήσει στην επίλυση της διαφοράς.

Ένα σύγχρονο παράδειγμα εντοπίζεται στην Κορέα. Στις 27 Ιουλίου 1953 υπεγράφη Στρατιωτική Συμφωνία Ανακωχής μεταξύ της Βόρειας και Νότιας Κορέας με σκοπό τον τερματισμό συγκρούσεων μεταξύ των δύο χωρών και την πλήρη κατάπαυση του πυρός, ωστόσο επιτευχθεί μια μόνιμη και ειρηνική διευθέτηση. Το Άρθρο 1§1 της Συμφωνίας, προέβλεπε την οροθεσία μιας στρατιωτικής ζώνης (μήκους 248 χιλιομέτρων και πλάτους δύο χιλιομέτρων από την κάθε πλευρά), στην οποία και τα δύο μέρη είχαν την υποχρέωση να αποσύρουν τα στρατεύματά τους ώστε να δημιουργηθεί μια αποστρατικοποιημένη συνοριακή ζώνη και να αποτραπούν περιστατικά ή γεγονότα που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην επανεκκίνηση των εχθροπραξιών, θέτοντας με αυτό τον τρόπο ξεκάθαρα την αιτία εγκατάστασης της εν λόγω ζώνης. Η Συμφωνία περιλάμβανε και ειδικά μέτρα, τα οποία αφορούσαν στην εποπτεία της ζώνης από μια διεθνή Στρατιωτική Επιτροπή. Τα Άρθρα 19-35 της Συμφωνίας αναφορικά με την Προσωρινή Κατάπαυση του Πυρός στην Κορέα, έθεταν τους κανόνες για τη δημιουργία Στρατιωτικής Επιτροπής (Military Armistice Commission) και την επίβλεψη της ζώνης από αυτή ενώ, τα Άρθρα 36-42, δημιούργησαν την Εποπτική Επιτροπή Ουδετέρων Εθνών (Neutral Nations Supervisory Commission) που θα συνεπικουρούσε στο έργο της Στρατιωτικής Επιτροπής¹¹⁶.

Ένας ακόμα τρόπος δημιουργίας μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης είναι και διαμέσου της σύναψης συμφωνίας με τη συμμετοχή αρκετών μελών της διεθνούς κοινότητας. Η συμφωνία συνήθως καλύπτει περιοχές που δεν ανήκουν στην κυριαρχία κανενός κράτους, ή αφορά σε στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας ή διεθνείς διώρυγες και κανάλια. Ο στόχος στη συγκεκριμένη περίπτωση η διασφάλιση της αποκλειστικά

¹¹⁶ 'Agreement between the Commander-in-Chief, United Nations Command, and the Supreme Commander of the Korean's People Army and the Commander of the Chinese People's Volunteers, concerning a Military Armistice in Korea'. Signed at Panmunjom, Korea, July 27, 1953. International Organization, Vol. 7, No. 4, 1953, σελ. 612-634.

ειρηνικής χρήσης των εν λόγω περιοχών καθώς και η διασφάλιση της ελευθερίας της ναυσιπλοΐας σε διεθνείς θαλάσσιες διόδους.

Η Συνθήκη για την Ανταρκτική που υπογράφηκε το 1959¹¹⁷, είχε ως στόχο τη διασφάλιση προς το συμφέρον ολόκληρης της ανθρωπότητας, της αποκλειστικά ειρηνικής χρήσεώς της. Το Άρθρο 1 προβλέπει τη χρήση της Ανταρκτικής μόνο για ειρηνικούς σκοπούς, απαγορεύοντας κάθε μέτρο στρατιωτικής φύσεως όπως την εγκατάσταση στρατιωτικών βάσεων και οχυρώσεων, δοκιμές κάθε είδους όπλου καθώς και τη διεξαγωγή στρατιωτικών ασκήσεων¹¹⁸. Η Σύμβαση της Λωζάννης 1923 ‘Περί του Καθεστώτος των Στενών’ υιοθετούσε την αποστρατικοποίηση για την ασφάλεια της ελευθεροπλοΐας στα Στενά¹¹⁹, ενώ το ίδιο καθεστώς ίσχυε και για τη Διώρυγα του Σουέζ¹²⁰ και για τη Διώρυγα του Παναμά¹²¹.

Τέλος, αποστρατικοποιημένες ζώνες είναι δυνατό να δημιουργηθούν στην εδαφική επικράτεια ενός κράτους και κατόπιν απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας των Η.Ε. Αυτή ήταν και η περίπτωση του Ψηφίσματος 687/1991 του Συμβουλίου Ασφαλείας που έθετε τους όρους για κατάπαυση του πυρός μεταξύ του Κουβέιτ και του Ιράκ και έκρινε την δημιουργία αποστρατικοποιημένης ζώνης στα κοινά σύνορα των δύο χωρών ώστε να επανέλθει η ειρήνη και η ασφάλεια στην περιοχή¹²². Σημαντικό είναι το γεγονός ότι το Συμβούλιο Ασφαλείας αποφάσισε και τη δημιουργία παρατηρητικής αποστολής¹²³, της οποίας έργο θα ήταν η επίβλεψη της ζώνης, η αποτροπή συνοριακών παραβιάσεων και η αναφορά τυχόν εχθρικών ενεργειών.

¹¹⁷ ‘*Antarctic Treaty*’, Washington, 1 Δεκεμβρίου 1959, UNTS Vol.402, σελ. 71, N. 1629/1986, ΦΕΚ Α’ 99.

¹¹⁸ Dupuy J. R.- Vignes D., ο.π., σημ. 19, σελ. 1294-1295, Purver R., ‘*Security and Arms Control at the Poles*’, International Journal, Vol. 39, No. 4, Polar Politics, 1984, σελ. 888- 910.

¹¹⁹ *Infra*, σελ. 32- 33.

¹²⁰ ‘*Convention Respecting the Free Navigation of the Suez Maritime Canal*’, A.J.I.L., Vol. 3, No. 2, 1909, σελ. 123-127, Selak Ch. B. Jr., ‘*The Suez Canal Base Agreement of 1954*’, A.J.I.L., Vol. 49, No. 4, 1955, σελ. 487-505.

¹²¹ Dupuy J. R.- Vignes D., ο.π., σελ. 1290-1291, Hains P.C., ‘*Neutralization of the Panama Canal*’ A.J.I.L., Vol. 3, No. 2, 1909, σελ. 354-394, Olney R., ‘*Fortification of the Panama Canal*’, A.J.I.L., Vol. 5, No. 2, 1911, σελ. 298-301, Knapp H. S., ‘*The Real Status of the Panama Canal as Regards Neutralization*’, A.J.I.L., Vol. 4, No. 2, 1910, σελ. 314- 358.

¹²² S.C. Res. 687 (1991), 3 Απριλίου 1991, σημείο Β.

¹²³ Salmon J., ο.π., σελ. 1146-1147. Βλ. Ακόμα την επίσημη ιστοσελίδα του ΟΗΕ για την ειρηνευτική του δύναμη στο Ιράκ, [United Nations Iraq-Kuwait](http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unikom/) Observation Mission (UNIKOM), <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unikom/> τελευταία ενημέρωση 2010.

II. ΑΜΕΣΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

«Ο κύριος στόχος μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης είναι να προφυλάξει από έναν πόλεμο, να αποτρέψει μια ένοπλη κρίση. Προσπαθεί να απομακρύνει, να απαγορεύσει και να καταστείλει εν καιρώ ειρήνης, τους παράγοντες, τις εγκαταστάσεις και τις ενέργειες που θα μπορούσαν να αναζωπυρώσουν ή ακόμα και να διευκολύνουν τις εχθροπραξίες» είναι η διατύπωση που έδωσε ο Erich για τον λόγο ύπαρξης της αποστρατικοποίησης¹²⁴. Απώτερος σκοπός της επιλογής του καθεστώτος αποστρατικοποίησης για μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, ήταν και εξακολουθεί να είναι η εδραίωση και η διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας. Η αποστρατικοποίηση μιας εδαφικής ζώνης ενός ή περισσότερων κρατών, έχει ως στόχο να εμποδίσει τον πόλεμο, απομακρύνοντας ή περιορίζοντας τις συνθήκες που μπορούν να τον δημιουργήσουν και να εξασφαλίσει τελικά τη διεθνή ειρήνη και τις απαραίτητες συνθήκες ασφάλειας. Ωστόσο υπάρχουν και άλλοι, πιο συγκεκριμένοι στόχοι και λόγοι για τους οποίους ορίζεται ως αποστρατικοποιημένη μια εδαφική ζώνη. Με βάση τη μέχρι σήμερα διεθνή πρακτική, οι λόγοι δημιουργίας αποστρατικοποιημένων καθεστώτων θα μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής¹²⁵:

1. Μείωση εντάσεων για την αποφυγή συγκρούσεων κατά μήκος συνοριακών γραμμών

Η αποστρατικοποίηση περιλαμβάνει την υποχρέωση απομάκρυνσης ή περιορισμού των στρατιωτικών δυνάμεων και στρατιωτικών εξοπλισμών σε μια εδαφική ζώνη καθώς και την απαγόρευση οχύρωσης αυτής. Η υποχρέωση αυτή λαμβάνει ιδιαίτερη σημασία όταν εφαρμόζεται σε περιοχές κατά μήκος συνόρων ή παραμεθόριων περιοχών (μια συνηθισμένη πρακτική μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο), καθώς εμποδίζει την άμεση επαφή των εμπολέμων κρατών και κατ'επέκταση των στρατιωτικών τους δυνάμεων. Επιδίωξη αυτής της κατηγορίας των αποστρατικοποιημένων περιοχών, είναι η μείωση του κινδύνου επαφής και η ελαχιστοποίηση γεγονότων και συνοριακών επεισοδίων που

¹²⁴ Erich R., ο.π., σελ. 602- 604.

¹²⁵ Για την σχετική κατηγοριοποίηση των άμεσων στόχων της αποστρατικοποίησης βλέπε Ροζάκης Χ., 'Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση: Τα διμερή και τα διεθνή θεσμικά ζητήματα', στο 'Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987', Γνώση- ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 2^η εκδ., 1988, σελ. 428. Βλ. ακόμα Ροζάκης Χ. κ.α., 'Η αποστρατικοποίηση των ελληνοτουρκικών συνόρων', ο.π., σελ. 28- 38. Bar- Yaakov N., 'The Israel- Syrian Armistice: Problems of implementation, 1949- 1966', Oxford University Press, 1st ed., 1967, σελ. 318- 338, Bailey S.D., ο.π., σελ. 96, Erich R., ο.π., σελ. 598- 631.

θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε αναζωπύρωση των εντάσεων και κατ' επέκταση των ενόπλων συρράξεων μεταξύ των μερών. Έτσι λοιπόν, δύο (ή περισσότερες) γειτονικές χώρες αποφασίζοντας να μειώσουν τους κινδύνους μιας διένεξης μεταξύ τους και να αποτρέψουν μια ευρύτερη ρήξη, συμφωνούν στην δημιουργία 'ευαίσθητων' συνοριακών ζωνών όπου προβλέπονται μειώσεις και περιορισμοί των ενόπλων δυνάμεων τους ή/και απαγορεύονται στρατιωτικές ενέργειες.

Μια τέτοια περίπτωση αποτελεί και η αποστρατικοποιημένη ζώνη της Κορέας του 1953, σκοπός της οποίας ήταν ο διαχωρισμός των εμπολέμων για την μείωση και αποτροπή περιστατικών που θα μπορούσαν να αναζωπυρώσουν τις εντάσεις μεταξύ της Βόρειας και της Νότιας Κορέας¹²⁶. Η αποφυγή γεγονότων που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην αναζωπύρωση των εχθροπραξιών ήταν και ο λόγος δημιουργίας αποστρατικοποιημένης ζώνης στο Βιετνάμ, που προέκυψε από τις Συμφωνίες της Γενεύης του 1954, για την παύση των εχθροπραξιών. Η ζώνη θα υπήρχε εκατέρωθεν μιας κοινής οροθετικής γραμμής, η οποία ήταν καθαρά προσωρινή χωρίς να δημιουργεί πολιτικό ή εδαφικό σύνορο, και θα εκτεινόταν σε πλάτος πέντε χιλιομέτρων από την κάθε πλευρά. Εντός αυτής απαγορευόταν η παρουσία στρατιωτικών δυνάμεων, εφοδίων και εξοπλισμών ενώ τέλος μια Διεθνής Επιτροπή θα ήταν υπεύθυνη για την επίβλεψη της σωστής εκτέλεσης της συμφωνίας και από τα δύο συμβαλλόμενα μέρη¹²⁷.

Άλλες περιπτώσεις αποστρατικοποίησης μεθοριακών περιοχών για την αποφυγή συνοριακών επεισοδίων μεταξύ κρατών συναντούμε επίσης στην Νήσο Ιάβα, στο Κασμίρ αλλά και στα σύνορα μεταξύ Ισραήλ και Συρίας. Το 1948, η Ολλανδία και η Ινδονησία συμφώνησαν από κοινού στην άμεση κατάπαυση του πυρός κατά μήκος συνοριακών γραμμών που καθόριζαν το *status quo* μεταξύ των εμπολέμων στη νήσο

¹²⁶ 'Agreement between the Commander-in-Chief, United Nations Command, and the Supreme Commander of the Korean's People Army and the Commander of the Chinese People's Volunteers, concerning a Military Armistice in Korea'. Signed at Panmunjom, Korea, July 27, 1953. International Organization, Vol. 7, No. 4, 1953, σελ. 612- 634. Βλ. και *infra* σελ. 56- 57.

¹²⁷ Articles 1, 5, 33 and 36 of the 'Agreement on the Cessation of Hostilities in Vietnam', UNTS, Vol. 935, No. 13295, 1974, σελ. 149- 160. Ο σεβασμός και η διατήρηση της αποστρατικοποιημένης ζώνης επιβεβαιώθηκε και κατά τη σύναψη της νέας συμφωνίας του 1973 που υπογράφηκε στο Παρίσι για τον τερματισμό του πολέμου στην περιοχή, την αποκατάσταση της ειρήνης και την επανένωση του Βιετνάμ και μέχρις ότου επιτευχθεί η επανένωση, η οποία και τελικά πραγματοποιήθηκε το 1976, τερματίζοντας έτσι και την ύπαρξη της αποστρατικοποιημένης ζώνης. Βλ. *Article 15 of Agreement on ending the war and restoring peace in Viet-Nam*, Παρίσι, 27 Ιανουαρίου 1973, UNTS, Vol. 935, No. 13295, 1974, σελ. 11. Σχετικά με τον τερματισμό του πολέμου στο Βιετνάμ βλ. Cheng Guan A., 'Ending the Vietnam War: the Vietnamese Communists' Perspective', Routledge, London, 1st ed., 2004, Zhai Q., 'China and the Vietnam Wars, 1950- 1975', The University of North Carolina Press, 1st ed., 2000.

Ιάβα, ενώ αποστρατικοποιημένες ζώνες θα εγκαθιδρύονταν εκατέρωθεν των γραμμών αυτών εν αναμονή ενός πολιτικού διακανονισμού. Οι δύο χώρες προέβησαν στην άμεση δημιουργία αποστρατικοποιημένων ζωνών, και αποφάσισαν ότι δεν θα έθιγαν τα δικαιώματα, τις αξιώσεις ή τις θέσεις αυτών (Άρθρο 2), ότι η διατήρηση της τάξης και της ασφάλειας εντός των ζωνών θα επαφίονταν σε αστυνομικές δυνάμεις (Άρθρο 5) ενώ τέλος, δέχθηκαν την απομάκρυνση των ενόπλων δυνάμεών τους από τις αποστρατικοποιημένες περιοχές υπό επίβλεψη (Άρθρο 9). Τα δύο κράτη προχώρησαν στη σύναψη της συμφωνίας ώστε να αποτραπούν περιστατικά δολιοφθοράς, εκφοβισμού, αντιποίνων ή άλλων παρόμοιων πράξεων που θα μπορούσαν να επιδράσουν αρνητικά στην ευαίσθητη κατάσταση στην οποία βρισκόταν η περιοχή¹²⁸.

Το 1949, η Ινδία και το Πακιστάν συμφώνησαν στην αποστρατικοποίηση της ζώνης ανακωχής στην περιοχή του Κασμίρ η οποία είχε αποτελέσει το αντικείμενο εκτεταμένων συζητήσεων, ερευνών και μεσολαβήσεων στους κόλπους του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών. Τα δύο κράτη συναντήθηκαν υπό την Επιτροπή των Η.Ε. για την Ινδία και το Πακιστάν και αποφάσισαν στη δημιουργία γραμμής κατάπαυσης του πυρός, όπου δεν θα επιτρεπόταν η παραμονή στρατιωτικών δυνάμεων ώστε να ανασταθούν οι μεταξύ τους εχθροπραξίες¹²⁹. Το Συμβούλιο Ασφαλείας μάλιστα, είχε συστήσει στην Ινδία και το Πακιστάν, να θεωρηθεί ως αποστρατικοποιημένη ζώνη όλη η περιοχή του Κασμίρ και του Τζαμού και καλούσε τα δύο κράτη να προετοιμάσουν και να εκτελέσουν μέσα σε μια περίοδο πέντε μηνών, ένα πρόγραμμα αποστρατικοποίησης, ενώ προέβλεπε και τον διορισμό Απεσταλμένου των Η.Ε. για την παροχή βοήθειας στην προετοιμασία και επίβλεψη του προγράμματος αποστρατικοποίησης¹³⁰.

Στις 20 Ιουλίου 1949 υπογράφηκε Στρατιωτική Συμφωνία Ανακωχής μεταξύ του Ισραήλ και της Συρίας υπό την μεσολάβηση των Ηνωμένων Εθνών, η οποία τερμάτιζε

¹²⁸ 'Truce Agreement between the Government of the Kingdom of the Netherlands and the Government of the Republic of Indonesia signed at the fourth Meeting Committee of Good Offices with the Parties on 17 January 1948', Int. Org., Vol. 2, No. 2, 1948, σελ. 404-406. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη θέση της Ινδονησίας στο Διεθνές Δίκαιο βλ. Hyde Ch. Ch., 'The Status of the Republic of Indonesia in International Law', Col. L. Rev., Vol. 49, No. 7, 1949, σελ. 955-966.

¹²⁹ Βλέπε επίσης 'Agreement between India and Pakistan for the establishment of the cease-fire line, Karachi', 27 Ιουλίου 1949, UNTS, Vol.81, No. 1076. Σχετικά με την εξέλιξη του ζητήματος βλ. Brecher M., 'Kashmir: A Case Study in United Nations Mediation', Pacific Affairs, Vol. 26, No. 3, 1953, σελ. 195-207, Korbel J., 'The Kashmir Dispute After Six Years' Int. Org., Vol. 7, No. 4, 1953, σελ. 498-510, 'The India-Pakistan Question', Int. Org., Vol. 20, No. 4, 1966, σελ. 788-797.

¹³⁰ S.C. Res. 80 (1950), 14 Μαρτίου 1950, Doc. No. S/1469.

τον πόλεμο του 1948¹³¹ και δημιουργούσε τρεις αποστρατικοποιημένες ζώνες μεταξύ των συνόρων των δύο χωρών, στη δυτική πλευρά του Υψιπέδου του Γκολάν¹³². Το Άρθρο V της Συμφωνίας προέβλεπε ότι οι αποστρατικοποιημένες ζώνες καθορίστηκαν με τέτοιο τρόπο ώστε να διαχωριστούν οι ένοπλες δυνάμεις των δύο εμπόλεμων μερών και να ελαχιστοποιηθεί η πιθανότητα προστριβών στις συνοριακές γραμμές. Η παράγραφος 5,α όριζε ότι οι ένοπλες δυνάμεις των δύο μερών θα αποκλείονταν από την αποστρατικοποιημένη ζώνη όπου επίσης απαγορεύονταν στρατιωτικές και παραστρατιωτικές ενέργειες¹³³. Το Παράρτημα II προέβλεπε επίσης την αφαίρεση ναρκών και ναρκοπεδίων και την καταστροφή ή/και αφαίρεση μόνιμων οχυρωματικών έργων μέσα στη ζώνη, ενώ το Παράρτημα IV παρείχε τους ορισμούς των αμυντικών δυνάμεων που ήταν επιτρεπτές και αποδεκτές από τη Συμφωνία¹³⁴.

Θέμα αποστρατικοποίησης είχε τεθεί και για την Κύπρο από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, όταν ο μεσολαβητής των Ηνωμένων Εθνών για το Κυπριακό Γ. Πλάζα, πρότεινε την αποστρατικοποίηση του νησιού, γεγονός που θα συνέβαλε στην σταθερότητα και ασφάλεια της περιοχής. Με τη Διάκήρυξη της Γενεύης της 30^{ης} Ιουλίου 1974, αποφασίστηκε και εφαρμόστηκε η δημιουργία ζώνης ασφαλείας στο όριο των περιοχών που κατέχονταν από τις τουρκικές ένοπλες και στην οποία δεν θα εισέρχονταν άλλες δυνάμεις εκτός από αυτές της UNFICYP¹³⁵ οι οποίες θα επέβλεπαν την απαγόρευση εισόδου στην συγκεκριμένη ζώνη¹³⁶.

¹³¹ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις αραβο-ισραηλινές συγκρούσεις βλέπε Sherbok D.- El Alami D., *‘Ισραήλ και Παλαιστίνιοι: οι δύο όψεις του προβλήματος’*, Εκδόσεις Περίπλους, Αθήνα, 1^η εκδ., 2002.

¹³² *‘Armistice Agreement between Israel and Syria, 1948’*, UNTS, Vol. 42, No. 657, σελ. 327- 352, και στο www.mfa.gov.il, τελευταία πρόσβαση 12/11/2008.

¹³³ Η συγκεκριμένη διάταξη θα εφαρμοζόταν μόνο στους τομείς Ein Gev και Dardara οι οποίοι θα αποτελούσαν μέρος της αποστρατικοποιημένης ζώνης.

¹³⁴ Βλ. επίσης Neff D., *‘Israel-Syria: Conflict at the Jordan River, 1949-1967’*, J.P.S, Vol. 23, No. 4, 1994, σελ. 26- 40. Το 1949, το Ισραήλ υπέγραψε Συμφωνίες κατάπαυσης του πυρός με την Αίγυπτο, την Ιορδανία και το Λίβανο.

¹³⁵ Η UNFICYP αποτελεί μια από τις μακροβιότερες ειρηνευτικές αποστολές των Η.Ε. Δημιουργήθηκε το 1964 για να αποτρέψει περαιτέρω συγκρούσεις μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Από το 1974, μεταξύ άλλων, επιβλέπει την κατάπαυση του πυρός και την συνοριακή ζώνη που δημιουργήθηκε στο νησί κατά μήκος της γραμμής ανακωχής μεταξύ των δύο Κοινοτήτων. Το Ψήφισμα 186 (1964) του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, της 4^{ης} Μαρτίου 1964 όριζε σχετικά με τη λειτουργία της UNFICYP «...προς το συμφέρον της διατήρησης της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, να καταβάλλει κάθε προσπάθεια ώστε να αποτρέψει την επανεμφάνιση των συγκρούσεων και όσο είναι αναγκαίο να συνεισφέρει στη διατήρηση και αποκατάσταση του νόμου και της τάξης σε κανονικές συνθήκες». Βλέπε την επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών της Κύπρου www.cyprus.gov.cy, τελευταία πρόσβαση 12/05/2008, www.unficy.org.

Στο ίδιο πλαίσιο ανήκει και η Συμφωνία Ειρήνης που υπογράφηκε μεταξύ του Ισραήλ και της Αιγύπτου στις 26 Μαρτίου 1979. Τα δύο κράτη επιθυμώντας τον τερματισμό του πολέμου και την αποκατάσταση της ειρήνης και των φιλικών σχέσεων μεταξύ του, συμφώνησαν να απέχουν από την απειλή ή χρήση βίας και επιβεβαίωσαν ότι τέτοιες εχθρικές πράξεις δεν θα προέλθουν από τα εδάφη τους. Η Συμφωνία δημιουργούσε ένα διεθνές σύνορο μεταξύ της Αιγύπτου και του Ισραήλ στην Χερσόνησο του Σινά, το οποίο αναγνωρίστηκε ως απαραβίαστο και από τα δύο κράτη. Επιπλέον, για να αποφευχθούν οι εντάσεις και να εξασφαλιστούν οι καλύτερες συνθήκες ασφάλειας και για τις δύο χώρες σε αμοιβαία βάση, δέχθηκαν την δημιουργία τεσσάρων Ζωνών στην Χερσόνησο του Σινά, στο έδαφός τους αντίστοιχα. Εντός των Ζωνών, η Συμφωνία προέβλεπε ρητά τον αριθμό των ενόπλων δυνάμεων, το είδος των στρατιωτικών εξοπλισμών καθώς και των στρατιωτικών οχυρώσεων και εγκαταστάσεων. Απαγορευόταν ρητά οτιδήποτε άλλο πέρα των προβλεπόμενων από τη Συμφωνία¹³⁷.

Αλλά και το 2006, το Σ.Α. ζήτησε με το Ψήφισμα 1701 (2006) την δημιουργία μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης μεταξύ της συνοριακής Μπλε Γραμμής που είχε καθιερωθεί στα σύνορα Λιβάνου και Ισραήλ, και του ποταμού Litani. Η παράγραφος 8 του Ψηφίσματος, ζητούσε από το Ισραήλ και το Λίβανο να υποστηρίξουν την μόνιμη κατάπαυση του πυρός και την εξεύρεση μιας μακροπρόθεσμης λύσης που θα βασιζόταν σε συγκεκριμένες αρχές και στοιχεία. Μεταξύ αυτών ήταν και διευθετήσεις ασφαλείας για την αποτροπή της επανάληψης των μεταξύ τους εχθροπραξιών, περιλαμβανομένης και της εγκατάστασης της αποστρατικοποιημένης ζώνης¹³⁸. Ωστόσο, στη ζώνη θα

¹³⁶ 'Geneva Declaration of July 1974 on Cyprus', S.C. Res. 353/ 1974. Η ζώνη ασφαλείας που δημιουργήθηκε στο νησί φέρει την ονομασία «buffer zone» στην αγγλική ορολογία.

¹³⁷ 'Treaty of Peace between Israel – Egypt', Ουάσινγκτον, 26 Μαρτίου 1979, UNTS Vol. 1138, No. 17813, 'The Egyptian-Israeli Peace Treaty, March 26, 1978', J.P.St., Vol. 8, No. 4, 1979, σελ. 189-213. Το 1975 αποφασίστηκε και προσωρινή Συμφωνία μεταξύ Ισραήλ και Αιγύπτου, η οποία επίσης δημιουργούσε ουδέτερες ζώνες μεταξύ των δύο χωρών όπου απαγορεύονταν οι στρατιωτικές ή παρα-στρατιωτικές δυνάμεις, οι στρατιωτικές οχυρώσεις και εγκαταστάσεις ή δημιουργία νέων οχυρωματικών έργων. Στόχος ήταν, η επίλυση της σύγκρουσης να πραγματοποιηθεί με ειρηνικά μέσα και να μην καταφύγουν οι χώρες στη χρήση ή απειλή χρήσης βίας. Βλ. 'Interim Agreement between Israel and Egypt', 4 Σεπτεμβρίου 1975, στην επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών του Ισραήλ: www.mfa.gov.il, τελευταία πρόσβαση 12/11/2008. Ωστόσο, η Συμφωνία του 1975, αντικαταστάθηκε από τη Συμφωνία που υπέγραψαν η Αίγυπτος και το Ισραήλ το 1978, κατ' εφαρμογή του Άρθρου IX§2.

¹³⁸ Βλ. παρα. 8 του S/RES/1701 (11 Αυγούστου 2006). Βλ. ακόμα και S.C. Res. 425 (1978).

επιτρέπονταν στρατιωτικές δυνάμεις και στρατιωτικός εξοπλισμός της Κυβέρνησης του Λιβάνου καθώς και της ειρηνευτικής δύναμης του ΟΗΕ, UNIFIL¹³⁹.

2. Μείωση πιθανοτήτων για την πραγματοποίηση αιφνίδιων επιθέσεων

Το καθεστώς της αποστρατικοποίησης επιλέγεται μερικές φορές και ως μέσο να παρεμποδιστεί μια αιφνίδια επίθεση στο έδαφος ενός κράτους από συνοριακή περιοχή. Και εδώ, στόχος είναι η δημιουργία συνοριακών ζωνών στις οποίες θα απαγορεύεται ή θα απαιτείται η μείωση (ανάλογα με το τι καθορίζεται από τη συνθήκη αποστρατικοποίησης), ενόπλων δυνάμεων ή οχυρωματικών έργων ή άλλων στρατιωτικών ενεργειών. Ελλείψει λοιπόν των μέσων ελαχιστοποιείται η δυνατότητα ξαφνικής επίθεσης ενός κράτους σε βάρος γειτονικού του, ενώ παράλληλα καθίσταται και πιο ευχερής η διάκριση του επιτιθέμενου από το αμυνόμενο κράτος.

Η Συνθήκη της Λωζάννης (1923) προέβλεπε με το Άρθρο 13¹⁴⁰, τη μη ανέγερση στα ελληνικά νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο και Ικαρία, ναυτικών βάσεων και οχυρωματικών έργων ώστε να μην υπάρχει η δυνατότητα να διεξαχθεί στρατιωτική, ναυτική ή αεροπορική επίθεση που θα μπορούσε να κατευθυνθεί στις ακτές της Μικράς Ασίας. Η υιοθέτηση των συγκεκριμένων απαγορεύσεων για τα ελληνικά νησιά προήλθε από την επιθυμία των κρατών- μερών στη Συνδιάσκεψη της Λωζάννης, εμφορούμενα από τη βούληση της διεθνούς κοινότητας να μειωθούν τυχόν αφορμές που θα μπορούσαν, δυνητικά έστω, να οδηγήσουν σε έναν ακόμη πόλεμο στο μέλλον¹⁴¹.

Περαιτέρω, το Πρωτόκολλο για την Ειρηνική Διευθέτηση των Διεθνών Διαφορών, πιο γνωστό και ως Πρωτόκολλο της Γενεύης (1924) εισήγαγε την ιδέα ότι η παραβίαση μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης θα θεωρηθεί ισοδύναμη με την προσφυγή σε πόλεμο, καταδεικνύοντας ότι ανάμεσα στους σκοπούς μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης είναι και η αποτροπή επιθετικών πράξεων, διευκολύνοντας ουσιαστικά τον

¹³⁹ Σχετικά με τη δράση και τους σκοπούς της ειρηνευτικής δύναμης UNIFIL (United Nations Interim Force in Lebanon) βλ. <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/unifil/facts.shtml>

¹⁴⁰ Για το κείμενο της Συνθήκης της Λωζάννης 1923 βλ. ο.π. σελ. 26-27. Το ίδιο Άρθρο αντιστοίχως απαγόρευε την υπέρπτηση τουρκικών αεροσκαφών πάνω από τα εν λόγω ελληνικά νησιά.

¹⁴¹ Οικονομίδης Κ., 'Θέματα Διεθνούς Δικαίου και Ελληνικής Πολιτικής', Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1998, Σβολόπουλος Κ., 'Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1900-1945', ΕΣΤΙΑ, Αθήνα, 1994, σελ 172-174.

καθορισμό του επιτιθεμένου¹⁴². Παρά το γεγονός ότι το Πρωτόκολλο έμεινε ανεφάρμοστο, η ιδέα δεν εγκαταλείφθηκε¹⁴³. Η είσοδος ξένων στρατευμάτων σε μια περιοχή που έχει κηρυχτεί ως αποστρατικοποιημένη, μπορεί να συνιστά παραβίαση της συμφωνίας¹⁴⁴. Είναι δυνατόν λοιπόν, η παραβίαση αυτή να λειτουργήσει αφενός ως προάγγελος μιας επικείμενης επίθεσης και να δώσει στον αμυνόμενο την δυνατότητα προετοιμασίας της άμυνας του, και αφετέρου να βοηθήσει στο να εξακριβωθεί ποιος είναι ο επιτιθέμενος σε μια πιθανή συμπλοκή δύο γειτονικών κρατών. Παράλληλα το αμυνόμενο κράτος μπορεί να καταγγείλει στη διεθνή κοινότητα τόσο την παραβίαση της ζώνης όσο και την χρήση βίας ή απειλή χρήσης βίας¹⁴⁵ εκ μέρους του επιτιθέμενου. Το γεγονός αυτός μπορεί να λειτουργήσει ανασταλτικά στις προθέσεις του τελευταίου και να τον απομακρύνει από τον αρχικό του στόχο¹⁴⁶.

Ωστόσο είναι σημαντικό το γεγονός ότι σήμερα η σημασία αυτού του στόχου της λειτουργίας μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης μειώνεται σημαντικά εξαιτίας της προόδου της τεχνολογίας. Το πλάτος μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης καθορίζεται συμβατικά και σε κάθε περίπτωση δεν ξεπερνά τα μερικά χιλιόμετρα ενώ τη σημερινή εποχή, η αλματώδης ανάπτυξη των τεχνολογιών σε όπλα, στρατιωτικά αεροπλάνα, βλήματα μεγάλου βεληνεκούς και ούτω καθεξής, μπορεί να συμβάλλει στην επιτυχία μιας αιφνίδιας επίθεσης από συνοριακή περιοχή. Ο Χ. Ροζάκης υποστηρίζει ότι «η σχετική αξία των αποστρατικοποιημένων ζωνών στο θέμα της αποφυγής απρόβλεπτων επιθέσεων διατηρείται στο μέτρο που η στρατηγική του επιτιθέμενου ή οι πραγματικές συνθήκες που επικρατούν στον χώρο ή άλλοι περιορισμοί στη χρήση ορισμένων όπλων οδηγούν τον τελευταίο στην εκλογή της επίθεσης μέσα από την αποστρατικοποιημένη ζώνη». Πράγματι, αν συντρέχουν οι προϋποθέσεις που αναλύει ο Χ. Ροζάκης η αξία του

¹⁴² 'Protocol for the Pacific Settlement of International Disputes', A.J.I.L., Vol. 19, No. 1, 1925, σελ. 9- 17. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το Πρωτόκολλο της Γενεύης βλ. κατωτέρω σελ.115- 116.

¹⁴³ Erich, ο.π., σελ. 611- 616.

¹⁴⁴ Στην περίπτωση της Συμφωνίας Ανακωχής μεταξύ του Ισραήλ και της Συρίας το 1949, η είσοδος στρατευμάτων στην αποστρατικοποιημένη ζώνη συνιστούσε παραβίαση της Συμφωνίας. Βλ. Article V (5β), 'Armistice Agreement between Israel and Syria', 20 Ιουλίου 1949, UNTS, Vol. 42, No. 657, σελ. 327- 352. Η ίδια διάταξη υπήρχε και στη Συμφωνία Ανακωχής μεταξύ Ισραήλ και Αιγύπτου της ίδιας χρονιάς, για την περιοχή Ελ-Αούχα, η οποία είχε κηρυχθεί αποστρατικοποιημένη. Σχετικά, βλ. κατωτέρω, σελ. 66.

¹⁴⁵ Βάσει του Άρθρου 2§4 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών που υπογράφηκε στις [26 Ιουνίου 1945](#) απαγορεύεται τόσο η χρήση βίας όσο και η απειλή χρήσης βίας στις διεθνείς σχέσεις. Καταστατικός Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών, ΑΝ. 585/1945, ΦΕΚ Α' 242. Εφεξής Χ.Η.Ε.

¹⁴⁶ Ροζάκης Χ.- κ.α., 'Η αποστρατικοποίηση των ελληνοτουρκικών συνόρων', ο.π., σελ. 10- 15, Erich, ο.π., σελ. 602.

στόχου αυτού διατηρείται, ωστόσο οι επιλογές που προσφέρει πια η τεχνολογική ανάπτυξη είναι απεριόριστες¹⁴⁷.

3. Προσωρινή λύση για περιοχές αμφισβητούμενης κυριαρχίας

Ο θεσμός της αποστρατικοποίησης μπορεί να επιλεγεί και ως το μέτρο εκείνο που θα μπορούσε να βοηθήσει δύο αντιμαχόμενα κράτη για περιοχές υπό αμφισβητούμενο καθεστώς κυριαρχίας. Στόχος είναι η διατήρηση της ασφάλειας στην περιοχή και η αποφυγή κλιμάκωσης της έντασης που θα μπορούσε να οδηγήσει σε ένα νέο πόλεμο. Αυτή η λειτουργία του θεσμού της αποστρατικοποίησης εφαρμόστηκε για το όρος Σκοπός το 1948, για τις περιοχές ελ- Αούχα και Χούλα το 1949 ενώ είχε προταθεί και για την περιοχή της Ιερουσαλήμ το 1948¹⁴⁸.

Όσον αφορά την περιοχή της Ιερουσαλήμ, το σχέδιο των Η.Ε. για διαμελισμό της Παλαιστίνης, προέβλεπε ότι η Ιερουσαλήμ και η γύρω περιοχή θα κηρυσσόταν αποστρατικοποιημένη και ουδέτερη. Ωστόσο, τόσο οι Ισραηλινοί όσο και οι Άραβες δεν συμφώνησαν στο προτεινόμενο σχέδιο των Η.Ε. και η αποστρατικοποίηση της Ιερουσαλήμ δεν εφαρμόστηκε ποτέ. Το 1949, η Γενική Συνέλευση των Η.Ε. τοποθετήθηκε εκ νέου στο θέμα, λέγοντας ότι η Ιερουσαλήμ θα έπρεπε να βρεθεί κάτω από ένα ειδικό διεθνές καθεστώς διοικούμενο από τον Ο.Η.Ε, παρόλο που το Συμβούλιο Ασφαλείας είχε αποφασίσει μερικές εβδομάδες νωρίτερα να αναβάλει επ' αόριστον τις συζητήσεις σχετικά με την αποστρατικοποίηση¹⁴⁹.

Καθεστώς αποστρατικοποίησης επιτεύχθηκε για το όρος Σκόπος (Scopus), με τη Συμφωνία Ανακωχής που υπογράφηκε μεταξύ του Ισραήλ και της Ιορδανίας το 1949 και κατόπιν μεσολαβήσεως των Η.Ε.¹⁵⁰. Το όρος Σκόπος (Scopus) αποτελούσε περιοχή της Ιερουσαλήμ που βρισκόταν σε ιορδανικό έδαφος. Θεωρείτο στρατηγικής σημασίας για τον έλεγχο της εισόδου προς την Ιερουσαλήμ και ήταν πηγή εντάσεων και αμφισβητήσεων μεταξύ του Ισραήλ και της Ιορδανίας. Το 1948, ο ΟΗΕ εξασφάλισε μια συμφωνία για την περιοχή, η οποία θα βρισκόταν υπό την προστασία του, το

¹⁴⁷ Ροζάκης Χ.- κ.α., *‘Η αποστρατικοποίηση των ελληνοτουρκικών συνόρων’*, ο.π., σελ. 10- 15, Ahlstrom Ch., ο.π., σελ. 50- 51.

¹⁴⁸ Bailey S. D., ο.π., σελ. 499- 524, Israeli R., *‘Jerusalem Divided: the armistice regime 1947-1967’*, Frank Cass, London -UK, 1st ed., 2002.

¹⁴⁹ Bailey S. D., ο.π., σελ. 499-524.

¹⁵⁰ *‘Armistice Agreement between Israel and Jordan’*, 3 Απριλίου 1949, UNTS, Vol. 42, No. 656, σελ. 303-325, και στο www.mfa.gov.il, τελευταία πρόσβαση 12/11/2008.

στρατιωτικό προσωπικό θα αποσυρόταν από αυτή και δεν θα χρησιμοποιούταν ως βάση για στρατιωτικές επιχειρήσεις. Η Συμφωνία του 1949 απέβλεπε, όπως αναφέρεται στο Προοίμιο και το Άρθρο 1, στη διευκόλυνση της μετάβασης από την προσωρινή ανακωχή σε μια διαρκή ειρήνη μεταξύ του Ισραήλ και της Ιορδανίας και την προώθηση της ειρήνης στην Παλαιστίνη. Η Συμφωνία προέβλεπε τη δημιουργία μιας επιτροπής, αποτελούμενης από δύο αντιπροσώπους από το κάθε κράτος, η οποία ήταν επιφορτισμένη με την επέκταση και βελτίωση της Συμφωνίας αφενός, και αφετέρου για την συνέχιση της ομαλής λειτουργίας των πολιτιστικών και ανθρωπιστικών θεσμών στο όρος Scopus¹⁵¹.

Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων των Στρατιωτικών Συμφωνιών Ανακωχής του 1949 στη Ρόδο, η Αίγυπτος πρότεινε την αποστρατικοποίηση της Ελ-Αούχα, η οποία συνιστούσε αμφισβητούμενη περιοχή στα σύνορά της με το Ισραήλ. Η Συμφωνία Ανακωχής προέβλεπε την αποστρατικοποίηση του χωριού Ελ-Αούχα και της γειτνιάζουσας περιοχής, καθώς και τον πλήρη αποκλεισμό των Ισραηλινών και Αιγυπτιακών στρατιωτικών δυνάμεων. Μάλιστα, η είσοδος στρατευμάτων στην περιοχή ή η μη τήρηση της συμφωνίας της αποστρατικοποίησης, εάν επιβεβαιωνόταν από το προσωπικό των Η.Ε., θα συνιστούσε μια κατάφωρη παραβίαση της συμφωνίας¹⁵².

Τέλος, η Συμφωνία Ανακωχής μεταξύ του Ισραήλ και της Συρίας προέβλεπε και την αποστρατικοποίηση της περιοχής Χούλα, βορειοανατολικά της λίμνης Τιβεριάδας. Το μεγαλύτερο μέρος της περιοχής άνηκε στο Ισραηλινό κράτος, αλλά κατά τις συρράξεις του 1948 είχε μερικώς καταληφθεί από Συριακές και άλλες αραβικές ένοπλες δυνάμεις. Κατά τη διάρκεια των ειρηνευτικών συνομιλιών το 1949, τόσο η Συρία όσο και το Ισραήλ διεκδικούσαν την περιοχή. Τελικά, η περιοχή αποστρατικοποιήθηκε, γεγονός που είχε διττό σκοπό: αφενός την μείωση πιθανών εντάσεων διαχωρίζοντας τις ένοπλες δυνάμεις των δύο εμπόλεμων μερών και αφετέρου τη σταδιακή επαναφορά της καθημερινής ιδιωτικής ζωής. Ωστόσο η αποστρατικοποιημένη περιοχή Χούλα συνέχισε

¹⁵¹ Bailey S. D., ο.π., σελ. 509- 510. Κατά τη διάρκεια του πολέμου των Έξι Ημερών το 1967, το Ισραήλ κατέλαβε την Ανατολική Ιερουσαλήμ και την Αραβική περιοχή στη Δυτική Όχθη του Ιορδάνη Ποταμού, γεγονός το οποίο τερμάτισε την απομόνωση και το αποστρατικοποιημένο καθεστώς του Όρους Σκόπος.

¹⁵² ‘*Armistice Agreement between Israel and Egypt*’, Article VIII, 1949, UNTS, Vol. 42, No. 654, σελ. 251-280, και Bailey S. D., ο.π., σελ. 499- 524.

να αποτελεί σημείο τριβής, μέχρις ότου και καταλείφθηκε από τις ισραηλινές δυνάμεις το τον Ιούνιο του 1967¹⁵³.

4. Δημιουργία συνθηκών ασφάλειας για την ομαλή διακίνηση (προσώπων και αγαθών χωρίς παρεμπόδιση από την ύπαρξη στρατευμάτων)

Η επιλογή της αποστρατικοποίησης σε ορισμένες περιοχές (συνοριακές ή μη), έχει σαν ένα ακόμη στόχο την δημιουργία συνθηκών ασφαλείας στις συγκεκριμένες περιοχές, μέσα από την απαγόρευση τοποθέτησης ενόπλων δυνάμεων και τη δημιουργία οχυρωματικών έργων. Η βούληση των κρατών που συναινούν, αποσκοπεί στη συγκεκριμένη περίπτωση, στην ομαλή και ανεμπόδιστη διακίνηση αγαθών και προσώπων από τις περιοχές αυτές, οι οποίες συνήθως αποτελούν θαλάσσιες διόδους που είναι απαραίτητες για την διεθνή ναυσιπλοΐα. Η αποστρατικοποίηση επιλέγεται συνήθως ως το μέσο που αποβλέπει στην αποφυγή των συρράξεων στην ζώνη αυτή, οι οποίες θα μπορούσαν να επηρεάσουν τον ομαλό και ελεύθερο διάπλου όλων των πλοίων, ανεξαρτήτου σημαίας, καθώς και στον περιορισμό άσκησης κυριαρχικής εξουσίας των παρόχθιων κρατών στη διέλευση αλλοδαπών πλοίων¹⁵⁴.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της περίπτωσης αυτής είναι η αποστρατικοποίηση των Στενών των Δαρδανελίων και του Βοσπόρου. Το καθεστώς της αποστρατικοποίησης προβλεπόταν αρχικά με τη Συνθήκη των Σεβρών του 1920, η οποία όμως δεν εφαρμόστηκε ποτέ, και τελικά επετεύχθη με τη Σύμβαση της Λωζάννης του 1923 'Περί του Καθεστώτος των Στενών'. Απώτερος στόχος της Σύμβασης ήταν η εξασφάλιση για όλα τα έθνη της ελευθερίας διόδου και ναυσιπλοΐας μέσα από τα Στενά, ενώ η αποστρατικοποίηση λειτουργούσε ως μέσο διασφάλισης αυτής της ελευθεροπλοΐας¹⁵⁵.

Τον ίδιο στόχο, δηλαδή την δημιουργία συνθηκών ασφαλείας έχουν και οι Συμφωνίες Ειρήνης Dayton που αφορούν στη διαμάχη Βοσνίας- Ερζεγοβίνης του 1995. Το Άρθρο 1 του Παραρτήματος 1β, όριζε ότι τα μέρη συμφωνούν στην αναγνώριση προοδευτικών μέτρων για περιφερειακή σταθερότητα και ελέγχου των όπλων ώστε να

¹⁵³ 'Armistice Agreement between Israel and Syria', 20 Ιουλίου 1949, UNTS, Vol. 42, No. 657, σελ. 327-352, και στο www.mfa.gov.il, τελευταία πρόσβαση 12/11/2008. Βλ. ακόμα Bailey S. D., ο.π. σελ. 499-524, Neff D., ο.π., σελ. 26-40.

¹⁵⁴ Ροζάκης Χ.- κ.α., 'Η αποστρατικοποίηση των ελληνοτουρκικών συνόρων', ο.π., σελ. 13-14.

¹⁵⁵ Για τα Στενά βλ. *infra* σελ. 32- 33.

δημιουργηθεί μια σταθερή ειρήνη στην περιοχή. Με το Άρθρο IV του Παραρτήματος 1α της Συμφωνίας τα μέρη δέχτηκαν τη δημιουργία μιας Ζώνης Διαχωρισμού από την οποία θα απέσυραν όλες τις ένοπλες δυνάμεις τους ενώ επιπλέον δέχτηκαν τη διακοπή των στρατιωτικών ασκήσεων και την ανταλλαγή πληροφοριών των οπλικών συστημάτων και στρατιωτικών τους κινήσεων σε καθορισμένα στρατηγικά σημεία της χώρας. Επιδίωξη ήταν η παροχή ενός ασφαλούς περιβάλλοντος για όλους, σύμφωνα με τις θεμελιώδεις ελευθερίες και τα δικαιώματα του ανθρώπου¹⁵⁶.

5. Ειρηνική χρήση

Μεταπολεμικά, ένας νέος στόχος που καλείται να εξυπηρετήσει ο θεσμός της αποστρατικοποίησης αφορά στην διασφάλιση της αποκλειστικά ειρηνικής χρήσης περιοχών οι οποίες δεν ανήκουν στην κυριαρχία κανενός κράτους, μέσα από την υπογραφή πολυμερών συμβάσεων υπό το πλαίσιο διεθνών θεσμών. Ο στόχος στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν είναι η εξάλειψη του κινδύνου μιας πιθανής ένοπλης σύρραξης στην περιοχή, αλλά η ειρηνική χρήση αυτών των περιοχών προς το συμφέρον ολόκληρης της ανθρωπότητας. Τούτέστιν, η αποστρατικοποίηση λειτουργεί ως ένα θεσμικό μέσο προληπτικής διπλωματίας για την αποφυγή πιθανών κινδύνων εξαιτίας των προκλήσεων που αντιμετωπίζει η διεθνής κοινότητα με τις εξελίξεις της τεχνολογίας στην κατασκευή οπλικών συστημάτων.

Η Συνθήκη για την Ανταρκτική που υπογράφηκε το 1959 διευκόλυνε τις διεθνείς σχέσεις αναφορικά με την Ανταρκτική¹⁵⁷. Στόχος της Συνθήκης είναι η διασφάλιση προς το συμφέρον ολόκληρης της ανθρωπότητας, της αποκλειστικά ειρηνικής χρήσεώς της. Το Άρθρο 1 ορίζει ότι η περιοχή θα χρησιμοποιείται μόνο για ειρηνικούς σκοπούς, απαγορεύοντας κάθε μέτρο στρατιωτικής φύσεως όπως την εγκατάσταση στρατιωτικών βάσεων και οχυρώσεων, δοκιμές κάθε είδους όπλου καθώς και τη διεξαγωγή στρατιωτικών ασκήσεων. Ο όρος «αποστρατικοποίηση» δεν χρησιμοποιείται ρητά στη Συνθήκη για την Ανταρκτική. Όμως η ουσία της φράσης «να χρησιμοποιείται η Ανταρκτική μόνο για ειρηνικούς σκοπούς», επεξηγείται μέσα από το Άρθρο 1 και της

¹⁵⁶ 'Agreement on confidence and security building measures in Bosnia and Herzegovina', Παρίσι, 21^η Μαΐου 1995, UN Doc. S/1995/999. Βλ. ακόμα Gaeta P., 'The Dayton Agreements and International Law', E.J.I.L., Vol. 7, No. 2, 1996.

¹⁵⁷ 'Antarctic Treaty', Ουάσινγκτον, 1 Δεκεμβρίου 1959, UNTS Vol. 402, σελ. 71, N. 1629/1986, ΦΕΚ Α' 99.

επακόλουθης απαγόρευσης συγκεκριμένων δραστηριοτήτων. Αυτές λοιπόν οι δραστηριότητες που δεν επιτρέπονται, είναι δραστηριότητες που περιέχονται συνήθως σε συνθήκες οι οποίες υιοθετούν το καθεστώς της αποστρατικοποίησης για συγκεκριμένες περιοχές. Τέλος, το γεγονός ότι η δεύτερη παράγραφος του Άρθρου 1 επιτρέπει την παρουσία στρατιωτικού προσωπικού και εξοπλισμού για επιστημονικούς ή άλλους ειρηνικούς σκοπούς μας δείχνει ότι η αποστρατικοποίηση που επιβλήθηκε στην Ανταρκτική δεν είναι πλήρης¹⁵⁸.

Η Συνθήκη για τις αρχές που διέπουν τη δραστηριότητα των κρατών κατά την εξερεύνηση και χρησιμοποίηση του διαστήματος, συμπεριλαμβανομένης της Σελήνης και των άλλων ουράνιων σωμάτων, που υπογράφηκε το 1967, ορίζει με το Άρθρο IV ότι η Σελήνη και τα άλλα σώματα θα χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για ειρηνικούς σκοπούς και απαγορεύει την εγκατάσταση στρατιωτικών βάσεων και οχυρώσεων, τις δοκιμές κάθε είδους όπλου καθώς και τη διεξαγωγή στρατιωτικών ασκήσεων. Σκοπός της αποστρατικοποίησης της Σελήνης και των ουράνιων σωμάτων είναι και σε αυτή την περίπτωση όπως και στην περίπτωση της Ανταρκτικής, η διεξαγωγή ερευνητικών δραστηριοτήτων μόνο για ειρηνικούς σκοπούς και προς το συμφέρον όλων των κρατών, χωρίς και πάλι να αναφέρεται ο όρος «αποστρατικοποίηση»¹⁵⁹.

Τέλος, παρόμοιες διατάξεις υιοθετήθηκαν και από τη Συνθήκη για την απαγόρευση τοποθέτησης πυρηνικών όπλων και άλλων όπλων μαζικής καταστροφής στο βυθό των θαλασσών και ωκεανών και στο υπέδαφος αυτών που υπογράφηκε στην Ουάσινγκτον το 1971. Στο Προοίμιο της Συνθήκης αναγνωρίζεται το κοινό συμφέρον της ανθρωπότητας στην πρόοδο και χρήση του θαλασσίου βυθού για ειρηνικούς σκοπούς καθώς και η ανάγκη διατήρησης της παγκόσμιας ειρήνης, της μείωσης των εντάσεων και της ενίσχυσης των φιλικών σχέσεων μεταξύ των κρατών. Για τον λόγο αυτό, το Άρθρο 1 της Συνθήκης ορίζει τη μη εγκατάσταση εκ μέρους των συμβαλλομένων μερών στον θαλάσσιο και ωκεάνιο πυθμένα και στο υπέδαφος αυτών, όπλων πυρηνικών ή άλλων τύπου μαζικής καταστροφής καθώς και κατασκευές, εγκαταστάσεις εκτοξεύσεως ή

¹⁵⁸ Dupuy J. R.- Vignes D., ο.π., σελ. 1294- 1295, Purver R., ο.π. σελ. 888- 910.

¹⁵⁹ *Treaty on the principles governing the activities of States in the exploration and the use of outer space including the Moon and Celestial bodies*, Λονδίνο, 27 Ιανουαρίου 1967, UNTS Vol. 610, σελ. 205, ΝΔ 670/1970, ΦΕΚ Α' 208.

οποιοσδήποτε άλλες εγκαταστάσεις ειδικά προορισμένες για την αποθήκευση, δοκιμή ή χρήση αυτών των όπλων¹⁶⁰.

6. Συμπερασματικό σχόλιο

Εν κατακλείδι παρατηρείται πως, οι λόγοι για την εγκαθίδρυση του καθεστώτος της αποστρατικοποίησης μπορούν να εντοπισθούν σε πληθώρα αιτιών. Μεταπολεμικά μάλιστα, ενώ απώτερος στόχος του θεσμού εξακολουθεί να είναι η διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας, εντούτοις διαφεύγει από αυτή την μονοδιάστατη χρήση. Μετά τον Β' Π.Π., η αποστρατικοποίηση εφαρμόζεται σε διαφορετικές καταστάσεις και οι σκοποί που καλείται να υπηρετήσει ποικίλλουν ανάλογα με τις αναγκαιότητες της περιοχής, τις δυσκολίες που καλούνται να υπερκεράσουν οι εμπλεκόμενες χώρες, καθώς και τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν στην κάθε περίπτωση. Έτσι, ο υπέρτατος στόχος που είναι προς το συμφέρον ολόκληρης της διεθνούς κοινότητας, μπορεί να επιμεριστεί σε πλειάδα άλλων ειδικότερων. Τα εμπλεκόμενα κράτη επιλέγουν τον συγκεκριμένο θεσμό ως το μέτρο που θα εξομαλύνει τις μεταξύ τους σχέσεις βραχυπρόθεσμα, μέχρις ότου δηλαδή να οδηγηθούν στην εξεύρεση οριστικών και μόνιμων λύσεων για την αποκατάσταση της ειρήνης και της ασφάλειας. Ως εκ τούτου, η αποστρατικοποίηση επιλέγεται για την υλοποίηση και άλλων πρόσκαιρων και συγκυριακών στόχων, ανάλογα με τις εξατομικευμένες συνθήκες που έχουν δημιουργηθεί ή θα δημιουργηθούν στο μέλλον σε κάθε περίπτωση.

Η αποστρατικοποίηση δηλαδή, αποτελεί ένα μέσο επίλυσης διαφορών και όχι έναν αυτοσκοπό. Επιλέγεται ως μια προσωρινή λύση σε μια διένεξη, καθώς με την αποστρατικοποίηση μιας εδαφικής περιοχής δεν σημαίνει ότι η απειλή πολέμου απομακρύνθηκε. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι το Κασμίρ και η χωρίς όρια διαμάχη Ινδίας και Πακιστάν, η Κορέα, η Κύπρος, η ζώνη μεταξύ της Σερβίας και Κοσσόβου μετά το 1999, η ζώνη UNDOF ανάμεσα στα Όρη Γκολάν και την Συρία κλπ. Οι προσπάθειες για την αποφυγή αναζωπύρωσης μιας σύρραξης, η αποφυγή ψυχολογικής πίεσης από την παρουσία ισχυρών στρατευμάτων στα σύνορα όμορων κρατών, η μείωση των εντάσεων, ο περιορισμός στρατιωτικού πλεονεκτήματος μιας

¹⁶⁰ 'Treaty for the prohibition of Emplacement of Nuclear Weapons and Weapons of Mass Destruction on the Sea Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil thereof', Ουάσινγκτον, 11 Φεβρουαρίου 1971, Ν. 1528/1985, ΦΕΚ Α' 41.

χώρας εις βάρος γειτονικής της, αποτελούν επιμέρους επιδιώξεις του καθεστώτος που αφενός προσαρμόζονται στις εκάστοτε ανάγκες και που αφετέρου εντάσσονται στον απώτερο σκοπό. Απώτερος σκοπός ήταν και παραμένει η διατήρηση και διαφύλαξη της ειρήνης και της ασφάλειας.

Τέλος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και το γεγονός πως και μεταπολεμικά, ο όρος «αποστρατικοποίηση» δεν χρησιμοποιείται απόλυτα στα συμβατικά κείμενα. Χαρακτηριστικά, ενώ θεωρείται πως η Ανταρκτική είναι αποστρατικοποιημένη, εντούτοις το κείμενο της Συνθήκης για την Ανταρκτική δεν αναφέρει τον σχετικό όρο, αλλά το καθεστώς που αποφασίστηκε για την περιοχή εμπίπτει στα χαρακτηριστικά του θεσμού της αποστρατικοποίησης.

III. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Το καθεστώς της αποστρατικοποίησης υιοθετείται για μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή μέσα από τη συνομολόγηση μιας διμερούς ή πολυμερούς συνθήκης ειρήνης ή συμφωνίας ανακωχής. Ο θεσμός μπορεί να λάβει διάφορες μορφές και να έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά ανάλογα με την περιοχή, τη βούληση των εμπλεκομένων χωρών και τις ιδιαίτερες ρυθμίσεις της συνθήκης που τον καθιερώνει. Τα πιο συνηθισμένα χαρακτηριστικά της αποστρατικοποίησης τα οποία συναντούμε μέσα από την διεθνή πρακτική, και τα οποία ρυθμίζονται συμβατικά είναι η μορφολογία μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης, ο βαθμός της αποστρατικοποίησης, οι συλλογικές εγγυήσεις και η εποπτεία, καθώς και η διάρκεια και η περίοδος εφαρμογής του καθεστώτος της αποστρατικοποίησης¹⁶¹.

I. Μορφολογία της αποστρατικοποιημένης ζώνης

Η αποστρατικοποίηση αποτελεί ένα καθεστώς που αφορά στο έδαφος ενός ή περισσότερων κρατών. Ως εκ τούτου, η αποστρατικοποίηση μπορεί να εφαρμοστεί σε συνοριακές ή μη περιοχές, σε εκτάσεις όπου υπάρχει μεν κυριαρχία αλλά οι οποίες δεν θεωρούνται «έδαφος» με την παραδοσιακή έννοια όπως θαλάσσιες περιοχές, βυθός

¹⁶¹ Σχετικά με τα βασικά χαρακτηριστικά του θεσμού της αποστρατικοποίησης βλ. επίσης Ροζάκης Χ.-κ.α., *‘Η αποστρατικοποίηση των ελληνοτουρκικών συνόρων’*, ο.π., σελ. 28- 38.

αυτών, βυθός υφαλοκρηπίδας εφόσον ανήκουν στα χωρικά ύδατα ή σε περιοχές που δεν ανήκουν στην κυριαρχία κανενός κράτους (*terra nullius*). Τέλος αποστρατικοποίηση μπορεί να υπάρξει και σε λίμνες ή ποτάμια¹⁶². Ο Bar-Yaakov μάλιστα διακρίνει δύο κατηγορίες στις οποίες μπορούν να ενταχθούν οι αποστρατικοποιημένες ζώνες. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει περιοχές οι οποίες εξαιτίας της γεωγραφικής τους διαμόρφωσης παρουσιάζουν ιδιαίτερο στρατηγικό ενδιαφέρον για αρκετά κράτη. Στην κατηγορία αυτή εντάσσει διεθνείς ποταμούς, στενά ναυσιπλοΐας, κανάλια, διώρυγες, αρχιπελάγη και νησιά, η αποστρατικοποίηση των οποίων πραγματοποιείται ώστε να εξυπηρετήσει τις ανάγκες περισσότερων από ένα κράτη και ελέγχεται μέσα από πολυμερείς συμβάσεις. Στην δεύτερη κατηγορία εντάσσει συνοριακές περιοχές, οι οποίες αφορούν μόνο τα άμεσα ενδιαφερόμενα κράτη και το καθεστώς των οποίων αποφασίζεται κατά κανόνα, μέσα από την αμοιβαία συμφωνία αυτών¹⁶³.

Στη διεθνή πρακτική, δεν υπάρχουν περιπτώσεις αποστρατικοποίησης ολόκληρου του εδάφους ενός κράτους. Αντιθέτως, το καθεστώς εφαρμόζεται σε μια γεωγραφική ζώνη, η οποία καθορίζεται συμβατικά μέσα από τη συμφωνία που καθιερώνει την αποστρατικοποίηση. Ωστόσο, υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες, η αποστρατικοποίηση εφαρμόστηκε σε ολόκληρο το έδαφος περιοχών που αποτελούν *terra nullius*. Για παράδειγμα, η αποστρατικοποίηση επιλέχθηκε για ολόκληρο το έδαφος της Ανταρκτικής από τα μέρη που προχώρησαν στη σύναψη της σχετικής Συνθήκης, παρόλο που η τελευταία δεν υπόκειται στην κυριαρχία κανενός κράτους¹⁶⁴. Περαιτέρω, η διεθνής πρακτική μας εφοδιάζει με πληθώρα παραδειγμάτων αναφορικά με την γεωγραφία μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης. Τουτέστιν, συναντούμε αποστρατικοποίηση συνοριακών περιοχών όπως της Κορέας, ή μεταξύ Ισραήλ και Συρίας, θαλάσσιων περιοχών όπως το Αρχιπέλαγος Σπιτςμπεργκεν, λιμνών όπως το καθεστώς που επιλέχθηκε για τις Μεγάλες Λίμνες που χωρίζουν τις ΗΠΑ και τον Καναδά. Στην περίπτωση των νησιών Άαλαντ μάλιστα, η αποστρατικοποίηση ίσχυε τόσο για τα νησιά, τις νησίδες και τους υφάλους όσο και για τα χωρικά ύδατα γύρω από αυτά σε βάθος τριών χιλιομέτρων και εντός της ζώνης που καθορίστηκε από το Συνέδριο του 1921¹⁶⁵.

¹⁶² Ροζιάκης Χ.- κ.α., 'Η αποστρατικοποίηση των ελληνοτουρκικών συνόρων', ο.π., σελ. 31-32, Dupuy J. R.- Vignes D., ο.π., σελ. 1283- 1296.

¹⁶³ Bar- Yaakov N., ο.π., σελ. 336.

¹⁶⁴ Για την περίπτωση της Ανταρκτικής βλ. *infra*, σελ. 57, 68.

¹⁶⁵ Βλ. *infra*, σελ. 30- 31.

Ένα ακόμα σημείο που καθορίζεται μέσα από κάθε παρόμοια συμφωνία είναι το πλάτος και το μήκος μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης. Δηλαδή, η γεωγραφική έκταση και το εύρος αυτής όπου θα εφαρμόζεται το καθεστώς της αποστρατικοποίησης, αποφασίζεται από τα συμβαλλόμενα μέρη στη συμφωνία. Επομένως, τα όρια τέτοιων ζωνών μπορεί να ποικίλλουν από μερικά χιλιόμετρα σε εκατοντάδες, ανάλογα με τις αποφάσεις που θα επέλθουν μέσα από την συμφωνία¹⁶⁶.

2. Βαθμός αποστρατικοποίησης

Για τον βαθμό αποστρατικοποίησης μιας γεωγραφικής ζώνης ή περιοχής, χρησιμοποιούνται δύο όροι για την οριοθέτηση της εν λόγω έννοιας. Οι δύο αυτοί όροι είναι «πλήρης» και «μερική». Ο βαθμός αποστρατικοποίησης, δηλαδή αν μιλάμε για πλήρη αποστρατικοποίηση ή μερική, προκύπτει ρητά μέσα από τη συμφωνία που καθιερώνει το καθεστώς, και αφορά στο εύρος των απαγορεύσεων και των περιορισμών των στρατιωτικών δυνατοτήτων ενός κράτους, που θέτει η ίδια η συμφωνία.

Χρησιμοποιώντας την έννοια «πλήρης αποστρατικοποίηση», εννοούμε τη γενική απαγόρευση στρατιωτικών δυνάμεων, στρατιωτικών εξοπλισμών, οχυρώσεων και στρατιωτικών εγκαταστάσεων εντός της ζώνης αυτής. Η συμφωνία που υιοθετεί το καθεστώς, περιέχει συνήθως έναν εξαντλητικό κατάλογο απαγορεύσεων. Με άλλα λόγια, απαγορεύεται παντελώς κάθε ίχνος στρατιωτικής παρουσίας στα όρια μιας ζώνης που έχει χαρακτηριστεί ως αποστρατικοποιημένη. Μια τέτοιου είδους συμφωνία, μπορεί να απαγορεύει ακόμα και την παρουσία πολιτών εντός της αποστρατικοποιημένης ζώνης και κατ' επέκταση την οποιαδήποτε ιδιωτική ή εμπορική δραστηριότητα για την διατήρηση της ασφάλειας μέσω της απομάκρυνσης παραγόντων που θα μπορούσαν να προκαλέσουν αναζωπύρωση των εντάσεων. Για παράδειγμα τα Άρθρα 8 και 9 της συμφωνίας για την αποστρατικοποιημένη ζώνη της Κορέας απαγορεύουν σε αυτή την είσοδο και πολιτών, εκτός και εάν υπάρχει σχετική εξουσιοδότηση¹⁶⁷. Εξαίρεση ωστόσο στην απόλυτη αυτή δέσμευση, μπορεί να αποτελέσει η ύπαρξη δυνάμεων αστυνόμευσης

¹⁶⁶ Φυσικά, εξετάσαμε ανωτέρω και περιπτώσεις όπου το καθεστώς της αποστρατικοποίησης δεν εφαρμόζεται ως αποτέλεσμα ελεύθερης σύναψης μιας συμφωνίας. Έτσι, ο θεσμός μπορεί να επέλθει ως μέτρο που επιβάλλεται από τον νικητή μιας σύρραξης προς το ηττημένο κράτος όπως έγινε στην περίπτωση των Συνθηκών του 1919 και 1947. Οι συμμαχικές δυνάμεις αποφάσισαν τις περιοχές και την έκταση στην οποία θα εφαρμόζονταν οι διατάξεις των Συνθηκών Ειρήνης περί αποστρατικοποίησης και οι ηττημένες χώρες, παρά τη δυσαρέσκειά τους, αναγκάστηκαν να δεχθούν αυτές τις αποφάσεις.

¹⁶⁷ Βλ. *supra* σημ. 126, σελ. 59.

για την τήρηση της τάξης και της ασφάλειας μεταξύ των ιδιωτών που είναι δυνατόν να είναι εγκατεστημένοι σε μια τέτοια ζώνη. Παραδείγματος χάριν η αποστρατικοποίηση της Δωδεκανήσου που επιτεύχθηκε με την Συνθήκη Ειρήνης του 1947 μιλά για πλήρη αποστρατικοποίηση, επιτρέποντας όμως την ύπαρξη προσωπικού για την τήρηση της εσωτερικής ασφάλειας¹⁶⁸.

Αντιθέτως, η «μερική αποστρατικοποίηση» αφορά στην απαγόρευση των οχυρωματικών έργων, των στρατιωτικών εξοπλισμών ή/και στην ύπαρξη ενόπλων δυνάμεων σε μια γεωγραφική περιοχή, αλλά σε περιορισμένο βαθμό και με τρόπο που θα ορίζεται μέσα από την ίδια την συνθήκη που καθιερώνει το καθεστώς. Η συμφωνία αποστρατικοποίησης θα καθορίζει με τρόπο ρητό τον ποσοτικό περιορισμό, δηλαδή τον αριθμό των οχυρών, των στρατιωτικών εγκαταστάσεων και το είδος των όπλων που θα επιτρέπονται ή θα απαγορεύονται (π.χ. το διαμέτρημα των όπλων, κανόνια, πολεμικά σκάφη και αεροσκάφη), καθώς και τον αριθμό των ενόπλων δυνάμεων που θα μπορούν να παραμένουν ή και να εκπαιδεύονται εντός της αποστρατικοποιημένης ζώνης¹⁶⁹. Με δεδομένο το γεγονός πως κάθε περίπτωση αποστρατικοποίησης είναι διαφορετική ελλείψει ενιαίων κανόνων στο διεθνές δίκαιο, ο βαθμός στον οποίο εφαρμόζεται το καθεστώς εξαρτάται κάθε φορά από την πράξη που το καθιερώνει. Ωστόσο, η μελέτη της διεθνούς πρακτικής καταδεικνύει πως η πλήρης αποστρατικοποίηση συναντάται σε περιορισμένη έκταση. Οι λόγοι μπορούν να εντοπισθούν στο γεγονός πως ο θεσμός επηρεάζει άμεσα το ευαίσθητο θέμα της κρατικής κυριαρχίας. Ιδιαίτερα στην μεταπολεμική περίοδο, όπου η κυριαρχία και ο σεβασμός αυτής αποτελεί μια εκ των αξιών πάνω στις οποίες οικοδομείται η διεθνής κοινότητα, τα κράτη είναι απρόθυμα τόσο στην εξωτερική παρεμβολή στις εσωτερικές τους υποθέσεις όσο και στην εκχώρηση μιας θεμελιώδους πτυχής της κυριαρχίας τους, δηλαδή αυτή της εθνικής άμυνας.

¹⁶⁸ Παράρτημα XIII τμήμα Δ' της *Συνθήκης Ειρήνης μετά της Ιταλίας*, Παρίσι, 10 Φεβρουαρίου 1947, ΝΔ 423/1947, ΦΕΚ Α' 226, UNTS, Vol. 49, I, No. 747, σελ. 225.

¹⁶⁹ Βλ. για παράδειγμα Άρθρο 13 της *Συνθήκης Ειρήνης* Λωζάννη, 24 Ιουλίου 1923, ΝΔ 24/25 Αυγούστου 1924, ΦΕΚ Α' 238, LNTS, Vol. 28, No. 701, 1924, σελ. 21-23.

3. Παρέμβαση τρίτων μερών

Ένα ακόμα σύνηθες χαρακτηριστικό που παρατηρείται στην εγκαθίδρυση ενός καθεστώτος αποστρατικοποίησης, είναι και αυτό της παρεμβολής τρίτων μερών. Η παρέμβαση αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε κατά το στάδιο δημιουργίας του καθεστώτος ή και μετέπειτα, δηλαδή κατά την διάρκεια της εφαρμογής του σε συγκεκριμένη εδαφική περιοχή. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται ήδη από τον 19^ο αιώνα, μέσα από την ανάμιξη των μεγάλων δυνάμεων στη συνομολόγηση μιας συμφωνίας αποστρατικοποίησης αλλά και στην μετέπειτα παρακολούθηση του καθεστώτος τόσο για την πιστή εφαρμογή του όσο και τον σεβασμό του. Η πρακτική αυτή ακολουθείται και στον 20^ο αιώνα, ενώ η θεσμική πρόοδος που πραγματοποιείται μεταπολεμικά στην οργάνωση της διεθνούς κοινωνίας, τοποθετεί τους μηχανισμούς παρέμβασης στο πλαίσιο του έργου των διεθνών οργανισμών.

Η παρέμβαση τρίτων μερών μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσα από την επιβολή του καθεστώτος της αποστρατικοποίησης στα εδάφη ενός κράτους. Δηλαδή και συνήθως μετά το τέλος μιας ένοπλης σύρραξης, δύο ή περισσότερα κράτη υποχρεώνουν ένα τρίτο κράτος (συνήθως τον ηττημένο της σύγκρουσης), σε μια συμφωνία αποστρατικοποίησης μαζί τους. Το ηττημένο κράτος δεσμεύεται έτσι στην αποστρατικοποίηση μέρους του εδάφους του, παρόλο που το έδαφός του είναι δυνατόν να μην γειτνιάζει με τα εδάφη των άλλων συμβαλλομένων κρατών. Οι λόγοι εντοπίζονται στην ιδιαίτερη γεωστρατηγική αξία που μπορεί να παρουσιάζει μια περιοχή και κατ' επέκταση στην εξυπηρέτηση πιθανών ηγεμονικών επιδιώξεων σε αυτή, ή στην ωφέλεια και προστασία κράτους φιλικά προσκείμενο σε αυτά, το οποίο όμως γειτνιάζει με το αποστρατικοποιημένο κράτος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η επιβολή της αποστρατικοποίησης σε περιοχές της Γερμανίας, μετά τη λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, καθεστώς που επιβλήθηκε στη χώρα από τους Συμμάχους. Τα περισσότερα από τα Συμμαχικά κράτη δεν γειτνιάζαν με γερμανικά εδάφη, όμως το καθεστώς επιβλήθηκε στην Γερμανία τόσο προς το συμφέρον της διεθνούς ειρήνης όσο και κατόπιν σχετικού αιτήματος της Γαλλίας, ως τρόπου παροχής εγγυήσεων για την ασφάλειά της και για την αποτροπή μιας μελλοντικής επίθεσης από γερμανικό έδαφος. Γεγονός πάντως είναι πως, η επιβολή του καθεστώτος της αποστρατικοποίησης αντί της ελεύθερης επιλογής αυτού από τα άμεσα ενδιαφερόμενα μέρη, μπορεί να επιβαρύνει αρνητικά την λειτουργία του θεσμού, να

επιφέρει αρνητικά συναισθήματα στην χώρα στην οποία επιβάλλεται και να οδηγήσει στη μη τήρηση της σχετικής συμφωνίας, όπως συνέβη άλλωστε και στην περίπτωση της Γερμανίας κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου.

Μια άλλη μορφή παρέμβασης τρίτων μερών σε καθεστώς αποστρατικοποίησης, είναι και οι διεθνείς εγγυήσεις. Αρκετές περιπτώσεις αποστρατικοποίησης συνοδεύονται και από εγγυήσεις που δίνονται από ένα ή περισσότερα κράτη προς το κράτος που αποδέχεται την αποστρατικοποίηση σε μέρος του εδάφους του, διαμέσου συμφωνίας. Οι εγγυήσεις αυτές έχουν ως στόχο την περαιτέρω διασφάλιση της ομαλής λειτουργίας και του σεβασμού του καθεστώτος, και αποτελούν ουσιαστικά μια υπόσχεση βοήθειας των συμβαλλομένων μερών της σχετικής συμφωνίας, στην περίπτωση που υφίσταται παραβίαση της αποστρατικοποιημένης ζώνης¹⁷⁰. Οι εγγυήσεις είναι συνήθως υλικές, πολιτικές ή στρατιωτικές και δρουν καθυστερημένα ως προς το κράτος που περιορίζει την ελεύθερη άσκηση της κυριαρχίας του στο έδαφός του. Η παροχή εγγυήσεων αποτελεί γνώρισμα της πρακτικής του 19^{ου} έως τα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Αρχικά, οι εγγυήσεις δίνονταν από τα συμβαλλόμενα κράτη, ενώ η οργάνωση της διεθνούς κοινωνίας και η ανάπτυξη διεθνών θεσμικών δομών όπως της Κ.τ.Ε, μετατοπίζει την παροχή αυτών των εγγυήσεων σε συλλογικό επίπεδο. Παρόλ' αυτά, ο μηχανισμός παροχής εγγυήσεων για την ασφάλεια μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης αποδείχτηκε αργός ή/και αναποτελεσματικός. Ιδιαίτερως δε στο διάστημα του μεσοπολέμου, η κατάρρευση της Κ.τ.Ε., προκάλεσε ανησυχίες στα κράτη που είχαν εγκατεστημένες αποστρατικοποιημένες ζώνες, με αποτέλεσμα τις προσπάθειές τους για την ανατροπή του καθεστώτος.

Μεταπολεμικά, η ανάμιξη τρίτων μερών σε μια αποστρατικοποιημένη ζώνη, λαμβάνει μια νέα διάσταση και πραγματοποιείται μέσα από την δράση και την επέμβαση διεθνών οργανισμών. Μετά τον Β' Π.Π., οι συμφωνίες αποστρατικοποίησης συνομολογούνται υπό το πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών και προβλέπουν την επίβλεψη και την επιτήρηση της ομαλής λειτουργίας του καθεστώτος από ειρηνευτικές δυνάμεις, οι οποίες δημιουργούνται και υπάγονται κατ' ευθείαν στη δικαιοδοσία του Οργανισμού. Οι ειρηνευτικές αποστολές παρεμβάλλονται ανάμεσα στις δυνάμεις των εμπολέμων

¹⁷⁰ Συλλογικές εγγυήσεις προβλέπονταν στην Σύμβαση της Λωζάννης του 1923 'Περί του καθεστώτος των Στενών', (βλ. Άρθρο 18) αλλά και στη Σύμβαση για την αποστρατικοποίηση και ουδετεροποίηση των νησιών Άλαντ του 1921 (βλ. Άρθρο 7).

κρατών και είναι υπεύθυνες για την τήρηση της ασφάλειας καθώς και για την αποτροπή επεισοδίων που θα μπορούσαν να αναζωπυρώσουν τις εντάσεις. Είναι δε χαρακτηριστικό πως η παρέμβαση της διεθνούς κοινότητας μέσα από τις ειρηνευτικές δυνάμεις πραγματοποιείται και σε περιόδους ανακωχής των εμπολέμων, χωρίς να έχει επέλθει ο οριστικός τερματισμός της ένοπλης σύρραξης. Με αυτόν τον τρόπο, οι ειρηνευτικές δυνάμεις συμβάλλουν και στην διατήρηση ενός ειρηνικού περιβάλλοντος με σκοπό την διευκόλυνση των συνομιλιών για την εξεύρεση μιας πολιτικά σταθερής λύσης. Σύνηθες στην περίπτωση αυτή είναι και η σύσταση Επιτροπών, στρατιωτικών ή μη, ως εποπτικών μηχανισμών που θα λειτουργούν παράλληλα με τις ειρηνευτικές αποστολές εντός των ζωνών, και ο ρόλος των οποίων καθορίζεται με ρητό τρόπο από την συμφωνία που υιοθετεί το καθεστώς της αποστρατικοποίησης. Περαιτέρω, τα μέλη των Επιτροπών αυτών μπορούν να επιλεγούν από τα ίδια τα κράτη ή να είναι επιλεγμένοι αντιπρόσωποι των Η.Ε. Δεδομένου ότι στόχος των διεθνών θεσμών και της θεσμικής οργάνωσης της διεθνούς κοινότητας ήταν και εξακολουθεί να είναι η εξασφάλιση και η διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας ανά τον κόσμο, είναι εύλογο λοιπόν, το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας να στρέφεται σε περιοχές που ταλανίζονται από κάποια σύρραξη, με στόχο τον κατευνασμό αυτών και την εξάλειψή τους προτού μετατραπούν σε απειλή για την παγκόσμια ασφάλεια.

Παραδείγματος χάριν, κατόπιν σύστασης του Συμβουλίου Ασφαλείας¹⁷¹, ο Γ.Γ. των Η.Ε. έστειλε στην αποστρατικοποιημένη ζώνη μεταξύ της Υεμένης και της Σαουδικής Αραβίας το 1963, την Ειρηνευτική Αποστολή των Η.Ε. για την Υεμένη (United Nations Yemen Operation Mission). Έργο της αποστολής ήταν η επίβλεψη της ζώνης και των γειτονικών περιοχών από το έδαφος και η από αέρος επιτήρηση της ζώνης σε βουνησίες εκτάσεις¹⁷². Αρχικά η Αποστολή συνίστατο από στρατιωτικές μονάδες αναγνώρισης, αλλά αργότερα η σύνθεσή της αποτελείτο από εικοσιπέντε στρατιωτικούς παρατηρητές και δεκαοκτώ μέλη πολιτικού προσωπικού¹⁷³.

Η μεταπολεμική πρακτική της εγκαθίδρυσης αποστρατικοποιημένων ζωνών υπό την προτροπή διεθνών οργανισμών, σε συνδυασμό με την επίβλεψή τους από

¹⁷¹ U.N. Doc. S/5331, 11 Ιουνίου 1963. Σχετικά με τη Συμφωνία που δημιουργούσε την αποστρατικοποιημένη ζώνη βλ. U.N. Doc. S/5298, 29 Απριλίου 1963.

¹⁷² Η δράση του ΟΗΕ στην περιοχή δεν κατάφερε να αποτρέψει τις παραβιάσεις της αποστρατικοποιημένης ζώνης. Βλ. U.N. Doc. S/5412, 4 Σεπτεμβρίου 1963.

¹⁷³ U.N. Doc. S/5447, 28 Οκτωβρίου 1963, U.N. Doc. S/5501, 2 Ιανουαρίου 1964, U.N. Doc. S/5959, 11 Σεπτεμβρίου 1964.

ειρηνευτικές δυνάμεις, παρέχει ένα καλύτερο επίπεδο αμερόληπτων μεσολαβητικών διαδικασιών¹⁷⁴. Η συμφωνία που καθιερώνει το καθεστώς της αποστρατικοποίησης σε κάθε περίπτωση, καθορίζει παράλληλα το έργο καθώς και τα όρια επιτρεπόμενης παρέμβασης της διεθνούς εποπτείας. Έτσι, η διαφύλαξη της ομαλής λειτουργίας των αποστρατικοποιημένων περιοχών, η επίβλεψη της προβλεπόμενης απομάκρυνσης των ενόπλων δυνάμεων των εμπόλεμων, η υλοποίηση των συμφωνηθέντων, η διευκόλυνση της επικοινωνίας και η προστασία των ιδιωτών έως ότου επιτευχθεί μια οριστική λύση στα θέματα που απασχολούν τα εμπόλεμα κράτη, αποτελούν συνήθως τις αρμοδιότητες των εποπτικών φορέων. Χωρίς να παρουσιάζεται μια εξαντλητική λίστα της επιτρεπόμενης δράσης της διεθνούς εποπτείας, ο ρόλος αυτής συνήθως ποικίλλει ανάλογα με το περιεχόμενο που αποφασίζουν τα συμβαλλόμενα μέρη να της αποδώσουν, και λειτουργεί εντός του πλαισίου της συμφωνίας που καθιερώνει την αποστρατικοποιημένη ζώνη.

Ωστόσο, η θεσμική παρέμβαση τρίτων μερών σε ένα αποστρατικοποιημένο καθεστώς, δεν συνεπάγεται αυτόματα την αντικειμενικότητα ή και την αποτελεσματικότητα της διεθνούς εποπτείας στη σύγχρονη της μορφή. Με το Ψήφισμα 687¹⁷⁵, το Συμβούλιο Ασφαλείας επέβαλε στο Ιράκ ένα καθεστώς ελέγχου των εξοπλισμών και δημιουργίας αποστρατικοποιημένων περιοχών, η μονομερής αποδοχή του οποίου ήταν απαραίτητη για τον τερματισμό των εχθροπραξιών κατά του Ιράκ, μετά την απομάκρυνση των δυνάμεων της χώρας από τα εδάφη του Κουβέιτ¹⁷⁶. Το Ψήφισμα προέβλεπε παράλληλα και την δημιουργία μιας Ειδικής Επιτροπής (UNSCOM), αποστολή της οποίας ήταν η επίβλεψη, επιθεώρηση και διασφάλιση της πραγματοποίησης των υποχρεώσεων του Ιράκ, από κοινού με την Διεθνή Οργάνωση Ατομικής Ενέργειας (International Atomic Energy Agency – IAEA), παράλληλα με την

¹⁷⁴ Βλ. Ροζάκης Χ. κ.α., *‘Η αποστρατικοποίηση των ελληνοτουρκικών συνόρων’*, ο.π., σελ. 37.

¹⁷⁵ UN Doc. S.C. Res. 687/(1991) (3 Απριλίου 1991).

¹⁷⁶ Οι διεθνείς κυρώσεις που επιβλήθηκαν στο Ιράκ με το εν λόγω Ψήφισμα είχαν σαν σκοπό την διασφάλιση του περιορισμού των στρατιωτικών εξοπλισμών και εν γένει του στρατιωτικού υλικού της χώρας. Το Ψήφισμα όριζε πως «το Ιράκ θα δεχθεί την χωρίς όρους καταστροφή, απομάκρυνση ή την μετατροπή σε αβλαβή, υπό διεθνή εποπτεία, των χημικών και βιολογικών του όπλων, των πυραύλων απόστασης μεγαλύτερης των 150 χιλιομέτρων, όπως επίσης και τις εγκαταστάσεις για την έρευνα, ανάπτυξη, υποστήριξη, κατασκευή, επισκευή και παραγωγή αυτών των όπλων». Παράλληλα, το Ιράκ αποδέχθηκε υποχρεωτικά την καταστροφή και απομάκρυνση πυρηνικών όπλων και αποκήρυξε την χρήση, ανάπτυξη, κατασκευή και απόκτηση τεχνολογιών για χημικά, βιολογικά και πυρηνικά όπλα καθώς και για βαλλιστικούς πυραύλους. Το Συμβούλιο τόνισε πως οι πράξεις αυτές αντιπροσώπευαν ένα βήμα προς την εγκατάσταση στη Μέση Ανατολή μιας ζώνης ελεύθερης από όπλα μαζικής καταστροφής. Βλ. UN Doc. S.C. Res. 687/(1991) (3 Απριλίου 1991), παρα. 7,8,10,12 και 14.

δράση της Επιτροπής του Συμβουλίου Ασφαλείας για την επιβολή Κυρώσεων στο Ιράκ (Security Council's Iraq Sanctions Committee)¹⁷⁷. Παρόλ' αυτά, η Επιτροπή Κυρώσεων δέχθηκε επικρίσεις για την αδυναμία της να διαχειριστεί αυστηρούς περιορισμούς προς τα κράτη που προσπάθησαν να αποφύγουν το οικονομικό εμπάργκο που είχε επιβληθεί στο Ιράκ και να αποκομίσουν εμπορικά οφέλη από αυτό, κυρίως από την εκμετάλλευση των ιρακινών αποθεμάτων πετρελαίου. Η διασφάλιση των Ψηφισμάτων 661 και 687 υπονομεύθηκε από την πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων, και κυρίως των ΗΠΑ και της Μεγάλης Βρετανίας, ενώ και το ίδιο το Ιράκ αρνήθηκε την συμμόρφωση προς τα Ψηφίσματα του Σ.Α., επικαλούμενο παραβίαση της κυριαρχίας του και δυσχεραίνοντας το έργο της UNSCOM στην περιοχή¹⁷⁸.

Το παράδειγμα του Ιράκ, καταδεικνύει και τις αδυναμίες που είναι δυνατό να παρουσιάσουν οι διεθνείς δομές, παρά τις όποιες προόδους που έχουν πραγματοποιηθεί σε σχέση με την προπολεμική κατάσταση της διεθνούς κοινότητας. Το ενδιαφέρον και η συμμετοχή τρίτων μερών σε ένα αποστρατικοποιημένο καθεστώς, είναι δυνατόν να υποπέσει εύκολα στην εξυπηρέτηση ιδίων συμφερόντων και οφελών, υπό την καλύπτρα της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Η απουσία συντονισμένων πολιτικών, η ανυπαρξία επαρκών κυρωτικών μηχανισμών ή η ανεπάρκεια της δράσης των διεθνών θεσμών, μπορούν γρήγορα να μετατρέψουν την αποστρατικοποίηση σε μέσο επιβολής για την εξυπηρέτηση ιδιοτελών σκοπών.

4. Περίοδος εφαρμογής των αποστρατικοποιημένων καθεστώτων

Αναφορικά με την περίοδο εφαρμογής των καθεστώτων αποστρατικοποίησης, η διεθνής πρακτική φανερώνει πως η εγκατάσταση αυτών επέρχεται συνήθως ως αποτέλεσμα σύναψης συνθήκης ειρήνης. Μέχρι και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, το καθεστώς προέκυπτε από συνθήκες ειρήνης που τερμάτιζαν μια εμπόλεμη κατάσταση, με στόχο την απομάκρυνση των στρατιωτικών μέσων από μια περιοχή (συνήθως συνοριακή) ώστε να διατηρηθεί η ασφάλεια και να αποτραπούν νέες εχθροπραξίες. Η πληθώρα των περιπτώσεων αποστρατικοποίησης στη διεθνή πρακτική, μέχρι τα μέσα του 20^{ου} αιώνα

¹⁷⁷ Βλ. και UN Doc. S.C. Res. 661/(1990) (2 Αυγούστου 1990)

¹⁷⁸ Βλ. σχετικά Bederman D.J., 'Collective Security, Demilitarization and 'Pariah' States', E.J.I.L., Vol. 13, No1, 2002, σελ. 121-138, Shaw M., 'International Law', Cambridge University Press, 6th ed., 2008, σελ. 1241- 1244, Conlon P., 'Lessons from Iraq: The Functions of the Iraq Sanctions Committee as a Source of Sanctions Implementation Authority and Practice', 35 Va. J.I.L., 1995, σελ. 632.

κατέδειξε πως η εφαρμογή του καθεστώτος σε περίοδο ειρήνης, αποτελούσε ένα βασικό γνώρισμά του θεσμού. Το ερώτημα που προκύπτει εν προκειμένω, είναι εάν η αποστρατικοποίηση μπορεί να ισχύσει και κατά τη διάρκεια ενός πολέμου. Υπάρχει η πιθανότητα όπου η ίδια η συμφωνία που υπέγραψαν τα συμβαλλόμενα κράτη να προβλέπει ότι το καθεστώς θα διατηρείται αναλλοίωτο και στη διάρκεια ενός πολέμου. Δηλαδή τα άμεσα συμβαλλόμενα κράτη μιας τέτοιας συμφωνίας είναι ελεύθερα να προσδώσουν στο καθεστώς οποιοδήποτε περιεχόμενο κρίνουν κατάλληλο και το οποίο εξυπηρετεί τις ανάγκες τους με τον καλύτερο τρόπο, υπό το πρίσμα των κανόνων και των περιορισμών του διεθνούς δικαίου.

Τι γίνεται όμως όταν η συνέχιση της αποστρατικοποιημένης ζώνης κατά την διάρκεια ενός πολέμου δεν προβλέπεται μέσα στη συμφωνία; Κατά τον Erich, το καθεστώς της αποστρατικοποίησης μπορεί να ισχύσει εξίσου και σε περίοδο πολέμου, εάν δεν υπάρχει ειδική ρύθμιση μέσα στην συνθήκη που να προβλέπει το αντίθετο. Έτσι, κατά τον συγγραφέα: *«ο βασικός στόχος μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης, με την ακριβή έννοια του όρου, είναι να εμποδίσει τον πόλεμο, να προλάβει τις ένοπλες συγκρούσεις. [...] Πρέπει όμως να εξετάσουμε τις ατομικές περιπτώσεις για να αποφασίσουμε, πράγμα το οποίο δεν είναι πάντα εύκολο... Θα μπορούσαμε πάντως, να διαπιστώσουμε μια ένδειξη σε όφελος της άποψης ότι η απαγόρευση διατηρείται και σε περίοδο πολέμου, κυρίως σε ότι αφορά στην εγκατάσταση οχυρωματικών έργων. Παρά το γεγονός ότι η μείωση των εξοπλισμών στην περιοχή προορίζεται μόνο για ειρηνική περίοδο, θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι τα συμβαλλόμενα μέρη ήθελαν να διατηρήσουν μερικούς περιορισμούς και κατά τον χρόνο του πολέμου. Αυτό μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι ένας από τους θεμελιώδεις σκοπούς της αποστρατικοποίησης. Κυρίως σχετικά με τις οχυρώσεις, η πρόθεση αυτή προκύπτει καθαρά με την γνωστή αρχή η οποία υιοθετήθηκε από το Πρωτόκολλο της Γενεύης και το Σύμφωνο της Ρηνανίας, σύμφωνα με τα οποία η παραβίαση μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης αποτελεί πράξη που καταδεικνύει την επίθεση του άλλου κράτους»¹⁷⁹.*

Αντίστοιχα, ο Ροζάκης επισημαίνει ότι *«.. ο στόχος της αποστρατικοποίησης είναι η αποφυγή της ένοπλης σύρραξης με τη χρήση των μέτρων που την προλαμβάνουν. Όταν η πρόληψη αυτή δεν είναι αποτελεσματική, δεν βλέπουμε γιατί να επιμένει κανείς στη*

¹⁷⁹ Βλ. Erich R., ο.π., σελ. 601- 602.

διατήρηση του καθεστώτος που δεν ικανοποίησε τους επιθυμητούς στόχους.[...] αν δύο κράτη, που έχουν συννομολογήσει μια συμφωνία αποστρατικοποίησης, τελικά εμπλακούν σε ένοπλη ρήξη είναι πολύ αμφίβολο αν θα είναι διατεθειμένα να ακινητοποιήσουν περιοχές στρατηγικά σημαντικές (όπως συνήθως είναι οι αποστρατικοποιημένες ζώνες) χωρίς αυτό να έχει ρητά προβλεφθεί από τη συμφωνία και να αποτελεί αδιαμφισβήτητη υποχρέωσή τους. Αντίθετα, πιστεύουμε ότι θα προσπαθήσουν να κάνουν κάθε δυνατή χρήση των πρώην αποστρατικοποιημένων περιοχών προκειμένου να εξασφαλίσουν με αυτόν τον τρόπο τα περισσότερα στρατιωτικά πλεονεκτήματα»¹⁸⁰.

Γενικά, δεν υπάρχει κανόνας στο διεθνές δίκαιο που να επιβάλλει τη διατήρηση ή τη συνέχιση του καθεστώτος και σε περίοδο πολέμου¹⁸¹. Αντιθέτως, η πρακτική των κρατών από την οποία και εξελίχθηκε το καθεστώς, δείχνει ότι αποτελεί ένα μέτρο που υιοθετείται αποκλειστικά μετά τον τερματισμό μιας ένοπλης σύρραξης για να ισχύσει σε περίοδο ειρήνης με σκοπό τη διασφάλιση αυτής, εκτός φυσικά και αν τα συμβαλλόμενα μέρη στην συμφωνία που καθιερώνει την αποστρατικοποίηση, έχουν συμφωνήσει διαφορετικά. Μεταπολεμικά, η πρακτική αυτή διατηρείται, ενώ λαμβάνει και μια νέα διάσταση. Δηλαδή, στην περίοδο αυτή, είναι συχνό φαινόμενο η δημιουργία αποστρατικοποιημένων ζωνών μέσα και από συμφωνίες ανακωχής ή προσωρινής κατάπαυσης του πυρός¹⁸², κατά τις οποίες δεν έχει επέλθει οριστικά η ειρήνη αλλά

¹⁸⁰ Ροζάκης Χ.- κ.α., *‘Η αποστρατικοποίηση των ελληνοτουρκικών συνόρων’*, ο.π., σελ. 30.

¹⁸¹ Παραδείγματος χάριν, η αποστρατικοποίηση των νησιών Ααλαντ βάσει της Σύμβασης του 1856, δεν απέτρεψε τη Ρωσία από το να προχωρήσει στην κατασκευή οχυρωματικών έργων στην περιοχή, πριν το ξέσπασμα του Α’ Π.Π., καθώς και την στρατιωτική κατοχή αυτών από την Σουηδία και τη Γερμανία κατά τη διάρκεια του πολέμου. Ωστόσο, μετά τον τερματισμό των εχθροπραξιών, τα ενδιαφερόμενα μέρη συμφώνησαν στην διατήρηση του αποστρατικοποιημένου καθεστώτος των νησιών. Βλ. Rosas A., ο.π., σελ. 24, Rotkirch H., ο.π. σελ. 364- 366. Επιπρόσθετα, το Άρθρο 9 της Σύμβασης της Λωζάνης 1923 Περί του Καθεστώτος των Στενών, αναγνώριζε την ικανότητα της Τουρκίας και της Ελλάδας να ασκήσουν τα δικαιώματά τους ως εμπόλεμα κράτη και να μεταβάλλουν το καθεστώς της αποστρατικοποίησης σε περίπτωση πολέμου, αλλά δέσμευε και τις δύο χώρες στην επαναφορά του καθεστώτος αμέσως μόλις αποφασιστεί εκ νέου η ειρήνη.

¹⁸² Οι στρατιωτικές συμφωνίες ανακωχής (armistice ή truce), δεν αποτελούν μια οριστική συμφωνία ειρήνης μεταξύ των συμβαλλομένων. Αντίθετα, τα ενδιαφερόμενα κράτη συμφωνούν σε μια προσωρινή κατάπαυση του πυρός και των εχθροπραξιών γενικά, για διάφορους λόγους, ενώ η κατάσταση του πολέμου διατηρείται. Συνήθως, οι συμφωνίες πραγματοποιούνται για την διευκόλυνση πολιτικών διαπραγματεύσεων μεταξύ των εμπόλεμων, μέχρις ότου συναφθεί μια οριστική συμφωνία. Και στην περίπτωση αυτή, η δημιουργία αποστρατικοποιημένων ζωνών, λειτουργεί ως ένα μέσο που βοηθά στην αποτροπή εχθροπραξιών που θα έθεταν σε κίνδυνο τη συμφωνία ανακωχής. Για παράδειγμα, οι Συμφωνίες Ανακωχής που υπογράφηκαν το 1949, μεταξύ του Ισραήλ και της Συρίας και οι οποίες δημιουργούσαν αποστρατικοποιημένες ζώνες, όριζαν στο Προοίμιο ότι: «...με σκοπό την διευκόλυνση μετάβασης από την τωρινή ανακωχή σε μια μόνιμη ειρήνη, τα Μέρη αποφάσισαν να διαπραγματευτούν μια Στρατιωτική Συμφωνία προσωρινής κατάπαυσης του πυρός». Βλ. *‘Armistice Agreement between Israel and Syria, 1948’*, UNTS, Vol. 42, No. 657, σελ. 327- 352. Κατά τον Oppenheim *«οι Συμφωνίες Ανακωχής (Armistice*

συνεχίζει να υφίσταται η κατάσταση πολέμου. Και στην περίπτωση αυτή, η υιοθέτηση της αποστρατικοποίησης είναι αποτέλεσμα συμφωνίας των ενδιαφερομένων μερών, και χρησιμοποιείται ως μέσο αποφυγής καταστάσεων ή επεισοδίων που θα μπορούσαν να αναθερμάνουν την ένοπλη σύρραξη. Δηλαδή, σκοπός δεν είναι η διατήρηση των ζωνών στη διάρκεια του πολέμου, αλλά η λειτουργία του καθεστώτος ως μέσο πρόληψης και ενίσχυσης της ειρήνης και της ασφάλειας κατά τη διάρκεια συνομιλιών για την εξεύρεση οριστικών πολιτικών λύσεων και τον οριστικό τερματισμό του πολέμου.

Παραδείγματος χάριν, η Συμφωνία Ανακωχής του Ισραήλ με την Συρία (1949), είχε ως σκοπό την αποφυγή συνοριακών επεισοδίων μέχρι την εξεύρεση μόνιμης λύσης. Μάλιστα η Συμφωνία ανέφερε ότι η παραβίαση των αποστρατικοποιημένων ζωνών θα συνιστούσε παραβίαση της ίδιας. Η Συμφωνία συνέχισε να βρίσκεται σε ισχύ μέχρι το ξέσπασμα του πολέμου των Έξι Ημερών το 1967, όποτε και τερματίστηκε η ύπαρξη τόσο της Συμφωνίας Ανακωχής όσο και η ισχύς των τριών αποστρατικοποιημένων ζωνών μεταξύ του Ισραήλ και της Συρίας¹⁸³. Επιπρόσθετα, το αποστρατικοποιημένο καθεστώς του όρου Σκόπος που είχε προκύψει από Συμφωνία Ανακωχής μεταξύ του Ισραήλ και της Ιορδανίας το 1949, επίσης έληξε με τον πόλεμο του 1967¹⁸⁴. Τυτέστιν, η επανέναρξη των εχθροπραξιών φαίνεται πως επηρεάζει άμεσα την εφαρμογή των συμφωνιών ανακωχής, ενώ ακυρώνει τους σκοπούς και τα αποτελέσματα μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης που προκύπτει μέσα από παρόμοιες συμφωνίες. Μάλιστα, ο Ahlstrom θέτει το ερώτημα πως εφόσον σήμερα οι αποστρατικοποιημένες ζώνες εγκαθιδρύονται σε περιοχές όπου ήδη λαμβάνει χώρα μια ένοπλη σύρραξη, τότε είναι η

Agreements), αποτελούν συμφωνίες μεταξύ των εμπολέμων κρατών για την προσωρινή παύση των εχθροπραξιών. Δεν συγκρίνονται με την κατάσταση ειρήνης και δεν πρέπει να αποκαλούνται προσωρινή ειρήνη, γιατί η κατάσταση πολέμου εξακολουθεί να παραμένει ανάμεσα στους εμπολέμους». βλ. Oppenheim's International Law, Vol. II, ο.π., σελ. 546- 556. βλ. ακόμα Levie H. S., 'The Nature and Scope of the Armistice Agreement', A.J.I.L., Vol. 50, No. 4, 1956, σελ. 880- 906. βλ. ακόμα και Dinstein Y., ο.π. σελ. 43- 47.

¹⁸³ 'Armistice Agreement between Israel and Syria, 1948', UNTS, Vol. 42, No. 657, σελ. 327- 352. Γεγονός είναι πως μέχρι τον πόλεμο, οι αποστρατικοποιημένες ζώνες παραβιάστηκαν αρκετές φορές, χωρίς όμως η παραβίαση αυτή να προκαλέσει κάποιες νομικές επιπτώσεις, παρά μόνο κλιμάκωση των εντάσεων μεταξύ των δύο χωρών, μέχρι το ξέσπασμα του πολέμου. Οι παραβιάσεις των Συμφωνιών Ανακωχής καθώς και των αποστρατικοποιημένων ζωνών είχαν παραπεμφθεί στο Σ.Α., το οποίο είχε στη διάθεσή του και τις αναφορές της UNTSO. βλ. Neff D., ο.π. σελ. 26- 40, Higgins R., 'The June War: The United Nations and Legal Background', Journal of Contemporary History, Vol. 3, No. 3, 1968, σελ. 253- 273. Σχετικά με τις παραβιάσεις των αποστρατικοποιημένων ζωνών που καταγγέλλθηκαν στον ΟΗΕ βλ. SC Res. 93/ 1951, SC Res. 2157/ 1951, SC Res. 101/1953, SC Res. 3139/1953, UN Doc. S/3196 (6 Απριλίου 1954), SC Res. S/111/1956, UN Doc. S/3538 (19 Ιανουαρίου 1956), UN Doc. S/4030 (17 Ιουνίου 1958) UN Doc. S/7412 (18 Ιουλίου 1966).

¹⁸⁴ Bailey S.D., ο.π., σελ. 511.

γενικότερη κατάσταση του πολέμου που αποδεσμεύει το κράτος από τις υποχρεώσεις του ή πρέπει να υπάρξει ένοπλη επίθεση κατά της αποστρατικοποιημένης περιοχής¹⁸⁵; Οι παραβιάσεις των αποστρατικοποιημένων ζωνών που προέκυψαν από τις Συμφωνίες Ανακωχής του 1949, δεν οδήγησαν αυτόματα στην άρση του καθεστώτος. Αλλά και η ύπαρξή τους δεν εμπόδισε τα εμπόλεμα μέρη τόσο στην παραβίαση αυτών όσο και στην στις ένοπλες δράσεις τους, παρά τις διεθνείς επεμβάσεις, μέχρι την αναζωπύρωση του πολέμου και την οριστική κατάργησή τους το 1967. Από την άλλη, παραβιάσεις έχουν πραγματοποιηθεί και στην αποστρατικοποιημένη ζώνη της Κορέας. Ωστόσο, δεν έχει πραγματοποιηθεί γενικευμένη επανάληψη των εχθροπραξιών, ενώ η αποστρατικοποιημένη περιοχή εξακολουθεί να διατηρεί την ισχύ της. Αυτό που προκύπτει είναι η διαφορετικότητα της κάθε περίπτωσης και η εξάρτησή της από πλήθος παραγόντων, όπως η βούληση των συμβαλλομένων μερών, ο βαθμός και η αποτελεσματικότητα της διεθνούς επέμβασης, οι πολιτικό- στρατιωτικές συνθήκες που επικρατούν στην περιοχή, το μέγεθος της απειλής και ο τρόπος αντίληψής της από τους ενδιαφερόμενους. Φαίνεται δηλαδή πως, η παραβίαση μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης μπορεί να οδηγήσει σε μια ένοπλη σύρραξη ή όχι. Αλλά προκύπτει με βεβαιότητα πως σε περίπτωση επανέναρξης των εχθροπραξιών, η αποστρατικοποίηση χάνει την αποτελεσματικότητά της. Η κατάσταση του πολέμου ακυρώνει τον σκοπό για τον οποίο υιοθετείται ο θεσμός της αποστρατικοποίησης σε μια περιοχή, δηλαδή την ειρήνη, με αποτέλεσμα να ακυρώνει και τον λόγο ύπαρξης του καθεστώτος και να αποδεσμεύει τα κράτη από τις σχετικές τους υποχρεώσεις.

Μοναδική εξαίρεση στο γεγονός αυτό, συναντούμε στο Άρθρο 60 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου Ι (1977) στις Συνθήκες της Γενεύης (1949)¹⁸⁶, το οποίο σχεδιάστηκε να ισχύει σε περίοδο πολέμου. Ωστόσο, θεωρείται ότι ο όρος «αποστρατικοποιημένες ζώνες» που χρησιμοποιείται στο Άρθρο 60 δεν είναι ιδιαίτερα ορθός, και πιο ακριβής θα ήταν ο όρος «αποστρατικοποιημένες ζώνες υπό την έννοια του Άρθρου 60 του Πρωτοκόλλου». Η αιτία αυτής της πρότασης εντοπίζεται στο γεγονός ότι με τον όρο «αποστρατικοποιημένες ζώνες» είναι δυνατό να εννοούνται διαφορετικοί θεσμοί που προέρχονται από συνθήκες ειρήνης, και οι οποίοι δημιουργούνται για περίοδο ειρήνης ή τουλάχιστον ανακωχής. Οι ζώνες που δημιουργούνται υπό την έννοια του Άρθρου 60,

¹⁸⁵ Ahlstrom Ch., ο.π., σελ. 42.

¹⁸⁶ *Infra*, σελ. 54- 55.

έχουν ανθρωπιστικό και όχι πολιτικό σκοπό, καθώς προορίζονται ειδικά για την προστασία του πληθυσμού που ζει εντός αυτών από τυχόν επιθέσεις¹⁸⁷.

Γενικά, είναι αμφιβόλου αξίας, ένα κράτος το οποίο δεσμεύεται από συνθήκη στην αποστρατικοποίηση περιοχών του, αλλά βρεθεί σε κατάσταση πολέμου, να διατηρήσει δεσμευμένο το έδαφός του ενόψει μιας τέτοιας κατάστασης. Εφόσον η αποστρατικοποίηση στοχεύει στην διατήρηση της ειρήνης μέσα από την πρόληψη και την απομάκρυνση των μέσων που θα μπορούσαν να την διαταράξουν, είναι δύσκολη έως αδύνατη η συνέχιση ενός καθεστώτος που έχασε την αποτελεσματικότητά του. Ουσιαστικά δηλαδή, η αποστρατικοποίηση αποτελεί και λειτουργεί ως ένα μέτρο πρόληψης, ελέγχου και αποφυγής, ενώ υπάρχουν άλλα διεθνή καθεστώτα που μπορούν να εφαρμοστούν κατά τη διάρκεια ενόπλων συρράξεων, όπως ο θεσμός της ουδετεροποίησης¹⁸⁸.

5. Διάρκεια των αποστρατικοποιημένων καθεστώτων

Από τα συμβατικά κείμενα που δημιουργούν αποστρατικοποιημένες ζώνες, προκύπτουν δύο κατηγορίες αναφορικά με τη διάρκεια ζωής του καθεστώτος: η πρώτη έχει ακαθόριστη διάρκεια, δηλαδή τα σχετικά κείμενα δεν περιέχουν αναφορές στο θέμα, ορίζοντας μόνο ότι η περιοχή για την οποία υιοθετείται το καθεστώς θα παραμείνει αποστρατικοποιημένη, και η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει περιπτώσεις όπου προβλέπεται συγκεκριμένη διάρκεια για την οποία θα βρίσκεται εν ισχύ το καθεστώς. Στην τελευταία αυτή κατηγορία, τα συμβαλλόμενα μέρη της συμφωνίας αποφασίζουν από κοινού για τη χρονική ισχύ του καθεστώτος, το οποίο μπορεί να είναι μερικοί μήνες, μερικά χρόνια ή και παντοτινή.

Η πλειονότητα των περιπτώσεων στη διεθνή πρακτική αφορούν καθεστώτα αποστρατικοποίησης απροσδιόριστης διάρκειας, η ζωή των οποίων μπορεί να είναι μερικά χρόνια ή και για πάντα. Ο Ahlstrom θεωρεί πως το γεγονός της απροσδιόριστης

¹⁸⁷ Βλ. Sandoz Y.- Swinarski Ch.- Zimmermann B. (ed.), ο.π., σελ. 708- 709. Επίσης υποστηρίζεται πως τίποτα δεν εμποδίζει μια αποστρατικοποιημένη ζώνη που δημιουργήθηκε από συνθήκη ειρήνης, ανακωχή ή οποιαδήποτε άλλη διεθνή συμφωνία να γίνει αποστρατικοποιημένη ζώνη υπό την έννοια του Άρθρου 60 σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης, εφόσον όμως αυτό γίνει μέσα από νέα συμφωνία.

¹⁸⁸ Εξάλλου, ας μην ξεχνάμε ότι αυτό αποτελεί και ένα βασικό στοιχείο διαχωρισμού της αποστρατικοποίησης από την ουδετεροποίηση. Δηλαδή η πρώτη εφαρμόζεται σε περίοδο ειρήνης ενώ η δεύτερη κάνει ορατά τα αποτελέσματά της σε περίοδο πολέμου. Σχετικά με την ουδετεροποίηση βλ. *infra*, σελ. 41- 47.

διάρκειας που τυγχάνει το καθεστώς, μπορεί να εξηγηθεί από το ότι προέρχεται από Συνθήκες Ειρήνης, οι οποίες σπάνια καθορίζουν τη δική τους διάρκεια ζωής¹⁸⁹. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Τεργέστη. Το Άρθρο 3 του Παραρτήματος VI της Συνθήκης Ειρήνης με την Ιταλία (1947), όριζε ότι «*το Ελεύθερο έδαφος θα είναι αποστρατικοποιημένο...*»¹⁹⁰, χωρίς να περιλαμβάνεται κάποιος προσδιορισμός αναφορικά με τη χρονική διάρκεια του καθεστώτος. Παρόλ' αυτά, το 1954, υπεγράφη νέα Συμφωνία, σχετικά με το καθεστώς του Ελευθέρου Εδάφους της Τεργέστης μεταξύ της Ιταλίας και της Γιουγκοσλαβίας και η οποία τερμάτιζε οριστικά την αποστρατικοποίηση της περιοχής¹⁹¹. Αλλά και η αποστρατικοποίηση περιοχών της Ιταλίας βάσει της Συνθήκης Ειρήνης του 1947, έληξε μόλις μερικά χρόνια αργότερα¹⁹², καταδεικνύοντας πως και η πρόθεση εφαρμογής του αποστρατικοποιημένου καθεστώτος για πάντα, δεν επιβάλλει αυτόματα την εσαεί διατήρησή του. Αντιθέτως, όλα εξαρτώνται από τη βούληση των μερών και τις πολιτικές περιστάσεις που καλείται να εξυπηρετήσει. Εξάλλου, η πρακτική του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα, μας εφοδιάζει με πληθώρα περιπτώσεων όπου το καθεστώς υιοθετήθηκε μέσα από πολυμερείς συνθήκες που προέβλεπαν αέναη διάρκεια εφαρμογής. Ωστόσο, αναταραχές που προκλήθηκαν στις διεθνείς σχέσεις και η διεξαγωγή νέων πολέμων είχαν άμεσες επιπτώσεις σε αποστρατικοποιημένες και ουδετεροποιημένες περιοχές μέσα από την παραβίαση τους, καταδεικνύοντας ουσιαστικά πως οι λέξεις «για πάντα» που συνόδευσαν τα καθεστώτα δεν ήταν τίποτε παραπάνω από ψευδαισθήσεις.

Ο πρόσκαιρος χαρακτήρας του θεσμού ως προσωρινή λύση για τη διατήρηση της ειρήνης, επιβεβαιώνεται δηλαδή και από το γεγονός ότι σε αρκετές περιπτώσεις που εφαρμόστηκε δεν κατάφερε να απαλείψει την απειλή ενός πολέμου με αποτέλεσμα την αναζωπύρωση των εντάσεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι συμφωνίες ανακωχής που υπογράφηκαν το 1949 μεταξύ του Ισραήλ και των γειτονικών χωρών της

¹⁸⁹ Ahlstrom Ch., ο.π., σελ. 42.

¹⁹⁰ Παράρτημα VI της 'Συνθήκη Ειρήνης μετά της Ιταλίας', UNTS, Vol. 49, I, No. 747, σελ. σελ. 186- 197.

¹⁹¹ Βλ. κατωτέρω, σελ. 95- 96.

¹⁹² Τα Άρθρα 47 και 48 της Συνθήκης Ειρήνης με την Ιταλία που αφορούσαν στα ιταλο- γαλλικά και ιταλο-γιουγκοσλαβικά σύνορα, δεν περιείχαν χρονικούς προσδιορισμούς αναφορικά με την διάρκεια εφαρμογής της αποστρατικοποίηση των περιοχών αυτών, ενώ το Άρθρο 49 που προέβλεπε το καθεστώς για τα νησιά Παντελερία, Λαμπεδούσα, Λαμπιόνε, Λινόσα και Πιανόσα, όριζε πως αυτά «...*θα είναι και θα παραμείνουν αποστρατικοποιημένα*». Ωστόσο, η διάταξη αυτή δεν απέτρεψε την Ιταλία από το να ζητήσει και να πετύχει την αναθεώρηση των στρατιωτικών ρητών της Συνθήκης. Βλ. παρακάτω σελ 92-95.

Συρίας, της Ιορδανίας και της Αιγύπτου με σκοπό την κατάπαυση του πυρός μέχρι την εξεύρεση μιας μόνιμης πολιτικής λύσης. Οι Συμφωνίες προέβλεπαν μεν την εγκατάσταση αποστρατικοποιημένων ζωνών για τον διαχωρισμό των εμπολέμων και την αποφυγή επεισοδίων, αλλά δεν κατάφεραν λειτουργήσουν επαρκώς στην αποτροπή νέων συρράξεων μεταξύ των συγκεκριμένων χωρών.

Προκύπτει δηλαδή, ότι στόχος των μερών δεν είναι η διαιώνιση του καθεστώτος, αλλά η θέσπιση αυτού ως μέσο πρόληψης πιθανών αιτιών που θα μπορούσαν να απειλήσουν ξανά την ειρήνη και την ασφάλεια. Φυσικά, δεν είναι δυνατό να προβλεφθεί ο απαραίτητος χρόνος που χρειάζεται για την μετάβαση σε μια κατάσταση μόνιμης ειρήνης. Τα παραδείγματα της διεθνούς πρακτικής καταδεικνύουν πως, μια συμφωνία αποστρατικοποίησης συνομολογείται μετά από μια ένοπλη ρήξη, με σκοπό την εξασφάλιση της ειρήνης και της ασφάλειας σε μια περιοχή και την αποτροπή μιας νέας σύρραξης. Ο θεσμός δεν πρέπει να θεωρείται ως ένα οριστικό καθεστώς που θα διαφυλάξει και θα διατηρήσει την ειρήνη. Πρέπει να αντιμετωπίζεται περισσότερο ως ένα μεταβατικό μέσο μέχρις ότου να κατευναστούν οι εντάσεις και να διερευνηθούν τα αίτια της ρήξης μεταξύ των εμπολέμων κρατών, τα οποία με τη σειρά τους θα αναζητήσουν πιο σταθερές λύσεις στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν.

Η μοναδικότητα κάθε συμφωνίας αποστρατικοποίησης οδηγεί στο συμπέρασμα πως και η διάρκεια της ζωής του καθεστώτος πρέπει να μελετάται με γνώμονα τη συμφωνία και το πολιτικό-στρατιωτικό κλίμα που την καθιερώνει. Μια γενική μελέτη επιτρέπει την εξαγωγή ορισμένων συμπερασμάτων αναφορικά με την πρακτική που επικρατεί ως προς τη χρονική διάρκεια της αποστρατικοποίησης. Ωστόσο, πρέπει σε κάθε περίπτωση, να ανατρέχουμε σε εκείνες τις ειδικές περιστάσεις που ίσχυαν κατά τη συνομολόγηση κάθε συμφωνίας, για να καταλάβουμε εάν αυτή εξακολουθεί να είναι εν ζωή, και να μελετήσουμε εάν οι ειδικές αυτές περιστάσεις ανταποκρίνονται σε νέα δεδομένα που είναι δυνατόν να έχουν δημιουργηθεί στις σχέσεις των ενδιαφερομένων κρατών με το πέρασμα του χρόνου, ώστε να φτάσουμε στα κατάλληλα συμπεράσματα. Δηλαδή, εξετάζοντας χωριστά την κάθε περίπτωση μπορούμε να δούμε εάν το επιλεγμένο αυτό καθεστώς συνεχίζει να επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα της λειτουργίας του σε μια συγκεκριμένη εδαφική περιοχή ώστε να διατηρείται η ύπαρξή του, ή αν πραγματοποιήθηκαν οι στόχοι του ώστε να επέλθει η απάλειψη του ή αν δεν συμβαδίζει πλήρως με την εξέλιξη των καταστάσεων ώστε να επέλθει η κατάργησή του.

Οι ειδικές αυτές περιστάσεις περικλείουν γεγονότα όπως τις πολιτικές και στρατιωτικές συνθήκες που επικρατούσαν κατά τη συνομολόγησή μιας συμφωνίας αποστρατικοποίησης, τα συμφέροντα και τους στόχους που εξυπηρετούσε, το έργο που επιτέλεσε, την αποτελεσματικότητά της, ή πιθανές αλλαγές που μπορεί να πραγματοποιήθηκαν στις σχέσεις μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών από την υπογραφή της¹⁹³.

IV. ΛΗΞΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Όπως φάνηκε από τις ανωτέρω παρατηρήσεις, η παρέλευση της προβλεπόμενης διάρκειας ζωής όπως προβλέπεται μέσα από τη σχετική συμφωνία για ένα αποστρατικοποιημένο καθεστώς αποτελεί έναν τρόπο για τον τερματισμό της ισχύος του. Παρόλ'αυτά, η περιπτωσιολογική μελέτη της συμπεριφοράς των κρατών καταδεικνύει πως αυτός ο τρόπος τερματισμού ήταν εξαιρετικά σπάνιος. Αντιθέτως, τα περισσότερα καθεστώτα θεσπίζονταν με αέναη διάρκεια ζωής, ενώ στα σχετικά συμβατικά κείμενα συναντάται ο όρος «για πάντα» για να προσδιορίσει το εν λόγω ζήτημα. Ωστόσο, μέσα από την διεθνή πρακτική προκύπτει πως η συγκεκριμένη διάταξη ήταν σχετική και άμεσα συνδεδεμένη με το πολιτικό περιβάλλον μέσα στο οποίο λειτουργούσε και το οποίο εξυπηρετούσε το έκαστο καθεστώς αποστρατικοποίησης.

1. Τρόποι τερματισμού των αποστρατικοποιημένων καθεστώτων

Υπάρχουν περιπτώσεις όπου κράτη υποστήριξαν την απαλλαγή τους από διατάξεις συνθήκης που τα υποχρέωνε να κρατούν συγκεκριμένες περιοχές τους αποστρατικοποιημένες, προβάλλοντας ως επιχείρημα την θεμελιώδη αλλαγή των περιστάσεων (*rebus sic stantibus*). Στις 27 Οκτωβρίου 1870, η Ρωσία προχώρησε σε μονομερή καταγγελία των ρητρών της Συνθήκης του Παρισιού του 1856 σχετικά με το καθεστώς της Μαύρης Θάλασσας, λέγοντας ότι δεν ήταν πια υποχρεωμένη να το

¹⁹³ Ροζάκης Χ.- κ.α., *‘Η αποστρατικοποίηση των ελληνοτουρκικών συνόρων’* ο.π., σελ. 33- 35. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της αποστρατικοποίησης των ελληνικών νησιών του Ανατολικού Αιγαίου, όπου η διαφοροποίηση των σχέσεων της Ελλάδας και της Τουρκίας τα τελευταία τριάντα χρόνια και η επιδείνωσή τους σε σχέση με την περίοδο σύναψης των σχετικών συνθηκών, δείχνουν πως το καθεστώς δεν ανταποκρίνεται στον στόχο του, δηλαδή την διατήρηση της ειρήνης και την απομάκρυνση πιθανών απειλών με αποτέλεσμα να λειτουργεί αρνητικά σε βάρος των ελληνικών εδαφών. Για μια πιο λεπτομερή ανάλυση βλ. το Β' Μέρος της παρούσης εργασίας.

σέβεται. Πιο συγκεκριμένα, θέση της Ρωσίας ήταν ότι «η αρχή στην οποία συμφώνησαν τα Συμβαλλόμενα Μέρη στη Συνθήκη του 1856, είχε σκοπό την απομάκρυνση κάθε πιθανότητας σύγκρουσης μεταξύ των κρατών που γειτνιάζαν στη Μαύρη Θάλασσα ή μεταξύ αυτών και των Ναυτικών Δυνάμεων (δηλαδή της Μεγάλης Βρετανίας και της Γαλλίας).[...] Όμως δεκαπέντε χρόνια αργότερα φαίνεται ότι η αρχή στην οποία επαφίονταν η ασφάλεια των Ρωσικών συνόρων δεν είναι τίποτε άλλο από μια θεωρία... λόγω των αλλαγών που επήλθαν στις διεθνείς σχέσεις.[...] συνθήκες που παραβιάζονται, δεν θα πρέπει να παραμένουν δεσμευτικές επηρεάζοντας απευθείας τα συμφέροντα της Αυτοκρατορίας. Καθώς λοιπόν το καθεστώς των Στενών παραβιαζόταν, η ουδετεροποίηση της Μαύρης Θάλασσας θα πρέπει να λήξει». Η Ρωσία επικαλέστηκε την θεμελιώδη αλλαγή των περιστάσεων στον διεθνή χώρο αλλά την σκέπασε με τον μανδύα της ανάγκης αναδιάρθρωσης της διεθνούς τάξης, την ισορροπία δυνάμεων στην περιοχή, καθώς και την παραβίαση της Συνθήκης από άλλα Μέρη. Η ρωσική διπλωματία βρήκε έρεισμα για την εν λόγω ενέργειά της στις διπλωματικές ζυμώσεις που πραγματοποιούνταν στον ευρωπαϊκό χώρο την περίοδο εκείνη μετά τον τερματισμό της γαλλορωσικής σύγκρουσης του 1870. Ο πρωσικός θρίαμβος στην ένοπλη σύρραξη και το πλήγμα που δέχθηκε η Γαλλία μειώνοντας την θέση της στην Ευρώπη, οι φόβοι αναζωπύρωσης του Ανατολικού ζητήματος, η απροθυμία της Αγγλίας να προσφύγει στη βία, η ατολμία της Τουρκίας μπροστά στην Ρωσία ήταν μερικοί από τους λόγους οι οποίοι ευνόησαν τη ρωσική στάση. Αποτέλεσμα ήταν η σύγκληση ενός συνεδρίου στο Λονδίνο τον Ιανουάριο του 1871 κατόπιν πρότασης του Μπίσμαρκ, για τη ρύθμιση του ζητήματος της Μαύρης Θάλασσας. Η Διάσκεψη του Λονδίνου ολοκλήρωσε τις εργασίες της τον Μάρτιο του ίδιου έτους. Τα Συμβαλλόμενα Μέρη δεχόμενα το αίτημα της Ρωσίας, προχώρησαν στην αναθεώρηση και κατάργηση των διατάξεων της Συνθήκης του 1856 σχετικά με την ουδετεροποίηση και αποστρατικοποίηση της Μαύρης Θάλασσας και την απαλλαγή της Ρωσίας από τις σχετικές της υποχρεώσεις¹⁹⁴.

Κατά το διάστημα του Μεσοπολέμου, ορισμένα πρώην εχθρικά κράτη προσπάθησαν να απαλλαχθούν από τις στρατιωτικές ρήτρες των Συνθηκών του 1919. Το αποστρατικοποιημένο καθεστώς της Ρηνανίας έληξε έπειτα από τις μονομερείς ενέργειες

¹⁹⁴ Bederman D. J., 'The 1871 London Declaration, Rebus Sic Stantibus and a Primitivism View of the Law of Nations', A.J.I.L., Vol. 82, No. 1, 1988, σελ. 1- 40, Χριστοδουλίδης Θ., 'Διπλωματική ιστορία τριών αιώνων: από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919', ο.π., σελ. 258- 259, Ahlstrom Ch., ο.π., σελ. 49- 50, Dupuy R.-J.- Vignes D., ο.π., σελ. 1293, Hall W.E., ο.π., σελ. 369- 373.

του Χίτλερ και την ανακατάληψη της αποστρατικοποιημένης ζώνης. Το 1933 η Γερμανία αποσύρθηκε από τη Συνδιάσκεψη για τον Αφοπλισμό που πραγματοποιούνταν στη Γενεύη και από την Κοινωνία των Εθνών. Ο Χίτλερ υποστήριζε ότι η Γερμανία δεν μπορούσε να εξακολουθεί να δέχεται ότι μόνη αυτή από όλες τις χώρες του κόσμου έπρεπε να μένει αφοπλισμένη, όπως προβλεπόταν από τη Συνθήκη των Βερσαλλιών του 1919 και επικαλέστηκε την αποτυχία των Συνδιασκέψεων Αφοπλισμού καθώς και την αύξηση των στρατιωτικών δυνάμεων της Γαλλίας, της Μεγάλης Βρετανίας και της Σοβιετικής Ρωσίας. Τον Μάρτιο του 1935, ο Χίτλερ εξήγγειλε την εισαγωγή της υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας και την συγκρότηση του γερμανικού στρατού. Οι ενέργειες αυτές αποτέλεσαν ουσιαστικά παραβίαση των διατάξεων της Συνθήκης των Βερσαλλιών περί αφοπλισμού, προκαλώντας και την αντίδραση των Δυτικών Δυνάμεων. Οι πράξεις της Γερμανίας συνεχίστηκαν τον Μάρτιο του 1936, με την εισβολή των γερμανικών στρατευμάτων στις αποστρατικοποιημένες ζώνες και την κατάληψη αυτών καθώς και την ταυτόχρονη μονομερή καταγγελία και αποκήρυξη των Συμφωνιών του Λοκάρνο του 1926 εκ μέρους του Χίτλερ¹⁹⁵. Για να καταστήσει νόμιμη τη δράση του, ο Χίτλερ αφενός επικαλέστηκε την αδυναμία των υπολοίπων μερών της Συνθήκης των Βερσαλλιών να δράσουν βάσει των υποχρεώσεων τους που απέρρεαν από τη Συνθήκη και αφετέρου το ασυμβίβαστο του γαλλοσοβιετικού Συμφώνου του 1935 με τις Συμφωνίες του Λοκάρνο¹⁹⁶. Η μονομερής αυτή απαλοιφή της αποστρατικοποιημένης ζώνης της Ρηνανίας αποτέλεσε μια ακραία περίπτωση στην πρακτική των κρατών και η πολιτική που ακολούθησε ο Χίτλερ οδήγησε σε έναν ακόμη καταστροφικό για την ανθρωπότητα πόλεμο. Πέρα όμως από τις μονομερείς καταγγελίες των συνθηκών, άλλα κράτη επιχείρησαν τον τερματισμό των αποστρατικοποιημένων καθεστώτων μέσα από πιο νομιμοποιητικές διαδικασίες όπως την υπογραφή νέων συνθηκών στη βάση της συναίνεσης όλων των συμβαλλομένων.

¹⁹⁵Fenwick C. G., 'The Denunciation of the Disarmament Clauses of the Treaty of Versailles', A.J.I.L., Vol. 29, No. 4, 1935, σελ. 675- 678, Wright Q., 'The Rhineland Occupation and the Enforcement of Treaties', A.J.I.L., Vol. 30, No. 3, 1936, σελ. 486- 494, Oppenheim's International Law, Vol. II, ο.π. σελ. 124, σημ. 3.

¹⁹⁶ 'France-U.S.S.R.: Treaty of Mutual Assistance', A.J.I.L., Vol. 30, No. 4, Suppl. Official Doc., 1936, σελ. 177- 180. Ο Χίτλερ επικαλέστηκε τη σύγκρουση των δύο κειμένων. Ωστόσο το γαλλοσοβιετικό Σύμφωνο επικυρώθηκε μετά την κατάληψη της Ρηνανίας από τα γερμανικά στρατεύματα και την αποκήρυξη των Συμφωνιών του Λοκάρνο. Σχετικά με τη σχέση των δύο κειμένων βλ. Fenwick C. G., 'The Relation of the Franco-Soviet Pact to the Locarno Treaty', A.J.I.L., Vol. 30, No. 2, 1936, σελ. 265- 270.

Μια τέτοια περίπτωση αποτελεί και η λήξη της αποστρατικοποίησης για τα Στενά του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων. Στη Συνδιάσκεψη της Γενεύης του 1933 σχετικά με τη μείωση και τον περιορισμό των εξοπλισμών, η Τουρκία εκδήλωσε την επιθυμία της να τροποποιηθεί το καθεστώς των Στενών που ίσχυε βάσει της Σύμβασης της Λωζάννης του 1923¹⁹⁷. Το 1935, ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Αράς δήλωνε στο Συμβούλιο της Κ.τ.Ε ότι «οι στρατιωτικές ρήτρες που αφορούν τα Στενά δημιουργούν κατάσταση ανισότητας εις βάρος της Τουρκίας. Επιπλέον η ανισότητα αυτή εξακολουθεί να υπάρχει παρά τις σημαντικές μεταβολές που είχαν επέλθει ως προς τις περιστάσεις που κυριαρχούσαν τη στιγμή της αποδοχής αυτών των ρητρών». Ο Αράς επικαλέστηκε δύο λόγους για να υποστηρίξει την θέση του. Ο πρώτος ήταν η ανάγκη της Τουρκίας να εξασφαλίσει την ασφάλειά της όπως κάθε άλλο κράτος και ο δεύτερος ότι η χώρα, η οποία με την απαραίτητη φροντίδα για την άμυνα της ύπαρξής της, δεν έπαυσε να συνεργάζεται ειλικρινώς σε κάθε προσπάθεια για την ενδυνάμωση της ειρήνης, δεν θα έπρεπε να επιτρέψει ο ζήλος της αυτός, στο συγκεκριμένο πεδίο να εκτεθεί σε μια άνιση μεταχείριση. Ο Αράς συνέχισε λέγοντας πως το σύστημα συλλογικής ασφάλειας που είχε δημιουργήσει η Λωζάννη ήταν αργό και αναποτελεσματικό και επιπλέον δεν υπήρχε πρόβλεψη για την δυνατότητα της Τουρκίας να υπερασπιστεί τα εδάφη της σε περίπτωση επιδείνωσης του αρνητικού διεθνούς κλίματος που επικρατούσε¹⁹⁸. Το αίτημα της Τουρκίας που νομικά επίσης στηρίχθηκε στην αλλαγή των περιστάσεων, διαβιβάστηκε τόσο στα κράτη που είχαν υπογράψει τη Σύμβαση της Λωζάννης 1923 όσο και στα υπόλοιπα κράτη της Κ.τ.Ε. τα οποία και απάντησαν θετικά στην Τουρκία. Το αποτέλεσμα ήταν η σύγκληση μιας νέας συνδιάσκεψης και η αντικατάσταση της Σύμβασης της Λωζάννης με την υπογραφή μιας άλλης Σύμβασης στο Μοντρέ της

¹⁹⁷ 'Σύμβαση Περί του Καθεστώτος των Στενών', Λωζάννη, 24 Ιουλίου 1923, ΝΔ 24/25 Αυγούστου 1923, ΦΕΚ Α' 238, LNTS, 1924, Vol. 28, No. 702, σελ. 115-137.

¹⁹⁸ Actes de la Conférence de Montreux concernant le régime des Détroits, 22 Juin- 20 Juillet 1936. Compte Rendu des séances plénières et procès-verbal des débats du comité technique. Βλ. ακόμα Δρακίδης Φ., 'Ο Χάρτης του Ατλαντικού του 1941 ενσωματωμένος στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών του 1942. Νομική Βάσις αποσβέσεως των αποστρατικοποιήσεων όλων των ελληνικών νησιών', Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 1987, σελ. 17-22. Rozakis Ch.,- Stagos P., 'The Turkish Straits', Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1987, Νικολάου Γ., 'Ο Διάπλους των Τουρκικών Στενών κατά τις Διεθνείς Συνθήκες και την συνήθη Πρακτική', Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 1995. Το αρνητικό κλίμα που επικαλέστηκε η Τουρκία εντοπιζόταν στην αποκήρυξη των Συμφωνιών του Λοκάρνο και τις παραβιάσεις της Συνθήκης των Βερσαλλιών από τη Γερμανία, την άνοδο της φασιστικής Ιταλίας η οποία είχε στην κατοχή της τα Δωδεκάνησα και την επίθεσή της στην Αιθιοπία και τους φόβους για τον επανεξοπλισμό της Βουλγαρίας.

Ελβετίας στις 20 Ιουλίου 1936, η οποία και εγκαίνιασε το νέο καθεστώς των Στενών απαλλαγμένο από αποστρατικοποιήσεις.

Η Συμφωνία της Θεσσαλονίκης του 1938, που υπογράφηκε μεταξύ της Βαλκανικής Συνεννόησης και της Βουλγαρίας, ουσιαστικά νομιμοποίησε τον επανεξοπλισμό της Βουλγαρίας και κατήγγησε το καθεστώς της αποστρατικοποίησης που επιβλήθηκε με τη Σύμβαση της Λωζάννης του 1923 'Περί της Μεθορίου της Θράκης' στα σύνορα της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Βουλγαρίας¹⁹⁹. Η Συμφωνία, η οποία ήταν αντικείμενο έντονων διπλωματικών διαπραγματεύσεων λόγω αντιρρήσεων της Βουλγαρίας βασισμένων στις εθνικές της επιδιώξεις, καταργούσε τις περί αφοπλισμού διατάξεις αυτής βάσει της Συνθήκης του Νειγύ του 1919, ενώ η Σύμβαση της Λωζάννης του 1923 περί της μεθορίου της Θράκης, κηρύχθηκε ως μη εφαρμόσιμη. Η Συμφωνία όριζε ότι «*τα Κράτη ταύτα [...] συμφωνούσιν καθ'όσον αφορά εαυτά, όπως παραιτηθώσι της εφαρμογής των διατάξεων αίτινες περιλαμβάνονται εις το Μέρος Δ' (Στρατιωτικοί, Ναυτικοί και Αεροπορικοί Όροι) της Συνθήκης του Νειγύ ως και των διατάξεων των περιλαμβανομένων εις την σύμβασιν εν σχέσει προς τα σύνορα της Θράκης την υπογραφείσα εν Λωζάννη τη 24^η Ιουλίου 1923*»²⁰⁰.

Προβληματισμοί αναπτύχθηκαν ωστόσο αναφορικά αφενός με τη νομική ισχύ και αξία της Συμφωνίας της Θεσσαλονίκης καθώς είχε μεν το ίδιο αντικείμενο με τη Σύμβαση της Λωζάννης του 1923, αλλά δεν είχε τα ίδια συμβαλλόμενα μέρη και

¹⁹⁹ Συμφωνία της Θεσσαλονίκης, 31 Ιουλίου 1938, LNTS 1939, Vol. 196, No. 4596, σελ. 371-372, AN 1454/1938, ΦΕΚ Α' 429. Τα μέλη της Βαλκανικής Συνεννόησης ήταν η Ελλάδα, η Γιουγκοσλαβία, η Ρουμανία και η Τουρκία. Γεγονός πάντως είναι ότι η Βουλγαρία είχε αρχίσει να εξοπλίζεται πριν την υπογραφή της Συμφωνίας της Θεσσαλονίκης και κατά παράβαση της Συνθήκης του Νειγύ (1919), θέμα που αποκαλύπτεται και από τα αρχεία του Ελληνικού Υπουργείου των Εξωτερικών, όπου υπάρχει πληθώρα τηλεγραφημάτων και αναφορών αποκαλυπτικών του ανεφοδιασμού του Βουλγαρικού στρατού, κάτι που διαψευδούν την εποχή εκείνη από την επίσημη Κυβέρνηση της Βουλγαρίας. Ιστορικό και Διπλωματικό Αρχείο Υπουργείο Εξωτερικών, Φάκελος 25, Υποφάκελος 2, έτος 1936. Εξάλλου οι φόβοι για τον επανεξοπλισμό της Βουλγαρίας ήταν ένας από τους λόγους που επικαλέστηκε η Τουρκία για την αναθεώρηση του καθεστώτος των Στενών το 1936 στην Κ.τ.Ε.

²⁰⁰ «*Hereby declare, on behalf of the States which they represent, that the said States undertake to abstain in their relations with one another from any resort to force, in accordance with the agreements to which they have severally subscribed in respect of non-aggression, and are agreed to waive the application in so far as they are concerned of the provisions contained in Part IV (Military, Naval and Air clauses) of the Treaty of Neuilly, as also of the provisions contained in the Convention* respecting the Thracian Frontier, signed at Lausanne, July 24th, 1923*», LNTS 1939, Vol. 196, No. 4596, σελ. 371-372. Βλ. ακόμα Pundeff M., 'The Balkan Entente Treaties', A.J.I.L., Vol. 48, No. 4, 1954, σελ. 635- 640, όπου ο συγγραφέας σημειώνει πως η Συμφωνία αυτή ήταν το αποτέλεσμα της συνειδητοποίησης ότι ο βουλγαρικός λαός αναζητούσε μια ειρηνική πολιτική και πως η Βουλγαρία μόνη (ακόμα και αν είναι εξοπλισμένη) δεν θέτει σε κίνδυνο την ασφάλεια των γειτόνων της που δρουν ομόφωνα. Βλ. ακόμα Oppenheim's International Law, Vol. II, ο.π., σελ 124, σημ. 4.

αφετέρου με την ασάφειά της σχετικά με την ελληνοτουρκική μεθόριο στην Θράκη. Αναφορικά με το πρώτο πρόβλημα, η ανταλλαγή διακοινώσεων μεταξύ της Βουλγαρίας και της Μεγάλης Βρετανίας (ενός εκ των Συμβαλλομένων Κρατών στη Σύμβαση της Λωζάννης), όπου η τελευταία εξέφραζε την θετική στάση της και την ελπίδα ότι η Συμφωνία θα οδηγούσε στην ανάπτυξη στενότερων σχέσεων στα κράτη- μέλη της, η πρωτοκόλληση και δημοσίευση αυτών στην Κ.τ.Ε., η πρωτοκόλληση και δημοσίευση της ίδιας της Συμφωνίας στην Κ.τ.Ε.²⁰¹ και η σιωπηρή στάση των υπολοίπων Μελών της Σύμβασης της Λωζάννης ως προς τη νέα Συμφωνία²⁰² καθώς και η μεταγενέστερη πρακτική των ενδιαφερομένων μερών, αποδεικνύουν την νομιμότητα της νέας Συμφωνίας και την νομική ισχύ της μέσα στο διεθνές δίκαιο. Περαιτέρω, το κείμενο δεν αναφέρεται ρητά στην ελληνοτουρκική μεθόριο, αλλά ορίζει γενικά την κατάργηση των διατάξεων σχετικά με τα σύνορα της Θράκης, που όμως περιλάμβανε και τα ελληνοτουρκικά σύνορα στον Έβρο. Επιπρόσθετα και η μεταγενέστερη πρακτική της Ελλάδας και της Τουρκίας στο κοινό αυτό σύνορό τους αμέσως μετά την υπογραφή της Συμφωνίας της Θεσσαλονίκης οδηγούν στο συμπέρασμα πως η νέα αυτή συμφωνία εφαρμόζεται και για την μεθόριο του Έβρου²⁰³.

Αλλά και μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οι στρατιωτικές ρήτρες των Συνθηκών Ειρήνης άρχισαν να φθίνουν εξαιτίας κυρίως του προβληματικού πολιτικού σκηνικού τόσο στον ευρωπαϊκό όσο και στον διεθνή χώρο με αποτέλεσμα τα καθεστώτα αποστρατικοποίησης να παύουν να ισχύουν. Μια τέτοια περίπτωση απαλοιφής αποστρατικοποίησης που επηρεάστηκε από το διεθνές κλίμα της εποχής είναι και αυτή της Ιταλίας, στην οποία είχε επιβληθεί το καθεστώς με τη Συνθήκη Ειρήνης του 1947 και για το οποίο προβλεπόταν απεριόριστη διάρκεια ζωής. Το Άρθρο 46 της Συνθήκης όριζε ότι κάθε μία από τις στρατιωτικές, ναυτικές και αεροπορικές διατάξεις

²⁰¹ LNTS 1939, Vol. 195, No. 4539, σελ. 117- 120. Σύμφωνα με το Άρθρο 18 του Συμφώνου της Κ.τ.Ε μια τέτοια πλήρης δημοσίευση προσδίδει στα κείμενα «υποχρεωτική και εκτελεστική ισχύ». «*Every treaty or international engagement entered into hereafter by any Member of the League shall be forthwith registered with the Secretariat and shall as soon as possible be published by it. No such treaty or international engagement shall be binding until so registered*», Άρθρο 18 του Συμφώνου της Κ.τ.Ε., ΣΝ. 2084/1920 ΦΕΚ Α' 58.

²⁰² Τα υπόλοιπα κράτη ήταν η Γαλλία, η Ιταλία, η Ιαπωνία και το Σερβο-κροατο-σλοβένικο κράτος, τα οποία δεν εξέφρασαν καμία αντίρρηση κατά την πρωτοκόλληση της Συμφωνίας στην Κ.τ.Ε. αλλά ούτε και νωρίτερα κατά τη δημοσιοποίηση της Συμφωνίας.

²⁰³ Σχετικά με μια πιο λεπτομερή ανάλυση αναφορικά με τους προβληματισμούς για τη νομική θέση της Συμφωνίας της Θεσσαλονίκης βλ. Ροζάκης Χ. κ.α., «*Η αποστρατικοποίηση των ελληνοτουρκικών συνόρων*», ο.π., σελ. 56-63, Δρακίδης Φ., ο.π., σελ. 27- 29.

θα παρέμεναν εν ισχύ έως ότου τροποποιηθούν εν μέρει ή ολόκληρες διαμέσου συμφωνίας μεταξύ των Συνασπισμένων Δυνάμεων και της Ιταλίας ή αφού η Ιταλία γίνει μέλος του ΟΗΕ, με συμφωνία μεταξύ αυτής και του Συμβουλίου Ασφαλείας²⁰⁴. Στις 26 Σεπτεμβρίου 1951 η Αγγλία, η Γαλλία και οι ΗΠΑ εξέδωσαν κοινή δήλωση με την οποία καλούσαν την Σοβιετική Ένωση και άλλα κράτη στην αναθεώρηση της Ιταλικής Συνθήκης Ειρήνης του 1947 και ζητούσαν την είσοδο της Ιταλίας στα Ηνωμένα Έθνη. Περαιτέρω οι τρεις αυτές χώρες σημείωναν «*την ετοιμότητά τους να αντιμετωπίσουν ευνοϊκά το αίτημα της ιταλικής κυβέρνησης να απομακρυνθούν όσον αφορά τις σχέσεις τους με την Ιταλία, και υπό την επιφύλαξη των δικαιωμάτων των τρίτων, εκείνοι οι μόνιμοι περιορισμοί και διακρίσεις, δεδομένου ότι έχουν ξεπεραστεί από τα γεγονότα ή δεν δικαιολογούνται από τις σημερινές περιστάσεις ή θίγουν την ικανότητα της Ιταλίας να ενεργεί προς εξασφάλιση της άμυνάς της*»²⁰⁵. Η Δήλωση αυτή προσέκρουσε στην αντίδραση της Σοβιετικής Ένωσης, η οποία είχε ενοχληθεί από την ένταξη της Ιταλίας στο Βόρειο- Ατλαντικό Σύμφωνο το 1949 που το χαρακτήριζε ως επιθετικό²⁰⁶. Η Σοβιετική Ένωση γρήγορα συνέδεσε την αναθεώρηση της Ιταλικής Συνθήκης με την αποχώρηση της Ιταλίας από το NATO, την αναθεώρηση και των Συνθηκών που αφορούσαν τη Βουλγαρία, τη Φινλανδία, την Ουγγαρία και τη Ρουμανία (χωρών δορυφόρων της την περίοδο αυτή), καθώς και την ταυτόχρονη είσοδο των χωρών αυτών, με την Ιταλία στα Ηνωμένα Έθνη²⁰⁷.

Τον Δεκέμβριο του 1951, η Ιταλία απεύθυνε διακοίνωση στα 21 Συμβαλλόμενα Μέρη της Συνθήκης Ειρήνης του 1947, λέγοντας: «*η Ιταλία έχει αναγνωρισθεί πια ως*

²⁰⁴ 'Συνθήκη Ειρήνης με την Ιταλία', Παρίσι, 10 Φεβρουαρίου 1947, UNTS, Vol. 49, I, No. 747, Άρθρο 46, σελ. 144. Το ίδιο κείμενο υπάρχει και στη 'Συνθήκη Ειρήνης με τη Ρουμανία', Άρθρο 19, UNTS, Vol. 42, I, No. 645, 1947, σελ. 46.

²⁰⁵ Αναφορικά με την Δήλωση βλ. Council of Foreign Ministers, International Organization, Vol. 5, No. 4, 1951, σελ. 832- 834.

²⁰⁶ Στις 24 Αυγούστου 1949 τέθηκε σε ισχύ η ιδρυτική συνθήκη του Βόρειο- Ατλαντικού Συμφώνου μετά την κατάθεση των σχετικών επικυρώσεων από τα συμβαλλόμενα μέρη, που συμπεριελάμβανε και την Ιταλία και το οποίο όριζε ότι «*κάθε ένοπλη επίθεση εναντίον ενός από τα υπογράφοντα κράτη θα θεωρείται ως επίθεση που στρέφεται κατά πάντων των υπολοίπων και θα οδηγήσει τα κράτη αυτά να αναλάβουν τη δράση που κρίνουν αναγκαία, καταφεύγοντας ακόμα και στην χρήση ένοπλης δύναμης για να συνδράμουν το προσβαλλόμενο μέρος και να αποκαταστήσουν την ειρήνη και την ασφάλεια*». UNTS, Vol. 34, I, No. 541, 1949. Από την αρχή των διαπραγματεύσεων, συμφωνήθηκε ότι οποιαδήποτε συνθήκη για κοινή άμυνα που συνδέει χώρες και από τις δύο πλευρές του Ατλαντικού, θα λειτουργούσε εντός του πλαισίου του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Βλ. Lord Ismay H. (Secretary General of NATO, 1952- 1957), 'NATO: the first five years, 1949- 1954', Paris, North Atlantic Treaty Organization, 1955, Schwarzenberger G., 'The North Atlantic Pact', W.P.Q., Vol. 2, No. 3, 1949, σελ. 309- 316.

²⁰⁷ Σχετικά με τις αντιδράσεις της Σοβιετικής Ένωσης βλ. Βλ. Drakides Ph., 'Le sort actuel des démilitarisations en Méditerranée (Italie, Grèce)', R.H.D.I., 1977, σελ. 42- 81, Δρακίδης Φ., ο.π. σελ. 47.

ενεργό και ίσο μέρος της δημοκρατικής και φιλελεύθερης οικογένειας των εθνών. Για τον λόγο αυτό, το πνεύμα της Συνθήκης Ειρήνης του 1947 δεν ανταποκρίνεται πια στην σημερινή κρατούσα κατάσταση. [...] να αναγνωρίσουν ότι δεν υφίσταται πλέον το πνεύμα που υποδηλώνεται στο προοίμιο και ότι αυτό έχει αντικατασταθεί από το πνεύμα που διέπει τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, ότι οι πολιτικές ρήτρες είναι περιττές και ότι οι στρατιωτικές ρήτρες που περιορίζουν το δικαίωμα και την ικανότητα της Ιταλίας να μπορεί να εξασφαλίζει την άμυνά της δεν συμβιβάζονται με τη θέση της Ιταλίας ως μέλους με ίσα δικαιώματα μιας οικογένειας δημοκρατικών και ελεύθερων εθνών»²⁰⁸. Το 1952 και αφού η ΕΣΣΔ είχε θέσει το πέμπτο βέτο στην ένταξη της Ιταλίας στον ΟΗΕ, η τελευταία δήλωσε πως οι πράξεις της Σοβιετικής Ένωσης συνιστούσαν παραβίαση του Προοιμίου της Συνθήκης Ειρήνης και ως εκ τούτου δεν θα σεβόταν πια στις στρατιωτικές διατάξεις της Συνθήκης σε σχέση με τη Σοβιετική Ένωση. Το αποτέλεσμα των συμβιβασμών που επήλθαν μεταξύ των Δυτικών και της Σοβιετικής Ένωσης ήταν η χρεωκοπία των Συνθηκών Ειρήνης που είχαν υπογραφεί το 1947, η αποδέσμευση των νικημένων κρατών από τις συμβατικές τους υποχρεώσεις, η κατάργηση των στρατιωτικών ρητρών και κατ' επέκταση των διατάξεων που αφορούσαν στα αποστρατικοποιημένα καθεστώτα και η διαφοροποίηση της στρατιωτικής κατάστασης στην Ευρώπη²⁰⁹.

²⁰⁸ Οι χώρες που αποδέχτηκαν το αίτημα της Ιταλίας ήταν οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία, η Αυστραλία, η Νέα Ζηλανδία, οι Κάτω Χώρες, ο Καναδάς, το Βέλγιο, η Ελλάδα, η Ινδία, η Βραζιλία, η Χιλή, η Νότιος Αφρική, το Μεξικό, το Ιράκ και η Τυνησία. Τη στάση της Σοβιετικής Ένωσης απέναντι στο ιταλικό αίτημα ακολούθησε και η Πολωνία, η Ουγγαρία και η Αλβανία. Η Αιθιοπία δεν απάντησε αλλά δεν προέβαλε και αντιρρήσεις, ενώ η Γιουγκοσλαβία συνέδεσε την υπόθεση της Ιταλίας με την αναθεώρηση των διατάξεων που αφορούσαν στο έδαφος της Τεργέστης. Η Λευκορωσία και η Ουκρανία υπέγραψαν αλλά δεν επικύρωσαν τη Συνθήκη του 1947, με αποτέλεσμα βάσει του Άρθρου 89 της ίδιας να μην μπορούν να αντλήσουν δικαιώματα από αυτή. Βλ. Drakides Ph., ο.π., σελ. 72- 76, Ronzitti N., 'Demilitarization and Neutralization in the Mediterranean', It. Ybk. Int. L., Vol. VI, 1985, σελ. 33- 54.

²⁰⁹ Η Σοβιετική Ένωση δεν μπορούσε να φέρει άλλες αντιρρήσεις στην Ιταλία καθώς η Βουλγαρία, η Ρουμανία και η Ουγγαρία είχαν ήδη αρχίσει τον επανεξοπλισμό τους από το 1951 κατά παράβαση των αντίστοιχων συνθηκών του 1947 ενώ η είσοδός τους στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας που υπογράφηκε το 1955, απαιτούσε την αύξηση των στρατιωτικών τους δυνατοτήτων. Εάν η ΕΣΣΔ συνέχιζε να προβάλλει αντιρρήσεις στην Ιταλία, οι υπόλοιπες χώρες θα είχαν ανάλογες απαιτήσεις από τη Βουλγαρία, την Ρουμανία και την Ουγγαρία. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά τις εν λόγω διαπραγματεύσεις βλ. Drakides Ph., ο.π. n. 207, σελ. 72-79, Ronzitti N., 'Demilitarization and Neutralization in the Mediterranean', ο.π., σελ. 36- 38. Τέλος, από τα αποστρατικοποιημένα καθεστώτα που είχαν επιβληθεί με τις Συνθήκες Ειρήνης του 1947, μόνο αυτά που αφορούν στα ελληνικά νησιά της Δωδεκανήσου και της νήσου Πελαγόσα (και των παρακείμενων σε αυτή νησίδων), βρίσκονται εν ισχύ. Η Γιουγκοσλαβία δεν είχε αμφισβητήσει ποτέ το καθεστώς της αποστρατικοποίησης της νήσου. Η νήσος Πελαγόσα πέρασε στην κυριαρχία της Κροατίας μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας. Η κροατική κυβέρνηση δήλωσε ότι διαδέχθηκε και όλες τις συνθήκες που είχε συνάψει η Πρώτη Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας. Η δήλωσε περιλάμβανε και την υποχρέωση να διατηρήσει αποστρατικοποιημένη τη νήσο Πελαγόσα σύμφωνα με τη Συνθήκη Ειρήνης του 1947. Ahlstrom Ch., ο.π., σελ. 49. Βλ. ακόμα Ronzitti N.,

Ουσιαστικά, η Ιταλία ακολούθησε την πρώτη διαδικασία που προβλεπόταν στο Άρθρο 46, δηλαδή τη συμφωνία με τις Συνασπισμένες Δυνάμεις καθώς και μετά την είσοδό της ως μέλος στον ΟΗΕ δεν σύναψε κάποια ιδιαίτερη συμφωνία με το Συμβούλιο Ασφαλείας. Ωστόσο γεγονός είναι πως το 1981, ο Υφυπουργός του Ιταλικού Υπουργείου Εξωτερικών Φιορέτ (Fioret) σε απάντηση προς βουλευτική ερώτηση, δήλωσε πως «*οι στρατιωτικές διατάξεις της Συνθήκης, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που αφορούσαν την αποστρατικοποίηση ορισμένων νησιών, δεν είχαν πια ισχύ εξαιτίας της αλλαγής στις de facto και de jure συνθήκες που είχαν υπαγορέψει την διευθέτησή τους. Για τον λόγο αυτό δεν υπήρχε καμία ανάγκη για καμία διαδικασία που θα αναθεωρούσε τις εν λόγω στρατιωτικές διατάξεις της Συνθήκης Ειρήνης του 1947*»²¹⁰. Δηλαδή, παρόλο που οι ιταλικές αρχές το 1951 είχαν βασιστεί σε διαδικασία που προβλεπόταν μέσα από την ίδια τη Συνθήκη, μερικές δεκαετίες αργότερα, ο Φιορέτ απέδωσε την ακύρωση των σχετικών διατάξεων στην επίκληση της θεμελιώδους αλλαγής των περιστάσεων (*rebus sic stantibus*).

Μέσω της διπλωματικής οδού, καταργήθηκαν και οι διατάξεις της ίδιας Συνθήκης που αφορούσαν στο Καθεστώς της Τεργέστης. Στις 5 Οκτωβρίου 1954 υπογράφηκε συμφωνία μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών, της Μεγάλης Βρετανίας, της Ιταλίας και της Γιουγκοσλαβίας, η οποία ρύθμιζε το καθεστώς του ελεύθερου εδάφους της Τεργέστης με τη διχοτόμηση της περιοχής ανάμεσα στην Ιταλία και τη Γιουγκοσλαβία και την κατάργηση των στρατιωτικών ρητών, τερματίζοντας έτσι και την αποστρατικοποίηση της περιοχής²¹¹. Η Συμφωνία ανακοινώθηκε στο Συμβούλιο Ασφαλείας²¹² και η Σοβιετική Ένωση, τονίζοντας ότι εφόσον το καθεστώς της Τεργέστης ρυθμίστηκε συμβατικά μεταξύ των άμεσα συμβαλλομένων μερών, δηλαδή της Ιταλίας και της Γιουγκοσλαβίας, και ότι εφόσον η Συμφωνία θα βοηθούσε στην αποκατάσταση των σχέσεών τους και στην εκτόνωση των εντάσεων στην περιοχή, αυτή την αποδεχόταν²¹³. Αναφορικά με την περίπτωση της Τεργέστης, ο Δρακίδης επεσήμανε ότι

‘*Law of the Sea: aspects and legal policies of naval arms control in the Mediterranean*’, ο.π., σελ. 54, Dupuy R.-J.- Vignes D., ο.π. σελ. 1286. Για τα Δωδεκάνησα βλ. το Β’ Μέρος της παρούσης εργασίας.

²¹⁰ Τα νησιά στα οποία αναφερόταν ο Φιορέτ ήταν η Παντελερία, οι Πελάγιοι Νήσοι (Λαμπιόνε και Λινόσα), η Πιανόσα, η Σικελία και η Σαρδηνία. Βλ. ‘*Atti Parlamentari (Camera dei Deputati)*, VIII Legislatura, resoconto stenografico della seduta del 17 novembre 1981, pp. 4968- 4969’ στο Ronzitti N., ‘*Demilitarization and Neutralization in the Mediterranean*’, ο.π., σελ. 36, σημ. 7.

²¹¹ UN Doc. S/3301, 5 Οκτωβρίου 1954. Βλ. ακόμα Drakides Ph., ο.π., σελ. 76- 77.

²¹² UN Doc. S/3351, 19 Ιανουαρίου 1955.

²¹³ UN Doc. S/3305, 13 Οκτωβρίου 1954.

η στάση που κράτησε η Σοβιετική Ένωση απέδειξε ότι η τεχνική της αναθεώρησης της Συνθήκης Ειρήνης δεν απαιτεί την ομοφωνία όλων των συμβαλλομένων μερών σε αυτή. Αντίθετα, η συμμετοχή και η συμφωνία των άμεσα ενδιαφερομένων κρατών ήταν αρκετή για την αναθεώρηση²¹⁴.

Σκέψεις για την αναθεώρηση του καθεστώτος αποστρατικοποίησης που επίσης είχε επιβληθεί στη Γερμανία μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, άρχισαν να πραγματοποιούνται την δεκαετία του 1950. Ωστόσο η διαδικασία αυτή αποδείχθηκε πιο δύσκολη. Ο γερμανικός επανεξοπλισμός ήταν μια ιδέα που τρομοκρατούσε την Ευρώπη, καθώς ήταν ακόμα νωπές οι μνήμες από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η ευρωπαϊκή πολιτική απέναντι στο θέμα της Γερμανίας άρχισε να μεταβάλλεται με το ξέσπασμα του πολέμου της Κορέας τον Ιούνιο του 1950. Πολύ γρήγορα, το ζήτημα του γερμανικού επανεξοπλισμού βρέθηκε στη δίνη μιας ταραγμένης περιόδου για τις διεθνείς σχέσεις. Η συνεχής χειροτέρευση της πολεμικής κατάστασης στην Κορέα, οι φόβοι των Δυτικών απέναντι στην κομμουνιστική απειλή και η ανάγκη ενίσχυσης της ευρωπαϊκής άμυνας, οι πιέσεις των ΗΠΑ σχετικά με τον επανεξοπλισμό της Δυτικής Γερμανίας, οι ανησυχίες και φόβοι των γάλλων μπροστά σε αυτό το ενδεχόμενο, αποτέλεσαν γεγονότα που επηρέασαν την εξέλιξη των συζητήσεων αναφορικά με τη Δυτική Γερμανία²¹⁵. Παρ' αυτά, έπειτα από έντονες διπλωματικές διεργασίες μεταξύ της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας και των ΗΠΑ, το θέμα έληξε. Η Δυτική Γερμανία έγινε μέλος του NATO και εντάχθηκε στην αμυντική ασπίδα με την υπογραφή του Πρωτοκόλλου της 23^{ης} Οκτωβρίου 1954²¹⁶.

Μια ακόμα περίπτωση τερματισμού του καθεστώτος της αποστρατικοποίησης είναι και αυτή που πραγματοποιήθηκε το 1993 μεταξύ της Νορβηγίας και της Σουηδίας. Βάσει της Συνθήκης του Κάρλσταντ του 1905²¹⁷, οι δύο χώρες είχαν αποστρατικοποιήσει και ουδετεροποιήσει τα κοινά τους σύνορα σε μια έκταση 30 χιλιομέτρων, ενώ η

²¹⁴ Drakides Ph., ο.π., σελ. 77.

²¹⁵ Δηλαδή η οδός των πολιτικών διαπραγματεύσεων που πραγματοποιήθηκε για την αναθεώρηση των στρατιωτικών ρητρών της Συνθήκης Ειρήνης με την Ιταλία, ακολουθήθηκε και για τον επανεξοπλισμό της Γερμανίας. Βλ. Onslow C. G. D., 'West German Rearmament', World Politics, Cambridge University Press, Vol. 3, No. 4, 1951, σελ. 450- 485, όπου ο συγγραφέας αναλύει διεξοδικά την πορεία των διαπραγματεύσεων αναφορικά με τον επανεξοπλισμό της Δυτικής Γερμανίας, ο οποίος κατά την πορεία των συζητήσεων, συνδέθηκε τόσο με την ένταξη της Δυτικής Γερμανίας στο NATO όσο και με τη δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας.

²¹⁶ 'Protocol to the North Atlantic Treaty on the Accession of the Federal Republic of Germany', 23 October 1954. Βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του NATO στο: www.nato.int

²¹⁷ Βλ. *infra* σελ. 21-22.

Συνθήκη όριζε ότι το καθεστώς αυτό δεν μπορεί να αλλάξει μονομερώς. Το 1992, οι Υπουργοί των Εξωτερικών των δύο χωρών συναντήθηκαν στην Στοκχόλμη όπου και από κοινού συζήτησαν το θέμα της αναθεώρησης της Συνθήκης του 1905. Οι δύο Υπουργοί κατέληξαν πως η ζώνη είχε πια μικρή σημασία, ενώ αποτελούσε και ένα σημείο που περνούσε απαρατήρητο στο πλαίσιο της εξωτερικής και αμυντικής τους πολιτικής. Θεώρησαν πως η Συνθήκη είναι πια ξεπερασμένη και πως η ουδέτερη ζώνη έχασε τη σημασία της ως εγγυήτρια της ειρήνης μεταξύ των δύο χωρών. Τουτέστιν, οι δύο χώρες έπειτα από την έκφραση ίδιων απόψεων, κατέληξαν στην υπογραφή νέας συμφωνίας στις 27 Ιανουαρίου του 1993, η οποία ουσιαστικά καταργούσε την Συνθήκη του 1905²¹⁸. Κατ' επέκταση, η αμοιβαία συναίνεση των συμβαλλομένων μερών για την λήξη της Συνθήκης του 1905, κατήργησε και τις περί αποστρατικοποίησης και ουδετεροποίησης διατάξεις. Παρόλο που η Συνθήκη του Κάρλσταντ δεν επέτρεπε την μονομερή αναθεώρησή της, η Νορβηγία και η Σουηδία, εκτιμώντας την κατάσταση στις μεταξύ τους σχέσεις και πόσο αυτή έχει αλλάξει από το 1905, αποφάσισαν από κοινού ότι ο ρόλος του καθεστώτος έχασε πια τη λειτουργία του και δεν εξυπηρετούσε τον σκοπό του. Ο σκοπός αυτός δεν ήταν άλλος από την διατήρηση της ειρήνης σε μια εποχή που οι σχέσεις των δύο χωρών ήταν τεταμένες από τη διάλυσή τους. Εφόσον όμως το αρνητικό αυτό κλίμα είχε ανατραπεί και η ειρήνη και οι φιλικές σχέσεις είχαν εδραιωθεί, η συνέχιση του καθεστώτος απλά επιβάρυνε την ελεύθερη ανάπτυξη των αμυντικών και εξωτερικών πολιτικών τους.

Ιδιαίτερα στη μεταπολεμική περίοδο όπου οι συμφωνίες που καθιερώνουν την αποστρατικοποίηση περιοχών είναι συνήθως συμφωνίες ανακωχής, η παύση του καθεστώτος μπορεί να πραγματοποιηθεί ειρηνικά μέσα από την αντικατάσταση της προσωρινής συμφωνίας από μια μονιμότερη πολιτική λύση, όπως συνέβη στην περίπτωση του Βιετνάμ. Επιπρόσθετα, μια αποστρατικοποιημένη ζώνη είναι δυνατόν να παύσει να υφίσταται κατόπιν απόφασης του Σ.Α. Έτσι το Ψήφισμα 1490 του 2003, όριζε πως η αποστρατικοποιημένη ζώνη που είχε δημιουργηθεί μεταξύ Ιράκ και Κουβέιτ,

²¹⁸ 'Avtale mellom Kongeriket Norge og Kongeriket Sverige om opphevelse av konvensjonen av 26. oktober 1905 angående nøytral sone, Stockholm den 27. januar 1993 (Συμφωνία μεταξύ του Βασιλείου της Νορβηγίας και του Βασιλείου της Σουηδίας για την κατάργηση της Σύμβασης της 26 Οκτωβρίου 1905 σχετικά με την ουδέτερη ζώνη, Στοκχόλμη, 27 Ιανουαρίου 1993). Σχετικά με τη Συμφωνία βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του Κοινοβουλίου της Σουηδίας www.riksdagen.se, Bill 1992/93: 164, τελευταία ενημέρωση 2010, καθώς και την επίσημη ιστοσελίδα του Νορβηγικού Υπουργείου Δικαιοσύνης και Αστυνομίας www.regjeringen.no. Βλ. ακόμα Chillaud M., ο.π., σελ. 33.

βάσει του Ψηφίσματος 687, δεν ήταν πια απαραίτητη για την προστασία από απειλές στην διεθνή ασφάλεια, προερχόμενες ιρακινές πράξεις εναντίον του Κουβέιτ²¹⁹. Τέλος, ο πλέον κλασσικός τρόπος τερματισμού ενός αποστρατικοποιημένου καθεστώτος είναι το ξέσπασμα ενός πολέμου. Παρά το γεγονός πως αρκετές περιπτώσεις αποστρατικοποίησης προέβλεπαν την εσαεί εφαρμογή του καθεστώτος, οι σχετικές προβλέψεις των συνθηκών διαψεύδονταν από την έναρξη πολεμικών εχθροπραξιών, οι οποίες οδηγούσαν στην παύση των αποστρατικοποιημένων ζωνών. Παραδείγματος χάριν, με τον τρόπο αυτό τερματίστηκε το αποστρατικοποιημένο καθεστώς της πόλης του Ντάνσινγκ (Danzing), αλλά το ίδιο συνέβη και στις αποστρατικοποιημένες ζώνες που δημιουργήθηκαν βάσει των Συμφωνιών Ανακωχής του 1949 μεταξύ του Ισραήλ και της Ιορδανίας, Συρίας, Λιβάνου και Αιγύπτου²²⁰.

2. Συμπερασματικό σχόλιο

Εν κατακλείδι, παρατηρείται πως η αποστρατικοποίηση δεν είναι ένας στατικός θεσμός. Αντίθετα, είναι ένας θεσμός που αναπτύχθηκε από την πρακτική των διεθνών δρώντων και που τροφοδοτείται από αυτή, για να ικανοποιεί τις πολιτικές τους ανάγκες²²¹. Τυχόν αλλαγές στην δομή των διεθνών σχέσεων και στην ισορροπία δυνάμεων μπορούν να επέλθουν αρκετά αργότερα από τη συνομολόγηση μιας συνθήκης αποστρατικοποίησης. Αποτέλεσμα είναι η αδυναμία ή η απροθυμία εκπλήρωσης των σχετικών υποχρεώσεων των συμβαλλομένων μερών, γεγονός που είναι δυνατόν να πηγάζει από μια μεταβολή

²¹⁹ Σχετικά με το Βιετνάμ βλ. *infra* σελ. 59-60. Για το Ιράκ βλ. S.C. Res. 1490/ 2003

²²⁰ Βλ. επίσης και την περίπτωση της Κρακοβίας, του Λουξεμβούργου και της νήσου Σαχαλίνης.

²²¹ Ο Westlake έγραψε σχετικά: «*Treaties of neutralization...are concluded in a reciprocal interest, being for the neutralized state a very important condition of its existence, and for the guarantors a security against the territory of that state being made the scene of hostile military operations. They are therefore not subject to unilateral denunciation by either party, and the considerations which led to them are not of such nature as to become obsolete....they cannot be ranked with those invidious precautions which a great state usually demands to be relieved from after a certain time, such as a stipulation that it shall not fortify some point in its own territory, since they equally effect against powers from which danger afterward arise. Such treaties are therefore to be regarded as a part of a permanent system of Europe, only liable to be affected by one of those great revolutions which disturbs that system at long intervals. And it is probably this character of permanence which has led to their being sometimes erroneously regarded as restrictions of the sovereignty of the neutralized states*». Ο συγγραφέας δηλαδή, διαχωρίζει πλήρως την ουδετερότητα ενός κράτους από τις διατάξεις μιας συνθήκης που δεσμεύει ένα κράτος ώστε να μην οχυρώσει μέρος του εδάφους του. Μάλιστα χαρακτηρίζει τις τελευταίες 'αντιπαθείς', η ισχύς των οποίων συντηρείται για όσο διάστημα εξυπηρετούν τα συμφέροντα των κρατών και που επηρεάζονται άμεσα από μια ανακατανομή της ισχύος μέσα από μια νέα 'επανάσταση'. Θεωρεί ότι τέτοιες συνθήκες είναι καταδικασμένες από τη φύση τους να περιπέσουν σε αχρησία, εάν δεν αποτελούν μέρος ενός συστήματος μόνιμης ουδετερότητας. Westlake J., Vol I, ο.π., σελ. 29-30, 296- 304.

στον τρόπο κατανόησης των ζωτικών συμφερόντων ενός κράτους ή κρατών ως προς μια αποστρατικοποιημένη περιοχή. Αυτό αντανακλάται ιδιαίτερα και στο γεγονός τερματισμού της αποστρατικοποίησης παρά τις διατάξεις των αντίστοιχων συμβατικών κειμένων. Τα κράτη παρακινούμενα από τις εκάστοτε πολιτικές τους ανάγκες και τις απαιτήσεις των σύγχρονών τους περιστάσεων, ενσωματώνουν τη λειτουργία του θεσμού σε αυτές και κρίνουν κατά πόσο αυτός ανταποκρίνεται ή όχι. Δηλαδή, ο θεσμός της αποστρατικοποίησης αποτελεί ένα παροδικό όργανο που μπορεί να προσαρμοστεί εύκολα στην πολιτική των κρατών για την εξυπηρέτηση των επίκαιρων αναγκών τους. Ακόμα και αν η διάρκεια για την οποία θα εφαρμοστεί ένα αποστρατικοποιημένο καθεστώς, δεν προβλέπεται μέσα από τη συνθήκη που το δημιουργεί, αυτό δεν σημαίνει ότι αυτό θα εξακολουθήσει να ισχύει εσαεί. Αντίθετα, είναι δυνατή η απαλοιφή του και συχνά επιβεβλημένη από το πολιτικό σύστημα στο οποίο ενσωματώνεται, υπό τις κατάλληλες διαδικασίες και το πνεύμα των αρχών του διεθνούς δικαίου.

Τουτέστιν, ο θεσμός δεν αποτελεί ένα αμετάβλητο δόγμα που είτε πρέπει να ακολουθείται απαρέγκλιτα ή να απορρίπτεται ολοκληρωτικά. Αυτό απεδείχθη ουσιαστικά με την αναθεώρηση των στρατιωτικών ρητρών των Συνθηκών Ειρήνης του 1947. Μέσα σε ένα συνεχώς εξελισσόμενο διεθνές περιβάλλον μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ο τερματισμός των αποστρατικοποιημένων καθεστώτων πραγματοποιήθηκε υπό το πνεύμα νέων συμφωνιών που υπογράφηκαν μεταξύ των κρατών της διεθνούς κοινότητας όπως ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών και τη δημιουργία νέων οργανισμών που ουσιαστικά κατέστησαν άνευ ουσίας την ύπαρξη των σχετικών ρυθμίσεων των Συνθηκών Ειρήνης του 1947. Φυσικά όλες αυτές οι αναθεωρήσεις επήλθαν ως αποτέλεσμα των πολιτικών γεγονότων, των διπλωματικών διαπραγματεύσεων και συνδιασκέψεων και έγιναν αποδεκτές από το σύνολο της διεθνούς κοινότητας, θέτοντας έτσι σε νέες βάσεις τα θέματα της ασφάλειας και της ειρήνης, θέματα που ουσιαστικά εξυπηρετούσαν τα καθεστάτα αποστρατικοποίησης. Συνεπώς, ελλείψει ενιαίων κανόνων, ο θεσμός της αποστρατικοποίησης εξακολουθεί να τροφοδοτείται από την πρακτική των κρατών, να μεταβάλλεται ακολουθώντας αυτή και να απαιτεί την αντιμετώπιση της κάθε περίπτωσης ως ιδιαίτερης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Ο ΝΟΜΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Ι. ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ ΚΑΙ Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Κάθε κράτος είναι κυρίαρχο στο έδαφός του εντός του οποίου βρίσκεται εγκατεστημένος ο λαός, ασκούνται οι λειτουργικές εξουσίες του κράτους²²² και επί του οποίου έχει την αποκλειστική δικαιοδοσία και αρμοδιότητα. Στο διεθνές δίκαιο, η έννοια της εδαφικής κυριαρχίας παραμένει αναλλοίωτη, παρά τους όποιους περιορισμούς είναι δυνατόν να υπόκεινται τα κράτη και που έρχονται με τη μορφή δεσμεύσεων μέσα από διεθνείς συμβάσεις ή ως διεθνείς υποχρεώσεις. Το κάθε κράτος ελέγχει το έδαφός του και πραγματοποιεί εντός αυτού πράξεις που αυτό κρίνει ως αναγκαίες²²³. Μια τέτοια πράξη είναι και η δυνατότητά του να οχυρώνει το έδαφός του και να διατηρεί στρατεύματα και ένοπλες δυνάμεις που σε συνδυασμό με την εξωτερική πολιτική του, εξασφαλίζουν την εθνική του κυριαρχία, την ανεξαρτησία και την επιβίωσή του²²⁴. Η αποστρατικοποίηση αποτελεί λοιπόν ένα καθεστώς που αφορά στο έδαφος των κρατών ως αποτέλεσμα συμφωνίας. Έτσι, και μέσα από τη συμφωνία αυτή, η αποστρατικοποίηση θέτει συγκεκριμένους περιορισμούς στην ελεύθερη άσκηση της κυριαρχίας του κράτους αναφορικά με την οχύρωση και τον στρατιωτικό εξοπλισμό μιας συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής του.

²²² Oppenheim's International Law, Vol I, ο.π., σελ. 125-134. Στο διεθνές δίκαιο αναγνωρίζονται τέσσερις τύποι εδαφικού καθεστώτος: α) έδαφος που υπόκειται στην κυριαρχία ενός μόνο κράτους, β) έδαφος που έχει το δικό του καθεστώς και δεν ανήκει στην κυριαρχία κανενός κράτους, γ) έδαφος που μπορεί να αποκτηθεί από κράτος αλλά που δεν μπορεί να υπαχθεί στην κυριαρχία του ή *res nullius* και δ) *res communis*, δηλαδή εδάφη τα οποία δεν ανήκουν σε κανέναν αλλά μπορούν να χρησιμοποιηθούν από όλους. Βλ. Brownlie, I., 'Principles of Public International Law', Oxford University Press, 6th ed., 2003, σελ. 107.

²²³ Σχετικά με την έννοια του κράτους και τη θέση του στο διεθνές δίκαιο βλ., De Lupis, I., 'International Law and the Independent State', Gower Publishing Company, 2nd ed., 1987, Jennings, R., 'Acquisition of Territory in International Law', Manchester University, 1st ed., 1963, Aust A., 'Handbook of International Law', Cambridge University Press, 1st ed., 2005, O'Brien J., 'International Law', Cavendis Publishing, United Kingdom, 1st ed., 2001, Cassesse A., 'International Law', Oxford University Press, 2nd ed., 2005, Oppenheim's International Law, Vol. I, ο.π., σελ. 305- 405, Shaw M.N., ο.π., σελ. 409- 411, Brownlie, I., ο.π., σελ. 107- 126. Βλ. ακόμα Ρούκουνας Ε., ο.π., σελ. 23- 37.

²²⁴ Ροζάκης Χ.- κ.α., 'Η αποστρατικοποίηση των ελληνοτουρκικών συνόρων', ο.π., σελ. 17.

Ένα ακόμα ερώτημα που προκύπτει σχετικά με την αποστρατικοποίηση, αφορά και στον νομικό χαρακτήρα του θεσμού, δηλαδή στη νομική φύση των περιορισμών που το καθεστώς θέτει στην κυριαρχία ενός κράτους. Αναφορικά με αυτό το ερώτημα μπορούμε να διακρίνουμε δύο απόψεις που επικρατούν ανάμεσα στους θεωρητικούς του διεθνούς δικαίου, καθώς δεν υπάρχει στη διεθνή πρακτική δόγμα που να παρέχει ρητή απάντηση στο εν λόγω ζήτημα. Η μία άποψη χαρακτηρίζει τον θεσμό της αποστρατικοποίησης σαν καθεστώς δουλείας αρνητικής φύσεως (*international servitude of negative nature*). Δηλαδή, υποχρεώνει ένα κράτος στην μη άσκηση συγκεκριμένων πράξεων σχετικών με την εδαφική του δικαιοδοσία, προς όφελος άλλου κράτους ή κρατών. Υποστηρίζεται περαιτέρω ότι αυτός ο περιορισμός συνεχίζει να υφίσταται ακόμα και αν υπάρξει αλλαγή στον έλεγχο της εν λόγω περιοχής, για παράδειγμα μέσα από τη διαδικασία της διαδοχής κρατών²²⁵. Η δεύτερη άποψη υποστηρίζει ότι η αποστρατικοποίηση αποτελεί έναν ακόμα τύπο διεθνούς συμβατικής δέσμευσης που αποδέχεται ένα κράτος μέσα από την υπογραφή μιας συμφωνίας, η οποία θέτει περιορισμούς σε ορισμένες ενέργειες του κράτους, χωρίς όμως να επηρεάζει τον τίτλο της κυριαρχίας του²²⁶.

Ο όρος ‘δουλεία’ προέρχεται από το Ρωμαϊκό Δίκαιο σχετικά με την ιδιοκτησία, σύμφωνα με τον οποίο αποτελεί ένα δικαίωμα που απολαμβάνει ο ιδιοκτήτης ενός τεμαχίου γης (*praedium dominans*), επί εδάφους που ανήκει σε άλλον (*praedium serviens*)²²⁷. Ο όρος μεταπηδά από το Ρωμαϊκό στο Διεθνές Δίκαιο, και χωρίς έναν γενικά αποδεκτό ορισμό, καταδεικνύει έναν διαρκή περιορισμό της εδαφικής αρμοδιότητας και κυριαρχίας ενός κράτους, με τη μορφή παραχώρησης δικαιωμάτων επί του εδάφους του σε άλλο υποκείμενο του διεθνούς δικαίου²²⁸. Η διεθνής δουλεία

²²⁵ Oppenheim's International Law, Vol. I, ο.π., σελ. 487- 495, Boczek B.A., ‘International Law: a dictionary’, Scarecrow Press, 1st ed., 2005, Hillier T., ‘Sourcebook on Public International Law’, Cavendish, United Kingdom, 1st ed., 1998, Shaw M.N., ο.π., σελ. 460- 462.

²²⁶ Brownlie I., ο.π., σελ. 115, DeLupis I., ‘International Law and the Independent State’, ο.π., σελ. 180-188, Ahlstrom Ch., ο.π., σελ. 43.

²²⁷ Σχετικά με το καθεστώς της διεθνούς δουλείας βλ. Fastenrath U., ‘Servitudes’ in E.P.I.L., Vol. 4, (eds by Bernhardt), Elsevier, Amsterdam, 1997, σελ. 387- 390, Kelsen H., ‘General Theory of Law and State’, The Lawbook Exchange, New Jersey, 3rd ed., 2009, Malanczuk P., ‘Akehurst's Modern Introduction to International Law’, Routledge, 7th ed., 1997, σελ. 158- 160, Brierly J.L., ‘The Law of Nations’, edited by Sir Humphrey Waldock, Oxford, Clarendon Press, 6th ed., 1963, Oppenheim's International Law, Vol. I, ο.π. σελ. 487- 495, Shaw M.N., ο.π., σελ. 460- 462, DeLupis I., ‘International Law and the Independent State’, ο.π. σελ. 180- 181, Hillier T., ο.π. σελ. 245-247, Boczek B.A., ο.π., σελ. 247- 249, Potter P. B., ‘The Doctrine of Servitudes in International Law’, A.J.I.L., Vol. 9, No. 3, 1915, σελ. 627-641.

²²⁸ Salmon, J., ‘Servitude’, ο.π., σελ. 1030.

(*international servitude*) βασίζεται στον περιορισμό της εδαφικής κυριαρχίας ενός κράτους προς όφελος άλλου ή άλλων κρατών, μέσω μιας συνθήκης ή συμφωνίας. Δημιουργεί έτσι μια υποχρέωση σε ένα κράτος να παρέχει οφέλη σε άλλο, χωρίς όμως το άλλο κράτος να ανταποδίδει με μια αντίστοιχη ή άλλου είδους δέσμευση. Θεωρείται ότι, όταν ένα κράτος συναινεί στην μη οχύρωση μιας πόλης του, ή μιας περιοχής του ή νησιού του, συναινεί δηλαδή στην υποχρέωση αποφυγής συγκεκριμένων πράξεων επί του εδάφους του, η υποχρέωση αυτή συνιστά καθεστώς δουλείας στο μέτρο που δημιουργεί δικαίωμα υπέρ άλλου ή άλλων κρατών, χωρίς αντίστοιχες ανταποδόσεις. Κατ' επέκταση περιορίζει την εδαφική του κυριαρχία και δημιουργείται έτσι καθεστώς δουλείας σε βάρος του. Η άσκηση μάλιστα αυτών των παραχωρούμενων δικαιωμάτων, επιζεί από την οποιαδήποτε αλλαγή που μπορεί να επέλθει στον τίτλο της κυριαρχίας της περιοχής. Δηλαδή, σε περίπτωση που πραγματοποιηθεί η διαδικασία της διαδοχής των κρατών για την εν λόγω εδαφική περιοχή, τότε το διάδοχο κράτος δεν είναι απαλλαγμένο από τις υποχρεώσεις του αρχικού κράτους, αλλά αντίθετα πρέπει να συνεχίσει να παρέχει τα οφέλη που παρείχε το προηγούμενο σε τρίτο ή τρίτα κράτη²²⁹.

Ωστόσο, κατά τον Brierly, «το καθοριστικό στοιχείο του εν λόγω δόγματος είναι ότι η διαδοχή στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις πραγματοποιείται σε σχέση με μια συγκεκριμένη εδαφική έκταση. Υπό την πραγματική του έννοια, το δόγμα προϋποθέτει ιδιοκτησία όπως ήταν άλλωστε αντιληπτό και στο Ρωμαϊκό Δίκαιο. Όμως η σχέση του κράτους με το έδαφος του δεν αποτελεί ιδιοκτησία και αν ένα δικαίωμα επί εδάφους δεν αποτελεί δικαίωμα *in rem*, τότε απλά είναι ένα δόγμα που προκαλεί σύγχυση και που σε μια νομική ανάλυση δεν διαφέρει από οποιοδήποτε άλλο δικαίωμα ή υποχρέωση που δημιουργείται συμβατικά από μια συνθήκη»²³⁰.

²²⁹ Η θεωρία αναφορικά με τα καθεστώτα διεθνούς δουλείας είναι διχασμένη. Γενικά όμως υποστηρίζεται πως αυτά δεν έχουν θέση στο σύγχρονο διεθνές δίκαιο, καθώς θεωρείται ότι απορρέουν από μια σύγχυση της εδαφικής κυριαρχίας με την ιδιωτική ιδιοκτησία. Η διεθνής δικαιοσύνη στην υπόθεση των Αλιευτικών Ζωνών του Βορείου Ατλαντικού αναφέρθηκε στη διεθνή δουλεία σαν δόγμα που εκφράζει τη ρητή παροχή κυριαρχικού δικαιώματος, ελάχιστα όμως υποστηριζόμενο από τους δημοσιολόγους. Βλ. '*North Atlantic Fisheries Arbitration: United States v. Great Britain (1910)*', 11 RIAA 167, Permanent Court of Arbitration. Αντίστοιχα, στην Υπόθεση Wimbledon το Δ.Δ.Δ.Δ. απέφυγε να πάρει θέση επί του θέματος της ύπαρξης των καθεστώτων διεθνούς δουλείας, τα οποία χαρακτήρισε ως αμφισβητήσιμης φύσεως. '*Wimbledon Case: Great Britain, France, Italy and Japan v. Germany (1923)*', PCIJ Rep. Series A No 1, Permanent Court of International Justice.

²³⁰ Brierly J.L., ο.π., σελ. 190- 194. Βλ. ακόμα De Lupis, I., '*International Law and the Independent State*', ο.π., σελ. 180- 181, Kelsen H., ο.π., σελ. 232.

Μια περίπτωση που χρησιμοποιείται ως υποστηρικτική της υπόθεσης ότι η υποχρέωση μη οχύρωσης ή αποστρατικοποίηση αποτελεί καθεστώς διεθνούς δουλείας, αφορά στην πόλη Huningen, η οποία αποστρατικοποιήθηκε με τη Συνθήκη των Παρισίων του 1815 ώστε να καθησυχαστούν ανησυχίες της ελβετικής ομοσπονδίας, η οποία δεν ήταν συμβαλλόμενο μέρος στη Συνθήκη. Αναφέρεται ότι ούτε η Γαλλία ούτε και η Γερμανία, διάδοχες χώρες επί της κυριαρχίας της πόλης, οχύρωσαν ποτέ αυτή και ως εκ τούτου το καθεστώς δουλείας που δημιουργήθηκε βάσει της Συνθήκης του 1815 δεν εξαλείφθηκε ποτέ²³¹. Ωστόσο αναφορικά με την πόλη Huningen, υποστηρίζεται και η άποψη ότι, ναι μεν θεωρείται αποστρατικοποιημένη, αλλά ότι δεν υπάρχουν αρκετές πληροφορίες σχετικά με τους λόγους για τους οποίους τόσο η Γαλλία όσο και η Γερμανία συνέχισαν τη διατήρηση του καθεστώτος. Κατ' επέκταση δεν μπορεί να εξακριβωθεί αν η αποστρατικοποίηση της πόλης αποτελεί όντως καθεστώς αρνητικής δουλείας και ως εκ τούτου δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί σαν παράδειγμα²³².

Ένα ακόμα παράδειγμα που υποστηρίζεται ως καθεστώς δουλείας είναι και η περίπτωση των νησιών Άαλαντ. Η Φινλανδία από την κήρυξη της ανεξαρτησίας της το 1918, διαδέχτηκε τη Ρωσία και τις υποχρεώσεις της στη Σύμβαση του 1856, σύμφωνα με την οποία τα νησιά Άαλαντ έπρεπε να παραμείνουν ανοχύρωτα. Η Σουηδία ήταν ενδιαφερόμενο κράτος εξαιτίας της γειτνίασης των νησιών με την πρωτεύουσά της τη Στοκχόλμη. Υποστήριξε λοιπόν πως η Σύμβαση του 1856 δημιουργούσε καθεστώς δουλείας και για τον λόγο αυτό μπορούσε να επιβάλλει την υποχρέωση της μη οχύρωσης αυτών, παρόλο που δεν ήταν Συμβαλλόμενο Μέρος στη Σύμβαση. Όμως, η Επιτροπή Νομομαθών που συστάθηκε κατόπιν Ψηφίσματος της Κ.τ.Ε. το 1921 και που γνωμοδότησε επί του θέματος, αν και αναγνώρισε τη δεσμευτικότητα των περί αποστρατικοποίησης διατάξεων της Συνθήκης Ειρήνης του 1856, απέφυγε να κάνει λόγο για καθεστώς διεθνούς δουλείας. Αντίθετα, αποφάνθηκε ότι οι διατάξεις της Συνθήκης του 1856, είχαν δημιουργήσει ένα ειδικό διεθνές καθεστώς με υποχρεώσεις για όλα τα ενδιαφερόμενα κράτη και δεσμευτικές για κάθε κράτος στην κατοχή του οποίου βρίσκονταν τα νησιά²³³.

²³¹ Βλ. *infra* σημ. 17, σελ. 10- 11.

²³² Ahlstrom Ch., ο.π. σελ. 43, DeLupis I., ο.π. σελ. 183, Brierly J.L., ο.π. σελ. 190- 194.

²³³ Για τα νησιά Άαλαντ βλ *supra* σελ. 30- 31. Βλ. ακόμα Shaw M.N., ο.π. σελ. 460, Hillier T., ο.π. σελ. 245-247.

Σύμφωνα με τη δεύτερη άποψη, η αποστρατικοποίηση δεν συνιστά δουλεία αλλά αντίθετα μιλάμε για μια ακόμα περίπτωση συμβατικής δέσμευσης. Η σύσταση μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης είναι αποτέλεσμα συνθήκης ειρήνης ή συμφωνίας κατάπαυσης του πυρός, οι οποίες θέτουν συγκεκριμένους περιορισμούς στον τρόπο άσκησης της κυριαρχίας του κράτους σε ένα μέρος του εδάφους του. Ωστόσο, αυτοί οι περιορισμοί δεν σημαίνει ότι δημιουργούν ή παρέχουν όφελος σε τρίτα κράτη ώστε να χαρακτηριστεί ο θεσμός ως καθεστώς διεθνούς δουλείας.

Κατά τον Erich «η αποστρατικοποίηση μπορεί να παράγει τα αποτελέσματά της, είτε μέσα σε ένα διευρυμένο πλαίσιο είτε με τρόπο περιοριστικό, αλλά περιορίζει τα αποτελέσματα αυτά μόνο στα συμβαλλόμενα μέρη. Θα πρέπει, σε κάθε ειδική περίπτωση, να εξετάζεται αφενός η πρόθεση των μερών και αφετέρου το ζήτημα εάν αυτά είχαν την βούληση, σύμφωνα με το δίκαιο των εθνών, να επεκτείνουν τα αποτελέσματα της συνομολογημένης συμφωνίας σε τέτοιο βαθμό που αυτό να προκύπτει από τις σχετικές διατάξεις»²³⁴.

Ουσιαστικά, για τον Erich είναι δεδομένο πως τα αποτελέσματα μιας συνθήκης αποστρατικοποίησης αφορούν αποκλειστικά τα συμβαλλόμενα μέρη. Ωστόσο, αποδέχεται το ενδεχόμενο της επέκτασης των αποτελεσμάτων σε τρίτα κράτη, λαμβάνοντας όμως υπόψη πρώτα τη βούληση των μερών αλλά και την ερμηνεία της ίδιας της συμφωνίας.

Περαιτέρω, θέση του Brownlie είναι ότι, περιορισμοί που επιβάλλονται στη χρήση του εδάφους και που γίνονται αποδεκτοί μέσω συνθήκης, δεν επηρεάζουν το κύρος του τίτλου κυριαρχίας, ακόμα και όταν οι περιορισμοί αυτοί αφορούν θέματα εθνικής ασφάλειας ή προετοιμασίας της άμυνας²³⁵.

²³⁴ Erich R., ο.π., σελ. 603.

²³⁵ Brownlie, ο.π., σελ. 115. Βλ. και την Υπόθεση Attorney General (A.G.) of Israel v. El- Turani, όπου ο Δικαστής Landau υποστήριξε πως: «Το κράτος του Ισραήλ περιλαμβάνει συνεπώς, τουλάχιστον τις περιοχές που κατανεμήθηκαν σε αυτό υπό την Απόφαση των Η.Ε. Αυτές οι περιοχές περιλαμβάνουν και την αποστρατικοποιημένη ζώνη [...]. Από την άποψη του διεθνούς δικαίου, η αποστρατικοποιημένη ζώνη περιλαμβάνεται στο Ψήφισμα Διαχωρισμού, το οποίο είναι ένα έγγραφο που έχει ισχύ μέσα στο διεθνές δίκαιο. Το κράτος του Ισραήλ ποτέ δεν αποκέρυξε την κυριαρχία του πάνω στην αποστρατικοποιημένη ζώνη. Η Γενική Συμφωνία Ανακωχής μεταξύ Ισραήλ και Συρίας δεν επέφερε καμία αλλαγή». Η άποψη του Δικαστή Landau επιβεβαιώθηκε και από το Ανώτατο Δικαστήριο του Ισραήλ. Βλ. A.G. of Israel v. El-Turani, 18 ILR, Opinion of Landau J., 18 ILR 167, και Israel Supreme Court, Opinion of Vitkan J., 18 ILR 168. Βλ. ακόμα Scobbie I.- Hibbin S., 'The Israel- Palestine Conflict in International Law: Territorial Issues', US/Middle East Project, 2009, σελ. 49-50.

Υποστηρικτική της θέσης του Brownlie είναι και απόφαση του Δ.Δ.Δ.Δ. Στην Υπόθεση Wimbledon, το Δικαστήριο επεσήμανε ότι «[...] το γεγονός που παραμένει είναι πως η Γερμανία πρέπει να υποταχθεί σε ένα σημαντικό περιορισμό της άσκησης των κυριαρχικών δικαιωμάτων της στο Κανάλι του Κίελου, τα οποία κανένας δεν αμφισβητεί. Αυτό αποτελεί έναν επαρκή λόγο για την περιοριστική ερμηνεία, σε περίπτωση αμφιβολίας, της διάταξης που παράγει έναν τέτοιο περιορισμό. [...] Το Δικαστήριο αρνείται να δει στην σύναψη μιας Συνθήκης με την οποία ένα Κράτος αναλαμβάνει να δράσει ή να απέχει από μια συγκεκριμένη πράξη, μια παράδοση της κυριαρχίας του. Χωρίς αμφιβολία κάθε σύμβαση που δημιουργεί μια υποχρέωση τέτοιου είδους, δημιουργεί έναν περιορισμό στην άσκηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων ενός κράτους, με την έννοια πως απαιτεί την άσκησή τους με έναν συγκεκριμένο τρόπο. Αλλά το δικαίωμα συμμετοχής σε διεθνείς δεσμεύσεις αποτελεί ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα της Κρατικής κυριαρχίας»²³⁶.

Το Δ.Δ.Δ.Δ. διαχώρισε πλήρως τον τίτλο της κυριαρχίας ενός κράτους από τυχόν περιορισμούς στη δυνατότητα της ελεύθερης άσκησης των κυριαρχικών δικαιωμάτων βάσει συνθήκης, απαιτώντας την στενή ερμηνεία τέτοιων περιοριστικών διατάξεων. Επιπρόσθετα, στην υπόθεση της λίμνης Lanoux, το Μόνιμο Διαιτητικό Δικαστήριο σημείωσε ότι «η εδαφική κυριαρχία λειτουργεί ως τεκμήριο. Κάμπτεται μεν ενώπιον των διεθνών υποχρεώσεων, αλλά μόνο εφόσον υπάρχουν συγκεκριμένες διεθνείς υποχρεώσεις»²³⁷.

Ο Ahlstrom θεωρεί πως «αφού η εγκατάσταση μιας αποστρατικοποιημένης (ή ουδετεροποιημένης) ζώνης δεν επηρεάζει τον τίτλο της κυριαρχίας στην εν λόγω περιοχή και δεν επηρεάζει την άσκηση της εντεταλμένης ή επιβεβλημένης δικαιοδοσίας, είναι καλύτερο αυτές να αντιμετωπίζονται ως περιορισμοί στην ικανότητα ενός κράτους να δράσει, χωρίς να θίγουν τον πραγματικό τίτλο κυριαρχίας ως προς την περιοχή»²³⁸.

²³⁶ Wimbledon Case: Great Britain, France, Italy and Japan v. Germany (1923), PCIJ Rep. Series A No 1, Permanent Court of International Justice.

²³⁷ 'Lake Lanoux Arbitration, France v. Spain', (1957) 12 R.I.A.A. 281, Permanent Court of Arbitration. Σχετικά με την κρατική κυριαρχία βλ. ακόμα την υπόθεση Island of Palmas Arbitration: The Netherlands v. United States of America, (1928) 2 RIAA 829, Permanent Court of Arbitration (Sole Arbitrator: Max Huber).

²³⁸ Ahlstrom Ch., ο.π., σελ. 43- 44. Βλ. ακόμα και Bailey S.D. (ο.π., σελ 520), σύμφωνα με τον οποίο: «Όλες οι μορφές μη στρατιωτικών περιοχών που περιγράφηκαν ανωτέρω (σχετικά με τις Συμφωνίες Ανακωχής του 1949), εκφράζουν έναν ενδιαφέρον τύπο περιορισμού στην κυριαρχία, υπό την άποψη πως περιορίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία σε αυτό που διεκδικείται από κάποιο μέρος ως δικό του έδαφος, καθώς και την ανάπτυξη στρατιωτικών δυνάμεων. Αρκετές από αυτές περιλαμβάνουν επίσης την παρουσία τρίτου μέρους (π.χ. ΟΗΕ), χωρίς εδαφικά δικαιώματα υπό την κλασική έννοια του όρου. [...] Ωστόσο, αυτές

Έτσι, οι συγκεκριμένοι περιορισμοί προέρχονται από μια συμβατική δέσμευση, δημιουργώντας μια διεθνή υποχρέωση στα κράτη, υπό το πλαίσιο των κανόνων του διεθνούς δικαίου. Αυτή η υποχρέωση είναι που ουσιαστικά περιορίζει την άσκηση της εθνικής κυριαρχίας σχετικά με την κατασκευή οχυρώσεων και τη διατήρηση εξοπλισμών και στρατευμάτων σε μια εδαφική ζώνη, αλλά όχι τον τίτλο της κυριαρχίας²³⁹. Δηλαδή, υποστηρίζεται πως, η αποστρατικοποίηση αποτελεί ένα καθεστώς που προέρχεται από την σύναψη διεθνούς συμφωνίας, και που μέσα από αυτή τη συμφωνία καθορίζεται και ο νομικός της χαρακτήρας που ακολουθεί τους κανόνες και τους περιορισμούς που θέτει το Δίκαιο των Συνθηκών. Τα συμβαλλόμενα μέρη είναι ελεύθερα να αποδώσουν στην εν λόγω συμφωνία το περιεχόμενο του θεσμού, τους όρους από τους οποίους θα διέπεται καθώς και τα απαραίτητα μέσα για την εφαρμογή του. Ωστόσο, τονίζεται πως σε κάθε περίπτωση αποστρατικοποίησης πρέπει να μελετώνται οι όροι και προϋποθέσεις υπό τις οποίες καθιερώνεται ο θεσμός, καθώς θεωρείται ότι κάθε συμφωνία που δημιουργεί το καθεστώς είναι ιδιαίτερη και πρέπει να εξετάζονται ξεχωριστά τα χαρακτηριστικά που αυτή περιέχει καθώς και οι συνθήκες υπό τις οποίες συνομολογήθηκε.

Παραδείγματος χάριν, η κυριαρχία του Αρχιπελάγους Σβάλμπαρντ, το οποίο είναι και αποστρατικοποιημένο, ανήκει στη Νορβηγία βάσει του Άρθρου 1 της σχετικής Συνθήκης του 1920. Το Νορβηγικό κράτος θεωρεί πως ο τίτλος της κυριαρχίας του περιλαμβάνει και επεκτείνεται στον πλήρη έλεγχο κάθε είδους στρατιωτικής και αμυντικής δραστηριότητας στην περιοχή. Ωστόσο, αναγνωρίζει πως το Άρθρο 9 της Συνθήκης επιβάλλει ορισμένους περιορισμούς στην ελεύθερη άσκηση αυτής, αναφορικά και μόνο με τη δημιουργία ή εγκατάσταση ναυτικών βάσεων και οχυρώσεων μόνο όμως για πολεμικούς σκοπούς²⁴⁰.

οι περιοχές δεν περιέχουν μοιρασμένη κυριαρχία υπό την κανονική έννοια του όρου. Τα Η.Ε. έχουν δυνάμεις που τους απονεμήθηκαν βάσει της συμφωνίας μεταξύ των μερών. [...] Τα ιδιαίτερα νομικά καθεστώτα για τις ανωτέρω μη-στρατιωτικές περιοχές, δεν επηρεάζουν την κυριαρχία».

²³⁹ Δεν θεωρείται αδύνατο ότι ένα καθεστώς αποστρατικοποίησης μπορεί να συνιστά καθεστώς διεθνούς δουλείας δημιουργώντας δικαιώματα υπέρ τρίτου ή τρίτων μέσα από την ίδια τη συνθήκη που καθιερώνει το καθεστώς. Αυτό όμως κρίνεται κάθε φορά ξεχωριστά από τους όρους που θα περιέχει μια συμφωνία που καθιερώνει τον θεσμό της αποστρατικοποίησης. Ροζάκης Χ.- κ.α., *‘Η αποστρατικοποίηση των ελληνοτουρκικών συνόρων’*, ο.π., σελ. 18-19.

²⁴⁰ Norwegian Ministry of Justice and the Police, Report No. 9 (1999- 2000) και Report No. 22 (2008-2009) to the Storting Concerning Svalbard.

II. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ ΚΑΙ Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Μια ακόμα διαφορετική γνώμη σχετικά με το νομικό χαρακτήρα της αποστρατικοποίησης, είναι ότι αποτελεί ένα «αντικειμενικό καθεστώς (*objective regime*)» το οποίο ισχύει έναντι όλων (*erga omnes*), ακόμα δηλαδή και έναντι τρίτων κρατών²⁴¹. Τα αντικειμενικά καθεστώτα, θεωρείται²⁴² πως έχουν σκοπό να υπηρετούν το γενικό συμφέρον δημιουργώντας με μόνιμο τρόπο δικαιώματα υπέρ όλων των κρατών από συνθήκες οι οποίες καθιέρωναν την ελεύθερη ναυσιπλοΐα από διεθνή στενά, διώρυγες ή ποτάμια, από συνθήκες Ειρήνης ή από συνθήκες που όριζαν την αποστρατικοποίηση περιοχών²⁴³. Δηλαδή, σε όλες αυτές τις περιπτώσεις δημιουργείται μια κατάσταση αναφορικά με μια δεδομένη περιοχή από πολυμερή συνήθως συνθήκη, η οποία παρέχει οφέλη και σε τρίτα κράτη εκτός από τα άμεσα συμβαλλόμενα σε αυτή μέρη. Ως τέτοιου γενικού ενδιαφέροντος θεωρήθηκαν τα νησιά Άαλαντ όπως αποφάνθηκε η Επιτροπή Νομομαθών της Κ.τ.Ε. το 1920. Η Επιτροπή αναγνώρισε ως ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος τους κανόνες της Συνθήκης του 1856 σχετικά με την αποστρατικοποίηση των νησιών. Επίσης η Επιτροπή αναγνώρισε ότι οι Μεγάλες Δυνάμεις προσπάθησαν να δημιουργήσουν ένα αληθινό αντικειμενικό δίκαιο, τα αποτελέσματα του οποίου θα ήταν αισθητά και πέρα από τα συμβαλλόμενα μέρη²⁴⁴. Κατά τον McNair: «είναι γεγονός πως ορισμένες συνθήκες επιδρούν και πέρα από τα συμβαλλόμενα σε αυτή μέρη, ωστόσο δεν μπορεί να ειπωθεί ότι έχουν βρει μια συγκεκριμένη θέση σε κάποια αναγνωρισμένη νομική κατηγορία»²⁴⁵. Κατά τον Brownlie, η αποστρατικοποίηση αναφέρεται θεωρητικά σαν

²⁴¹ Το Άρθρο 2ξ της 'Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969)', ορίζει ως «τρίτο κράτος» αυτό το οποίο δεν είναι μέρος της Συνθήκης. Βιέννη, 23 Μαΐου 1969, τέθηκε εν ισχύ στις 27 Ιανουαρίου 1980, UNTS, Vol. 1155, σελ. 331, ΝΔ 402/ 1974, ΦΕΚ Α' 141. Εφεξής Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969)

²⁴² UN Doc. A/CN.4.167 Third Rep. by special Rapporteur Sir H. Waldock, σελ. 26- 30.

²⁴³ Βλ. σχετικά Ragazzi M., 'The concept of international obligations erga omnes', Oxford University Press, 1st ed., 1997, Tams J. Ch., 'Enforcing Obligations erga omnes in international law', Cambridge University Press, 1st ed., 2005, Fitzmaurice M., 'Third Parties and the Law of the Treaties', Max Planck Yearbook of the United Nations, Vol. 6, Kluwer Law International, Netherlands, 2002, σελ. 37-137, Aust A., 'Modern Treaty Law and Practice', Cambridge University Press, 1st. ed., 2000, De Arechaga E. J., 'Treaty Stipulations in Favor of Third States', A.J.I.L., Vol. 50, No. 2, 1956, σελ. 338- 357, Brownlie I., ο.π. σελ. 622- 635, Shaw M.N., ο.π., σελ. 834- 836, Ahlstrom Ch., ο.π., σελ. 48.

²⁴⁴ Fitzmaurice M., ο.π., σελ. 96- 100. Βλ. και Hannikainen L., ο.π., σελ. 620-626.

²⁴⁵ Ο McNair υπήρξε υποστηρικτής και ο κύριος συνήγορος της θεωρίας των αντικειμενικών καθεστώτων και της δεσμευτικής ισχύς τους προς τρίτα κράτη. Βλ. McNair A., 'The Law of the Treaties', Clarendon Press, Oxford, 1961.

παράδειγμα των «αντικειμενικών καθεστώτων» που επιβάλλονται με συνθήκη, αλλά όμως τα καθεστώτα αυτά δεν έχουν θέση στο κρατούν διεθνές δίκαιο²⁴⁶.

Το δόγμα των αντικειμενικών καθεστώτων ήταν γνωστό στην θεωρία και την πρακτική του διεθνούς δικαίου πολύ πριν η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου ασχοληθεί με το θέμα²⁴⁷. Ωστόσο, η προβληματική γύρω από το δόγμα, διευθετήθηκε από την ΕΔΔ κατά τη σύνταξη Σχεδίου Συμβάσεως περί του Δικαίου των Συνθηκών το 1966²⁴⁸. Αρχικά υπήρχε διαφωνία στους κόλπους της ΕΔΔ σχετικά με το συγκεκριμένο ζήτημα²⁴⁹. Μερικά μέλη της επιτροπής θεώρησαν ότι η έννοια των αντικειμενικών καθεστώτων υφίσταται στο διεθνές δίκαιο και υποστήριξαν ότι συνθήκες που εμπίπτουν σε αυτή την κατηγορία είναι συνθήκες που αφορούν την ουδετεροποίηση ή την αποστρατικοποίηση συγκεκριμένων περιοχών και συνθήκες που διασφαλίζουν την ελευθερία της ναυσιπλοΐας σε διεθνείς ποταμούς ή θαλάσσιες διόδους. Άλλα μέλη, ενώ αναγνώρισαν ότι σε ορισμένες περιπτώσεις, δικαιώματα και υποχρεώσεις που απορρέουν από συνθήκη μπορεί να ισχύουν *erga omnes*, δεν θεώρησαν ότι αυτές οι περιπτώσεις απέρρεαν από κάποια ιδιαίτερη αρχή ή θεσμό του δικαίου των Συνθηκών²⁵⁰. Οι συζητήσεις της ΕΔΔ αναφορικά με το ζήτημα, φάνηκε να απορρίπτουν σκέψεις που αναπτύχθηκαν και βασίστηκαν στην νομολογία και τα δόγματα του 19^{ου} αιώνα. Τελικά, η ΕΔΔ αποφάσισε να μην προτείνει κάποια σχετική με αυτές τις έννοιες διάταξη στο σύγχρονο διεθνές δίκαιο, και θεώρησε πως τα Άρθρα 36 και 38 της Συνθήκης της Βιέννης, προσέφεραν έναν επαρκή μηχανισμό επεξήγησης της νομικής φύσης των αντικειμενικών καθεστώτων. Η αιτιολογία αυτής της απόφασης στηρίχθηκε στην γενική αρχή '*pacta tertiis nec nocent nec prosunt*', δηλαδή ότι μια συνθήκη εφαρμόζεται μόνο μεταξύ των κρατών μερών. Η γενική αυτή αρχή διατυπώθηκε τελικά στο Άρθρο 34 της Σύμβασης της Βιέννης το οποίο και ορίζει ότι «μια συνθήκη δεν δημιουργεί δικαιώματα ή υποχρεώσεις για ένα τρίτο κράτος χωρίς τη συγκατάθεσή του»²⁵¹. Ουσιαστικά ο γενικός αυτός κανόνας αποτελεί και τον βασικό τρόπο προσέγγισης του ζητήματος από την

²⁴⁶ Brownlie I., ο.π., σελ. 623.

²⁴⁷ Βλ. Fitzmaurice M., ο.π., σελ. 67- 72.

²⁴⁸ Ybk of ILC, Vol. II, 1966, σελ. 231.

²⁴⁹ Αναφορικά με τις διαφορετικές προτάσεις επί του θέματος βλ. UN Doc. A/CN.4/130 Fifth Rep. by special Rapporteur Sir G. Fitzmaurice και UN Doc. A/CN.4.167 Third Rep. by special Rapporteur Sir H. Waldock.

²⁵⁰ Ybk of I. L. C., Vol. II, 1966, σελ. 231.

²⁵¹ Άρθρο 34 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969).

πλευρά του διεθνούς δικαίου, και είναι το αποτέλεσμα της συγκατάθεσης και της κυριαρχίας των ανεξαρτήτων κρατών. Με άλλα λόγια, οι συνθήκες εφαρμόζονται μόνο μεταξύ των συμβαλλομένων μερών και δημιουργούν δικαιώματα και υποχρεώσεις μόνο γι' αυτά. Οι λόγοι μπορούν να αναζητηθούν στις θεμελιώδεις αρχές της κυριαρχίας και της ανεξαρτησίας των κρατών καθώς αυτά συναινούν στους κανόνες μιας συνθήκης που θα γίνουν μέλη και από τους οποίους θα δεσμεύονται²⁵².

Ένα τελευταίο θέμα που προκύπτει σχετικά με τον νομικό χαρακτήρα του θεσμού της αποστρατικοποίησης, είναι τρεις προϋποθέσεις που πρέπει να διέπουν το καθεστώς. Αυτές είναι η αμοιβαιότητα, η σχετικότητα και η ελεύθερη βούληση. Οι τρεις αυτές αρχές έχουν προκύψει εμπειρικά μέσα από τα παραδείγματα της διεθνούς πρακτικής. Συνολικά, θεωρείται πως πρέπει να αποτελούν τη βάση μιας συμφωνίας που δημιουργεί ένα καθεστώς αποστρατικοποίησης. Δηλαδή όλες μαζί πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και να συνθέτουν από κοινού την προϋπόθεση για την εύρυθμη λειτουργία, την συνεπή εφαρμογή, την αποτελεσματικότητα και την επιτυχία μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης²⁵³. Ωστόσο, οι τρεις αυτές αρχές δεν αποτελούν κανόνες νομικά δεσμευτικούς που εφαρμόζονται σε κάθε συμφωνία που καθιερώνει την αποστρατικοποίηση. «Δεν αποτελούν σχηματισμένο εθνικό δίκαιο, γενικά αποδεκτό [...] Αποτελούν απλές αρχές, στην ουσία προϋποθέσεις εμπειρικές επιτυχούς εφαρμογής, που η θεωρία έχει επισημάνει και στην τήρηση των οποίων προσπαθεί να στρέψει την πρακτική»²⁵⁴.

Πιο συγκεκριμένα, η αμοιβαιότητα συνεπάγεται την εφαρμογή της αποστρατικοποίησης στα εδάφη και των δύο (ή περισσότερων) κρατών για τα οποία θεσπίζεται το καθεστώς. Δηλαδή προϋποθέτει την δημιουργία αποστρατικοποιημένων ζωνών και από τις δύο πλευρές του κοινού συνόρου ή της γραμμής ανακωχής των εμπολέμων κρατών. Η αμοιβαιότητα εξασφαλίζει την αίσθηση δικαίου καθώς και της ίδιας και ίσης αντιμετώπισης και μεταχείρισης των συμβαλλομένων μερών, θέτοντας σε πιο γερές βάσεις το αίτημα της ασφάλειας στην συγκεκριμένη περιοχή. Με τον τρόπο

²⁵² Παρόλ' αυτά, συνθήκες οι οποίες αποτελούν πια μέρος του εθνικού διεθνούς δικαίου, αναγνωρίζονται ως δεσμευτικές για όλα τα κράτη, συμβαλλόμενα και μη στην εν λόγω συνθήκη, όπως για παράδειγμα οι Συμβάσεις της Χάγης σχετικά με τις ένοπλες συγκρούσεις. Shaw, M.N., ο.π. σελ. 928-930, Oppenheim's International Law, ο.π., σελ. 126, Brownlie, I., ο.π. σελ. 623, Aust A., 'Modern Treaty Law and Practice' ο.π., σελ. 207- 210. Ωστόσο, είναι γεγονός πως ο θεσμός της αποστρατικοποίησης δεν έχει ισχύ εθνικού δικαίου και ως εκ τούτου δεν εμπίπτει σε αυτήν την κατηγορία συνθηκών.

²⁵³ Ροζάκης Χ. κ.α., 'Η αποστρατικοποίηση των ελληνοτουρκικών συνόρων', ο.π., σελ. 20- 27, Bar- Yaakov N., ο.π., σελ. 319.

²⁵⁴ Ροζάκης Χ. κ.α., 'Η αποστρατικοποίηση των ελληνοτουρκικών συνόρων', ο.π., σελ. 26.

αυτό, όλα τα μέρη δεσμεύονται από τις ίδιες υποχρεώσεις και κατ' επέκταση εξαλείφονται τυχόν φόβοι ή δυσπιστίες ανάμεσα τους²⁵⁵.

Η σχετικότητα συνεπάγεται ότι κατά την οριοθέτηση της αποστρατικοποιημένης ζώνης και τον σχηματισμό του καθεστώτος, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι ειδικότερες περιστάσεις που επικρατούν στη συγκεκριμένη εδαφική ζώνη. Ουσιαστικά, η σχετικότητα προτρέπει στην εξέταση παραγόντων όπως γεωγραφικοί, στρατηγικοί, πολιτικοί και εθνολογικοί που υπάρχουν στην περιοχή όπου θα εφαρμοστεί το καθεστώς της αποστρατικοποίησης, ώστε να αποφευχθούν τυχόν ανισότητες μεταξύ των συμβαλλομένων και να καταστεί ο θεσμός πιο ελαστικός. Τέλος, ελεύθερη βούληση σημαίνει ότι το καθεστώς δεν πρέπει να αποτελεί προϊόν πιέσεων –ψυχολογικών, οικονομικών, στρατιωτικών, πολιτικών-, αλλά αντίθετα προϋποθέτει ότι υπάρχει η ελεύθερη συγκατάβαση των κρατών στις διατάξεις της συμφωνίας που δημιουργεί ένα καθεστώς αποστρατικοποίησης. Δεδομένου πως ο θεσμός της αποστρατικοποίησης έχει άμεση επίδραση σε ένα μέρος της κυριαρχίας ενός κράτους, πρέπει το κράτος ή τα κράτη να συναινούν με τη θέλησή τους σε αυτόν τον σημαντικότερο περιορισμό²⁵⁶.

Η ακριβής νομική φύση του θεσμού της αποστρατικοποίησης και οι επακόλουθες δεσμεύσεις των κρατών στο έδαφος των οποίων επιβάλλεται, έχει αποτελέσει ζήτημα που εγείρει αρκετές αμφισβητήσεις ανάμεσα στους θεωρητικούς του διεθνούς δικαίου. Οι αμφισβητήσεις αυτές ξεκινούν από τις διαφωνίες σχετικά με τις έννοιες της διεθνούς δουλείας και των αντικειμενικών καθεστώτων, καθώς και τη θέση αυτών στο υπάρχον διεθνές δίκαιο. Μπορεί όμως να αποδοθεί στον θεσμό της αποστρατικοποίησης ένας νομικός χαρακτηρισμός ο οποίος από μόνος του δεν έχει σταθερή και κοινά αποδεκτή βάση στο κρατούν διεθνές δίκαιο, από τη στιγμή μάλιστα που η αποστρατικοποίηση αποτελεί ένα καθεστώς που επηρεάζει άμεσα το ευαίσθητο θέμα της ελεύθερης άσκησης της κυριαρχίας του κράτους και κατ' επέκταση απαιτείται η περιοριστική ερμηνεία

²⁵⁵ Εξάλλου, πρακτικά η επιζητούμενη ασφάλεια σε μια περιοχή μπορεί εύκολα να διαταραχθεί από την στιγμή που το αποστρατικοποιημένο κράτος βρίσκεται αντιμέτωπο ή νιώθει απειλή από την ύπαρξη στρατευμάτων του αντιπάλου στα κοινά τους σύνορα.

²⁵⁶ Ροζάκης Χ.- κ.α., *‘Η αποστρατικοποίηση των ελληνοτουρκικών συνόρων’*, ο.π., σελ. 20- 26, Erich ο.π., σελ. 615- 631, Bar- Yaakov N., ο.π., σελ. 319. Στο σημείο αυτό υπενθυμίζουμε το Άρθρο 52 της Συνθήκης της Βιέννης του 1969, σύμφωνα με το οποίο: *«μια συνθήκη είναι άκυρη εάν η συνολολόγησή της έχει επιτευχθεί με την απειλή ή χρήση βίας κατά παράβαση των αρχών του διεθνούς δικαίου που βρίσκονται ενσωματωμένοι στον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών»*. Το συγκεκριμένο Άρθρο ενισχύει την αρχή της ελεύθερης βούλησης για την υπογραφή μιας συνθήκης αποστρατικοποίησης, δεδομένου ότι σε αρκετές περιπτώσεις ο θεσμός αποτέλεσε το αντικείμενο επιβολής από τον νικητή στον ηττημένο μιας ένοπλης σύρραξης, με αποτέλεσμα την παραβίαση ή την καταγγελία των σχετικών συμφωνιών.

τέτοιων διατάξεων; Αντίθετα, η προσφυγή στην ιδιαίτερη συνθήκη που καθιερώνει ένα καθεστώς αποστρατικοποίησης, η μελέτη της πρόθεσης των μερών και η ερμηνεία αυτής ως ξεχωριστής υπό το πρίσμα των πολιτικών ή άλλων περιστάσεων που περιβάλλουν αυτή, επιβεβαιώνεται για ακόμα μια φορά. Παραδείγματος χάριν, στον ευρωπαϊκό χώρο, η Επιτροπή Νομομαθών θεώρησε πως η Σύμβαση του 1856 αναφορικά με τα νησιά Άαλαντ δημιουργούσε ένα ειδικό διεθνές καθεστώς που αναγνωρίστηκε υπέρ των ευρωπαϊκών συμφερόντων και βάση του Άρθρου 9 της Σύμβασης του 1921, ωστόσο κάτι τέτοιο αναγνωρίζεται εξαιρετικά σπάνια στα σχετικά κείμενα²⁵⁷. Περαιτέρω, στη μεταπολεμική περίοδο, οι συμφωνίες ειρήνης ή κατάπαυσης του πυρός που δημιουργούν αποστρατικοποιημένες ζώνες, ενώ συνάπτονται υπό το πλαίσιο του ΟΗΕ με σκοπό την αποκατάσταση και την εξασφάλιση της ειρήνης και εντάσσονται σε κάποιο συλλογικό σύστημα επίβλεψής, δεν φαίνεται να επηρεάζουν ούτε τον τίτλο της κυριαρχίας αλλά ούτε και να δημιουργούν δικαιώματα υπέρ τρίτων. Δεδομένου μάλιστα ότι στα σύγχρονα δεδομένα, η διατήρηση της ειρήνης βασίζεται στην εξασφάλιση της κυριαρχίας και της ισότητας των κρατών υπό τις αρχές που θέτει ο ΧΗΕ, φαντάζει αδιανόητη η παροχή οφελών σε τρίτα κράτη σε βάρος της κυριαρχίας άλλου κράτους χωρίς την προηγούμενη συγκατάθεσή του²⁵⁸.

Τουτέστιν, ο θεσμός της αποστρατικοποίησης τείνει περισσότερο να αποτελεί μια συμβατική δέσμευση η οποία, όπως κάθε άλλη διεθνή συμφωνία, διέπεται από τη Σύμβαση της Βιέννης περί του Δικαίου των Συνθηκών (1969). Η ίδια η Σύμβαση θέτει τους κανόνες που πρέπει να ακολουθούνται και τις κατευθυντήριες οδηγίες σχετικά με προβλήματα ερμηνείας που είναι πιθανόν να ανακύψουν. Κάθε συμφωνία που δημιουργεί καθεστώς αποστρατικοποίησης είναι ιδιαίτερη και ως τέτοια πρέπει να ερμηνεύεται. Σε κάθε περίπτωση πρέπει να εξετάζονται ξεχωριστά τα χαρακτηριστικά που αυτή περιέχει, να μελετώνται οι συνθήκες –γεωγραφικές, πολιτικές, στρατιωτικές– και προϋποθέσεις υπό τις οποίες καθιερώνεται και σε συνδυασμό με τις αρχές της

²⁵⁷ Εκτός από την περίπτωση των νησιών Άαλαντ, μόνο ένα ακόμα παρόμοιο παράδειγμα μπορεί να επιβεβαιωθεί στον ευρωπαϊκό χώρο, από όπου και ξεκίνησε η εφαρμογή του θεσμού. Χαρακτηριστικά, η Συνθήκη του Βερολίνου το 1878, η οποία όριζε ότι όλες οι υπάρχουσες οχυρώσεις στον Δούναβη θα καταστραφούν και δεν θα κατασκευαστούν νέες, ανέφερε συγκεκριμένα πως το καθεστώς αναγνωρίστηκε ρητά ως ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος εφόσον εξασφάλιζε την ελεύθερη ναυσιπλοΐα του ποταμού. Βλ. *'Treaty between Great Britain, Germany, Austria, France, Italy, Russia, and Turkey for the Settlement of Affairs in the East'*, Βερολίνο, 13 Ιουλίου 1878, A.J.I.L., Suppl., Vol. 2, No. 4, 1908, Άρθρο LII, σελ. 420. Βλ. ακόμα Ahlstrom Ch., ο.π., σελ. 55, σημ. 28.

²⁵⁸ Βλ. Bar- Yaakov N., ο.π., σελ. 337- 338, Bailey S., ο.π., σελ. 520-521.

Σύμβασης της Βιέννης να μπορούμε να αποδίδουμε έναν νομικό χαρακτηρισμό βάσιμο και κοινά αποδεκτό. Αυτή η διαπίστωση βέβαια δεν αποκλείει την πιθανότητα συνομολόγησης μιας συμφωνίας αποστρατικοποίησης, η οποία να παρέχει δικαιώματα σε τρίτα μέρη, εφόσον αυτή είναι η βούληση των συμβαλλομένων μερών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ

I. Η ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ

Κατά το διάστημα του Μεσοπολέμου, το πολιτικό- στρατιωτικό κλίμα που επικρατούσε ήταν ιδιαίτερα τεταμένο λόγω των συνεχών συρράξεων τις δεκαετίες που είχαν προηγηθεί, με αποκορύφωμα το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Την περίοδο αυτή, οι ενέργειες της διεθνούς κοινωνίας ήταν συγκεντρωμένες αφενός, στην προσπάθεια για τον περιορισμό των διαφορών μεταξύ των κρατών, έστω και των τοπικών, που δυνητικά θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε νέες συρράξεις, και αφετέρου στην αναζήτηση τρόπων για την καταπολέμηση και τον περιορισμό της βίας, που θα εξασφάλιζαν μια διαρκή διεθνή ειρήνη, ασφάλεια και ευημερία των πολιτών. «Ως διεθνής ασφάλεια νοείται η απουσία κάθε φόβου επίθεσης» είναι ο ορισμός που έδωσε ο καθηγητής Διεθνούς Δικαίου Ν. Πολίτης²⁵⁹. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, μέσα δηλαδή από τις συλλογικές και θεσμικά οργανωμένες προσπάθειες της διεθνούς κοινωνίας ενδυναμώνεται η διάθεση για τον γενικό αποκλεισμό των διεθνών συρράξεων, ο πόλεμος περνά γρήγορα στην παρανομία και αναζητούνται τα γενικότερα μέτρα που θα ενισχύσουν τη διεθνή ειρήνη. Ένα από τα μέτρα λοιπόν που εξετάστηκαν προς τη συντονισμένη αυτή κατεύθυνση για την διατήρηση της ειρήνης, ήταν και το καθεστώς της αποστρατικοποίησης.

²⁵⁹ Αναφέρεται στον Erich R., ο.π., σελ. 591.

1. Η Κοινωνία των Εθνών

Το 1919, αμέσως μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, ιδρύθηκε στο Παρίσι η Κοινωνία των Εθνών (Κ.τ.Ε). Η ίδρυσή της σημείωσε σταθμό στην εξέλιξη των διεθνών σχέσεων, καθώς υπήρξε η πρώτη προσπάθεια για συνεννόηση όλων των κρατών πάνω στα προβλήματα που απασχολούσαν την ανθρωπότητα, ενώ επέδρασε καταλυτικά και στον τρόπο οργάνωσης της διεθνούς κοινότητας και στους υφιστάμενους θεσμούς του διεθνούς δικαίου. Σκοπός της Κ.τ.Ε., όπως αναφερόταν και στο Προοίμιο του Συμφώνου²⁶⁰ της, που υπογράφηκε στις 28 Απριλίου 1919, ήταν «η προώθηση της διεθνούς συνεργασίας και η επίτευξη της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας». Το Σύμφωνο κατέστησε τον οργανισμό κυρίαρχο παράγοντα διαφύλαξης της διεθνούς νομιμότητας σε θεσμικό επίπεδο. Για τον λόγο αυτό, δημιούργησε ρητές υποχρεώσεις, όπου τα κράτη-μέλη έπρεπε να υποβάλλουν τις διαφορές τους σε ειρηνικές μεθόδους επίλυσης, απαγορεύοντας παράλληλα την προσφυγή στον πόλεμο πριν από την εξάντληση των ειρηνικών μέσων. Επιπλέον, καλούσε τα κράτη στον αφοπλισμό, στην μείωση των στρατιωτικών εξοπλισμών στο χαμηλότερο δυνατό σημείο και στην πρόληψη του πολέμου μέσω της συλλογικής ασφάλειας, καθώς έτσι θα ήταν πιο εφικτή η διατήρηση της διεθνούς ειρήνης. Παρά τις αρχικές προσδοκίες ότι θα κατάφερνε να αντιμετωπίσει έντονες καταστάσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να μετατραπούν σε συρράξεις σε συνδυασμό με μερικές επιτυχίες του Οργανισμού κατά τα πρώτα χρόνια των εργασιών του, η Κ.τ.Ε έχασε με την άροδο του χρόνου την αποτελεσματικότητά της, τερματίζοντας τις εργασίες της τον Απρίλιο του 1946²⁶¹.

Παρόλ' αυτά, ο θεσμός της αποστρατικοποίησης ήταν ένα από τα εργαλεία της Κ.τ.Ε που εξετάστηκε στο πλαίσιο μιας γενικής προσπάθειας αφοπλισμού, ώστε να δημιουργηθούν οι κατάλληλες διεθνείς συνθήκες που θα εξασφάλιζαν το ζητούμενο της ασφάλειας. Κατά τη διάρκεια συζητήσεων για τη μείωση και τον περιορισμό των εξοπλισμών που πραγματοποιήθηκαν εντός της Κ.τ.Ε, κατατέθηκε ένα προσχέδιο για τη

²⁶⁰ ΣΝ 2084/1920 ΦΕΚ Α' 58.

²⁶¹ Frederick P., Sir, *'The League of Nations'*, Clark, New Jersey, 2003, Henig R. B., *'The League of Nations'*, Oliver and Boyd, Edinburgh, 1973, Rappard W.E., *'The Evolution of the League of Nations'*, American Political Science Review, Vol. 21, No.4, 1927, σελ. 792-826, Bowett D.W., *'The Law of International Institutions'*, Stevens and Sons, London, 4th ed., 1982, Bennett L.A., *'International Organizations: Principles and Issues'*, Prentice Hall, New Jersey, 5th ed., 1991, Armstrong D.-Lloyd L.-Redmond J., *'From Versailles to Maastricht: International Organisation in the Twentieth Century'*, MacMillan, London, 1st ed., 1996, Νάσκου-Περράκη Π., *'Δίκαιο των Διεθνών Οργανισμών'*, Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 1990.

σύναψη συμφωνίας αμοιβαίας βοήθειας ώστε να ενδυναμωθεί το σύστημα της συλλογικής ασφάλειας. Το 1923, ο λόρδος Σέσιλ υπέβαλε στη Προσωρινή Μικτή Επιτροπή για την Μείωση των Εξοπλισμών, ένα λεπτομερές υπόμνημα προτεινόμενων μέτρων σχετικά με τη δημιουργία αποστρατικοποιημένων ζωνών, διευκρινίζοντας ότι: *«μια αποστρατικοποιημένη ζώνη πρέπει να έχει πλάτος τουλάχιστον πενήντα χιλιομέτρων. Κανένα είδος στρατιωτικών οχυρώσεων δεν πρέπει να κατασκευάζονται εντός αυτής. Η στρατολόγηση ή η στρατιωτική εκπαίδευση του πληθυσμού που βρίσκεται εντός της ζώνης πρέπει να απαγορεύεται. Δεν πρέπει να βρίσκονται στη ζώνη αυτή στρατόπεδα ή στρατιωτικά κτίρια ή πυρομαχικά. Η επιβεβαίωση αυτών των όρων θα πρέπει να επιβλέπεται από Επίτροπο ή Επιτρόπους που θα διορίζονται από το Συμβούλιο της Κ.τ.Ε., θα διαμένουν εντός της ζώνης και θα έχουν το δικαίωμα να επιθεωρούν την ζώνη»*²⁶².

Κατά την άποψη του Λόρδου Σέσιλ, η δημιουργία αποστρατικοποιημένων ζωνών θα βοηθούσε στον καθορισμό του επιτιθέμενου κράτους, στην καθυστέρηση μιας επίθεσης ή την αποτροπή της έναρξης εχθροπραξιών μέσα από την παρεμπόδιση της άμεσης επαφής των ενόπλων δυνάμεων των πιθανών εμπολέμων. Οι προτάσεις όμως του Λόρδου Σέσιλ δεν έγιναν αποδεκτές από την Επιτροπή, καθώς τα μέλη της αμφισβήτησαν την δύναμη του συστήματος της αποστρατικοποίησης. Η Επιτροπή θεώρησε πως το θύμα μιας ξαφνικής επίθεσης μπορεί να κερδίσει μερικές ώρες προειδοποίησης, όμως συγχρόνως θα στερηθεί το δικαίωμά του να προχωρήσει σε κατάλληλη χρήση των αμυντικών θέσεων που βρίσκονται κοντά στο όριο της ζώνης. Προχώρησε λέγοντας πως μια αποστρατικοποιημένη ζώνη δεν έχει αξία ως στρατιωτικό φράγμα. Στην καλύτερη περίπτωση μπορεί να ωφελήσει στην προειδοποίηση του ενός μέρους αναφορικά με τις εχθρικές προθέσεις το άλλου και να μειώσει τις πιθανότητες σύγκρουσης κρατώντας τα δύο μέρη σε απόσταση. Τέλος, η Επιτροπή θεώρησε πως το προτεινόμενο από τον Λόρδο Σέσιλ εύρος της αποστρατικοποιημένης ζώνης, δεν θα παρείχε μια αποτελεσματική εγγύηση από στρατιωτική άποψη εξαιτίας της ταχύτητας των σύγχρονων μέσων μεταφοράς²⁶³.

Τελικά, το Προσχέδιο Συνθήκης για Αμοιβαία Βοήθεια που κατατέθηκε από την Τέταρτη Συνέλευση της Κ.τ.Ε στις 25 Οκτωβρίου 1923 προς τα συμμετέχοντα κράτη,

²⁶² Σχετικά με την λεπτομερή πρόταση του Λόρδου Σέσιλ βλ. Erich R., ο.π., σελ. 617- 619, Bar- Yaakov N., ο.π., σελ. 321.

²⁶³ Erich R., ο.π., σελ. 619- 620, Bar- Yaakov N., ο.π., σελ. 321- 322.

περιείχε προβλέψεις για μελλοντικό αφοπλισμό και παροχή εγγυήσεων μέσω τοπικών συμμαχιών ενάντια σε κάθε επιθετικό πόλεμο, που πια στιγματιζόταν ως διεθνές έγκλημα. Οι αντιρρήσεις της Επιτροπής αναφορικά με τις προτάσεις του Λόρδου Σέσιλ, οδήγησαν στην υιοθέτηση πιο γενικών προτάσεων αναφορικά με τις αποστρατικοποιημένες ζώνες. Πιο συγκεκριμένα, το Προσχέδιο όριζε με το Άρθρο 9 ότι: «για να διευκολυνθεί η εφαρμογή της παρούσης συνθήκης, κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος μπορεί να διαπραγματευθεί διαμέσου του Συμβουλίου, με μία ή περισσότερες συνορεύουσες χώρες, για την δημιουργία αποστρατικοποιημένων ζωνών. Το Συμβούλιο με τη συνεργασία των αντιπροσώπων των ενδιαφερομένων μερών, ...θα εξασφαλίσει προηγουμένως ότι η δημιουργία της αποστρατικοποιημένης ζώνης, δεν καλεί σε μονομερείς θυσίες από στρατιωτική άποψη, εκ μέρους του ενδιαφερομένου Συμβαλλόμενου Μέρους»²⁶⁴. Ουσιαστικά, το θέμα των αποστρατικοποιημένων ζωνών συζητήθηκε μέσα στο γενικότερο πλαίσιο του αφοπλισμού. Θεωρήθηκε πως η δημιουργία των αποστρατικοποιημένων ζωνών θα αποτελούσε ένα μέσο περιορισμού ή εξάλειψης εξοπλισμών σε μια γεωγραφική ζώνη, το οποίο θα μπορούσε να προλάβει ή να αποτρέψει μια ένοπλη σύρραξη και να αυξήσει την ασφάλεια σε μια περιοχή. Ένα μέσο που όμως θα προερχόταν από διαπραγματεύσεις μεταξύ των ενδιαφερομένων κρατών και δεν θα επιβαλλόταν σε ένα κράτος, ενώ θα στηριζόταν στην αμοιβαιότητα για να αποφευχθούν οι «μονομερείς θυσίες». Σημαντικός ήταν και ο μεσολαβητικός ρόλος που επιφυλασσόταν στο Συμβούλιο της Κ.τ.Ε., δηλώνοντας την ενεργητική συμμετοχή του Οργάνου στα διακρατικά θέματα. Τελικά, το Προσχέδιο Συνθήκης απορρίφθηκε από τη Μεγάλη Βρετανία και τα Σκανδιναβικά κράτη, με αποτέλεσμα να μην υιοθετηθεί ποτέ²⁶⁵.

2. Το Πρωτόκολλο για την Ειρηνική Διευθέτηση των Διεθνών Διαφορών (1924)

Οι διατάξεις του Συμφώνου της Κ.τ.Ε. ήταν αρκετά αόριστες και αρκετά σημεία τους χρειαζόνταν περαιτέρω αποσαφήνιση. Για τον λόγο αυτό, πραγματοποιήθηκαν περαιτέρω συλλογικές προσπάθειες της διεθνούς κοινότητας για την εξασφάλιση και διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας. Έτσι τα κράτη προχώρησαν στην υιοθέτηση

²⁶⁴ Kelsen H., 'Collective Security under International Law', The Lawbook Exchange LTD, New Jersey, 5th ed., 2009, σελ. 229.

²⁶⁵ Gross L., 'Essays on International Law and Organization', Vol 2, Martinus Nijhoff, Hague, 1983, σελ. 315-317. Βλ. ακόμα: 'The Draft Treaty of Mutual Assistance', J.B.I.Int.Aff., Vol., 3, No. 2, 1924, σελ. 45-82, Erich, ο.π., σελ. 610.

και άλλων συμβατικών ρυθμίσεων για τον περιορισμό του πολέμου και γενικά της χρήσης βίας στις διεθνείς σχέσεις.

Το 1924 υπογράφηκε το Πρωτόκολλο για την Ειρηνική Διευθέτηση των Διεθνών Διαφορών, πιο γνωστό και ως Πρωτόκολλο της Γενεύης, το οποίο υιοθετήθηκε από τη Συνέλευση της Κ.τ.Ε. Η σημασία του έγκειται στο ότι τα κράτη-μέλη συμφωνούσαν να υποβάλλουν κάθε διαφορά που προέκυπτε σε διαιτησία και να μην προχωρήσουν σε πόλεμο, ενώ το Άρθρο 8 όριζε την υποχρέωση των συμβαλλομένων να απέχουν από οποιαδήποτε πράξη που θα μπορούσε να συνιστά απειλή χρήσης επιθετικής βίας. Τέλος, τα Άρθρα 9 και 10 πρότειναν και σύστηναν την ύπαρξη όμοιων αποστρατικοποιημένων ζωνών μεταξύ κρατών που αμοιβαία συναινούσαν, ως ένα μέσο για την αποτροπή επίθεσης και για την αποφυγή παραβιάσεων του Πρωτοκόλλου²⁶⁶. Επιπλέον το Άρθρο 9 όριζε ότι οι ήδη υπάρχουσες αποστρατικοποιημένες ζώνες ή αυτές που ίσως δημιουργηθούν μελλοντικά μεταξύ κρατών με αμοιβαία συμφωνία, θα μπορούσαν να τεθούν υπό ένα προσωρινό ή μόνιμο σύστημα επίβλεψης, το οποίο θα οργανωνόταν από το Συμβούλιο κατόπιν αιτήματος ενός ή περισσοτέρων γειτονικών κρατών, ενώ το Άρθρο 10 προέβλεπε ότι «..η παραβίαση των κανόνων που υπάρχουν για μια αποστρατικοποιημένη ζώνη θα θεωρούνταν ισοδύναμη με την προσφυγή στον πόλεμο (...)».

Για ακόμα μια φορά δινόταν έμφαση στον αποτρεπτικό ρόλο του καθεστώτος της αποστρατικοποίησης, καθώς και στην απαραίτητη συναίνεση των κρατών για την αμοιβαία εγκατάσταση αποστρατικοποιημένων ζωνών στα εδάφη τους. Ωστόσο, το Σύμφωνο δεν προχώρησε στην υιοθέτηση κοινών κανόνων αναφορικά με τον τρόπο εφαρμογής του καθεστώτος, παρά τις σχετικές προβλέψεις για την δημιουργία συστήματος επίβλεψης αυτού. Ο Erich βάσει των Άρθρων 9 και 10, υποστήριξε ότι χωρίς μια ρητή διαταγή, το Πρωτόκολλο έμοιαζε να θεωρεί με τρόπο συνεπαγόμενο, ότι οι

²⁶⁶ 'Protocol for the Pacific Settlement of International Disputes', A.J.I.L., Vol. 19, No. 1, 1925, σελ. 9-17. Το Άρθρο 9 όριζε: «The existence of demilitarized zones being calculated to prevent aggression and to facilitate a definite finding of the nature provided for in Article 10 below, the establishment of such zones between states mutually consenting thereto is recommended as a means of avoiding violations of the present protocol. The demilitarized zones already existing under the terms of certain treaties or conventions, or which may be established in future between states mutually consenting thereto, may at request and at the expense of one or more of the continuous states, be placed under a temporary or permanent system of supervision to be organized by the Council».

Αντίστοιχα το Άρθρο 10 συνέχιζε λέγοντας: «Every state which resorts to war in violation of the undertakings contained in the Covenant or in the present protocol is an aggressor. Violation of the rules laid down for demilitarized zones shall be held equivalent to resort to war. (...)».

αποστρατικοποιημένες ζώνες θα σχηματίζονταν σε περιοχές που ανήκαν αντιστοίχως σε κάθε ένα από τα ενδιαφερόμενα κράτη, χωρίς ωστόσο να αποτρέπεται το γεγονός ότι αυτές οι περιοχές που θα βρίσκονταν εντός της αποστρατικοποιημένης ζώνης, θα μπορούσαν να έχουν ανόμοια έκταση. Επιπλέον, θεώρησε ότι η ζώνη που δημιουργείται και που θα μπορούσε να τεθεί υπό την επίβλεψη του Συμβουλίου της Κ.τ.Ε, ακόμη και έπειτα από αίτημα ενός μόνο από τα συνορεύοντα κράτη, αποτελούσε ένα γεγονός που προφανώς υπέθετε (σε περίπτωση αντίθεσης εκ μέρους του άλλου κράτους), μια εξουσία του Συμβουλίου και μια αποτελεσματικότητα των αποφάσεών του, ανώτερες από τις οποίες διέθετε στην πραγματικότητα²⁶⁷.

Το Πρωτόκολλο δεν τέθηκε ποτέ σε ισχύ καθώς δεν έλαβε τις απαραίτητες επικυρώσεις εξαιτίας θεμάτων που είχαν να κάνουν με πολιτικά ζητήματα ασφάλειας και αφοπλισμού²⁶⁸.

3. Δήλωση της Διακοινοβουλευτικής Ένωσης (1925)

Μια ακόμα προσπάθεια διεθνούς επιπέδου σχετικά με την αποστρατικοποίηση, ήλθε από την Διακοινοβουλευτική Ένωση (Inter- Parliamentary Union). Τον Οκτώβριο του 1925, πραγματοποιήθηκε η 23^η Συνδιάσκεψη της Ένωσης όπου υιοθετήθηκε ένα κείμενο το οποίο σχηματοποιούσε ένα γενικό πλαίσιο κανόνων αναφορικά με τη δημιουργία και εφαρμογή των αποστρατικοποιημένων ζωνών. Το κείμενο περιλάμβανε μεταξύ άλλων: «*Η Διακοινοβουλευτική Ένωση ... θεωρώντας ότι κάθε μέτρο που τείνει στην αποφυγή της άμεσης επαφής μεταξύ των ενόπλων δυνάμεων εμπολέμων κρατών θα μπορούσε να απομακρύνει τον κίνδυνο συνοριακών επεισοδίων... και κάθε μέτρο που συμβάλλει στην δημιουργία αισθήματος ασφάλειας θα μπορούσε να καταστήσει δυνατή μια σημαντική μείωση των εξοπλισμών, υπογραμμίζει την ιδιαίτερη σημασία των αποστρατικοποιημένων ζωνών σε εκτεθειμένα σύνορα υπό την αιγίδα της Κ.τ.Ε.*»²⁶⁹. Επιπλέον, η Δήλωση συνέχιζε λέγοντας: «*Εντός των αποστρατικοποιημένων ζωνών θα απαγορεύεται η κατασκευή ή η διατήρηση οχυρωματικών έργων. Καμία ένοπλη δύναμη, είτε προσωρινή*

²⁶⁷ Erich ο.π., σελ 611.

²⁶⁸ Williams J. F., 'The Geneva Protocol of 1924 for the Pacific Settlement of International Disputes', J.B.I.Int.Aff, Vol. 3, No. 6, 1924, σελ. 288-304.

²⁶⁹ 'Union Interparlementaire, Compte Rendu de la 23^e Conférence', Publié par le Bureau Interparlementaire, Librairie Payot, Washington, 1926, σελ. 275- 278, 529-561. Βλ. ακόμα Erich ο.π., σελ 613.

είτε μόνιμη, θα μπορεί να διατηρείται ή να συγκεντρώνεται ενώ θα απαγορεύεται και η εκτέλεση στρατιωτικών ασκήσεων οποιουδήποτε είδους. Στρατιωτικά αεροσκάφη και πλοία δεν θα επιτρέπεται να διασχίζουν τη ζώνη. Η ζώνες θα αστυνομεύονται αποκλειστικά από την πολιτική αστυνομία η οποία δεν πρέπει να είναι στρατιωτικά οργανωμένη και η οποία θα εποπτεύεται μόνο από τις πολιτικές αρχές της χώρας. Ο αριθμός και το είδος των όπλων της αστυνομίας θα είναι το αντικείμενο ειδικών συμφωνιών. Κάθε αποστρατικοποιημένη ζώνη θα πρέπει να οργανώνεται στην βάση της αμοιβαιότητας, να περικλείει μέρος του εδάφους καθενός από τα ενδιαφερόμενα κράτη και να συνυπολογίζονται γεωγραφικές και άλλες προϋποθέσεις. Η Κοινωνία των Εθνών θα μπορούσε να προτείνει μια γενική Επιτροπή, με έδρα την Ελβετία, η οποία θα είναι υπεύθυνη για όλα τα ερωτήματα σχετικά με την εφαρμογή των αποστρατικοποιημένων ζωνών, την ερμηνεία των σχετικών συνθηκών ενώ θα μπορεί να λαμβάνει τις κατάλληλες αποφάσεις έπειτα από σχετική έρευνα. [...] Κατά τη διάρκεια των ερευνών οι κυβερνήσεις των δύο αποστρατικοποιημένων ζωνών θα έχουν το δικαίωμα αντιπροσώπευσης μέσω αντιπροσώπων [...]»²⁷⁰.

Το κείμενο της Διακοινοβουλευτικής Ένωσης προσδιόριζε με ρητό τρόπο τους κανόνες που θα έπρεπε να ακολουθούσε ο θεσμός της αποστρατικοποίησης. Έδινε σημασία στον προληπτικό ρόλο των ζωνών, στην δυνατότητα δημιουργίας αισθήματος ασφάλειας, στην ελεύθερη βούληση των κρατών, στην αμοιβαιότητα, στις ιδιαίτερες συνθήκες που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη σε κάθε περίπτωση αποστρατικοποίησης καθώς και στον μηχανισμό επίβλεψης των συγκεκριμένων γεωγραφικών ζωνών. Μάλιστα ο Στρατηγός Spears (Βρετανός Αντιπρόσωπος), τόνισε κατά τη διάρκεια της Συνόδου: «Πιστεύω πως οι θέσεις της Επιτροπής μπορούν να αποκρυσταλλωθούν σε δύο γενικές αρχές.

1. Καμία αποστρατικοποιημένη ζώνη δεν μπορεί ποτέ να επιβληθεί. Πρέπει να ενδιαφερόμενα κράτη να συναινέσουν ελεύθερα σε αυτή.
2. Η αμοιβαιότητα είναι απαραίτητη. Η δημιουργία μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης επιβάλλει θυσίες. Είναι απαραίτητο πως αυτές οι θυσίες και παραχωρήσεις που απαιτούνται από τα κράτη πρέπει να προέρχονται από την ελεύθερη συναίνεσή τους και πως οι αναπόφευκτες ανισότητες που ίσως θα επιβαρύνουν κάποιο από τα

²⁷⁰ Erich R., ο.π., σελ. 613- 615, Bar- Yaakov N., ο.π., σελ. 320- 321.

κράτη εξαιτίας γεωγραφικών, στρατηγικών ή άλλων παραγόντων θα πρέπει να εξισωθούν στο μεγαλύτερο βαθμό από παραχωρήσεις του άλλου ή άλλων μερών»²⁷¹.

Οι διαβουλεύσεις και εργασίες της Διακοινοβουλευτικής Ένωσης δημιουργούσαν μια αρκετά σαφή έννοια του καθεστώτος, καθώς και των επιθυμητών για την διεθνή ειρήνη και ασφάλεια στόχων και αποτελεσμάτων του. Κατά τον Erich όμως, το Σχέδιο της Ένωσης ενώ ήταν αρκετά αισιόδοξο και φιλόδοξο, απέδιδε στην αποστρατικοποιημένες ζώνες μεγάλη προληπτική σημασία χωρίς να παρέχει λεπτομέρειες για το status των ζωνών εν καιρώ πολέμου. Ο συγγραφέας πρέσβευε πως οι διατάξεις του Σχεδίου προϋπέθεταν εμπιστοσύνη σε ένα διεθνές πνεύμα το οποίο ήταν ακόμα ανύπαρκτο. Τέλος, υποστήριξε ότι για να πετύχει ο διεθνής έλεγχος και το διεθνές σύστημα επίβλεψης, οι ζώνες θα έπρεπε να θεωρούνται ως ένα ζήτημα γενικού διεθνούς ενδιαφέροντος το οποίο μπορούσε να προκύψει χάρη σε τρεις παράγοντες: το γενικό συμφέρον που επισυνάπτεται σε αυτές, τη διεθνή αναγνώριση του καθεστώτος και τη διεθνή επιτήρηση στην οποία θα υποβαλλόταν η περιοχή²⁷².

4. Οι Συμφωνίες του Λοκάρνο (1925)

Τον Δεκέμβριο του 1925 υπογράφηκαν στο Λονδίνο εννέα κείμενα, γνωστά και ως Συμφωνίες του Λοκάρνο. Οι Συμφωνίες βασιζόνταν σε σημαντικό βαθμό στο Πρωτόκολλο της Γενεύης και θεωρήθηκαν ως ακρογωνιαίος λίθος στην πορεία για την ειρηνική διευθέτηση όλων των διεθνών διαφορών²⁷³. Η πιο σημαντική θεωρείται η Συνθήκη Αμοιβαίας Εγγυήσεως²⁷⁴. Στο Προοίμιό της σκιαγραφείται η διάθεση των συμβαλλομένων μερών να ικανοποιήσουν την ανάγκη για την ασφάλεια, την ειρήνη και την προστασία των λαών που υπέφεραν από τον Α'Π.Π., υπό το πρίσμα των διατάξεων του Συμφώνου της Κ.τ.Ε. Περαιτέρω, με το Άρθρο 2 της Συνθήκης, πέντε Δυνάμεις εγγυήθηκαν για τα υφιστάμενα σύνορα, μεταξύ της Γερμανίας, της Γαλλίας, και του

²⁷¹ Βλ. *Union Interparlementaire...* ο.π., σελ. 536.

²⁷² Erich R., ο.π., σελ. 615- 617.

²⁷³ Bisschop W. R., 'The Locarno Pact. October 15-December 1, 1925', Grot. Soc. Transactions, Vol. 11, Problems of Peace and War, 1925, σελ. 79-115.

²⁷⁴ Τα Συμβαλλόμενα Μέρη σε αυτή ήταν η Γερμανία, το Βέλγιο, η Γαλλία, η Μεγάλη Βρετανία και η Ιταλία. Βλ. σχετικά: 'Final Protocol of the Locarno Conference, 1925 (and Annexes), together with Treaties between France and Poland and France and Czechoslovakia', A.J.I.L., Vol. 20, No. 1, 1926, σελ. 21-33.

Βελγίου, όπως αυτά προέκυψαν από τη Συνθήκη των Βερσαλλιών και το απαραβίαστο αυτών, ενώ ανέλαβαν την υποχρέωση μη επίθεσης και προσφυγής σε πόλεμο μεταξύ τους. Εγγυήσεις δόθηκαν και για την επίβλεψη των διατάξεων των Άρθρων 42 και 43 της Συνθήκης των Βερσαλλιών (1919) σχετικά με τις αποστρατικοποιημένες ζώνες. Αλλά οι εγγυήσεις και υποχρεώσεις των κρατών περιείχαν σημαντικές εξαιρέσεις που περιελάμβαναν το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας σε περίπτωση παραβίασης των παραπάνω ή παραβίασης των αποστρατικοποιημένων ζωνών, εφόσον αυτή η παραβίαση συνιστούσε ενέργεια απρόκλητης επιθετικής βίας.

Το Σύμφωνο του Λοκάρνο ήταν ένα γεγονός υψίστης σημασίας για την Ευρώπη. Σε αντίθεση με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών (1919), οι Συμφωνίες του Λοκάρνο υπογράφηκαν οικειοθελώς από τη Γερμανία, η οποία από τη μία ανεγνώρισε την υποχρέωσή της ως προς την αποστρατικοποίηση της Ρηνανίας και επιπλέον αναγνωρίστηκε ως ισότιμη με τις άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις. Το γεγονός αυτό φάνηκε να αποτελεί ένα βήμα προς το τέλος της δυσαρέσκειας της Γερμανίας, που της άφησε η Συνθήκη των Βερσαλλιών εναντίον των επίδοξων κατακτητών της. Πάντως, και οι Συμφωνίες του Λοκάρνο γρήγορα οδηγήθηκαν σε αποτυχία, εξαιτίας κυρίως του τοπικού και περιορισμένου στον ευρωπαϊκό χώρο χαρακτήρα τους²⁷⁵.

5. Το Σύμφωνο Kellogg- Briand (1928)

Η τελική προσπάθεια προς την κατεύθυνση του αφοπλισμού κατά την πρώτη δεκαετία μετά το 1919, ήταν η Γενική Συνθήκη Αποκήρυξης του Πολέμου που υπογράφηκε στις 27 Αυγούστου 1928, περισσότερο γνωστή και ως Σύμφωνο Kellogg-Briand, από τα ονόματα των υπουργών Εξωτερικών Γαλλίας και ΗΠΑ που πρωτοστάτησαν στη σύναψή της. Τα συμβαλλόμενα μέρη αποκήρυξαν τον πόλεμο ως εργαλείο της εθνικής τους πολιτικής στις μεταξύ τους σχέσεις και ανέλαβαν την υποχρέωση να χρησιμοποιούν μόνο ειρηνικά μέσα για την επίλυση των διαφορών που θα ανέκυπταν²⁷⁶.

Ο θεσμός της αποστρατικοποίησης συζητήθηκε ξανά από την Τρίτη Επιτροπή της Συνέλευσης της Κ.τ.Ε., - Επιτροπή Διαιτησίας και Ασφάλειας- η οποία είχε επιφορτιστεί με την επεξεργασία συνθηκών με απώτερο σκοπό την ενίσχυση της διεθνούς ασφάλειας.

²⁷⁵ Grun G.A., 'Locarno. Idea and Reality', Royal Institute of International Affairs, Vol. 31, No. 4, 1955, σελ. 477- 485.

²⁷⁶ 'General Pact for the Renunciation of War', A.J.I.L., Vol. 22, No. 4, 1928, σελ. 171-176.

Το 1928, ο εισηγητής της Επιτροπής Ν. Πολίτης, υπέβαλλε ένα Μνημόνιο σχετικά με θέματα ασφάλειας. Στο Μνημόνιο δήλωνε ότι η δημιουργία αποστρατικοποιημένων ζωνών μπορεί να αναγνωριστεί ως υπολογίσιμο μέτρο αποτροπής επιθέσεων και να διευκολύνει τον προσδιορισμό του επιτιθέμενου. Ο Πολίτης υποστήριξε ότι λόγω της ποικιλίας των καταστάσεων, δεν θα έπρεπε να προταθούν άκαμπτοι κανόνες αλλά θα πρέπει να συνεκτιμούνται οι σχηματισμοί των διαφόρων συνόρων, το μέγεθος των σχετικών κρατών καθώς και τα έθιμα ή οι συνήθειες των γειτονικών κρατών. Περαιτέρω δήλωσε ότι η παραβίαση μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης δεν θα έπρεπε να αντιμετωπίζεται σε όλες τις περιπτώσεις αντίστοιχη με πόλεμο, αλλά αντίθετα ο βαθμός της σοβαρότητας μιας τέτοιας κατάστασης να συνυπολογίζεται εντός του πλαισίου των ειδικών περιστάσεων που ισχύουν στην κάθε περίπτωση. Οι εργασίες κατέληξαν στην Γενική Πράξη για την Ειρηνική διευθέτηση των Διεθνών Διαφορών η οποία εγκρίθηκε από τη Γενική Συνέλευση της Κ.τ.Ε. τον Σεπτέμβριο του 1928²⁷⁷. Ωστόσο, οι προτάσεις του Πολίτη δεν λήφθηκαν υπόψη κατόπιν γενικότερων επιφυλάξεων και η Επιτροπή θεώρησε πως «σε ό,τι αφορά την εγκατάσταση αποστρατικοποιημένων ζωνών, υπάρχει η εντύπωση πως αυτές εκ φυσικού τους δίνουν στα ενδιαφερόμενα κράτη ένα μεγαλύτερο αίσθημα ασφάλειας, που όμως δεν συμβαίνει πάντα έτσι. Εδώ ακόμα όλα εξαρτώνται από τις περιστάσεις»²⁷⁸.

Το κείμενο επικυρώθηκε από το σύνολο σχεδόν των κρατών της διεθνούς κοινότητας, ενώ θετική ήταν και η κοινή γνώμη προς αυτό, καθώς ουσιαστικά επέβαλε μια οικουμενική υποχρέωση ειρηνικής διευθέτησης των διεθνών διαφορών²⁷⁹. Πραγματικά, για πρώτη φορά ολόκληρη η ανθρωπότητα καταδικάζει τον πόλεμο που διεξάγει ένα κράτος για να εξυπηρετήσει τα δικά του συμφέροντα. Όμως η πρακτική αξία του Συμφώνου βασιζόταν στην δυνατότητά του να επιβάλλει τις διατάξεις του. Υπήρχαν ελπίδες ότι το Σύμφωνο θα λειτουργούσε αποτρεπτικά για κάθε πράξη βίας, ωστόσο το περιεχόμενο του Συμφώνου ήταν ελλιπές, ενώ η απουσία κάποιου

²⁷⁷ 'General Act for the Pacific Settlement of International Disputes, Adopted by the Assembly, September 26, 1928', Grot. Soc. Transactions, Vol. 16, Problems of Peace and War, Papers Read before the Society in the Year 1930 (1930), σελ. 143- 153, LNTS, 1920, Vol. 93, No. 2123, σελ. 343- 363.

²⁷⁸ Bar- Yaakov N., ο.π., σελ. 322- 323, Erich ο.π., σελ 611.

²⁷⁹ Αναφορικά με το Σύμφωνο, υπήρξαν αντιδράσεις από ορισμένα κράτη. Η Ιταλία παρόλο που υπέγραψε το Σύμφωνο, αντέδρασε τόσο κατά την υπογραφή του όσο και μετά και ο Μουσολίνι προσπάθησε να το υπονομεύσει. Την ίδια υπονομευτική στάση κράτησε και η Σοβιετική Ένωση πριν την προσχώρησή της σε αυτό. Βλ. Φεργάδη- Τούντα Α., ο.π., σελ. 147-150.

μηχανισμού επιβολής κυρώσεων στους παραβάτες δεν διευκόλυνε την αποτελεσματική λειτουργία του²⁸⁰.

Στο διάστημα του μεσοπολέμου, η ανάγκη για ειρήνη και ασφάλεια κυριαρχεί. Οι συνεχείς πόλεμοι που ταλάνισαν τον ευρωπαϊκό κυρίως χώρο τις προηγούμενες δεκαετίες σε συνδυασμό με τα καταστροφικά αποτελέσματα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, οδήγησαν σε μια γενικότερη επιθυμία μονιμότερης ειρήνης. Τα κράτη, επιθυμώντας την αποτροπή νέων συρράξεων, συνεργάζονται από κοινού για την εξεύρεση των κατάλληλων μέσων και μηχανισμών για τον περιορισμό των ενόπλων συγκρούσεων. Οι διακρατικές σχέσεις τίθενται σε νέες βάσεις διεθνούς συνεργασίας με αποτέλεσμα τη σύναψη διεθνών πολυμερών συμβάσεων, την συλλογική ενίσχυση της διεθνούς ασφάλειας και ειρήνης και την δημιουργία διεθνών δομών όπως την Κ.τ.Ε., όπου θα εξετάζονται τα διεθνή προβλήματα και θα αναζητούνται ειρηνικές λύσεις. Υπό το πνεύμα αυτό, η αποστρατικοποίηση και η δημιουργία αποστρατικοποιημένων ζωνών μετατρέπονται σε συλλογικό εργαλείο προς την εξυπηρέτηση ολόκληρης της διεθνούς κοινότητας και της σταθεροποίησης της παγκόσμιας ειρήνης. Δηλαδή, το καθεστώς της αποστρατικοποίησης δεν αποτελεί πια ένα απλό συμβατικό μέσο που αφορά μόνο τα άμεσα ενδιαφερόμενα κράτη. Αντίθετα στην συγκεκριμένη περίοδο, η αποστρατικοποίηση εμπλέκεται πια σε διαρθρωτικούς μηχανισμούς νεοσύστατων διεθνών οργανισμών. Τουτέστιν, αρχίζει να εξετάζεται σε συλλογικό επίπεδο ως ένα από τα μέτρα για τη διαφύλαξη της διεθνούς ειρήνης, και μετατρέπεται σε θεσμό προς το συμφέρον ολόκληρης της ανθρωπότητας.

Συνολικά και μέχρι το διάστημα του μεσοπολέμου, ο θεσμός της αποστρατικοποίησης πέρασε από αρκετά στάδια εξέλιξης. Από ένα λιτό μόρφωμα που επικεντρωνόταν στην επίτευξη ενός πρόσκαιρου στόχου, μεταβάλλεται σε ένα συμβατικό μέσο επίτευξης της ασφάλειας σε μια ευρείας έκτασης γεωγραφική περιοχή. Δηλαδή, το καθεστώς αποτέλεσε ένα εύχρηστο εργαλείο, λόγω της προσαρμοστικότητάς του στις ιδιαίτερες ανάγκες των κρατών. Ιδιαίτερα στον 20^ο αιώνα και μέχρι το τέλος του Β' Π.Π., η αποστρατικοποίηση έφτασε στο απόγειο της εξέλιξής της, υπό την έννοια ότι το

²⁸⁰ Colombos J. C., *'The Paris Pact, Otherwise Called the Kellogg Pact'*, Grot. Soc. Transactions, Vol. 14, 1928, σελ. 87-101, Brown Ph. M., *'The Interpretation of the General Pact for the Renunciation of War'*, A.J.I.L., Vol. 23, No. 2, 1929, σελ. 374-379, Gonsiorowski M., *'The Legal Meaning of the Pact for the Renunciation of War'*, A.P.Sc.Rev, Vol. 30, No. 4, 1936, σελ. 653-680, Wright Q., *'The Meaning of the Pact of Paris'*, A.J.I.L., Vol. 27, No. 1, 1933, σελ. 39-61, Borchard E. M., *'The Multilateral Treaty for the Renunciation of War'*, A.J.I.L., Vol. 23, No. 1, 1929, σελ. 116-120.

καθεστώς χρησιμοποιήθηκε πιο φιλόδοξα και πιο έντονα, μέσα σε ένα γενικότερο όραμα παγκόσμιου αφοπλισμού. Η ολοένα και αυξανόμενη χρήση του καθεστώτος μέχρι το διάστημα του μεσοπολέμου, οδήγησε στην πραγματοποίηση διεθνών προσπαθειών για την υπαγωγή του σε ενιαίους κανόνες που θα δέσμευαν τα κράτη στον ίδιο βαθμό. Έτσι από ένα μέσο επιβολής, εξετάζεται πια και ως διπλωματικό εργαλείο πρόληψης και αποτροπής επιθετικών ενεργειών, καθώς και παροχής εγγυήσεων ασφάλειας. Στις διεθνείς αυτές ενέργειες δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στον προληπτικό ρόλο των αποστρατικοποιημένων ζωνών, στη δημιουργία τους μέσα από διαπραγματεύσεις βασιζόμενες στην αμοιβαιότητα, αλλά και στην ανάπτυξη διεθνών μηχανισμών οι οποίοι θα επέτρευαν την ομαλή λειτουργία και τήρηση του καθεστώτος.

Ωστόσο, τα πολλαπλά εγχειρήματα υιοθέτησης κοινών κανόνων αναφορικά με την αποστρατικοποίηση, γρήγορα οδηγούνταν σε αποτυχία λόγω του σκεπτικισμού σχετικά με το θέμα. Δηλαδή, ενώ υποστηρίχθηκε πως η αποστρατικοποίηση αποτελούσε ένα φαινόμενο που θα συνέβαλλε στην διεθνή ασφάλεια, από την άλλη θεωρήθηκε πως κάλλιστα θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο και να ζημιώσει την ασφάλεια του κάθε κράτους, μέσα από την μείωση της αμυντικής του ικανότητας λόγω των απαγορεύσεων στις στρατιωτικές του δραστηριότητες ως προς μια ζώνη του εδάφους του. Μάλιστα, η απουσία αυτής της ασφάλειας σε συνδυασμό με τους σημαντικότερους περιορισμούς που το καθεστώς έθετε στην ελεύθερη άσκηση της κρατικής κυριαρχίας, ήταν από τους λόγους που οδήγησαν πρώην ηττημένα κράτη να απαλλαγούν από της ρήτρες αποστρατικοποίησης που τους είχαν επιβληθεί με τις Συνθήκες Ειρήνης των δύο Παγκοσμίων Πολέμων. Περαιτέρω, η γενικοποίηση των σχετικών κανόνων για την δημιουργία ενός όμοιου διεθνούς καθεστώτος που θα δέσμευε τα κράτη με τον ίδιο τρόπο, θα καθιστούσε αδύνατη τη συνεκτίμηση των ιδιαίτερων παραγόντων που αφορούσαν σε κάθε περίπτωση. Επιπρόσθετα, μια τέτοια ενέργεια θα απαιτούσε και την αναθεώρηση των ήδη υπαρχόντων αποστρατικοποιημένων καθεστώτων, κάθε ένα από τα οποία, αφενός ήταν μοναδικό και αφετέρου τις περισσότερες φορές αποτελούσε προϊόν επιβολής και όχι ελεύθερης συμφωνίας²⁸¹. Τέλος, η αδυναμία των συλλογικών μηχανισμών εποπτείας να ανταποκριθούν στο ρόλο τους, ο περιορισμός της ελεύθερης άσκησης των κυριαρχικών δικαιωμάτων ενός κράτους, ο στρατιωτικός αποκλεισμός των

²⁸¹ Βλ. Erich R., ο.π., σελ. 630- 631.

εχθρικών κρατών, η επιβολή μη ρεαλιστικών προθεσμιών για την συμμόρφωση των κρατών, η θεώρηση του θεσμού ως πολιτική λύση σε αρκετές περιπτώσεις και όχι απλά ως προσωρινό μέσο μέχρι την εξεύρεση αυτής, καθώς και η ρευστότητα των διεθνών σχέσεων και των πολιτικών εξελίξεων, αποτέλεσαν στοιχεία που συνέτειναν στην αδυναμία του θεσμού να εκπληρώσει τους στόχους του, με αποτέλεσμα την αποτυχία της ομαλής λειτουργίας του σε αρκετές περιπτώσεις και κατ' επέκταση την κατάργησή του.

Παρόλ' αυτά, ιδιαίτερης σημασίας είναι το γεγονός πως, οι προσπάθειες κωδικοποίησης του θεσμού, ουσιαστικά κατέδειξαν πως η συνταγή για την επιτυχία του καθεστώτος βρισκόταν στην ελεύθερη βούληση των ενδιαφερομένων κρατών που αμοιβαία συναινούσαν στο καθεστώς της αποστρατικοποίησης, καθώς και στην αντιμετώπιση κάθε περίπτωσης ως ιδιαίτερης, λαμβάνοντας υπόψη τις ξεχωριστές περιστάσεις υπό τις οποίες δημιουργείται.

II. Η ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ

1. Ιστορική αναδρομή της δημιουργίας του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών

Η αποτυχία της Κ.τ.Ε σαν ένας διεθνής οργανισμός που θα εδραίωνε την παγκόσμια ειρήνη και ασφάλεια σε συλλογική βάση κάθε άλλο παρά αποθάρρυνε τη διεθνή κοινότητα και τις προσπάθειές της για μια θεσμική οργάνωση της διεθνούς κοινωνίας με σκοπό πάντα την επίτευξη της ειρήνης και της ασφάλειας²⁸². Ήδη μάλιστα, κατά τη διάρκεια του Β' Π.Π., οι συμμαχικές δυνάμεις που πολεμούσαν τις χώρες του Άξονα, έστρεψαν τις ενέργειές τους προς αυτή την κατεύθυνση. Ενώ είχε ήδη ξεκινήσει ο Β' Π.Π., ο Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών Ρούζβελτ, σε διάγγελμά του προς το Αμερικανικό Κογκρέσο στις 6 Ιανουαρίου του 1941, διακήρυξε τις Τέσσερις Ελευθερίες

²⁸² Βλ. γενικά: Bailey S., *The United Nations and the Termination of Armed Conflicts*, Oxford University Press, 1st ed., 1982, Bertrand M., *The United Nations: past, present and future*, Kluwer Law International, 1st ed., 1997, Conforti B., *The law and practice of the United Nations*, Kluwer Law International, 1st ed., 1996, Kelsen H., *The law of the United Nations. A critical Analysis of its fundamental Problems*, The Lawbook Exchange, New Jersey, 7th ed., 2008, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 1995, Ιωάννου Μ., *Ηνωμένα Έθνη: οργανική δομή και λειτουργία του συστήματος*, Παν/κές Παραδόσεις, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 1992, Μπρεδήμας Α., *Ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών*, Παν/κές Παραδόσεις, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 1989, Νάσκου- Περράκη Π., *Δίκαιο των Διεθνών Οργανισμών*, Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή, 1990, Παπακώστας Α., *Ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών*, Α. Αναστασίου, Αθήνα, 1985.

της Ανθρωπότητας μια εκ των οποίων ήταν και η απαλλαγή εκ του φόβου (Freedom from fear)²⁸³.

Στις 12 Ιουνίου 1941, έπειτα από διάσκεψη που πραγματοποιήθηκε στο Λονδίνο μεταξύ των συμμαχικών κρατών, υπογράφεται το Διασυμμαχικό Ψήφισμα του Λονδίνου. Με το Ψήφισμα, το οποίο ουσιαστικά ακολουθούσε τις τέσσερις ελευθερίες του Ρούζβελτ, τα κράτη ανελάμβαναν την υποχρέωση να οικοδομήσουν μεταπολεμικά έναν κόσμο απαλλαγμένο από την απειλή εισβολής. Πιο συγκεκριμένα, το Ψήφισμα προσδιόριζε τους στόχους της ειρήνης λέγοντας ότι «*προκειμένου να είναι διαρκής, απαιτεί τη βούληση συνεργασίας των ελευθέρων λαών για ένα κόσμο απαλλαγμένο από την απειλή εισβολής, στον οποίο όλοι θα δύνανται να απολαύουν της οικονομικής και κοινωνικής ασφάλειας*»²⁸⁴. Τον Αύγουστο της ίδιας χρονιάς, πραγματοποιήθηκε συνάντηση των Ρούζβελτ και Τσώρτσιλ, οι οποίοι έπειτα από συνομιλίες συνέταξαν μια «*Κοινή Δήλωση*», που και τελικά δημοσιοποιήθηκε στις 14 Αυγούστου 1941, υπό την ονομασία «*Χάρτης του Ατλαντικού*»²⁸⁵. Ο Χάρτης του Ατλαντικού περιείχε οκτώ σημεία των δημοκρατικών αρχών που θα έπρεπε μεταπολεμικά να διέπουν τις διεθνείς σχέσεις. Μερικές από τις αρχές αυτές αφορούσαν στην αποκήρυξη κάθε μορφής επεκτατικής πολιτικής, στη μη διεκδίκηση εδαφικών αλλαγών χωρίς την ελεύθερα εκφρασμένη γνώμη των λαών, στο σεβασμό του δικαιώματος των λαών να διαλέγουν το είδος της διακυβέρνησης κάτω από το οποίο θα ζήσουν, στην επίτευξη μιας οικονομικής συνεργασίας όλων των κρατών, στην εγκαθίδρυση της ειρήνης μετά την πλήρη καταστροφή της ναζιστικής τυραννίας καθώς και στην ανάγκη ύπαρξης ενός μονιμότερου και ευρύτερου συστήματος συλλογικής ασφάλειας που θα βασιζόταν στη μη χρήση βίας και στον αφοπλισμό των εχθρικών κρατών²⁸⁶.

²⁸³ Οι τέσσερις ελευθερίες ήταν: η ελευθερία λόγου και έκφρασης (Freedom of speech and expression), η ελευθερία της θρησκευτικής λατρείας (Freedom of religion), η ελευθερία από την ένδεια (Freedom from want) και η ελευθερία από τον φόβο (Freedom from fear). Βλ. Roosevelt Fr. D., 'Four Human Freedoms', H. R. Q., Vol. 6, No. 3, 1984, σελ. 384-385.

²⁸⁴ Το Ψήφισμα υιοθέτησαν ομόφωνα η Μεγάλη Βρετανία, το Βέλγιο, η Τσεχοσλοβακία, το Λουξεμβούργο, οι Κάτω Χώρες, η Ελλάδα, η Νορβηγία, η Πολωνία και η Γιουγκοσλαβία ενώ ενεκρίθη και από τους εκπροσώπους του στρατηγού Ντε Γκώλ. Λίγες μέρες αργότερα στο Ψήφισμα προσχώρησε και η Σοβιετική Ένωση. Βλ. Δρακίδης Φ., 'Ο Χάρτης του Ατλαντικού και η Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών: το νομικό τους οπλοστάσιο για τη διεθνή Ειρήνη και Ασφάλεια', ο.π., σελ. 16.

²⁸⁵ *Ibid*, σελ. 10- 16.

²⁸⁶ Ο Χάρτης έγινε αποδεκτός από τη ΕΣΣΔ καθώς και από τις συμμαχικές εμπόλεμες Κυβερνήσεις που είχαν υπογράψει το Διασυμμαχικό Ψήφισμα της 12^{ης} Ιουνίου 1941. Για το κείμενο του Χάρτη του Ατλαντικού βλ. A.J.I.L., Vol. 35, Suppl., 1941, σελ. 191, Brinkley D.- Facey-Crowther D.R., 'The Atlantic

Μετά την επίθεση της Ιαπωνίας στο Περλ Χάρμπορ τον Δεκέμβριο του 1941 και την είσοδο των Ηνωμένων Πολιτειών στον πόλεμο, πραγματοποιήθηκε συνάντηση των Κρατών που βρίσκονταν σε εμπόλεμη κατάσταση με τις δυνάμεις του Άξονα στην Ουάσινγκτον, η οποία κατέληξε στην υπογραφή την 1^η Ιανουαρίου 1942, μιας κοινής διακήρυξης που ονομάστηκε «*Δήλωση των Ηνωμένων Εθνών*» και στην οποία ήταν ενσωματωμένος ο Χάρτης του Ατλαντικού του 1941 με τα οκτώ του σημεία. Έτσι, με την Δήλωση, τα συμμαχικά Κράτη δέχτηκαν το κοινό πρόγραμμα των σκοπών και των αρχών που περιείχονταν στον Χάρτη του Ατλαντικού του 1941 και αποφάσισαν να αγωνιστούν κατά του Άξονα, συνεχίζοντας την από κοινού πολεμική προσπάθεια²⁸⁷.

Έπειτα από σειρά συναντήσεων μεταξύ των συμμαχικών κρατών στη διάρκεια του πολέμου, το φθινόπωρο του 1944 κατά τη συνδιάσκεψη του Dumbarton Oaks στην Ουάσινγκτον, οι αντιπρόσωποι των κρατών κατέληξαν σε έναν νέο σχέδιο για έναν νέο και οικουμενικό οργανισμό που θα είχε ως κύριο σκοπό τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας²⁸⁸. Τα κράτη έθεσαν τις βασικές αρχές του Οργανισμού και προχώρησαν σε λεπτομέρειες ως προς τη δομή του. Ωστόσο, υπήρχαν ουσιώδεις διαφωνίες μεταξύ των τεσσάρων Μεγάλων Δυνάμεων, δηλαδή των ΗΠΑ, της ΕΣΣΔ, του Ηνωμένου Βασιλείου και της Κίνας, γεγονός που οδήγησε στην πραγματοποίηση μιας νέας διάσκεψης στη Γιάлта της Κριμαίας τον Φεβρουάριο του 1945, κατά την οποία επιτεύχθηκε συμβιβασμός και γεφύρωση των διαφορών ως προς τον τρόπο λειτουργίας του νέου Οργανισμού²⁸⁹. Μια ακόμα απόφαση που πάρθηκε στη Γιάлта ήταν και η σύγκληση μιας νέας διεθνούς διάσκεψης στον Άγιο Φραγκίσκο για την υιοθέτηση του Χάρτη του Οργανισμού. Η ολοκλήρωση λοιπόν των προσπαθειών για την σύσταση ενός νέου παγκόσμιου Οργανισμού επήλθε με την ιδρυτική διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών στον Άγιο Φραγκίσκο το καλοκαίρι του 1945. Ουσιαστικά, έπειτα από διαπραγματεύσεις δύο μηνών, εκπρόσωποι από πενήντα κράτη συμφώνησαν και υπέγραψαν την υιοθέτηση του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών στις 26 Ιουνίου 1945, μετατρέποντας τα Ηνωμένα Έθνη από μια συμμαχία εν καιρώ πολέμου σε έναν μόνιμο οργανισμό για τη συνεργασία των κρατών σε διεθνές επίπεδο.

Charter', St. Martin's Press, New York, 1st ed., 1994, καθώς και στην επίσημη ιστοσελίδα του NATO, www.nato.int, τελευταία πρόσβαση 15/05/2009.

²⁸⁷ 'Declaration by United Nations', A.J.I.L., Vol. 36, No. 3, Suppl., 1942, σελ. 191- 192.

²⁸⁸ Kelsen H., 'The Old and the New League: The Covenant and the Dumbarton Oaks Proposals', A.J.I.L., Vol. 39, No. 1, 1945, σελ. 45-83.

²⁸⁹ Pan St. C. Y., 'Legal Aspects of the Yalta Agreement', A.J.I.L., Vol. 46, No. 1, 1952, σελ. 40-59.

Ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών τέθηκε σε ισχύ στις 24 Οκτωβρίου 1945 μετά την κατάθεση των εγγράφων, την επικύρωσή τους από τα πέντε μόνιμα μέλη και την πλειοψηφία της Γενικής Συνέλευσης του Οργανισμού σύμφωνα με το Άρθρο 110§3. Αποτελείται από το Προοίμιο και 111 Άρθρα ενώ αναπόσπαστο μέρος του είναι και το Καταστατικό του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, το οποίο είναι συνημμένο στον Χάρτη. Βασικοί σκοποί του Οργανισμού, όπως αναφέρονται στο Προοίμιο και στο Άρθρο 1 του Χάρτη, είναι η διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας μέσα από τη λήψη συλλογικών μέτρων που θα προλαμβάνουν κάθε απειλή και θα καταστέλλουν κάθε επιθετική ενέργεια, η διευθέτηση των διεθνών διαφορών με ειρηνικά μέσα και σύμφωνα με τις αρχές της διεθνούς δικαιοσύνης και του διεθνούς δικαίου, η ανάπτυξη φιλικών σχέσεων που θα βασίζονται στον σεβασμό της αρχής των ίσων δικαιωμάτων και την αυτοδιάθεση των λαών και η επίτευξη της διεθνούς συνεργασίας για οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά και ανθρωπιστικά ζητήματα. Μέσα από το Προοίμιο καθώς και τις διατάξεις του Χάρτη, φαίνεται ότι αυτός δημιουργήθηκε ως μια Συνθήκη σύμφωνα με την αρχή του γενικού διεθνούς δικαίου σχετικά με την δημιουργία κανόνων νομικά δεσμευτικών για τα κράτη, καταδεικνύοντας τον συμβατικό χαρακτήρα των υποχρεώσεων στις οποίες τα συμβαλλόμενα κράτη συμφώνησαν, καθώς και τη νομική δεσμευτικότητα του Χάρτη έναντι των τελευταίων²⁹⁰. Περαιτέρω, το Άρθρο 103 του Χάρτη επιβεβαιώνει την επαυξημένη ισχύ του έναντι λοιπών διεθνών συνθηκών, υπερισχύοντας κάθε αντίθετης διάταξης που αντιβαίνει στις υποχρεώσεις των κρατών που απορρέουν από τον ίδιο²⁹¹.

Τέλος, ο Χάρτης Ηνωμένων Εθνών επιβεβαιώνει μέχρι σήμερα την άρρηκτη σχέση του με τον Χάρτη του Ατλαντικού του 1941 και τη Δήλωση των Ηνωμένων Εθνών του 1942. Τα δύο κείμενα είναι ενσωματωμένα στον Χ.Η.Ε, γεγονός που φαίνεται με το Άρθρο 3 το οποίο και ορίζει: «*Αρχικά Μέλη των Ηνωμένων Εθνών θα είναι τα κράτη τα οποία, αφού έχουν λάβει μέρος στη Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών στον Άγιο Φραγκίσκο, για την Διεθνή Οργάνωση, ή αφού προηγουμένως έχουν υπογράψει τη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών της 1^{ης} Ιανουαρίου 1942, υπογράφουν τον Χάρτη αυτόν*

²⁹⁰Ο Kelsen υποστηρίζει ότι ο δεσμευτικός χαρακτήρας του Χάρτη φαίνεται και μέσα και από τις διατάξεις του όπως τα Άρθρα 24, 43, 56, 74 και 94, όπου επαναλαμβάνονται φράσεις όπως «*Τα Μέλη των Η.Ε. συμφωνούν...αναλαμβάνουν την υποχρέωση...δεσμεύονται...αποδέχονται...*». Βλ. Kelsen H., 'The law of the United Nations. A critical Analysis of its fundamental Problems', ο.π. σελ. 9.

²⁹¹Άρθρα 1, 103 και 110§3 του Χ.Η.Ε. Βλ. Kelsen H., 'The law of the United Nations. A critical Analysis of its fundamental Problems', ο.π. σελ. 7, Νάσκου-Περράκη Π., ο.π., σελ. 91.

και τον επικυρώνουν σύμφωνα με το Άρθρο 110²⁹²». Ιδιαίτερος δε προς τον Χάρτη του Ατλαντικού και τη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών, αρκετά κράτη όπως η ΗΠΑ, η ΕΣΣΔ, η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία και άλλα, μέσα από τις ενέργειές τους ή μέσα από διάφορες συνδιασκέψεις που πραγματοποίησαν στη διάρκεια του Β'Π.Π., αναφέρθηκαν επανειλημμένα στις αρχές που τα δύο αυτά κείμενα διετύπωναν, κατοχυρώνοντας την αξία τους ως νομικώς δεσμευτικά και όχι ως κείμενα γενικών αρχών ή κατευθυντήριων γραμμών²⁹³.

2. Ο θεσμός της αποστρατικοποίησης στον ΟΗΕ

Με τη δημιουργία του ΟΗΕ, η επιβολή, διατήρηση και διαφύλαξη της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας αποτελεί μια συλλογική ευθύνη, με το Συμβούλιο Ασφαλείας να κατέχει τον πρωταγωνιστικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το καθεστώς της αποστρατικοποίησης αντιμετωπίζεται περισσότερο ως ένα μέσο εξυπηρέτησης των βασικών σκοπών της διεθνούς κοινότητας, δηλαδή της ειρήνης και της ασφάλειας, ένα μέσο πρόληψης και αποτροπής των ενόπλων συρράξεων και όχι πια μόνο ως ένας τρόπος κυρώσεων που επιβάρυνε το ηττημένο κράτος ενός πολέμου. Η σημασία του θεσμού αναγνωρίστηκε σε αναφορά που υποβλήθηκε το 1992 στο Συμβούλιο Ασφαλείας από τον Γ.Γ. των Ηνωμένων Εθνών Μπούτρος Γκάλι²⁹⁴, και

²⁹² «*The original Members of the United Nations shall be the states which, having participated in the United Nations Conference on International Organization at San Francisco, or having previously signed the Declaration by United Nations of 1 January 1942, sign the present Charter and ratify it in accordance with Article 110*», Άρθρο 3 του Χ.Η.Ε.

²⁹³ Πιο συγκεκριμένα, η Μεγάλη Βρετανία κοινοποίησε στη Γενική Γραμματεία της Κ.τ.Ε το επίσημο κείμενο της Διακήρυξης των Ηνωμένων Εθνών του 1942 όπου και ενσωματώθηκε ο Χάρτης του Ατλαντικού του 1941, και πρωτοκολλήθηκαν στις 29 Οκτωβρίου 1942, ενώ δημοσιεύτηκαν και στη Συλλογή Συνθηκών της Κ.τ.Ε. του 1942. LNTS, Vol. CCIV (204), No. 4817, σελ. 382- 387. Σύμφωνα με το Άρθρο 18 του Συμφώνου της Κ.τ.Ε μια τέτοια πλήρης δημοσίευση προσδίδει στα κείμενα «υποχρεωτική και εκτελεστική ισχύ». «*Every treaty or international engagement entered into hereafter by any Member of the League shall be forthwith registered with the Secretariat and shall as soon as possible be published by it. No such treaty or international engagement shall be binding until so registered*» Άρθρο 18 του Συμφώνου της Κ.τ.Ε., ΣΝ. 2084/1920 ΦΕΚ Α' 58. Για περισσότερα σχετικά με τη νομική σημασία των κειμένων του Χάρτη του Ατλαντικού και της Διακήρυξης των Ηνωμένων Εθνών, βλ. Δρακίδης Φ., «*Ο Χάρτης του Ατλαντικού και η Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών: το νομικό τους οπλοστάσιο για τη διεθνή Ειρήνη και Ασφάλεια*», ο.π., σελ. 29- 36.

²⁹⁴ Ο Γ.Γ. των Η.Ε Μπούτρος Γκάλι, σε Έκθεση του κατόπιν σχετικού αιτήματος του Συμβουλίου Ασφαλείας, πρότεινε «την προληπτική δημιουργία αποστρατικοποιημένων ζωνών εκατέρωθεν των κοινών συνόρων δύο χωρών ως μέσο διαχωρισμού πιθανών εμπολέμων ή στη μια μόνο πλευρά των συνόρων με σκοπό την αφαίρεση οποιουδήποτε προσχήματος για επίθεση. Με τον τρόπο αυτό, οι αποστρατικοποιημένες ζώνες θα προσλαμβάνανε και συμβολική σημασία του ενδιαφέροντος της διεθνούς κοινότητας για την

αφορούσε στην προληπτική διπλωματία²⁹⁵ (*preventive diplomacy*) και τη διατήρηση της ειρήνης (*peacemaking and peacekeeping*). Η αναφορά δήλωνε την αξία της αποστρατικοποίησης ως μέτρο προληπτικής διπλωματίας, όπου η δημιουργία αποστρατικοποιημένων ζωνών θα χρησίμευε ως ένας τρόπος προληπτικής ανάπτυξης μετώπου για να διαχωρίζονται οι εμπόλεμοι και να αποτρέπονται πιθανές συγκρούσεις. Ουσιαστικά, η αναφορά αποτελεί μια πρόταση κατά την οποία ο θεσμός εξελίσσεται σαν μηχανισμός για την αποφυγή συγκρούσεων παρά ως μέτρο διαχείρισης συγκρούσεων.

Ο θεσμός της αποστρατικοποίησης έχει διαδραματίσει ρόλο σε αρκετά Ψηφίσματα των δύο σημαντικότερων οργάνων των Ηνωμένων Εθνών, δηλαδή της Γενικής Συνέλευσης και του Συμβουλίου Ασφαλείας. Η Γενική Συνέλευση έχει χαρακτηρίσει τον θεσμό τόσο ως ένα γενικότερο μέτρο διπλωματίας για την αντιμετώπιση εκρηκτικών καταστάσεων που υπονόμευαν κινδύνους για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια σε αρκετές περιοχές της υφελίου, όσο και ως ένα μέσο πρόληψης και αποφυγής για τον περιορισμό ή και τη σταδιακή εξάλειψη πιθανών μελλοντικών συγκρούσεων. Ενδεικτικά, με το Ψήφισμα 194 του 1948, η Γ.Σ. καλούσε το Συμβούλιο Ασφαλείας να λάβει τα απαραίτητα μέτρα για την αποστρατικοποίηση της Ιερουσαλήμ όσο το δυνατόν συντομότερα και την τοποθέτηση του καθεστώτος υπό την εποπτεία του Οργανισμού με σκοπό την διευκόλυνση της ειρήνης στην περιοχή μετά το ξέσπασμα επεισοδίων²⁹⁶. Το Ψήφισμα 91 του 1951²⁹⁷ της Γ.Σ. καλούσε τον Αντιπρόσωπο των Η.Ε. να συμβουλευτεί τις κυβερνήσεις της Ινδίας και του Πακιστάν και να πραγματοποιήσει την αποστρατικοποίηση του Κασμίρ βάσει των Ψηφισμάτων της Επιτροπής των Η.Ε. για την Ινδία και το Πακιστάν του 1948 και 1949. Το Ψήφισμα 54/45 του 1999, αναγνώριζε μεταξύ άλλων ότι η Συνθήκη του 1951 για την Ανταρκτική, προέβλεπε και την αποστρατικοποίηση της ηπείρου²⁹⁸ ενώ στο Ψήφισμα 47/120²⁹⁹, καλωσόριζε την

αποτροπή συγκρούσεων». Βλ. Μπούτρος Μπούτρος Γκάλι, 'Οδηγός για την Ειρήνη: προληπτική διπλωματία, αποκατάσταση και διατήρηση της ειρήνης', Ο.Η.Ε., Νέα Υόρκη, 1992.

²⁹⁵ Ο όρος «προληπτική διπλωματία» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά επίσημα σε μια ετήσια έκθεση του Γ.Γ. των Η.Ε. Hammarskjold. Αναφερόταν στην διατήρηση περιφερειακών συγκρούσεων σε τοπικό επίπεδο ώστε να αποφευχθεί η εξάπλωσή τους σε διεθνές επίπεδο. Βλ. Ackermann A., 'The Idea and Practice of Conflict Prevention', J. P. Res., Vol. 40, No. 3, 2003, σελ. 339- 347.

²⁹⁶ G.A. Res. 194/1948

²⁹⁷ G.A. Res. 91/1951

²⁹⁸ G.A. A/RES/54/45, 23 Δεκεμβρίου 1999.

²⁹⁹ G.A. Res. 47/120, 10 Φεβρουαρίου 1993, 'An agenda for Peace: preventive diplomacy and related matters'. Η Γενική Συνέλευση μπορεί να κάνει συστάσεις και να υιοθετεί Ψηφίσματα τα οποία όμως δεν έχουν δεσμευτική ισχύ. Ωστόσο, όπως σημειώνει και ο Brownlie, τα Ψηφίσματα μπορούν να παρέχουν τη

αποτελεσματική χρήση της δημιουργίας των αποστρατικοποιημένων ζωνών σύμφωνα με την αναφορά του Γ.Γ. του ΟΗΕ Μπούτρος Γκάλι, *‘Οδηγός για την Ειρήνη’*. Η Γενική Συνέλευση υπογράμμισε στο δεύτερο μέρος του Ψηφίσματος πως, η προληπτική ανάπτυξη μετώπων και η αποστρατικοποιημένες ζώνες θα πρέπει να εφαρμόζονται πάντα σύμφωνα με τις αρχές του Χ.Η.Ε. και των άλλων σχετικών αρχών του διεθνούς δικαίου. Περαιτέρω, το Ψήφισμα τόνιζε τη σπουδαιότητα των δύο αυτών μέτρων για την πρόληψη ή την ανάσχεση συρράξεων που θα μπορούσαν να απειλήσουν την διεθνή ειρήνη, και αναγνώριζε την ιδιαιτερότητα της κάθε περίπτωσης αλλά και το γεγονός πως η λήψη αποφάσεων για τέτοια μέτρα θα πρέπει να γίνεται σε σχέση με όλους τους παράγοντες και τις περιστάσεις που μπορούν να ισχύουν στην κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, με σεβασμό προς τις αρχές της κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας και της πολιτικής ανεξαρτησίας των κρατών. Τέλος, ιδιαίτερης σημασίας είναι και η επιβεβαίωση του Ψηφίσματος ως προς τον εξελικτικό χαρακτήρα των αποστρατικοποιημένων ζωνών. Δηλαδή, ενώ το καθεστώς της αποστρατικοποίησης έχει αναγνωριστεί ως ένας θεσμός του διεθνούς δικαίου προς το συμφέρον της ειρήνης και της ασφάλειας, δεν παραγνωρίζεται η δυνατότητα της περαιτέρω ανάπτυξης και μετεξέλιξης του υπό το πλαίσιο των σύγχρονων διεθνών αναγκών, γεγονός που άλλωστε επιβεβαιώνεται άμεσα και μέσα από την ίδια την διεθνή πρακτική.

Το Συμβούλιο Ασφαλείας από την πλευρά του, χρησιμοποίησε την πρακτική δημιουργίας και εγκατάστασης αποστρατικοποιημένων ζωνών ως εργαλείο για τη διαχείριση, την αντιμετώπιση και την καταστολή ενόπλων συγκρούσεων σε αρκετές περιπτώσεις μέσα από την υιοθέτηση Ψηφισμάτων. Σκοπός ήταν είτε ο κατευνασμός των εντάσεων μέχρι την εξεύρεση σταθερών πολιτικών λύσεων, είτε η διασφάλιση του γεγονότος ότι εχθρικά κράτη δεν θα αποκτήσουν ή δεν θα έχουν πρόσβαση σε στρατιωτικούς εξοπλισμούς ώστε να απειλήσουν άλλα γειτονικά κράτη και κατ’ επέκταση και τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, ή τέλος η δημιουργία ασφαλών περιοχών όπου ο πληθυσμός που βρισκόταν εντός αυτών θα προστατευόταν από τον φόβο επιθέσεων. Με το Ψήφισμα 80 του 1950, το Σ.Α. καλούσε μεταξύ άλλων, τις κυβερνήσεις της Ινδίας και του Πακιστάν για την άμεση κατάπαυση του πυρός και την

βάση για την προοδευτική εξέλιξη του Διεθνούς Δικαίου, τη μορφοποίηση των εθιμικών κανόνων ή και να θεωρηθούν ως αυθεντική ερμηνεία των αρχών του Χάρτη. Βλ. Brownlie, ο.π., σελ 14 και 699 αντίστοιχα.

αποστρατικοποίηση των περιοχών Κασμίρ και Τζαμού³⁰⁰. Με το Ψήφισμα 242 του 1967 εξέφραζε την ανησυχία του για την σοβαρότητα της κατάστασης στη Μέση Ανατολή και ζητούσε μια επιτυχή επίλυση της Αραβο- Ισραηλινής σύγκρουσης του 1967 καθώς και τον τερματισμό της εμπόλεμης κατάστασης μεταξύ των κρατών. Το Ψήφισμα βασίστηκε σε πέντε αρχές μεταξύ των οποίων ήταν και η εξασφάλιση του απαραβίαστου της εδαφικής ακεραιότητας και της πολιτικής ανεξαρτησίας όλων των κρατών στην περιοχή, μέσα από τη λήψη μέτρων που περιλάμβαναν και τη δημιουργία αποστρατικοποιημένων ζωνών³⁰¹.

Με το Ψήφισμα 687 του 1991, το Σ.Α. έθετε τους όρους για κατάπαυση του πυρός μεταξύ του Κουβέιτ και του Ιράκ στον πόλεμο του Κόλπου το 1991, και επέβαλε επιχειρησιακούς περιορισμούς στον ιρακινό στρατό με την δημιουργία περιοχών απαγόρευσης πτήσεων και αποστρατικοποιημένης ζώνης στα κοινά σύνορα των δύο χωρών ώστε να επανέλθει η ειρήνη και η ασφάλεια στην περιοχή³⁰². Το Ψήφισμα 779 του 1992, εξουσιοδοτούσε την ειρηνευτική δύναμη UNPROFOR³⁰³, για την επίβλεψη αποστρατικοποιημένων ζωνών στην Κροατία, την επιτήρηση διευθετήσεων που είχαν συμφωνηθεί μεταξύ της Κροατίας και της Πρώην Γιουγκοσλαβίας και οι οποίες αφορούσαν την ολοκληρωτική απομάκρυνση του Γιουγκοσλαβικού Στρατού από την Κροατία, την αποστρατικοποίηση της Χερσονήσου Πρεβλάκα και την απομάκρυνση βαρέων οπλισμών από τις γειτονικές περιοχές της Κροατίας και του Μαυροβουνίου³⁰⁴. Περαιτέρω, ενεργώντας υπό το Κεφάλαιο 7 του ΧΕ, το Σ.Α. χρησιμοποίησε την έννοια της αποστρατικοποίησης για μια γεωγραφική ζώνη στην σύρραξη στη Βοσνία³⁰⁵. Παρόλο που στα Ψηφίσματα που υιοθέτησε το Σ.Α. στη συγκεκριμένη περίπτωση, δεν αναφέρεται ο όρος «αποστρατικοποίηση», το τελευταίο προχώρησε στη δημιουργία μιας

³⁰⁰ S.C. Res. 80/ 1950

³⁰¹ S.C. Res. 242/1967

³⁰² S.C. Res. 687 (1991), σημείο Β.

³⁰³ Σχετικά με την δράση και το έργο της ειρηνευτικής δύναμης United Nations Protection Force (UNPROFOR) στην περιοχή της Πρώην Γιουγκοσλαβίας βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του ΟΗΕ www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unprof_p.htm, τελευταία πρόσβαση 23/8/2010.

³⁰⁴ SC Res. 779/1992.

³⁰⁵ Σχετικά με την εμπόλεμη κατάσταση στη Βοσνία από το 1992 έως το 1995 βλ. Burg S. L.- Shoup P.S., 'The war in Bosnia- Herzegovina: ethnic conflict and international intervention', M.E. Sharpe Inc, New York, 1st ed., 1999, Magas B., 'The war in Croatia and Bosnia- Herzegovina, 1991-1995', Frank Cass Publishers, London, 1st ed., 2001.

‘ζώνης αποκλεισμού βαρέως οπλισμού’ γύρω από το Σαράγεβο, ενώ ένας αριθμός πόλεων κυρίως με Μουσουλμανικό πληθυσμό δηλώθηκαν ως ‘ασφαλείς περιοχές’³⁰⁶.

Η δράση του ΟΗΕ επιτυγχάνεται μέσω των ειρηνευτικών επιχειρήσεων που αναπτύσσει σε γεωγραφικές περιοχές στις οποίες υπάρχει απειλή για την ειρήνη³⁰⁷. Ουσιαστικά, η δημιουργία και η επίβλεψη αποστρατικοποιημένων ζωνών μέσα από τον ΟΗΕ, εντάσσεται στο έργο των ειρηνευτικών επιχειρήσεων, οι οποίες φυσικά υπάγονται κατ’ ευθείαν στη δικαιοδοσία του Οργανισμού. Έτσι, μέσω των ειρηνευτικών επιχειρήσεων, η αποστρατικοποίηση χρησιμοποιείται ως ένα εργαλείο για τον διαχωρισμό και την απομάκρυνση των στρατιωτικών δυνάμεων των εμπολέμων, την αποκλιμάκωση της έντασης και την δημιουργία συνθηκών ασφαλείας σε μια περιοχή μέσα από την απαγόρευση τοποθέτησης ενόπλων δυνάμεων και τη δημιουργία οχυρωματικών έργων. Απώτερος σκοπός της δράσης των ειρηνευτικών επιχειρήσεων μέσω της εγκατάστασης αποστρατικοποιημένων ζωνών είναι η σταθερότητα μέσα από την απάλειψη πιθανών κινδύνων ή απειλών που θα μπορούσαν να διαταράξουν τη διεθνή κοινωνία. Έτσι, αποστολή ειρηνευτικών δυνάμεων από τον ΟΗΕ, πραγματοποιήθηκε στην Κύπρο, στη Μέση Ανατολή, στο Κασμίρ, στο Υψίπεδο του Γκολάν, στα σύνορα Σαουδικής Αραβίας και Υεμένης³⁰⁸. Περαιτέρω, το προσωπικό των ειρηνευτικών επιχειρήσεων, το οποίο μπορεί να αποτελείται είτε από στρατιώτες είτε από αξιωματούχους, μπορεί να λειτουργήσει και ως εποπτικός μηχανισμός. Δηλαδή ως μηχανισμός που θα επιβλέπει την ομαλή λειτουργία της αποστρατικοποιημένης ζώνης,

³⁰⁶ S.C. Res. 819/1993 και 824/ 1993. Βλ Ahlstrom Ch., ο.π., σελ. 48.

³⁰⁷ Ως ειρηνευτικές, καλούνται εκείνες οι επιχειρήσεις στις οποίες εμπλέκεται στρατιωτικό προσωπικό ή και ιδιώτες και παρόλο που χρησιμοποιούν στρατιωτικό προσωπικό, επιτυγχάνουν τον σκοπό τους χωρίς τη χρήση βίας. Αναλαμβάνονται εθελοντικά και βασίζονται στην συναίνεση και τη συνεργασία της φιλοξενούσας κυβέρνησης. Μπορούν να περικλείουν στρατιωτικές αποστολές παρατήρησης που αποτελούνται από άοπλους αξιωματούχους με έργο την επίβλεψη μιας συμφωνίας ή μιας συνθήκη ανακωχής ή ειρηνευτικές δυνάμεις όπου οι στρατιώτες να μην έχουν όπλα αλλά μπορούν να τα χρησιμοποιήσουν μόνο για άμυνα ή και τα δύο. Οι ειρηνευτικές επιχειρήσεις μπορούν να πάρουν διάφορες μορφές, εξελίσσονται συνεχώς ανάλογα με τις αλλαγές των περιστάσεων που καλούνται να αντιμετωπίσουν ενώ από τις αποστολές που έχουν ήδη εκπληρώσει το έργο τους συνοψίζεται στην διατήρηση ανακωχής, τον διαχωρισμό των ενόπλων δυνάμεων, στην προληπτική ανάπτυξη μετώπου, στην προστασία ανθρωπιστικών αποστολών κλπ. Βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του ΟΗΕ, <http://www.un.org/en/peacekeeping>, τελευταία πρόσβαση 2010. Βλ. ακόμα, Νάσκου Περράκη Π., ο.π. σελ.131-136, Goulding M., ‘The Evolution of United Nations Peacekeeping’, International Affairs, Vol. 69, No. 3, 1993, σελ. 451- 464, Groom A. J. R., ‘Peacekeeping: Perspectives and Progress’, International Affairs, Vol. 47, No. 2, 1971, σελ. 340-352.

³⁰⁸ Ειρηνευτικές επιχειρήσεις έχουν αναπτυχθεί σε αρκετά ακόμα κράτη. Βλ. και την επίσημη ιστοσελίδα του ΟΗΕ, <http://www.un.org/en/peacekeeping>, τελευταία πρόσβαση 09/09/2010.

καθώς και την τήρηση των συμφωνιών που έχουν υπογράψει τα εμπόλεμα κράτη και δημιουργούν τέτοιες ζώνες³⁰⁹.

Συνολικά, τα παραδείγματα που εξετάζονται από τη μεταπολεμική διεθνή κοινότητα, αφορούν στην εγκατάσταση αποστρατικοποιημένων ζωνών αποκλειστικά μέσα από τη δραστηριοποίηση του ΟΗΕ. Η δημιουργία αποστρατικοποιημένων καθεστώτων πραγματοποιείται πια μόνο μέσα από τους μηχανισμούς του ΟΗΕ, λειτουργώντας έτσι ως ένα θεσμικό εργαλείο ελέγχου των εξοπλισμών, διαχείρισης, πρόληψης και αποτροπής κρίσεων σε μια περιορισμένη εδαφική ζώνη μεταξύ δύο ή περισσοτέρων κρατών που βρίσκονται σε ένοπλη σύρραξη. Και σε αυτήν την περίοδο, η συμφωνία που καθιερώνει την αποστρατικοποιημένη ζώνη, θέτει και τις υποχρεώσεις των συμβαλλομένων κρατών, ορίζει τις επιτρεπόμενες ενέργειες αλλά και το είδος και την ποσότητα των επιτρεπόμενων οπλισμών εντός αυτής, ενώ η πρόβλεψη της παρουσίας δυνάμεων αστυνόμευσης αποτελεί συστατικό στοιχείο της κάθε συμφωνίας, ώστε να διασφαλίζεται η εσωτερική τάξη και ασφάλεια.

Παράλληλα, αναπτύσσεται μια νέα ορολογία αναφορικά με τον θεσμό της αποστρατικοποίησης και πραγματοποιείται παράλληλη χρήση των σχετικών εννοιών, οι οποίες ουσιαστικά ταυτίζονται ως προς το περιεχόμενό τους. Η πρακτική του ΟΗΕ είναι αποκαλυπτική ως προς το σημείο αυτό όπου, στα κείμενα των σχετικών συμφωνιών τα οποία συνομολογούνται υπό το πλαίσιο του Οργανισμού, συναντούνται και όροι όπως «ουδέτερες ζώνες (*buffer zones*) ή ζώνες ασφαλείας (*security zones*) ή μη-στρατιωτικές ζώνες (*non-military zones*)», οι οποίες στην πραγματικότητα είναι ποιοτικά και ποσοτικά αποστρατικοποιημένες. Επιπρόσθετα, διαφαίνεται και μια έλλειψη μακροπρόθεσμων στόχων όσον αφορά στις ιδιαίτερες περιπτώσεις. Δηλαδή, η δημιουργία μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης πραγματοποιείται μέσα από προσωρινές συμφωνίες

³⁰⁹ Αρκετές είναι οι περιπτώσεις των ειρηνευτικών επιχειρήσεων, στις οποίες η επίβλεψη των εγκατεστημένων αποστρατικοποιημένων ζωνών ήταν μεταξύ των καθηκόντων τους. Βλ. για παράδειγμα την αποστολή των Ηνωμένων Εθνών στο Υψίπεδο του Γκολάν και στο Σινά, που είχαν κηρυχτεί ως αποστρατικοποιημένες περιοχές και όπου έργο των ειρηνευτικών επιχειρήσεων UNDOF και UNEF II, που δημιουργήθηκαν κατόπιν σύστασης του Συμβουλίου Ασφαλείας, ήταν η παρακολούθηση της συμφωνίας ανακωχής μεταξύ του Ισραήλ και της Συρίας και της Αιγύπτου το 1974 και η τήρηση των αποστρατικοποιημένων ζωνών. Επιπλέον, το Συμβούλιο Ασφαλείας με τα Ψηφίσματα 1706/ 2006 και 1769/2007, όριζε μεταξύ άλλων υποχρεώσεων των ειρηνευτικών δυνάμεων UNMIS και UNAMID στην περιοχή του Νταρφούρ, και το καθήκον τους να αποτρέπουν τη βία και να επιβλέπουν τις ουδέτερες και αποστρατικοποιημένες ζώνες που δημιουργούσε η Συμφωνία Ειρήνης του Νταρφούρ γύρω από τα στρατόπεδα εκτοπισμένου πληθυσμού. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του ΟΗΕ <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/>, τελευταία πρόσβαση 09/09/2010.

ανακωχής, κατά τη διάρκεια μιας ένοπλης σύρραξης για να αντιμετωπίσει καταστάσεις του παρόντος εν αναμονή μιας πιο μόνιμης και σταθερής λύσης, και όχι μέσα από συνθήκες ειρήνης κατά την προπολεμική πρακτική. Αποδίδεται έτσι στην αποστρατικοποίηση ένας προβλεπόμενος προσωρινός χαρακτήρας, ενώ το καθεστώς και η αποτελεσματικότητά του απειλούνται από μια πιθανή επανάληψη των εχθροπραξιών³¹⁰.

Περαιτέρω, το κύρος του ΟΗΕ, δεν εξασφαλίζει πάντα την αποτελεσματικότητα του θεσμού της αποστρατικοποίησης. Δηλαδή, οι συλλογικές εγγυήσεις που προσφέρει το σύστημα των Η.Ε. μέσα από την εγκατάσταση στρατιωτικών και πολιτικών επιτροπών ή ειρηνευτικών δυνάμεων για την επίβλεψη και τον έλεγχο των αποστρατικοποιημένων ζωνών, δεν σημαίνει πως υπάρχει απόλυτη συμμόρφωση από τα εμπόλεμα κράτη. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου έχουν καταγραφεί παραβιάσεις των ζωνών και άλλες όπου οι ίδιες οι ζώνες έγιναν αντικείμενο διαμαχών μεταξύ των ενδιαφερομένων³¹¹, με αποτέλεσμα την αναποτελεσματικότητα των εποπτικών μηχανισμών αλλά και του ίδιου του καθεστώτος. Ένας ακόμα λόγος που επιτείνει αυτήν την αναποτελεσματικότητα είναι και η αδυναμία των θεσμικών μηχανισμών να ενθαρρύνουν την συμμόρφωση αλλά και να προβούν σε κυρώσεις αναφορικά με την παραβίαση των αποστρατικοποιημένων ζωνών³¹².

Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελούν οι συνεχείς παραβιάσεις των αποστρατικοποιημένων ζωνών μεταξύ Ισραήλ και Συρίας που είχαν δημιουργηθεί από τη Συμφωνία Ανακωχής του 1949 κατά την περίοδο 1950- 1966, αλλά και οι διαφωνίες των δύο χωρών αναφορικά με την κυριαρχία αυτών. Τα επεισόδια μεταξύ των δύο χωρών ήταν αρκετά, όμως τα σοβαρότερα εξ' αυτών είχαν παραπεμφθεί στο Σ.Α. Το Σ.Α. εξέδωσε Ψηφίσματα, καταδικάζοντας τις παραβιάσεις, καλώντας και τα δύο μέρη

³¹⁰ Εξάλλου, η πρακτική εγκατάστασης αποστρατικοποιημένων ζωνών σε διάφορες προβληματικές περιοχές μέσα από προσωρινές συμφωνίες ανακωχής κατά την μεταπολεμική περίοδο, έχει καταδείξει πως δεν απομακρύνει ταυτόχρονα και την απειλή πολέμου. Αντιθέτως σε αρκετές περιπτώσεις, η επανέναρξη των εχθροπραξιών παρά την ύπαρξη των συμφωνιών ανακωχής, οδήγησε και στην ταυτόχρονη ανακατάληψη των αποστρατικοποιημένων ζωνών από στρατιωτικές δυνάμεις των εμπόλεμων και στην κατ' επέκταση κατάργηση του καθεστώτος.

³¹¹ Βλ. για παράδειγμα τις περιπτώσεις της Κορέας, της Κύπρου, του Υψιπέδου του Γκολάν, της Χερσονήσου του Σινά, όπου παρά την ύπαρξη εποπτείας και τα Ψηφίσματα του Σ.Α. προς τα εμπλεκόμενα μέρη για συμμόρφωση, υφίστανται παραβιάσεις και επεισόδια εντός των αποστρατικοποιημένων ζωνών.

³¹² Βλ. Bailey S.D., 'Nonmilitary Areas in UN Practice', ο.π., σελ. 521- 524. Ουσιαστικά δηλαδή, και στην μεταπολεμική κοινότητα διατηρούνται τα προβλήματα αναφορικά με την εποπτεία και το σύστημα των συλλογικών εγγυήσεων των αποστρατικοποιημένων ζωνών που υπήρχαν και μέχρι την περίοδο της Κ.τ.Ε.

να συμμορφωθούν με τους όρους της Συμφωνίας Ανακωχής και να θέσουν στην Μικτή Επιτροπή Ανακωχής τα παράπονά τους³¹³. Αλλά από το 1953, ο ρόλος του Συμβουλίου υποβαθμιζόταν, καθώς η Σοβιετική Ένωση αποφάσισε να προστατεύσει τη Συρία από καταδικαστικές αποφάσεις για παραβιάσεις, διατηρώντας διαφορετική στάση από αυτή των υπόλοιπων Μονίμων Μελών. Αποτέλεσμα ήταν η αδυναμία του Σ.Α. να υιοθετήσει έστω ένα Ψήφισμα που να καταδικάζει αμφότερα τα μέρη³¹⁴. Αλλά και η παρουσία της ειρηνευτικής επιχείρησης UNTSO στάθηκε αδύναμη να αποτρέψει τις παραβιάσεις τόσο στις αποστρατικοποιημένες ζώνες όσο και γενικότερα της Συμφωνίας Ανακωχής του 1949, με αποτέλεσμα την έναρξη του πολέμου τον Ιούνιο του 1967.

Συνολικά, επιβεβαιώνεται η άποψη του Bailey, σύμφωνα με τον οποίο «η αποστρατικοποίηση αποτελεί ένα τρόπο ελέγχου των εξοπλισμών και παρέχει προσωρινές λύσεις σε προβλήματα που συνδέονται με μια ένοπλη σύρραξη, είτε ως τρόπος προστασίας των πληθυσμών από μια επίθεση, ή ως τρόπος διευκόλυνσης της μετάβασης από τον πόλεμο στην ειρήνη. Ωστόσο, δεν θα πρέπει να αναμένονται περισσότερα από την αποστρατικοποίηση από όσα μπορεί να προσφέρει. Δεν παρέχει εγγυήσεις έναντι σε μεγάλες επιθέσεις, όπως άλλωστε έχει καταδείξει και η εμπειρία της Μέσης Ανατολής. Στην καλύτερη περίπτωση και κατάλληλα επιβλεπόμενο, το καθεστώς της αποστρατικοποίησης μπορεί να αποκαλύψει μια επικείμενη επίθεση αλλά όχι να την αποτρέψει.»³¹⁵.

3. Ο θεσμός της αποστρατικοποίησης στην σύγχρονη διεθνή πραγματικότητα

Μέχρι και την περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ο θεσμός της αποστρατικοποίησης έφτασε στην ακμή του. Στην χρονική αυτή περίοδο, συναντώνται πλήθος περιπτώσεων αποστρατικοποιημένων περιοχών στη διεθνή πρακτική. Γενικά όμως, τα παραδείγματα που αντλούνται από την προπολεμική περίοδο, αποτελούν κυρίως μονομερή καθεστώτα τα οποία δημιουργούσαν σημαντικότερες υποχρεώσεις σε ένα μόνο κράτος. Η απουσία ενιαίων κανόνων που να περιορίζουν τον τρόπο εφαρμογής του καθεστώτος, σε

³¹³ Βλ. ενδεικτικά SC Res. 92 (1951), SC Res. 93 (1951), SC. Res. 111 (1956), SC Res. 171 (1962). Το τελευταίο αυτό Ψήφισμα, παρόλο που καταδικάζει τις ισραηλινές ενέργειες, περιείχε για πρώτη φορά μια συνολική καταδίκη των επιθετικών ενεργειών και από τις δύο πλευρές, περιλαμβάνοντας δηλαδή και τις συριακές προκλήσεις.

³¹⁴ Παραβιάσεις υπήρξαν και στις υπόλοιπες Συμφωνίες Ανακωχής του 1949, μεταξύ Ισραήλ με την Ιορδανία και την Αίγυπτο. Βλ. σχετικά Higgins R., 'The June War: the United Nations and the Legal Background', Journal of Contemporary History, Vol. 3, No. 3, 1968, σελ. 253- 273.

³¹⁵ Bailey S.D., 'Nonmilitary Areas in UN Practice', ο.π. σελ. 524.

συνδυασμό με την προσαρμοστικότητα του και την ποικιλία των χαρακτηριστικών του, είχε ως αποτέλεσμα την ιδιαίτερα συχνή χρήση του. Το καθεστώς λειτούργησε έτσι είτε ως επιχειρησιακό μέσο πολιτικής για την ισορροπία δυνάμεων σε μια περιοχή στρατηγικής σημασίας ή ως τρόπος επιβολής κυρώσεων μετά τον τερματισμό ενός πολέμου. Αποτέλεσμα ήταν συνήθως η δημιουργία επαχθών καταστάσεων που ουσιαστικά επιβάρυναν και περιόριζαν την ελεύθερη άσκηση της κρατικής κυριαρχίας.

Παρεπόμενο ήταν η μη συχνή χρήση του θεσμού στις σύγχρονες διεθνείς σχέσεις, σε σχέση με το παρελθόν. Ωστόσο, παρά την σημαντική μείωση παραδειγμάτων αποστρατικοποίησης μεταπολεμικά, το καθεστώς δεν εξαλείφθηκε παντελώς αλλά διαδραμάτισε ρόλο στην ενίσχυση της ασφάλειας και τη διαχείριση κρίσεων σε αρκετές περιπτώσεις. Όμως, η υιοθέτησή του από τα τέλη κιόλας της δεκαετίας του 1940, δεν ακολουθεί τον τρόπο εφαρμογής του παρελθόντος. Στην μεταπολεμική περίοδο, η θεσμική χρήση του καθεστώτος βασίζεται στις αρχές και στις αξίες πάνω στις οποίες οικοδομείται πια η νέα διεθνής κοινότητα και οι οποίες βρίσκονται ενσωματωμένες στον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Η αποστρατικοποίηση απομακρύνεται μεν από την εικόνα του μέτρου ‘τιμωρίας’ και ‘επιβολής’ του δυνατού προς το αδύνατο κράτος, αλλά εξακολουθώντας να αποτελεί ένα περιοριστικό μέτρο στην κυριαρχία ενός κράτους, αναπροσδιορίζεται υπό το πλαίσιο των αρχών του ΧΗΕ και των κανόνων του διεθνούς δικαίου. Αποδίδεται έμφαση στη βούληση των άμεσα ενδιαφερομένων κρατών, η κυριαρχία των οποίων διασφαλίζεται πλήρως, στην συναίνεση, στην συμμετοχή διεθνών οργανισμών για την δημιουργία ενός αμερόληπτου και αντικειμενικού καθεστώτος, στην προληπτική ή αποτρεπτική λειτουργία του θεσμού. Αποτέλεσμα είναι συνήθως η δημιουργία μετριοπαθέστερων καθεστώτων, μέσα από συμφωνίες προσωρινής φύσεως με συγκεκριμένους στόχους. Και πάλι όμως, η συχνότητα υιοθέτησης της αποστρατικοποίησης μεταπολεμικά είναι σαφώς χαμηλότερη εν συγκρίσει με τον 19^ο έως και τα μέσα του 20^{ου} αιώνα.

Ιδιαίτερα τις τελευταίες δεκαετίες και υπό το πλαίσιο των σύγχρονων διεθνών σχέσεων, η αποστρατικοποίηση ξεφεύγει από την στενή ερμηνεία του παρελθόντος. Υπάρχουν παραδείγματα στη διεθνή πρακτική όπου η αποστρατικοποίηση δεν συνδέεται αυστηρά με το έδαφος ενός κράτους κατά την κλασσική έννοια του θεσμού, αλλά σχετίζεται περισσότερο με τον περιορισμό και την μείωση των στρατιωτικών ικανοτήτων ενός κράτους σε έμψυχο και άψυχο υλικό, εμπίπτοντας ουσιαστικά

περισσότερο στην κατηγορία του αφοπλισμού. Παραδείγματος χάριν, το Ψήφισμα 687 (1991) του Σ.Α., επέβαλε αυστηρότατους ποιοτικούς και ποσοτικούς περιορισμούς στις ένοπλες δυνάμεις και τους στρατιωτικούς εξοπλισμούς του Ιράκ, και θεωρήθηκε πως πέρα από τη ρητή δημιουργία αποστρατικοποιημένων ζωνών στα σύνορα με το Κουβέιτ, ολόκληρο το στρατιωτικό δυναμικό της χώρας βρέθηκε υπό καθεστώς αποστρατικοποίησης³¹⁶. Δηλαδή, δημιουργείται μια διάκριση στο καθεστώς, αφενός ως προς την απαγόρευση σε όπλα και στρατιωτικούς εξοπλισμούς, και αφετέρου ως προς την περιοχή όπου πραγματοποιείται.

Επιπρόσθετα, αναπτύσσεται μια νέα σχέση μεταξύ μιας γεωγραφικής περιοχής και του περιορισμού ή απαγόρευσης στρατιωτικών εξοπλισμών εντός αυτής, η οποία λαμβάνει υπόψη τις τεχνολογικές εξελίξεις που επήλθαν και πραγματοποιείται μέσα από διεθνείς συμβάσεις. Η νέα αυτή σχέση εντάσσεται σε μια ευρύτερη προσπάθεια επίτευξης «περιφερειακού εδαφικού αφοπλισμού (*regional disarmament*)», η οποία έχει τις ρίζες της στα μέσα της δεκαετίας του 1950, ενόψει της ανησυχητικής διασποράς των πυρηνικών όπλων την εποχή εκείνη³¹⁷. Απώτερος σκοπός εξακολουθεί να είναι η ενίσχυση της διεθνούς ασφάλειας και διατήρηση της διεθνούς ειρήνης. Ωστόσο, θεωρείται πως η επίτευξη αυτού του σκοπού μπορεί να είναι πιο εφικτή μέσα από τη σταδιακή οικοδόμηση και προώθηση σχέσεων εμπιστοσύνης των κρατών αρχικά σε περιφερειακό επίπεδο, η οποία ακολουθείται από τη μείωση (ή και την εξάλειψη όπου είναι δυνατόν) των εξοπλιστικών προγραμμάτων και κατ' επέκταση των εξοπλιστικών ανταγωνισμών, ώστε να είναι δυνατή η πρόληψη συρράξεων μέσα από τη χαλάρωση ουσιαστικά τυχόν εντάσεων. Η έκταση του εδαφικού χώρου όπου εφαρμόζεται συνήθως

³¹⁶ Βλ. Bederman D. J., ο.π., σελ. 121-138, όπου ο συγγραφέας σχολιάζει τα βασικά χαρακτηριστικά ενός αποστρατικοποιημένου καθεστώτος και υποστηρίζει την εφαρμογή του για το σύνολο των ενόπλων δυνάμεων της χώρας, που συνάδει περισσότερο με το καθεστώς του αφοπλισμού. Παρόμοια εξάλλου ήταν και η περίπτωση της Γερμανίας και της Ιαπωνίας μετά το τέλος του Β'Π.Π. Βλ. *infra*, σελ. 38-39. Βλ. ακόμα Jelusić L., ο.π., σελ. 352-354, Shaw M., 'Post-military society: militarism, demilitarization and war at the end of the twentieth century', Cambridge: Policy Press, 1991, Goldblat J., 'Demilitarization in the Developing World', *Journal of Peace Research*, Vol. 24, No. 1, 1987, σελ. 1- 4, Høivik T.- Aas S., 'Demilitarization in Costa Rica: A Farewell to Arms?', *J.P.Res.*, Vol. 18, No. 4, 1981, σελ. 333-351, όπου η αποστρατικοποίηση (δηλαδή η κατάργηση του στρατού), δεν επιβλήθηκε από τρίτες δυνάμεις. Αντίθετα, θεωρήθηκε ως αναπόσπαστο τμήμα του σύγχρονου κράτους της Κόστα Ρίκα. Παρόλ' αυτά, δεν υπάρχει κάποια διεθνής υποχρέωση που να απαγορεύει στο συγκεκριμένο κράτος να αλλάξει το καθεστώς του μελλοντικά, εάν έτσι το επιθυμήσει. Βλ. ακόμα Kincaid D. A., 'Demilitarization and Security in El Salvador and Guatemala: Convergences of Success and Crisis', *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 42, No. 4, 2000, σελ. 39-58.

³¹⁷ Αναφορικά με τις διεθνείς προσπάθειες και τους στόχους του περιφερειακού αφοπλισμού, βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του ΟΗΕ: <http://www.un.org/disarmament/disarmsec/index.shtml>

ο γεωγραφικός αφοπλισμός εξαρτάται από τις πρωτοβουλίες των ενδιαφερομένων κρατών καθώς και το είδος των μέτρων όπου θα ισχύσουν. Συνεπώς, το έδαφος δύο ή περισσότερων γειτονικών κρατών, ή μια ολόκληρη ήπειρος ή άλλες γεωγραφικές ενότητες μπορούν να συνθέτουν μια περιφέρεια. Αλλά, σε κάθε περίπτωση εφαρμογής του περιφερειακού αφοπλισμού, τα όρια της περιοχής πρέπει να είναι σαφώς προσδιορισμένα, περιλαμβάνοντας τον θαλάσσιο και τον εναέριο χώρο όπου είναι δυνατόν να επεκτείνεται το καθεστώς. Τέλος, για τον προσδιορισμό της αφοπλισμένης περιοχής λαμβάνονται υπόψη γεωγραφικοί και στρατηγικοί λόγοι συνήθως, αλλά είναι δυνατόν σε αυτούς να προστεθούν και πολιτιστικά, οικονομικά, πολιτικά και άλλα κριτήρια³¹⁸.

Ο περιφερειακός αφοπλισμός δεν περιλαμβάνει με τρόπο εξαντλητικό λίστες με τα επιτρεπόμενα ή μη όπλα, οπλικά συστήματα και απαραίτητα μέτρα που θα υιοθετηθούν για μια δεδομένη γεωγραφική περιοχή. Αντιθέτως, αποτελεί μια προσπάθεια που βασίζεται στην ελεύθερη βούληση των κρατών ώστε να αποφασίσουν και να συναινέσουν στην υπογραφή μιας τέτοιας διεθνούς συμφωνίας, από την οποία φυσικά δεσμεύονται νομικά, υπό το πλαίσιο των κανόνων του διεθνούς δικαίου. Με τον τρόπο αυτό, ο περιφερειακός αφοπλισμός ανταποκρίνεται στις ανάγκες της διεθνούς κοινότητας, λαμβάνοντας υπόψη τις προϋποθέσεις που ισχύουν σε μια δεδομένη γεωγραφική περιοχή, την ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών, και αφήνοντας χώρο για την προσαρμογή του στις εκάστοτε απαιτήσεις των κρατών που συναινούν από κοινού στην πραγματοποίηση μιας τέτοιας προσπάθειας στον εδαφικό τους χώρο. Έτσι, τα μέτρα του περιφερειακού αφοπλισμού είναι δυνατόν να αφορούν σε κάθε είδους συμβατικό στρατιωτικό εξοπλισμό αλλά και σε όπλα μαζικής καταστροφής, τα οποία είναι ιδιαίτερως απειλητικά για την ανθρώπινη ύπαρξη και το περιβάλλον. Τέτοιες συμβατικές προσπάθειες περιφερειακού αφοπλισμού παρατηρούνται σε διάφορες περιοχές ανά τον

³¹⁸ Βλ. 'Study on all aspects of regional disarmament. Report of the Secretary General', UN Doc. A/35/416, 8 Οκτωβρίου 1980. Η ανάγκη για μια περιφερειακή προσέγγιση στον αφοπλισμό επισημάνθηκε σε δύο εκθέσεις του Γ.Γ. το 1992. Βλ. 'New Dimensions of Arms Regulation and Disarmament in the Post-Cold War Era', UN Doc. A/C.1/47/7, 'A new Agenda for Peace', UN Doc. A/47/277- S/24111.

Η Επιτροπή των Η.Ε. για τον Αφοπλισμό (United Nations Disarmament Commission) υιοθέτησε οδηγίες και συστάσεις για περιφερειακές προσεγγίσεις στον αφοπλισμό το 1993. Βλ. σχετικά 'Guidelines and recommendations for regional approaches to disarmament within the context of global security', UN Doc. A/48/42, annex II, Βλ. ακόμα UN Disarmament Yrbk, Vol. 26, 2001, σελ. 125- 153.

κόσμο με διαφορετική έκταση και διαφορετικά μέτρα³¹⁹. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Συνθήκης για τις Συμβατικές Δυνάμεις στην Ευρώπη (Treaty on Conventional Armed Forces in Europe- CFE Treaty)³²⁰. Η Συνθήκη υπογράφηκε το 1990 με σκοπό να εδραιώσει ισότητα, διαφάνεια και σταθερότητα στην ισορροπία των συμβατικών δυνάμεων και των εξοπλισμών στην Ευρώπη θέτοντας αριθμητικά όρια στους στρατιωτικούς εξοπλισμούς, σε περιοχές από τον Ατλαντικό Ωκεανό έως τα Ουράλια Όρη. Ουσιαστικά, στρατηγικός στόχος είναι η αντικατάσταση των στρατιωτικών αντιπαραθέσεων και η εισαγωγή μιας νέας εποχής στις στρατιωτικές σχέσεις μεταξύ των κρατών- μελών, με την εδραίωση της σταθερότητας και της ισορροπίας των συμβατικών τους δυνάμεων στα χαμηλότερα κατά το δυνατόν επίπεδα, βασιζόμενη στην ειρηνική συνεργασία σε περιφερειακό επίπεδο³²¹.

Μια ακόμα περίπτωση που επέφεραν αυτά τα νέα αυτά δεδομένα της σύγχρονης διεθνούς οργάνωσης, αφορά και στη δημιουργία «αποπυρηνικοποιημένων ζωνών (*denuclearized zones*)». Οι ζώνες αυτές περικλείουν το έδαφος περισσοτέρων από ένα κράτη σε διάφορες περιοχές της υφηλίου. Η εγκατάσταση τέτοιων ζωνών πραγματοποιήθηκε ως μια περιφερειακή προσέγγιση για τη μη- εξάπλωση και την εξάλειψη της διασποράς των πυρηνικών όπλων αναφορικά με συγκεκριμένες εδαφικές περιοχές (κατοικημένες ή μη), ενώ παράλληλα θα συνέβαλλαν στην σταθερότητα και ασφάλεια των κρατών εντός αυτών, και κατ' επέκταση και στις διεθνείς προσπάθειες για την ειρήνη και την ασφάλεια³²². Το 1967 υπογράφηκε η Συνθήκη του Τλατελόλκο που

³¹⁹ Αναφορικά με τις διεθνείς δραστηριότητες σε σχέση με τον περιφερειακό αφοπλισμό βλ. UN Disarmament Yrbk, Vol. 26, 2001, σελ. 125- 153 και UN Disarmament Yrbk, Vol. 30, 2005, Chapter V, 'Regional Disarmament'. Π.χ. στον ευρωπαϊκό χώρο αναφέρονται οι δραστηριότητες της Ε.Ε., του ΟΑΣΕ, του Ευρω-ατλαντικού Συμφώνου Συνεργασίας, του ΝΑΤΟ, και του Συμφώνου Σταθερότητας. Στην Αμερική, ιδιαίτερη είναι η δράση του Κέντρου των Η.Ε. για την Ειρήνη, τον Αφοπλισμό και την Ανάπτυξη (<http://www.unlirc.org/>), ενώ χαρακτηριστικές είναι και οι ενέργειες του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών, μερικές εκ των οποίων είναι: Inter-American Convention against the Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, Ammunition, Explosives, and Other Related Materials (CIFTA), Americas as a Biological- and Chemical-Weapons-Free Region, Proliferation of and the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects, Americas as an Antipersonnel-Land-Mine-Free Zone.

³²⁰ Για το κείμενο της Συνθήκης CFE, το οποίο ανανεώθηκε το 1999, το είδος των συμβατικών περιορισμών και την έκταση των προβλεπόμενων μέτρων βλ. CFE DOCUMENT/2/99 καθώς και την επίσημη ιστοσελίδα του ΟΗΕ στο: <http://disarmament.un.org/TreatyStatus.nsf>

³²¹ Σχετικά με τους στόχους και την συμβολή της CFE Συνθήκης στην ευρω- ατλαντική ασφάλεια βλ. http://www.nato.int/cps/en/SID-2B621244-BDADAB61/natolive/official_texts_54709.htm

³²² Σχετικά με τις αποπυρηνικοποιημένες ζώνες βλ. και την επίσημη ιστοσελίδα του ΟΗΕ στο <http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NWFZ.shtml>, όπου καταγράφεται και η προσπάθεια για την δημιουργία μιας νέας τέτοιας ζώνης στην περιοχή της Μέσης Ανατολής. Βλ. ακόμα και το Ψήφισμα της Γ.Σ. 3472 Β/ 1975, όπου δίνεται ο ορισμός της έννοιας «αποπυρηνικοποιημένη ζώνη», προβλέπεται η

απαγόρευε τα πυρηνικά όπλα στη Λατινική Αμερική και στην Καραϊβική³²³, ενώ από τότε ακολούθησε η δημιουργία τεσσάρων ακόμη τέτοιων ζωνών: στο Νότιο Ειρηνικό³²⁴ (*Treaty of Rarotonga*, 1985), στη Νοτιο- ανατολική Ασία³²⁵ (*Treaty of Bangkok*, 1995), στην Αφρική³²⁶ (*Treaty of Pelindaba*, 1996) και στην Κεντρική Ασία³²⁷ (*Treaty of Semipalatinsk*, 2006). Το καθεστώς της αποπυρηνικοποίησης περιοχών επεκτάθηκε επίσης και στην Ανταρκτική³²⁸, στο διάστημα³²⁹, και στον βυθό και το υπέδαφος των θαλασσών και των ωκεανών³³⁰.

Ο περιφερειακός αφοπλισμός αποτελεί μια βήμα προς βήμα προσέγγιση και συμπληρωματική δράση στις παγκόσμιες προσπάθειες για την ειρήνη και τον αφοπλισμό, και αντιμετωπίζεται ως ένας ακόμα τρόπος ελέγχου των εξοπλισμών και σταδιακής οικοδόμησης μέτρων εμπιστοσύνης παγκοσμίως. Το καθεστώς στοχεύει στη δημιουργία των απαραίτητων εκείνων συνθηκών ώστε να μειωθεί ο κίνδυνος των συγκρούσεων. Εντάσσεται μέσα σε ένα πλαίσιο προληπτικής δράσης και διπλωματίας, που οδηγεί στην έγκαιρη λήψη των απαραίτητων εκείνων μέτρων για την απομάκρυνση πιθανών αιτιών που αποτελούν τη βάση συγκρούσεων. Έτσι, τα μέτρα που λαμβάνονται στον περιφερειακό αφοπλισμό ποικίλλουν ανάλογα με τα είδη των απαγορεύσεων στους εξοπλισμούς και τις στρατιωτικές δραστηριότητες σε μια δεδομένη γεωγραφική περιοχή. Οι περιφερειακές δράσεις για τον αφοπλισμό και τον έλεγχο των εξοπλισμών σε σχέση με συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές, αναγνωρίζονται ως απαραίτητο συστατικό στην

δημιουργία ενός διεθνούς συστήματος εξακρίβωσης και ελέγχου που θα εγγυάται την συμμόρφωση προς τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την εκάστοτε συνθήκη που δημιουργεί μια τέτοια ζώνη, ενώ περιγράφονται και οι υποχρεώσεις των κρατών που κατέχουν πυρηνικά όπλα έναντι των ζωνών αλλά και των κρατών που περικλείονται εντός αυτών. Τέλος, σε έκθεση της Επιτροπής των Η.Ε. για τον Αφοπλισμό του 1999, περιέχονται αρχές και οδηγίες αναφορικά με την δημιουργία μιας αποπυρηνικοποιημένης ζώνης. Βλ. ‘Establishment of nuclear-weapon- free zones on the basis of arrangements freely arrived at among States of the region concerned’, UN Doc. A/54.42, annex I, 30 Απριλίου 1999.

³²³ UNTS, Vol. 634, No. 9068

³²⁴ UNTS, Vol. 1445, No. 24592

³²⁵ UNTS, Vol. 1981, No. 33872

³²⁶ UN Doc. A/50/426 annex. Βλ. ακόμα Godblat J., ‘Arms control: the new guide to negotiations and agreements’, SAGE Publications, London- UK, 1st ed., 1994, σελ. 196- 219, Dupuy J.R.- Vignes D., ο.π. n. 19, σελ. 1239- 1318.

³²⁷ <http://disarmament.un.org/TreatyStatus.nsf>

³²⁸ Βλ. ‘Antarctic Treaty’, Ουάσινγκτον, 1 Δεκεμβρίου 1959, UNTS Vol. 402, Άρθρο V, N. 1629/1986, ΦΕΚ Α’ 99.

³²⁹ ‘Treaty on the principles governing the activities of States in the exploration and the use of outer space including the Moon and Celestial bodies’, Λονδίνο, 27 Ιανουαρίου 1967, UNTS Vol. 610, Άρθρο IV, ΝΔ 670/1970, ΦΕΚ Α’ 208.

³³⁰ ‘Treaty for the prohibition of Emplacement of Nuclear Weapons and Weapons of Mass Destruction on the Sea Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil thereof’, Ουάσινγκτον, 11 Φεβρουαρίου 1971, N. 1528/1985, ΦΕΚ Α’ 41.

ευρύτερη δράση του ΟΗΕ για την προαγωγή της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας³³¹. Η Σύνοδος Κορυφής του 2005 υποστήριξε τη σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ του ΟΗΕ και των περιφερειακών οργανισμών με σκοπό την προώθηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας όπως προβλέπεται στο Κεφάλαιο 7 του Χ.Η.Ε³³². Τέλος, το Σ.Α. με το Ψήφισμα 1631/2005, τόνισε τον ρόλο των περιφερειακών οργανισμών αναφορικά με το παράνομο εμπόριο συμβατικών όπλων και την ανάγκη συμβολής των περιφερειακών οργάνων στη δράση των κρατών για την αναγνώριση και την ανίχνευση αυτών³³³.

Ο περιφερειακός αφοπλισμός έγκειται στη λογική του θεσμού της αποστρατικοποίησης, αποτελώντας ένα παρεμφερές καθεστώς. Δηλαδή, η αποστρατικοποίηση αφορά στον περιορισμό ή και απαγόρευση της παρουσίας στρατιωτικών εξοπλισμών και στρατιωτικών δραστηριοτήτων σε μια συγκεκριμένη εδαφική περιοχή, βάσει διμερούς ή πολυμερούς συμφωνίας, με σκοπό την μείωση του κινδύνου επαφής των ενόπλων δυνάμεων δύο εμπολέμων κρατών, την παρεμπόδιση ενός πολέμου και τελικά τη διατήρηση της ειρήνης στην περιοχή. Αντίστοιχα, με τον περιφερειακό αφοπλισμό δύο ή περισσότερες γειτονικές χώρες συμφωνούν από κοινού στον περιορισμό και την μείωση (ή και την εξάλειψη ακόμα εάν είναι δυνατό), των στρατιωτικών εξοπλισμών και της παρουσίας στρατιωτικών δυνάμεων σε μια ευρεία γεωγραφική περιοχή, η οποία είναι δυνατό να καλύπτει ολόκληρο το έδαφός τους, με σκοπό την πρόληψη των διαφορών και την μείωση των πιθανοτήτων για ένα πόλεμο μεταξύ τους³³⁴. Στην προκειμένη περίπτωση όμως, δημιουργείται ένα καθεστώς μερικής αποστρατικοποίησης. Δηλαδή, συνεχίζεται η ύπαρξη στρατιωτικών δυνάμεων και στρατιωτικών δραστηριοτήτων, συνοδευόμενη από πρόσθετα μέτρα διαφάνειας και συνεργασίας, με απώτερο στόχο την μείωση ή εξάλειψη πιθανών αρνητικών συνεπειών που ενδεχομένως είναι δυνατό να δημιουργηθούν από την παρουσία των εκάστοτε στρατιωτικών δραστηριοτήτων σε συνοριακά ευαίσθητες περιοχές.

Υπό την αυστηρή της έννοια, η αποστρατικοποίηση απαγορεύει την ύπαρξη οποιουδήποτε είδους μόνιμων στρατιωτικών οχυρώσεων ή εγκαταστάσεων ή

³³¹ Βλ. UN Disarmament Yrbk, Vol. 34 (Part I), 2009.

³³² '2005 World Summit Outcome', A/RES/60/1, 24 Οκτωβρίου 2005.

³³³ S/RES/1631(2005)

³³⁴ Ο Erich (ο.π., σελ. 604), έγραψε πως «μια αποστρατικοποιημένη ζώνη είναι «αφοπλισμένη», υπό ένα περισσότερο ή λιγότερο ολοκληρωμένο τρόπο. Η αποστρατικοποίηση εφαρμόζεται σε ένα μέρος του εδάφους ενός κράτους, απαγορεύοντας εκεί τους στρατιωτικούς εξοπλισμούς. Δηλαδή πρόκειται για ένα μέτρο αφοπλισμού τοπικό».

δραστηριοτήτων με σκοπό πάντα την αποτροπή ενός νέου πολέμου. Ωστόσο, ο προπολεμικός τρόπος εφαρμογής του καθεστώτος δεν συνάδει με τις αξίες πάνω στις οποίες οικοδομείται η μεταπολεμική κοινότητα, καθώς και με τις αρχές που διακηρύττονται στον ΧΗΕ. Παρά το γεγονός πως ο απώτερος στόχος του θεσμού της αποστρατικοποίησης, δηλαδή η διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας, ταυτίζεται με τους σκοπούς του ΧΗΕ και τις υποχρεώσεις των κρατών μελών που απορρέουν από αυτόν, το καθεστώς αποτελεί έναν βαρύτατο περιορισμό της εθνικής κυριαρχίας. Με δεδομένο το σημείο αυτό, η αποστρατικοποίηση έρχεται σε αντίθεση με τις αρχές του ΧΗΕ, καθιστώντας ουσιαστικά κενή τη θέση της στη σύγχρονη διεθνή δικαιοταξία. Παρόλ' αυτά, η αποστρατικοποίηση αποτέλεσε ένα καθεστώς το οποίο εξελισσόταν σταδιακά και προσαρμοζόταν στις εκάστοτε ανάγκες των κρατών που την υιοθετούσαν στις μεταξύ τους σχέσεις. Μάλιστα, ο εξελικτικός αυτός χαρακτήρας του θεσμού αναγνωρίστηκε και από τη Γενική Συνέλευση με το Ψήφισμα 47/120 του 1993. Έτσι, από ένα συμβατικό εργαλείο επιβολής δυσμενών συνήθως καθεστώτων στους ηττημένους ενός πολέμου, μεταβλήθηκε σε θεσμό του διεθνούς δικαίου μέσα από τη συλλογική του χρήση από νέες διεθνείς δομές ως μέτρο εξυπηρέτησης της ειρήνης και της ασφάλειας παγκοσμίως.

Η εξελικτική πορεία και σταδιακή ανοικοδόμηση του καθεστώτος που ήδη διαπιστώθηκε, αποτελεί ένα γεγονός που συνεχίζεται και σήμερα. Η αποστρατικοποίηση μπορεί να έχει μειωθεί σε συχνότητα εφαρμογής σε σχέση με την περίοδο ακμής της, αλλά συνεχίζει να υφίσταται σε μικρότερο βαθμό και με διαφορετικούς τρόπους, ώστε να ανταποκρίνεται στο σύγχρονο στρατηγικό και πολιτικό διεθνές περιβάλλον. Οι ανταγωνισμοί των Μεγάλων Δυνάμεων που επικρατούσαν στην ευρωπαϊκό χώρο, όπου και έκανε την εμφάνισή του το καθεστώς, και μέσω του οποίου αποσκοπούσαν στην εξασφάλιση των εδαφών τους, έδωσαν μεταπολεμικά τη θέση τους στην ισότητα των κρατών, στις σχέσεις διαφάνειας μεταξύ τους, στην οικοδόμηση σχέσεων αμοιβαίας εμπιστοσύνης, με έμφαση σε έννοιες και στρατηγικές όπως η πρόληψη, η αποτροπή, η διπλωματία, και ο έλεγχος των εξοπλισμών. Ωστόσο, παρά την αλλαγή των διεθνών πολιτικών συγκυριών, οι απειλές προς την διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας δεν εξαλείφθηκαν. Έτσι καθίσταται αναγκαία η διάθεση και λήψη κατάλληλων μέτρων προς την επίτευξη αυτών των θεμελιωδών σκοπών. Τουτέστιν, σήμερα πια, η αποστρατικοποίηση χρησιμοποιείται ως ένα τέτοιο μέτρο, αλλά εφαρμόζεται με τρόπους

που συμβαδίζουν με τις σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις και με τις σύγχρονες διεθνείς σχέσεις και ανάγκες, ενώ αποτελεί συχνά τη βάση πάνω στην οποία αναπτύσσονται και νέοι μηχανισμοί για την εξασφάλιση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Ουσιαστικά, διατηρούνται τα βασικά χαρακτηριστικά καθώς και οι στόχοι του θεσμού της αποστρατικοποίησης, με διαφορετικές όμως επεκτάσεις ή/και υπό διαφορετικές αλλά παρεμφερείς ονομασίες. Συνεπώς, οι αλλαγές αυτές που παρατηρούνται στον θεσμό, καταδεικνύουν την φθορά που έχει επέλθει στην αρχική του μορφή, στο ασυμβίβαστο της προπολεμικής του χρήσης με τις αξίες της μεταπολεμικής κοινότητας, καθώς και στην ανάγκη θεμελίωσης της ύπαρξής του πάντοτε βάσει των πολιτικο-στρατιωτικών δεδομένων που ισχύουν σε συγκεκριμένη χρονική συγκυρία³³⁵.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ

Τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες βάσει του νομικού τους καθεστώτος. Ο διαχωρισμός αυτός πραγματοποιείται γιατί το καθεστώς της αποστρατικοποίησης που ισχύει για συγκεκριμένα ελληνικά νησιά δεν είναι ενιαίο, αλλά αντιθέτως καθορίζεται από τρεις διαφορετικές Διεθνείς Συμφωνίες.

Η πρώτη κατηγορία αποτελείται από τα νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο και Ικαρία που βρίσκονται στο κεντρικό Αιγαίο και διέπονται τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης του 1923. Στην δεύτερη κατηγορία ανήκουν η Λήμνος και η Σαμοθράκη, δηλαδή τα ελληνικά νησιά που βρίσκονται στο βόρειο- ανατολικό Αιγαίο κοντά στα Στενά των Δαρδανελίων και του Βοσπόρου και διέπονται συνολικά από τη Σύμβαση της Λωζάννης

³³⁵ Εξάλλου και προπολεμικά, όταν η αποστρατικοποίηση έπανε να εξυπηρετεί τους σκοπούς για τους οποίους υιοθετήθηκε ή δεν ανταποκρινόταν στην πολιτική των κρατών καθώς και σε μια ενδεχόμενη μεταβολή του γενικότερου διεθνούς περιβάλλοντος, το καθεστώς έπανε να υφίσταται.

για τα Στενά του 1923, η οποία και αντικαταστάθηκε με τη Σύμβαση του Μοντρέ του 1936. Τέλος, η τρίτη κατηγορία αποτελείται από τα Δωδεκάνησα στο νότιο- ανατολικό Αιγαίο και για τα οποία ισχύει η Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων του 1947.

Αρχικά το καθεστώς των νησιών καθοριζόταν από την Συνθήκη των Σεβρών που υπογράφηκε στις 10 Αυγούστου 1920. Η υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών έφερε την ειρήνη μεταξύ των Συμμάχων και Συνασπισμένων Δυνάμεων³³⁶ αφενός και την Τουρκία αφετέρου μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και ρύθμισε μεταξύ άλλων, και αρκετά ελληνοτουρκικά προβλήματα. Πιο συγκεκριμένα, το Άρθρο 27§2 της Συνθήκης καθόριζε τα σύνορα μεταξύ της Τουρκίας και της Ελλάδας, η οποία επέκτεινε τα ηπειρωτικά της εδάφη σε ολόκληρη την Ανατολική Θράκη ως την Τσατάλτζα, ενώ αναγνωριζόταν επίσης, με βάση το Άρθρο 84 και η ελληνική κυριαρχία των νησιών του Αιγαίου Πελάγους συμπεριλαμβανομένης της Ίμβρου και της Τενέδου. Τα Άρθρα 68-71 και 83 όριζαν το καθεστώς της Σμύρνης η οποία θα παρέμενε υπό Οθωμανική κυριαρχία ενώ η άσκηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων μεταβιβαζόταν στην Ελλάδα. Η πόλη και η ενδοχώρα δηλαδή της Σμύρνης θα διοικούνταν από Έλληνα Αρμοστή ως εντολοδόχο των Συμμάχων, και μετά από πέντε χρόνια θα μπορούσε να διενεργηθεί δημοψήφισμα ώστε οι κάτοικοι της περιοχής να αποφασίσουν εάν θέλουν να υπαχθούν στην ελληνική κυριαρχία. Στην Κύπρο κατοχυρωνόταν η αγγλική κυριαρχία. Με το Άρθρο 122 η Τουρκία παραιτείτο επί παντός τίτλου και δικαιώματος που είχε ως τότε στα Δωδεκάνησα υπέρ της Ιταλίας, η οποία και συμφώνησε να τα δώσει στην Ελλάδα εκτός από την Ρόδο. Για το συγκεκριμένο νησί προβλεπόταν καθεστώς τοπικής αυτονομίας της και οι πολίτες αποκτούσαν το δικαίωμα μετά την πάροδο δεκαπενταετίας από την υπογραφή της συμφωνίας, να αποφασίσουν μετά από δημοψήφισμα για το μέλλον τους και εφόσον η Βρετανία έδινε την Κύπρο στην Ελλάδα³³⁷.

Περαιτέρω, η Συνθήκη των Σεβρών δημιουργούσε ένα μοναδικό καθεστώς για τα Στενά του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων, βασισμένο στην απεριόριστη ελευθερία ναυσιπλοΐας για όλα τα πολεμικά και εμπορικά πλοία και αεροσκάφη, χωρίς διάκριση σημαίας, τόσο σε καιρό ειρήνης όσο και πολέμου (Άρθρο 37). Το Άρθρο 38 της Συνθήκης των Σεβρών όριζε τη δημιουργία μιας Επιτροπής η οποία θα ήταν

³³⁶ Οι συμμαχικές δυνάμεις ήταν: Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία, Ιταλία, Ιαπωνία (πρωταρχικοί σύμμαχοι), Αρμενία, Βέλγιο, Ελλάδα, Χετζάζ, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Γιουγκοσλαβία και Τσεχοσλοβακία.

³³⁷ Martin L., Vol. II, ο.π., σελ. 793- 827.

επιφορτισμένη με τον έλεγχο καθώς και την υιοθέτηση κανόνων για την διασφάλιση της ελευθεροπλοΐας στα Στενά και θα ασκούσε τα καθήκοντά της στο όνομα της τουρκικής και της ελληνικής κυβέρνησης. Αυτό το νέο καθεστώς θα οδηγούσε σε διεθνοποίηση των Στενών καθώς δεν υπήρχε καμία διάταξη που να επιβάλλει κάποια διεθνή δέσμευση. Το Άρθρο 178 της Συνθήκης προέβλεπε επιπρόσθετα και καθεστώς αποστρατικοποίησης, ορίζοντας την καταστροφή όλων των οχυρωματικών έργων μέσα σε μια ζώνη η οποία καθοριζόταν επακριβώς με το Άρθρο 179. Η ζώνη αυτή θα αποτελείτο από τις ακτές και τα νησιά της Θάλασσας του Μαρμαρά, των ακτών των Στενών και από τα νησιά Λήμνο, Ίμβρο, Σαμοθράκη, Τένεδο και Μυτιλήνη. Με το ίδιο Άρθρο απαγορευόταν και η ανακατασκευή αυτών των οχυρώσεων καθώς και η κατασκευή νέων, ενώ η συγκεκριμένη ζώνη και τα νησιά δεν θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για στρατιωτικούς σκοπούς³³⁸.

Ωστόσο, οι ευεργετικές για την Ελλάδα διατάξεις της Συνθήκης των Σεβρών δεν εφαρμόστηκαν ποτέ. Ουσιαστικά η Τουρκία κατακερματιζόταν από την συγκεκριμένη Συνθήκη, γεγονός που ενίσχυσε αποφασιστικά το εθνικιστικό μέτωπο του Μουσταφά Κεμάλ. Σειρά ιστορικών γεγονότων οδήγησε σε μια νέα τάξη πραγμάτων με αποτέλεσμα η Συνθήκη των Σεβρών να μην επικυρωθεί ποτέ, αλλά να αντικατασταθεί από την Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης που υπογράφηκε στις 24 Ιουλίου 1923³³⁹.

I. ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ- ΧΙΟΥ- ΣΑΜΟΥ- ΙΚΑΡΙΑΣ ΥΠΟ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ (1923)

Τα νησιά Μυτιλήνη, Χίος, Σάμος και Ικαρία παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα οριστικά μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Στην Συνθήκη της Λωζάννης 1923 περιελήφθησαν και ορισμένες διατάξεις, δεσμευτικές ως προς το καθεστώς των νησιών, υπό το γενικότερο πλαίσιο των μέτρων που έλαβε η διεθνής κοινότητα, στην προσπάθεια της να μειωθούν αιτίες ή τυχόν αφορμές που θα μπορούσαν, δυνητικά έστω, να οδηγήσουν σε έναν ακόμη πόλεμο στο μέλλον. Έτσι το Άρθρο 13 ορίζει³⁴⁰:

³³⁸ Martin L., Vol. II, ο.π., σελ. 799- 800 και 841- 842.

³³⁹ Σβολόπουλος Κ., ο.π., σελ. 140- 184.

³⁴⁰ Άρθρο 13, 'Συνθήκη Ειρήνης' Λωζάννη, 24 Ιουλίου 1923, ΝΔ 24/25 Αυγούστου 1924, ΦΕΚ Α' 238, LNTS, Vol. 28, No. 701, 1924, σελ. 11- 113. Εφεξής: Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης (1923).

Άρθρον 13.

Προς εξασφάλισιν της ειρήνης, η Ελληνική Κυβέρνησις υποχρεούται να τηρή εν ταις νήσοις Μυτιλήνη, Χίω, Σάμω και Ικαρία τα ακόλουθα μέτρα:

1. Αι ειρημέναι νήσοι δεν θα χρησιμοποιηθώσιν εις εγκατάστασιν ναυτικής βάσεως ή εις ανέγερσιν οχυρωματικού τίνος έργου.

2. θα απαγορευθή εις την Ελληνικήν στρατιωτικήν αεροπλοΐαν να υπερίπταται του εδάφους της ακτής της Ανατολίας.

Αντιστοίχως, η Οθωμανική Κυβέρνησις θα απαγορεύση εις την στρατιωτικήν αεροπλοΐαν αυτής να υπερίπταται των ρηθισών νήσων.

3. Αι ελληνικαί στρατιωτικάί δυνάμεις εν ταις ειρημέναις νήσοις θα περιορισθώσι εις τον συνήθη αριθμόν των δια την στρατιωτικήν υπηρεσίαν καλουμένων, οίτινες δύνανται να εκγυμνάζωνται επί τόπου, ως και εις δύναμιν χωροφυλακής και αστυνομίας ανάλογον προς την εφ' ολοκλήρου του ελληνικού εδάφους υπάρχουσαν τοιαύτην.

1. Σκοπός της Συνθήκης της Συνθήκης της Λωζάννης (1923)

Γενικός στόχος της Συνθήκης της Λωζάννης 1923 ήταν η ρύθμιση των διαφορών μεταξύ των αντιμαχόμενων δυνάμεων, η ρύθμιση του Ανατολικού ζητήματος και η αποκατάσταση της ειρήνης και της ασφάλειας. Μέσα στο γενικότερο πλαίσιο των μέτρων που έλαβε η διεθνής κοινότητα κατά τη διάρκεια της Διασκέψεως της Λωζάννης και στην προσπάθεια της για εξάλειψη των αιτιών ή τυχόν αφορμών που θα μπορούσαν, δυνητικά έστω, να οδηγήσουν σε έναν ακόμη πόλεμο στο μέλλον, υιοθετήθηκαν λοιπόν και οι διατάξεις του Άρθρου 13 αναφορικά με τα ελληνικά νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο και Ικαρία. Στο σημείο αυτό παρατηρούμε ότι το Άρθρο 13 δεν αναφέρει πουθενά τον όρο «*αποστρατικοποίηση ή demilitarization*». Αντιθέτως, αναφέρεται σε συγκεκριμένες υποχρεώσεις που αναλάμβανε η Ελληνική Κυβέρνηση και που έπρεπε να τηρεί στα τέσσερα αυτά νησιά ενώ αντιστοίχως, κάνει λόγο και για απαγορεύσεις που επιβάλλονταν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Έτσι λοιπόν προκύπτει το ερώτημα ποιο είναι το είδος του καθεστώτος που επιβλήθηκε με το Άρθρο 13. Εξετάστηκε ήδη στο Α' Μέρος της εργασίας, το γεγονός πως αρκετές συνθήκες δεν χρησιμοποιούσαν τον όρο

«αποστρατικοποίηση ή demilitarization». Όμως το περιεχόμενο των απαγορεύσεων και των περιορισμών που έθεταν αναφορικά με τις οχυρώσεις, τα οχυρωματικά έργα, τις στρατιωτικές ή ναυτικές βάσεις και τον αριθμό των ενόπλων δυνάμεων, αποτελεί ουσιαστικά το περιεχόμενο του θεσμού της αποστρατικοποίησης. Περαιτέρω, το είδος του καθεστώτος που επιβλήθηκε στη Μυτιλήνη, τη Χίο, τη Σάμο και την Ικαρία, προκύπτει και μέσα από τις ίδιες τις διεργασίες της Συνδιάσκεψης της Λωζάννης.

Κατά τη διάρκεια λοιπόν των εργασιών της Επιτροπής για τα Εδαφικά Ζητήματα στη Συνδιάσκεψη της Λωζάννης, η τουρκική αντιπροσωπεία ζήτησε την αποστρατικοποίηση (demilitarization) των νησιών και την επιβολή ενός καθεστώτος ανεξαρτησίας. Ο αρχηγός της τουρκικής αντιπροσωπείας Ισμέτ Πασά, επικαλέστηκε τη γεωγραφική γειτνίαση των νησιών με τις μικρασιατικές ακτές και το γεγονός ότι η αποστρατικοποίηση των ελληνικών νησιών ήταν επιβεβλημένη για τη διατήρηση της επιδιωκόμενης ειρήνης και της ασφάλειας της μικρασιατικής ακτής. Ο Βενιζέλος απέκλεισε την πιθανότητα να απολέσει η Ελλάδα τα νησιά που βρίσκονταν υπό τον έλεγχό της, υπογραμμίζοντας τον εθνικό χαρακτήρα των κατοίκων, με αποτέλεσμα την παραπομπή του θέματος των νησιών σε ειδική τεχνική υποεπιτροπή³⁴¹. Η έκθεση της υποεπιτροπής η οποία διερεύνησε το θέμα έπειτα από σχετικό αίτημα της Επιτροπής για τα Εδαφικά Ζητήματα, ανέφερε ότι «*Η Υποεπιτροπή ομόφωνα θεωρεί πως είναι αναγκαίο στα πέντε νησιά να ληφθούν μέτρα αποστρατικοποίησης. [...] Για τα νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο και Ικαρία, η πλειοψηφία εκτιμά πως τα μέτρα της αποστρατικοποίησης πρέπει να αποτελούνται από τους ακόλουθους περιορισμούς: α) καμία ναυτική βάση, καμία οχύρωση, β) αμοιβαία απαγόρευση για τις στρατιωτικές υπερπτήσεις..γ) περιορισμό των ενόπλων δυνάμεων στον συνήθη που καλείται για την στρατιωτική υπηρεσία [...]. Η πλειοψηφία των μελών είναι της γνώμης να μην προτείνει πιο αυστηρούς περιορισμούς οι οποίοι, υπό τον φόβο να τεθούν τα ελληνικά νησιά στο έλεος της Τουρκίας, θα καλούσαν στην εφαρμογή αντίστοιχων δεσμεύσεων και στα εδάφη της Ανατολίας. Ο σκοπός αυτών των διατάξεων είναι πράγματι να απαγορεύσουμε στην Ελλάδα τη δυνατότητα λήψεως μέτρων επιθετικών κατά της Τουρκίας στα νησιά αυτά, παραχωρώντας συγχρόνως τα μέσα τα οποία έχει ανάγκη για να διατηρήσει την τάξη και να προστατέψει τα νησιά ενάντια σε επιδρομές*

³⁴¹Σβολόπουλος Κ., ο.π., σελ. 173. 'Conférence de Lausanne sur les affaires du Proche- Orient (1922-1923)', Recueil des Actes de la Conférence, Paris, Imprimerie Nationale, Première Série, Tome 1^{er}, 1923, Procès- verbal No. 6, σελ. 79-84.

επιθετικές και άλλες προσπάθειες της ίδιας τάξης»³⁴². Τα ίδια περίπου λόγια χρησιμοποίησε και ο Άγγλος αντιπρόσωπος Λόρδος Κώρζον σχολιάζοντας την έκθεση της υποεπιτροπής: «η υποεπιτροπή σύστησε από την πλευρά της μια μορφή αποστρατικοποίησης, της οποίας ο σκοπός είναι η προστασία των Τούρκων της Ανατολίας από μια επίθεση που θα ξεκινούσε από αυτά τα νησιά, επιτρέποντας παράλληλα στην ελληνική κυβέρνηση τις απαραίτητες δυνάμεις για την άμυνα των νησιών και την διατήρηση της τάξης ...»³⁴³.

Αποτέλεσμα ήταν, η Επιτροπή για τα Εδαφικά Ζητήματα να εγκρίνει την έκθεση της ειδικής Υποεπιτροπής στις 29 Νοεμβρίου 1923, η οποία κωδικοποιήθηκε με τη μορφή του Άρθρου 13 της Συνθήκης της Λωζάννης³⁴⁴. Παρόλο λοιπόν που ο όρος «αποστρατικοποίηση» δεν αναφέρεται στο συγκεκριμένο Άρθρο, θεωρούμε πως αυτό είναι το καθεστώς που επιλέχθηκε και επιβλήθηκε στα τέσσερα αυτά ελληνικά νησιά όπως προκύπτει μέσα από τις προπαρασκευαστικές εργασίες της Λωζάννης. Απώτερος σκοπός του εν λόγω καθεστώτος ήταν η διαφύλαξη και η διατήρηση της ειρήνης στην περιοχή μετά τον τερματισμό της εμπόλεμης κατάστασης μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας, και μέσα από την απομάκρυνση πιθανών αιτιών που θα μπορούσαν να αναζωπυρώσουν τις εντάσεις.

2. Έκταση της αποστρατικοποίησης

Το Άρθρο 13 της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάννης, ορίζει τα μέτρα που πρέπει να τηρεί η Ελλάδα ως προς τα νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο και Ικαρία. Τα μέτρα αυτά θέτουν ορισμένους περιορισμούς ως προς τα στρατιωτικά έργα, τις ένοπλες δυνάμεις και τα σώματα ασφαλείας.

Ως προς τα στρατιωτικά έργα, η παράγραφος 1 του Άρθρου 13 ορίζει ότι «Αι ειρημέναι νήσοι δεν θα χρησιμοποιηθώσιν εις εγκατάστασιν ναυτικής βάσεως ή εις ανέγερσιν οχυρωματικού τίνος έργου». Δηλαδή, απαγορεύεται ρητά στα νησιά η εγκατάσταση ή δημιουργία ναυτικών βάσεων αλλά και η ύπαρξη οχυρωματικών έργων. Δεν απαγορεύεται ωστόσο η εγκατάσταση αεροπορικών στρατιωτικών βάσεων. Η μόνη

³⁴² Rapport de la Sous- Commission d'Experts réunie pour étudier la question de la démilitarisation des îles de Lémnos, Mytilène, Chio, Samos et Nikaria (Résolution de la 1ère Commission, en date du 26 Novembre) στο Recueil des Actes de la Conférence de Lausanne..., ο.π., σελ. 92- 93.

³⁴³ Recueil des Actes de la Conférence de Lausanne... Procès- verbal No. 7, ο.π., σελ. 88.

³⁴⁴ Recueil des Actes de la Conférence de Lausanne... Procès- verbal No. 7, ο.π., σελ. 85- 92.

δέσμευση που τίθεται σχετικά με την αεροπλοΐα και τα στρατιωτικά αεροπλάνα εμπεριέχεται στην δεύτερη παράγραφο του Άρθρου και αφορά τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Τουρκία. Δηλαδή, αφενός απαγορεύεται η υπέρπτηση ελληνικών στρατιωτικών αεροσκαφών πάνω από την ακτή της Ανατολίας και αφετέρου η υπέρπτηση τουρκικών στρατιωτικών αεροσκαφών πάνω από τα συγκεκριμένα ελληνικά νησιά. Τέλος η απαγόρευση που τίθεται αναφορικά με τα οχυρωματικά έργα, δεν σημαίνει ότι περιορίζει κάθε είδους στρατιωτικό έργο καθώς αυτά δεν εξαντλούνται στα οχυρωματικά. Για παράδειγμα η κατασκευή ενός στρατιωτικού αεροδρομίου είναι ένα στρατιωτικό έργο, όχι οχυρωματικό όμως, το οποίο η Ελλάδα νόμιμα μπορεί να κατασκευάσει³⁴⁵.

Ως προς τις ένοπλες δυνάμεις, ορίζεται ότι *«Αι ελληνικά στρατιωτικά δυνάμεις εν ταις ειρηνέαις νήσοις θα περιορισθώσι εις τον συνήθη αριθμόν των δια την στρατιωτικήν υπηρεσίαν καλουμένων, οίτινες δύνανται να εκγυμνάζονται επί τόπου»*. Φαίνεται καθαρά μέσα από τη συγκεκριμένη διάταξη της Συνθήκης, ότι το Ελληνικό κράτος έχει το δικαίωμα και τη δυνατότητα να διατηρεί στα νησιά Μυτιλήνη, Χίος, Σάμος και Ικαρία ορισμένο αριθμό στρατευμάτων. Δηλαδή, είναι νόμιμο δικαίωμα της Ελλάδας που κατοχυρώνεται μέσα από την ίδια τη Συνθήκη, να διατηρεί στα νησιά ορισμένες στρατιωτικές δυνάμεις και μάλιστα έχει και τη δυνατότητα εκγύμνασης αυτών *«επί τόπου»*. Συνεπώς, η χώρα έχει μέσα από τη Σύμβαση την άδεια να εγκαταστήσει στα νησιά κέντρα εκγυμνάσεως, δηλαδή εκπαίδευσης των στρατιωτών της. Όσον αφορά τον προσδιορισμό του αριθμού των ενόπλων δυνάμεων, μέσα στην Σύμβαση προβλέπεται μόνο η φράση *«συνήθη αριθμόν των δια την στρατιωτικήν υπηρεσίαν καλουμένων»* χωρίς να προσδιορίζει κάποια ειδική διαδικασία ή κάποια αρμόδια επιτροπή που θα επιβλέπει τον αριθμό των στρατιωτών επί των νησιών. Το γεγονός αυτό αφήνει στην Ελλάδα την ευχέρεια να αποφασίσει για τον αριθμό των δυνάμεων, καθώς μόνο στη χώρα μας ανήκει

³⁴⁵ Παρόμοια διάταξη με αυτή του Άρθρου 13, συναντήσαμε και στη Συνθήκη του 1920 σχετικά με το Αρχιπέλαγος Σπιτισπέργκεν. Το Άρθρο 9 της Συνθήκης όριζε ότι *«Η Νορβηγία αναλαμβάνει την υποχρέωση [...] και να μην κατασκευάσει οχυρώσεις στην περιοχή, οι οποίες δεν θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν ποτέ για πολεμικούς σκοπούς»*. Βλ. *infra* σελ. 29. Για τον λόγο αυτό είναι σημαντικό στο σημείο αυτό να αναφερθούμε σε έκθεση του Νορβηγικού Υπουργείου Δικαιοσύνης και Αστυνόμευσης (2008- 2009) αναφορικά με την Συνθήκη Σβάλμπαρντ, η οποία και εγκρίθηκε και από το Νορβηγικό Κοινοβούλιο, που υποστήριζε ότι *«η απαγόρευση σχετικά με τις οχυρώσεις, αφορά κατασκευές οι οποίες είναι ενισχυμένες να αντέχουν επίθεση και συνήθως είναι εφοδιασμένες με πυροβολικές θέσεις. Για τον λόγο αυτό η διάταξη δεν επηρεάζει κάθε εγκατάσταση ή κατασκευή στρατιωτικής φύσεως ή σημασίας»*. Βλ. Norwegian Ministry of Justice and the Police, Report No. 22 (2008-2009) to the Storting Concerning Svalbard. Βλ. ακόμα και την επίσημη ιστοσελίδα του Νορβηγικού Υπουργείου Δικαιοσύνης και Αστυνόμευσης στο <http://www.regjeringen.no>, τελευταία πρόσβαση 22/04/2009.

το δικαίωμα της κρίσης για το ποιος είναι ο συνήθης αριθμός των εγκαλουμένων να εκπληρώσουν τα στρατιωτικά τους καθήκοντα³⁴⁶.

Τέλος, το Άρθρο 13 κάνει ξεχωριστή αναφορά σχετικά με τα σώματα ασφαλείας (χωροφυλακή και αστυνομία) έργο των οποίων είναι η διατήρηση της τάξης και της ασφάλειας. Επιβάλλει στην Ελλάδα ότι ο αριθμός τους στα εν λόγω νησιά θα πρέπει να είναι ανάλογος με εκείνον που αντιστοιχεί σε ολόκληρο το ελληνικό έδαφος. Μιλάμε για έναν αριθμό σταθερό και το στοιχείο της αναλογίας είναι περιοριστικό για την Ελλάδα χωρίς να αφήνει περιθώρια μεταβολής, σε αντίθεση με ότι συμβαίνει με τον προσδιορισμό του αριθμού των ενόπλων δυνάμεων επί των τεσσάρων αυτών νησιών³⁴⁷.

Η εξέταση των διατάξεων του Άρθρου 13 αποκαλύπτει ότι το καθεστώς της αποστρατικοποίησης που επιβλήθηκε στα νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο και Ικαρία δεν είναι απόλυτο αλλά αντίθετα μιλάμε για μερική αποστρατικοποίηση. Απόλυτο θα ήταν στην περίπτωση που υπήρχε ρητή καθολική απαγόρευση στρατιωτικών οχυρώσεων, έργων και στρατιωτών. Αντίθετα στην προκειμένη περίπτωση βλέπουμε ότι υπάρχει μια περιορισμένη έκταση των απαγορεύσεων ως προς ορισμένα μόνο ζητήματα. Εξάλλου και από την εισήγηση της Ειδική Υποεπιτροπής σχετικά με τα τέσσερα αυτά νησιά και η οποία έγινε αποδεκτή από τη Συνδιάσκεψη, φάνηκε ότι δεν ήθελε να επιβάλλει αυστηρότατο καθεστώς στην Ελλάδα, αφενός γιατί παρόμοιοι κανόνες θα έπρεπε να υιοθετηθούν και για τις ακτές της Ανατολίας και αφετέρου για να διατηρήσει το ελληνικό κράτος το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας του ώστε να είναι σε θέση να προασπίσει και να προστατέψει τα νησιά από πιθανούς κινδύνους ή επιθετικές πράξεις³⁴⁸.

³⁴⁶ Βλ. επί του θέματος Μανωλοπούλου- Βαρβιτσιώτη Κ., 'Το Καθεστώς της αποστρατικοποίησης στα ελληνικά νησιά του Βορείου Αιγαίου' στο Ροζάκης Χ. κ.α., *Η αποστρατικοποίηση των ελληνοτουρκικών συνόρων*, ο.π., σελ. 104- 105.

³⁴⁷ *Ibid*, σελ. 104- 105.

³⁴⁸ Βλ. Rapport de la Sous- Commission d'Experts... ο.π., σελ. 92- 93.

II. ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΛΗΜΝΟΥ ΚΑΙ ΣΑΜΟΘΡΑΚΗΣ ΥΠΟ ΤΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ (1923) ‘ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΤΩΝ ΣΤΕΝΩΝ’ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΜΟΝΤΡΕ (1936)

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, τα νησιά Λήμνος και Σαμοθράκη διέπονταν μαζί με τα Στενά των Δαρδανελίων, της Θάλασσας του Μαρμαρά και του Βοσπόρου από την Σύμβαση της Λωζάννης του 1923 ‘Περί του Καθεστώτος των Στενών’. Η Σύμβαση υιοθετούσε το καθεστώς της αποστρατικοποίησης για όλα τα νησιά που βρίσκονταν εντός της Θάλασσας του Μαρμαρά εκτός από τη νήσο Καλόλιμνο (Emir Ali Adasi), ενώ στο Αιγαίο Πέλαγος υπάγονταν στο καθεστώς εκτός από τα ελληνικά νησιά Λήμνος και Σαμοθράκη και τα νησιά Ίμβρος (Gokceada), Τένεδος (Bozcaada) και Λαγουςαί Νήσοι (Μαυριαί ή Tavcan) που βρίσκονταν υπό την κυριαρχία της Τουρκίας. Τα ελληνικά νησιά Λήμνος και Σαμοθράκη υπάχθηκαν στο ίδιο καθεστώς με τα Στενά λόγω της γεωγραφικής τους θέσης. Δηλαδή εξαιτίας της γειτνίασής τους με τα Στενά θεωρήθηκαν ως ένα σύνολο που θα έπρεπε να αντιμετωπιστεί ενιαία³⁴⁹. Ωστόσο, το 1936 πραγματοποιήθηκε στο Μοντρέ νέα Συνδιάσκεψη με αποτέλεσμα την υπογραφή μιας νέας Συνθήκης η οποία και καθόρισε εκ νέου το καθεστώς που θα ίσχυε στην περιοχή. Το κείμενο που προέκυψε είναι η Συνθήκη του Μοντρέ (1936) η οποία και τελικά αντικατέστησε τη Σύμβαση της Λωζάννης του 1923.

1. Η Σύμβαση της Λωζάννης (1923) ‘Περί του καθεστώτος των Στενών’

α) Σκοπός της Σύμβασης

Η Σύμβαση της Λωζάννης που υπογράφηκε τον Ιούλιο του 1923, οριστικοποιούσε το καθεστώς που θα ίσχυε για τα Στενά. Η σπουδαιότητα της γεωγραφικής θέσης των Στενών είναι γνωστή, διότι αποτελούν ένα μοναδικό στρατηγικό και εμπορικό

³⁴⁹ Η Έκθεση της Ειδικής Υποεπιτροπής ανέφερε σχετικά ότι «Ομόφωνα αυτή (η Υποεπιτροπή) εκτιμά πως για τη Λήμνο, αυτά τα μέτρα (της αποστρατικοποίησης) πρέπει να καθοριστούν μαζί με εκείνα που θα ορισθούν για τα νησιά Ίμβρος, Τένεδος και Σαμοθράκη, τη στιγμή που το θέμα των Στενών θα εξεταστεί». Βλ. Rapport de la Sous-Commission d’Experts... ο.π., σελ. 92-93. Η Επιτροπή για τα εδαφικά ζητήματα που ενέκρινε την έκθεση της Υποεπιτροπής, συμφώνησε με την παραπομπή του θέματος της αποστρατικοποίησης της Λήμνου σε άλλο διαπραγματευτικό πλαίσιο, δηλαδή εκείνο που κατέληξε στη υπογραφή της Σύμβασης της Λωζάννης για τα Στενά. Βλ. ακόμα Dontas D., ‘Greece and Turkey: the regime of the Straits, Lemnos and Samothrace’, Eleftheroudakis, Athens, 1st ed., 1987, σελ. 56-78.

σταυροδρόμι που συνδέει την Ευρώπη με την Ασία, την Μαύρη θάλασσα με την Μεσόγειο. Μάλιστα, ο εκπρόσωπος της βρετανικής αντιπροσωπείας Λόρδος Κώρζον επεσήμανε σχετικά: *«Το ζήτημα των Στενών ήταν ένα από τα πιο σημαντικά που έπρεπε να διευθετηθεί στη Συνδιάσκεψη, γιατί δεν αφορούσε μόνο τις εμπόλεμες χώρες και τα γειτονικά κράτη, αλλά ολόκληρο τον κόσμο. Αυτή η σημαντικότερη διεθνής θαλάσσια οδός έχει κυριαρχήσει σε διάφορες συνθήκες για το μεγαλύτερο μέρος του αιώνα και ήλπιζε πως το συνέδριο έπρεπε να επιτύχει στην θέσπιση νέων κανονισμών για το μέλλον της»*³⁵⁰.

Για τον λόγο αυτό, η ιδιαίτερη νομική ρύθμιση του καθεστώτος της περιοχής, κρίθηκε αναγκαία αφού εξαρτούσε τα οικονομικά, πολιτικά και στρατιωτικά συμφέροντα όχι μόνο των παράκτιων περιοχών (μεταξύ αυτών και της Τουρκίας) αλλά και ολόκληρου του δυτικού και ανατολικού κόσμου. Περαιτέρω, η εσωτερική πολιτική αστάθεια του νέου τουρκικού κράτους την εποχή εκείνη σε συνδυασμό με την αμφίρροπη εξωτερική πολιτική του, δημιούργησε ανησυχίες στις Μεγάλες Δυνάμεις (και νικήτριες του Α' Παγκοσμίου Πολέμου) και διατηρούσαν επιφυλάξεις για το αν πράγματι η Τουρκία θα επέτρεπε την ελεύθερη ναυσιπλοΐα. Οι Μεγάλες Δυνάμεις θεωρούσαν ότι η Τουρκία, λόγω της γεωγραφικής θέσης των Στενών, μπορούσε να ελέγχει ολόκληρη την περιοχή μέσω στρατιωτικών δυνάμεων και ότι θα επενέβαινε κατά τη διάρκεια άσκησης του δικαιώματος ελεύθερης ναυσιπλοΐας όπως αυτό προβλεπόταν ήδη με το Άρθρο 23 της Συνθήκης της Λωζάννης. Επιπλέον δεν μπορούσε να αποκλειστεί και μια μελλοντική επαναπροσέγγιση Ρωσίας και Τουρκίας, καθώς έκριναν ότι η Ρωσία θα μπορούσε να εκμεταλλευτεί τη θέση της Τουρκίας, να την επηρεάσει και να τη βοηθήσει στρατιωτικά. Έτσι λοιπόν οι Μεγάλες Δυνάμεις σκέφτηκαν ότι η αποστρατικοποίηση των Στενών αποτελούσε μια ελάχιστη εγγύηση για την εξυπηρέτηση δύο στόχων. Αφενός τον αποκλεισμό του ενδεχομένου να απειληθεί η ελεύθερη ναυσιπλοΐα στα Στενά από απειλή ή χρήση βίας από επίγειες δυνάμεις κοντά στα Στενά και αφετέρου τον αποκλεισμό του ενδεχομένου να απειληθεί η Τουρκία στην αποστρατικοποιημένη περιοχή από στρατεύματα που θα συγκεντρώνονταν κοντά στις παραλίες τους³⁵¹.

³⁵⁰ Recueil des Actes de la Conférence de Lausanne... Procès- verbal No. 7, ο.π., σελ. 136-139.

³⁵¹ Αφού τα Στενά ήταν αποστρατικοποιημένα, και η Συνθήκη της Λωζάννης δεν επέτρεπε στην Τουρκία να τα προστατεύσει, ήταν εύλογο να υπάρχουν ρυθμίσεις που απομάκρυναν τον κίνδυνο μιας αιφνίδιας επίθεσης από παρακείμενα εδάφη που άνηκαν σε τρίτα κράτη. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την θέση και την ιστορία των Στενών βλ. Νικολάου Γ., *‘Ο Διάπλους των Τουρκικών Στενών κατά τις*

Σκοπός της Σύμβασης, όπως αναφέρεται και στο προοίμιό της, ήταν η εξασφάλιση για όλα τα έθνη της ελευθερίας διόδου και ναυσιπλοΐας μέσα από τα Στενά μεταξύ της θάλασσας της Μεσογείου και του Ευξείνου Πόντου, σύμφωνα και με την σχετική αρχή που είχε ήδη καθιερωθεί από το άρθρο 23 της Συνθήκης της Λωζάννης³⁵², και η διατήρηση της ελευθερίας αυτής που ήταν αναγκαία για τη γενική Ειρήνη και παγκόσμιο εμπόριο. Περαιτέρω, η διασφάλιση της ελευθερίας αυτής επικυρώνεται και από το Άρθρο 1 της Σύμβασης το οποίο όριζε ότι³⁵³:

Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη συμφωνούσιν όπως αναγνωρίσωσι και διακηρύξωσι την αρχήν της ελευθερίας της ναυσιπλοΐας και της αεροπλοΐας εντός του στενού του Ελλησπόντου, της Προποντίδος και του Βοσπόρου, των περιλαμβανομένων κατωτέρω εν τη γενική ονομασία «Στενά»

Πέρα από την εξασφάλιση του παγκοσμίου εμπορίου, για το οποίο ήταν σημαντική η ελευθεροπλοΐα στα Στενά, τα Συμβαλλόμενα Μέρη στη Σύμβαση θεώρησαν ότι η ύπαρξη αυτής ήταν αναγκαία και για την διατήρηση της γενικής ειρήνης. Για την διαφύλαξη λοιπόν και προστασία των δύο αυτών αρχών, προχώρησαν και στην υιοθέτηση ειδικότερων και πιο λεπτομερών κανόνων, που σύμφωνα με το Άρθρο 3 θα εφαρμόζονταν στα νερά και στις ακτές των Στενών καθώς και στα νησιά που βρίσκονταν μέσα σε αυτά ή κοντά τους. Έτσι καθορίστηκε και η επιβολή του θεσμού της αποστρατικοποίησης. Το Άρθρο 4 ορίζει³⁵⁴:

Ουδετεροποιούνται αι κατωτέρω οριζόμεναι ζώναι και νήσοι:

1) Αι δύο ακταί του στενού του Ελλησπόντου και του Βοσπόρου κατά την έκτασιν των κατωτέρω καθοριζομένων ζωνών:

Ελλήσποντος: Βορειοδυτικώς, χερσόνησος της Καλλιπόλεως και περιοχή νοτιοανατολικώς γραμμής, αρχομένης από σημείου του κόλπου του Ξηρού κείμενου 4 χιλιόμετρα βορειοανατολικώς του Μπακλά - Μπουρνού,

Διεθνείς Συνθήκες και την συνήθη Πρακτική, Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 1^η εκδ., 1995, Rozakis Ch.,- Stagos P., 'The Turkish Straits', Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1987.

³⁵² Βλ. Άρθρο 23 της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάννης (1923).

³⁵³ Προοίμιο και Άρθρο 1, 'Σύμβασης Περί του Καθεστώτος των Στενών', Λωζάννη, 24 Ιουλίου 1923, ΝΔ 24/25 Αυγούστου 1923, ΦΕΚ Α' 238, LNTS, Vol. 28, No. 702, 1924, σελ. 115- 137. Εφεξής Σύμβαση της Λωζάννης Περί του Καθεστώτος των Στενών (1923).

³⁵⁴ Αναφέρεται ολόκληρο το Άρθρο 4 της Σύμβασης της Λωζάννης 'Περί του Καθεστώτος των Στενών' του 1923, στο κείμενο διότι είναι σημαντικό να γίνει κατανοητό στον αναγνώστη πως η αποστρατικοποίηση δεν αποτέλεσε έναν θεσμό που επιβλήθηκε μόνο στα συγκεκριμένα ελληνικά νησιά, αλλά πως επιβλήθηκε και σε τουρκικά εδάφη της συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής στον ίδιο βαθμό και με τα ίδια μέτρα.

καταληγούσης επί της Προποντίδος εις Κούμβαον και διερχόμενης νοτίως του Καβάκ (του χωρίου τούτου μη συμπεριλαμβανομένου).

Νοτιοανατολικώς, περιοχή περιλαμβανομένη μεταξύ της ακτής και γραμμής χαρασσομένης 20 χιλιόμετρα από της ακτής, αρχομένης από του ακρωτηρίου Εσκή - Ισταμπόλ έναντι της Τενέδου και καταληγούσης εις την Προποντίδα επί σημείου της ακτής κειμένου αμέσως βορείως του Καραμπιγιά.

Βόσπορος (υπό την επιφύλαξιν του ειδικού καθεστώτος της Κωνσταντινουπόλεως, Άρθ. 8):

Ανατολικώς, ζώνη εκτεινομένη μέχρι γραμμής χαρασσομένης 15 χιλιόμετρα από της ανατολικής ακτής του Βοσπόρου-

Δυτικώς, ζώνη εκτεινομένη μέχρι γραμμής χαρασσομένης 15 χιλιόμετρα από της δυτικής ακτής του Βοσπόρου.

2) Άπασαι αι νήσοι της Προποντίδος, εκτός της νήσου Καλολίμνου.

3) Εν τω Αιγαίω, αι νήσοι Σαμοθράκη, Λήμνος, Τμβρος, Τένεδος και αι Λαγούσαι νήσοι (Μαυρυαί).

β) Έκταση της Αποστρατικοποίησης

Τα Άρθρα 6 και 7 της Σύμβασης της Λωζάννης ρύθμιζαν ποσοτικά και ποιοτικά το ισχύον καθεστώς της αποστρατικοποίησης για την περιοχή των Στενών. Με σαφή και ρητό τρόπο δήλωναν τις περιοχές στις οποίες θα εφαρμοστεί ο θεσμός της αποστρατικοποίησης, οι οποίες μεταξύ άλλων περιελάμβαναν στο Αιγαίο Πέλαγος και τα ελληνικά νησιά Λήμνο και Σαμοθράκη. Περαιτέρω, όριζαν και τα μέτρα που θα μπορούσαν να λάβουν οι ελληνικές και οι τουρκικές κυβερνήσεις αντίστοιχα, μέτρα που θεωρήθηκαν απαραίτητα και αναγκαία για την ομαλή διεξαγωγή κάθε φύσεως επικοινωνίας στις περιοχές αυτές. Έτσι λοιπόν τα Άρθρα 6 και 7 ορίζουν τα ακόλουθα³⁵⁵:

Άρθρον 6.

Υπό την επιφύλαξιν των περί Κωνσταντινουπόλεως διατάξεων του άρθρου 8, ουδέν οχυρωματικόν έργον, ουδεμία μόνιμος εγκατάστασις πυροβολικού, ουδέν υποβρύχιον πολεμικόν μηχανήμα, εκτός των υποβρυχίων σκαφών, ως και

³⁵⁵ Άρθρα 6 και 7 της Σύμβασης της Λωζάννης Περί του Καθεστώτος των Στενών (1923).

ουδεμία εγκατάστασις στρατιωτικής αεροναυτικής, ή ναυτική βάσις δύνανται να υφίστανται εν ταις ουδετεροποιουμέναις ζώναις και νήσοις.

Ουδεμία ένοπλος δύναμις δύναται να σταθμεύση εν αυταίς, εκτός των προς διατήρησιν της τάξεως αναγκαιουσών δυνάμεων αστυνομίας και χωροφυλακής, των οποίων ο οπλισμός δέον να αποτελείται μόνον εκ του περιστρόφου, της σπάθης, του όπλου και τεσσάρων οπλοπολυβόλων ανά εκατόν άνδρας, αποκλειομένου παντός πυροβολικού.

Εντός των χωρικών υδάτων των ουδετεροποιουμένων ζωνών και νήσων, ουδέν υποβρύχιον πολεμικόν μηχάνημα δέον να υφίσταται, εκτός των υποβρυχίων σκαφών.

Παρά τα προηγούμενα εδάφια, η Τουρκία θα διατήρηση το δικαίωμα όπως διαμετακομίζη τας στρατιωτικός αυτής δυνάμεις δια των ουδετεροποιουμένων ζωνών και νήσων του τουρκικού εδάφους, ως και δια των χωρικών αυτών υδάτων, ένθα ο τουρκικός στόλος δύναται να αγκυροβολή.

Προς τούτοις, όσον αφορά τα Στενά, η Τουρκική Κυβέρνησις δικαιούται να επισκοπή, δι' αεροπλάνων ή αεροστάτων, την επιφάνειαν και τον πυθμένα της θαλάσσης. Τα τουρκικά αερόπλοια δύνανται πάντοτε να υπερίπτανται των υδάτων των Στενών και των ουδετεροποιουμένων ζωνών του τουρκικού εδάφους και να προσγειώνται ή προσθαλασσώνται πανταχού εν αυτοίς εν πλήρει ελευθερία.

Η Τουρκία και η Ελλάς δύνανται ωσαύτως, εν ταις ουδετεροποιουμέναις ζώναις και νήσοις και εν τοις χωρικοίς αυτών ύδασι, να ενεργώσι τας μετακινήσεις του προσωπικού τας αναγκαίας δια την εκπαίδευσιν, εκτός των ζωνών και νήσων τούτων, των εν αυταίς στρατολογουμένων ανδρών.

Η Τουρκία και η Ελλάς θα ώσιν ελεύθεραι να διοργανώσωσιν, εντός των ειρημίνων ζωνών και νήσων των οικείων αυτών εδαφών, παρατηρητήρια και τηλεγραφικάς, τηλεφωνικάς και οπτικάς συγκοινωνίας παντός συστήματος. Η Ελλάς δύναται να μεταφέρει τον στόλον της εντός των χωρικών υδάτων των ουδετεροποιουμένων ελληνικών νήσων, ουχί όμως και να χρησιμοποιή τα ύδατα ταύτα ως βάσιν επιχειρήσεων κατά της Τουρκίας ή δια ναυτικήν ή στρατιωτικήν συγκέντρωσιν προς τον σκοπόν τούτον.

Άρθρον 7.

Ουδέν υποβρύχιον πολεμικόν μηχανήμα, εκτός των υποβρυχίων σκαφών δύναται να τοποθετηθή εντός των υδάτων της Προποντίδος.

Η Τουρκική Κυβέρνησις δεν θέλει εγκαταστήση ουδέν μόνιμον πυροβολείον, ή τορπιλλοβλητικούς σωλήνας, δυναμένους να παρακωλύσωσιν την διάβασιν των Στενών, επί της παραλιακής ευρωπαϊκής περιοχής της Προποντίδος ή επί της παραλιακής περιοχής της Ανατολίας της κειμένης ανατολικώς της ουδετεροποιουμένης ζώνης του Βοσπόρου μέχρι της Αρετσού (Ρύσιον).

Εξετάζοντας τις διατάξεις της Σύμβασης³⁵⁶, διαπιστώνουμε πως η έκταση της δεσμεύσεως είναι ολική τόσο για την Ελλάδα όσο και για την Τουρκία, παρά τις ορισμένες παραχωρήσεις που δίνονται στα δύο κράτη στα πλαίσια διευκόλυνσης της επικοινωνίας. Τα άρθρα καθορίζουν με ακρίβεια τι επιτρέπεται και τι όχι να διατηρούν τα δύο κράτη στις αποστρατικοποιημένες ζώνες που δημιουργούνται στα εδάφη τους, χωρίς να αφήνουν περιθώρια διαφορετικής ερμηνείας.

Ωστόσο, η παράγραφος 5 του Άρθρου 6 δίνει στην Τουρκία δικαιώματα σχετικά με τις πτήσεις των αεροπλάνων της πάνω από τις αποστρατικοποιημένες περιοχές της, ενώ αντίστοιχα τέτοιο δικαίωμα δεν παρέχεται στην Ελλάδα. Επιπλέον, η παράγραφος 4 του Άρθρου 6 δίνει τη δυνατότητα στην Τουρκία μεταφοράς των *στρατιωτικών της δυνάμεων και του στόλου* από τις ίδιες τις αποστρατικοποιημένες περιοχές, αλλά και από τα χωρικά ύδατα όπου και θα έχει και το δικαίωμα αγκυροβολήσεως του στόλου της *«παρά τα προηγούμενα εδάφια»*. Αντίθετα, η παράγραφος 7 του ίδιου Άρθρου παρέχει στην Ελλάδα τη δυνατότητα *μόνο* μεταφοράς του στόλου από τα χωρικά ύδατα των αποστρατικοποιημένων νησιών *χωρίς να της επιτρέπεται να χρησιμοποιεί τα ύδατα αυτά σαν βάση επιχειρήσεων κατά της Τουρκίας ή για στρατιωτική συγκέντρωση για τον ίδιο*

³⁵⁶ Η επίσημη μετάφραση στην ελληνική γλώσσα του κειμένου της Σύμβασης της Λωζάννης για το καθεστώς των Στενών αναφέρει τον όρο «ουδετεροποίηση» ενώ η γαλλική και η αγγλική απόδοση του κειμένου χρησιμοποιεί τον όρο «*démilitarisation και demilitarization* (αποστρατικοποίηση)». Το Άρθρο 33 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969) αναφορικά με την ερμηνεία συνθηκών που επιβεβαιώνεται σε δύο ή περισσότερες γλώσσες, ορίζει ότι «*όταν συνθήκη καθίσταται αυθεντική σε δύο ή περισσότερες γλώσσες, το κείμενο αυτής είναι εξίσου αυθεντικό σε οποιαδήποτε από τις γλώσσες αυτές...*». Στην συγκεκριμένη περίπτωση η επίσημη γλώσσα της συντάξεως του κειμένου της Σύμβασης είναι η γαλλική, επομένως αυτή χαρακτηρίζεται ως η αυθεντική απόδοση. Το γαλλικό κείμενο μιλά για το καθεστώς της αποστρατικοποίησης, επομένως μπορούμε να θεωρήσουμε ως λάθος την ελληνική μετάφραση που έχει γίνει στο κείμενο. Βλ. ακόμα Σεφεριάδης Σ., *Μαθήματα Διεθνούς Δημοσίου Δικαίου*, Τύποις Μακρή& Σία, Αθήνα, 1928-1929, Τόμος Α', σελ 350.

σκοπό. Τέλος, παρόμοια διάταξη που να δεσμεύει και την Τουρκία με τον ίδιο τρόπο, δηλαδή να μην της επιτρέπει να χρησιμοποιεί τις ουδετεροποιημένες ζώνες σαν βάση επιχειρήσεων κατά της Ελλάδας, δεν υφίσταται στο άρθρο³⁵⁷.

2. Η Συνθήκη του Μοντρέ 1936 'Περί του Καθεστώτος των Στενών'

Με τη Σύμβαση της Λωζάννης 1923 'Περί του Καθεστώτος των Στενών', η Οθωμανική Αυτοκρατορία και στη συνέχεια το νέο Τουρκικό κράτος, έχασαν για πρώτη φορά τον έλεγχο των Στενών, ο οποίος αποδόθηκε σε τρίτες δυνάμεις. Ο θεσμός της αποστρατικοποίησης που επιβλήθηκε στην περιοχή, προβλημάτισε τις τουρκικές κυβερνήσεις οι οποίες ανησυχούσαν και την ασφάλεια του κράτους. Μάλιστα, κατά τη διάρκεια της Διασκέψεως στη Λωζάννη 1923, η τουρκική αντιπροσωπεία υποστήριξε ότι κύριο μέλημά της ήταν η διασφάλιση της εδαφικής της ακεραιότητας και ότι η αποδοχή της αποστρατικοποίησης θα έθετε σε κίνδυνο την ασφάλειά της εάν δεν συνοδευόταν από ένα σύστημα συλλογικής ασφάλειας. Έτσι λοιπόν, οι θεμελιώδεις αλλαγές που πραγματοποιούνται στην διεθνή πολιτική σκηνή και στις διεθνείς σχέσεις κατά το διάστημα του μεσοπολέμου ενίσχυσαν την τουρκική ανασφάλεια, και η τουρκική κυβέρνηση φοβόταν ότι λόγω των αποστρατικοποιήσεων δεν θα ήταν σε θέση να προστατεύσει το έδαφός της. Η παραβίαση της Συνθήκης των Βερσαλλιών και του Λοκάρνο από την Γερμανία και η αναβίωση του γερμανικού милитарισμού, η άνοδος της φασιστικής Ιταλίας η οποία είχε υπό τον έλεγχό της τα Δωδεκάνησα απέναντι από τα τουρκικά παράλια που τα είχε στρατικοποιήσει, ο φόβος για τον επανεξοπλισμό της Βουλγαρίας, η αποχώρηση της Ιαπωνίας από την Κοινωνία των Εθνών και η εισβολή της Ιταλίας στην Αιθιοπία, ήταν οι λόγοι που επικαλέστηκε η Τουρκική Δημοκρατία για την δημιουργία ενός νέου καθεστώτος στα Στενά. Οι διεθνείς εγγυήσεις που είχαν δοθεί στην

³⁵⁷ Μανωλοπούλου- Βαρβιτσιώτη Κ., ο.π., σελ. 85- 87. Οι συγκεκριμένες διατάξεις δημιουργούν ορισμένες επιπλέον δεσμεύσεις εις βάρος της Ελλάδας χωρίς να δημιουργούνται αντίστοιχες για την Τουρκία. Αυτές οι αποκλίσεις θέτουν ζήτημα ανισότητας και απομάκρυνσης από την αρχή της αμοιβαιότητας που θα πρέπει να τηρείται σε μια συμφωνία αποστρατικοποίησης, ώστε τα κράτη να δεσμεύονται με τον ίδιο τρόπο και στον ίδιο βαθμό. Ωστόσο, η συγκεκριμένη αρχή δεν αποτελεί κανόνα δεσμευτικό του διεθνούς δικαίου αλλά προκύπτει μέσα από την πρακτική των κρατών για την εύρυθμη λειτουργία του καθεστώτος. Συνεπώς η απουσία της δεν καθιστά παράνομη τη συμφωνία. Βλ. *infra*, σελ. 109-110.

Τουρκία για τις αποστρατικοποιημένες περιοχές και για τα Στενά φάνηκαν να καταρρέουν μαζί με την κατάρρευση του συστήματος ασφαλείας της Κ.τ.Ε.³⁵⁸.

Στις 17 Απριλίου 1935 η Τουρκία παρουσίασε στην Κ.τ.Ε., ένα πρόγραμμα σύμφωνα με το οποίο η Άγκυρα θα δεχόταν μια διαρκή εφαρμογή του καθεστώτος ελεύθερης ναυσιπλοΐας στα Στενά υπό την προϋπόθεση της κατάργησης των αποστρατικοποιημένων ζωνών. Ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Αράς εξήγησε πως το σύστημα συλλογικής ασφάλειας που είχε δημιουργήσει η Λωζάννη ήταν αργό και αναποτελεσματικό και επιπλέον δεν υπήρχε πρόβλεψη για την δυνατότητα της Τουρκίας να υπερασπιστεί τα εδάφη της σε περίπτωση επιδείνωσης του αρνητικού διεθνούς κλίματος³⁵⁹. Ο Αράς, ως αρχηγός της τουρκικής αντιπροσωπείας στη Διάσκεψη του Μοντρέ, ανέφερε στην εναρκτήρια συνεδρίαση ότι το σχέδιο που κατέθετε η Τουρκία απέβλεπε σε μια καινούρια ρύθμιση του καθεστώτος των Στενών. Το σχέδιο είχε τίτλο «*Σχέδιο της Συμβάσεως προτεινόμενο από την Κυβέρνηση της Τουρκικής Δημοκρατίας με σκοπό την αντικατάσταση της Συνθήκης της Λωζάννης της 24^{ης} Ιουλίου 1923 σχετικά με το καθεστώς των Στενών*» και αποτέλεσε τη βάση των σχετικών εργασιών³⁶⁰.

Η Τουρκική Κυβέρνηση επικαλέστηκε ουσιαστικά τις πολιτικές κρίσεις της εποχής και την αλλαγή των περιστάσεων από αυτές που επικρατούσαν κατά την υπογραφή της Σύμβασης της Λωζάννης (1923) και ζήτησε από τα Συμβαλλόμενα σε αυτή Μέρη, τη σύγκληση μιας νέας διεθνούς διάσκεψης για τον καθορισμό του καθεστώτος των Στενών³⁶¹. Οι απαντήσεις στο αίτημα της Τουρκίας από τα υπόλοιπα Συμβαλλόμενα Κράτη ήταν θετικές με αποτέλεσμα την πραγματοποίηση της νέας αυτής συνδιάσκεψης στο Μοντρέ (Montreux) της Ελβετίας τον Ιούνιο του 1936. Το συνέδριο

³⁵⁸ Νικολάου Γ., ο.π., σελ. 69- 80.

³⁵⁹ Actes de la Conférence de Montreux concernant le régime des Détroits, 22 Juin- 20 Juillet 1936. Compte Rendu des séances plénières et procès- verbal des débats du comité technique, Octobre 1936. Βλ. *infra*, σελ 77- 78 και Rozakis Ch.,- Stagos P., ο.π., σελ. 101- 105. Επιπλέον η Τουρκία ζητούσε ήδη από το 1932 οπότε και έγινε μέλος της Κοινωνίας των Εθνών αναθεώρηση των όρων της Συνθήκης της Λωζάννης που δέσμευαν την εδαφική της κυριαρχία. Το 1933 ζήτησε την αναθεώρηση των διατάξεων που της επέβαλαν καθεστώτα αποστρατικοποίησης, επωφελούμενη από το Σχέδιο Μακντόναλντ το οποίο στη Διάσκεψη Αποπλισμού, όριζε στο τελευταίο του άρθρο κατάργηση των στρατιωτικών διατάξεων των Συνθηκών Βερσαλλιών, Αγίου Γερμανού, Τριανόν και Νεϊγύ. Λάσκαρι Σ. *Διπλωματική Ιστορία της Συγχρόνου Ευρώπης 1914-1939*, Θεσσαλονίκη Ι.Μ.Χ.Α. 1954, σελ. 205.

³⁶⁰ Actes de la Conférence de Montreux..., ο.π., σελ 30. Βλ. ακόμα Οικονομίδης Κ., ο.π. σελ. 79.

³⁶¹ Ουσιαστικά η Τουρκία ζήτησε την αναθεώρηση της Σύμβασης της Λωζάννης Περί του Καθεστώτος των Στενών (1923), επικαλούμενη την ρήτρα *rebus sic stantibus*. Βλ. *infra* σελ. 90-91 και Δρακίδης Φ., *Ο Χάρτης του Ατλαντικού του 1941 ενσωματωμένος στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών του 1942. Νομική Βάσις αποσβέσεως των αποστρατικοποιήσεων όλων των ελληνικών νησιών*, ο.π., σελ. 18.

κατέληξε στην υπογραφή της Συνθήκης του Μοντρέ στις 20 Ιουλίου 1936, εγκαινιάζοντας έτσι το νέο καθεστώς των Στενών.

α) Σκοπός της Σύμβασης

Η Σύμβαση αποτελείται από 29 Άρθρα, τέσσερα Παραρτήματα και ένα Πρωτόκολλο. Σκοπός της Σύμβασης, όπως αυτός αναφέρεται στο Προοίμιο αλλά και στο Άρθρο 1 εξακολουθεί να είναι η διαφύλαξη και προαγωγή της αρχής της ελευθερίας του διάπλου και θαλασσοπλοΐας στα Στενά, αντικαθιστώντας την Σύμβαση της Λωζάννης 1923. Πιο συγκεκριμένα το Προοίμιο αναφέρει³⁶²:

...Εμφορούμενοι υπό της επιθυμίας να ρυθμίσωσι τον διάπλου και την ναυσιπλοΐαν εν τοις Στενοίς των Δαρδανελλίων, τη θαλάσση του Μαρμαρά και τω Βοσπόρω, συμπεριλαμβανομένων εν τη γενική κατονομασία «Στενά», εις τρόπον ώστε να διαφυλαχθή, εν τω πλαισίου της ασφάλειας της Τουρκίας, και της ασφάλειας, εν τω Ευξείνω Πόντω, των παροχθίων Κρατών, η αρχή η καθιερωθείσα υπό του άρθρου 23 της Συνθήκης της Ειρήνης της υπογραφείσης εν Λωζάννη τη 24^η Ιουλίου 1923.

Απεφάσισαν να υποκαταστήσωσι την παρούσα Σύμβασιν εις την Σύμβασιν την υπογραφείσα εν Λωζάννη τη 24^η Ιουλίου 1923...

Αντίστοιχα το Άρθρο 1 της Σύμβασης του Μοντρέ ορίζει³⁶³:

*Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη αναγνωρίζουσι και βεβαιώνουσι την αρχήν της ελευθερίας του διάπλου και της θαλασσοπλοΐας εν τοις Στενοίς
Η χρήσις της ως άνω ελευθερίας διαρρυθμίζεται από τούδε υπό των διατάξεων της παρούσης Συμβάσεως.*

Τα υπόλοιπα άρθρα της Σύμβασης καθορίζουν τους κανόνες του διάπλου των πλοίων εμπορικών και πολεμικών, των αεροσκαφών και των υποβρυχίων από τα Στενά τόσο σε καιρό ειρήνης όσο και σε καιρό πολέμου. Μελετώντας τη συγκεκριμένη Σύμβαση δεν συναντούμε τον όρο αποστρατικοποίηση πουθενά. Το μόνο που διαπιστώνουμε στις διατάξεις της, είναι η διαφύλαξη της ελευθεροπλοΐας μέσα από

³⁶² Προοίμιο, 'Σύμβαση Περί καθορισμού των Στενών', Μοντρέ, 20 Ιουλίου 1936, Α.Ν. 2/1936, ΦΕΚ Α'333, LNTS, Vol. 173, No. 4015, σελ. 213- 241. Εφεξής: Σύμβαση του Μοντρέ (1936).

³⁶³ Άρθρο 1 της Σύμβασης του Μοντρέ (1936).

σύνολο κανόνων που δεσμεύουν τόσο την Τουρκία όσο και τα υπόλοιπα κράτη που επιθυμούν τα πλοία τους να διέλθουν από τα Στενά. Μάλιστα, στο Προοίμιο της Σύμβασης επαναλαμβάνεται το άρθρο 23 της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάννης του 1923 το οποίο θέτει την αρχή της ελεύθερης ναυσιπλοΐας των Στενών ανεξάρτητα από τις Συμβάσεις του 1923 και του 1936 που υπογράφηκαν ξεχωριστά για το ίδιο θέμα.

Επιπλέον, στη Σύμβαση του Μοντρέ, ενσωματώθηκε και ένα πρόσθετο Πρωτόκολλο, το οποίο και όριζε ότι *«η Τουρκία θα δύναται να επανοπλίση την αμέσως την ζώνην των Στενών οια καθορίζεται εν τω προοιμίω της ρηθείσης Συνθήκης»*³⁶⁴. Το συγκεκριμένο Πρωτόκολλο παρείχε στην Τουρκία την δυνατότητα άμεσου επανοπλισμού των Στενών, καθώς προέβλεπε ότι η ισχύς του θα άρχιζε από την υπογραφή του, η οποία πραγματοποιήθηκε μαζί με την υπογραφή της Σύμβασης και χωρίς η Άγκυρα να περιμένει την επικύρωση της τελευταίας από τα Συμβαλλόμενα Μέρη, όπου είναι και το σύνηθες για να τεθεί σε ισχύ μια συνθήκη³⁶⁵. Το Πρόσθετο Πρωτόκολλο θεωρήθηκε καινοτόμος πρακτική ως προς τη διαδικασία που ακολουθείται για την αναθεώρηση μιας συνθήκης, εξαιτίας του γεγονότος ότι επέτρεψε στην Τουρκία να εφαρμόσει άμεσα τις διατάξεις της νέας Σύμβασης χωρίς την προηγούμενη επικύρωσή της³⁶⁶. Το Πρωτόκολλο αποτελεί το μοναδικό μέρος της Σύμβασης του Μοντρέ στο οποίο γίνεται χρήση του όρου *επανοπλισμός*, και όπως είδαμε και πιο πάνω, πουθενά αλλού στην Σύμβαση του Μοντρέ δεν υπάρχουν αναφορές για αποστρατικοποίηση ή επανεξοπλισμό.

Γρήγορα φάνηκε ότι το σύστημα που καθιέρωσε η Λωζάννη ήταν ανεπαρκές, γεγονός που οδήγησε στην υπογραφή της νέας Σύμβασης του Μοντρέ. Έτσι όλες οι ρυθμίσεις της Λωζάννης κατέρρευσαν, εξαφανίστηκε ο διεθνής χαρακτήρας των Στενών, καταργήθηκε η Διεθνής Επιτροπή, η λειτουργία των Στενών πέρασε υπό τον έλεγχο της Άγκυρας και τα μέτρα που είχαν ληφθεί για την προστασία της ναυσιπλοΐας και της εδαφικής ακεραιότητας του τουρκικού κράτους δεν χρειαζόταν να συνεχιστούν. Η Τουρκία πια ήταν υπεύθυνη για την διασφάλιση και διατήρηση του δικαιώματος της άσκησης της ελευθεροπλοΐας μέσα από τα Στενά, είχε αναλάβει την ασφάλειά τους αφού

³⁶⁴ Βλ. Παραρτήματα της Σύμβασης του Μοντρέ (1936).

³⁶⁵ Brownlie I., ο.π., σελ. 603-635.

³⁶⁶ Νικολάου Γ., ο.π., σελ. 79.

το δικαίωμα της άμυνάς της πέρασε ξανά στην διακριτική της ευχέρεια και είχε τη δυνατότητα να στρατικοποιήσει ξανά τα Στενά³⁶⁷.

III. ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΩΝ ΥΠΟ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΕΙΡΗΝΗΣ ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ (1947)

Με την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης (1923), τα Δωδεκάνησα περιήλθαν στην ιταλική κυριαρχία. Πιο συγκεκριμένα με το Άρθρο 15 η Τουρκία δήλωνε ότι «..*παραίτεται υπέρ της Ιταλίας παντός δικαιώματος και τίτλου επί των κάτωθι απარიθμουμένων νήσων, τουτέστι της Αστυπалаίας, Ρόδου, Χάλκης, Καρπάθου, Κάσσου, Τήλου, Νισύρου, Καλύμνου, Λέρου, Πάτμου, Λειψού, Σύμης και Κώ, των κατεχομένων νύν υπό της Ιταλίας και των νησίδων των εξ αυτών εξαρτωμένων, ως και της νήσου Καστελλορίζου*»³⁶⁸. Ωστόσο, λόγω διαφωνιών μεταξύ της Ιταλίας και της Τουρκίας αναφορικά με τον ακριβή προσδιορισμό των στοιχείων της κυριαρχίας που μεταβιβάσθηκε, τα δύο κράτη προσέφυγαν το 1929 στο Δ.Δ.Δ.Δ., με σκοπό να εξακριβωθεί η κυριαρχία επί των νησίδων που βρίσκονται στην περιοχή του Καστελόριζου. Τελικά τα δύο κράτη κατέληξαν στην Ιταλο-τουρκική Συμφωνία της 4^{ης} Ιανουαρίου 1932 και του συμπληρωματικού σε αυτή Πρωτοκόλλου της 28.12.1932³⁶⁹, βάσει των οποίων οριοθετήθηκε η χωρική θάλασσα των δύο χωρών μεταξύ Μικρασιατικής Ακτής και Δωδεκανησιακού συμπλέγματος μέχρι το ύψος της Σάμου³⁷⁰. Ενώ η συγκεκριμένη Συμφωνία κυρώθηκε από την Τουρκία και πρωτοκολλήθηκε στην

³⁶⁷ Ροζάκης Χ., 'Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση: Τα διμερή και τα διεθνή θεσμικά ζητήματα', ο.π., σελ. 440, Bölükbaşı, D., 'Turkey and Greece-The Aegean disputes-a unique case in international law', Cavendish publishing, United Kingdom, 2004.

³⁶⁸ Βλ. Άρθρο 15 της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάννης (1923).

³⁶⁹ 'Convention between Italy and Turkey for the Delimitation of the Territorial Waters between the coasts of Anatolia and the island of Castellorizo, signed at Ankara, January 4, 1932', LNTS, 1933, No 3191, σελ. 244- 248.

³⁷⁰ Στο Πρωτόκολλο γίνεται αναφορά στις βραχονησίδες Ίμια οι οποίες βάσει 37 σημείων που χρησιμοποιήθηκαν για την οριοθέτηση της περιοχής αποδόθηκαν στην Ιταλική κυριαρχία. Η δε συνοριακή γραμμή μεταξύ Ιταλίας και Τουρκίας περνούσε σε ίση απόσταση μεταξύ Kardak- δηλαδή IMIA - και Kato I island στην Ανατολία. Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 122- 152, Γιόκαρης Α., 'Αμφισβήτηση από την Τουρκία οριοθετήσεων και μέτρων διαχείρισης με αμυντικό προσανατολισμό' στο Περράκης, Στ., 'Αιγαίο: εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των ελληνοτουρκικών διενέξεων, πρακτικά ημερίδας, 3 Ιουνίου 2002', Ελληνική Εταιρεία Διεθνούς δικαίου και Διεθνών Σχέσεων, επιμέλεια Στ. Περράκης, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003, σελ.88-89.

Κοινωνία των Εθνών (και για τον λόγο αυτό διακόπηκαν και οι εργασίες ενώπιον του ΔΔΔΔ), το Πρωτόκολλο δεν ακολούθησε την ίδια διαδικασία. Αντιθέτως, ανταλλάχθηκαν αρκετές ρηματικές διακοινώσεις μεταξύ Ιταλίας και Τουρκίας όπου εξέφραζαν τις απόψεις και αντιρρήσεις τους αντίστοιχα, μέχρι να καταλήξουν τελικά στο ότι το θέμα των οριοθετήσεων έχει λυθεί μετά την αποδοχή των ιταλικών θέσεων από την Τουρκία στις 26.9.1936³⁷¹.

Καθώς λοιπόν το νησιωτικό σύμπλεγμα της Δωδεκανήσου βρισκόταν στην κατοχή της Ιταλίας μέχρι το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, αποτέλεσε φυσικά ένα από τα θέματα που συζητήθηκαν κατά τη διάρκεια των Συνδιασκέψεων για τον τερματισμό του πολέμου και την αποκατάσταση της ειρήνης. Ωστόσο, οι προοπτικές επιλύσεως του 'Δωδεκανησιακού' αποδείχτηκαν ιδιαίτερες δύσκολες καθώς το ζήτημα είχε από νωρίς συνδεθεί με σοβιετικές απαιτήσεις, καταδεικνύοντας τις πολιτικές σκοπιμότητες της ΕΣΣΔ εκείνη τη χρονική περίοδο³⁷².

Πιο συγκεκριμένα, στη Συνδιάσκεψη του Πότσδαμ το 1945, αποφασίστηκε από τη Μεγάλη Βρετανία, τις ΗΠΑ και τη Σοβιετική Ένωση, η σύσταση ενός μόνιμου οργάνου για την προετοιμασία των συνθηκών Ειρήνης με τους ηττημένους. Θεωρήθηκε πως μια συνδιάσκεψη αποτελούμενη από όλα τα κράτη κατά το πρότυπο των Βερσαλλιών του 1919, δεν θα ήταν η καλύτερη διαδικασία, καθώς θα ήταν αργή και θα επιβαρυνόταν από τις ανταγωνιστικές αξιώσεις των πρώην εμπολέμων κρατών. Έτσι δημιουργήθηκε ένα Συμβούλιο των Υπουργών των Εξωτερικών (Council of Foreign Ministers- CFM) των τριών Συμμάχων (ΗΠΑ- Μεγάλη Βρετανία- ΕΣΣΔ), στο οποίο θα συμμετείχε η Γαλλία μόνο αναφορικά με τα θέματα της Ιταλίας και η Κίνα, όταν το Συμβούλιο θα ασχολούταν με ασιατικά ζητήματα. Το Συμβούλιο θα υπέβαλλε τα

³⁷¹ Γιόκαρης Α., ο.π., σελ. 87-92.

³⁷² Μετά το τέλος του Β' Π.Π., επήλθε και η ανακατάταξη των δυνάμεων διεθνώς. Αποτέλεσμα ήταν η διαίρεση του κόσμου σε φιλοσοβιετικά και άλλα καθεστώτα και η έναρξη μιας μεγάλης ιδεολογικής αντιπαράθεσης που οδήγησε αργότερα στον Ψυχρό Πόλεμο. Η ανταγωνιστική πολιτική Ανατολής και Δύσης ήταν έκδηλη και στην Συνδιάσκεψη των Παρισίων, παρόλο που βρισκόταν ακόμα σε εμβρυακό στάδιο, αλλά έφερε αρκετές φορές αντιμέτωπες τις χώρες της Δύσης με τη Σοβιετική Ένωση, κάθε μία από τις οποίες προωθούσε τα δικά της συμφέροντα. Βλ. Melvyn P. L.- Painter D.S., *'Origins of the Cold War: an international history'*, Routledge, United Kingdom, 2nd ed., 2005, McCauley M., *'The origins of the Cold War, 1941-1949'*, Pearson, Great Britain, 1st ed., 2003, Senarclens P.- Pingree A., *'From Yalta to the Iron Curtain: the great powers and the origins of the Cold War'*, Oxford, United Kingdom, 1st ed., 1995, Edmonds R., *'Yalta and Potsdam: Forty Years Afterwards'* International Affairs Vol. 62, No. 2, 1986, σελ. 197- 216.

αποτελέσματα των εργασιών του στη Συνδιάσκεψη της Ειρήνης, η οποία ξεκίνησε στις 29 Ιουλίου του 1946 και κράτησε έως τις 15 Οκτωβρίου του ίδιου έτους³⁷³.

Η πρώτη συνεδρίαση του Συμβουλίου που πραγματοποιήθηκε από τις 11 Σεπτεμβρίου έως τις 2 Οκτωβρίου του 1945, επικεντρώθηκε στην συνθήκη ειρήνης με την Ιταλία, όπου συζητήθηκε το ζήτημα των ιταλικών εδαφών, περιλαμβανομένων των ιταλικών αποικιών στην Αφρική και των νησιών της Μεσογείου. Γενικά, τα πρακτικά της Συνδιάσκεψης δείχνουν πως η Μεγάλη Βρετανία, οι Η.Π.Α., η Γαλλία και η Κίνα συμφωνούσαν στην εκχώρηση της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα. Από τη συναίνεση αυτή έλειπε η θετική ψήφος της Σοβιετικής Ένωσης. Το Κρεμλίνο ζητούσε να του ανατεθεί η κηδεμονία μιας εκ των ιταλικών αποικιών, και ο Σοβιετικός Αντιπρόσωπος Μολότωφ, εστίασε το ενδιαφέρον στην Τριπολίτιδα. Ωστόσο, προκάλεσε την αντίδραση της Μεγάλης Βρετανίας, υποστηρίζοντας πως το σοβιετικό αίτημα προσέκρουε στις αξιώσεις της Βρετανικής ασφάλειας στις περιοχές αυτές. Παρόλ' αυτά, η Σοβιετική Ένωση αναζητώντας μια βάση εξόρμησης στη Μεσόγειο για εμπορικούς αλλά και πολιτικούς σκοπούς μετά τον τερματισμό του πολέμου, γρήγορα συνέδεσε την τύχη των ιταλικών αποικιών με το θέμα της Δωδεκανήσου, προκαλώντας την αντίδραση και την αγανάκτηση κυρίως των Η.Π.Α. και της Μεγάλης Βρετανίας³⁷⁴.

Παράλληλα, τέθηκε και το θέμα της αποστρατικοποίησης των νησιών από την Αμερικανική Αντιπροσωπεία, προτείνοντας τα νησιά να εκχωρηθούν στην Ελλάδα και να αποστρατικοποιηθούν. Η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία και η Κίνα συμφώνησαν με την πρόταση αλλά η Αντιπροσωπεία της Σοβιετικής Ένωσης διαφώνησε, λέγοντας πως το ζήτημα έπρεπε να εξεταστεί περαιτέρω, καθώς ήταν μεγάλης σημασίας για αυτήν εξαιτίας της εγγύτητας των νησιών στην είσοδο της Μαύρης Θάλασσας. Ο Σοβιετικός αντιπρόσωπος Μολότωφ συνέχισε να επιμένει στην θέση του ενώ πρόσθεσε πως θα

³⁷³ United States Department of State, Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers: the Conference of Berlin (the Potsdam Conference), Vol. I, 1945, σελ. 285- 287, 610- 615. Τα αρχεία της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής έχουν ψηφιοποιηθεί από το Πανεπιστήμιο του Wisconsin και είναι διαθέσιμα στην ιστοσελίδα <http://digicoll.library.wisc.edu>

³⁷⁴ United States Department of State, Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers, Political and Economic Matters, Vol. II, 1945, σελ. 137- 140, 191- 209, 256-257. Κατά την πρώτη συνεδρίαση του Συμβουλίου το ενδιαφέρον της Σοβιετικής Ένωσης είχε επικεντρωθεί στα Βαλκάνια και τη Μεσόγειο. Αναφορικά με τα Βαλκάνια, ο Μολότωφ ήθελε την συμφωνία της Αγγλίας και της Αμερικής στις συνθήκες ειρήνης με τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και την Ουγγαρία, επικυρώνοντας ουσιαστικά τα φιλικά προσκείμενα καθεστάτα των χωρών αυτών προς τη Σοβιετική Ένωση. Βλ. Xydis St. G., 'America, Britain, and the USSR in the Greek Arena, 1944-1947', Political Science Quarterly, Vol. 78, No. 4, 1963, σελ. 581-596, Knight J., 'Russia's Search for Peace: The London Council of Foreign Ministers, 1945', Journal of Contemporary History, Vol. 13, No. 1, 1978, σελ. 137- 163.

έπρεπε να ακουστούν και οι ελληνικές θέσεις πριν ληφθεί οριστική απόφαση, εμπαίζοντας όμως το γεγονός πως η Ελληνική Κυβέρνηση δεν εκπροσωπούσε το σύνολο του ελληνικού λαού. Ο Βρετανός Μπέβιν αντιπρότεινε πως εάν το Συμβούλιο κατέληγε σε συμφωνία αναφορικά με το ότι τα νησιά θα έπρεπε να αποδοθούν στην Ελλάδα, τότε η Βρετανική Αντιπροσωπεία θα δεχόταν τη μεταφορά του θέματος της αποστρατικοποίησης στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Το θέμα, επεσήμανε ο Μπέβιν, ήταν σημαντικό για την κυβέρνησή του καθώς αυτή ήταν υπεύθυνη για τη διοίκηση των νησιών. Ο Μολότωφ συνέχισε να επιμένει στο ότι η Σοβιετική Αντιπροσωπεία χρειαζόταν περισσότερο χρόνο για την εξέταση του θέματος, δημιουργώντας σύγχυση μεταξύ των παρευρισκομένων, γεγονός που οδήγησε στην μεταφορά της σχετικής συζήτησης για την επόμενη συνεδρίαση του Συμβουλίου³⁷⁵.

Στη δεύτερη συνεδρίαση του Συμβουλίου (27/06/1946), συζητήθηκε ξανά το θέμα της Δωδεκανήσου. Οι εκπρόσωποι της Αγγλίας (Μπέβιν), της Γαλλίας (Μπιντώ) και των ΗΠΑ (Μπέρνς), συμφώνησαν στην απόδοση των νησιών στην Ελλάδα, ενώ ο Αμερικανός αντιπρόσωπος ανακάλεσε προηγούμενη πρόταση των ΗΠΑ για αποστρατικοποίηση αυτών κατά τρόπο παρόμοιο με αυτόν που προβλεπόταν στην Συνθήκη της Λωζάννης του 1923. Για ακόμα μια φορά αντίθεση προέβαλλε η Σοβιετική Ένωση. Ο Μολότωφ είπε πως ενώ όλοι θεωρούν ότι τα νησιά πρέπει να αποδοθούν στην Ελλάδα, εντούτοις παραμένει το ερώτημα υπό ποιους όρους αυτό θα πραγματοποιείτο, κάτι που θα έπρεπε να συζητηθεί μαζί με τα υπόλοιπα εδαφικά ζητήματα που αφορούσαν την Ιταλία και πιο συγκεκριμένα με τα Ιταλό-γιουγκοσλαβικά και τα Ιταλό-γαλλικά σύνορα. Το Συμβούλιο κατέληξε λέγοντας πως ενώ υπήρχε συμφωνία αναφορικά με την εκχώρηση των νησιών στην Ελλάδα, οι λεπτομέρειες του θέματος θα παρέμεναν σε

³⁷⁵ United States Department of State, Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers, Political and Economic Matters, Vol. II, 1945, σελ. 203- 209, 256- 257. Πρέπει να επισημάνουμε στο σημείο αυτό ένα βρετανικό προσχέδιο που αφορούσε τα Δωδεκάνησα και προτεινόταν τα νησιά να δοθούν στην Ελλάδα με την εξαίρεση του Καστελόριζου, που θα έπρεπε να αποδοθεί στην Τουρκία. Αλλά το αμερικανικό μνημόνιο της 14^{ης} Σεπτεμβρίου 1945, πρότεινε πως τα Δωδεκάνησα θα έπρεπε να αποδοθούν στην Ελλάδα και να αποστρατικοποιηθούν. Ο Αμερικανός αντιπρόσωπος Μπέρνς είπε πως και το Καστελόριζο θα έπρεπε να αποδοθεί στην Ελλάδα, καθώς ο πληθυσμός του είναι ελληνικός ενώ δεν υπάρχουν αποδείξεις πως η Τουρκία θέλει το εν λόγω νησί. Ο Μπέρνς συνέχισε λέγοντας πως αν αποστρατικοποιηθούν τότε δεν θα υπήρχε στρατιωτικός κίνδυνος για την Τουρκία, με το να αφεθούν στον έλεγχο της Ελλάδας. Σημείωσε τέλος πως αν ρωτούσαν την άποψη της Τουρκίας, ήταν πιθανό πως θα διεκδικούσε το νησί. Βλ. United States Department of State, Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers, Political and Economic Matters, Vol. II, 1945, CFM 45(3), 12 September 1945, CFM 45 (16) 19 September 1945. Δηλαδή, μόνο στα δύο αυτά μνημόνια συζητήθηκε το θέμα της Δωδεκανήσου και της Τουρκίας, ενώ στην διάρκεια των Συσκέψεων των Υπουργών Εξωτερικών, δεν τέθηκε ξανά λόγος για την Τουρκία.

εκκρεμότητα, ενώ τελικά τον Ιούνιο του 1946 το Συμβούλιο αποφάσισε πως τα νησιά θα έπρεπε να αποδοθούν στην Ελλάδα. Στην γνώμη αυτή συμφώνησαν όλοι, συμπεριλαμβανομένου και του Σοβιετικού Αντιπροσώπου, γεγονός που προκάλεσε την έκπληξη του αμερικανού Μπέρνς³⁷⁶. Ουσιαστικά, κατά τη διάρκεια των συσκέψεων του Συμβουλίου των Υπουργών των Εξωτερικών, τα Δωδεκάνησα λειτούργησαν για τους Σοβιετικούς ως ένα διαπραγματευτικό χαρτί έναντι των Αμερικάνων και των Βρετανών ώστε να ικανοποιήσουν τις δικές τους αξιώσεις στον χώρο της Μεσογείου.

1. Σκοπός της Συνθήκης Ειρήνης των Παρισίων (1947)

Στις 10 Φεβρουαρίου 1947, υπογράφηκε στο Παρίσι η Συνθήκη Ειρήνης βάσει της οποίας, η Ιταλία μεταβίβασε την κυριαρχία της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα σύμφωνα με το Άρθρο 14³⁷⁷. Απώτερος στόχος ήταν η υπογραφή μιας συνθήκης ειρήνης η οποία θα απάλειφε τις αιτίες προστριβών και διαφορών μεταξύ των εμπολέμων. Δηλαδή η υπογραφή της Συνθήκης έγινε με σκοπό την κήρυξη του τερματισμού των εχθροπραξιών με το ιταλικό κράτος, τη δημιουργία μιας φιλικής βάσεως μεταξύ όλων των συμβαλλομένων μερών και τη διευθέτηση ζητημάτων, μεταξύ των οποίων αφορούσαν και στις εδαφικές κτήσεις της Ιταλίας³⁷⁸. Ύστερα από χρόνια διπλωματικών αγώνων και επίπονες διαπραγματεύσεις στην Συνδιάσκεψη, το γεωγραφικό σύμπλεγμα της Δωδεκανήσου ενσωματώνεται στο ελληνικό κράτος. Η Ελλάδα, ως διάδοχο κράτος της Ιταλίας ανέλαβε την κυριαρχία επί των Δωδεκανήσων, κληρονομώντας φυσικά και όλες τις συμφωνίες που ίσχυαν για το καθεστώς τους, περιλαμβανομένης και της Ιταλο-Τουρκικής Συνθήκης του 1932, καθώς το Άρθρο 11 της Σύμβασης της Βιέννης 1969 για

³⁷⁶ Ο Μπέρνς ξαφνιάστηκε τόσο με την μεταστροφή του Μολότωφ που ζήτησε ένα με δύο λεπτά για να συνέρθει. Βλ. United States Department of State, Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers: the Conference of Berlin (the Potsdam Conference), Vol. II, 1946, σελ.163-165, 333, 661- 664.

³⁷⁷ 'Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων' ή αλλιώς 'Συνθήκη Ειρήνης με την Ιταλία'. Συμβαλλόμενα Μέρη στη Συνθήκη ήταν: η ΕΣΣΔ, το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βορείου Ιρλανδίας, οι Η.Π.Α., η Κίνα, η Γαλλία, η Αυστραλία, το Βέλγιο, η Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Λευκορωσίας, η Βραζιλία, ο Καναδάς, η Τσεχοσλοβακία, η Αιθιοπία, η Ελλάδα, η Ινδία, οι Κάτω Χώρες, η Νέα Ζηλανδία, η Πολωνία, η Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Ουκρανίας, η Νοτιοαφρικανική Ένωση και η Ομοσπονδιακή Λαϊκή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας, οι οποίες αναφέρονταν και ως 'Σύμμαχοι και Συνασπισμένες Δυνάμεις' αφενός και αφετέρου η Ιταλία. 'Συνθήκης Ειρήνης μετά της Ιταλίας', Παρίσι, 10 Φεβρουαρίου 1947, ΝΔ 423/1947, ΦΕΚ Α' 226, UNTS, Vol. 49, I, No. 747, σελ. 125-235. Εφεξής: Συνθήκη Ειρήνης με την Ιταλία (1947).

³⁷⁸ Βλ. Προοίμιο Συνθήκης Ειρήνης με την Ιταλία (1947).

το Δίκαιο των Συνθηκών ορίζει ότι η διαδοχή Κρατών δεν επηρεάζει τα σύνορα που καθορίστηκαν δια συνθήκης³⁷⁹.

Αρχικά, η μεταβίβαση της κυριαρχίας της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα είχε συμπεριληφθεί στο Σχέδιο Συνθήκης με την Ιταλία υπό τον αριθμό Άρθρου 12§1 και όριζε ότι «*η Ιταλία εκχωρεί στην Ελλάδα εν πλήρει κυριαρχία τας νήσους της Δωδεκανήσου*». Λόγω της ασάφειας της διατάξεως, η ελληνική αντιπροσωπεία υπέβαλλε κατά την 28^η συνάντηση της Πολιτικής και Εδαφικής Επιτροπής για την Ιταλία, αίτημα προτείνοντας την ονομαστική απαρίθμηση των νησιών, κατά το πρότυπο του Άρθρου 15 της Συνθήκης της Λωζάννης. Δυστυχώς, το ελληνικό αίτημα δεν περιείχε καμία τροποποιητική διάταξη αναφορικά με την αποστρατικοποίηση των νησιών. Έτσι, το θέμα υποβλήθηκε στην Νομική Επιτροπή και σε ειδική Υποεπιτροπή Εμπειρογνομόνων, ενώ το Συμβούλιο των Υπουργών των Εξωτερικών, θεώρησε αρκετό να κατονομάσει τα κύρια νησιά με τη σειρά του σχετικού Άρθρου της Συνθήκης της Λωζάννης (1923) και να αναφερθεί απλώς στα υπόλοιπα υπό τον όρο «*παρακείμενες νησίδες*»³⁸⁰.

Η τελική διατύπωση του Άρθρου 14§1 της Συνθήκης των Παρισίων ορίζει: «*η Ιταλία εκχωρεί εις την Ελλάδα εν πλήρει κυριαρχία τας νήσους της Δωδεκανήσου τας κατωτέρω απαριθμούμενας, ήτοι: Αστυπάλαιαν, Ρόδον, Χάλκην, Κάρπαθον, Κάσον, Τήλον, Νίσυρον, Κάλυμνον, Λέρον, Πάτμον, Λιψόν, Σύμην, Κω και Καστελλόριζον ως και τα παρακείμενας νησίδας*».

³⁷⁹ Βλ. Άρθρο 11 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969).

³⁸⁰ Βλ., ‘Conférence de Paris’, CP/(IT/P) Doc. 57, 20 Septembre 1946, Ιστορικό και Διπλωματικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας, έτος 1946, Φάκελος 11, τμήμα 5, όπου το υπόμνημα που υπέβαλε η Ελληνική Αντιπροσωπεία ήταν αρκετά πλήρες, αναφερόμενο στις Ιταλο- τουρκικές Συμφωνίες του 1932 που οριοθετούσαν τα θαλάσσια σύνορα μεταξύ της Δωδεκανήσου και της Τουρκίας και το οποίο παρουσίαζε και γεωγραφικό χάρτη. Στις 21 Σεπτεμβρίου η Ελλάδα παρουσίασε μια νέα τροποποίηση του Άρθρου 12 το οποίο απαριθμούσε τα βασικά νησιά, αναφερόταν στις εξαρτώμενες νησίδες και παρέπεμπε και πάλι στις Ιταλο- τουρκικές Συμφωνίες του 1932. Βλ. ‘Conférence de Paris’, CP/(IT/P) Doc. 60, 21 Septembre 1946, Ιστορικό και Διπλωματικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας, έτος 1946, Φάκελος 11, τμήμα 5 και στο C.P./Gen./Doc.I.J.1, 28th Meeting of the Political and Territorial Commission for Italy, September 21, 1946, CFM Files, στο United States Department of State, Foreign Relations of the United States, Paris Peace Conference: proceedings, 1946, Vol. III, σελ. 502-503. Βλ. ακόμα, Δρακίδης Φ., ‘Ο Χάρτης του Ατλαντικού του 1941 ενσωματωμένος στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών του 1942. Νομική βάση αποσβέσεως των αποστρατικοποιήσεων των ελληνικών νησιών’, ο.π., σελ. 39- 57, Drakides Ph., ο.π., σελ. 42-81, Drakides Ph., ‘Le statut de démilitarisation de certain îles grecques’, Défense Nationale, Avril 1983, σελ.123- 136, Ιωάννου Ε. Γ., ‘Το Καθεστώς Αποστρατικοποίησης της Δωδεκανήσου’ στο Ροζάκης Χ.- κ.α., ‘Η αποστρατικοποίηση των ελληνοτουρκικών συνόρων’, ο.π., σελ. 133- 134.

2. Έκταση της αποστρατικοποίησης

Το Άρθρο 14§2 της Συνθήκης Ειρήνης με την Ιταλία ορίζει: «αι ανωτέρω νήσοι θα αποστρατικοποιηθώσι και θα παραμείνωσιν αποστρατικοποιημένοι»³⁸¹. Το Παράρτημα XIII τμήμα Δ' της Συνθήκης οριοθετεί την έννοια των όρων «Αποστρατικοποίησης» και «Αποστρατικοποιημένος» για τα άρθρα 11,14,49 και για το άρθρο 3 του Παραρτήματος VI, ορίζοντας τα εξής: «Εν τη παρούση Συνθήκη οι όροι «αποστρατικοποίησις» και «αποστρατικοποιημένος» θα θεωρούνται ως απαγορεύοντες επί του εν λόγω εδάφους και των συναφών χωρικών υδάτων, πάσαν ναυτικήν, στρατιωτικήν ή πολεμικής αεροπορίας εγκατάστασιν, οχύρωσιν και των σχετικών οπλισμών αυτών, τεχνητά, στρατιωτικά, ναυτικά και αεροπορικά εμπόδια' την χρησιμοποίησιν βάσεων υπό υπό στρατιωτικών, ναυτικών, ή πολεμικής αεροπορίας μονάδων ή την μόνιμον ή προσωρινή στάθμευσιν των αυτών μονάδων' την στρατιωτικήν εκπαίδευσιν πάσης μορφής και την κατασκευήν πολεμικού υλικού. Η απαγόρευσις αυτή δεν αφορά το προσωπικόν εσωτερικής ασφαλείας περιορισμένου αριθμού δια την εκπλήρωσιν καθηκόντων εσωτερικού χαρακτήρος και εφοδιασμένον με όπλα άτινα δύνανται να φέρονται και να χειρίζονται υφ' ενός ατόμου ως την αναγκαίουςαν στρατιωτικήν εκπαίδευσιν τοιούτου προσωπικού...»³⁸².

Δηλαδή, το συγκεκριμένο παράρτημα δημιουργούσε καθεστώς πλήρους και αυστηρής αποστρατικοποίησης. Ο θεσμός επιλέχθηκε ως εκείνο το μέσο που θα απογύμνωνε τα πρώην εχθρικά κράτη από τις στρατιωτικές τους δυνατότητες, καθιστώντας τα ανίκανα να διαταράξουν ξανά τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα άνηκε στο στρατόπεδο των νικητών του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και είχε υποστεί δραματικές απώλειες στην διάρκεια αυτού, τόσο υλικές όσο και ανθρώπινες, τα νησιά της Δωδεκανήσου υπήχθησαν στο ίδιο αυστηρό καθεστώς με εκείνο των ηττημένων χωρών.

Η υπαγωγή της Δωδεκανήσου σε αυτό το αυστηρό καθεστώς έγινε μετά από τροποποίηση που ζήτησε η Ουκρανική Αντιπροσωπεία, χώρα δορυφόρος της Σοβιετικής Ένωσης την εποχή αυτή, στο πλαίσιο των εργασιών της Πολιτικής και Εδαφικής Επιτροπής για την Ιταλία, αναφορικά με τις λέξεις 'αποστρατικοποίηση' και 'ολοκληρωτική αποστρατικοποίηση' που χρησιμοποιούνταν στα Άρθρα 11, 12 και 42

³⁸¹ Βλ. Άρθρο 14§2 της Συνθήκης Ειρήνης με την Ιταλίας (1947).

³⁸² Βλ. Παράρτημα XIII της Συνθήκης Ειρήνης με την Ιταλίας (1947).

του Σχεδίου Συνθήκης με την Ιταλία, ενώ η Ελλάδα δεν πρόλαβε να αναπτύξει καμία στάση πάνω στο θέμα της αποστρατικοποίησης³⁸³. Το θέμα παραπέμφθηκε για εξέταση στην Στρατιωτική Επιτροπή, όπου η Βρετανική αντιπροσωπεία παρουσίασε την ερμηνεία των τεσσάρων Δυνάμεων αναφορικά με τον όρο 'αποστρατικοποίηση'. Η βρετανική πρόταση υιοθετήθηκε από την Επιτροπή με 18 ψήφους υπέρ, 2 κατά και 1 αποχή. Η Έκθεση της Στρατιωτικής Επιτροπής πρότεινε ομόφωνα να χρησιμοποιείται μόνο ο όρος 'αποστρατικοποίηση', έδωσε τον σχετικό ορισμό ο οποίος επισυνάφθηκε στο Σχέδιο Συνθήκης ως Παράρτημα 5D, και καθιέρωσε έτσι έναν ενιαίο ορισμό του καθεστώτος της αποστρατικοποίησης για όλα τα εδάφη ανεξαιρέτως³⁸⁴. Συνέπεια ήταν η Πολιτική και Εδαφική Επιτροπή για την Ιταλία να υιοθετήσει τον όρο για όλα τα Άρθρα που επέβαλαν αυτό το καθεστώς, χωρίς καμία εξαίρεση, δημιουργώντας για τις νικήτριες χώρες τις ίδιες διεθνείς υποχρεώσεις με τα ηττημένα κράτη³⁸⁵.

Τέλος, σε συνάντηση που είχε ο Δραγούμης με τον Αμερικανό Αντιπρόσωπο Μπέρνς, την ίδια ημέρα που συνεδρίαζε η Πολιτική και Εδαφική Επιτροπή, έθεσε το ερώτημα της αποστρατικοποίησης της Δωδεκανήσου. Ο Έλληνας αντιπρόσωπος στο Παρίσι, είπε πως οι Έλληνες ήταν ανήσυχοι ότι ο ορισμός της αποστρατικοποίησης δεν θα έπρεπε να περιέχει απαγορεύσεις αναφορικά με την εκπαίδευση κληρωτών στρατιωτών στα νησιά, και πως τα νησιά Μυτιλήνη και Χίος ήταν επίσης αποστρατικοποιημένα υπό τη Συνθήκη της Λωζάννης, η οποία παρείχε έναν ικανοποιητικό ορισμό για το καθεστώς της αποστρατικοποίησης. Δήλωσε την ελπίδα του πως τα Δωδεκάνησα θα μπορούσαν να αφομοιώσουν τον ορισμό που παρείχε η Συνθήκη της Λωζάννης. Ωστόσο ο Μπέρνς δήλωσε πως δεν ήταν οικείος με το ερώτημα και θα απευθυνόταν στον Αμερικανό Στρατιωτικό Σύμβουλο, Στρατηγό Μπάλμερ για περισσότερες πληροφορίες. Παρόλ' αυτά, ο Μπάλμερ απάντησε στον Μπέρνς πως είχε ήδη συμφωνηθεί ορισμός για την αποστρατικοποίηση πάνω στις προτάσεις των

³⁸³ C.P./Gen./Doc.1/R.1, 28th Meeting of the Political and Territorial Commission for Italy, September 21, 1946, CFM Files, στο United States Department of State, Foreign Relations of the United States, Paris Peace Conference: proceedings, 1946, Vol. III, σελ. 502-503.

³⁸⁴ 31st Meeting of the Military Commission, October 1, 1946, United States Department of State, Foreign Relations of the United States, Paris Peace Conference: proceedings, 1946, Vol. III, σελ. 501. Report of the Military Commission, C.P. (MIL) Doc. 13, October 5, 1946 στο United States Department of State, Foreign Relations of the United States, Paris Peace Conference: documents, 1946, Vol. IV, σελ. 418- 419.

³⁸⁵ 38th Meeting of the Political and Territorial Commission for Italy, October 1, 1946, United States Department of State, Foreign Relations of the United States, Paris Peace Conference: proceedings, 1946, Vol. III, σελ. 608-609.

τεσσάρων Μεγάλων Στρατιωτικών Εμπειρογνώμων μόλις εκείνο το πρωί. Ο ορισμός αυτός θα επέτρεπε τον εξοπλισμό και την εκπαίδευση μόνο για τις δυνάμεις ασφάλειας και τάξης στα νησιά. Έτσι, δόθηκε εντολή στον Μπάλμερ να ενημερώσει τους Έλληνες ότι δεν θα ήταν δυνατόν να τους υποστηρίξουν στο αίτημά τους³⁸⁶. Ο Αρχηγός της Ελληνικής Αντιπροσωπείας, βλέποντας πως η αποστρατικοποίηση για την Δωδεκάνησο είχε αποφασισθεί, προφανώς προσπάθησε να αποσπάσει ένα καθεστώς πιο ευνοϊκό και μετριοπαθές όπως ήταν αυτό που είχε προκύψει από τη Συνθήκη της Λωζάννης του 1923, η οποία λάμβανε υπόψη και τη δυνατότητα της άμυνας του ελληνικού κράτους. Δυστυχώς, αυτό στάθηκε αδύνατο κατά τη Συνδιάσκεψη των Παρισίων καθώς οι αποφάσεις είχαν ήδη παρθεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Από το 1974 και έπειτα η Τουρκία ισχυρίζεται επίμονα ότι η Ελλάδα παραβιάζει τις διεθνείς Συνθήκες που αφορούν στο νομικό καθεστώς των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου και παρανομεί οχυρώνοντας τα νησιά τα οποία θα έπρεπε να βρίσκονται υπό καθεστώς αποστρατικοποίησης. Πρεσβεύει ότι το καθεστώς της αποστρατικοποίησης που επιβλήθηκε στα ελληνικά νησιά αποτέλεσε απαραίτητο στοιχείο εξαιτίας της σημασίας τους για την ασφάλεια του τουρκικού κράτους, από τη στιγμή που τα νησιά τέθηκαν στην κυριαρχία της Ελλάδας. Θεωρεί μάλιστα ότι υπάρχει άμεση σύνδεση μεταξύ της κυριαρχίας και του αποστρατικοποιημένου καθεστώτος τους και για τον λόγο αυτό η Ελλάδα δεν μπορεί να επικαλεστεί κανένα πρόσχημα ή πρόφαση ώστε να αντιστρέψει αυτό το καθεστώς μονομερώς³⁸⁷.

³⁸⁶ Byrnes- Dragoumis Conversation, October 1, 1946, Memorandum of Conversation by the Director of the Office of European Affairs (Matthews), United States Department of State, Foreign Relations of the United States, Paris Peace Conference: proceedings, 1946, Vol. III, σελ. 616.

³⁸⁷ Βλ. σχετικά την επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών της Τουρκίας www.mfa.gov.tr, τελευταία πρόσβαση 27/05/2010.

I. ΤΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

1. Τα νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου

Αναφορικά με το καθεστώς των ελληνικών νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου και ιδιαιτέρως του κεντρικού Αιγαίου, δηλαδή τη Μυτιλήνη, τη Χίο, τη Σάμο και την Ικαρία, η Τουρκία επικαλείται στην επιχειρηματολογία της τα Άρθρα 12 και 13 της Συνθήκης της Λωζάννης του 1923. Το Άρθρο 12 όριζε³⁸⁸:

Η ληφθείσα απόφασις τη 13η Φεβρουαρίου 1914 υπό της Συνδιασκέψεως του Λονδίνου εις εκτέλεσιν των άρθρων 5 της Συνθήκης του Λονδίνου της 17/30 Μαΐου 1913, και 15 της Συνθήκης των Αθηνών της 1/14 Νοεμβρίου 1913, η κοινοποιηθείσα εις την Ελληνικήν Κυβέρνησιν τη 13 Φεβρουαρίου 1914 και αφορώσα εις την κυριαρχίαν της Ελλάδος επί των νήσων της Ανατολικής Μεσογείου, εκτός της Ίμβρου, Τενέδου και των Λαγουσών νήσων (Μαυρών), ιδία των νήσων Αήμιου, Σαμοθράκης, Μυτιλήνης, Χίου, Σάμου και Ικαρίας, επικυρούνται, υπό την επιφύλαξιν των διατάξεων της παρούσης Συνθήκης των συναφών προς τας υπό την κυριαρχίαν της Ιταλίας διατελούσας νήσους, περί ων διαλαμβάνει το άρθρον 15. Εκτός αντιθέτου διατάξεως της παρούσης Συνθήκης, αι νήσοι, αι κείμεναι εις μικροτέραν απόστασιν των τριών μιλλίων της ασιατικής ακτής, παραμένουσιν υπό την τουρκικήν κυριαρχίαν.

Το συγκεκριμένο άρθρο επιβεβαιώνει την Απόφαση των Έξι Μεγάλων Δυνάμεων του 1914, η οποία επιδόθηκε στην Ελλάδα στις 13 Φεβρουαρίου 1914 και στην Οθωμανική Αυτοκρατορία στις 14 Φεβρουαρίου 1914 και εκχωρούσε στην Ελλάδα όλα τα νησιά του Αιγαίου, εκτός από τα Δωδεκάνησα που βρίσκονταν υπό την ιταλική κυριαρχία και τα νησιά Ίμβρο, Τένεδο και Καστελόριζο που παρέμειναν υπό τουρκικό έλεγχο. Η Απόφαση όριζε³⁸⁹:

³⁸⁸Βλ. Άρθρο 12 της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάννης (1923).

³⁸⁹ Στις 30 Μαΐου 1913, υπογράφηκε η Συνθήκη του Λονδίνου μεταξύ της Ελλάδας, της Βουλγαρίας, της Σερβίας του Μαυροβουνίου αφενός και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αφετέρου, υπό την επίβλεψη των Έξι Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων δηλαδή της Γαλλίας, της Ιταλίας, της Αυστρο-Ουγγαρίας, της Γερμανίας, της Μεγάλης Βρετανίας και της Ρωσίας. Το Άρθρο 5 της Συνθήκης όριζε ότι τα Βαλκανικά κράτη αφενός και η Οθωμανική Αυτοκρατορία αφετέρου, εμπιστεύτηκαν τις Μεγάλες Δυνάμεις να

Οι υπογεγραμμένοι Πρέσβεις της Γερμανίας, Αυστροουγγαρίας, Γαλλίας, Μ. Βρετανίας, Ιταλίας, και Ρωσίας έχουν την τιμήν να ποιήσωσι τη Ελλ. Κυβερνησει εκ μέρους των Κυβερνήσεών των την εξής δήλωσιν:

Κατά το άρθρον 5 της Λονδινείου Συνθήκης της 17-30 Μαΐου 1913 μεταξύ Τουρκίας και των Συμμάχων Βαλκανικών Κρατών, ως και κατά το άρθρο 15 της εν Αθήναις υπογραφείσης Συνθήκης της 1/14 Νοεμβρίου 1913 μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδος, η Ελληνική Κυβέρνησις ανέλαβε την υποχρέωσιν να επαφήση εις τας εξ κυβερνήσεις την φροντίδα όπως αποφασίσωσι περί της τύχης των του Αιγαίου νήσων.

Συνεπώς αι εξ Κυβερνήσεις απεφάσισαν να παραδώσωσι τη Ελλάδι πάσας τας νήσους του Αιγαίου τας υπ' αυτής τανύν κατεχομένας, εξαιρέσει της Τενέδου, Ίμβρου και Καστελλορίζου, αίτινες οφείλουσι να επιστραφώσι τη Τουρκία. Αι Δυνάμεις απεφάσισαν προσέτι, όπως, ως προς τας τη Ελλάδι παραχωρουμένας νήσους, δοθώσιν αυταίς, ως και τη Τουρκία, επαρκείς υπό της Ελληνικής Κυβερνήσεως εγγυήσεις: ότι αι νήσαι αύται ούτε θα οχυρωθώσιν, ούτε θα χρησιμοποιηθώσι προς ναυτικόν ή τινα στρατιωτικόν σκοπόν...

Η Τουρκία θεωρεί πως τα Άρθρα 12 και 13 της Συνθήκης της Λωζάννης συνεκτικά με την Απόφαση των Έξι, θέτουν την βάση για το καθεστώς της αποστρατικοποίησης των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου³⁹⁰. Με βάση τις διατάξεις της Συνθήκης της

αποφασίσουν σχετικά με την τύχη όλων των νησιών του Αιγαίου Πελάγους (εκτός της Κρήτης) που μέχρι τότε βρίσκονταν υπό την οθωμανική κυριαρχία. Τα εν λόγω νησιά ήταν η Λήμνος, η Θάσος, ο Άγιος Ευστράτιος, η Ίμβρος, η Σαμοθράκη, τα Ψαρά, η Τένεδος, η Ικαρία, η Λέσβος και η Χίος. Τα νησιά τα είχε καταλάβει η Ελλάδα με το ξέσπασμα των Βαλκανικών Πολέμων. Η Σάμος ήταν ήδη ημι-ελεύθερη και δεν κατελήφθη επίσημα από την Ελλάδα μέχρι την 1^η Μαρτίου 1913 ώστε να αποφύγει διπλωματικές περιπλοκότητες. Για την Συνθήκη του Λονδίνου της 30^{ης} Μαΐου 1913 βλ. 'Treaty of Peace Between Turkey and the Balkan Allies', A.J.I.L., Vol. 8, No. 1, Suppl. Official Doc., 1914, σελ. 12- 13. Βλ. 'Ιστορία του Ελληνικού Έθνους', τομ. ΙΑ, Εκδοτική Αθηνών, Χριστοδουλίδης Θ., 'Διπλωματική ιστορία τριών αιώνων: από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919', ο.π. σελ. 417- 439, Αντωνόπουλος Σ., 'Αι Συνθήκαι Λονδίνου, Βουκουρεστίου και Αθηνών', Αθήναι, 1917, Kaldis W. P., 'Background for Conflict: Greece, Turkey, and the Aegean Islands, 1912-1914', The Journal of Modern History, Vol. 51, No. 2, 1979, σελ. D1119-D1146. Η τύχη λοιπόν των νησιών αυτών όπως προβλεπόταν από τη Συνθήκη του 1913, καθορίσθηκε με την Απόφαση των Έξι Μεγάλων Δυνάμεων του 1914. Η Απόφαση αναφέρεται ακόμα και στην Σύμβαση των Αθηνών της 11^{ης} Νοεμβρίου 1913 μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας. Για την Σύμβαση των Αθηνών βλ. 'The Treaty of Peace Between Turkey and Greece', A.J.I.L., Vol. 8, No. 1, Suppl. Official Doc., 1914, σελ. 46-55.

³⁹⁰ Bölükbaşı, D., ο.π., σελ. 763- 768, Παζαρτζή Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., 'Το καθεστώς αποστρατικοποίησης των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου. Το νομικό καθεστώς των ελληνικών νησιών', Γνώση- ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα 1989, Acer Y., 'The Aegean maritime disputes and international law', Aldershot: Ashgate, 2002,

Λωζάννης τα νησιά που αφέθηκαν στην Ελλάδα, πρέπει να χωριστούν σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη περιλαμβάνει τα νησιά τα οποία κατονομάστηκαν στο Άρθρο 12, δηλαδή τη Μυτιλήνη, τη Χίο, τη Σάμο, την Ικαρία, τη Λήμνο και τη Σαμοθράκη. Η δεύτερη κατηγορία αφορά σε όλα τα άλλα νησιά που κατέλαβε η Ελλάδα κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων, εκτός της Κρήτης και τα οποία, η Συνθήκη της Λωζάννης δεν παρεχώρησε στην Τουρκία ή σε τρίτη χώρα. Το Άρθρο 13 προβλέπει καθαρά καθεστώς αποστρατικοποίησης για τα νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο και Ικαρία. Το Άρθρο 12 από την άλλη δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό μια αυστηρά ‘εδαφική-χωρική’ έννοια, τόσο στενή όπως αυτή της εδαφικής κυριαρχίας. Και αυτό γιατί το Άρθρο 12 επιβεβαιώνει ολόκληρη την ισχύ της Απόφασης των Έξι του 1914, η οποία προέβλεπε μεν την εκχώρηση όλων αυτών των νησιών στην Ελλάδα με την προϋπόθεση όμως της αποστρατικοποίησής τους. Συνεπώς, όλα τα νησιά που τέθηκαν υπό την ελληνική κυριαρχία πρέπει να είναι αποστρατικοποιημένα βάσει της Απόφασης του 1914. Περαιτέρω, θέση της Τουρκίας είναι ότι η Συνθήκη της Λωζάννης που οριστικοποίησε τους εδαφικούς διακανονισμούς την εποχή εκείνη, απέδωσε και έναν πιο συμπαγή χαρακτήρα στην εφαρμογή του θεσμού της αποστρατικοποίησης μέσα από την Απόφαση των Έξι, καθορίζοντας ουσιαστικά μέσα από τα Άρθρα της, ακριβείς λεπτομέρειες αποστρατικοποίησης για τις διάφορες κατηγορίες των νησιών³⁹¹.

Σχετικά με τη Λήμνο και τη Σαμοθράκη, η Τουρκία πρεσβεύει πως τα νησιά αυτά αντιμετωπίστηκαν από κοινού με την περιοχή των Στενών, μέσα σε ένα αυστηρό νομικό πλαίσιο, καθώς η γειτνίασή τους με τα Στενά ήταν ζωτικής σημασίας για τη διατήρηση της ασφάλειας της. Βάση του καθεστώτος της αποστρατικοποίησης των συγκεκριμένων νησιών είναι αφενός μεν το Άρθρο 12 της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάννης και αφετέρου τα Άρθρα 4 και 6 της Σύμβασης της Λωζάννης του 1923 ‘Περί του Καθεστώτος των Στενών’. Δηλαδή, το Άρθρο 12 της Συνθήκης της Λωζάννης καθορίζει αφενός την κυριότητα όλων των νησιών και αφετέρου θέτει τους όρους και τους περιορισμούς αυτής της κυριότητας. Η ξεχωριστή αναφορά που γίνεται από τη Σύμβαση

İnan Y.- Acer Y., *‘The Aegean Issues: Problems and prospects’*, Foreign Policy Institute, Ankara, 1989. Βλ. ακόμα και την επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας www.mfa.gr, τελευταία πρόσβαση 15/07/2010.

³⁹¹Bölükbaşı, D., ο.π., σελ. 669- 675, Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ. 26- 29, Acer Y., ο.π., 17- 45, İnan Y.- Acer Y., ο.π., σελ. 11- 16.

της Λωζάννης του 1923, πραγματοποιείται καθώς επιβλήθηκαν διαφορετικές ρυθμίσεις μεταξύ των νησιών που παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα υπό το Άρθρο 12³⁹².

Περαιτέρω, η Άγκυρα θεωρεί ότι η Σύμβαση του Μοντρέ 1936 δεν επέφερε καμία αλλαγή στο αποστρατικοποιημένο καθεστώς των νησιών της Λήμνου και της Σαμοθράκης, καθώς δεν κατήγγινε τη Σύμβαση της Λωζάννης για τα Στενά στο σύνολό της. Αντίθετα εξακολουθεί να διατηρείται από την τελευταία το Άρθρο 4§3, δηλαδή η διάταξη περί αποστρατικοποίησης που αφορά τα ελληνικά νησιά, καθώς η Σύμβαση του Μοντρέ δεν περιέχει ρητή διάταξη περί κατάργησης αυτής. Θεωρεί δηλαδή, ότι η κατάργηση του θεσμού από την Σύμβαση του Μοντρέ είναι μερική ώστε να επιτραπεί μόνο στην Τουρκία να εξοπλίσει τα Στενά. Υποστηρίζεται δε ότι αυτό προκύπτει και από τον στόχο της Σύμβασης του Μοντρέ ο οποίος ήταν διττός, αφενός δηλαδή η ρύθμιση του καθεστώτος διέλευσης στα Στενά και αφετέρου η κατοχύρωση της ασφάλειας του τουρκικού κράτους. Για τον λόγο αυτό θεωρείται ότι ενώ στο πλαίσιο αυτό γίνεται αποδεκτό, ότι καταργήθηκε η Λωζάννη, εντούτοις, ο σκοπός της προστασίας της Τουρκίας δεν θα εξυπηρετείται αν έπαυε να ισχύει το καθεστώς της αποστρατικοποίησης της Λήμνου και της Σαμοθράκης. Και αυτό διότι η στρατικοποίηση των δύο αυτών νησιών δεν αφορά μόνο την ασφάλεια της Ελλάδας, αλλά αποτελεί επίσης μια απειλή κατά της ασφάλειας της Τουρκίας³⁹³.

Συνεπώς, το θέμα των δύο νησιών μένει έξω από τους προαναφερθέντες στόχους του Μοντρέ. Για τους λόγους αυτούς η Άγκυρα θεωρεί πως τα ελληνικά νησιά Λήμνος και Σαμοθράκη θα πρέπει να παραμείνουν αποστρατικοποιημένα. Τέλος, τα τουρκικά επιχειρήματα πρεσβεύουν ότι, ακόμα και αν δεχθεί το γεγονός ότι η Σύμβαση του Μοντρέ καταργεί την εφαρμογή του θεσμού της αποστρατικοποίησης και για τα ελληνικά νησιά, ο θεσμός συνεχίζει να υφίσταται για την Λήμνο και τη Σαμοθράκη βάσει της Συνθήκης της Λωζάννης 1923 και κατ' εφαρμογή του Άρθρου 12. Δηλαδή, με το συγκεκριμένο Άρθρο, έγινε αποδεκτή ουσιαστικά η αρχή, να τεθούν όλα τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου που παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα και όχι μόνο αυτά που αναφέρονται ονομαστικά στη Συνθήκη, υπό καθεστώς αποστρατικοποίησης, αφού αυτό

³⁹² Bölükbaşı, D., ο.π., σελ. 669- 675, Παζαρτζι Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ. 26- 29, Acer Y., ο.π., σελ. 17- 45, İnan Y.- Acer Y., ο.π., σελ. 11- 16.

³⁹³ *Ibid.*

παραπέμπει στην Απόφαση των Έξι του 1914, η οποία πέρα από το θέμα της κυριαρχίας στα νησιά περιέχει και διάταξη για την αποστρατικοποίηση αυτών³⁹⁴.

Πιο συγκεκριμένα, ο Χ. Παζαρτζί, Προϊστάμενος της Νομικής Υπηρεσίας του Τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών, προβάλλει το ερώτημα αν ο όρος «κυριαρχία» που χρησιμοποιείται από το Άρθρο 12, επιδιώκει να εκφράσει απλώς και μόνο την κυριότητα των νησιών αυτών ή μήπως ο όρος χρησιμοποιείται με ευρύτερη έννοια. Θεωρεί ότι αν η επιδίωξη του Άρθρου 12 ήταν απλώς να δώσει λύση στο θέμα της κρατικής δικαιοδοσίας πάνω στα νησιά τότε δεν υπήρχε λόγος ύπαρξης για μια μακροσκελή διάταξη που να επιβεβαιώνει την ισχύ της Απόφασης των Έξι. Αλλά, η απλή αναφορά του συνόλου των νησιών σε συνδυασμό με την φράση «τέθηκαν στην κυριαρχία της Ελλάδας» θα ήταν αρκετά. Άρα η χρήση του όρου «κυριαρχία» σε συνδυασμό με την Απόφαση του 1914, επιβεβαιώνει τη συγκεκριμένη στην περίπτωση αυτή, κυριαρχία με όλες τις ιδιομορφίες της, δηλαδή τους περιορισμούς στους οποίους θα υπαχθούν τα νησιά. Συνεπώς, η προϋπόθεση της αποστρατικοποίησης σε μόνιμη βάση προτάθηκε σαν περιοριστική της ελληνικής κυριαρχίας πάνω στα συγκεκριμένα νησιά³⁹⁵.

Ένα ακόμα τουρκικό επιχείρημα στηρίζεται και στο πρόσθετο Πρωτόκολλο στην Σύμβαση του Μοντρέ³⁹⁶. Θεωρείται ότι το πρόσθετο Πρωτόκολλο στην Συνθήκη αναίρεσε το αποστρατικοποιημένο καθεστώς μόνο των Στενών. Δηλαδή, παρεχώρησε στην Τουρκία το δικαίωμα άμεσου επανοπλισμού για τα Στενά του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων ώστε να διασφαλιστεί η ασφάλεια του τουρκικού κράτους. Αντίστοιχη διάταξη η οποία να στηρίζει την παράλληλη στρατικοποίηση της Λήμνου και της Σαμοθράκης δεν υπάρχει μέσα στο Πρόσθετο αυτό Πρωτόκολλο. Θεωρείται ότι, σε αντίθεση με το κείμενο της Σύμβασης το οποίο δεν περιλαμβάνει καμία ειδική διάταξη σχετικά με το θέμα της αποστρατικοποίησης, το συνημμένο Πρωτόκολλο της ίδιας ημερομηνίας επιτρέπει τη στρατικοποίηση μόνο της περιοχής των τουρκικών Στενών αναφέροντας ότι «η Τουρκία θα δύναται να επανοπλίση αμέσως την ζώνην των Στενών...»³⁹⁷.

³⁹⁴ Bölükbaşı, D., ο.π., σελ. 679- 681, Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ. 35-39, İnan Y.- Acer Y., ο.π., σελ. 9-11

³⁹⁵ Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ. 40-41.

³⁹⁶ Βλ. *infra*, σελ. 159 και σημ. 364.

³⁹⁷ Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ. 78.

2. Δωδεκάνησα

Αναφορικά με τα Δωδεκάνησα, η Τουρκία επικαλείται την Συνθήκη των Παρισίων 1947, μεταξύ των Συμμαχικών Δυνάμεων και της Ιταλίας, με την οποία παραχωρήθηκαν στην ελληνική κυριαρχία με τον όρο να παραμείνουν αποστρατικοποιημένα. Το Άρθρο 14 της Συνθήκης ορίζει³⁹⁸:

«1. Η Ιταλία εκχωρεί εις την Ελλάδα εν πλήρει κυριαρχία τας νήσους της Δωδεκανήσου[...]. 2. Αι ανωτέρω νήσοι θα αποστρατιωτικοποιηθώσι και θα παραμείνωσιν αποστρατικοποιημένα. 3. Αι διατυπώσεις και τεχνικοί όροι της μεταβιβάσεως των νήσων τούτων εις την Ελλάδα θέλουσι καθορισθή δια συμφωνίας μεταξύ του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ελλάδος[...].»

Τουρκική άποψη υποστηρίζει ότι ο όρος της αποστρατικοποίησης της Δωδεκανήσου ήταν στην πραγματικότητα, μια προϋπόθεση για την ελληνική κυριαρχία, η οποία σχεδιάστηκε να είναι μόνιμη. Η μεταφορά του τίτλου της κυριαρχίας των νησιών και ο όρος της αποστρατικοποίησης αντιμετωπίστηκαν από κοινού στο ίδιο Άρθρο, το οποίο αποτέλεσε μέρος των εδαφικών ρητρών της Συνθήκης με την Ιταλία. Το γεγονός αυτό έδειξε καθαρά ότι μέσα από τη Συνθήκη Ειρήνης, τα δύο αυτά στοιχεία της κατάστασης των νησιών μελετήθηκαν από κοινού, δημιουργώντας έτσι μια σχέση υποθετικότητας μεταξύ της μεταφοράς της κυριαρχίας της Δωδεκανήσου από την Ιταλία στην Ελλάδα και του ειδικότερου αποστρατικοποιημένου καθεστώτος της. Το καθεστώς λοιπόν της αποστρατικοποίησης που επιβλήθηκε στα Δωδεκάνησα (αλλά και στα νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου), δημιουργήθηκε όχι σαν αποτέλεσμα μιας συμβατικής δέσμευσης ή υποχρεώσεων που επιβλήθηκαν στην Ελλάδα από συνθήκες, αλλά ως καθεστώς το οποίο το ελληνικό κράτος υποχρεώθηκε να διατηρεί για το συμφέρον όλων των κρατών που μπορεί να επηρεάζει. Προφανώς, η Τουρκία είναι ένα τέτοιο κράτος³⁹⁹.

Μάλιστα ο Χ. Παζαρτζί, σε σχετική μελέτη του, υποστηρίζει πως το καθεστώς αποστρατικοποίησης που επιβλήθηκε στα Δωδεκάνησα μετά το τέλος του Β' Π.Π., δεν έγινε με σκοπό να τιμωρηθεί η Ελλάδα όπως τα υπόλοιπα εχθρικά κράτη καθώς αυτή άνηκε στο στρατόπεδο των νικητών, αλλά για δύο άλλους λόγους. Αφενός γιατί τα

³⁹⁸ Βλ. Άρθρο 14 της Συνθήκης Ειρήνης με την Ιταλία (1947).

³⁹⁹ Bölükbaşı, D., ο.π., σελ. 697- 698.

Δωδεκάνησα βρίσκονται πάνω σε μια πολύ σημαντική θαλάσσια οδό, δημιουργώντας ένα αντικειμενικό καθεστώς *erga omnes* το οποίο δεσμεύει όχι μόνο τα συμβαλλόμενα μέρη αλλά και τρίτες χώρες και αφετέρου λόγω της γεωγραφικής γειτνίασής τους με τα μικρασιατικά παράλια ώστε να διαφυλαχθεί η ασφάλεια του τουρκικού κράτους. Περαιτέρω, υποστηρίζεται πως δεδομένης της ιστορίας του Αιγαίου, είναι φανερό πως η Τουρκία προοριζόταν να είναι δικαιούχος αυτού του ειδικού καθεστώτος, γεγονός που φαίνεται και από τις παρεμβάσεις του Αμερικανού αντιπροσώπου Μπέρνς στην Διάσκεψη Ειρήνης⁴⁰⁰.

Η ουσία λοιπόν των ισχυρισμών των τουρκικών κυβερνήσεων βασίζεται στο ότι το αποστρατικοποιημένο καθεστώς των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου, προκύπτει από τον συνδυασμό των αποφάσεων και συνθηκών που εξετάσαμε ανωτέρω. Και αυτό διότι κατά τη διάρκεια της ιστορικής περιόδου οπότε και υπογράφονταν οι συνθήκες, ο θεσμός της αποστρατικοποίησης ήταν ο τρόπος ώστε να ικανοποιηθούν τα νόμιμα συμφέροντα της Τουρκίας αναφορικά με την ασφάλειά της. Θεωρείται ότι η σημασία του καθεστώτος των νησιών για την ασφάλεια του τουρκικού κράτους, πηγάζει από την γειτνίαση αυτών με τα τουρκικά παράλια και για τον λόγο αυτό όλες οι διεθνείς συνθήκες, οι σχετικές με το καθεστώς των νησιών που παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα, εξέλαβαν την αποστρατικοποίηση ως το κατάλληλο μέσο για τη εξασφάλιση του συγκεκριμένου σκοπού⁴⁰¹.

Ουσιαστικά, η Τουρκία θεωρεί πως το αποστρατικοποιημένο καθεστώς των ελληνικών νησιών αποτελεί βασικό συστατικό για την διατήρηση του *status quo* στο Αιγαίο, καθώς αυτό συναντά τις προϋποθέσεις ασφάλειας και διατήρησης αυτής της ασφάλειας για το τουρκικό κράτος λόγω της γεωγραφικής γειτνίασης των νησιών με τα εδάφη της. Θεωρεί πως οι διεθνείς Συνθήκες που απαγορεύουν την στρατιοκοποίηση και τον εξοπλισμό των ελληνικών νησιών, παραμένουν σε ισχύ και δεσμεύουν ακόμα την Ελλάδα, δημιουργώντας νομικές υποχρεώσεις και ευθύνες. Η τουρκική κυβέρνηση παρατηρεί πως οι ενέργειες της Ελλάδας αναφορικά με τον επανεξοπλισμό των νησιών και οι οποίες, κατά την άποψή της, είναι παράνομες, έχουν αυξηθεί τα τελευταία χρόνια, οδηγώντας σε νέες προστριβές μεταξύ των δύο γειτονικών κρατών και θέτοντας σε

⁴⁰⁰ Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ. 94- 95, Bölükbaşı, D., ο.π., σελ. 813-817.

⁴⁰¹ Bölükbaşı, D., ο.π., σελ. 747.

κίνδυνο την σταθερότητα στην περιοχή. Τέλος, κατηγορεί την Ελλάδα πως οποιαδήποτε τουρκική έκκληση για σεβασμό των Συνθηκών από μέρους της έχει παραβλεφθεί⁴⁰².

II. ΤΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

I. Λήμνος και Σαμοθράκη

Θέση της Ελλάδας σχετικά με τα νησιά Λήμνο και Σαμοθράκη είναι ότι αυτά υπήχθησαν σε καθεστώς πλήρους αποστρατικοποίησης βάση των Άρθρων 4, 6 και 7 της Σύμβασης της Λωζάννης του 1923 'Περί του Καθεστώτος των νησιών'. Το καθεστώς των συγκεκριμένων νησιών συνδέθηκε με το καθεστώς των Στενών λόγω της γεωγραφικής τους γειτνίασης. Ωστόσο, έπειτα από σχετικό αίτημα της Τουρκίας⁴⁰³, η Σύμβαση της Λωζάννης του 1923 καταργήθηκε και στη θέση της υπογράφηκε το 1936 μια νέα συνθήκη, η Σύμβαση του Μοντρέ, η οποία καθόριζε το νέο πια καθεστώς των Στενών. Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι η νέα Σύμβαση του Μοντρέ κατήργησε και αντικατέστησε τη Σύμβαση της Λωζάννης για τα Στενά (1923) στο σύνολό της, καταργώντας συνεπώς και τις διατάξεις τις σχετικές με την αποστρατικοποίηση της περιοχής. Η Σύμβαση του Μοντρέ, ναι μεν δεν περιέχει ρητή καταργητική διάταξη ειδικά για την αποστρατικοποίηση της Λήμνου και της Σαμοθράκης, εφόσον όμως υπάρχει σε αυτή ρητή διάταξη η οποία καταργεί ολόκληρη την Σύμβαση της Λωζάννης, καταργούνται συνολικά και οι διατάξεις της τελευταίας, συμπεριλαμβανομένων και των σχετικών με τον θεσμό της αποστρατικοποίησης που αναφέρονταν τόσο στα Στενά όσο και στα πιο πάνω ελληνικά νησιά. Αυτό προκύπτει και από το Προοίμιο της Σύμβασης του Μοντρέ, όπου αναφέρεται ρητά ότι τα Συμβαλλόμενα Μέρη αποφάσισαν να υποκαταστήσουν με την παρούσα Σύμβαση, τη Σύμβαση της Λωζάννης του 1923. Έτσι η κατάργηση της Λωζάννης είναι ολική, αφού η νέα σύμβαση δεν συνοδεύεται από κανέναν περιορισμό, επιφύλαξη ή εξαίρεση⁴⁰⁴.

⁴⁰² Βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών της Τουρκίας στο www.mfa.gov.tr, τελευταία πρόσβαση 27/05/2010.

⁴⁰³ Βλ. *infra*, σελ. 151- 154.

⁴⁰⁴ Βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας, www.mfa.gr, τελευταία πρόσβαση 15/07/2010. Βλ. ακόμα το Προοίμιο της Σύμβασης του Μοντρέ (1936) όπου ορίζεται «...*Ont résolu de substituer la présente convention a la Convention signée a Lausanne..* ».

Περαιτέρω, τα επιχειρήματα της Ελλάδας αναφορικά με τη Λήμνο και τη Σαμοθράκη στηρίζονται και σε άλλα στοιχεία όπως, η διπλωματική αλληλογραφία της εποχής, οι προπαρασκευαστικές εργασίες της Συνδιάσκεψης του Μοντρέ του 1936, τα πρακτικά της Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης καθώς και η άμεση πρακτική των δύο κρατών αμέσως μετά την υπογραφή της Σύμβασης του Μοντρέ⁴⁰⁵.

Πριν καν ξεκινήσει η Διάσκεψη του Μοντρέ, η Ελλάδα και η Τουρκία είχαν συμφωνήσει πλήρως ότι άμεση και αναπόφευκτη συνέπεια του εξοπλισμού των Στενών, θα είναι και ο εξοπλισμός των ελληνικών νησιών Λήμνου και Σαμοθράκης. Το γεγονός προέκυπτε από τη διπλωματική αλληλογραφία της εποχής. Στις 22 Απριλίου 1936 η Ελλάδα απάντησε στο τουρκικό αίτημα για την αναθεώρηση της Σύμβασης της Λωζάννης του 1923. Αποδεχόταν το τουρκικό αίτημα υπό την επιφύλαξη όμως «των δικαιωμάτων που απορρέουν για αυτή από την τροποποίηση των διατάξεων του Άρθρου 4 της Σύμβασης για τα Στενά...», δηλαδή του δικαιώματός της να εξοπλίσει και αυτή τα νησιά της Λήμνου και της Σαμοθράκης⁴⁰⁶. Στις 2 Μαΐου 1936, ο Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας Ρ. Αράς επισκέφθηκε στην Αθήνα τον Πρωθυπουργό της Ελλάδας Ι. Μεταξά όπου και επανέλαβε τη δήλωση που είχε κάνει λίγες εβδομάδες νωρίτερα στον επιτετραμμένο της Ελλάδας στην Αγκυρα Κ. Βατικιώτη. Στη σχετική δήλωση έλεγε ότι «η Ελλάδα, καμία δεν θα συναντήσει εκ μέρους της Τουρκίας καμία αντίδραση, εάν αποφάσιζε να προχωρήσει για την ασφάλειά της, στην οχύρωση πέρα από τη Σαμοθράκη και τη Λήμνο και στα άλλα νησιά της στο Αιγαίο Πέλαγος»⁴⁰⁷. Στις 6 Μαΐου 1936, ο πρέσβης της Τουρκίας στην Αθήνα Τ. Εσρέφ, έστειλε επιστολή στον Πρωθυπουργό και Υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδας Ι. Μεταξά κατ' εντολή της κυβερνήσεώς του, δηλώνοντας «είμαστε εξ' ολοκλήρου σύμφωνοι όσον αφορά στον εξοπλισμό (militarization) των νησιών της Λήμνου και της Σαμοθράκης, ταυτόχρονα με τον εξοπλισμό των Στενών»⁴⁰⁸.

⁴⁰⁵ Βλ. σχετικά Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ. 106, Ροζάκης Χ., 'Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση: Τα διμερή και τα διεθνή θεσμικά ζητήματα', ο.π., σελ. 431- 447, Μανωλοπούλου- Βαρβιτσιώτη Κ., ο.π., σελ. 90- 100, Dontas D., ο.π., σελ. 103-105, Rozakis Ch.- Stagos P., ο.π., σελ. 116- 119, Ekonomides K., 'Nouveaux éléments concernant l'île de Lémnos : un problème totalement artificiel', R.H.D.I., 1984, σελ. 15-21, Barbarousis N., 'La militarisation de l'île de Lemnos', Mémoire D.E.A. d'Etudes Politiques, Université Strasbourg III, 1985, σελ. 51- 75.

⁴⁰⁶ Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ. 98.

⁴⁰⁷ Ibid, σελ. 98.

⁴⁰⁸ Ibid, σελ. 98- 99.

Σε προκαταρκτικές συναντήσεις και συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν μεταξύ των κυβερνήσεων της Άγκυρας και του Λονδίνου, ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Ρ.Αράς, δήλωσε ότι *«πρέπει πρώτα να αντιμετωπισθεί το ζήτημα της έκτακτης ανάγκης σχετικά με την κατάργηση των διατάξεων που προβλέπουν την αποστρατικοποίηση των Στενών, συγκεκριμένα του Άρθρου 4 και στη συνέχεια θα είναι δυνατόν να προχωρήσουμε στην αναθεώρηση των διατάξεων που αφορούν το πέρασμα στρατιωτικών πλοίων»*⁴⁰⁹. Η ίδια θέση υιοθετήθηκε και από τον Γενικό Γραμματέα του Τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών Ν. Μενεμεντσίογλου, κατά τη διάρκεια ανταλλαγής απόψεων στο Λονδίνο, με αξιωματούχους του Foreign Office⁴¹⁰. Μάλιστα, η θέση αυτή επιβεβαιώθηκε για ακόμα μια φορά από τον Μενεμεντσίογλου στην έναρξη της Συνδιάσκεψης όπου δήλωνε: *«Πριν ασχοληθώ με τα διάφορα τμήματα του σχεδίου, πρέπει να δηλώσω ότι αυτό το σχέδιο δεν αναφέρεται καθόλου στο θέμα του επανεξοπλισμού. .. Είναι σίγουρα ανώφελο να επιμείνω στους λόγους που μας ώθησαν να ζητάμε την κατάργηση των διατάξεων αποστρατικοποίησης του 1923, καθώς είναι καλά γνωστό πως η σιωπηρή αποδοχή αυτού του θέματος επέτρεψε τη σύγκληση της Διάσκεψης του Μοντρέ. Λέω μόνο ότι μέσα στο σχέδιό μας, από πρόθεση παραλείψαμε ολοκληρωτικά όλα αυτά που αναφέρονταν άμεσα ή έμμεσα στις διατάξεις της αποστρατικοποίησης της Σύμβασης της Λωζάννης του 1923»*⁴¹¹.

Ο Ρ. Αράς, Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών και αρχηγός της τουρκικής αντιπροσωπείας στη Διάσκεψη του Μοντρέ, ανέφερε στην εναρκτήρια συνεδρίαση ότι το σχέδιο που κατέθετε η Τουρκία απέβλεπε σε μια νέα ρύθμιση του καθεστώτος των Στενών αφού η παλιά του 1923 είχε χάσει τον κάθε λόγο υπάρξεώς της. Το σχέδιο είχε τίτλο *«Σχέδιο της Συμβάσεως προτεινόμενο από την Κυβέρνηση της Τουρκικής Δημοκρατίας με σκοπό την αντικατάσταση της Συνθήκης της Λωζάννης της 24^{ης} Ιουλίου 1923 σχετικά με το καθεστώς των Στενών»* και αποτέλεσε τη βάση των σχετικών εργασιών. Στο προοίμιο του σχεδίου αυτού, υπήρχε ως διάταξη η απόφαση να

⁴⁰⁹ Svolopoulos C., *‘La Grèce et son droit légitime de militariser Lemnos et Samothrace: un problème artificiel à la lumière de nouveaux témoignages historiques’*, Institute for Balkan Studies, Vol. 26, No 2, Thessaloniki, 1985, σελ. 415- 429.

⁴¹⁰ *Ibid*, σελ. 418.

⁴¹¹ Actes de la Conférence de Montreux..., ο.π., σελ. 30. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημάνουμε ότι οι δηλώσεις αυτές του Μενεμεντσίογλου, χρησιμοποιήθηκαν αποσπασματικά και εκτός context από τον Παζαρτζί, ώστε να υποστηρίξει τα επιχειρήματά του πως η Διάσκεψη του Μοντρέ πραγματοποιήθηκε αποκλειστικά για την επαναστρατικοποίηση των Στενών. Βλ. Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 74-76.

αντικατασταθεί από νέα Σύμβαση η υπογραφείσα στην Λωζάννη την 24^η Ιουλίου 1923 η οποία και αναγνωριζόταν ως καταργηθείσα. Η διάταξη συζητήθηκε από την Ολομέλεια της Συνδιάσκεψης και έγινε δεκτή χωρίς καμία επιφύλαξη ή αντίρρηση για να παραπεμφθεί στη συνέχεια στην Επιτροπή Συντάξεως της Διάσκεψης με Πρόεδρο τον αρχηγό της ελληνικής αντιπροσωπείας Ν.Πολίτη, όπου τελικά τροποποιήθηκε φραστικά, διατηρώντας όμως την ουσία της⁴¹².

Επιπλέον, το τουρκικό σχέδιο προέβλεπε με το άρθρο 13 την κατάργηση και αντικατάσταση της Λωζάννης και είχε ως εξής: « η παρούσα Συμφωνία καταργεί και αντικαθιστά τις διατάξεις της Συνθήκης της Λωζάννης της 24^{ης} Ιουλίου 1923 που αφορά το καθεστώς των Στενών». Στο σημείο αυτό επενέβη και η αγγλική αντιπροσωπεία, η οποία με βάση το τουρκικό σχέδιο, πρότεινε ένα νέο και βελτιωμένο άρθρο (Άρθρο 24) που όριζε το εξής: «Η παρούσα Σύμβαση καταργεί τη Σύμβαση που υπογράφηκε στη Λωζάννη την 24^η Ιουλίου 1923 και αφορά το καθεστώς των Στενών». Το αγγλικό σχέδιο έγινε δεκτό από την Συνδιάσκεψη χωρίς καμία αντίρρηση και τελικά παραπέμφθηκε στην Επιτροπή Συντάξεως⁴¹³.

Ωστόσο, όταν η διάταξη γύρισε από την Επιτροπή στην Ολομέλεια, ο Αράς ζήτησε την διαγραφή της γιατί την θεώρησε εντελώς περιττή. Μάλιστα ο Ν. Πολίτης με την ιδιότητα του Προέδρου της Επιτροπής Συντάξεως ανέφερε τα εξής: «Ακούσαμε την πρόταση περί καταργήσεως του άρθρου 24. Δε νομίζω ότι η πρόταση αυτή θα μπορούσε να δημιουργήσει δυσκολίες αφού έγινε από την ίδια την Τουρκική Αντιπροσωπεία και ακόμα περισσότερο εφόσον η ιδέα της καταργήσεως της Συμβάσεως της Λωζάννης προκύπτει από το προοίμιο όπου συμφωνείται πως η σύγκληση αυτής της συνδιασκέψεως έγινε με σκοπό την επεξεργασία μιας συμβάσεως προορισμένης να αντικαταστήσει την Συνθήκη της Λωζάννης. Έτσι λοιπόν, από της στιγμή που η σύμβαση αυτή θα συνομολογηθεί, θα εξαφανιστεί εκείνη της Λωζάννης»⁴¹⁴.

Από τα ανωτέρω φαίνεται πως οι προπαρασκευαστικές εργασίες της Σύμβασης του Μοντρέ 1936 ταυτίζονται με το Προοίμιο της Σύμβασης. Για μία φορά ακόμα προκύπτει καθαρά ότι η βούληση των Συμβαλλομένων στη Συνδιάσκεψη Μερών μεταξύ

⁴¹² Actes de la Conférence de Montreux..., ο.π., σελ. 36- 42. Βλ. ακόμα Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 36-37, 79.

⁴¹³ Actes de la Conférence de Montreux..., ο.π., σελ. 66- 68, 115. Βλ. ακόμα Οικονομίδης Κ., ο.π. σελ 79-80, Μανωλοπούλου- Βαρβιτσιώτη Κ., ο.π., σελ. 95- 96.

⁴¹⁴ Actes de la Conférence de Montreux..., ο.π., σελ. 156-157.

αυτών και της Τουρκίας, ήταν υπέρ της συνολικής κατάργησης της Σύμβασης της Λωζάννης για τα Στενά. Τόσο το τουρκικό όσο και το βρετανικό σχέδιο έγιναν ομοφώνως δεκτά ως προς την ουσία τους. Αν υπήρχαν αντιρρήσεις ως προς την ουσία, αυτές θα είχαν διατυπωθεί πριν τα κείμενα σταλούν στην Επιτροπή Συντάξεως. Τέτοιου είδους αντιρρήσεις όμως δεν εκφράσθηκαν καθόλου κατά τη διάρκεια της Διάσκεψης.

Περαιτέρω, η κατάργηση του καθεστώτος της αποστρατικοποίησης της Λήμνου και της Σαμοθράκης αναγνωρίστηκε τόσο από άλλα μέρη της Σύμβασης του Μοντρέ όσο και από την Τουρκία. Ο πρέσβης της Μεγάλης Βρετανίας στην Ελλάδα, σε έκθεσή του υπογράμμιζε ότι «η κατάργηση των Άρθρων 4 και 6 της Σύμβασης της Λωζάννης θα δώσει στην Ελλάδα το δικαίωμα να επανεξοπλίσει τη Λήμνο, τη Σαμοθράκη κλπ, εάν αυτή το επιθυμεί»⁴¹⁵. Μια ακόμα δήλωση προς την ίδια κατεύθυνση είναι και αυτή του Επικεφαλής του ‘Ανατολικού Τμήματος’ του Foreign Office, Ρέντελ, προς τους ξένους ομολόγους του. Ο Ρέντελ δέχτηκε ότι στο μέτρο κατά το οποίο τα εν λόγω νησιά διέπονταν από τα Άρθρα 4 και 6 της Σύμβασης της Λωζάννης, η κατάργηση των σχετικών διατάξεων δίνουν αυτόματα στην Ελλάδα το δικαίωμα να τα εξοπλίσει⁴¹⁶.

Κατά τις διαδικασίες κύρωσης της Σύμβασης του Μοντρέ από την Μεγάλη Εθνοσυνέλευση της Τουρκίας, ο Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας Αράς στην εισήγηση που έκανε εκ μέρους της Κυβέρνησης, δήλωσε στις 31 Ιουλίου 1936 τα εξής: «Οι διατάξεις που αναφέρονται στα νησιά Λήμνος και Σαμοθράκη, τα οποία ανήκουν στην φίλη και γειτόνισσα Ελλάδα, και που ήταν αποστρατικοποιημένα, με βάση τις σχετικές διατάξεις της Σύμβασης της Λωζάννης, καταργούνται και αυτές από την Συνθήκη του Μοντρέ. Με την ευκαιρία αυτή φαίνεται ακόμα μια φορά ένα από τα χαρακτηριστικά της πολιτικής της νέας Τουρκίας: να ευχόμαστε για τους φίλους αυτό που ευχόμαστε και για εμάς, και να μην ευχόμαστε για τους φίλους μας, όπως και για κάθε άλλη Δύναμη, αυτό που εμείς θεωρούσαμε άδικο»⁴¹⁷. Κατά τη διάρκεια των σχετικών συνομιλιών στην τουρκική εθνοσυνέλευση, δεν διατυπώθηκε καμία επιφύλαξη και η επικύρωση της Σύμβασης έγινε με ομοφωνία. Μάλιστα, παρόμοιες διαβεβαιώσεις σαν αυτές που εξέφρασε ο Αράς υπέρ του ελληνικού κράτους ενώπιον της Μεγάλης Εθνοσυνέλευσης,

⁴¹⁵ Svolopoulos C., ο.π., σελ. 420.

⁴¹⁶ Ibid, σελ. 420- 421.

⁴¹⁷ Εφημερίδα των πρακτικών της Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης, τεύχος 12, Ιούλιος 31/1936, σελ. 309, Wilson A., ‘The Aegean Dispute’, στο Alford J. (gen.ed.), ‘Greece and Turkey: Adversity in Alliance’, International Institute for Strategic Studies, Gower Publishing, 1984.

δόθηκαν σχετικά, κατά την ίδια περίοδο, εκ μέρους της Τουρκίας προς τις Κυβερνήσεις τρίτων ενδιαφερομένων χωρών⁴¹⁸.

Επιπρόσθετα, είναι χαρακτηριστικές και οι πράξεις στις οποίες προέβησαν τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία. Αμέσως μετά την υιοθέτηση της Σύμβασης του Μοντρέ, η Τουρκία οχύρωσε την Ίμβρο και την Τένεδο, χαρακτηρίζοντας τα νησιά ως επιτηρούμενες ζώνες, θεωρώντας προφανώς πως το καθεστώς της αποστρατικοποίησης καταργήθηκε και για αυτά από την νέα Σύμβαση. Τα δύο αυτά νησιά διέπονταν από κοινού με την ίδια διάταξη που αφορούσε στη Λήμνο και τη Σαμοθράκη. Δηλαδή, το Άρθρο 4§3 της Σύμβασης της Λωζάννης το οποίο και όριζε ότι στο *Αιγαίο Πέλαγος* θα αποστρατικοποιηθούν τα νησιά της Λήμνου, της Σαμοθράκης, της Ίμβρου, της Τενέδου και τα νησιά Λαγουσαί. Η συγκεκριμένη διάταξη διαχωρίζεται πλήρως από τις παραγράφους 1 και 2 του ίδιου Αρθρου της Σύμβασης της Λωζάννης, οι οποίες και αναφέρονταν αποκλειστικά στην περιοχή των Στενών και όριζαν με ρητό τρόπο τα εδάφη που θα αποστρατικοποιούνταν. Ουσιαστικά υπάρχει σαφής διάκριση μέσα από την ίδια την Σύμβαση της Λωζάννης ως προς τα εδάφη της περιοχής των Στενών και του Αιγαίου Πελάγους όπου θα εφαρμοζόταν και το εν λόγω καθεστώς. Ακόμα και το Πρόσθετο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση του Μοντρέ του 1936, το οποίο και χρησιμοποιεί η Τουρκία στην επιχειρηματολογία της για την κατάργηση του καθεστώτος, αναφέρεται αποκλειστικά και μόνο στην περιοχή των Στενών, δηλαδή στα Στενά των Δαρδανελίων, της Θάλασσας του Μαρμαρά και τον Βόσπορο, και χωρίς να κάνει μνεία στα τουρκικά νησιά που βρίσκονταν στο Αιγαίο Πέλαγος. Δεν είναι λοιπόν νομικά δυνατό η διάταξη αυτή να καταργείται μόνο ως προς την Ίμβρο και την Τένεδο και να συνεχίζει να υφίσταται για τα ελληνικά νησιά εξαιτίας του «σκοπού» της Σύμβασης του Μοντρέ, τουτέστιν της κατοχύρωσης της ασφάλειας του τουρκικού κράτους⁴¹⁹. Παράλληλα, η Ελλάδα προχώρησε στην στρατιωτική κατάληψη της Λήμνου και της Σαμοθράκης, γνωστοποιώντας τις ενέργειές της στην Μεγάλη Βρετανία, την Γαλλία και την Ιταλία, οι

⁴¹⁸ Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ 99- 100, Μανωλοπούλου- Βαρβιτσιώτη Κ., ο.π., σελ. 95-96.

Βλ. ακόμα και την επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας, www.mfa.gr, τελευταία πρόσβαση 15/07/2010.

⁴¹⁹ Εάν η Συνθήκη του Μοντρέ ήθελε να διατηρήσει το αποστρατικοποιημένο καθεστώς της Λήμνου και της Σαμοθράκης, θα περιείχε ειδική διάταξη, όπως έκανε για παράδειγμα στο Προοίμιό της το οποίο παραπέμπει στο Άρθρο 23 της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάννης, παραπομπή που ισοδυναμεί με ενσωμάτωση της διάταξης αυτής στη Σύμβαση του Μοντρέ. Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ. 149-150.

οποίες δεν διετύπωσαν καμία επιφύλαξη⁴²⁰. Έτσι, προχώρησε στον εξοπλισμό της Λήμνου, την οποία και χαρακτήρισε ως επιτηρούμενη ζώνη με το Β.Δ. της 3^{ης} Απριλίου 1937 «περί καθορισμού απηγορευμένων ζωνών κατά ξηρά και θάλασσα». Προκύπτει έτσι έμπρακτα το συμπέρασμα ότι και οι δύο χώρες θεώρησαν ότι απαλλάχθηκαν από το καθεστώς αποστρατικοποίησης που ίσχυε στην συγκεκριμένη περιοχή.

Περαιτέρω, όταν η ελληνική πλευρά προέβη στην στρατικοποίηση των δύο αυτών νησιών στα μέσα της δεκαετίας του '30, δεν υπήρξε καμία αντίρρηση ή διαμαρτυρία για την πράξη αυτή από την πλευρά των κρατών –μερών στη Σύμβαση και ειδικότερα της Τουρκίας⁴²¹. Μάλιστα, η Βρετανική Κυβέρνηση έκρινε πως ο επανεξοπλισμός των ελληνικών νησιών ήταν απόλυτα σύμφωνος με τις διατάξεις της Σύμβασης του Μοντρέ. Σε απάντηση της επίσημης ανακοίνωσης της Ελλάδας για τον επανοπλισμό της Λήμνου και της Σαμοθράκης, ο Ρέντελ ως εκπρόσωπος του Foreign Office, δήλωσε πως η κυβέρνηση της Αθήνας βρισκόταν εντός των δικαιωμάτων της, καθώς η Σύμβαση του Μοντρέ αντικατέστησε τη Σύμβαση της Λωζάννης η οποία προέβλεπε την αποστρατικοποίηση των συγκεκριμένων νησιών βάσει του Άρθρου 4. Έτσι λοιπόν, η Βρετανία δεν είχε αντίρρηση στον επανεξοπλισμό των νησιών από την Ελλάδα, εάν αυτή το επιθυμούσε⁴²².

Τέλος, ενδεικτικό στοιχείο της βούλησης της Ελλάδας και της Τουρκία σχετικά με την άρση της αποστρατικοποίησης και για τα ελληνικά νησιά είναι και ο δημοσιογραφικός τύπος της εποχής. Ο ελληνικός τύπος σχολιάζοντας την Διάσκεψη του Μοντρέ και τον επανοπλισμό των Στενών, επεσήμανε τη θετική στάση της Ελλάδας απέναντι στο τουρκικό αίτημα περιγράφοντας αυτή ως αποτέλεσμα της φιλίας των δύο χωρών και έθιξε σαν αναμφισβήτητη συνέπεια και τον επανεξοπλισμό της Λήμνου και της Σαμοθράκης εξαιτίας της σύνδεσής τους με τα Στενά⁴²³. Αλλά και ο τουρκικός

⁴²⁰ Δρακίδης Φ., *‘Ο Χάρτης του Ατλαντικού του 1941 ενσωματωμένος στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών του 1942. Νομική Βάσις αποσβέσεως των αποστρατικοποιήσεων όλων των ελληνικών νησιών’*, ο.π., σελ. 26-27, Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 154, 180.

⁴²¹ Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ 81-82, Μανωλοπούλου- Βαρβιτσιώτη Κ., ο.π., σελ. 100.

⁴²² Ο Ρέντελ συνέχισε λέγοντας ότι «Θα μπορούσα ίσως να προσθέσω ότι αυτό το σημείο τέθηκε πριν και κατά τη διάρκεια της Συνδιάσκεψης του Μοντρέ και συμφωνήθηκε ότι η κατάργηση των διατάξεων της αποστρατικοποίησης της Σύμβασης της Λωζάννης φυσικά ίσχυε και για τα ελληνικά νησιά», Βλ. Svolopoulos C., ο.π., σελ. 424.

⁴²³ «Η Ελλάς, φίλη καλή και σύμμαχος ειλικρινής της Τουρκίας, δεν θα είχε αντίρρησην δια την αναθεώρηση των όρων της Συνθήκης της Λωζάννης των σχετικών με την οχύρωσιν των Στενών των Δαρδανελλίων. Άλλωστε η αναθεώρησις θα είχε ως συνέπειαν και την οχύρωσιν ορισμένων ελληνικών νησιών» Η Εθνική, 14 Απριλίου 1936, «... Η Ελλάς δεν εδίστασε να ευνοήση την τουρκικήν αίτησιν, ακριβώς υπό το πνεύμα ότι

τύπος, αφενός επαίνεσε τη θετική στάση της Ελλάδας αναφορικά με το ζήτημα των Στενών και αφετέρου αναγνώρισε ως δίκαιο και λογικό ένα αντίστοιχο αίτημα της Ελλάδας για τα νησιά της⁴²⁴. Οι εφημερίδες τόσο της Ελλάδας όσο και της Τουρκίας κήρυτταν το πνεύμα φιλίας και συμμαχίας που είχε αναπτυχθεί ανάμεσά τους και το οποίο είχε πια αντικαταστήσει το παρελθόν.

2. Μυτιλήνη- Χίος- Σάμος- Ικαρία και Δωδεκάνησα

Όσον αφορά τα νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο, Ικαρία και τα Δωδεκάνησα⁴²⁵, η Ελλάδα αναγνωρίζει ότι δεσμεύονται από καθεστώς μερικής και πλήρους αποστρατικοποίησης αντίστοιχα, βάσει του Άρθρου 13 της Συνθήκης της Λωζάννης 1923 και του Άρθρου 14 της Συνθήκης των Παρισίων 1947. Οι ελληνικές κυβερνήσεις έχουν δείξει τον σεβασμό και την προσήλωση της χώρας στις Διεθνείς Συνθήκες και στους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου, και αποδέχονται το νομικό καθεστώς που επιβλήθηκε στα εδάφη της, όμως θεωρούν ότι το καθεστώς αυτό δεν εξυπηρετεί πια τα συμφέροντα του κράτους και δεν εξασφαλίζει την εδαφική του ακεραιότητα. Για το θέμα λοιπόν της οχύρωσης των

η Τουρκία βλέπει πλέον ως φίλην και σύμμαχον της σήμερα και της αύριον. Είναι γεγονός ότι ο ελληνικός λαός συμμερίζεται ομοθυμώς την προθυμίαν της Κυβερνήσεως να διευκολύνη την ικανοποίησιν της τουρκικής αιτήσεως, η δε ελληνική αυτή ενέργεια έρχεται ως μια νέα επισφράγιση των δεσμών οι οποίοι έχουν δημιουργηθεί μεταξύ των δύο χωρών», Το Έθνος, 26 Απριλίου 1936.

⁴²⁴ «...Προβαίνων όμως εις την αναφερθείσαν κριτικήν των παρατηρήσεων και των γνωμών των ξένων εφημερίδων επί του ζητήματος, ο τουρκικός τύπος δεν παραλείπει να αναφέρει και το εγερθέν εξ' Αθηνών πρόβλημα της ανάγκης της ταυτόχρονου προς την Σύμβασιν των Στενών καταργήσεως και των διατάξεων της ιδίας Συμβάσεως ως προς το ανοχύρωτον ορισμένων ελληνικών νησιών και συγκεκριμένως της Σαμοθράκης και της Λήμνου. Γράφοντες το παρόν έχουμε υπόψιν άρθρον του βουλευτού και διευθυντού της 'Τζουμχουριέτ' Ιουνούς Ναντί, δημοσιευόμενον εις το Υπ' αριθμόν 3958 φύλλον της γαλλόφωνου έκδοσης της εφημερίδας ταύτης, η οποία θεωρείται ως ημειπίσημως εκπροσωπούσα τας αντιλήψεις του Υπουργείου Εξωτερικών της Αγκυρας. Παρατηρεί λοιπόν ο κ. Ναντί: δυνάμεθα να δηλώσωμεν ότι εφόσον η Ελλάς συμφωνεί προς την ανάγκην της επανοχύρωσεως των Στενών, ουδεμίαν αντίρρησιν δυνάμεθα να προβάλωμεν δια την επανοχύρωσιν των ανοχύρωτων ελληνικών νήσων.», Η Καθημερινή, 20 Απριλίου 1936, «Ευτυχώς ο τουρκικός τύπος θεωρεί ως φυσικήν την εκ μέρους της Ελλάδος οχύρωσιν της Σαμοθράκης και της Λήμνου εφόσον θα επιτραπεί στην Τουρκίαν η οχύρωσις των Στενών των Δαρδανελλίων», Ημερήσιος Τύπος, 16 Απριλίου 1936, «Κατά τα εκ Κωνσταντινουπόλεως τηλεγραφήματα, αι τουρκικαί εφημερίδες αι οποίαι λαμβανομένων υπόψιν του εν τη Τουρκία καθεστώτος απηχούν πάντοτε τας γνώμας της Κυβερνήσεως, αναγνωρίζουν ήδη ότι, εφόσον θα οχυρωθούν αι προ των Στενών νήσοι, οι ανήκουσαι εις την Τουρκίαν, φυσικόν είναι να οχυρωθούν εκ μέρους της Ελλάδος η Σαμοθράκη και η Λήμνος», Η Εστία, 16 Απριλίου 1936, «Ευτυχώς ο τουρκικός τύπος θεωρεί ως φυσικήν την εκ μέρους της Ελλάδος οχύρωσιν της Λήμνου και της Σαμοθράκης», Ο Ημερήσιος Κήρυξ, 16 Απριλίου 1936. Τα αποκόμματα των εφημερίδων της εποχής προέρχονται από το Ιστορικό και Διπλωματικό Αρχείο του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, Φάκελος 15, Υποφάκελος 3, έτος 1936.

⁴²⁵ Στα Δωδεκάνησα υφίστανται ορισμένες δυνάμεις εθνοφυλακής, οι οποίες έχουν δηλωθεί σύμφωνα με τα προβλεπόμενα από τις διατάξεις της CFE (Συνθήκης για τη μείωση των συμβατικών εξοπλισμών στην Ευρώπη). Βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας, www.mfa.gr, τελευταία πρόσβαση 15/07/2010.

συγκεκριμένων νησιών, στο μέτρο που το ελληνικό κράτος τα οχύρωσε πέρα από τα προβλεπόμενα, η Ελλάδα επικαλείται και για τις δύο αυτές κατηγορίες, την θεμελιώδη αλλαγή των περιστάσεων (*rebus sic stantibus*) αφενός και αφετέρου του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας⁴²⁶. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις έχουν αλλάξει ριζικά από την χρονική περίοδο που υπογράφηκαν οι εν λόγω Συνθήκες. Πληθώρα τουρκικών ενεργειών που επέφεραν ιδιαίτερη δυσφορία στο ελληνικό κράτος άρχισαν να εκδηλώνονται κυρίως από το 1974 και έπειτα.

Η εκδήλωση της ανησυχητικής για την Ελλάδα, τούρκικης συμπεριφοράς, συνοψίζεται στην απειλητική στάση της Τουρκίας στο κυπριακό ζήτημα στην δεκαετία του '60 με αποκορύφωμα την εισβολή στο νησί το 1974, στις συνεχόμενες παραβιάσεις του ελληνικού Εναέριου Χώρου και ειδικότερα του εναέριου χώρου των ελληνικών νησιών του Αιγαίου, τον οποίο η Τουρκία έχει αναλάβει συμβατική υποχρέωση να σέβεται (παρ. 2, άρθρο 13 της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάννης), στην αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας σε πληθώρα νησιών του Αιγαίου υπό την θεωρία των «γκρίζων ζωνών», στην συγκρότηση της 4ης Τουρκικής στρατιάς (Στρατιά του Αιγαίου) και την τοποθέτηση του μεγαλύτερου (μετά τον Αμερικανικό) αποβατικού στόλου μέσα στο NATO σε περιοχές και σημεία της ακτής της Μικράς Ασίας τα οποία βρίσκονται έναντι και στρέφονται εναντίον των ελληνικών νησιών, δοθέντος ότι δεν υπάρχει κανείς άλλος πιθανός στόχος στην περιοχή, συνδυαζόμενα με την απειλή πολέμου (*casus belli*), σε περίπτωση που η Ελλάδα προχωρήσει στην επέκταση των χωρικών της υδάτων στα 12 ν.μ., ως έχει το νόμιμο δικαίωμα βασιζόμενη στη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982. Το σύνολο αυτών των ενεργειών οδηγούν το ελληνικό κράτος να προχωρήσει στην αναγκαία αμυντική προπαρασκευή που θα του επιτρέψει να ασκήσει, εάν παραστεί ανάγκη, το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας, το οποίο προβλέπεται από το άρθρο 51 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, και να προστατεύσει το έδαφός του, την κυριαρχία του

⁴²⁶ Βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας, www.mfa.gr, τελευταία πρόσβαση 15/07/2010, όπου το Υπουργείο αναφέρεται μόνο στο φυσικό δικαίωμα της χώρας για άμυνα σε περίπτωση απειλής στρεφόμενης κατά των νησιών της ή οποιουδήποτε άλλου μέρους της επικράτειάς της. Η θεμελιώδης αλλαγή των περιστάσεων αποτελεί ένα επιχείρημα που εγείρεται από Έλληνες νομικούς. Βλ. ακόμα Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 109-115, Μανωλοπούλου- Βαρβιτσιώτη Κ., ο.π., σελ. 106- 112, Ιωάννου Ε. Γ., ο.π., σελ. 149- 157, Δρακίδης Φ., 'Ο Χάρτης του Ατλαντικού του 1941 ενσωματωμένος στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών του 1942. Νομική Βάσις αποσβέσεως των αποστρατικοποιήσεων όλων των ελληνικών νησιών', ο.π., σελ. 14- 52, Drackides Ph., 'Le sort actuel des démilitarisations en Méditerranée (Italie, Grèce)', ο.π., σελ. 63- 81, Politis St., 'Demilitarization and the legal regime of the Aegean Islands according to International Law', R.H.D.I., 1/2003, σελ. 247- 260.

και τον πληθυσμό του, καθώς και τα ελληνικά νησιά του Αιγαίου που αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του⁴²⁷.

3. Θεώρηση των συνιστωσών της τουρκικής απειλής στο Αιγαίο από το 1974 έως σήμερα

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις σήμερα έχουν αλλάξει ριζικά από την εποχή που υπογράφηκαν οι Συνθήκες της Λωζάννης και των Παρισίων. Το κλίμα που επικρατούσε στη διεθνή κοινότητα αμέσως μετά τον τερματισμό του Α' και Β' Παγκοσμίου Πολέμου χαρακτηριζόταν από τη διάθεση για αποκατάσταση της ειρήνης, διατήρηση και διαφύλαξη της διεθνούς ασφάλειας και αποφυγής νέων συγκρούσεων. Οι διεθνείς προσπάθειες για την εδραίωση της ειρήνης, επηρέασαν θετικά και τις σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας για σχεδόν τρεις δεκαετίες. Ωστόσο, παρά το αρχικά ειρηνικό και φιλικό κλίμα που διακηρυσσόταν μεταξύ των δύο χωρών και που επικρατούσε στις μεταξύ τους σχέσεις αμέσως μετά τη συνομολόγηση των σχετικών συνθηκών, γρήγορα τα πράγματα πήραν μια νέα τροπή. Από το 1974 και έπειτα, οι σχέσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας επιδεινώθηκαν και χαρακτηρίζονται από συνεχείς εντάσεις με αποτέλεσμα το περιβάλλον στο Αιγαίο να παύσει να θεωρείται ειρηνικό.

α. Η Υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου

Το πρώτο θέμα που τέθηκε από την Τουρκία αφορούσε την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου Πελάγους. Από τον Νοέμβριο του 1973, η Τουρκική Κυβέρνηση άρχισε να εκδίδει άδειες έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων, οι οποίες θα πραγματοποιούνταν σε υποθαλάσσιες περιοχές του Αιγαίου. Ο χάρτης που συνόδευε τις άδειες έδειχνε να

⁴²⁷Βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας, www.mfa.gr, τελευταία πρόσβαση 15/07/2010 και Δούση Ε., 'Οι Τουρκικές Αμφισβητήσεις στο Αιγαίο. Νομικές και Πολιτικές Πτυχές', Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Αθήνα, 2001, Σαζανίδης Χ., 'Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις στην πενταετία 1973-78', Θεσσαλονίκη, 1979, Γιαλλουρίδης Χ.- Τσάκωνας Π., 'Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου', Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1999, Syrigos, A., 'The status of the Aegean Sea according to international law', Sakkoulas/Bruylant, Athens, 1998, Athanasopoulos H., 'Greece, Turkey and the Aegean Sea: a case study in International Law', McFarland, 2001, Beeley B. W., 'The Greek-Turkish Boundary: Conflict at the Interface', Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, Vol. 3, No. 3, Settlement and Conflict in the Mediterranean World (1978), σελ. 351-366, Coufoudakis V., 'Greek-Turkish Relations, 1973-1983: The View from Athens', International Security, Vol. 9, No. 4, 1985, σελ. 185- 217, Aydin M., -Ifantis K., 'Turkish -Greek relations: the security dilemma in the Aegean', Routledge, London, 1st ed., 2004, Alford J. (gen. ed.), 'Greece and Turkey: Adversity in Alliance', International Institute for Strategic Studies, Gower, Surrey- UK, 1984.

οριοθετεί την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου, παίρνοντας ως γραμμές βάσεις τα ηπειρωτικά εδάφη της Ελλάδας και της Τουρκίας και χωρίζοντας αυτή βάσει της μέσης γραμμής. Ουσιαστικά, η Τουρκία προέβη σε μονομερείς νομοθετικές ενέργειες σχετικά με την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου, θεωρώντας δική της τη μισή, στερώντας από όλα τα ελληνικά νησιά που βρίσκονται κοντά στα μικρασιατικά παράλια την υφαλοκρηπίδα που δικαιούνται σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, εγκλωβίζοντάς τα σε μια μεγάλη ζώνη τουρκικής δικαιοδοσίας⁴²⁸. Οι αντιδράσεις των Ελληνικών Κυβερνήσεων στις τουρκικές ενέργειες ήταν άμεσες μέσα από την ανταλλαγή διακοινώσεων με την Τουρκία αναφορικά με το θέμα⁴²⁹, ενώ στις 20 Ιουλίου του 1974 πραγματοποιήθηκε και η εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο⁴³⁰.

Η υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου αποτελεί θέμα συζητήσεων μεταξύ της Τουρκίας και της Ελλάδας από τη στιγμή που τέθηκε από την Άγκυρα μέχρι σήμερα, χωρίς όμως την ύπαρξη κάποιας εποικοδομητικής συμφωνίας⁴³¹. Αντιθέτως δύο φορές έφερε τις δύο χώρες στα πρόθυρα μιας ένοπλης σύρραξης στο Αιγαίο. Τον Αύγουστο του 1976 το τουρκικό σκάφος ερευνών Hora το οποίο μετονομάστηκε σε 'Sismik I', ενώ αρχικά πραγματοποιούσε έρευνες σε τουρκικά χωρικά ύδατα, παραβίασε την υφαλοκρηπίδα που η Ελλάδα θεωρούσε ότι της ανήκει προχωρώντας σε έρευνες χωρίς την προηγούμενη

⁴²⁸ Αναφορικά με μια λεπτομερή ανάλυση του θέματος της υφαλοκρηπίδας και των σχετικών γεγονότων ενδεικτικά βλ. Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 63- 70, Σαζανίδης Χ., ο.π., σελ. 101- 140, Ροζάκης Χ., 'Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση: Τα διμερή και τα διεθνή θεσμικά ζητήματα', ο.π., σελ. 269- 492, Δούση Ε., ο.π., σελ. 11- 16, Περράκης Στ. (επιμ.), ο.π., σελ. 113- 138, Δίπλα Χ., 'Η Ελληνοτουρκική Διαφορά για την Υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου: Εναλλακτικές Λύσεις και Προοπτικές', Ελληνικό Ίδρυμα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ), Αθήνα, 1992, Syrigos Α., ο.π., σελ. 95-119, Wilson Α., ο.π., σελ. 90- 130, Gross L., 'The Dispute Between Greece and Turkey Concerning the Continental Shelf in the Aegean', Α.Ι.Ι.Λ., Vol. 71, No. 1, 1977, σελ. 31- 59. Σχετικά με τις άδειες που εξέδωσε η Τουρκία βλ. Σαζανίδης Χ., ο.π., σελ. 101- 140, Ροζάκης Χ., 'Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση: Τα διμερή και τα διεθνή θεσμικά ζητήματα', ο.π., σελ. 269- 492. Βλ. και *contra* Bölükbaşı D., ο.π., σελ. 233- 530.

⁴²⁹ Σχετικά με τις διακοινώσεις αυτές βλ. Σαζανίδης Χ., ο.π., Παράρτημα ΙΙ, σελ. 235- 398.

⁴³⁰ Η ανάλυση του κυπριακού ζητήματος, παρόλο που αποτελεί ένα σημαντικό θέμα στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, εσκεμμένα δεν περιλαμβάνεται στην παρούσα εργασία, η οποία εστιάζει στα ζητήματα που έχουν προκύψει αναφορικά μόνο με το Αιγαίο.

⁴³¹ Τον Μάιο του 1975, πραγματοποιήθηκε συνάντηση Καραμανλή- Ντεμιρέλ στις Βρυξέλλες όπου και οι δύο συμφώνησαν στην οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας με ειρηνικό τρόπο και την παραπομπή της διαφοράς στο Διεθνές Δικαστήριο. Γρήγορα η Άγκυρα άλλαξε στάση και υποστήριζε τον πολιτικό διάλογο πριν την προσφυγή σε δικαιοδοτικό όργανο. Συναντήσεις για το ίδιο θέμα πραγματοποιήθηκαν επίσης τον Νοέμβριο του 1976 στην Ελβετία με αποτέλεσμα την υπογραφή του πρακτικού της Βέρνης, τον Μάρτιο του 1978, τον Ιανουάριο του 1988 στο Νταβός κλπ. έως σήμερα, οι οποίες ήταν όλες άκαρπες. Σχετικά με τις συναντήσεις βλ. Ροζάκης Χ., 'Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση: Τα διμερή και τα διεθνή θεσμικά ζητήματα', ο.π., σελ. 269- 492, Σαζανίδης Χ., ο.π., σελ. 101- 140, Syrigos Α., ο.π., σελ. 141- 147, Athanasopoulos Η., ο.π., σελ. 136-165.

άδειά της. Η Αθήνα αντέδρασε αποστέλλοντας διακοίνωση διαμαρτυρίας⁴³² ενώ η Τουρκία την απέρριψε την επόμενη μέρα, λέγοντας πως εφόσον δεν υπάρχει οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, δεν ήταν δυνατόν να δημιουργηθεί θέμα παραβίασής της⁴³³. Παρόλ' αυτά, το Sismik I συνέχισε τις έρευνές του, ενώ η Αθήνα και η Άγκυρα συνέχισαν να ανταλλάσουν ρηματικές διακοινώσεις. Η Αθήνα κατηγορούσε την Άγκυρα για παραβιάσεις και η Άγκυρα την Αθήνα για παρενοχλήσεις του ερευνητικού της πλοίου από ελληνικά πολεμικά σκάφη και αεροπλάνα καθώς και για προσπάθεια μονοπώλησης του Αιγαίου, το οποίο δεν αποτελεί ελληνική λίμνη⁴³⁴. Καθώς δεν επερχόταν κάποια λύση και είχε δημιουργηθεί σοβαρό ζήτημα αστάθειας στην περιοχή, η Αθήνα προσέφυγε συγχρόνως στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ και στο Διεθνές Δικαστήριο, ώστε να αποφευχθεί η κλιμάκωση της έντασης. Το Σ.Α. κάλεσε και τα δύο μέρη να ξεκινήσουν διαπραγματεύσεις⁴³⁵ το δε Δικαστήριο έκρινε πως είναι αναρμόδιο να επιληφθεί της διαφοράς γιατί η Ελλάδα είχε υποβάλλει επιφύλαξη στη Γενική Πράξη της Γενεύης που η χώρα επικαλέστηκε ως βάση αρμοδιότητας, η οποία εξαιρεί το είδος της διαφοράς της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου από την Αρμοδιότητα του Δικαστηρίου⁴³⁶.

Η δεύτερη σοβαρή κρίση που έφερε την Ελλάδα και την Τουρκία αντιμέτωπες ήταν το 1987. Η Τουρκία, θεωρώντας πως η Ελλάδα σκόπευε να προχωρήσει σε εξερεύνηση και εκμετάλλευση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου επειδή εξαγόρασε την πλειοψηφία των μετοχών της Κοινοπραξίας (αλλοδαπές εταιρείες)⁴³⁷, η οποία είχε συμβατικά αναλάβει την εξερεύνηση και εκμετάλλευση των κοιτασμάτων του Βορείου

⁴³² Ελληνική Ρηματική Διακοίνωση της 7^{ης} Αυγούστου 1976, Φ 6242.42/285/ΑΣ 2183 στο Σαζανίδης Χ., ο.π., Παράρτημα II-32, σελ. 278-279.

⁴³³ Τουρκική απαντητική Ρηματική Διακοίνωση της 8^{ης} Αυγούστου 1976 στο Σαζανίδης Χ., ο.π., Παράρτημα II-33, σελ. 279-280.

⁴³⁴ Σαζανίδης Χ., ο.π., σελ. 101- 140, Ροζάκης Χ., 'Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση: Τα διμερή και τα διεθνή θεσμικά ζητήματα', ο.π., σελ. 269- 288.

⁴³⁵ S.C. Res. 395, 25 Αυγούστου 1976.

⁴³⁶ Aegean Sea Continental Shelf (Greece v. Turkey), (1978), ICJ Rep. 39. Το Δικαστήριο σημείωσε ότι δεν βρήκε καμία αξία στο έμμεσο τουρκικό επιχείρημα ότι εφόσον οι διαπραγματεύσεις ήταν σε πρόοδο, δεν υπήρχε διαφορά πάνω στην οποία το Δικαστήριο να έχει δικαιοδοσία. Αντίθετα το Δικαστήριο βρήκε ότι υπάρχουν ορισμένα κυριαρχικά δικαιώματα τα οποία αξιώνονται από την Ελλάδα και την Τουρκία, και φαίνεται πως υπάρχουν νομικά δικαιώματα τα οποία βρίσκονται στην βάση της διαφοράς που χωρίζει τα δύο κράτη, συνεπώς υφίσταται νομική διαφορά. Ουσιαστικά, το Δικαστήριο αναγνώρισε το νομικό χαρακτήρα της διαφοράς, γεγονός που δικαιώνει τις ελληνικές θέσεις, αφού η Τουρκία θεωρούσε την υφαλοκρηπίδα ως ένα πολιτικό ζήτημα.

⁴³⁷ Ωστόσο, πρόθεση της Ελλάδας με την εξαγορά των μετοχών, ήταν να ελέγξει τις μελλοντικές δραστηριότητες της Κοινοπραξίας ώστε να αποφευχθεί οποιαδήποτε ενέργεια αυτής που θα μπορούσε να παρερμηνευθεί από την Τουρκία, καθώς δεν ήταν διατεθειμένη να θέσει σε κίνδυνο τις ειρηνικές διαδικασίες επίλυσης της διαφοράς. Βλ. Ροζάκης Χ., 'Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση: Τα διμερή και τα διεθνή θεσμικά ζητήματα', ο.π., σελ. 307-308.

Αιγαίου, έστειλε το ‘Sismik I’ στο Αιγαίο το οποίο συνοδευόταν από τουρκικά πολεμικά πλοία ώστε να διεξάγει έρευνες σε περιοχές της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου που βρίσκονταν έξω από την αιγιαλίτιδα ζώνη των ελληνικών νησιών. Η Ελλάδα αντέδρασε δυναμικά με τον ελληνικό στόλο να συγκεντρώνεται στις επίμαχες περιοχές, ενώ ο πρωθυπουργός της χώρας δήλωσε πως θα παρεμποδισθούν εμπράκτως οι έρευνες και οι ένοπλες δυνάμεις της χώρας τέθηκαν σε ετοιμότητα. Τελικά, η κρίση εξασθένησε μετά την επέμβαση της διεθνούς κοινότητας⁴³⁸.

Η ελληνική θέση που αποδέχεται επισήμως την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου ως το μοναδικό πρόβλημα στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, εστιάζει στο ότι αποτελεί μια νομική διαφορά για την οποία πρέπει να εφαρμοστούν οι κανόνες του Διεθνούς Δικαίου και ιδιαίτερα ο κανόνας της μέσης γραμμής. Το θέμα έγκειται στην οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας σε δύο σημεία. Αφενός στη θαλάσσια προέκταση της συνοριακής γραμμής στη Θράκη και αφετέρου στα πλησίον της τουρκικής ακτής νησιά του Βορειο-ανατολικού Αιγαίου και στα Δωδεκάνησα, υποστηρίζοντας πως τα νησιά έχουν πλήρη δικαιώματα υφαλοκρηπίδας βάσει των κειμένων των διεθνών συνθηκών και πιο συγκεκριμένα της Σύμβασης της Γενεύης για την υφαλοκρηπίδα του 1958 και τη Σύμβαση του ΟΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982. Αντίθετα, για την Τουρκία η διαφορά είναι πολιτική και θεωρεί πως αφορά ολόκληρο το Αιγαίο καθώς δεν αναγνωρίζει δικαιώματα υφαλοκρηπίδας για τα ελληνικά νησιά. Τούτέστιν, επιθυμεί τη χάραξη του Αιγαίου σε δύο ίσα μέρη αγνοώντας την ύπαρξη των νησιών, επικαλούμενη την αρχή της ευθυδικίας⁴³⁹.

⁴³⁸ Ροζάκης Χ., ‘Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση: Τα διμερή και τα διεθνή θεσμικά ζητήματα’, ο.π., σελ. 303- 311, Athanasopoulos H., ο.π., σελ.48-49, Syrigos A., ο.π., σελ. 239- 241.

⁴³⁹ Για τις επίσημες θέσεις της Ελλάδας βλ. και την επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών στο www.mfa.gr, τελευταία πρόσβαση 15/07/2010. Για τις επίσημες θέσεις της Τουρκίας βλ. και την επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών στο www.mfa.gov.tr, τελευταία πρόσβαση 2008. Βλ. ακόμα Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 65- 67. Σύμφωνα με το Δίκαιο της Θάλασσας, αναγνωρίζονται για τα νησιά πλήρη δικαιώματα υφαλοκρηπίδας. Αυτό φαίνεται τόσο από τη Σύμβαση της Γενεύης του 1958 όσο και από τη Σύμβαση του Montego Bay του 1982, η οποία κωδικοποιεί εθιμικό διεθνές δίκαιο. Βλ. σχετικά Τσάλτας Γ., - Κλάδη- Ευσταθοπούλου Μ., ‘*Το Διεθνές Καθεστώς των Θαλασσών και των Ωκεανών: Διεθνής Πολιτική, Διεθνές Δίκαιο και Διεθνής Οργάνωση*’, Τόμος 1, Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2003. Μάλιστα το Δ.Δ. έχει αποδεχτεί πως οι κανόνες της Σύμβασης της Γενεύης 1958, αποκρυσταλλώνουν εθιμικό δίκαιο, δεσμεύοντας δηλαδή όλα τα κράτη της διεθνούς κοινότητας και όχι μόνο τα κράτη –μέλη της Σύμβασης. Βλ. North Sea Continental Shelf (1969) ICJ Rep. 3.

β. Χωρικά ύδατα- Εθνικός Εναέριος Χώρος- FIR Αθηνών

Η Ελλάδα από το 1936 έχει καθιερώσει την αιγιαλίτιδα ζώνη της στα έξι ναυτικά μίλια⁴⁴⁰. Όμως, σύμφωνα με τους κανόνες του διεθνές δικαίου, εθιμικού και συμβατικού, η Ελλάδα έχει το δικαίωμα επέκτασης των χωρικών υδάτων στα 12 ν.μ. Κατά την επικύρωση της Σύμβασης των Η.Ε. για το Δίκαιο της Θάλασσας, η Ελλάδα προέβη στη δήλωση ότι «ο χρόνος και ο τόπος άσκησης των εν λόγω δικαιωμάτων, χωρίς τούτο να σημαίνει ούτε κατ' ελάχιστο απεμπόληση εκ μέρους της των εν λόγω δικαιωμάτων, είναι ένα ζήτημα που απορρέει από την εθνική της στρατηγική»⁴⁴¹. Περαιτέρω, η Ελλάδα έχει επίσης καθιερώσει την αιγιαλίτιδα ζώνη της στα 10 ν.μ. από το 1931, μόνο όμως σε σχέση με τις ανάγκες της αεροπορίας και της αστυνομίας της⁴⁴². Και οι δύο αυτές ρυθμίσεις ήταν αποδεκτές από το τουρκικό κράτος και εφαρμόζονταν ανεμπόδιστα για 40 περίπου χρόνια. Ωστόσο, το 1974 η αιγιαλίτιδα ζώνη των 10 ν.μ. έπαυσε να αναγνωρίζεται από την Άγκυρα, η οποία και άρχισε συστηματικές παραβιάσεις της ζώνης αυτής, ενώ παράλληλα άρχισε να αντιδρά και στην τυχόν επέκταση της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης στα 12 ν.μ.

Η Τουρκία αντιτίθεται στην αύξηση της αιγιαλίτιδας ζώνης της Ελλάδας, ισχυριζόμενη πως κάτι τέτοιο θα αποτελούσε κατάχρηση του δικαιώματος καθώς θα μετέτρεπε το Αιγαίο στην ελληνική θάλασσα ζημιώνοντας τα ζωτικά και αναφαίρετα δικαιώματα της ίδιας. Θεωρεί πως μια τέτοια ενέργεια θα μείωνε δραστικά τις περιοχές ανοικτής θάλασσας στο Αιγαίο, θα μπλόκαρε την έξοδό της σε αυτές, θα διακινδύνευε τα στρατιωτικά, οικονομικά και επιστημονικά συμφέροντα αυτής και θα μείωνε την

⁴⁴⁰ Α.Ν. 230/1936 'περί καθορισμού αιγιαλίτιδος ζώνης της Ελλάδας', ΦΕΚ Α' 450, όπου ορίζεται ότι «η έκτασις της αιγιαλίτιδας ζώνης καθορίζεται εις εξ ναυτικά μίλια από την ακτή, μη θιγομένων των εν ισχύι διατάξεων των αφοροσών εις ειδικάς περιπτώσεις, καθ'ας η αιγιαλίτις ζώνη ορίζεται μείζων ή ελάσσων των εξ ναυτικών μιλίων». Στην περίπτωση της Δωδεκανήσου, η οριοθέτηση προκύπτει συμβατικά από τη Συμφωνία της 4ης Ιανουαρίου 1932 και το Πρωτόκολλο της 28ης Δεκεμβρίου 1932 μεταξύ Ιταλίας και Τουρκίας, συμφωνίες τις οποίες ανέλαβε η Ελλάδα ως διάδοχο κράτος της Ιταλίας στην περιοχή βάσει της Συνθήκης των Παρισίων του 1947.

⁴⁴¹ Βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών στο www.mfa.gr, τελευταία πρόσβαση 15/07/2010, Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 71- 75, Σαζανίδης Χ., ο.π., σελ. 179- 190, Ροζάκης Χ., 'Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση: Τα διμερή και τα διεθνή θεσμικά ζητήματα', ο.π., σελ. 336- 351, Δούση Ε., ο.π., σελ. 17- 22, Κλάδη- Ευσταθοπούλου Μ., 'Ελληνική Αιγιαλίτιδα Ζώνη: Ισχύον καθεστώς και δικαίωμα επέκτασης στα 12 ν.μ. σύμφωνα με το Νέο Δίκαιο της Θάλασσας', στο Περράκης Στ. (επιμ.), 'Το Αιγαίο Πέλαγος και το Νέο Δίκαιο της Θάλασσας', Εκδ. Αντ. Σάκκουλας, 1996, σελ. 53-64, Syrigos Α., ο.π., σελ. 106- 112, Politakis G.P., 'The Aegean Dispute in the 1990s: Naval Aspects of the New Law of the Sea Convention' στο Kariotis Th. C. (eds.), 'Greece and the Law of the Sea', Martinus Nijhoff, 1st ed., 1997, σελ 291- 324.

⁴⁴² Π.Δ. 6/18 Σεπτεμβρίου 1931 'περί καθορισμού πλάτους χωρικών υδάτων, όσον αφορά τα ζητήματα της Αεροπορίας και Αστυνομίας αυτής', ΦΕΚ Α' 325.

ικανότητά της να οργανώσει την άμυνα των ακτών της καθώς δεν θα έμενε ουσιαστικά σχεδόν καθόλου ανοικτή θάλασσα απαραίτητη για τις κατάλληλες ενέργειές της. Τέλος ισχυρίζεται πως εάν ισχύσει το όριο των 12 ν.μ. θα περιέλθει στην κυριαρχία της Ελλάδας ένα μεγάλο μέρος του Αιγαίου μαζί με το βυθό και το υπέδαφός του, μειώνοντας σημαντικά τις περιοχές οι οποίες πρέπει να κατανεμηθούν μεταξύ των δύο παράκτιων κρατών⁴⁴³.

Επιπρόσθετα, σε περίπτωση άσκησης των νόμιμων δικαιωμάτων της Ελλάδας στο Αιγαίο, ιδιαίτερα αρνητικός είναι και ο τρόπος με τον οποίο αντιδρά το τουρκικό κράτος σε μια ενδεχόμενη επέκταση. Από το 1974 η Τουρκία υποστηρίζει πως «*η επέκταση της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης στα 12 ν.μ. θα σήμαινε ελληνοτουρκικό πόλεμο*»⁴⁴⁴, ενώ το 1995 η τουρκική Εθνοσυνέλευση εξουσιοδότησε με ψήφισμά της την τουρκική κυβέρνηση να λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα, συμπεριλαμβανομένων και των στρατιωτικών σε περίπτωση που η Ελλάδα επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα περάν των 6 ν.μ.⁴⁴⁵. Δηλαδή, η Άγκυρα θέτει την απειλή ενός πολέμου στο Αιγαίο ώστε να σταματήσει ένα άλλο κράτος όχι από μια παράνομη δραστηριότητα αλλά αντίθετα από το να ασκήσει ένα δικαίωμα το οποίο είναι απολύτως συμβατό με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου, και που μάλιστα η Τουρκία ασκεί το δικαίωμα αυτό τόσο στη Μαύρη Θάλασσα όσο και στη Μεσόγειο όπου έχει επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα 12 ν.μ. Η απειλή της Τουρκίας να καταφύγει στη χρήση βίας σε αυτή την περίπτωση, αποτελεί παραβίαση του Άρθρου 2§4 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, το οποίο δεν θέτει εκτός νόμου μόνο την *ένοπλη επίθεση* αλλά και την *απειλή επίθεσης* που στρέφεται κατά της εδαφικής ακεραιότητας και πολιτικής ανεξαρτησίας ενός κράτους. Μάλιστα, σε πρόσφατη κοινή συνάντηση μεταξύ των πρωθυπουργών των δύο χωρών, Παπανδρέου και Ερντογάν στην Αθήνα (Μάιος 2010), ο τελευταίος ερωτηθείς αναφορικά με το *casus belli*, απάντησε ότι «*το θέμα του casus belli θα λυθεί, αλλά το θέμα αυτό δεν αφορά μόνο*

⁴⁴³ Σχετικά με τις τουρκικές θέσεις βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών στο www.mfa.gov.tr, τελευταία πρόσβαση 27/05/2010, Bölükbaşı D., ο.π., σελ. 183- 229. Περαιτέρω η Τουρκία θεωρεί πως ο κανόνας των 12 ν.μ. δεν μπορεί να εφαρμοστεί στο Αιγαίο, γιατί σε ημίκλειστες θάλασσες οι οποίες αποτελούν ειδική περίπτωση δεν μπορούν να εφαρμοστούν οι γενικοί κανόνες του διεθνούς δικαίου της θάλασσας. Βλ. ακόμα Σαζανίδης Χ., ο.π. σελ. 179- 190, Ροζάκης Χ., 'Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση: Τα διμερή και τα διεθνή θεσμικά ζητήματα', ο.π., σελ. 336- 351.

⁴⁴⁴ Σαζανίδης Χ., ο.π., σελ. 180-181.

⁴⁴⁵ Syrigos A., ο.π., σελ. 341- 342.

την τουρκική πλευρά»⁴⁴⁶. Τουτέστιν, επιβεβαιώθηκε για ακόμα μια φορά η ύπαρξη απειλής χρήσης βίας σε βάρος της Ελλάδας από το 1995, γεγονός που από μόνο του παραβιάζει τη διεθνή δικαιοταξία και τις προσπάθειες της διεθνούς κοινότητας, ιδιαιτέρως μετά την υπογραφή του Χ.Η.Ε. για την διατήρηση και διασφάλιση της ειρηνικής συνύπαρξης και της ασφάλειας των κρατών.

Περαιτέρω, το τουρκικό κράτος συστηματικά παραβιάζει από το 1974 την ρύθμιση των 10 ν.μ. της αιγιαλίτιδας ζώνης για θέματα αεροπλοΐας και αστυνόμευσης με στρατιωτικά μαχητικά αεροσκάφη⁴⁴⁷. Η Τουρκία υποστηρίζει πως ο εναέριος χώρος πέραν των 6 ν.μ. αποτελεί μέρος του εναέριου χώρου όπου εφαρμόζεται η αρχή της ελευθερίας υπέρπτησης για τα πολιτικά και πολεμικά αεροσκάφη και πως ο ελληνικός εναέριος χώρος δεν μπορεί να εκτείνεται πέραν των 6 ν.μ. από τις ελληνικές ακτές που έχει ορίσει η Ελλάδα για την αιγιαλίτιδα ζώνη. Η Ελλάδα από την πλευρά της απαντά ότι η ρύθμιση των 10 ν.μ. ήταν αποδεκτή από τη διεθνή κοινότητα για μεγάλο χρονικό διάστημα, γεγονός που οδήγησε στην εθιμική αποκρυστάλλωσή της⁴⁴⁸, ενώ θεωρεί πως εφόσον μπορεί νόμιμα να έχει αιγιαλίτιδα ζώνη στα 12 ν.μ., τότε μπορεί να έχει αιγιαλίτιδα και μικρότερης έκτασης για λειτουργικούς σκοπούς, δηλαδή όχι για όλα τα θέματα αλλά μόνο για θέματα της αεροπορίας και αστυνόμευσης του αέρος⁴⁴⁹.

Τέλος, η Τουρκία επίσης αμφισβητεί τα όρια του FIR Αθηνών⁴⁵⁰. Τα όρια του FIR Αθηνών καθορίστηκαν από τον Διεθνή Οργανισμό Πολιτικής Αεροπορίας και μέσα από τις Συνδιασκέψεις των Παρισίων του (1952) και της Γενεύης (1958), με βάση τα

⁴⁴⁶ Το Βήμα, 14 Μαΐου 2010.

⁴⁴⁷ Σχετικά με το εύρος των καθημερινών παραβάσεων και παραβιάσεων βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας στο www.geetha.mil.gr, τελευταία πρόσβαση 30/04/2010. Μάλιστα, η Τουρκία καθημερινά παραβιάζει τον εναέριο χώρο των ελληνικών νησιών του Αιγαίου, τον οποίο έχει αναλάβει συμβατική υποχρέωση να σέβεται βάση του Άρθρου 13§2 της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάννης 1923, την ίδια στιγμή που κατηγορεί την Ελλάδα για μη σεβασμό των Συνθηκών.

⁴⁴⁸ Η Ελλάδα είχε γνωστοποιήσει άμεσα τη θέσπιση αυτού του μέτρου στην αρμόδια για τη διεθνή αεροπλοΐα Επιτροπή της Κοινωνίας των Εθνών (CINA) και κανένα κράτος δεν διέτυπωσε αντιρρήσεις εκτός από τη Μεγάλη Βρετανία, η οποία τις ήρε αργότερα. Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 72, σημ. 3.

⁴⁴⁹ Βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών στο www.mfa.gr, τελευταία πρόσβαση 15/07/2010, Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 71- 75, Σαζανίδης Χ., ο.π., σελ.141- 158, Ροζάκης Χ., 'Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση: Τα διμερή και τα διεθνή θεσμικά ζητήματα', ο.π. σελ. 352- 372, Δούση Ε., ο.π., σελ. 23- 26. Βλ. contra Bölükbaşı D., ο.π., σελ. 573- 660.

⁴⁵⁰ Το FIR (Flight Information Region) αποτελεί μια περιοχή η οποία περιλαμβάνει τον εθνικό εναέριο χώρο καθώς και τμήματα του διεθνούς εναέριου χώρου όπου παρέχονται υπηρεσίες και ασκείται έλεγχος με σκοπό την ασφαλή και κανονική διακίνηση της εναέριας κυκλοφορίας. Τα FIR καθορίζονται και ελέγχονται από τον Διεθνή Οργανισμό Πολιτικής Αεροπορίας (ICAO). Βλ. Γιόκαρης, Α., 'Διεθνές δίκαιο εναερίου χώρου – διαστήματος', Εκδ. Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1996, Κλάδης-Ευσταθοπούλου, Μ., 'Θέματα Δικαίου του Εναέριου Χώρου', Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2007.

εξωτερικά όρια της αιγιαλίτιδας ζώνης και του εναερίου χώρου. Η Τουρκία συμμετείχε σε αυτές τις Συνδιασκέψεις χωρίς να υποβάλει ενστάσεις όσον αφορά το εύρος των 10 ν.μ. του ελληνικού εθνικού εναερίου χώρου. Ωστόσο, το 1974 (δηλαδή την ίδια περίοδο που ξεκίνησαν και οι υπόλοιπες αμφισβητήσεις εκ μέρους της Άγκυρας) εξέδωσε τη NOTAM 714, με την οποία ουσιαστικά μετέθετε τα όρια τα όρια του δικού της FIR στη μέση του Αιγαίου και σε βάρος του ελληνικού FIR και πάνω από ελληνικές περιοχές⁴⁵¹. Η Ελλάδα διαμαρτυρήθηκε για την παράνομη αυτή πρωτοβουλία της Τουρκίας και αντέδρασε με τη NOTAM 1157⁴⁵², με την οποία κήρυξε ολόκληρο το FIR Αθηνών ως επικίνδυνη περιοχή. Το αποτέλεσμα ήταν να διακοπεί η εναέρια κυκλοφορία από και προς την Τουρκία. Η κατάσταση εξομαλύνθηκε το 1980, έπειτα από διεθνείς πιέσεις, ωστόσο τα τουρκικά αεροσκάφη παραβιάζουν συνεχώς τον χώρο μέχρι σήμερα⁴⁵³.

γ. Η στρατικοποίηση των νησιών του Αιγαίου

Η αμφισβήτηση της στρατικοποίησης των ελληνικών νησιών του Ανατολικού Αιγαίου, τέθηκε για πρώτη φορά εκ μέρους της Τουρκίας το 1957. Την χρονιά αυτή, το NATO είχε δώσει εντολή να μελετηθεί ένα σχέδιο αμυντικής οργάνωσης των ελληνικών νησιών του Αιγαίου για να δοθεί βάθος στην άμυνα των Στενών. Παρόλο που οι Τούρκοι αρχικά συμφώνησαν, αργότερα όταν συζητήθηκε το θέμα ένταξης του πολιτικού αεροδρομίου της Λήμνου στα σχέδια υποδοχής των εξωτερικών ενισχύσεων του NATO, Τούρκοι αξιωματούχοι ισχυρίστηκαν πως το νησί βρισκόταν υπό καθεστώς αποστρατικοποίησης. Το 1968, η Τουρκία έθεσε ξανά θέμα για την στρατικοποίηση της Λήμνου και της Σαμοθράκης, και το 1973 διαμαρτυρήθηκε για την ύπαρξη ελληνικών στρατευμάτων στη Λήμνο, τη Σαμοθράκη, τη Χίο, τη Μυτιλήνη, τη Σάμο και τα Δωδεκάνησα. Τέλος, το 1974 και λίγο πριν το ξέσπασμα της κυπριακής κρίσης, η Τουρκία κατά την ανταλλαγή πινάκων εκκρεμοτήτων με την Ελλάδα στο πλαίσιο του ΟΗΕ, έθεσε ξανά το ζήτημα της στρατικοποίησης των ελληνικών νησιών⁴⁵⁴.

Η στάση αυτή της Άγκυρας συνοδεύτηκε και από ανάλογες δηλώσεις Τούρκων

⁴⁵¹ Σαζανίδης Χ., ο.π., Παράρτημα ΙΙΙ-1, σελ. 403- 404.

⁴⁵² *Ibid*, Παράρτημα ΙΙΙ-7, σελ. 408-409.

⁴⁵³ Δούση Ε., ο.π., σελ. 26. Βλ. ακόμα Σαζανίδης Χ., ο.π., σελ.141- 158, Ροζάκης Χ., 'Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση: Τα διμερή και τα διεθνή θεσμικά ζητήματα', ο.π. σελ. 352- 372.

⁴⁵⁴ Βλ. Σαζανίδης Χ., ο.π., σελ. 164, Ροζάκης Χ., 'Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση: Τα διμερή και τα διεθνή θεσμικά ζητήματα', ο.π., σελ. 424- 425.

Αξιωματούχων. Το 1964 και με την πρώτη κρίση του Κυπριακού, ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Erkin δήλωνε ότι «η ελληνοτουρκική φιλία είχε υποστεί πλήγμα με την παραχώρηση της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα το 1946, ενώ τα μισά έπρεπε να είχαν παραχωρηθεί στην Τουρκία για την ενίσχυση της ελληνοτουρκικής φιλίας», ανακινώντας ουσιαστικά και το ζήτημα της Δωδεκανήσου για πρώτη φορά. Το 1974, ο Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας Gunes δήλωνε ότι «τα νησιά αποτελούσαν προέκταση της Μ. Ασίας», ενώ την ίδια χρονιά και μετά την κυπριακή κρίση, ο Τούρκος Υπουργός Αμύνης Isik απέδιδε σε τουρκική γενναιοδωρία όλες τις προσαρτήσεις εδαφών από την Ελλάδα⁴⁵⁵. Το 1975 μάλιστα, ο νέος Υπουργός Άμυνας δήλωνε ότι «οι σκέψεις και τα βλέμματα των Τούρκων ήταν στραμμένα προς τα νησιά του Αιγαίου»⁴⁵⁶ ενώ ξεκίνησαν επανειλημμένες παραβιάσεις του ελληνικού εναέριου χώρου από τουρκικά αναγνωριστικά αεροσκάφη. Παράλληλα, ο τουρκικός τύπος δημοσίευε φανταστικές ειδήσεις για μεγάλες συγκεντρώσεις στρατευμάτων, κατασκευή οχυρωματικών έργων κλπ, με αποτέλεσμα ο Τούρκος Μόνιμος Αντιπρόσωπος στον ΟΗΕ, με επιστολή του στον Γεν. Γραμματέα το 1975 κατήγγειλε την Ελλάδα ότι παραβιάζει τις διεθνείς συνθήκες, στρατιωτικοποιώντας τα ελληνικά νησιά, επικαλούμενος τις πληροφορίες του τουρκικού τύπου σαν αξιόπιστα στοιχεία⁴⁵⁷. Στην τουρκική καταγγελία απάντησε ο Έλληνας Μόνιμος Αντιπρόσωπος στον ΟΗΕ, διαψεύδοντας τους τουρκικούς ισχυρισμούς και αναφέροντας ότι τα ελληνικά νησιά είχαν μόνο τα αναγκαία μέσα αμύνης και τίποτα παραπάνω⁴⁵⁸.

Η Ελλάδα ξεκίνησε να οχυρώνει τα πιο σημαντικά από τα αποστρατικοποιημένα νησιά της αμέσως μετά το 1974. Είχε ήδη προηγηθεί η τουρκική εισβολή στην Κύπρο, ενώ είχε αρχίσει να εκδηλώνεται και η τουρκική απειλή στο Αιγαίο. Μάλιστα, η δημοσιότητα αυτή του θέματος των νησιών βοήθησε την Τουρκία δίνοντάς την αφορμή να εγκαταστήσει από τις αρχές του 1975, την 4^η Στρατιά ή Στρατιά του Αιγαίου με έδρα την Σμύρνη απέναντι ακριβώς από τα ελληνικά νησιά το 1975 και με ζώνη ευθύνης το Αιγαίο και τα μικρασιατικά παράλια, με σκοπό την αντιμετώπιση της ελληνικής

⁴⁵⁵ Βλ. Σαζανίδης Χ., ο.π., σελ. 164, Ροζάκης Χ., 'Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση: Τα διμερή και τα διεθνή θεσμικά ζητήματα', σελ. σελ. 164-165.

⁴⁵⁶ Σαζανίδης Χ., ο.π., σελ. 164-165.

⁴⁵⁷ UN Doc. S/11668, 9 Απριλίου 1975.

⁴⁵⁸ UN Doc. S/11672, 14 Απριλίου, 1975.

απειλής⁴⁵⁹. Την ίδια χρονιά, ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Εσεμπέλ δηλώνει ότι «στο Αιγαίο πρέπει να ακολουθηθεί μια δυναμική πολιτική. Οι συνθήκες σήμερα είναι διαφορετικές από εκείνες του 1923. Η δύναμη της Τουρκίας έχει μεγαλώσει. Όταν μιλάμε για δυναμική πολιτική, δεν εννοούμε ότι ο στρατός πρέπει να δράσει αμέσως και να καταλάβουμε τα νησιά. Η Κύπρος αποτελεί το πρώτο βήμα προς το Αιγαίο»⁴⁶⁰. Τα προκλητικά σχόλια Τούρκων αξιωματούχων συνεχίστηκαν και στα χρόνια που ακολούθησαν και έκτοτε και αυτό το ζήτημα τίθεται από την Τουρκία, η οποία κατηγορεί την Ελλάδα για παραβίαση των διεθνών Συνθηκών μη αποδεχόμενη το δικαίωμα της άμυνας των νησιών. Στην επίσημη ιστοσελίδα του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών, αναφέρεται πως «η Ελλάδα παραβιάζει το νομικό καθεστώς των νησιών από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, σε παραβίαση των συμβατικών της υποχρεώσεων. Αυτές οι παράνομες πράξεις της Ελλάδας έχουν αυξηθεί σημαντικά κατά τα τελευταία χρόνια και αποτελούν μια ζωτική διαφορά ανάμεσα στις δύο χώρες». Περαιτέρω, αναφέρεται πως η αποστρατικοποίηση των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου πραγματοποιήθηκε λόγω της σημασίας τους για την ασφάλεια της Τουρκίας, ενώ επισημαίνεται πως υπάρχει και άμεση σύνδεση μεταξύ της κατοχής της κυριαρχίας των νησιών και του αποστρατικοποιημένου καθεστώτος τους⁴⁶¹.

δ. Αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας και οι «γκρίζες ζώνες»

Το τελευταίο κατά σειρά θέμα που έχει προκύψει στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, είναι η αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας από το τουρκικό κράτος σε πλήθος μικρών νησιών και νησίδων στο Αιγαίο. Παρά τις προκλητικές δηλώσεις τούρκων αξιωματούχων και τις απειλητικές ενέργειες εις βάρος της Ελλάδας, ποτέ δεν είχε τεθεί θέμα αμφισβήτησης της εδαφικής κυριαρχίας της χώρας μας. Η εδαφική αυτή αμφισβήτηση εκ μέρους της Τουρκίας, γνωστή και ως θεωρία των «γκρίζων ζωνών», εγκαινιάζεται στα μέσα της δεκαετίας του '90, και συγκεκριμένα στις 31 Ιανουαρίου

⁴⁵⁹ Ροζάκης Χ., 'Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση: Τα διμερή και τα διεθνή θεσμικά ζητήματα', ο.π., σελ. 425- 426, Σαζανίδης Χ., ο.π., σελ. 166, Athanasopoulos H., ο.π., σελ. 80. Κατά τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, η Τουρκία έχει συγκεντρώσει στρατιωτικές μονάδες, όπλα και στρατιωτικό εξοπλισμό, περιλαμβανομένων ελικοπτέρων και αποβατικών σκαφών, σε περιοχές της Μικράς Ασίας που βρίσκονται έναντι των ελληνικών νησιών. Βλ. www.mfa.gr τελευταία πρόσβαση 15/07/2010.

⁴⁶⁰ Σαζανίδης Χ., ο.π., σελ. 444.

⁴⁶¹ Βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του Τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών, στο www.mfa.gov.tr, τελευταία πρόσβαση 27/05/2010.

1996, ημέρα λήξης του θερμού επεισοδίου στα Ίμια, το οποίο επίσης έφερε τις δύο χώρες για ακόμα μια φορά κοντά σε μια ένοπλη ρήξη⁴⁶².

Ειδικότερα, στις 29 Δεκεμβρίου 1995 το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών με διπλωματική διακοίνωση προς την Ελλάδα ισχυρίστηκε ότι οι βραχονησίδες Ίμια ανήκουν στην Τουρκία⁴⁶³. Ωστόσο, γρήγορα οι τουρκοί ισχυρισμοί επεκτάθηκαν και σε άλλα νησιά και νησίδες. Η γενίκευση αυτή φαίνεται στην τουρκική διακοίνωση στις 29 Ιανουαρίου 1996, όπου διευκρινίζεται ότι η Τουρκία είναι έτοιμη για διαπραγματεύσεις με την Ελλάδα με σκοπό τον καθορισμό της κυριότητας των μικρών νήσων, νησίδων και βραχονησίδων στο Ανατολικό Αιγαίο και ότι μετά από αυτό θα μπορούσαν να καθορισθούν τα όρια των χωρικών υδάτων⁴⁶⁴. Νέες τουρκικές δηλώσεις ακολούθησαν πάνω στο θέμα. Ο εκπρόσωπος τύπου του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών δήλωνε ότι *το θέμα δεν ήταν απλώς η κυριαρχία στις βραχονησίδες Καρντακ (Ίμια)[...], υπάρχουν εκατοντάδες μικρών νήσων, νησίδων και βραχονησίδων στο Αιγαίο και το καθεστώς τους παραμένει αδιευκρίνιστο*. Η τότε Πρωθυπουργός Τ. Τσιλέρ ανέφερε ότι *υπάρχουν περίπου 1.000 νησιά, νησίδες και βραχονησίδες ... που αποτελούν τουρκικό έδαφος*, ο πρώην πρόεδρος της Δημοκρατίας Σ. Ντεμιρέλ αναφέρεται σε 130-135 βραχονησίδες που ανήκουν στην Τουρκία, ενώ το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών γνωστοποιεί στην επίσημη ιστοσελίδα του μέχρι σήμερα, ότι υπάρχουν αρκετές νησίδες και βραχονησίδες στο Αιγαίο, των οποίων η κυριαρχία δεν έχει καθορισθεί από διεθνείς Συνθήκες⁴⁶⁵.

Η αμφισβήτηση για τα Ίμια ήταν η αρχή μιας ευρύτερης τουρκικής αμφισβήτησης της ελληνικής κυριαρχίας χωρίς ωστόσο να διευκρινίζεται ποιά και πόσα νησιά ανήκουν στην Τουρκία. Η Άγκυρα θεωρεί ότι με την Συνθήκη της Λωζάννης του 1923, δεν μεταβίβασε στην Ελλάδα κυριαρχικά δικαιώματα επί των νήσων του Αιγαίου παρά μόνο σε σχέση με αυτά που αναφέρονται ονομαστικά στο Άρθρο 12 και δεν

⁴⁶² Βλ. Strati A., 'Tension in the Aegean: The 'Imia' Incident (postscript)', Leiden Journal of International Law, Vol. 9, Issue 1, 1996, σελ. 122- 129, Ioannou K. M., 'The Greek Territorial Sea', στο Kariotis Th. C. ο.π., σελ. 140- 152.

⁴⁶³ Οι βραχονησίδες Ίμια ανήκουν στο σύμπλεγμα της Δωδεκανήσου και περιήλθαν στην ελληνική κυριαρχία με τη Συνθήκη των Παρισίων του 1947. Βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών www.mfa.gr, τελευταία πρόσβαση 15/07/2010.

⁴⁶⁴ Μπρεδήμας Α., 'Το ζήτημα των γκρίζων ζωνών στο Αιγαίο', στο Περράκης, Στ. (επιμ.), ο.π. σελ. 41-72.

⁴⁶⁵ Syrigos, A., ο.π., σελ. 345- 351, Athanasopoulos H., ο.π., σελ. 75-76, Δούση Ε., ο.π. σελ. 31- 34, Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 117- 147, Κούρκουλας Α., 'Ίμια: Κριτική προσέγγιση της τουρκικής πολιτικής', Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1997, Γιαλλουρίδης Χ., 'Η ελληνοτουρκική σύγκρουση: από την Κύπρο έως τα Ίμια, τους S300 και το Ελσίνκι, 1995- 2000', Εκδ. Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 2001.

παραιτήθηκε των πέρα των τριών ναυτικών μιλίων από τις μικρασιατικές ακτές νήσους. Ισχυρίζεται επιπλέον ότι, το Άρθρο 16 της Συνθήκης της Λωζάννης προβλέπει ότι η Τουρκία παραιτείται από τα δικαιώματα και τους τίτλους επί των νήσων, εκτός από εκείνα που της αναγνωρίστηκαν με την εν λόγω Συνθήκη και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο όρος 'νήσοι' δεν περιλαμβάνει τις νησίδες και βραχονησίδες του Ανατολικού Αιγαίου. Το Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών μάλιστα, με ρηματική διακοίνωση του⁴⁶⁶, τονίζει την τουρκική κυριαρχία επί των Ιμίων και ζητεί -στο πλαίσιο έμπρακτης εφαρμογής της "θεωρίας των γκρίζων ζωνών"- συνολική διαπραγμάτευση για νήσους, νησίδες και βραχονησίδες στο Αιγαίο, το καθεστώς των οποίων είναι δήθεν αδιευκρίνιστο από νομικής απόψεως, κατηγορώντας μάλιστα την Ελλάδα για επεκτατικές βλέψεις στο Αιγαίο πέρα από τις περιοχές που πέρασαν στην κυριαρχία της με τις Συνθήκες της Λωζάννης και των Παρισίων⁴⁶⁷. Η στάση της Ελλάδας βασίζεται στα κείμενα των διεθνών συνθηκών με τα οποία ρυθμίστηκαν ξεκάθαρα τα θέματα κυριαρχίας στην περιοχή μετά τους Παγκοσμίους Πολέμους και η χώρα επικαλείται τα Άρθρα 12 και 15 της Συνθήκης της Λωζάννης του 1923 και το Άρθρο 14 της Συνθήκης των Παρισίων του 1947⁴⁶⁸. Η Ελλάδα δεν αποδέχεται ότι υπάρχουν βράχοι και βραχονησίδες υπό ακαθόριστο καθεστώς και επαναβεβαιώνει την κυριαρχία της επί αυτών.

Ιδιαίτερο θέμα τίθεται από την Τουρκία αναφορικά με την Ιταλό- τουρκική Συμφωνία του Ιανουαρίου του 1932 και του συμπληρωματικού αυτής Πρωτοκόλλου της 28.12.1932, που δεν είχαν αμφισβητηθεί ποτέ μέχρι το 1996⁴⁶⁹. Η Άγκυρα ουσιαστικά θεωρεί πως δεν δεσμεύεται από τη Συμφωνία καθώς το συμπληρωματικό σε αυτή Πρωτόκολλο αφενός δεν επικυρώθηκε από το τουρκικό κοινοβούλιο και αφετέρου δεν κατετέθη προς πρωτοκόλληση στη Γραμματεία της Κοινωνίας των Εθνών, με αποτέλεσμα η συμφωνία να μην αποκτήσει νομική ισχύ. Εφόσον λοιπόν το Πρωτόκολλο

⁴⁶⁶ Ρηματική Διακοίνωση Τουρκίας δημοσιευμένη στην εφημερίδα 'Καθημερινή', 11 Φεβρουαρίου 1996.

⁴⁶⁷ Bölükbaşı D., ο.π., σελ. 823- 935. Βλ. και την επίσημη ιστοσελίδα του Τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών στο www.mfa.gov.tr, τελευταία πρόσβαση 27/05/2010.

⁴⁶⁸ Σχετικά με το Άρθρο 12 της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάννης (1923) βλ. *infra*, σελ. 187- 195, ενώ το Άρθρο 15 ορίζει «*Η Τουρκία παραιτείται υπέρ της Ιταλίας παντός δικαιώματος και τίτλου επί των κάτωθι απαριθμωμένων νήσων, τουτέστι της Αστυπαλαίας, Ρόδου, Χάλκης, Καρπάθου, Κάσσου, Τήλου, Νισύρου, Καλύμνου, Λέρον, Πάτμου, Λειψού, Σύμης και Κω, των κατεχομένων νυν υπό της Ιταλίας και των νησίδων των εξ αυτών εξαρτωμένων, ως και της νήσου Καστελλόριζου*». Το Άρθρο 14 της Συνθήκης των Παρισίων ορίζει την εκχώρηση στην Ελλάδα νησιών τα οποία κατονομάζει αλλά και τις παρακείμενες σε αυτά νησίδες, υπό πλήρη κυριαρχία.

⁴⁶⁹ Βλ. *infra*, σελ. 161-162.

δεν απέκτησε νομική ισχύ, η οριοθέτηση των χωρικών υδάτων στην περιοχή εξακολουθεί να βρίσκεται υπό αμφισβήτηση, με αποτέλεσμα την ύπαρξη «γκρίζων ζωνών», που περιλαμβάνουν και τις βραχονησίδες Ίμια⁴⁷⁰.

Πράγματι, ενώ η συγκεκριμένη Συμφωνία κυρώθηκε από την Τουρκία και πρωτοκολλήθηκε στην Κοινωνία των Εθνών⁴⁷¹, το Πρωτόκολλο δεν ακολούθησε την ίδια διαδικασία. Αντιθέτως, ανταλλάχθηκαν αρκετές ρηματικές διακοινώσεις μεταξύ Ιταλίας και Τουρκίας όπου εξέφραζαν τις απόψεις και αντιρρήσεις τους αντίστοιχα, μέχρι να καταλήξουν τελικά στο ότι το θέμα των οριοθετήσεων έχει λυθεί μετά την αποδοχή των ιταλικών θέσεων από την Τουρκία στις 26.9.1936. Εξαιτίας της τεχνικής του φύσεως, η οποία ήταν συμπληρωματική στην αποτύπωση των συνόρων όπως είχαν προβλεφθεί στην Συμφωνία του Ιανουαρίου, και η οποία επιβεβαιώνεται και από την ανταλλαγή διακοινώσεων μεταξύ Ιταλίας και Τουρκίας, το Πρωτόκολλο διαπραγματεύθηκε και κατέληξε στην οριστική του μορφή σε χαμηλό διπλωματικό επίπεδο⁴⁷². Περαιτέρω, το Άρθρο 18 του Συμφώνου της Κοινωνίας των Εθνών που αφορούσε στον δεσμευτικό χαρακτήρα της πρωτοκόλλησης των διεθνών πράξεων και που επικαλείται σήμερα η Άγκυρα, ποτέ δεν εφαρμόσθηκε αυστηρά στην διεθνή πρακτική⁴⁷³. Μάλιστα, αποφάσεις δικαιοδοτικών οργάνων και η νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου επιβεβαιώνουν την εγκυρότητα και ισχύ τέτοιων συμφωνιών και οι οποίες παραμένουν δεσμευτικές για τα συμβαλλόμενα μέρη⁴⁷⁴. Τέλος, και το Υπουργείο Εξωτερικών της Ιταλίας δήλωνε στις 6 Φεβρουαρίου 1996 ότι « η *Ιταλο-Τουρκική Συμφωνία του 1932 που ρυθμίζει το ζήτημα της Δωδεκανήσου είναι έγκυρη και παραμένει σε ισχύ [...]*»⁴⁷⁵.

⁴⁷⁰ Bölükbaşı D., ο.π., σελ. 880-882.

⁴⁷¹ 'Convention between Italy and Turkey for the Delimitation of the Territorial Waters between the coasts of Anatolia and the island of Castellorizo, signed at Ankara, January 4, 1932', LNTS, 1933, No 3191, σελ. 244- 248.

⁴⁷² Βλ. Γιοκαρης Α., ο.π., σελ. 88- 89. Dipla Ch.,- Kostakos G.- Ziogas N., 'The status of the Greek islets IMIA', ELIAMEP, Athens, 1996, σελ. 1- 6, Svolopoulos C.- Hatzivassiliou E., 'Turkey's acceptance of the demarcation line in the Dodecanesian area, 1953', R.H.D.I. 54, Tom. 2, 2001, σελ. 517- 526, Σβολόπουλος Κ., 'Το καθεστώς των νησίδων στο Νοτιοανατολικό Αιγαίο: η μαρτυρία των πηγών', Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα, 2002.

⁴⁷³ Brownlie I., ο.π., σελ. 606-607, Shaw M., ο.π. 810-818. Μάλιστα για τον λόγο αυτό το Άρθρο 102§2 του ΧΕΕ ορίζει πως η απουσία πρωτοκόλλησης αποστερεί τα συμβαλλόμενα μέρη από τη δυνατότητα επίκλησης της μη- πρωτοκολλημένης συμφωνίας ενώπιον των οργάνων των ΗΕ.

⁴⁷⁴ *Qatar v. Bahrain case*, ICJ Reports, 1994, σελ. 115,121 όπου το Διεθνές Δικαστήριο επεσήμανε ότι η μη πρωτοκόλληση δεν επηρεάζει την ισχύ και την δεσμευτικότητα μιας διεθνούς συμφωνίας.

⁴⁷⁵ Athens News Agency, Daily Bulletin, 7 February 1996, No. 2264

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ

Ι. Η ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ (1923) ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟ ΤΗ ΝΕΑ ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΜΟΝΤΡΕ (1936)

Μια από τις βασικές διαφωνίες μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας σχετικά με τα νησιά Λήμνο και Σαμοθράκη, είναι εάν η Σύμβαση του Μοντρέ του 1936 κατήργησε τη Σύμβαση της Λωζάννης του 1923 'Περί του καθεστώτος των Στενών' στο σύνολό της ή όχι.

Η Τουρκία ισχυρίζεται για την Λήμνο και τη Σαμοθράκη, ότι η Σύμβαση του Μοντρέ δεν κατήργησε ολόκληρη τη Σύμβαση της Λωζάννης και πιο συγκεκριμένα το Άρθρο 4§3 αυτής και κατ' επέκταση τις ελληνικές υποχρεώσεις που προέκυπταν από την συγκεκριμένη διάταξη, γιατί η νέα αυτή Σύμβαση στόχευε στην εξυπηρέτηση της ασφάλειας του τουρκικού κράτους και όχι της Ελλάδας. Θεωρείται ότι η ασφάλεια του Τουρκικού κράτους ήταν εξάλλου και ο λόγος για τον οποίο συγκλήθηκε την εποχή εκείνη και η Συνδιάσκεψη του Μοντρέ. Η Τουρκία ήταν αυτή που ζήτησε τη σύγκληση μιας νέας συνδιάσκεψης εξαιτίας της απουσίας διεθνών εγγυήσεων για την ασφάλεια της και την ασφάλεια των Στενών που ήταν τότε αποστρατικοποιημένα⁴⁷⁶. Ο Παζαρτζί μάλιστα υποστηρίζει πως το γεγονός αυτό αποδεικνύεται τόσο από τα έγγραφα με τα οποία εξασφαλίσθηκε η σύγκληση της Συνδιάσκεψης του Μοντρέ όσο και από τα πρακτικά των διαπραγματεύσεων τα οποία αναφέρονται ρητά στην αποστρατικοποίηση των Στενών⁴⁷⁷.

Η Τουρκία λοιπόν επικαλείται το Προοίμιο της Σύμβασης του Μοντρέ το οποίο μιλά για την ασφάλεια του τουρκικού κράτους και των κρατών της Μαύρης Θάλασσας

⁴⁷⁶ Bölükbaşı, D., ο.π., σελ. 768- 772, Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ. 62- 78, İnan Y.- Acer Y., ο.π., σελ. 14- 15.

⁴⁷⁷ Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ. 72.

χωρίς να περιέχει αναφορές σχετικά με την ασφάλεια της Ελλάδας ή τα ελληνικά συμφέροντα, ή το ότι η Λήμνος και η Σαμοθράκη μαζί με τα νησιά Ίμβρο και Τένεδο συνιστούσαν μέρος του συστήματος των Στενών. Αντίθετα, κατά την τουρκική θέση το Προοίμιο όριζε ότι σκοπός της νέας Σύμβασης ήταν να διασφαλίσει την ελευθεροπλοΐα στα Στενά, δηλαδή στα Δαρδανέλια, τη Μαύρη Θάλασσα και το Βόσπορο υπό το πλαίσιο της ασφάλειας της Τουρκίας και των παρόχθιων κρατών της Μαύρης Θάλασσας, κάτι που φαίνεται και από τα πρακτικά της Συνδιάσκεψης. Τέλος, η βούληση της Ελλάδας να απελευθερωθεί από τις διατάξεις του Άρθρου 4, δεν φάνηκε πουθενά κατά τις εργασίες της Συνδιάσκεψης, πέρα από μια έμμεση αναφορά που έγινε από τον Ν. Πολίτη, αντιπρόσωπο της Ελλάδας, ο οποίος δήλωσε ότι *«το Άρθρο 4 της Σύμβασης της Λωζάννης το οποίο ήταν υπό αμφισβήτηση σε σχέση με το θέμα της αποστρατικοποίησης δεν αφορά μόνο την Τουρκία και υπάρχουν και άλλες ενδιαφερόμενες χώρες»*, ενώ ο Μαυρούδης, διευθυντής του Υπουργείου Εξωτερικών και επίσης αντιπρόσωπος της Ελλάδας στη Συνδιάσκεψη, δήλωσε στην εφημερίδα Βραδινή ότι *«το θέμα των νησιών, το οποίο δεν έχει καμία σχέση με το θέμα των διαβουλεύσεων της Διάσκεψης, δεν θα συζητηθεί»*. Για τους λόγους αυτούς λοιπόν συνεκτικά, ενώ γίνεται αποδεκτό από την Τουρκία ότι καταργήθηκε η Σύμβαση της Λωζάννης, θεωρείται πως δεν υπάρχει καμία διάταξη που να καταργεί και τις διατάξεις που είναι άσχετες προς τους σκοπούς του Μοντρέ. Και αυτό γιατί ο σκοπός της προστασίας της Τουρκίας δεν θα εξυπηρετείται αν έπαυε να ισχύει το καθεστώς της αποστρατικοποίησης της Λήμνου και της Σαμοθράκης που αποτελούν επίσης μια απειλή κατά της ασφάλειας της Τουρκίας, λόγω της γειτνιάσής τους με τα Στενά. Κατ' επέκταση εξακολουθούν να βρίσκονται εν ισχύ οι διατάξεις περί αποστρατικοποίησης των δύο ελληνικών νησιών⁴⁷⁸.

Η Σύμβαση της Βιέννης του 1969 για το Δίκαιο των Συνθηκών, αφενός αποκρυσταλλώνει το εθιμικό δίκαιο και αφετέρου περιλαμβάνει και νέες ρυθμίσεις σε αυτόν τον τομέα, καταδεικνύοντας την προοδευτική ανάπτυξη του διεθνούς δικαίου. Το Διεθνές Δικαστήριο έχει χρησιμοποιήσει τη Σύμβαση του 1969 ως σημείο αναφοράς, όσες φορές έχει κληθεί να ερμηνεύσει διεθνείς συνθήκες, και για τον λόγο αυτό θεωρείται τεράστια η σημασία της από την άποψη της ενιαίας αντιμετώπισης του δικαίου

⁴⁷⁸ Βλ. Bölükbaşı, D., ο.π., σελ. 768- 772 και Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ. 62- 78.

των διεθνών συνθηκών⁴⁷⁹. Για τον λόγο αυτό και στην συγκεκριμένη περίπτωση θα ανατρέξουμε στην Σύμβαση της Βιέννης του 1969, για να εξετάσουμε τους κανόνες σχετικά με την ακυρότητα, λήξη και αναστολή της εφαρμογής των Συνθηκών.

Πιο συγκεκριμένα, το Άρθρο 59 της Σύμβασης της Βιέννης⁴⁸⁰, ορίζει ότι: «*συνθήκη θεωρείται ότι έχει λήξει αν όλα τα μέρη συνομολόγησαν μεταγενέστερη συμφωνία που έχει το ίδιο αντικείμενο και προκύπτει απ' τη μεταγενέστερη συνθήκη ή από αλλού ότι τα μέρη είχαν την πρόθεση να διέπεται το αντικείμενο από την συνθήκη αυτή*»⁴⁸¹. Σκοπός λοιπόν της Σύμβασης της Λωζάννης όπως αναφέρεται τόσο στο προοίμιό της όσο και στο Άρθρο 1, ήταν η εξασφάλιση για όλα τα έθνη της ελευθερίας διόδου και ναυσιπλοΐας μέσα από τα Στενά μεταξύ της θάλασσας της Μεσογείου και του Ευξείνου Πόντου, ενώ σκοπός της Σύμβασης του Μοντρέ όπως επίσης ορίζεται στο Προοίμιο της αλλά και στο Άρθρο 1 ήταν η διαφύλαξη και προαγωγή της αρχής της ελευθερίας του διάπλου και θαλασσοπλοΐας στα Στενά. Δηλαδή προκύπτει ότι το αντικείμενο των δύο αυτών Συμβάσεων είναι το ίδιο, και αυτό είναι η διασφάλιση και διαφύλαξη της ελεύθερης ναυσιπλοΐας μέσα από τα Στενά. Περαιτέρω, τα Συμβαλλόμενα Μέρη και στις δύο συμβάσεις είναι τα ίδια⁴⁸², ενώ τόσο στο Προοίμιο όσο και στο Άρθρο 1§2 της νέας αυτής συνθήκης, φαίνεται η επιθυμία και η πρόθεση των Μερών να διέπει αυτή πια το καθεστώς που θα ισχύει εφεξής στα Στενά. Τέλος το πιο σημαντικό στοιχείο είναι το γεγονός ότι στο Προοίμιο της Σύμβασης του Μοντρέ του 1936, ορίζεται ρητά η βούληση των Συμβαλλομένων Μερών να αντικαταστήσει αυτή την παλαιότερη Σύμβαση της Λωζάννης του 1923⁴⁸³.

⁴⁷⁹ Βλ. Aust A., 'Handbook of International Law' ο.π. σελ. 52, Ρούκουνας Ε., 'Διεθνές Δίκαιο: Σχέσεις διεθνούς και εσωτερικού δικαίου. Τρόποι παραγωγής του διεθνούς δικαίου', Τεύχος Α', Εκδ. Αντ. Σάκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή, 2^η εκδ., 1997, σελ. 101- 103. Στην Υπόθεση Fisheries Jurisdiction: UK v Iceland, το Διεθνές Δικαστήριο δήλωσε ότι «Θεμελιώδης αλλαγή των περιστάσεων... Αυτή η αρχή καθώς και οι όροι και οι εξαιρέσεις από αυτή, έχουν ενσωματωθεί στο Άρθρο 62 της Σύμβασης της Βιέννης (1969) για το Δίκαιο των Συνθηκών, η οποία θεωρείται ως κωδικοποίηση του υπάρχοντος εθιμικού δικαίου στο θέμα τερματισμού μιας συνθήκης ...», (1973) ICJ Rep. 3. Περαιτέρω, στην Υπόθεση Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain, το Δ.Δ. στηρίχθηκε και πάλι στη Σύμβαση της Βιέννης του 1969, για τον ορισμό μιας διεθνούς συμφωνίας. (1994) ICJ Rep. 112.

⁴⁸⁰ Βλ. Άρθρο 59 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969).

⁴⁸¹ Ρούκουνας Ε., ο.π., σελ. 189- 194, Brownlie I., ο.π., σελ 603- 635, O'Brien J., ο.π., σελ. 351, Shaw M.N., ο.π., σελ. 838 και 852- 853, Aust A., 'Modern Treaty Law and Practice', ο.π., σελ. 224- 260.

⁴⁸² Εκτός από την Ιταλία η οποία μπορούσε να προσχωρήσει ανά πάσα στιγμή αφού υπήρχε στη σύμβαση ρήτρα προσχωρήσεως.

⁴⁸³ Το Προοίμιο και το Άρθρο 1§2 της Σύμβασης του Μοντρέ (1936) έχουν ως εξής: «Desiring to regulate transit and navigation in the Straits of the Dardanelles, the Sea of Marmara and the Bosphorus comprised under the general term 'Straits' in such manner as to safeguard, within the framework of Turkish Security and of the security in the Black Sea, of the riparian States, the principle enshrined in Article 23 of the

Καταλήγουμε λοιπόν ότι, οι προϋποθέσεις που θέτει το Άρθρο 59 της Σύμβασης της Βιέννης για τον τερματισμό της ισχύος μιας συνθήκης που συνεπάγεται από την υπογραφή μιας νεώτερης συνθήκης, πληρούνται όλες, γεγονός που μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως η Σύμβαση της Λωζάννης του 1923 έχει παύσει να ισχύει και έχει αντικατασταθεί από τη νεώτερη Σύμβαση του Μοντρέ του 1936. Η Σύμβαση της Λωζάννης φαίνεται μάλιστα ότι έχει καταργηθεί στο σύνολό της, καθώς η νέα Σύμβαση του Μοντρέ δεν περιέχει κανέναν περιορισμό, εξαίρεση ή επιφύλαξη. Επιπλέον, η νέα αυτή Σύμβαση δεν περιέχει κανένα άρθρο που να αναφέρει ότι η υποκατάσταση είναι μερική ή που να αφορά στην διατήρηση του καθεστώ της αποστρατικοποίησης ή να κάνει διάκριση μεταξύ διαφόρων περιοχών ή νησιών όπου θα εξακολουθούσε να ισχύει ο θεσμός. Συνεπώς έχουν τερματιστεί (βάσει πάντα των κανόνων του διεθνούς δικαίου) όλες οι διατάξεις της Σύμβασης της Λωζάννης, περιλαμβανομένων και αυτών που αφορούν στην εφαρμογή των μέτρων αποστρατικοποίησης (Άρθρα 4 και 6), και άρα το καθεστώς των Στενών ορίζεται από τη νέα Σύμβαση του Μοντρέ η οποία δεν περιλαμβάνει παρόμοιες διατάξεις, εφαρμόζοντας τον κανόνα *lex posterior derogate priori*.

Ένα ακόμα σημαντικό επιχείρημα διατυπώθηκε από τον Κ. Οικονομίδη, ο οποίος θεώρησε πως εάν η Σύμβαση του Μοντρέ ήθελε να διατηρήσει το αποστρατικοποιημένο καθεστώς της Λήμνου και των άλλων νησιών, θα διατηρούσε τη διάταξη του Άρθρου 4§3 της Συνθήκης της Λωζάννης ή θα υιοθετούσε άλλη ανάλογη διάταξη πράγμα που δεν έγινε⁴⁸⁴. Αντίθετα, ο Χ. Παζαρτζί υποστηρίζει πως δεν είναι απαραίτητη η ύπαρξη ειδικής διάταξης στην Μοντρέ που να απαιτεί την συνέχιση της αποστρατικοποίησης των δύο συγκεκριμένων νησιών. Θεωρεί ότι σύμφωνα με το Δίκαιο των Συνθηκών και συγκεκριμένα σύμφωνα με το Άρθρο 30§3, στην περίπτωση συνύπαρξης δύο συμφωνιών με τους ίδιους συμβαλλομένους και το ίδιο θέμα, αν δεν υπάρχει ρητή πρόβλεψη των συμβαλλομένων ότι το μεταγενέστερο σύμφωνο καταργεί το προγενέστερο σύμφωνα με το Άρθρο 59 της Σύμβασης της Βιέννης, και αν δεν υπάρχουν συγκρουόμενες και αντιφατικές διατάξεις που να εμποδίζουν την ταυτόχρονη εφαρμογή

Treaty of Peace signed at Lausanne on the 24th July 1923; Have resolved to replace by the present Convention the Convention signed at Lausanne on the 24th July, 1923..», «..The exercise of this freedom (of freedom of transit and navigation) shall henceforth be regulated by the provisions of the present Convention».

⁴⁸⁴ Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ 78.

των δύο συμφωνιών, τότε το διεθνές δίκαιο αποδέχεται ότι οι διατάξεις του πρώτου συμφώνου οι οποίες δεν αντιβαίνουν στο δεύτερο διατηρούν την ισχύ τους. Σχολιάζει ότι «δεδομένου ότι στο κείμενο της Μοντρέ δεν υπάρχει καμία σαφής διάταξη σχετική με την κατάργηση της αποστρατικοποίησης της περιοχής των τουρκικών Στενών, η έγκριση της στρατικοποίησης πραγματοποιήθηκε απλώς με την ηθελημένη παράλειψη από την Σύμβαση του Μοντρέ των σχετικών διατάξεων της Σύμβασης της Λωζάννης. Επιπλέον, η έγκριση της στρατικοποίησης των Στενών καθιερώθηκε με τη μνεία του προοιμίου ότι η νέα σύμβαση αντικαθιστά τη Σύμβαση της Λωζάννης για τα Στενά». Με τον τρόπο αυτό, ο Παζαρτζί πρεσβεύει πως το Δίκαιο των Συνθηκών αποδέχεται την κατάργηση των διατάξεων του προηγούμενου Συμφώνου. Ωστόσο θεωρεί ότι αυτό δεν αφορά την Ελλάδα γιατί, τα έγγραφα με τα οποία εξασφαλίστηκε η σύγκληση της διάσκεψης του Μοντρέ καθώς και τα πρακτικά των διαπραγματεύσεων αποτελούν αποδεικτικά στοιχεία ότι μόνο η στρατικοποίηση των περιοχών της Τουρκίας εγκρίθηκε. Επιπλέον, εφόσον δεν υπάρχει στη Σύμβαση του Μοντρέ διάταξη που να καταργεί άμεσα ή έμμεσα το καθεστώς αποστρατικοποίησης της Λήμνου και της Σαμοθράκης, δεν μπορεί να ισχύσει ο κανόνας *lex posterior derogate priori*, διότι δεν τίθεται θέμα ύπαρξης πάνω στο ίδιο θέμα δύο αλληλοσυγκρουόμενων διατάξεων με διαφορετικό περιεχόμενο που δεν μπορούν να εφαρμοσθούν ταυτόχρονα⁴⁸⁵.

Το Άρθρο 30§3 που επικαλείται ο Παζαρτζί θέτει την εξής προϋπόθεση για να λειτουργήσει: «αν δεν υπάρχει ρητή πρόβλεψη των συμβαλλομένων ότι το μεταγενέστερο σύμφωνο καταργεί το προγενέστερο...»⁴⁸⁶. Ωστόσο, είδαμε ότι ήδη από το Προίμιο της Σύμβασης του Μοντρέ φαίνεται καθαρά να υπάρχει ρητή πρόβλεψη από τα συμβαλλόμενα μέρη περί υποκατάστασης του προγενέστερου συμφώνου, δηλαδή της Σύμβασης της Λωζάννης. Από το Προίμιο κίολας της Σύμβασης του Μοντρέ, διατυπώνεται ο σκοπός της νέας Σύμβασης με ακρίβεια και καθαρότητα που δίνει την

⁴⁸⁵ Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ.70-77.

⁴⁸⁶ «Subject to Article 103 of the Charter of the United Nations, the rights and obligations of States Parties to successive treaties relating to the same subject matter shall be determined in accordance with the following paragraphs:

1.When a treaty specifies that it is subject to, or that it is not to be considered as incompatible with, an earlier or later treaty, the provisions of that other treaty prevail.

2.When all the parties to the earlier treaty are parties also to the later treaty but the earlier treaty is not terminated or suspended in operation under article 59, the earlier treaty applies only to the extent that its provisions are compatible with those of the later treaty», Άρθρο 30 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969).

βασική κατεύθυνση για την ερμηνεία του συνόλου⁴⁸⁷. Περαιτέρω, η Σύμβαση του Μοντρέ δεν περιλαμβάνει διατάξεις σχετικά με την κατάργηση της αποστρατικοποίησης όπως αυτή καθιερωνόταν από τη Σύμβαση της Λωζάννης και γενικά δεν αναφέρεται καθόλου στο συγκεκριμένο ζήτημα, καθώς τα ενδιαφερόμενα μέρη είχαν ήδη συμφωνήσει σε συναντήσεις, πριν από την έναρξη της Συνδιάσκεψης, να μην αναφερθούν καθόλου στο θέμα αυτό και να ακυρωθούν τελείως οι σχετικές διατάξεις ώστε να προχωρήσουν άμεσα στην αναθεώρηση του καθεστώτος της διέλευσης από τα Στενά⁴⁸⁸. Εφόσον λοιπόν δεν ισχύει η προϋπόθεση του Άρθρου 30§3, καθώς υπάρχει διάταξη όπου φαίνεται ρητά η πρόθεση των μερών, ενώ η παράλειψη των όρων αποστρατικοποίηση και επανεξοπλισμός αποτέλεσε πρωτοβουλία της ίδιας της Τουρκίας, δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί και να σταθεί σαν ορθή η συγκεκριμένη άποψη.

Στο σημείο αυτό οφείλουμε να επισημάνουμε το Άρθρο 31 της Σύμβασης της Βιέννης που θέτει τις προϋποθέσεις για τους τρόπους ερμηνείας μιας συνθήκης και ορίζει ότι *«η συνθήκη δέον να ερμηνεύεται καλή τη πίστη συμφώνως προς τη συνήθη έννοιαν ητις δίδεται εις τους όρους της συνθήκης, εν τω συνόλω αυτών και υπό το φως του αντικειμένου και του σκοπού της»*⁴⁸⁹. Θα επαναλάβουμε λοιπόν ότι σκοπός της Σύμβασης του Μοντρέ, όπως προκύπτει έπειτα από την ανάγνωση του κειμένου με καλή πίστη, βασισμένη στην συνηθισμένη έννοια που αποδίδεται στους όρους που χρησιμοποιούνται και υπό το

⁴⁸⁷ Το Προοίμιο μιας συνθήκης έχει νομικό ενδιαφέρον σε δύο περιπτώσεις: α) όταν με αυτό πρόκειται να συμπληρωθεί ένα κενό της συνθήκης και β) όταν σε αυτό διατυπώνεται ο σκοπός της με ακρίβεια ώστε να μπορεί κανείς να στηρίξει και να κατευθύνει μια ερμηνεία του συνόλου. Μανωλοπούλου- Βαρβιτσιώτη Κ., ο.π. σελ. 95, Rousseau C., ‘*Droit International Public*’, Vol. I, 1970, σελ. 87.

⁴⁸⁸ Svolopoulos C., ο.π., σελ. 417- 419.

⁴⁸⁹ Στο διεθνές δίκαιο χρησιμοποιούνται τρεις μέθοδοι ερμηνείας. Πρώτα η γραμματική ερμηνεία που βασίζεται στη συνήθη και φυσική έννοια των λέξεων που χρησιμοποιήθηκαν στη συνθήκη, έπειτα η αναζήτηση της αληθινής βούλησης των μερών και τέλος η τελεολογική ερμηνεία, δηλαδή η αναζήτηση του σκοπού και του αντικειμένου της συνθήκης. Το Διεθνές Δικαστήριο στην υπόθεση “Competence of the General Assembly for the Admission of a State to the United Nations” σημείωσε ότι: *«το πρώτο καθήκον του δικαστηρίου που καλείται να ερμηνεύσει και να εφαρμόσει τις διατάξεις μιας συνθήκης, είναι να προσπαθήσει να τους αποδώσει νόημα μέσα από τη φυσική και συνηθισμένη έννοιά τους και υπό το context στο οποίο λαμβάνουν χώρα»*. ICJ Reports, 1950, σελ. 4,8 και 17. Επιπλέον, το Άρθρο 31 της Σύμβασης της Βιέννης αναφέρει τις τρεις μεθόδους ερμηνείας χωρίς κάποια ιεράρχηση. Όμως το Διαρκές Διαιτητικό Δικαστήριο στην υπόθεση Ερυθραίας- Αιθιοπίας τόνισε ότι *«τα στοιχεία που περιέχονται στο Άρθρο 31 της Σύμβασης της Βιέννης είναι κατευθυντήριες γραμμές ώστε να διαπιστωθεί αυτό που πραγματικά εννοούν τα μέρη ή η κοινή τους βούληση»*. P.C.A., Decision on Delimitation of the Border between Eritrea and Ethiopia, Boundary Commission Rules, 11 Απριλίου 2002. Βλ. ακόμα Shaw, M.N., ο.π. 2003, σελ. 840. Επιπλέον, ο Χ. Παζαρτζί στη μελέτη του για το καθεστώς αποστρατικοποίησης των νησιών του Ανατ. Αιγαίου, αποδέχεται το ότι *«η ερμηνεία των όρων μιας συνθήκης με βάση τη συνήθη έννοιά τους αποτελεί αναμφισβήτητο το ισχύον διεθνές δίκαιο»*. Δημιουργεί λοιπόν απορία το γεγονός ότι δεν εφαρμόζει τον ίδιο κανόνα που αποδέχεται και δεν αμφισβητεί και για την ερμηνεία της Σύμβασης του Μοντρέ. Βλ. Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ.50.

πρίσμα του αντικειμένου και του σκοπού της, είναι η καθορισμός του καθεστώτος των Στενών και η διασφάλιση της ελευθεροπλοΐας για όλα τα κράτη ανεξαρτήτως και όχι ο θεσμός της αποστρατικοποίησης καθώς αυτός δεν αναφέρεται πουθενά στο σύνολο της, τόσο για την περιοχή των Στενών όσο και για τα νησιά του Αιγαίου Πελάγους που υπάγονταν στο ίδιο καθεστώς και διέπονταν από το ίδιο Άρθρο στη Σύμβαση της Λωζάννης του 1923.

Πράγματι, το Προοίμιο της Σύμβασης του Μοντρέ αναφέρει ότι *«εμφορούμενοι υπό της επιθυμίας να ρυθμίσωσι τον διάπλουν και την ναυσιπλοΐαν εν τοις Στενοίς... εις τρόπον ώστε να διαφυλαχθή, εν τω πλαισίου της ασφάλειας της Τουρκίας, και της ασφάλειας, εν τω Ευξείνω Πόντω, των παροχθίων Κρατών..»*. Ωστόσο, το λάθος της τουρκικής επιχειρηματολογίας συνίσταται στο ότι ο σκοπός της Συνθήκης του Μοντρέ δεν είναι διττός αλλά ένας και μοναδικός. Και αυτός είναι η ρύθμιση και η ασφάλεια της ναυσιπλοΐας μέσα από τα Στενά, όπως φαίνεται άλλωστε από το Προοίμιο της Μοντρέ, από την επανάληψη μέσα σε αυτό του Άρθρου 23 της Συνθήκης της Λωζάννης 1923⁴⁹⁰ αλλά και το Άρθρο 1 της νέας σύμβασης. Η αναφορά της ασφάλειας όχι μόνο της Τουρκίας αλλά και των παρόχθιων κρατών της Μαύρης Θάλασσας, αφορά στον τρόπο που πραγματοποιείται η ελευθερία της ναυσιπλοΐας στην συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή. Δηλαδή, όταν αυτή ασκείται από τα πλοία όλων των χωρών κατά τη διέλευσή τους από τα Στενά, δεν πρέπει να θέτει σε κίνδυνο ή να αποβεί σε βάρος της ασφάλειας της Τουρκίας και των υπολοίπων παρόχθιων κρατών από όπου γίνεται η διέλευση των πλοίων και ο ελλιμενισμός τους, καθώς η Μαύρη Θάλασσα αποτελεί μια κλειστή θάλασσα χωρίς άλλη διέξοδο παρά μόνο το σημείο εισόδου, δηλαδή τα Στενά του Ευξείνου Πόντου. Έτσι η Λήμνος και η Σαμοθράκη δεν έχουν καμία σχέση με το θέμα της ασφάλειας της Τουρκίας και των υπολοίπων κρατών και για τον λόγο αυτό δεν είναι αναγκαία η αναφορά και στο θέμα της ασφάλειας του ελληνικού κράτους κατά τη διέλευση πλοίων και άσκηση της ελευθεροπλοΐας⁴⁹¹.

Τέλος, το επιχείρημα της Τουρκίας ότι η Λήμνος και η Σαμοθράκη δεν μνημονεύονται από τη Σύμβαση του Μοντρέ ως μέρος του συστήματος των Στενών και

⁴⁹⁰ «Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη αναγνωρίζουσι και διακηρύττουσι την αρχήν της ελευθερίας διελεύσεως και πλου, δια θαλάσσης ή δια του αέρος, εν καιρώ ειρήνης ως και εν καιρώ πολέμου, εντός των στενών του Ελλησπόντου, της Προποντίδος και του Βοσπόρου, ως προβλέπεται εν τη ειδική Συμβάσει του καθεστώτος των Στενών τη συνομολογηθείση υπό σημερινήν ημερομηνίαν». Άρθρο 23 της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάννης (1923).

⁴⁹¹ Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ.148-149.

άρα δεν διέπονται από αυτή είναι λανθασμένο. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τις προπαρασκευαστικές εργασίες της Συνδιάσκεψης της Λωζάννης το 1923, η Τουρκία ήταν αυτή που σε κείμενο που κατέθεσε, διατυπώνοντας τις επιφυλάξεις της σχετικά με το καθεστώς των ελληνικών νησιών Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο και Ικαρία, ζήτησε να συζητηθεί το θέμα της αποστρατικοποίησης και της κυριαρχίας της Λήμνου μαζί με αυτό των Στενών, «εξαιτίας της μεγάλης σχέσης που υπάρχει μεταξύ αυτών των δύο ζητημάτων»⁴⁹². Επίσης, η τουρκική αντιπροσωπεία ανέφερε επανειλημμένως ότι το θέμα της Λήμνου και της Σαμοθράκης «ήταν στην ίδια μοίρα σε σχέση με τα Στενά». Οι δηλώσεις αυτές μάλιστα γίνονταν, ενώ η Τουρκία διεκδικούσε την κυριαρχία των δύο αυτών νησιών μαζί με την κυριαρχία της Ίμβρου και της Τενέδου⁴⁹³. Περαιτέρω, το θέμα της Λήμνου και της Σαμοθράκης έτυχε κοινής αντιμετώπισης με την Ίμβρο, την Τένεδο και τα Στενά, και από Ειδική Τεχνική Υποεπιτροπή της Συνδιάσκεψης, το πόρισμα της οποίας υιοθετήθηκε από την Επιτροπή για τα Εδαφικά Ζητήματα⁴⁹⁴. Ακόμα, η Σύμβαση της Λωζάννης του 1923, στο Άρθρο 1 δίνει τον ακριβή ορισμό για τα Στενά τα οποία αποτελούνταν από τα Δαρδανέλια, τη Θάλασσα του Μαρμαρά και τον Βόσπορο. Το Άρθρο 1 δεν ανέφερε τα νησιά Λήμνο, Σαμοθράκη, Ίμβρο και Τένεδο, για τα οποία γίνεται λόγος στο Άρθρο 4, ως μέρος των Στενών. Η απουσία όμως της αναφοράς αυτών στο Άρθρο 1, δεν σημαίνει ότι δεν αντιμετωπίστηκαν από κοινού με τα Στενά ως ένα ενιαίο σύστημα εξαιτίας της γειννιάσής τους, καθώς αυτό αποδεικνύουν οι προπαρασκευαστικές εργασίες της Συνδιάσκεψης της Λωζάννης.

Ο Κ. Οικονομίδης υποστηρίζει περαιτέρω ότι σχέση μεταξύ των νησιών και των Στενών υπάρχει, ακόμα και αν δεν υπάρχει μνεία για αυτά στη Σύμβαση του Μοντρέ, αφού η Σύμβαση αυτή κατήργησε ολικά τη Σύμβαση της Λωζάννης και επομένως και τη

⁴⁹²Recueil des Actes de la Conférence de Lausanne..., ο.π., σελ. 92- 93.

⁴⁹³Recueil des Actes de la Conférence de Lausanne... ο.π., Procès- verbal No. 7, σελ. 85- 92. Μάλιστα ο συγγραφέας Bölükbaşı, D., (ο.π. σελ. 669- 678, 766- 778), ενώ κάνει αναφορά στις προπαρασκευαστικές εργασίες της Συνδιάσκεψης της Λωζάννης, παραλείπει να αναφέρει το γεγονός πως το τουρκικό κράτος ήταν αυτό που ζητούσε να εξεταστεί η Λήμνος και η Σαμοθράκη από κοινού με τα Στενά εξαιτίας της γειννιάσής τους και αναφέρει αποσπασματικά τις σχετικές διεργασίες.

⁴⁹⁴Ibid, σελ. 85- 91. Κατά τη διάρκεια της Συνδιάσκεψης της Λωζάννης, ο Ισμέτ Πασά τόνισε πως: «Τα νησιά Σαμοθράκη, Ίμβρος και Τένεδος, ως αναπόσπαστο μέρος του συστήματος των Δαρδανελλίων, δεν μπορούσαν υπό καμία προϋπόθεση να βρεθούν στην κυριαρχία μιας ξένης Δύναμης. Συνεπώς, η Τουρκική αντιπροσωπεία, ενώ διατηρεί το δικαίωμά της να συζητήσει το θέμα της κυριαρχίας της Λήμνου, δεν μπορεί να συμφωνήσει σε καμία περίπτωση στην παρουσία του ελληνικού στόλου στις ακτές των νησιών». Recueil des Actes de la Conférence de Lausanne... ο.π. σελ. 235. Βλ. ακόμα Rapport de la Sous-Commission d'Experts réunie pour étudier la question de la démilitarisation des îles de Lemnos, Mytilène, Chio, Samos et Nikaria (Résolution de la 1ere Commission, en date du 26 Novembre) στο Recueil des Actes de la Conférence de Lausanne... ο.π., σελ. 92- 93.

διάταξη τη σχετική με την αποστρατικοποίηση των εν λόγω νησιών⁴⁹⁵. Τέλος, η άποψη αυτή επιβεβαιώνεται και από αρχεία που ανέσυρε ο Κ. Σβολόπουλος από το Foreign Office. Μνημόνιο της τουρκικής κυβέρνησης που συνόδευε το σχέδιο για τη νέα σύμβαση η οποία θα αντικαθιστούσε εκείνη του 1923, το οποίο είχε ήδη εγκριθεί από το Συμβούλιο των Υπουργών υπό την προεδρία του Κεμάλ Ατατούρκ, και το οποίο απεστάλη στις κυβερνήσεις της Αγγλίας και της Γαλλίας δήλωνε μεταξύ άλλων: «*Το σχέδιο για αυτόν τον σκοπό θα καταργήσει τα Άρθρα της Σύμβασης της Λωζάννης, τα σχετικά με την αποστρατικοποίηση της ζώνης των Δαρδανελίων, της Θάλασσας του Μαρμαρά και του Βοσπόρου, υπό τη γενική ονομασία 'Στενά', συμπεριλαμβανομένων και των δύο ελληνικών νησιών*»⁴⁹⁶.

Τέλος, το Προσαρτημένο Πρωτόκολλο της Σύμβασης του Μοντρέ δίνει στην Τουρκία τη δυνατότητα να επανεξοπλίζει άμεσα τα Στενά, δηλαδή τα Δαρδανέλια, τη Θάλασσα του Μαρμαρά και τον Βόσπορο, από την ημέρα που αυτό ορίζει, ενώ δεν περιλαμβάνονται σε αυτή την ρύθμιση τα τουρκικά νησιά του Αιγαίου Πελάγους⁴⁹⁷. Το Άρθρο 24§1 της Συνθήκης της Βιέννης (1969) για το Δίκαιο των Συνθηκών ορίζει ότι μια συνθήκη τίθεται εν ισχύ κατά τον τρόπο και κατά την ημερομηνία που αυτή προβλέπει ή με συμφωνία των μετασχόντων στην διαπραγμάτευση κρατών⁴⁹⁸. Το Άρθρο 26 της Σύμβασης του Μοντρέ ορίζει ότι αυτή θα ξεκινήσει να ισχύει μετά την επικύρωσή της από έξι τουλάχιστον κράτη-μέρη. Το συγκεκριμένο λοιπόν Πρωτόκολλο δίνει στην Τουρκία ένα ειδικό πλεονέκτημα άμεσου επανεξοπλισμού των Στενών μόνο, χωρίς αυτή να περιμένει πρώτα την επικύρωση της Σύμβασης. Ο λόγος που επικαλέστηκε η Τουρκία για την υπογραφή αυτού του Πρωτοκόλλου ήταν η γενική αίσθηση ανασφάλειας που προερχόταν από τις πολιτικές συγκυρίες της εποχής. Υπό την πίεση των γεγονότων της εποχής, η Άγκυρα επέμεινε στην ανάγκη του άμεσου επανοπλισμού των αποστρατικοποιημένων ζωνών της πριν από την έναρξη ισχύος της νέας Σύμβασης, ως ένα προληπτικό μέτρο. Ο Μενεμεντσίογλου, Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου

⁴⁹⁵ Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 78.

⁴⁹⁶ Svolopoulos C., ο.π., σελ. 422- 423.

⁴⁹⁷ Πρωτόκολλο της 9^{ης} Νοεμβρίου 1936 προσαρτημένο στη Σύμβαση του Μοντρέ (1936).

⁴⁹⁸ Άρθρο 24 της Σύμβασης της Βιέννης 1969 για το Δίκαιο των Συνθηκών. Θα μπορούσαμε στο σημείο αυτό να παρατηρήσουμε ότι εφόσον η Τουρκία θεωρεί πως τα 'Στενά', όπως αναφέρονται στη Σύμβαση του Μοντρέ περιλαμβάνουν μόνο τα Δαρδανέλια, τη Θάλασσα του Μαρμαρά και τον Βόσπορο, τότε και αυτή παραβιάζει δεδομένου ότι έχει προχωρήσει στον επανεξοπλισμό της Ίμβρου και της Τενέδου, καθώς ούτε αυτά τα νησιά μνημονεύονται στη Σύμβαση του Μοντρέ.

Εξωτερικών της Τουρκίας, δήλωσε επί του θέματος στην Διάσκεψη του Μοντρέ: *«Δεδομένης της πραγματικής κατάστασης, είναι αδύνατο για την Τουρκία να περιμένει, ακόμα και την πιο σύντομη καθυστέρηση, μετά το τέλος της Διάσκεψης του Μοντρέ, για να καταργήσει τις διατάξεις της αποστρατικοποίησης των Στενών»*⁴⁹⁹.

Εάν λοιπόν η Τουρκία περίμενε να τεθεί σε ισχύ η Σύμβαση του Μοντρέ ώστε να προχωρήσει βάσει αυτής στον επανοπλισμό των Στενών, η μέριμνα για ένα ξεχωριστό πρωτόκολλο που παρείχε στο τουρκικό κράτος τη δυνατότητα του άμεσου επανοπλισμού θα ήταν τελείως περιττή, καθώς η απαλοιφή της αποστρατικοποίησης της περιοχής θα πραγματοποιούνταν ούτως ή άλλως μέσα από την νέα Σύμβαση. Με τον τρόπο αυτό, ύπαρξη του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου παρείχε στην Τουρκία τη δυνατότητα άντλησης δικαιωμάτων σε άμεσο χρονικό διάστημα. Αυτό όμως, δεν σημαίνει ότι τα υπόλοιπα Συμβαλλόμενα Μέρη, μεταξύ των οποίων είναι και η Ελλάδα, δεν μπορούν να αντλήσουν δικαιώματα από την παραπάνω Σύμβαση. Η διαφορά είναι ότι τα υπόλοιπα μέρη θα μπορούν να αντλήσουν τα δικαιώματά τους μετά την υποχρεωτική εφαρμογή της συνθήκης, δηλαδή με την θέση της σε ισχύ αμέσως μετά την προβλεπόμενη επικύρωσή της⁵⁰⁰.

Η βασική συνισταμένη της ελληνικής επιχειρηματολογίας για την Λήμνο και τη Σαμοθράκη είναι η σαφής και ρητή κατάργηση της Σύμβασης της Λωζάννης και μαζί όλων των διατάξεών της συμπεριλαμβανομένων και αυτών περί αποστρατικοποίησης και η αντικατάστασή της από τη Σύμβαση του Μοντρέ. Θεωρεί δηλαδή ότι εφόσον η Σύμβαση της Λωζάννης αντικαταστάθηκε από τη νέα Σύμβαση του Μοντρέ, έχουν πάψει να υφίστανται και οι συμβατικές δεσμεύσεις αποστρατικοποίησης, διαφορετικά θα έπρεπε η νέα Σύμβαση να περιλαμβάνει κάποιο άρθρο ή παρόμοια διάταξη με αυτή του Άρθρου 4 της Λωζάννης για την διατήρηση των αποστρατικοποιημένων καθεστώτων. Σε αυτό το σημείο συμφωνούμε απόλυτα με την ελληνική θέση καθώς είδαμε ότι οι κανόνες του διεθνούς δικαίου και οι διατάξεις της Σύμβασης της Βιέννης 1969 για το Δίκαιο των Συνθηκών καλύπτουν την ελληνική άποψη.

⁴⁹⁹ Actes de la Conférence de Montreux..., ο.π., σελ. 215- 218, 252.

⁵⁰⁰ Η Μανωλοπούλου- Βαρβιτσιώτη (ο.π., σελ. 99) θεωρεί πως ήταν σφάλμα της ελληνικής κυβέρνησης να δεχτεί να υπογράψει το Πρωτόκολλο χωρίς να απαιτήσει να γίνει σχετική μνεία για την άρση της αποστρατικοποίησης και από τα ελληνικά νησιά, έστω και αν αυτή θα πραγματοποιούνταν μετά την υποχρεωτική εφαρμογή της Σύμβασης του Μοντρέ, καθώς έτσι θα είχε κατοχυρώσει το δικαίωμά της από κάθε σύγχρονη ή μελλοντική αμφισβήτησής του.

II. ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΜΕΣΑ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΤΟΥ ΜΟΝΤΡΕ (1936)

Η Τουρκία υποστηρίζει πως, ούτε σε διμερές επίπεδο πριν από τη Σύμβαση του Μοντρέ αλλά ούτε και κατά τη διάρκεια των εργασιών του Μοντρέ, δεν εκφράστηκε ρητά η βούληση της Ελλάδας να απαλλαγεί από το καθεστώς της αποστρατικοποίησης της Λήμνου και της Σαμοθράκης⁵⁰¹. Από την άλλη, η ελληνική πλευρά έχει παρουσιάσει στοιχεία που καταδεικνύουν την πρόθεση της να απαλλαγεί από το αποστρατικοποιημένο καθεστώς για τη Λήμνο και τη Σαμοθράκη, τόσο σε διμερές ακόμα επίπεδο πριν από την Σύμβαση του Μοντρέ όσο και κατά τη διάρκεια της σχετικής Συνδιάσκεψης αλλά και μετά την έναρξη της ισχύος της νέας αυτής Σύμβασης⁵⁰². Παρά το γεγονός λοιπόν ότι για την ελληνική θέση είναι ξεκάθαρο πως η Σύμβαση του Μοντρέ αντικατέστησε τη Σύμβαση της Λωζάννης στο σύνολό της, επιτρέποντάς της να εξοπλίζει τα δύο αυτά ελληνικά νησιά, επικαλείται και το Άρθρο 32 της Σύμβασης της Βιέννης του 1969, το οποίο αφορά στα συμπληρωματικά μέσα ερμηνείας μιας συνθήκης, ώστε να καταδείξει τη βούληση των μερών για υποκατάσταση της παλαιάς σύμβασης στο σύνολό της.

Το Άρθρο 32 της Σύμβασης της Βιέννης⁵⁰³ ορίζει ότι *«Δύναται να γίνει προσφυγή σε συμπληρωματικά μέσα ερμηνείας, περιλαμβανομένων των προπαρασκευαστικών της συνθήκης εργασιών και των περιστάσεων υφ'ας συν'ηφθη αυτή, προκειμένου να επιβεβαιωθεί η έννοια η προκύπτουσα εκ της εφαρμογής του άρθρου 31 ή προκειμένου να προσδιορισθή η έννοια, εν περιπτώσει καθ'ην η κατά το άρθρον 31 ερμηνεία: α) αφήνει την έννοιαν ασαφή ή αφανή, β) οδηγεί εις αποτέλεσμα, το οποίον τυγχάνει προδήλως άτοπον ή παράλογον»*. Παρόλο λοιπόν που η Σύμβαση του Μοντρέ δεν οδηγεί σε αποτέλεσμα που να είναι άτοπο ή παράλογο ούτε και αφήνει ασάφειες ως προς την έννοια των διατάξεών της, γίνεται προσφυγή από τις ελληνικές κυβερνήσεις στα συμπληρωματικά μέσα ώστε να επαληθευθούν για ακόμα μια φορά και όχι να προσδιορισθούν οι σαφέστατες διατάξεις της Μοντρέ και η βούληση των

⁵⁰¹ Bölükbaşı, D., ο.π., σελ. 771.

⁵⁰² Σχετικά με το συγκεκριμένο επιχείρημα βλ. *infra*, σελ. 177- 184.

⁵⁰³ Βλ. Άρθρο 32 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969).

συμβαλλομένων μερών⁵⁰⁴. Και όπως είδαμε ανωτέρω στην ανάπτυξη των ελληνικών επιχειρημάτων, και τα συμπληρωματικά αυτά μέσα απλώς επιβεβαιώνουν αυτό που ορίζεται μέσα στην ίδια τη Σύμβαση του Μοντρέ. Όμως, η επίκληση από μέρους της Ελλάδας των δηλώσεων του Ρ. Αράς, Υπουργού Εξωτερικών που έγιναν ενώπιον της Μεγάλης Εθνοσυνέλευσης της Τουρκίας κατά τις διαδικασίες κύρωσης της Σύμβασης του Μοντρέ και η άμεση πρακτική τόσο της Ελλάδας όσο και της Τουρκίας αμέσως μετά την έναρξη της ισχύος της νέας Σύμβασης είναι ορισμένα ακόμα ζητήματα που τίθενται υπό αμφισβήτηση εκ μέρους της Τουρκίας.

Αναφορικά με την δήλωση Αράς, θεωρείται πως δεν μπορεί να μεταφραστεί σε αποκήρυξη εκ μέρους της Τουρκίας ισότιμης με τις υποχρεώσεις της Ελλάδας περί αποστρατικοποίησης. Υποστηρίζεται ότι αυτή δεν είναι τίποτε άλλο από μια πολιτική εκδήλωση καλής θέλησης και πλήρους ενθουσιασμού επηρεασμένη από το κλίμα της ελληνοτουρκικής προσέγγισης της δεκαετίας του 1930. Η Τουρκία πρεσβεύει πως μια απλή δήλωση από μόνη της δεν μπορεί να δημιουργήσει νομικές συνέπειες υπό τη μορφή ακύρωσης ή πραγματοποίησης αλλαγών σε σχέση με ένα νομικό καθεστώς διαρκούς φύσεως που δημιουργήθηκε από πολυμερή συνθήκη όπως είναι αυτό της αποστρατικοποίησης. Δηλαδή, για να γίνει μια τέτοια επιθυμία νομική δέσμευση, απαιτείται νομική δράση η οποία θα μετατρέψει αυτή την επιθυμία σε συμβατική υποχρέωση μέσα από μια παρόμοια διεθνή συνθήκη. Αυτό αποτελεί αρχή του διεθνούς δικαίου που δεσμεύει αυστηρά τα κράτη σε σχέση με την πραγματοποίηση αλλαγών σε διατάξεις αποστρατικοποίησης που επιβλήθηκαν από συνθήκη⁵⁰⁵.

Ο Χ. Παζαρτζί αναρωτιέται σε σχετική μελέτη του ποια έννοια και ποια νομική αξία έχει η δήλωση του Αράς. Υποστηρίζει πως η δήλωση αποτελεί μια άποψη που βασίζεται σε μια υπόθεση και μια ευχή, ότι δηλαδή η πραγματοποίηση της στρατικοποίησης της Λήμνου και της Σαμοθράκης θα ικανοποιούσε την Τουρκία⁵⁰⁶. Συνεχίζει λέγοντας ότι *«Ένα άτομο εξουσιοδοτημένο για τη σύναψη μιας συμφωνίας κάτω από ορισμένες συνθήκες, είναι φυσικό να είναι και το πλέον αρμόδιο στο θέμα της*

⁵⁰⁴ Η Σύμβαση της Βιέννης (1969) αναφέρει ενδεικτικά ποιες είναι οι προπαρασκευαστικές εργασίες, δηλαδή η αλληλογραφία που έχει ανταλλάξει μεταξύ των κυβερνήσεων, οι ρηματικές διακοινώσεις, τα υπομνήματα, τα πρακτικά των συνεδριάσεων κλπ. Αυτά τα κείμενα είναι απλώς επιβοηθητικά και με κανέναν τρόπο δεν μπορούν να ανατρέψουν το περιεχόμενο, έτσι όπως έχει διατυπωθεί στο κείμενο της συνθήκης. Shaw, M.N., ο.π., σελ. 841-842.

⁵⁰⁵ Bölükbaşı, D., ο.π., σελ. 777- 778, Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ.78-86.

⁵⁰⁶ Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ.79- 86.

επίσημης ερμηνείας της συνθήκης αυτής εν ονόματι της χώρας του. Όμως για να γίνει αποδεκτή μια δεσμευτική ερμηνεία ενός συμφώνου ως αυθεντική ερμηνεία, θα πρέπει να χαίρει της συγκατάθεσης ή αποδοχής όλων των συμβαλλομένων μερών. Αντίθετα, ακόμα και αν η δήλωση Αράς αποτελούσε την επίσημη ερμηνεία της Τουρκίας σχετικά με τη Σύμβαση του Μοντρέ, δεν υπάρχει κανένα στοιχείο που να αποδεικνύει ότι η ερμηνεία αυτή έγινε δεκτή και από τα άλλα συμβαλλόμενα μέρη...»⁵⁰⁷.

Θέση του Διεθνούς Δικαστηρίου είναι πως δηλώσεις που προέρχονται από Υπουργό Εξωτερικών που εκπροσωπεί την Κυβέρνησή του είναι δεσμευτικές για την χώρα την οποία ο Υπουργός εκπροσωπεί⁵⁰⁸. Η δήλωση Αράς αποτελεί μια επίσημη δήλωση ενώπιον εσωτερικού οργάνου υπό την ιδιότητά του ως Υπουργού Εξωτερικών, κατά τις διαδικασίες κύρωσης της Σύμβασης του Μοντρέ από την Μεγάλη Εθνοσυνέλευση της Τουρκίας, όπου δεν διατυπώθηκε καμία επιφύλαξη και η επικύρωση της Σύμβασης έγινε με ομοφωνία.⁵⁰⁹ Συνεπώς, η δήλωση του Αράς, σύμφωνα με το Διεθνές Δικαστήριο, λαμβάνεται ως επίσημη μονομερής πράξη της Τουρκίας που άπτεται ένα διεθνές ζήτημα και κατ' επέκταση είναι γενεσιουργός εννόμων αποτελεσμάτων στο διεθνές πεδίο⁵¹⁰. Εξάλλου, η Ελλάδα ποτέ δεν επικαλέστηκε τη δήλωση του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών ως μονομερή δέσμευση της Τουρκίας που έδειχνε την συμφωνία της ως προς την κατάργηση της αποστρατικοποίησης των ελληνικών νησιών. Αποδέχεται ότι η ακύρωση του νομικού καθεστώτος της Λήμνου και της Σαμοθράκης, προήλθε από πολυμερή συνθήκη, δηλαδή από τη Σύμβαση του Μοντρέ. Πρεσβεύει ότι η επίκληση της συγκεκριμένης δήλωσης αποτελεί ένα συμπληρωματικό μέσο ώστε να καταδείξει μια επίσημη και έγκυρη μαρτυρία της εποχής αναφορικά με την κατάργηση των αποστρατικοποιήσεων και για τα δύο ελληνικά νησιά, που ταυτίζεται με τις προπαρασκευαστικές εργασίες και τη νέα Σύμβαση του Μοντρέ.

Περαιτέρω, ο Χ. Παζαρτζί θεωρεί πως «ακόμα και στην περίπτωση που προκύψουν ορισμένες πρόσθετες υποχρεώσεις σε ένα συμβαλλόμενο, λόγω της μονομερούς ανακοίνωσης στην οποία προέβη σχετικά με την ερμηνεία μιας συμφωνίας, αυτό μπορεί να

⁵⁰⁷ Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ. 81-82.

⁵⁰⁸ Στην απόφασή του το Δικαστήριο σημειώνει ότι «πέρα από κάθε αμφιβολία μια απάντηση τέτοιας φύσεως που δόθηκε από τον Υπουργό Εξωτερικών εκ μέρους της Κυβερνήσεώς του... είναι δεσμευτική για την χώρα την οποία ο Υπουργός εκπροσωπεί». Legal Status of Eastern Greenland Case (1933), PCIJ Rep Series A/B No 53.

⁵⁰⁹ Μανωλοπούλου- Βαρβιτσιώτη Κ., ο.π., σελ. 85- 87.

⁵¹⁰ Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ. 153.

εκτιμηθεί ως ένα είδος νέας δέσμευσης. Όμως για να είναι δυνατή η απόδοση νομικών επιπτώσεων σε μια ανακοίνωση ή δήλωση, θα πρέπει και η μετέπειτα συμπεριφορά των συμβαλλομένων να μην έρχεται σε αντίθεση προς αυτή την ανακοίνωση»⁵¹¹. Και πάλι όμως το επιχείρημα αυτό διαψεύδεται από την μετέπειτα πρακτική των δύο χωρών. Η συμπεριφορά τόσο της Ελλάδας όσο και της Τουρκίας αμέσως μετά την θέση σε ισχύ της Σύμβασης του Μοντρέ, δεν ήλθε σε αντίθεση με αυτή τη δήλωση καθώς και οι δύο προχώρησαν στον επανεξοπλισμό της Λήμνου και Σαμοθράκης αφενός και της Ίμβρου και της Τενέδου αντίστοιχα χωρίς καμία αντίρρηση, επιβεβαιώνοντας και έμπρακτα ότι και οι δύο χώρες θεωρούσαν ότι είχαν απαλλαχθεί από το καθεστώς αποστρατικοποίησης⁵¹². Η συμπεριφορά αυτή συνεχίστηκε αδιάλειπτα μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960 καθώς το κλίμα που επικρατούσε ανάμεσα στις δύο χώρες καθ' όλη τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο ήταν ιδιαίτερα καλό και φιλικό.

Παρόλ' αυτά, ο Χ. Παζαρτζί πρεσβεύει πως η τουρκική διαμαρτυρία στην οποία προέβη η χώρα του τον Απρίλιο του 1969 για την στρατικοποίηση της Λήμνου, δείχνει ότι η μετέπειτα συμπεριφορά της Τουρκίας ερχόταν σε αντίθεση με τη δήλωση Αράς. Συνεπώς, εφόσον υπάρχει σύγκρουση μεταξύ της συμπεριφοράς και της δήλωσης ενός συμβαλλομένου, δεν υπάρχει δυνατότητα να διαμορφωθεί μια άποψη που να έχει δεσμευτική νομική ισχύ. Θεωρεί ότι «ακόμα και αν είχε γίνει αποδεκτό εκ μέρους της Τουρκίας στη δεκαετία του 1930 ότι η Λήμνος και η Σαμοθράκη μπορούν στρατικοποιηθούν, τα υπομνήματα του 1969 αποτελούν τεκμήριο αποδοχής καθεστώτος νέων υποχρεώσεων των συμβαλλομένων λόγω μεταγενέστερης αξιολόγησης της κατάστασης»⁵¹³. Προς υποστήριξη της άποψής του επικαλείται ότι το γεγονός πως το ελληνικό απαντητικό υπόμνημα στην συγκεκριμένης διαμαρτυρία της Τουρκίας, δεν εναντιώθηκε στον παράνομο χαρακτήρα της στρατικοποίησης αλλά δικαιολογήθηκε με

⁵¹¹ Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ. 83,153.

⁵¹² Η συμπεριφορά αυτή της Ελλάδας είχε κοινοποιηθεί και στην Κυβέρνηση της Μεγάλης Βρετανίας, η οποία δεν εξέφρασε καμία αντίρρηση. Βλ. ανωτέρω σελ. 133 και σημ. 341. Μάλιστα, η βρετανική αυτή θέση εκφράστηκε και σε Μνημόνιο που εξέδωσε το Τμήμα Ερευνών του Foreign Office το 1944. Το Μνημόνιο ανέφερε «σύμφωνα με το Άρθρο 4 της Σύμβασης για τα Στενά που υπογράφηκε στη Λωζάννη τον ίδιο καιρό με τη Συνθήκη Ειρήνης, επιβλήθηκε ένα καθεστώς αποστρατικοποίησης στη Λήμνο και τη Σαμοθράκη που παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα και στην Ίμβρο, την Τένεδο και στις Λαγουσαί Νήσους που αποδόθηκαν στην Τουρκία. Λοιπόν, ένα Πρωτόκολλο προσαρτημένο στην Σύμβαση του Μοντρέ του 1936 εξουσιοδότησε την Τουρκία να παροπλίσσει την ζώνη των Στενών μέσα στην οποία περιλήφθηκαν η Ίμβρος, η Τένεδος και οι Λαγουσαί Νήσοι. Συμπεραίνουμε ότι και η Ελλάδα αναμφίβολα απέκτησε το δικαίωμα να επανεξοπλίσει τη Σαμοθράκη και τη Λήμνο». Βλ. Svolopoulos C., ο.π., σημ. 407, σελ. 421.

⁵¹³ Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ. 85-86.

τον ισχυρισμό ότι το αεροδρόμιο που κατασκευαζόταν την εποχή εκείνη εξυπηρετούσε την πολιτική αεροπορία⁵¹⁴.

Η Τουρκία δεν έθεσε αντιρρήσεις ως προς το θέμα του επανεξοπλισμού της Λήμνου και της Σαμοθράκης μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960. Μέχρι τότε οι ενέργειες του τουρκικού κράτους ήταν απόλυτα συμβατές με τη δήλωση Αράς, ενώ τέλος χαρακτηριστικό είναι και το ότι και οι δύο χώρες ακολούθησαν παρόμοια πρακτική στο θέμα επί τρεις δεκαετίες. Η μεταβολή της τούρκικης συμπεριφοράς μετά από 30 περίπου χρόνια ως προς τη μεταγενέστερη αξιολόγηση της κατάστασης, δεν μπορεί παρά να αποτελεί ένα τεχνητό κατασκεύασμα που χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα στην αναζήτηση νομιμοποιητικών βάσεων των αξιώσεων της Τουρκίας έναντι της Ελλάδας. Η μελέτη των πρακτικών της Συνδιάσκεψης του Μοντρέ, η ίδια η Σύμβαση του Μοντρέ, η αποδοχή της συμπεριφοράς της Ελλάδας όχι μόνο από την Τουρκία αλλά και από άλλες χώρες όπως η Μεγάλη Βρετανία, καθώς και οι κανόνες του διεθνούς δικαίου αποτελούν παράγοντες που αξιολογούνται συνεκτικά και που συγκλίνουν υπέρ των ελληνικών θέσεων στην συγκεκριμένη περίπτωση.

Τέλος, ούτε η διπλωματική αλληλογραφία μεταξύ των δύο χωρών πριν την Συνδιάσκεψη του Μοντρέ γίνεται αποδεκτή από την Τουρκία. Ο D. Bölükbaşı, αναφέρει χαρακτηριστικά: *«η Ελλάδα επίσης ισχυρίζεται ότι η Τουρκία συμφώνησε γραπτώς στην αναθεώρηση της αποστρατικοποίησης της Λήμνου και της Σαμοθράκης πριν από τη Συνδιάσκεψη του Μοντρέ. Επικαλείται δε ένα γράμμα που δήθεν απεύθυνε ο Τούρκος πρέσβης στον Έλληνα Υπουργό Εξωτερικών, στις 6 Μαΐου 1936. Είναι φανερό, ότι αυτοί οι ισχυρισμοί δεν αποτελούν ένα έγκυρο επιχείρημα που φέρει νομικό βάρος και πεποίθηση. Δεν έχουν απολύτως καμία βάση στο διεθνές δίκαιο»*⁵¹⁵. Η Ελλάδα από την πλευρά της, δεν επικαλείται μόνο μια επιστολή του Τούρκου πρέσβη. Αντίθετα επικαλείται συνολικά τη διπλωματική αλληλογραφία της εποχής μεταξύ αυτής και της Τουρκίας, μεταξύ αυτής και άλλων συμβαλλομένων μερών στη συνδιάσκεψη του Μοντρέ, καθώς και μεταξύ της Τουρκίας και των άλλων συμβαλλομένων μερών, όπου συζητείται σε επίπεδο προκαταρκτικό το θέμα κατάργησης των διατάξεων

⁵¹⁴ Στην ελληνική διακοίνωση παρατηρείται απλά το γεγονός της κατασκευής την εποχή εκείνη ενός πολιτικού αεροδρομίου. Η Ελλάδα προτίμησε να μην θέσει πρόβλημα των δικαιωμάτων της αλλά να περιοριστεί σε απάντηση που αφορούσε ένα πραγματικό δεδομένο κάτι που δεν μπορεί να επηρεάσει και να αλλάξει την κατάσταση των πραγμάτων. Ροζάκης Χ., 'Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση: Τα διμερή και τα διεθνή θεσμικά ζητήματα', ο.π., σελ.479, σημ. 464.

⁵¹⁵ Bölükbaşı, D., ο.π., σελ. 777.

αποστρατικοποίησης, συμπεριλαμβανομένου και του Άρθρου 4⁵¹⁶. Μέσα από την αλληλογραφία αυτή φαίνεται καθαρά η πρόθεση των μερών και συνεπώς και της Τουρκίας να τερματιστεί το καθεστώς και για τα ελληνικά νησιά. Περαιτέρω, η Ελλάδα και πάλι δεν στηρίζει τα επιχειρήματά της μόνο στην αλληλογραφία της εποχής. Επικαλείται αυτή ως συμπληρωματικό μέσο ερμηνείας της Σύμβασης του Μοντρέ, κάτι που έχει βάση στο διεθνές δίκαιο και αναγνωρίζεται μέσα από το Άρθρο 32 της Σύμβασης της Βιέννης του 1969 για το Δίκαιο των Συνθηκών.

III. ΤΟ ΑΡΘΡΟ 12 ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ (1923) ΚΑΙ Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΩΝ ΕΞΙ (1914)

Ένα ακόμα επιχείρημα που τίθεται εκ μέρους της Τουρκίας σχετικά με το νομικό καθεστώς των νησιών του Βορειοανατολικού Αιγαίου, αφορά το Άρθρο 12 της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάννης του 1923. Ειδικότερα για τα νησιά Λήμνο και Σαμοθράκη το τουρκικό κράτος ισχυρίζεται πως ακόμα και εάν γίνει αποδεκτό το γεγονός της πλήρους κατάργησης της Σύμβασης της Λωζάννης του 1923 ‘Περί του Καθεστώτος των Στενών’ και αντικατάστασής της από τη Σύμβαση του Μοντρέ του 1936, η αποστρατικοποίηση αυτών εξακολουθεί να βρίσκεται εν ισχύ βάσει του Άρθρου 12 της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάννης του 1923. Η τουρκική επιχειρηματολογία υποστηρίζει πως εφόσον το Άρθρο 12 παραπέμπει στην Απόφαση των Έξι Μεγάλων Δυνάμεων του 1914⁵¹⁷, η οποία έθετε υπό την ελληνική κυριαρχία όλα τα νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου με την προϋπόθεση της αποστρατικοποίησής τους, τότε το νομικό αυτό καθεστώς διατηρείται και εξακολουθεί να δεσμεύει όλα τα νησιά που αποδόθηκαν στην Ελλάδα. Επομένως, οι συντάκτες της Συνθήκης του 1923, επικυρώνοντας μέσα από το Άρθρο 12 την Απόφαση του 1914 επιβεβαίωσαν την ισχύ

⁵¹⁶ Βλ. *infra*, σελ. 177- 184.

⁵¹⁷ Είδαμε ανωτέρω πως με την Απόφαση του 1914, καθορίστηκε η κυριαρχία όλων των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου εκτός από την Κρήτη. Η Απόφαση έθετε υπό την κυριαρχία της Ελλάδας τα νησιά εκτός από την Ίμβρο, την Τένεδο και το Καστελλόριζο τα οποία έπρεπε να επιστραφούν στην Τουρκία. Η Ελλάδα έπρεπε να μην οχυρώσει τα νησιά και να μην τα χρησιμοποιήσει για ναυτικούς ή στρατιωτικούς σκοπούς. Βλ. *infra*, σελ. 170-174.

αυτής, καθιστώντας ως αναγκαία αρχή την εξολοκλήρου υιοθέτηση της Απόφασης μαζί με όλους τους περιορισμούς που αυτή έθετε⁵¹⁸.

Πιο συγκεκριμένα, για τις τουρκικές κυβερνήσεις, το Άρθρο 12 καθορίζει τόσο την κυριότητα των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου όσο και τους όρους και περιορισμούς αυτής της κυριότητας. Ο Χ. Παζαρτζί συμπληρώνει περαιτέρω ότι ο θεμελιώδης όρος της αποστρατικοποίησης τον οποίο και δέχτηκε η Ελλάδα, αποτέλεσε διάταξη περιοριστική της ελληνικής κυριαρχίας και για τον λόγο αυτό οι Συνθήκες απέδωσαν στο ελληνικό κράτος μόνο εδαφική κυριότητα και όχι πλήρη κυριαρχία σε όλα τα νησιά του Βορειοανατολικού Αιγαίου. Έτσι λοιπόν με το Άρθρο 12 της Συνθήκης της Λωζάννης έγινε δεκτή η αρχή να τεθούν συνολικά όλα τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου που παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα σε καθεστώς αποστρατικοποίησης, ενώ το Άρθρο 13 και τα Άρθρα 4 και 6 της Σύμβασης της Λωζάννης για τα Στενά ρύθμισαν με ακρίβεια το είδος της αποστρατικοποίησης⁵¹⁹.

Η Απόφαση των Έξι Μεγάλων Δυνάμεων του 1914 αποτέλεσε μια πρόταση αυτών προς την Ελλάδα και την Οθωμανική Αυτοκρατορία, ώστε να επιλυθεί το θέμα της κυριαρχίας των νησιών του Αιγαίου. Η Απόφαση ήταν απόρροια της Συνθήκης του Λονδίνου της 30^{ης} Μαΐου του 1913, η οποία είχε σκοπό τον τερματισμό της εμπόλεμης κατάστασης (του Α' Βαλκανικού Πολέμου), την αποκατάσταση της ειρήνης και τον καθορισμό της κυριαρχίας ευρωπαϊκών εδαφών που βρίσκονταν μέχρι τότε υπό τον οθωμανικό έλεγχο⁵²⁰. Με το Άρθρο 5 της Συνθήκης, η Οθωμανική Αυτοκρατορία αφενός και τα Βαλκανικά Κράτη αφετέρου, δήλωναν ότι εμπιστεύονταν στις Έξι Μεγάλες Δυνάμεις το θέμα του καθορισμού του τίτλου κυριαρχίας όλων των νησιών του Αιγαίου Πελάγους που βρίσκονταν υπό την οθωμανική κυριαρχία μέχρι τότε, με εξαίρεση την Κρήτη⁵²¹. Παρά την υπογραφή της Συνθήκης δηλαδή, το θέμα των νησιών του Αιγαίου παρέμεινε άλυτο⁵²². Έπειτα από ένα περίπου χρόνο επιδόθηκε στις δύο

⁵¹⁸ Bölükbaşı, D., ο.π., σελ. 679- 681, Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ. 35-39, İnan Y.- Acer Y., ο.π. σελ. 9-11.

⁵¹⁹ Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ. 36-39.

⁵²⁰ Αντωνόπουλος Σ., ο.π., σελ. 1-4.

⁵²¹ 'Treaty of Peace Between Turkey and the Balkan Allies', A.J.I.L., Vol. 8, No. 1, Suppl., Official Doc., 1914, σελ. 12-13.

⁵²² Οι συζητήσεις των Ευρωπαίων διπλωματών συνεχίστηκαν στους επόμενους μήνες, με κάθε μια από τις Μεγάλες Δυνάμεις να προωθεί τα συμφέροντά της, ώσπου τον Ιούνιο του 1913 ξέσπασε ο Β' Βαλκανικός Πόλεμος. Ο πόλεμος τερματίστηκε με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου, η οποία και αυτή άφησε ανεπίλυτο το θέμα του Αιγαίου. Το αδιέξοδο στις συζητήσεις για το Αιγαίο συνεχίστηκε, με την Ελλάδα και την

χώρες η Απόφαση των Έξι, η οποία εκχωρούσε τα νησιά του Αιγαίου στην Ελλάδα εκτός από την Ίμβρο, την Τένεδο και το Καστελόριζο, τα οποία επιστρέφονταν στην Τουρκία. Η Απόφαση όμως δεν αφορούσε μόνο το θέμα της κυριαρχίας των νησιών, αλλά έθετε και άλλα ζητήματα⁵²³. Πρώτα απ' όλα, με την Απόφαση, οι Μεγάλες Δυνάμεις ζητούσαν από την Ελλάδα να δώσει ικανοποιητικές εγγυήσεις προς αυτές και προς την Τουρκία, να μην οχυρώσει τα νησιά ούτε να τα χρησιμοποιήσει για ναυτικό ή στρατιωτικό σκοπό και να λάβει αποτελεσματικά μέτρα για να αποτρέψει το λαθρεμπόριο μεταξύ των νησιών και της οθωμανικής ακτής. Επιπρόσθετα, οι Έξι Μεγάλες Δυνάμεις δεσμεύονταν να χρησιμοποιήσουν την επιρροή τους προς την ελληνική κυβέρνηση ώστε να διασφαλίσουν την πιστή εφαρμογή και την τήρηση των εν λόγω όρων. Έτσι, ζητούσαν μεταξύ άλλων από την Ελλάδα, εγγυήσεις πάνω στο θέμα της προστασίας των μουσουλμανικών μειονοτήτων που βρίσκονταν στα νησιά, ενώ η Απόφαση όριζε πως η οριστική απόδοση των νησιών στο ελληνικό κράτος θα πραγματοποιούνταν κατόπιν της αποχώρησης των ελληνικών στρατευμάτων από εδάφη που είχαν παραχωρηθεί στην Αλβανία. Τελικά, η Ελλάδα αποδέχθηκε την Απόφαση, ενώ η απάντηση της Τουρκίας δεν εξέφραζε μια ρητή αποδοχή αυτής⁵²⁴.

Παρόλ' αυτά, η εφαρμογή της Απόφασης αποδείχθηκε ιδιαίτερα δύσκολη. Οι ελληνοτουρκικοί ανταγωνισμοί στο Αιγαίο συνεχίσθηκαν τους μήνες που ακολούθησαν. Η Απόφαση μπορεί να έλυνε με ρητό τρόπο το θέμα των νησιών του Αιγαίου, ωστόσο τα γεγονότα της εποχής δείχνουν ότι η ένταση εξακολουθούσε να υπάρχει, η κυριαρχία των νησιών συνέχιζε να αποτελεί αντικείμενο διαφωνιών, ενώ και η στάση των Μεγάλων Δυνάμεων άλλαξε επί του θέματος. Η Ιταλία στράφηκε προς την Τουρκία εξαιτίας των ελληνοαλβανικών ζητημάτων, η Μεγάλη Βρετανία ήταν απρόθυμη να προχωρήσει σε

Τουρκία να έρχονται πιο κοντά σε έναν νέο πόλεμο, ώσπου τον Νοέμβριο του 1913 τα δύο κράτη υπέγραψαν νέα Συνθήκη μεταξύ τους. Με την Συνθήκη των Αθηνών, οι δύο χώρες απομάκρυναν την κατάσταση του πολέμου αλλά ωστόσο δεν έθεσαν και πάλι το θέμα των νησιών. Αντωνόπουλος Σ., ο.π. σελ. 83- 90. Σχετικά με την διπλωματία και τις διαπραγματεύσεις αναφορικά με τους Βαλκανικούς Πολέμους βλ. Kaldis W. P., ο.π. n. 387, σελ. 1125- 1136, Duggan St. P., 'European Diplomacy and the Balkan Problem', P. Sc. Q., Vol. 28, No. 1, 1913, σελ. 95-122, Duggan St. P., 'Balkan Diplomacy I and II', P. Sc. Q., Vol. 32, No. 2, 1917, σελ. 36-59 και σελ. 224- 251, Woods H. Ch., 'The Balkans, Macedonia, and the War', Geographical Review, Vol. 6, No. 1, 1918, σελ. 19- 36.

⁵²³ Ο Bölükbaşı, (ο.π. σελ. 667), πρεσβεύει πως η ουσία της Απόφασης ήταν πως τα νησιά του Αιγαίου που βρίσκονταν υπό την κατοχή της Ελλάδας, θα αφήνονταν στην κυριαρχία της με προϋπόθεση την αποστρατικοποίηση τους εξαιτίας των συμφερόντων ασφάλειας της Τουρκίας.

⁵²⁴ Για το κείμενο της Απόφασης των Έξι του 1914 βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας στο www.mfa.gr, τελευταία πρόσβαση 15/07/2010. Σχετικά με την τουρκική απάντηση στην Απόφαση του 1914 βλ. Bölükbaşı, D., ο.π., σελ. 667.

πρόσθετες διπλωματικές δεσμεύσεις, η Γερμανία πρότεινε την αποκατάσταση της Οθωμανικής κυριαρχίας στην Χίο και τη Μυτιλήνη και τη δημιουργία μιας ελληνικής διοίκησης, ενώ η Τουρκία άρχισε να προωθεί την ανάπτυξη των σχέσεων της με τη Ρωσία. Παρά την ύπαρξη της Απόφασης των Έξι που διευθετούσε το θέμα του Αιγαίου, η κατάσταση μεταξύ των δύο χωρών συνεχώς χειροτέρευε αναφορικά με το ζήτημα, γεγονός που τις οδήγησε ξανά σε διαπραγματεύσεις. Οι παγκόσμιες όμως εξελίξεις και το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, ζημίωσαν την πορεία των ελληνοτουρκικών θεμάτων, η οριστική επίλυση των οποίων πραγματοποιήθηκε με την Συνθήκη της Λωζάννης του 1923⁵²⁵.

Η Απόφαση λοιπόν του 1914 συνεκτικά με το Άρθρο 12 της Συνθήκης της Λωζάννης του 1923, πρέπει να εξεταστεί προσεκτικά. Το Άρθρο 12 επαναλαμβάνει μεν την Απόφαση των Έξι αλλά περιορίζει το περιεχόμενο αυτής μόνο στο σημείο που μιλά για την κυριαρχία των νησιών, θέλοντας να δώσει λύση στο συγκεκριμένο θέμα με τρόπο οριστικό, επικυρώνοντας αυτή για την Ελλάδα. Το γράμμα δηλαδή της διάταξης του Άρθρου 12 ορίζει *«Η ληφθείσα απόφασις τη 13η Φεβρουαρίου 1914... και αφορώσα εις την κυριαρχίαν της Ελλάδος επί των νήσων της Ανατολικής Μεσογείου,... επικυρούνται...»*. Σε διαφορετική περίπτωση το Άρθρο 12 θα έπρεπε να κάνει αναφορά και στα υπόλοιπα ζητήματα που περιλαμβάνονταν στην Απόφαση, δηλαδή στην απαγόρευση ανέγερσης οχυρώσεων, στην πάταξη του λαθρεμπορίου, στην προστασία μειονοτήτων κλπ. Εξάλλου, εάν οι συντάκτες της Συνθήκης ήθελαν να αναφερθούν σε ολόκληρη την Απόφαση του 1914, αφενός θα μπορούσαν να παραλείψουν το σημείο του Άρθρου 12 που ορίζει *«και αφορώσα εις την κυριαρχίαν της Ελλάδος επί των νήσων της Ανατολικής Μεσογείου...»*, ή θα μπορούσαν να προσθέσουν διάταξη που να ορίζει ότι το Άρθρο 12 περιλαμβάνει την Απόφαση στο σύνολό της.

Ο Χ. Παζαρτζί θεωρεί πως το θέμα της κυριαρχίας των ελληνικών νησιών είχε συνδεθεί κατά τη Συνδιάσκεψη της Λωζάννης με την αποστρατικοποίηση τους, προβάλλοντας ως επιχείρημα υπέρ της άποψης αυτής, τις αξιώσεις του Ισμέτ Πασά και τις δηλώσεις του Λόρδου Κώρζον της 29^{ης} Νοεμβρίου 1922 που μιλούσε εκ μέρους της Μεγάλης Βρετανίας αλλά και τον Συμμάχον, λέγοντας πως για τον λόγο αυτό το Άρθρο 12 δεν αφορά μόνο στον τίτλο κυριαρχίας των νησιών αλλά και στην

⁵²⁵ Kaldis W. P., ο.π., σελ. 1136- 1143.

αποστρατικοποίησή τους. Μάλιστα, ο Παζαρτζί πρεσβεύει πως ο Λόρδος Κώρζον συσχέτισε το θέμα της αποστρατικοποίησης με το θέμα της κυριότητας τόσο των νησιών του κεντρικού ανατολικού Αιγαίου που θα παραχωρούνταν στην Ελλάδα όσο και των τεσσάρων νησιών που βρίσκονταν στην είσοδο των Στενών⁵²⁶.

Ωστόσο, η μελέτη των πρακτικών της Συνδιάσκεψης της Λωζάννης είναι άκρως διαφωτιστική επί των συγκεκριμένων επιχειρημάτων. Κατά τις εργασίες της Επιτροπής για τα Εδαφικά Ζητήματα στις 25 Νοεμβρίου 1922, ο Ισμέτ Πασά δήλωσε πως τα νησιά του Αιγαίου και της Μεσογείου, τα οποία γεωγραφικά εξαρτιόνταν από την Μικρά Ασία, ήταν υψίστης σημασίας για την ειρήνη και την ασφάλεια της Ανατολίας. Προχώρησε δε στον διαχωρισμό αυτών σε μικρά, τα οποία βρίσκονταν κοντά στην ακτή και εντός των τουρκικών χωρικών υδάτων, και σε μεγαλύτερα νησιά. Θεώρησε πως τα μικρά νησιά θα μπορούσαν να απειλήσουν σοβαρά την ειρήνη στη Μικρά Ασία και πως σχημάτιζαν ένα αναπόσπαστο κομμάτι της περιοχής. Για τον λόγο αυτό αλλά και για το ότι βρίσκονταν στα χωρικά ύδατα της Τουρκίας, υποστήριξε πως έπρεπε να παραμείνουν υπό την τουρκική κυριαρχία. Αναφορικά με τα μεγάλα νησιά, ο Τούρκος Αντιπρόσωπος, ενώ επαναβεβαίωσε την τουρκική κυριαρχία στα νησιά Ίμβρο και Τένεδο βάσει της Συνθήκης του Λονδίνου του 1913 και της Απόφασης των Έξι του 1914, διεκδίκησε την κυριαρχία της Σαμοθράκης εξαιτίας της γεωγραφικής γειτνίασης του νησιού με την τουρκική ακτή και τα Στενά. Περαιτέρω, δήλωσε πως τα νησιά Μυτιλήνη, Χίος, Σάμος και Ικαρία ενώ είχαν αποδοθεί στην Ελλάδα από τις Μεγάλες Δυνάμεις, ήταν ζωτικής σημασίας για την τουρκική ασφάλεια, ενώ ήταν οικονομική αναγκαιότητα η ένωσή τους με τη Μικρά Ασία. Για τους λόγους αυτούς λοιπόν, ο Ισμέτ Πασά τόνισε πως η Απόφαση των Δυνάμεων δεν είχε γίνει αποδεκτή από την Τουρκία. Η διάθεση των νησιών είχε εμπιστευθεί στις Μεγάλες Δυνάμεις, με τον όρο πως η Απόφαση θα έπρεπε να είναι σύμφωνη με τα συμφέροντα των ενδιαφερομένων μερών. Εφόσον λοιπόν, η λύση που πρότειναν οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν εκπλήρωνε αυτήν την προϋπόθεση, δεν ικανοποιούσε και την Τουρκία. Περαιτέρω, ο Ισμέτ Πασά, καταδεικνύοντας αρχικά τις ιμπεριαλιστικές βλέψεις της Ελλάδας προς την Ανατολία και τον κίνδυνο που έθεταν τα τέσσερα αυτά νησιά για την τουρκική ασφάλεια ενόσω βρίσκονταν υπό την ελληνική κυριαρχία, ζήτησε αφενός την πλήρη αποστρατικοποίηση αυτών προς το συμφέρον μιας

⁵²⁶ Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ. 38- 40.

γενικής ειρήνης και αφετέρου την απόδοση σε αυτά ενός ουδέτερου και ανεξάρτητου πολιτικού καθεστώτος⁵²⁷.

Από την πλευρά του ο Βενιζέλος, σκέφτηκε πως έπρεπε να γίνει διάκριση μεταξύ εκείνων των νησιών του Αιγαίου που βρίσκονταν για αρκετό καιρό υπό την ελληνική κυριαρχία, και εκείνων τα οποία μέχρι τότε δεν αποτέλεσαν το αντικείμενο καμίας διεθνούς πράξης. Ο Βενιζέλος επεσήμαινε την ελληνικότητα του πληθυσμού στην δεύτερη κατηγορία νησιών καθώς και την ελληνική κυριαρχία στην πρώτη κατηγορία. Συμφώνησε στην εξέταση του ερωτήματος, δηλαδή στο αν ήταν απαραίτητη η αποστρατικοποίηση των νησιών της πρώτης κατηγορίας και σε ποιο βαθμό, αλλά σε καμία περίπτωση δεν υπήρχε θέμα επανεγκατάστασης της τουρκικής κυριαρχίας σε αυτά⁵²⁸.

Η απάντηση ήρθε από τον Βρετανό αντιπρόσωπο Λόρδο Κώρζον, ο οποίος εξέφραζε την γνώμη και των υπόλοιπων Συμμάχων στη Συνδιάσκεψη της Λωζάννης. Αρχικά ο Κώρζον θέλησε να θέσει το ζήτημα σε μια κατάλληλη νομική βάση. Ενώ άκουσε τις θέσεις του Ισμέτ Πασά, αρνήθηκε την τουρκική πρόταση πως δηλαδή η διαχείριση των νησιών από τις Μεγάλες Δυνάμεις βάσει της Συνθήκης του Λονδίνου του 1913, συνεπαγόταν ορισμένες προϋποθέσεις. Αντιθέτως δεν υπήρχε καμία. Περαιτέρω, σημείωσε πως η τουρκική απάντηση στην Απόφαση των Έξι του 1914 δεν αποτελούσε οριστική δέσμευση της χώρας. Δηλαδή, η Τουρκική Κυβέρνηση εξέφρασε την λύπη της για τη γενική συμπεριφορά των Μεγάλων Δυνάμεων, αλλά σημείωσε την Απόφαση αναφορικά με την Ίμβρο και την Τένεδο, την πραγματοποίηση της οποίας θα προσπαθούσαν να διασφαλίσουν κατά το καλύτερο δυνατόν. Επιπρόσθετα, ο Κώρζον αρνήθηκε και την πρόταση σχετικά με την υπαγωγή των νησιών Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο και Ικαρία σε αυτόνομο καθεστώς. Επεσήμανε πως κάτι τέτοιο θα συνεπαγόταν μεγάλες δυσκολίες τόσο νομικές όσο και πρακτικές. Τα νησιά ανήκαν στην Ελλάδα βάσει συνθήκης και οι πληθυσμοί τους ήταν ελληνικοί σε χαρακτήρα. Ουσιαστικά, υποστήριξε την ελληνική πλευρά, αποκλείοντας την ιδέα να παραδώσει η Ελλάδα τα νησιά που ήλεγχε καθώς και την πρόταση για την ανεξαρτητοποίηση αυτών, υπενθυμίζοντας την περίπτωση της Σάμου και της Κρήτης, καθώς και τα δύο νησιά είχαν βρεθεί υπό ένα περίεργο καθεστώς αυτονομίας με καταστροφικά αποτελέσματα. Ωστόσο, ο Κώρζον

⁵²⁷ Recueil des Actes de la Conférence de Lausanne... Procès- verbal No. 6, ο.π., σελ. 79-80.

⁵²⁸ *Ibid*, Procès- verbal No. 6, ο.π., σελ. 80-81.

ήταν πρόθυμος αναφορικά με την εξέταση του θέματος της αποστρατικοποίησης των νησιών, τονίζοντας πως ήταν απαραίτητη μια διάκριση μεταξύ της Ίμβρου, της Τενέδου και της Σαμοθράκης αφενός και των υπολοίπων νησιών αφετέρου. Έτσι λοιπόν, παρέπεμψε το θέμα των νησιών σε ειδική Υποεπιτροπή, διευκρινίζοντας ότι αυτή θα εξέταζε την αποστρατικοποίηση συγκεκριμένων ελληνικών νησιών. Μάλιστα, ο Κώρζον ρώτησε τον Ισμέτ Πασά εάν καταλάβαινε πως το ερώτημα της αποστρατικοποίησης όλων των νησιών (και όχι μόνο των τριών που είχε κατονομάσει) θα έπρεπε να επιφυλαχθεί και πως η κυριαρχία της Ίμβρου και της Τενέδου θα έπρεπε παρομοίως να συζητηθεί, υπενθυμίζοντας πως εξέφραζε την βούληση όλων των Συμμάχων αναφορικά με την πολιτικό καθεστώς όλων των εναπομεινάντων νησιών⁵²⁹.

Ο αντιπρόσωπος της Ιταλίας Μ. Λάγκο, ρώτησε ποια θα είναι τα νησιά με τα οποία η Ειδική αυτή Υποεπιτροπή θα έπρεπε να ασχοληθεί, και ο Λόρδος Κώρζον απάντησε ότι πρόκειται μόνο για αυτά τα οποία είχε απαριθμήσει ο Ε. Βενιζέλος. Έτσι αποφάσισε: α) να παραπέμψει για εξέταση το θέμα της κυριαρχίας μόνο των νησιών της Ίμβρου και της Τενέδου καθώς και της αποστρατικοποίησης αυτών και την αποστρατικοποίηση της Σαμοθράκης σε ειδική Επιτροπή, η οποία θα συνερχόταν τη στιγμή που θα εξεταζόταν και το θέμα των Στενών και β) να παραπέμψει στην ίδια Επιτροπή το ερώτημα του εάν είναι απαραίτητο να αποστρατικοποιηθούν και ενδεχομένως σε ποιά έκταση, τα νησιά Μυτιλήνη, Χίος, Σάμος και Ικαρία. Τέλος, η Τουρκική αντιπροσωπεία διετύπωσε επιφυλάξεις σχετικά με τη συζήτηση της κυριαρχίας της Ίμβρου και της Τενέδου⁵³⁰.

Στην επόμενη συνεδρίαση της Επιτροπής για τα εδαφικά ζητήματα που πραγματοποιήθηκε στις 29 Νοεμβρίου, παρουσιάστηκαν τα πορίσματα της ειδικής υποεπιτροπής σχετικά με την έκταση των αποστρατικοποιήσεων και τέθηκε ξανά το θέμα της Ίμβρου και της Τενέδου από την ελληνική αντιπροσωπεία. Ο Μ. Κακλαμάνος, ενόψει της έκθεσης της Υποεπιτροπής, τόνισε πως το θέμα της κυριαρχίας της Λήμνου και της Σαμοθράκης δεν ανεγέρθη καθώς τα νησιά ήταν ελληνικά από το 1913. Επεσήμανε δε πως η Ίμβρος και η Τένεδος ήταν καθαρά ελληνικού χαρακτήρα, ο πληθυσμός τους ήταν ελληνικός, ενώ τα νησιά βρίσκονταν υπό συνεχή ελληνική κατοχή για δέκα χρόνια, ενώ δεν αποτελούσε ελληνικό λάθος η κατοχή τους από το 1913. Αυτό

⁵²⁹ Recueil des Actes de la Conférence de Lausanne... Procès- verbal No. 6, ο.π., σελ. 82-84.

⁵³⁰ Ibid, Procès- verbal No. 6, σελ. ο.π., 83-84.

συνέβη εξαιτίας του γεγονότος πως η Τουρκία δεν είχε αποδεχθεί την Απόφαση των Μεγάλων Δυνάμεων. Ο Ισμέτ Πασά αντέδρασε λέγοντας πως η ελληνική αντιπροσωπεία αμελούσε κατά τις δηλώσεις της, την ύπαρξη των Συνθηκών και την ανταλλαγή διακοινώσεων που είχαν προηγηθεί. Θεώρησε πως είχε ήδη εξετάσει το ζήτημα και εξήγησε τη νομική βάση πάνω στην οποία στηριζόταν το αίτημα της Τουρκίας για την κυριαρχία των νησιών. Προχώρησε για ακόμα μια φορά στην διεκδίκηση της Σαμοθράκης, και ανέφερε ότι η Λήμνος θα έπρεπε να υπαχθεί στο ίδιο καθεστώς με τα υπόλοιπα νησιά εξαιτίας της γειτνιάσής της με τα Στενά, ενώ σχετικά με τη Μυτιλήνη, τη Χίο, τη Σάμο και την Ικαρία υποστήριξε πως η Τουρκία ποτέ δεν αναγνώρισε επίσημα την ελληνική κυριαρχία σε αυτά. Αντιθέτως, διαμαρτυρήθηκε στις Μεγάλες Δυνάμεις όταν αυτές θέλησαν να παραχωρήσουν στην Τουρκία μόνο την Ίμβρο και την Τένεδο⁵³¹.

Το θέμα διευθετήθηκε τελικά από τον Λόρδο Κώρζον, ο οποίος τόνισε για ακόμα μία φορά πως εξέφραζε όχι μόνο τη δική του άποψη αλλά και εκείνη των Συνασπισμένων δυνάμεων. Αναφορικά με τα νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο και Ικαρία, ο Κώρζον τόνισε ότι η Υποεπιτροπή ήταν επιφορτισμένη μόνο με την εξέταση του βαθμού της αποστρατικοποίησής τους, ενώ δήλωσε ευτυχής που ο Ισμέτ Πασά δέχτηκε το μεγαλύτερο μέρος της έκθεσής της και προέτρεψε την Επιτροπή για τα εδαφικά ζητήματα να δραστηριοποιηθεί και να δεχτεί τα συμπεράσματα της Υποεπιτροπής. Σχετικά με τα νησιά που γειτνιάζαν γεωγραφικά με την είσοδο των Στενών, ο Κώρζον σημείωσε ότι η τουρκική αντιπροσωπεία σήκωσε ένα σημαντικό θέμα εισηγούμενη ότι το καθεστώς αυτών πρέπει να εξεταστεί από κοινού με το θέμα των Στενών, καθώς ήταν φανερό πως η αποστρατικοποίηση των νησιών αποτελούσε μέρος του προβλήματος των Στενών. Έτσι, τα μέλη της Επιτροπής δήλωσαν μετά χαράς ότι το θέμα θα έπρεπε να επαναληφθεί, μόνο όμως ότι αφορά την αποστρατικοποίησή τους, εν παρουσία της Ρωσικής και της Ουκρανικής αντιπροσωπείας. Τέλος, αναφορικά με την κυριαρχία των νησιών στην είσοδο των Στενών, ο Κώρζον δήλωσε πως, η κυριαρχία της Σαμοθράκης είχε ήδη αποκλεισθεί από την συζήτηση, ενώ η Επιτροπή θα έπρεπε να περιορισθεί στην Ίμβρο και την Τένεδο. Περαιτέρω, υπενθύμισε την τουρκική πρόταση για την παραπομπή της αποστρατικοποίησης αλλά και της κυριαρχίας της Λήμνου στην

⁵³¹ Recueil des Actes de la Conférence de Lausanne... Procès- verbal No. 7, ο.π., σελ. 86- 87.

Επιτροπή για τα Στενά. Ωστόσο, ο Κώρζον τόνισε πως, με κάθε σεβασμό προς τον Ισμέτ Πασά, το αίτημά του ήταν αδικαιολόγητο. Συνέχισε λέγοντας πως η κυριαρχία ήταν ένα θέμα πολιτικό, ενώ τα προβλήματα που αντιμετωπίζονταν από την Επιτροπή για τα Στενά ήταν καθαρά ναυτικής και στρατιωτικής φύσεως. Το ζήτημα της κυριαρχίας ήταν τελείως διαφορετικό και θα συζητιόταν από την Επιτροπή για τα Εδαφικά Ζητήματα μόνο και όχι από την Επιτροπή για τα Στενά. Τέλος, ο Κώρζον προχώρησε στην εξής δήλωση η οποία και εφαρμόσθηκε: *«Η Επιτροπή υιοθετεί τις συστάσεις που περιέχονται στην αναφορά της Υπο- Επιτροπής σχετικά με τα μέτρα αποστρατικοποίησης που θα εφαρμοσθούν στα νησιά της Μυτιλήνης, της Χίου, της Σάμου και της Ικαρίας»*.⁵³²

Η μελέτη των πρακτικών της Συνδιάσκεψης οδηγεί αναπόφευκτα στην κατάρριψη των τουρκικών ισχυρισμών και στο συμπέρασμα πως, ο τίτλος κυριαρχίας εξετάστηκε σε σχέση με το καθεστώς της αποστρατικοποίησης, όχι για τα ελληνικά νησιά, αλλά για την Ίμβρο και την Τένεδο που είχαν αποδοθεί στην Τουρκία. Και αυτό οφειλόταν στην μη ρητή αποδοχή της Απόφασης των Έξι του 1914 από την Τουρκική Κυβέρνηση, εν αντιθέσει με την Ελλάδα. Η κυριαρχία της Ελλάδας επί των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου συζητήθηκε στη διάρκεια της Συνδιάσκεψης της Λωζάννης, αλλά ουδέποτε ο τίτλος κυριαρχίας σχετίστηκε ή εξαρτήθηκε από το θέμα της αποστρατικοποίησης, παρά τις αντίθετες εισηγήσεις της τουρκικής αντιπροσωπείας και την επιμονή της τελευταίας για την δημιουργία ενός ειδικού καθεστώτος για τα ελληνικά νησιά. Η Επιτροπή για τα Εδαφικά Ζητήματα, παρά τις τουρκικές προτάσεις, επιβεβαίωσε την ελληνική κυριαρχία στα νησιά με τρόπο απόλυτο και που δεν δεχόταν αποκλίσεις, βασιζόμενη στις παλαιότερες και ρητές διεθνείς δεσμεύσεις του ελληνικού κράτους. Η Επιτροπή αναφέρθηκε σε αρκετές περιπτώσεις στην Απόφαση των Μεγάλων Δυνάμεων του 1914, μόνο όμως ως προς το μέρος αυτής που αφορούσε στην αναγνώριση της ελληνικής κυριαρχίας επί των νησιών του βόρειου και κεντρικού

⁵³² Recueil des Actes de la Conférence de Lausanne... Procès- verbal No. 7, ο.π., σελ. 88- 89. Μάλιστα, αναφορικά με την αυτονομία των νησιών που είχε προταθεί από τον Ισμέτ Πασά στη συνεδρίαση της Επιτροπής για τα εδαφικά ζητήματα στις 25 Νοεμβρίου 1922, ο Κώρζον σημείωσε *«φαίνεται πως αυτό που είναι καλό για τους Έλληνες πρέπει να είναι κατά τον ίδιο τρόπο καλό και για τους Τούρκους. Θα πρέπει να ξέρουμε εάν η τουρκική αντιπροσωπεία προτείνει επίσης την αυτονομία που αξιώνει για τα νησιά, και για την ακτή της Ανατολίας, από την οποία τα νησιά σύμφωνα πάντα με τους Τούρκους, είναι αναπόσπαστο μέρος. Αυτό το σημείο πρέπει να διευκρινιστεί όσο πιο γρήγορα γίνεται. Ήταν σημαντικό να γνωρίζουμε εάν τα νησιά αυτά έπρεπε να αντιμετωπισθούν ως νησιά ή όχι. Θα έπρεπε να ανήκουν στην Τουρκία επειδή δεν ήταν νησιά, ή θα έπρεπε να θεωρηθούν ως νησιά και συνεπώς να τους αποδοθεί αυτονομία»*. Βλ. Procès- verbal No. 7, ο.π., σελ. 92.

Αιγαίου, χρησιμοποιώντας αυτή ως απάντηση στις τουρκικές αμφισβητήσεις. Για το καθεστώς της αποστρατικοποίησης και τον βαθμό αυτού, τα μέλη των σχετικών Επιτροπών, ουδέποτε στηρίχθηκαν στην Απόφαση του 1914, η οποία επίσης όριζε την αποστρατικοποίηση των ελληνικών νησιών. Αντιθέτως, κατά τη Συνδιάσκεψη της Λωζάννης το νομικό καθεστώς των νησιών εξετάστηκε εκ νέου από ειδική τεχνική στρατιωτική επιτροπή και ανεξάρτητα από τον τίτλο της κυριαρχίας επί των ελληνικών νησιών.

Το Άρθρο 12 της Συνθήκης της Λωζάννης που επαναλαμβάνει λοιπόν την Απόφαση των Έξι, αφορά μόνο στον τίτλο της κυριαρχίας των νησιών, ο οποίος δεν συνδέθηκε με την αποστρατικοποίηση, ενώ το νομικό καθεστώς τους, διευθετήθηκε σε ξεχωριστό πλαίσιο συζητήσεων. Το γράμμα του Άρθρου 12 της Συνθήκης της Λωζάννης υπό το πρίσμα των πρακτικών της Συνδιάσκεψης, αποδεικνύει πως η ελληνική κυριαρχία επί των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου είχε ήδη αναγνωρισθεί μέσα από την Απόφαση του 1914, ενώ η Συνθήκη της Λωζάννης επιβεβαιώνει αυτή για ακόμα μια φορά και κατ' επέκταση επιβεβαιώνει και την ήδη αναγνωρισμένη ελληνική κυριαρχία. Συνεπώς, το Άρθρο 12 της Συνθήκης της Λωζάννης καθορίζει μόνο την ελληνική κυριότητα επί των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου. Αντιθέτως, το νομικό καθεστώς ορισμένων εξ' αυτών των νησιών αποτέλεσε ένα ξεχωριστό ζήτημα συζητήσεων στη βάση συγκεκριμένων κριτηρίων. Εάν το νομικό καθεστώς των νησιών καλυπτόταν πλήρως από νομική άποψη, από την Απόφαση των Έξι που επαναλαμβάνεται στο Άρθρο 12, η περαιτέρω λεπτομερέστερη εξέταση του θέματος μέσω της σύστασης ειδικών επιτροπών κατά τις διπλωματικές διεργασίες στη Λωζάννη και η αναφορά του σε ξεχωριστά Άρθρα μέσα στις Συνθήκες θα ήταν εντελώς περιττή⁵³³. Η αποστρατικοποίηση λοιπόν επιβλήθηκε στα νησιά Λήμνο και Σαμοθράκη βάσει των Άρθρων 4 και 6 της Σύμβασης της Λωζάννης, καθώς αυτά εντάχθηκαν στο σύστημα των Στενών όπου τα Συμβαλλόμενα Μέρη προσπάθησαν να διασφαλίσουν την ασφάλεια και την ελευθερία της ναυσιπλοΐας στην περιοχή, και στα νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο και Ικαρία βάσει του Άρθρου 13 της Συνθήκης της Λωζάννης, με το οποίο τα Συμβαλλόμενα μέρη αφενός προσπάθησαν να προστατέψουν την ακτή της Ανατολίας από επιθέσεις που θα μπορούσαν να προέλθουν από τα ελληνικά νησιά και αφετέρου να διασφαλίσουν και

⁵³³ Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ. 82- 86.

τη δυνατότητα άμυνας του ελληνικού κράτους, ώστε να μπορεί να υπερασπίσει τα νησιά αυτά από εξωτερικούς κινδύνους.

Ο Κ. Οικονομίδης υποστηρίζει σχετικά με αυτό το σημείο, πως δεν είναι νομικά δυνατόν τα ελληνικά νησιά να διέπονται από διπλές συμβατικές ρυθμίσεις με διαφορετικό περιεχόμενο η κάθε μια. Θεωρεί πως το Άρθρο 13 της Συνθήκης της Λωζάννης απαγορεύει να χρησιμοποιηθούν τα νησιά Μυτιλήνη, Χίος, Σάμος και Ικαρία για εγκατάσταση ναυτικών βάσεων ή οχυρωματικών έργων, ενώ το Άρθρο 12 εμπλουτισμένο με το σκέλος της αποστρατικοποίησης κατά την τουρκική άποψη, δεν επιτρέπει για τα ίδια νησιά ούτε να οχυρωθούν αλλά ούτε και να χρησιμοποιηθούν για ναυτικό ή στρατιωτικό σκοπό. Δηλαδή, το Άρθρο 13 προβλέπει μερική αποστρατικοποίηση, ενώ το Άρθρο 12 ολική, καθιστώντας αυτό ως πιο απόλυτη διάταξη. Το ίδιο συμβαίνει και με τα Άρθρα 4 και 6 της Σύμβασης της Λωζάννης για τη Λήμνο και τη Σαμοθράκη σε σχέση με το Άρθρο 12. Στην προκειμένη περίπτωση, παρόλο που οι δύο ρυθμίσεις είναι πιο κοντά από άποψη περιεχομένου και πάλι υπάρχουν διαφορές, καθιστώντας αδύνατη την ταυτόχρονη εφαρμογή τους. Ο ίδιος προχωρά στον συλλογισμό του, λέγοντας πως ακόμα και αν μπορούσε να γίνει δεκτή η συγκεκριμένη τουρκική θέση, τότε σύμφωνα με τις ερμηνευτικές αρχές του διεθνούς δικαίου, πρέπει να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι αφού οι δύο ρυθμίσεις δεν είναι ταυτόσημες, οι ειδικές διατάξεις υπερισχύουν και καταργούν τις γενικές (*specialia generalibus derogant*). Εφόσον ειδικές διατάξεις είναι τα Άρθρα 13 της Συνθήκης της Λωζάννης και 4 και 6 της Σύμβασης της Λωζάννης, τότε αυτές υπερισχύουν της γενικής διάταξης του Άρθρου 12 της Συνθήκης της Λωζάννης όπου περιέχεται κατά την τουρκική άποψη η διάταξη περί αποστρατικοποίησης της Απόφασης του 1914⁵³⁴.

Τέλος, εάν δεχθούμε το γεγονός ότι το Άρθρο 12 αποτελούσε τη βάση για την αποστρατικοποίηση των ελληνικών νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου βάσει της Απόφασης του 1914, προκύπτει το παράλογο αποτέλεσμα ότι η αποστρατικοποίηση επεκτείνεται και στα υπόλοιπα νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου που αποδόθηκαν στην Ελλάδα βάσει της συγκεκριμένης Απόφασης. Ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν μπορεί να είναι εφικτό. Κατά την Συνδιάσκεψη της Λωζάννης ουδέποτε συζητήθηκε η επιβολή καθεστώτος αποστρατικοποίησης σε όλα τα νησιά που αποδόθηκαν στην Ελλάδα βάσει

⁵³⁴ Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 157- 158.

της Απόφασης, παρά μόνο σε έξι συγκεκριμένα, τα οποία κατονομάστηκαν αρκετές φορές από τους συμμετέχοντες⁵³⁵. Η απόφαση του Λόρδου Κώρζον αναφορικά με το ποια νησιά θα εξεταστούν ως προς το καθεστώς της αποστρατικοποίησης, το σχέδιο που υπέβαλλε η ειδική Υποεπιτροπή όσο και οι συζητήσεις που ακολούθησαν αφορούσαν μόνο τα ελληνικά νησιά της Λήμνου, της Σαμοθράκης, της Μυτιλήνης, της Χίου, της Σάμου και της Ικαρίας⁵³⁶. Ακόμα και οι τουρκικές επιφυλάξεις που εκφράστηκαν πάνω στο σχέδιο της Υποεπιτροπής, αφορούσαν μόνο την έκταση των μέτρων στα νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο και Ικαρία καθώς η τουρκική αντιπροσωπεία υποστήριζε ότι στα νησιά αυτά έπρεπε να παρθούν πιο σκληρά μέτρα⁵³⁷.

IV. ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ ΕΙΝΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ RES INTER ALIOS ACTA

Το νομικό καθεστώς της Δωδεκανήσου προκύπτει από το Άρθρο 14 της Συνθήκης Ειρήνης των Παρισίων του 1947, η οποία σηματοδότησε το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η Ελλάδα υποστηρίζει πως η Τουρκία ως μη Συμβαλλόμενο Μέρος στη συγκεκριμένη Συνθήκη, δεν έχει δικαίωμα να την επικαλείται, τουτέστιν είναι για αυτήν *res inter alios acta*⁵³⁸. Υπενθυμίζουμε πως, το γενικό πλαίσιο των τουρκικών επιχειρημάτων συγκεντρώνεται στο ότι η Τουρκία αποδέχεται μεν το γεγονός ότι δεν αποτελεί ένα από τα Συμβαλλόμενα Μέρη⁵³⁹, ωστόσο θεωρεί πως δικαιούται να επικαλείται το αποστρατικοποιημένο καθεστώς της Δωδεκανήσου και να απαιτεί από την

⁵³⁵ Μάλιστα, πάνω σε αυτόν τον συλλογισμό, η Τουρκία θεωρεί ως αποστρατικοποιημένα όλα τα νησιά του Βορειοανατολικού Αιγαίου, πλην της Ίμβρου και της Τενέδου. Μεταξύ αυτών, και το νησί Άγιο Ευστράτιο, για το οποίο ζήτησε τον αποκλεισμό του από νατοϊκές ασκήσεις στο Αιγαίο, το 2007 και το 2008. Βλ. Ελευθεροτυπία, 21 Μαΐου 2008, Το Βήμα, 21 Μαΐου 2008, Ελεύθερος Τύπος, 18 Ιουνίου 2008. Ωστόσο, η αποστρατικοποίηση του συγκεκριμένου νησιού, δεν αναφέρθηκε ποτέ κατά τις σχετικές συζητήσεις στη Συνδιάσκεψη της Λωζάννης.

⁵³⁶ Recueil des Actes de la Conférence de Lausanne... Procès-verbal No. 7, ο.π., σελ. 85- 92.

⁵³⁷ Βλ. 'Reserve de la délégation Turquie', στο Recueil des Actes de la Conférence de Lausanne... ο.π., σελ. 93-94.

⁵³⁸ Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 110-111, Ιωάννου Ε., ο.π. σελ. 145- 149, Δρακίδης Φ., 'Ο Χάρτης του Ατλαντικού του 1941 ενσωματωμένος στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών του 1942. Νομική Βάσις αποσβέσεως των αποστρατικοποιήσεων όλων των ελληνικών νησιών', ο.π. σελ. 40- 41, Drakides Ph., 'Le sort actuel des délimitations en Méditerranée (Italie, Grèce)', ο.π., σελ. 55- 56.

⁵³⁹ Η Τουρκία δεν είναι Συμβαλλόμενο Μέρος στη Συνθήκη του 1947 καθώς είχε κηρύξει την ουδετερότητά της στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ενώ μερικούς μήνες πριν τη λήξη του πολέμου τάχθηκε στο πλευρό των Συνασπισμένων Δυνάμεων. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την Τουρκία και την έξοδό της στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο βλ. Weber G.F., 'The evasive neutral- Germany, Britain and the Quest for a Turkish Alliance in the Second World War', University of Missouri Press, 1979.

Ελλάδα να συμμορφωθεί με τις συμβατικές της υποχρεώσεις. Πρεσβεύει πως η αποστρατικοποίηση της Δωδεκανήσου, αποτελεί ένα ειδικό αντικειμενικό καθεστώς (*special objective regime*), εξαιτίας της γεωγραφικής θέσης των νησιών και της γειτνίασής τους με τα τουρκικά παράλια. Τα αποτελέσματα λοιπόν μιας τέτοιας κατάστασης εκπίπτουν από τον άμεσο κύκλο των συμβαλλομένων μερών και ισχύουν και για την ίδια *erga omnes*⁵⁴⁰.

Ο γενικός κανόνας του διεθνούς δικαίου σχετικά με τις διεθνείς συνθήκες είναι ότι αυτές είναι δεσμευτικές μόνο για τα συμβαλλόμενα κράτη. Η βασική αρχή '*pacta tertiis nec nocent nec prosunt*', δηλαδή ότι μια συνθήκη εφαρμόζεται μόνο μεταξύ των κρατών- μερών, αναφέρεται στο τελικό σχέδιο της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου και στη Σύμβαση της Βιέννης του 1969 για το Δίκαιο των Συνθηκών ως ο βασικός κανόνας. Αυτός είναι το αποτέλεσμα της αρχής της συγκατάθεσης, της κυριαρχίας και της ισότητας των ανεξαρτήτων κρατών, καθώς αυτά συναινούν στους κανόνες μιας συνθήκης που θα γίνουν μέλη και από τους οποίους θα δεσμεύονται. Έτσι, υιοθετήθηκε το Άρθρο 34 της Συνθήκης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών, το οποίο και ορίζει ότι «μια συνθήκη δεν δημιουργεί δικαιώματα ή υποχρεώσεις για ένα τρίτο κράτος χωρίς τη συγκατάθεσή του». Η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου αποφάσισε σχετικά με αυτό το θέμα, από την άποψη ότι μια συνθήκη δεν μπορεί να δημιουργήσει υποχρεώσεις σε κράτη μη-μέλη⁵⁴¹.

Παρόλ' αυτά, ο Bölükbaşı προχωρά πέρα από τον κανόνα που επιβάλλει το Άρθρο 34 της Συνθήκης της Βιέννης, ισχυριζόμενος πως το ζήτημα της απονομής δικαιωμάτων από συνθήκη σε τρίτα κράτη (*stipulations pour autrui*) έχει θέση στο υπάρχον δίκαιο, και επικαλείται την απόφαση του Δ.Δ.Δ.Δ. στην υπόθεση των Ελευθέρων Ζωνών. Παραπέμπει λοιπόν στην Απόφαση όπου το Δικαστήριο σημειώνει πως: «το ερώτημα της ύπαρξης ενός δικαιώματος αποκτημένου από σύμβαση μεταξύ

⁵⁴⁰ Bölükbaşı, D., ο.π., σελ. 813- 820, Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 102- 105.

⁵⁴¹ Βλ. *Infra*, σελ. 104- 110 και Shaw, M.N., ο.π., σελ. 834, Brownlie I., ο.π., σελ. 623, O' Brien J., ο.π., σελ. 331-332, Aust A., '*Modern Treaty Law and Practice*', ο.π., σελ. 207-210, Fitzmaurice M., ο.π., σελ. 38, 45- 47. Ο Oppenheim γράφει πως «It has been asserted that if a treaty stipulates for a right for third states, and they make use of such a right, they thereby acquire a legal right for themselves, so that the treaty could not be abrogated without their consent. It is argued that, having accepted a right which was offered to them, they cannot be deprived of it against their will. There is no doubt that this line of argument would be correct, if the contracting parties really intended to offer such right to third states. But it may well be doubted whether such is always their intention. If the contracting parties had intended to do so, they probably would have embodied a stipulation in the treaty, according to which the third states concerned would accede to it». Oppenheim's International Law, ο.π., σελ. 831-833.

άλλων κρατών είναι ένα θέμα που πρέπει να αποφασιστεί σε κάθε ιδιαίτερη περίπτωση. Πρέπει να εξακριβωθεί εάν τα κράτη σκόπευαν να δημιουργήσουν για το τρίτο κράτος ένα πραγματικό δικαίωμα, το οποίο έγινε αποδεκτό ως τέτοιο από το τρίτο κράτος»⁵⁴². Ο ίδιος καταλήγει λέγοντας πως ο γενικός κανόνας είναι ότι ένα τρίτο κράτος επωφελείται εάν ρητά ή υπονοούμενα συμφωνεί στη δημιουργία του εν λόγω δικαιώματος, γεγονός το οποίο αντικατοπτρίζεται στο Άρθρο 36 της Συνθήκης της Βιέννης που εκφράζει εθιμικό δίκαιο. Για τον λόγο αυτό θεωρεί πως η Τουρκία παρόλο που δεν είναι μέρος της Συνθήκης των Παρισίων, έχει λόγο να επικαλείται την Συνθήκη των Παρισίων, καθώς η Συνθήκη σκόπευε να δημιουργήσει μια αντικειμενική διεθνή κατάσταση, επιβάλλοντας μόνιμους στρατιωτικούς περιορισμούς στα νησιά, οι οποίοι διαφεύγουν από τον άμεσο κύκλο των Συμβαλλομένων Μερών. Ο Bölükbaşı υποστηρίζει πως «δεδομένης της ιστορίας του Αιγαίου και της Συνθήκης του 1947, φαίνεται πως η Τουρκία ήταν ο μοναδικός ευεργετούμενος από την αποστρατικοποίηση της Δωδεκανήσου. Η ιστορία δείχνει πως από την στιγμή που τερματίστηκε η τουρκική κυριαρχία στα νησιά του Αιγαίου, αυτά αποδόθηκαν στην Ελλάδα αλλά τέθηκαν υπό καθεστώς αποστρατικοποίησης μέσα από διεθνείς συμβάσεις, εξαιτίας των συμφερόντων ασφάλειας και των ανησυχιών της Τουρκίας. Παρόμοια, η Συνθήκη του 1947, παρεχώρησε τα Δωδεκάνησα στην Ελλάδα με τον όρο της αποστρατικοποίησης τους, ακολουθώντας την θεμελιώδη λογική που κυβερνούσε το καθεστώς των νησιών του Αιγαίου. [...]. Περαιτέρω, οι παρεμβάσεις του Αμερικανού αντιπροσώπου Μπέρνς στις προπαρασκευαστικές εργασίες της Συνδιάσκεψης, ενισχύουν αυτοί την άποψη»⁵⁴³.

Οι συζητήσεις της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου κατά τη σύνταξη του Σχεδίου Σύμβασης για το Δίκαιο των Συνθηκών το 1966, ήταν αρκετά αντιφατικές αναφορικά με την απονομή δικαιωμάτων σε τρίτα κράτη. Η Επιτροπή σημείωσε πως η διεθνής πρακτική έδειχνε έναν σημαντικό αριθμό από συνθήκες που περιείχαν διατάξεις υπέρ τρίτων κρατών. Έτσι διαμορφώθηκαν δύο θεωρίες κατά τις εργασίες της Επιτροπής. Η πρώτη βασιζόταν στην έννοια μιας συμπληρωματικής ή παράπλευρης (collateral) συμφωνίας κατά την οποία ένα τρίτο κράτος μπορεί να επωφεληθεί από συνθήκη, μόνο εάν η συνθήκη σκόπευε στη δημιουργία προσφοράς ενός δικαιώματος σε τρίτο κράτος το οποίο και έχει αποδεχτεί το εν λόγω δικαίωμα. Η δεύτερη θεωρία βασιζόταν στην έννοια

⁵⁴² Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex Case, PCIJ, Ser. A/B, No 46, (1932).

⁵⁴³ Bölükbaşı D., ο.π., σελ. 813-817, Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 93- 96.

stipulation pour autrui, σύμφωνα με την οποία τίποτα δεν εμποδίζει δύο ή περισσότερα κράτη από το να δημιουργήσουν ένα δικαίωμα υπέρ τρίτου κράτους μέσα από συνθήκη, εάν αυτό επιθυμούν. Έτσι δίνεται σημασία στην βούληση των συμβαλλομένων μερών της συνθήκης μέχρι το τρίτο κράτος αποφασίσει να αποδεχθεί ή να απορρίψει το δικαίωμα. Το 1964, η Επιτροπή αποφάσισε ότι αυτός ο διαχωρισμός των απόψεων των μελών της ήταν πρωταρχικά δογματικού χαρακτήρα και ότι ουσιαστικά οι δύο θεωρίες δεν διέφεραν και πολύ στα πρακτικά αποτελέσματά τους⁵⁴⁴. Οι απόψεις λοιπόν αυτές συνδυάστηκαν και αποκρυσταλλώθηκαν από την Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου στο Άρθρο 36 της Σύμβασης της Βιέννης 1969, το οποίο και ορίζει ότι «1. Δημιουργείται δικαίωμα από μια συνθήκη για τρίτο κράτος αν τα συμβαλλόμενα μέρη επιδιώκουν την εκχώρηση δικαιώματος σε τρίτο κράτος ή σε ομάδα κρατών εις την οποίαν τούτο ανήκει ή εις άπαντα τα κράτη και το τρίτον τοιούτον συγκατατίθεται. Η συναίνεση αυτή τεκμαίρεται εφ' όσον δεν υπάρχει ένδειξη περί του αντίθετου, εκτός εάν η συνθήκη ορίζει διαφορετικά»⁵⁴⁵.

Αλλά, και στην Υπόθεση των Ελευθέρων Ζωνών, το Δ.Δ.Δ.Δ. φαίνεται να αποδέχεται το γεγονός ότι η δημιουργία δικαιωμάτων για τρίτα κράτη από συνθήκες, αποτελεί θέμα μόνο της βούλησης των κρατών- μερών της εκάστοτε συνθήκης που συναινούν ή μη στη χορήγηση του δικαιώματος και το οποίο γίνεται αποδεκτό από το τρίτο κράτος⁵⁴⁶. Η Fitzmaurice υποστηρίζει πως μερικές φορές η συγκεκριμένη απόφαση του Δ.Δ.Δ.Δ. χρησιμοποιείται εκτός του context της υπόθεσης. Για τον λόγο αυτό μια ρήτρα υπέρ τρίτου μέρους δεν πρέπει να συνεπάγεται αυτόματα. Αντίθετα, πρέπει να μελετάται κάθε περίπτωση με ιδιαίτερο και ξεχωριστό τρόπο, να εξετάζεται εάν η βούληση των μερών ήταν να δημιουργήσουν τέτοιο δικαίωμα, και τέλος πρέπει αυτό το δικαίωμα να γίνεται αποδεκτό από το τρίτο μέρος⁵⁴⁷. Άλλωστε, αυτό φαίνεται και από την απόφαση του Δ.Δ.Δ.Δ. επί του θέματος.

Εξετάζοντας λοιπόν την ιδιαίτερη περίπτωση της Συνθήκης των Παρισίων του 1947, προκύπτει πως ούτε στο κείμενο αυτής αλλά ούτε και στις προπαρασκευαστικές εργασίες της Συνδιάσκεψης, δεν έχει εκφρασθεί πουθενά ότι τα Συμβαλλόμενα Μέρη θέλησαν να εκχωρήσουν συμβατικά ένα συγκεκριμένο δικαίωμα υπέρ ενός τρίτου κράτους και πιο συγκεκριμένα υπέρ της Τουρκίας. Ακόμα και αν υπήρχε η βούληση

⁵⁴⁴ Ybk of I.L.C., Vol. II, 1966, σελ. 228-229.

⁵⁴⁵ Βλ. Άρθρα 34 και 36 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969).

⁵⁴⁶ *Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex Case*, PCIJ, Ser. A/B, No 46, (1932).

⁵⁴⁷ Fitzmaurice M., ο.π., σελ. 38, 52.

αυτή σε ένα ή περισσότερα από τα Συμβαλλόμενα Μέρη, δεν μπορεί να αποδειχθεί ότι υπήρχε σε όλα. Πιο συγκεκριμένα, εφόσον η ομοφωνία είναι απαραίτητη για την εκχώρηση δικαιώματος σε τρίτο κράτος, αυτή θα ήταν αδύνατη στην περίπτωση της Συνθήκης των Παρισίων, αφού η Ελλάδα ως συμβαλλόμενο μέρος δεν θα συναινούσε για την χορήγηση τέτοιου δικαιώματος στην Τουρκία⁵⁴⁸. Μάλιστα, το Άρθρο 88 της Συνθήκης ορίζει ότι *«κάθε μέλος των Ηνωμένων Εθνών, που δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος στη Συνθήκη και που είναι σε πόλεμο με την Ιταλία, και η Αλβανία, θα μπορεί να προσχωρήσει στην Συνθήκη και θα μπορεί να θεωρείται ως Συνασπισμένη Δύναμη για τους σκοπούς της παρούσης Συνθήκης»*⁵⁴⁹. Η Τουρκία δεν ήταν σε πόλεμο με την Ιταλία και για τον λόγο αυτό δεν υπέγραψε τη Συνθήκη και ούτε μπορεί να προσχωρήσει σε αυτή.

Ακόμα, πέρα από την απουσία της θετικής βούλησης των Συμβαλλομένων στη Συνθήκη υπέρ της Τουρκίας, προβλέπεται από την ίδια τη Συνθήκη ότι αυτή *«ορίζει διαφορετικά»*, δηλαδή σύμφωνα με το Άρθρο 89 *«οι διατάξεις της παρούσης Συνθήκης δεν θα παρέχουν κανένα δικαίωμα ή ωφέλεια σε κανένα κράτος που αναφέρεται ως Συνασπισμένη Δύναμη ..μέχρι το κράτος αυτό γίνει Μέρος της Συνθήκης με την κατάθεση του οργάνου επικυρώσεώς του»*⁵⁵⁰. Έτσι, αφού τα Συμβαλλόμενα Μέρη δεν μπορούσαν να αντλήσουν δικαιώματα από την Συνθήκη αν πρώτα δεν προχωρούσαν στην επικύρωσή της, συνεπάγεται ότι δεν μπορούσαν να αντλήσουν δικαιώματα τρίτα κράτη που δεν έχουν σχέση με αυτή. Ουσιαστικά, τα κράτη θεώρησαν τις διατάξεις της Συνθήκης περιορισμένες στις μεταξύ τους σχέσεις, αποκλείοντας τις αντικειμενικές καταστάσεις υπέρ τρίτων⁵⁵¹. Αυτό επιβεβαιώνεται και από το Προοίμιο της Συνθήκης

⁵⁴⁸ Παζαρτζί X.- Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 163.

⁵⁴⁹ Άρθρο 88 της Συνθήκης Ειρήνης με την Ιταλία (1947).

⁵⁵⁰ Άρθρο 89, *Ibid*.

⁵⁵¹ Παζαρτζί X.- Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 164. Παρόλ' αυτά, ο D. Bölükbaşı (ο.π., σελ. 820), θεωρεί πως το Άρθρο 89 της Συνθήκης Ειρήνης των Παρισίων, σχετίζεται αποκλειστικά με τα δικαιώματα των Συνασπισμένων Δυνάμεων και δεν αφορά στα δικαιώματα που τρίτα κράτη μπορούν να αντλήσουν από αυτήν. Όμως, ο Κ. Οικονομίδης επισημαίνει δύο ακόμα παρατηρήσεις ενισχυτικές της ελληνικής θέσης. Θεωρεί ότι α) σε περίπτωση αμφιβολίας, οι συμβατικές διατάξεις που μπορούν να περιορίσουν την κυριαρχία ή την ελευθερία των συμβαλλομένων κρατών πρέπει να ερμηνεύονται στενά, δηλαδή υπέρ των συμβαλλομένων και όχι υπέρ τρίτων και β) δεν πρέπει να συγχέεται η δια συνθήκης χορήγηση σε ένα τρίτο κράτος ενός πραγματικού δικαιώματος, το οποίο το κράτος αυτό δικαιούται πια να επικαλείται «συμβατικά» έναντι των συμβαλλομένων, με ένα απλό ευνοϊκό αποτέλεσμα που ένα τρίτο κράτος θα μπορούσε να αποκομίσει, αντανakλαστικά κατά κάποιον τρόπο, από μια συμβατική πράξη. Παζαρτζί X.- Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 164. Πράγματι, αν οι συντάκτες της Συνθήκης και τα Συμβαλλόμενα Μέρη σε αυτή ήθελαν να παρέχουν δικαιώματα σε τρίτα μέρη, δεν θα προχωρούσαν στην υιοθέτηση κανόνων που περιόριζαν τα αποτελέσματα της Συνθήκης μόνο ως προς τα Μέρη της.

όπου αναφέρεται πως σκοπός και αντικείμενο της Συνθήκης, είναι η επιθυμία των Συνασπισμένων Δυνάμεων αφενός και της Ιταλίας αφετέρου να συνομολογήσουν συνθήκη ειρήνης, η οποία θα ρυθμίσει ζητήματα που υφίσταντο και θα αποτελέσει τη βάση ανάπτυξης φιλικών σχέσεων μεταξύ τους⁵⁵². Χαρακτηριστικό είναι δε το γεγονός πως, το 1951, όταν και η Ιταλία ζήτησε την αναθεώρηση των περιοριστικών για την ίδια όρων της Συνθήκης, απεύθυνε το αίτημά της μόνο προς τα 21 Συμβαλλόμενα Μέρη και όχι προς τρίτα ενδεχομένως νομιμοποιούμενα, δηλαδή την Τουρκία⁵⁵³.

Περαιτέρω, οι προπαρασκευαστικές εργασίες της Συνδιάσκεψης των Παρισίων επίσης δεν φανερώνουν ότι η αποστρατικοποίηση της Δωδεκανήσου επιβλήθηκε με σκοπό την προστασία και ασφάλεια της Τουρκίας. Η μόνη αναφορά στην Τουρκία κατά τη Συνδιάσκεψη γίνεται από το Βρετανικό και το Αμερικανικό Μνημόνιο κατά τη Σύνοδο των Υπουργών των Εξωτερικών το 1945, όπου αναγνωριζόταν πως η αποστρατικοποίηση της Δωδεκανήσου θα εξυπηρετούσε τα τουρκικά συμφέροντα ασφάλειας στην περιοχή, χωρίς όμως να μνημονεύεται πως το καθεστώς επιβλήθηκε αποκλειστικά για αυτόν τον λόγο⁵⁵⁴. Πέρα από αυτά τα δύο Μνημόνια, η ασφάλεια της Τουρκίας και των μικρασιατικών ακτών δεν αναφέρεται πουθενά ξανά, τα υπόλοιπα Συμβαλλόμενα Κράτη ουδέποτε εξέφρασαν κάποιο ενδιαφέρον για της μικρασιατικές ακτές, ενώ οι σχετικές συζητήσεις για τη Δωδεκάνησο αποτέλεσαν το τίμημα των Σοβιετικών βλέψεων στη Μεσόγειο. Η Σοβιετική Ένωση ήταν αυτή που καθυστέρουσε την μεταβίβαση των νησιών στην Ελλάδα, λέγοντας πως έπρεπε να αντιμετωπιστούν από κοινού με τις ιταλικές αποικίες. Επιδίωξή της ωστόσο, ήταν η διασφάλιση ενός ισχυρού διαπραγματευτικού χαρτιού απέναντι στην Μεγάλη Βρετανία και την Αμερική ώστε να αποκτήσει και αυτή βάσεις στον χώρο της Μεσογείου.

Μάλιστα, το καθεστώς της αποστρατικοποίησης δεν επιβλήθηκε ως προϋπόθεση για την εκχώρηση της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα, ώστε να επιτευχθεί και η σύμφωνη γνώμη της Σοβιετικής Ένωσης. Αντιθέτως, η αποστρατικοποίηση συζητιόταν για το

⁵⁵² «Whereas the Allied and Associated Powers and Italy are desirous of concluding a treaty of peace which, in conformity with the principles of justice, will settle questions still outstanding as a result of the events hereinbefore recited and will form the basis of friendly relations between them...», Βλ. Προοίμιο της Συνθήκης Ειρήνης με την Ιταλία (1947).

⁵⁵³ Βλ. *infra*, σελ. 92-95. Βλ. Προοίμιο της Συνθήκης της Ειρήνης με την Ιταλία (1947).

⁵⁵⁴ United States Department of State, Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers, Political and Economic Matters, Vol. II, 1945, CFM 45(3), 12 September 1945, CFM 45 (16), 19 September 1945, σελ. 135- 147, 179- 181.

σύνολο των ιταλικών εδαφών, μέρος των οποίων ήταν και τα Δωδεκάνησα. Το καθεστώς είχε ήδη προταθεί από την αμερικανική αντιπροσωπεία με την οποία τελικά συμφώνησαν και οι υπόλοιποι συμβαλλόμενοι, κατά τη Συνάντηση των Υπουργών Εξωτερικών⁵⁵⁵. Περαιτέρω, για τα Δωδεκάνησα (Άρθρο 12) προβλεπόταν αρχικά ένα λιγότερο περιοριστικό καθεστώς αποστρατικοποίησης όπως εξάλλου και για τη νήσο Πελαγόσα η οποία παραχωρήθηκε στην Γιουγκοσλαβία (Άρθρο 11), σε αντίθεση με τα νησιά Παντελαρία, Λαμπεδούσα, Λαμπιόνε, Λινόσα και Πιανόσα τα οποία παρέμεναν μεν υπό την ιταλική κυριαρχία (Άρθρο 42), αλλά οριζόταν η ολοκληρωτική αποστρατικοποίησή τους. Η κατάσταση αυτή άλλαξε μετά από πρόταση της Ουκρανικής Αντιπροσωπείας, υπάγοντας όλες τις περιοχές για τις οποίες προβλεπόταν το καθεστώς της αποστρατικοποίησης από το Σχέδιο Συνθήκης Ειρήνης με την Ιταλία στο ίδιο αυστηρό πλαίσιο, χωρίς να γίνεται διάκριση μεταξύ νικητών και ηττημένων κρατών⁵⁵⁶.

Ο Böldükbaşı υποστηρίζει πως ακόμα και η στάση του Έλληνα Αντιπροσώπου στη Συνδιάσκεψη που ζήτησε την αποστρατικοποίηση των νησιών κατά το πρότυπο της

⁵⁵⁵ United States Department of State, Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers, Political and Economic Matters, Vol. II, 1945, CFM 45 (16) 19 September 1945, σελ. 179-181. Περαιτέρω, κατά την 6^η συνεδρίαση του Συμβουλίου των Υπουργών Εξωτερικών, ο Αμερικανός Αντιπρόσωπος Μπέρνς επεσήμανε πως υπήρχαν δύο ερωτήματα ενώπιον του Συμβουλίου σχετικά με τα Δωδεκάνησα: αυτό της εκχώρησής τους στην Ελλάδα και αυτό της αποστρατικοποίησής τους. Ο Σοβιετικός Αντιπρόσωπος επέμεινε πως και τα δύο ζητήματα έπρεπε να εξεταστούν από τους ειδικούς πληρεξούσιους, ενώ ο Μπέρνς τόνισε πως δεν έβλεπε το λόγο να αναφέρουν στους πληρεξούσιους το θέμα της εκχώρησης. Αυτό ήταν ένα ζήτημα πολιτικής και δεν υπήρχε τίποτα να εξεταστεί από αυτούς. Αντίθετα έπρεπε να αποφασιστεί από το Συμβούλιο. Τέλος, ο Μπέρνς πρόσθεσε πως αν η Σοβιετική Αντιπροσωπεία συμφωνούσε, τότε οι πληρεξούσιοι θα μπορούσαν να ετοιμάσουν το προσχέδιο που θα πραγματοποιούσε την απόφασή τους και θα μπορούσαν να αφήσουν για περαιτέρω συζήτηση το θέμα της αποστρατικοποίησης. Βλ. United States Department of State, Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers, Political and Economic Matters, Vol II, 1945, Sixth Meeting of the Council of Foreign Ministers, London, September 17, 1945, σελ. 205-210. Η συζήτηση αυτή είναι ιδιαιτέρως σημαντική, καθώς διαχωρίζει το θέμα της κυριαρχίας, ένα θέμα καθαρά πολιτικό από αυτό της αποστρατικοποίησης δηλαδή ένα θέμα στρατιωτικό χωρίς να επιβάλλει το δεύτερο ως περιορισμό του πρώτου. Ανάλογη αντιμετώπιση έτυχε το θέμα της αποστρατικοποίησης και κατά τη Συνδιάσκεψη της Λωζάννης (1923) αναφορικά με τα ελληνικά νησιά του Βορειοανατολικού Αιγαίου. Βλ. *infra*, σελ. 208-209. Τουντέστιν, η αποστρατικοποίηση δεν αποτελεί προϋπόθεση για την ελληνική κυριαρχία στα Δωδεκάνησα. Επιπρόσθετα, δεν προκύπτει μέσα από το Άρθρο 14 της Συνθήκης Ειρήνης με την Ιταλία (1947), πως η παραβίαση του αποστρατικοποιημένου καθεστώτος έχει επιπτώσεις στην ιδιοκτησία της περιοχής. Κάτι τέτοιο εξάλλου φαντάζει αδιανόητο, ιδιαίτερα και υπό τις αρχές της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι (1975), η οποία επιβεβαιώνει τα Ευρωπαϊκά σύνορα ως μόνιμα. Βλ. ‘Conference on Security and Co-ordination in Europe, Final Act’, 1 Αυγούστου 1975, στην ιστοσελίδα: <http://www.osce.org/mc/58376>. Βλ. ακόμα Keefer Sc., ‘Solving the Greek- Turkish Boundary Dispute’, 11 Cardozo J. Int’ L & Comp. L.55, 2003-2004.

⁵⁵⁶ Βλ. *infra* σελ. 161-167. Βλ. ακόμα και Δρακίδης Φ., ‘Ο Χάρτης του Ατλαντικού του 1941 ενσωματωμένος στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών του 1942. Νομική Βάσις αποσβέσεως των αποστρατικοποιήσεων όλων των ελληνικών νησιών’, ο.π., σελ. 43-45.

Συνθήκης της Λωζάννης, συνηγορεί υπέρ της θέσης της Τουρκίας⁵⁵⁷. Αυτό προκύπτει από το ότι η Συνθήκη της Λωζάννης του 1923 αποστρατικοποίησε τα ελληνικά νησιά του Ανατολικού Αιγαίου ρητά υπέρ της ασφάλειας της Τουρκίας εξαιτίας της γεινιάσής τους με τις μικρασιατικές ακτές, όπως άλλωστε συμβαίνει και με τα Δωδεκάνησα.

Πρώτα απ' όλα, επισημαίνεται πως οι λόγοι που τα ελληνικά νησιά περιήλθαν σε καθεστώς αποστρατικοποίησης το 1923, δεν εντοπίζονται μόνο στα συμφέροντα ασφάλειας της Τουρκίας. Η Λήμνος και η Σαμοθράκη εντάχθηκαν στο ίδιο αυστηρό καθεστώς με τα Στενά για την ασφάλεια και την ελεύθερη ναυσιπλοΐα στην περιοχή, υπέρ όλων των εθνών αφενός και αφετέρου για τον αποκλεισμό του ενδεχομένου να απειληθεί η Τουρκία στην περιοχή των Στενών, από τυχόν συγκέντρωση στρατευμάτων σε αυτά. Αλλά ο όρος αυτός καταργήθηκε με την αντικατάσταση της Σύμβασης της Λωζάννης από τη Συνθήκη του Μοντρέ του 1936. Έπειτα, η Μυτιλήνη, η Χίος, η Σάμος και η Ικαρία πράγματι υπήχθησαν σε καθεστώς αποστρατικοποίησης, με σκοπό να μην επιτραπεί η δυνατότητα λήψεως επιθετικών μέτρων από τα ελληνικά νησιά σε βάρος των τουρκικών παραλίων, όπως επιβεβαιώνεται άλλωστε και από τη Συνδιάσκεψη της Λωζάννης. Ωστόσο, η δέσμευση αυτή λήφθηκε υπόψη βάσει των συνεχιζόμενων συγκρούσεων μεταξύ των δύο κρατών τα χρόνια που προηγήθηκαν, και της ανάγκης πρόσθετων εγγυήσεων με σκοπό την διασφάλιση μονιμότερης ειρήνης στην περιοχή. Οι εγγυήσεις αυτές επήλθαν λοιπόν με την αποστρατικοποίηση, ένα μέτρο ιδιαίτερα διαδεδομένο την περίοδο εκείνη, που αποσκοπούσε στην εξασφάλιση της ειρήνης.

Περαιτέρω, οι διεργασίες της Συνδιάσκεψης της Λωζάννης δείχνουν πως λήφθηκε υπόψη και η ασφάλεια του ελληνικού εδάφους. Για τον λόγο αυτό, αποφασίστηκε το καθεστώς της αποστρατικοποίησης να είναι μερικό, ώστε η Ελλάδα να είναι σε θέση να υπερασπιστεί τα νησιά από πιθανές επιθέσεις. Συνεπώς, εάν είχε ληφθεί υπόψη από τα Συμβαλλόμενα Μέρη η ασφάλεια της Τουρκίας ως ο μοναδικός λόγος αποστρατικοποίησης των νησιών, τότε αυτά θα είχαν υπαχθεί σε καθεστώς πλήρους και ολοκληρωτικής αποστρατικοποίησης, ώστε να εξυπηρετηθεί άμεσα ο συγκεκριμένος σκοπός, και χωρίς να υπολογισθεί η ανάγκη του ελληνικού κράτους να μπορεί να υπερασπισθεί τα απομακρυσμένα από τον ηπειρωτικό κορμό, εδάφη του. Εξάλλου, τα Συμβαλλόμενα Μέρη δεν δίστασαν να επιβάλλουν καθεστώς πλήρους

⁵⁵⁷ Bölükbaşı D., ο.π., σελ. 816.

αποστρατικοποίησης στην περίπτωση της Λήμνου και της Σαμοθράκης που αποσκοπούσε όμως στην διασφάλιση της ελεύθερης ναυσιπλοΐας από την περιοχή των Στενών.

Τέλος, είναι γεγονός πως ο Έλληνας Αντιπρόσωπος στην Συνδιάσκεψη των Παρισίων πρότεινε την αποστρατικοποίηση της Δωδεκανήσου κατά το πρότυπο της Συνθήκης της Λωζάννης. Όμως, κάνοντας την πρόταση αυτή, ο Δραγούμης δεν σκεφτόταν την ασφάλεια Τουρκίας. Ο Δραγούμης δεν ήταν καν αυτός που πρότεινε την αποστρατικοποίηση των νησιών, αλλά βρέθηκε προ τετελεσμένων γεγονότων. Έτσι ανησυχώντας για την κατάσταση, έκανε την συγκεκριμένη πρόταση σε σχέση με το περιεχόμενο των απαγορεύσεων που θα επιβάλλονταν στη Δωδεκάνησο. Το καθεστώς είχε ήδη αποφασισθεί για τα Δωδεκάνησα στο πλαίσιο των συζητήσεων των ιταλικών εδαφών. Ο Δραγούμης στη συνάντησή του με τον Μπερνς προσπάθησε να πετύχει ένα πιο ευνοϊκό για την Ελλάδα καθεστώς, όπως ήταν αυτό της Συνθήκης της Λωζάννης. Είναι παράλογο να υποθέτουμε πως ο Έλληνας αντιπρόσωπος σκέφτηκε την ασφάλεια ενός κράτους που δεν ήταν καν προσκεκλημένο στην Συνδιάσκεψη, που δεν συμμετείχε καν στον πόλεμο, και όχι την ασφάλεια και τα συμφέροντα του ελληνικού κράτους⁵⁵⁸.

Περαιτέρω, το επιχείρημα της Τουρκίας ότι η αποστρατικοποίηση της Δωδεκανήσου αποτελεί ένα «αντικειμενικό καθεστώς» και ως εκ τούτου θεμελιώνει δικαιώματα υπέρ τρίτων, δεν μπορεί παρά να απορριφθεί. Είδαμε ανωτέρω, ότι η ΕΔΔ κατά τη σύνταξη Σχεδίου Συμβάσεως περί του Δικαίου των Συνθηκών αποφάσισε ομόφωνα ότι κάτι τέτοιο δεν έχει θέση στο ισχύον δίκαιο⁵⁵⁹. Η ΕΔΔ θεώρησε ότι το Άρθρο 36 με το οποίο δικαιώματα από συνθήκη παρέχονται σε τρίτα κράτη σε συνδυασμό με το Άρθρο 38 της Σύμβασης της Βιέννης του 1969, που χαρακτηρίζει ως δεσμευτικούς για τρίτα κράτη κανόνες που προέρχονται από συνθήκη και έχουν εθιμική ισχύ, αποτελούν μια επαρκή νομική βάση για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις από συνθήκες που ισχύουν *erga omnes*⁵⁶⁰. Η ΕΔΔ εξέφρασε την άποψη πως τα Άρθρα 36 και 38 παρέχουν έναν ικανοποιητικό μηχανισμό ώστε να εξηγηθεί η νομική φύση των αντικειμενικών καθεστώτων και ιδιαίτερα τα υποτιθέμενα αντικειμενικά αποτελέσματα

⁵⁵⁸ Βλ. *infra*, σελ. 167- 169.

⁵⁵⁹ Βλ. *infra*, σελ. 104- 110.

⁵⁶⁰ Το Άρθρο 38 της Σύμβασης της Βιέννης (1969) ορίζει «Τίποτα στα Άρθρα 34- 37, εμποδίζει έναν κανόνα που δημιουργήθηκε από συνθήκη να είναι δεσμευτικός προς τρίτα κράτη, εάν αυτός αναγνωριστεί ως εθιμικός κανόνας του διεθνούς δικαίου».

ορισμένων τύπων συνθηκών⁵⁶¹. Έτσι λοιπόν, και υπό το πρίσμα αυτό, η αποστρατικοποίηση της Δωδεκανήσου δεν μπορεί να θεωρηθεί ως αντικειμενικό καθεστώς. Επιπρόσθετα, και οι λόγοι τους οποίους επικαλείται ο Bölükbaşı για να τεκμηριώσει αυτό το αντικειμενικό καθεστώς βάσει της Συνθήκης του 1947, δεν μπορούν παρά να απορριφθούν. Η μελέτη των σχετικών Συνδιασκέψεων δείχνει καθαρά πως μερικά από τα νησιά του Αιγαίου, υπάχθηκαν σε καθεστώς αποστρατικοποίησης μέσα από διαφορετικές συνθήκες, σε διαφορετικό βαθμό και για διαφορετικούς λόγους, και δεν αφορούσαν όλες την ασφάλεια των τουρκικών παραλίων. Ειδικότερα δε στην περίπτωση της Δωδεκανήσου αποδεικνύεται πως, η αποστρατικοποίησή της δεν στηρίχθηκε στην λογική καθυσυχασμού της Τουρκίας ή της γεωγραφικής σχέσης της με τις μικρασιατικές ακτές.

Εξάιρεση στην συγκεκριμένη περίπτωση θα υπήρχε εάν αποδεικνυόταν ότι η αποστρατικοποίηση ως θεσμός έχει εθιμική προέλευση στο διεθνές δίκαιο, ή αν μετά τη συμβατική της καθιέρωση, η αποστρατικοποίηση της Δωδεκανήσου απέκτησε ισχύ τοπικού εθίμου⁵⁶². Ωστόσο, στις σελίδες που προηγήθηκαν είδαμε πως ο θεσμός της αποστρατικοποίησης αποτελεί μια έννοια ρευστή, που δεν έχει κατοχυρωθεί ούτε στο εθιμικό αλλά ούτε καν στο συμβατικό δίκαιο. Αντίθετα, αποτελεί έναν θεσμό που βασίζεται στην πρακτική των κρατών και επιλέγεται με οδηγό πολιτικά κριτήρια, μέσα από συμφωνίες οι οποίες συνάπτονται υπό τους κανόνες του διεθνούς δικαίου. Περαιτέρω, ουδέποτε έγινε επίκληση τοπικού εθιμικού κανόνα από την υπογραφή της Συνθήκης των Παρισίων έως σήμερα αναφορικά με το καθεστώς της Δωδεκανήσου, ενώ κατά τη διάρκεια της κατοχής τους από την Ιταλία (1923- 1947) δεν είχε τεθεί ποτέ θέμα αποστρατικοποίησης αυτών⁵⁶³.

Η συνολική εξέταση όλων των ανωτέρω στοιχείων, συνηγορούν στο ότι η Τουρκία δεν αποτελεί ένα από τα συμβαλλόμενα μέρη της Συνθήκης των Παρισίων του 1947. Η Συνθήκη αποτελεί για την Άγκυρα "*res inter alios acta*", δηλαδή ζήτημα που αφορά άλλον και δεν μπορεί να την επικαλείται.

⁵⁶¹ Ybk of I.L.C., Vol. II, 1966, σελ. 231.

⁵⁶² Όπως συνέβη και στην περίπτωση των νησιών Άαλαντ. Βλ. Rosas A., ο.π., σελ. 28-29. Βλ. ακόμα και Hannikainen L., ο.π., σελ. 626.

⁵⁶³ Ιωάννου Ε., ο.π., σελ. 145- 149, Drakides Ph., '*Le sort actuel des démilitarisations en Méditerranée (Italie, Grèce)*', ο.π., σελ. 66- 68.

V. Η ΘΕΜΕΛΙΩΔΗΣ ΑΛΛΑΓΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ

Η ρήτρα *rebus sic stantibus* είναι ένας εξαιρετικός τρόπος, τον οποίο μπορεί να επικαλεστεί ένα κράτος- μέλος σε συνθήκη για τον τερματισμό ή την αποχώρησή του από αυτή. Η ρήτρα αποτελεί αρχή του διεθνούς δικαίου βάσει της οποίας προβλέπεται ότι εάν υπάρξει θεμελιώδης αλλαγή των περιστάσεων από τη στιγμή που υπογράφηκε μια συνθήκη, ένα συμβαλλόμενο μέρος σε αυτή μπορεί να αποχωρήσει από αυτή ή να την τερματίσει. Η ύπαρξη της ειδικής αυτής διάταξης στο διεθνές δίκαιο, δικαιολογείται από το γεγονός ότι ορισμένες συνθήκες παραμένουν σε ισχύ για μεγάλα χρονικά διαστήματα, στη διάρκεια των οποίων θεμελιώδης αλλαγές μπορούν να συμβούν. Αυτές οι αλλαγές μπορεί να ενθαρρύνουν ένα από τα μέρη σε συνθήκη να υιοθετήσει δραστικά μέτρα σε περίπτωση γενικής άρνησης της αποδοχής μιας μεταβολής στους όρους της συνθήκης⁵⁶⁴. Κατά τον Oppenheim, αυτός ο όρος περικλείει μεγάλο κίνδυνο καθώς συχνά έχει καταχραστεί από τα κράτη που προσπαθούν να κρύψουν παραβιάσεις των συνθηκών μέσα από το δίκαιο. Ωστόσο, συνεχίζει ο συγγραφέας, αυτό δεν αλλάζει το γεγονός ότι αυτός ο εξαιρετικός όρος είναι απαραίτητος για το διεθνές δίκαιο και για τις διεθνείς σχέσεις όπως ο κανόνας *pacta sunt servanda*⁵⁶⁵. Η δυνατότητα επίκλησης της ρήτρας *rebus sic stantibus* και οι όροι υπό τους οποίους μπορεί να ισχύσει, έχει αποτελέσει αντικείμενο έντονων συζητήσεων⁵⁶⁶. Θεωρείται ότι η απουσία ενός συστήματος υποχρεωτικής δικαιοδοσίας στη διεθνή έννομη τάξη, θα μπορούσε να διασπάσει τη δεσμευτικότητα των υποχρεώσεων που αναλαμβάνουν τα κράτη μέσω μιας συνθήκης και θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως δικαιολογία για την αποχώρηση από συνθήκες για ασήμαντους λόγους⁵⁶⁷.

⁵⁶⁴ Shaw, M.N., ο.π., σελ. 855- 857, Brownlie, I., ο.π., σελ. 619- 621, Boczek A, ο.π., σελ. 327- 328, Aust A., 'Modern Treaty Law and Practice', ο.π., σελ. 240-242, Oppenheim's International Law, Vol. I, ο.π., σελ. 843-850, Fischer Williams J., 'The Permanence of Treaties', A.J.I.L., Vol. 22, No. 1, 1928, σελ. 89-104, Garner J. W., 'The Doctrine of Rebus Sic Stantibus and the Termination of Treaties', A.J.I.L., Vol. 21, No. 3, 1927, σελ. 509- 516, Bullington J. P., 'International Treaties and the Clause Rebus Sic Stantibus', University of Pennsylvania Law Review and American Law Register, Vol. 76, No. 2, 1927, σελ. 153-177, Lissitzyn O. J., 'Treaties and Changed Circumstances (Rebus Sic Stantibus)', A.J.I.L., Vol. 61, No. 4, 1967, σελ. 895- 922.

⁵⁶⁵ Oppenheim's International Law, Vol. I, ο.π., σελ. 843-846.

⁵⁶⁶ Κατά τον Oppenheim δίκαιη χρήση της ρήτρας μπορεί να υπάρξει στην περίπτωση που ένα κράτος γίνεται μέλος μιας συνθήκης για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και πριν την λήξη της συνθήκης πραγματοποιείται τέτοια αλλαγή των περιστάσεων που θέτουν σε κίνδυνο την ίδια την ύπαρξη του κράτους. Βλ. Oppenheim's International Law, Vol. I, ο.π., σελ. 843-846.

⁵⁶⁷ Shaw, M.N., ο.π., σελ. 855- 856.

Η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου, κατά τη σύνταξη του Σχεδίου Συμβάσεως περί του Δικαίου των Συνθηκών, σχολίασε πως σχεδόν όλοι οι σύγχρονοι νομομαθείς απρόθυμα μεν, αποδέχονται την ύπαρξη στο διεθνές δίκαιο του δόγματος *rebus sic stantibus* και δέχθηκε το γεγονός πως συνθήκες είναι δυνατό να καταστούν ανεφάρμοστες μέσα από μια θεμελιώδη αλλαγή των περιστάσεων. Η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα πως η αρχή ήταν μέρος του εθιμικού διεθνούς δικαίου και πως θα έπρεπε να έχει θέση στο σύγχρονο δίκαιο των συνθηκών. Ωστόσο, για να μην επιφέρει αναστάτωση στο δίκαιο των συνθηκών, η αρχή θα πρέπει να οριοθετηθεί αυστηρά, μέσα σε λεπτομερή και στενά όρια. Τέλος, η Επιτροπή συμφώνησε πως το δόγμα, διατυπωμένο ως ένας αντικειμενικός κανόνας δικαίου υπό τις αρχές της αμεροληψίας και της δικαιοσύνης και κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις, μπορεί να προβληθεί από κράτος- μέρος σε συνθήκη ως λόγος για τον τερματισμό αυτής⁵⁶⁸. Έτσι το Άρθρο 62 της Συνθήκης της Βιέννης 1969⁵⁶⁹ σχετικά με τη μεταβολή των περιστάσεων, ορίζει ότι:

«1. Δεν δύναται να γίνη επίκλησις θεμελιώδους αλλαγής των περιστάσεων, η οποία εσημειώθη εν σχέσει προς τας υφιστάμενας τοιαύτας κατά την στιγμήν της συννομολογήσεως της συνθήκης, αίτινες δεν είχαν προβλεφθή υπό των συμβαλλομένων, ως λόγος λήξεως της συνθήκης ή αποχωρήσεως εκ ταύτης, εκτός εάν:

- α) η ύπαρξις των περιστάσεων αυτών συνίστα ουσιώδη βάσιν της συνεναίσεως των μερών όπως δεσμευθούν δια της συνθήκης, και*
- β) αποτέλεσμα της αλλαγής υπήρξεν η ριζική μεταβολή της εκτάσεως των υποχρεώσεων, αι οποίαι απομένουν προς εκπλήρωσιν δυνάμει της συνθήκης».*

Γενικά, η σύγχρονη προσέγγιση από την πλευρά του διεθνούς δικαίου, είναι η αποδοχή της ύπαρξης του δόγματος της θεμελιώδους αλλαγής των περιστάσεων ως αντικειμενικός κανόνας δικαίου που εφαρμόζεται όταν υπάρχουν συγκεκριμένα γεγονότα, αλλά που δεν τερματίζει τη συνθήκη αυτόματα εφόσον κάποιο από τα μέρη σε αυτή πρέπει να επικαλεστεί τον συγκεκριμένο κανόνα. Επίσης, η ρήτρα *rebus sic stantibus* εφαρμόζεται συσταλτικά με αυστηρό περιορισμό όσον αφορά το αντικείμενο και το σκοπό της⁵⁷⁰. Το

⁵⁶⁸ Ybk of I.L.C., Vol. II, 1966, σελ. 256- 260.

⁵⁶⁹ Άρθρο 62 της Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969).

⁵⁷⁰ Shaw, M.N., ο.π., σελ. 855- 857, Brownlie, I., ο.π., σελ. 619-621, Boczek A, ο.π., σελ. 327- 328. Περαιτέρω, το Άρθρο 62 και η εφαρμογή της ρήτρας *rebus sic stantibus*, δεν είναι δυνατό να ισχύσουν για

Διεθνές Δικαστήριο στην Υπόθεση για την Αρμοδιότητα Αλιείας μεταξύ Μεγάλης Βρετανίας και Ισλανδίας δήλωσε: «το διεθνές δίκαιο δέχεται ότι θεμελιώδεις αλλαγές στις περιστάσεις υπό τις οποίες συγκεκριμένα κράτη αποφάσισαν να γίνουν συμβαλλόμενα μέρη σε συνθήκη, εάν οδήγησαν σε ριζική μεταβολή του εύρους των υποχρεώσεων που επιβλήθηκαν από τη συνθήκη, μπορούν, υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, να παράσχουν στο προσβεβλημένο κράτος λόγο ώστε αυτό να επικαλεστεί τη λήξη ή την αναστολή εφαρμογής της συνθήκης». Ωστόσο, το Δικαστήριο επεσήμανε ότι είναι απαραίτητο αυτές οι αλλαγές να έχουν διαφοροποιήσει σημαντικά τις υποχρεώσεις του κράτους από εκείνες που αρχικά είχε αναλάβει. Μάλιστα, το Δικαστήριο συνέχισε λέγοντας ότι η αρχή καθώς και οι όροι και περιορισμοί αυτής έχουν ενσωματωθεί στο Άρθρο 62 της Συνθήκης της Βιέννης, το οποίο μπορεί να θεωρηθεί ως κωδικοποίηση υπάρχοντος εθιμικού δικαίου σχετικά με τη λήξη συνθήκης εξαιτίας αλλαγής των περιστάσεων⁵⁷¹.

Σύμφωνα με τον Βαμβούκο, η κοινή πρόθεση των συμβαλλομένων μερών έχει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στο να καθοριστεί πότε εφαρμόζεται η ρήτρα *rebus sic stantibus*. Ωστόσο, η πρόθεση των μερών δεν είναι ο μοναδικός βαρύνων παράγοντας. Άλλος ένας σχετικός παράγοντας είναι η σύνοψη των πολιτικών, νομικών, οικονομικών και άλλων περιστάσεων υπό τις οποίες υπογράφηκε η συνθήκη και υπό τις οποίες μπορεί να γίνει πλήρως κατανοητή. Μια συνεπακόλουθη αλλαγή αυτών των μεταβλητών μπορεί να καταστρέψει την πρόθεση των μερών. Η αλλαγή πρέπει σε κάθε περίπτωση να είναι θεμελιώδης. Παραδείγματος χάριν να ακυρώνει το αντικείμενο και τους σκοπούς της συνθήκης ή να καταστρέφει ή να αλλάζει θεμελιωδώς τις αρχές της. Ωστόσο, ο συγγραφέας θεωρεί πως εάν το άλλο συμβαλλόμενο μέρος ή μέρη στη συνθήκη αρνηθούν να διαπραγματευθούν άλλες εναλλακτικές ή αν η διαπραγματεύσεις οδηγήσουν σε αδιέξοδο, το μέρος που βασίζεται στην ρήτρα, είναι δυνατόν να δικαιούται να τερματίσει τη συνθήκη⁵⁷². Αντίστοιχα, κατά τον Hannikainen «σε κάθε περίπτωση, η

συνθήκες που καθορίζουν σύνορα με σκοπό να αποφευχθεί μια εμφανής απειλή για την διεθνή ειρήνη. Βλ. Ybk of I.L.C., Vol. II, 1966, σελ. 259.

⁵⁷¹ Fisheries Jurisdiction Case: UK v Iceland (1973), ICJ Rep. 3, 20-I. Βλέπε επίσης την Υπόθεση Gabčíkovo- Nagymaros Project, ICJ Rep., 1997, σελ. 65, όπου το Διεθνές Δικαστήριο επανέλαβε ότι θεμελιώδεις αλλαγές των περιστάσεων πρέπει να είναι απροσδόκητες και ότι η αρνητική και υπό προϋποθέσεις διατύπωση του Άρθρου 62 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών, είναι μια ξεκάθαρη ένδειξη ότι η σταθερότητα των σχέσεων δια συνθήκης απαιτεί πως η επίκληση της θεμελιώδους αλλαγής των περιστάσεων πρέπει να εφαρμόζεται μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις.

⁵⁷² Vamvoukos A., 'The termination of Treaties in International Law- the doctrines of rebus sic stantibus and desuetude', Oxford University Press, 1st ed., 1985, στο Hannikainen L., ο.π., σελ. 632- 635.

επίκληση της ρήτρας *rebus sic stantibus* είναι ένα εξαιρετικό μέτρο. Κάθε κράτος που αποτελεί μέρος σε μια συνθήκη μπορεί να επικαλεστεί την ρήτρα. Όμως δεδομένων των αυστηρών προϋποθέσεων υπό τις οποίες είναι δυνατή η εφαρμογή της, το κράτος θα πρέπει πρώτα να προτείνει στα υπόλοιπα συμβαλλόμενα μέρη άλλες εναλλακτικές λύσεις όπως η τροποποίηση της συνθήκης την προσωρινή παύση της»⁵⁷³.

Σύμφωνα με τον Κ. Οικονομίδη, τα καθεστώτα αποστρατικοποίησης που δεν συνοδεύονται από διεθνείς εγγυήσεις, μπορούν να λειτουργήσουν ομαλά μέσα σε ένα αυστηρά ειρηνικό περιβάλλον. Αυτό εξάλλου καταδεικνύει και η διεθνής πρακτική ως προς τον θεσμό της αποστρατικοποίησης. Οι σκοποί που καλούνται να εξυπηρετήσουν ποικίλουν και είναι άμεσα συναρτημένοι με τα πολιτικά και στρατηγικά δεδομένα που ισχύουν στην περιοχή όπου πρόκειται να εφαρμοσθούν, με απώτερο στόχο πάντα τη διαφύλαξη και διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και της διεθνούς ασφάλειας. Ιδιαίτερα δε ως προς τις Συνθήκες του 1923 και του 1947, η αποστρατικοποίηση επιλέχθηκε ως το θεμέλιο εκείνο μέσο που θα διαφύλαττε την ειρήνη και την ασφάλεια στην περιοχή. Στο Άρθρο 13 της Λωζάννης ορίζεται «Προς εξασφάλισιν της ειρήνης, η Ελληνική Κυβέρνησις υποχρεούται να τηρή..», ενώ η οργάνωση και εδραίωση της ειρήνης ήταν ο απώτερος στόχος και της Συνθήκης των Παρισίων που συνάγεται από το κείμενο της συνθήκης και ιδιαίτερα το Προοίμιό της. Επομένως, αν το περιβάλλον παύσει να είναι ειρηνικό και εμφανισθούν στοιχεία που προμηνύουν απειλή επιθετικής ενέργειας κατά των αποστρατικοποιημένων εδαφών, τότε αναμφισβήτητα υπάρχει μια θεμελιώδης αλλαγή των περιστάσεων κατά την έννοια του Άρθρου 62 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών που ακυρώνει ουσιαστικά τους σκοπούς και τις αρχές των σχετικών Συνθηκών⁵⁷⁴.

Από την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης και μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960, οι σχέσεις μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας ήταν ειρηνικές και

Επιπρόσθετα και ιδιαιτέρως ως προς τη Συνθήκη Ειρήνης με την Ιταλία, ο επανεξοπλισμός της Ιταλίας κατήγγησε ουσιαστικά τις κυριότερες στρατιωτικές ρήτρες που ήταν απαραίτητες για την εκπλήρωση του σκοπού και του αντικειμένου της Συνθήκης. Μόνο στα Δωδεκάνησα και στην νήσο Πελαγόσα εξακολουθούν να βρίσκονται σε ισχύ οι σχετικές συμβατικές υποχρεώσεις, λαμβάνοντας υπόψη πως οι περιοχές αυτές περιήλθαν στην κυριαρχία κρατών που άνηκαν στις νικητρίες Δυνάμεις του Β'Π.Π. Επομένως, η κατάργηση των περί αποστρατικοποίησης διατάξεων στη Δωδεκάνησο κατά την πρακτική της Ιταλίας το 1951, δεν ακυρώνει από μόνη της το πνεύμα της Συνθήκης Ειρήνης με την Ιταλία, το οποίο σύμφωνα με τις ιταλικές δηλώσεις αντικαταστάθηκε από το πνεύμα του ΧΗΕ. Βλ. σχετικά Ιωάννου Ε., ο.π., σελ. 150-154 και *infra* σελ. 92-95.

⁵⁷³ Hannikainen L., ο.π., σελ. 632- 635.

⁵⁷⁴ Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 111.

διακρίνονταν από πνεύμα φιλίας, χωρίς κανένας να μπορεί να προβλέψει την επακόλουθη χειροτέρευση του ειρηνικού αυτού κλίματος. Από το 1974 όμως και μέχρι σήμερα, οι σχέσεις των δύο χωρών βρίσκονται σε ένα τελείως διαφορετικό πλαίσιο. Η σταδιακή αύξηση των εντάσεων, οι προκλητικές τουρκικές δηλώσεις, το γεγονός ότι οι δύο χώρες έφτασαν πολύ κοντά στον πόλεμο, οι καθημερινές παραβάσεις και παραβιάσεις των τουρκικών μαχητικών αεροσκαφών στο Αιγαίο, οι αμφισβητήσεις επί της ελληνικής κυριαρχίας, η υφιστάμενη απειλή του *casus belli*, αποκαλύπτουν συνολικά ότι οι συνθήκες έχουν αλλάξει ριζικά στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Τα καθεστώτα που επιβλήθηκαν πριν από 50 και 80 χρόνια με σκοπό την δημιουργία ενός ειρηνικού περιβάλλοντος, ουσιαστικά θέτουν σήμερα πια σε κίνδυνο την εδαφική ακεραιότητα και κυριαρχία του ελληνικού κράτους, δεδομένης της ανησυχητικής στρατιωτικής και πολιτικής έντασης που υφίσταται στην περιοχή, γεγονός που από μόνο του τροποποιεί τις συμβατικές υποχρεώσεις που ανέλαβε η Ελλάδα. Επιπρόσθετα, η απουσία ενός συστήματος διεθνών εγγυήσεων και η εξέλιξη της στρατιωτικής τεχνολογίας από την περίοδο υπογραφής των σχετικών Συνθηκών σε συνδυασμό με την απομακρυσμένη γεωγραφική θέση των νησιών από τον ελληνικό ηπειρωτικό κορμό υπό ένα τεταμένο πολιτικό και στρατιωτικό περιβάλλον, τα καθιστούν άμεσους στόχους σε μια ξαφνική στρατιωτική επίθεση. Εξάλλου, η μελέτη της αποστρατικοποίησης αποδεικνύει πως η νομική φύση του θεσμού δεν στέκεται εμπόδιο στις κρατικές πολιτικές. Για τους λόγους αυτούς λοιπόν, Έλληνες συγγραφείς επικαλούνται ως ένα ακόμα επιχείρημα για τον τερματισμό των διατάξεων αναφορικά με τις αποστρατικοποιήσεις των ελληνικών νησιών την θεμελιώδη αλλαγή των περιστάσεων⁵⁷⁵.

Μάλιστα, υπό τους κανόνες του διεθνούς δικαίου, το σύνολο των γεγονότων αυτών συνθέτουν μια επαρκή νομική βάση για τα ελληνικά επιχειρήματα, ότι δηλαδή η τουρκική προκλητικότητα και επιθετική στάση στο Αιγαίο μετέβαλλαν ριζικά και απρόβλεπτα τις προϋπάρχουσες μεταξύ τους σχέσεις, ακυρώνοντας ουσιαστικά και τον βασικό σκοπό των σχετικών Συνθηκών, που δεν είναι άλλος από την ειρήνη και την ασφάλεια. Μπορεί η επιλογή του θεσμού της αποστρατικοποίησης από τις Μεγάλες Δυνάμεις να συντελούσε στην εδραίωση της ειρήνης το 1923 και το 1947 αντίστοιχα, σήμερα όμως η διατήρηση του, όπως το επιζητεί η Τουρκία, κάθε άλλο παρά θα είχε το

⁵⁷⁵ Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 111- 113, Ιωάννου Ε., ο.π., σελ. 145- 149, Drakides Ph., 'Le sort actuel des démilitarisations en Méditerranée (Italie, Grèce)', ο.π., σελ. 55- 56.

ίδιο αποτέλεσμα. Υπό το πρίσμα των εξελίξεων από το 1974 έως σήμερα, η αλλαγή των συνθηκών που έχει επέλθει στο Αιγαίο είναι θεμελιώδους σημασίας για την Ελλάδα, για την διαφύλαξη της κυριαρχίας της και την αποτελεσματική προστασία του εδάφους της⁵⁷⁶. Η Ελλάδα δεν επιθυμεί την κατάργηση των Συνθηκών της Λωζάννης και των Παρισίων, προς τις οποίες επανειλημμένα έχει δείξει τον σεβασμό και την προσήλωσή της⁵⁷⁷, αλλά την αναθεώρηση των περί αποστρατικοποίησης ρητρών. Μέσα στο πλαίσιο των νέων διαστάσεων που έχουν λάβει σήμερα οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και στα νέα δεδομένα που διαμορφώνονται στον αιγαιακό χώρο από το 1974, ο τερματισμός των περί αποστρατικοποίησης διατάξεων, οι οποίες σήμερα θέτουν σε κίνδυνο την κυριαρχία του ελληνικού κράτους, κρίνεται απαραίτητος.

VI. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΗΣ ΝΟΜΙΜΗΣ ΑΜΥΝΑΣ

1. Η προέλευση του δικαιώματος της Νόμιμης Άμυνας

Το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας αποτελεί μια έννοια κατοχυρωμένη στην πρακτική των κρατών, πολύ πριν την ίδρυση του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών. Από την εποχή που ο πόλεμος αποτελούσε ένα εργαλείο πολιτικής, η νόμιμη άμυνα ήταν περισσότερο μια πολιτική παρά νομική έννοια, συνδεδεμένη με το δικαίωμα της αυτοσυντήρησης⁵⁷⁸. Κλασσικοί συγγραφείς του διεθνούς δικαίου όπως ο Grotius, θεωρούσαν την νόμιμη άμυνα ως ένα φυσικό δικαίωμα του κράτους, το οποίο δεν μπορούσε να ακυρωθεί ή να περιοριστεί από το θετικό δίκαιο⁵⁷⁹. Ωστόσο, με την εξέλιξη του διεθνούς δικαίου, υιοθετήθηκε γενικότερα μια πιο αυστηρή στάση απέναντι στη χρήση της βίας, ενώ οι

⁵⁷⁶ Το Διεθνές Δικαστήριο έκρινε στην Υπόθεση για την Αρμοδιότητα Αλιείας μεταξύ Μεγάλης Βρετανίας και Ισλανδίας ότι μια από τις βασικές προϋποθέσεις που ενσωματώνεται στο Άρθρο 62 της Συνθήκης της Βιέννης είναι ότι η αλλαγή των περιστάσεων πρέπει να είναι θεμελιώδης. Fisheries Jurisdiction Case: UK v Iceland (1973), ICJ Rep. 3, 20-I. Βλ. ακόμα Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 112- 113.

⁵⁷⁷ Εξάλλου κάτι τέτοιο δεν είναι δυνατό καθώς το ίδιο το Άρθρο 62 της Σύμβασης της Βιέννης ορίζει ότι «Δεν δύναται να γίνη επίκλησις θεμελιώδους αλλαγής των περιστάσεων ως λόγου λήξεως της συνθήκης ή αποχωρήσεως εκ ταύτης οσάκις η συνθήκη καθορίζει μεθοριακήν γραμμήν».

⁵⁷⁸ Constantinou A., 'The right of self-defence under customary international law and article 51 of the U.N Charter', Ant. N. Sakkoulas, Athens, 1st ed., 2000, Chainoglou Ch., 'Reconceptualising the Law of Self-Defence', Ant. N. Sakkoulas, Athens, 1st ed., 2008, Alexandrov S. A., 'Self- defence against the use of force in international law', Kluwer Law International, Netherlands, 1st ed., 1996, Bowett D., 'Self Defence in International Law', Manchester University Press, 1st ed., 1958, σελ. 4-9, Oppenheim's International Law, Vol. I, ο.π., σελ. 214- 220, Hall W.E., ο.π., σελ. 281.

⁵⁷⁹ Alexandrov S. A., ο.π., σελ. 5-6.

νομικοί προβληματισμοί αναφορικά με το δόγμα της νόμιμης άμυνας άρχισαν να αναπτύσσονται και να θέτουν αυτό μέσα σε ένα αυστηρό πλαίσιο λειτουργίας⁵⁸⁰.

Το δόγμα της νόμιμης άμυνας βρίσκει την αρχική του έκφραση στην Υπόθεση ‘*Caroline*’ το 1837. Η Υπόθεση ξεκίνησε από την Καναδική επανάσταση του 1837, η οποία προσέλκυσε έναν μεγάλο αριθμό Αμερικανών, μέρος των οποίων πραγματοποιούσαν επιδρομές σε βρετανικά πλοία. Το *Caroline* ήταν ένα πλοίο ανεφοδιασμού που βοηθούσε αυτές τις δυνάμεις. Τη νύχτα της 29^{ης} Δεκεμβρίου του 1837, οι Βρετανοί κατέλαβαν το πλοίο, του έβαλλαν φωτιά και το βύθισαν, ενώ δύο αμερικανοί υπήκοοι πυροβολήθηκαν πάνω στο πλοίο και ένα βρετανός αξιωματούχος κατηγορήθηκε για τους φόνους και τον εμπρησμό του πλοίου. Τα δύο μέρη, το Ηνωμένο Βασίλειο και οι Ηνωμένες Πολιτείες διεφώνησαν ως προς τα γεγονότα αλλά συμφώνησαν ως προς το δίκαιο το οποίο έκανε την υπόθεση πολύ σημαντική ως δεδικασμένο. Ο Βρετανός Πρέσβης στην Ουάσινγκτον δικαιολόγησε την βρετανική δράση στο περιστατικό επικαλούμενος «*την αναγκαιότητα της αυτοάμυνας και της αυτοσυντήρησης*» με την καταστροφή του ‘πειρατικού’ πλοίου *Caroline*. Ο τότε Υπουργός Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών D. Webster, απαντώντας στα επιχειρήματα του Βρετανού πρέσβη, διέτύπωσε για πρώτη φορά μία σειρά κριτηρίων για τη νόμιμη άμυνα τα οποία απαιτούσαν από την Βρετανική Κυβέρνηση να δείξει: i) την ύπαρξη της ‘αναγκαιότητας της νόμιμης άμυνας, άμεσης, υπερβολικής, που δεν αφήνει επιλογή μέσων και χρόνο προσεκτικής εξέτασης...’ και ii) ‘ότι οι τοπικές αρχές ... δεν έκαναν κάτι αδικαιολόγητο ή υπερβολικό. Αφού η πράξη δικαιολογήθηκε από την ανάγκη της νόμιμης άμυνας, πρέπει να περιοριστεί από αυτήν την ανάγκη και να κρατηθεί ξεκάθαρα εντός αυτής’⁵⁸¹.

Ουσιαστικά, τα κριτήρια της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας που τέθηκαν με την Υπόθεση *Caroline* έγιναν αποδεκτά ως εθιμικό διεθνές δίκαιο⁵⁸². Κατά τον

⁵⁸⁰ Alexandrov S. A., ο.π., σελ. 5-6.

⁵⁸¹ *Caroline Case* (1837) 29 BFSP 1137- 1138, A letter of Mr Webster to Mr Fo, Washington, 24 April 1841. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την Υπόθεση βλ. Jennings R. Y., ‘*The Caroline and McLeod Cases*’, A.J.I.L., Vol. 32, No. 1, 1938, σελ. 82- 99.

⁵⁸² Chainoglou Ch., ο.π., σελ. 67, Alexandrov S.A., ο.π., σελ. 20, Brierly J.L., ο.π., σελ. 292, Oppenheim’s International Law, Vol. I, ο.π., σελ. 217- 218, Hall W. E., ο.π., σελ. 282-285. Βλ. ακόμα *Nicaragua Case: Nicaragua v US (Merits)*, (1986), ICJ Rep. 14 και την Υπόθεση *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, (1996), ICJ Rep. 90, όπου το Διεθνές Δικαστήριο σημείωσε ότι «*η υποβολή της άσκησης του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας στις προϋποθέσεις της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας είναι ένας κανόνας του διεθνούς εθιμικού δικαίου ...*».

Oppenheim «μόνο τέτοιες πράξεις βίας υπέρ της αυτοσυντήρησης είναι δικαιολογημένες, καθώς είναι απαραίτητες για την νόμιμη άμυνα, γιατί διαφορετικά το δρών κράτος θα έπρεπε να υποφέρει ή να συνέχιζε να υποφέρει από μια παραβίαση εναντίον του. Εάν μια επικείμενη παραβίαση ή η συνέχιση μιας πραγματοποιούμενης παραβίασης μπορούν να αποτραπούν και να κατευθυνθούν με διαφορετικό τρόπο τότε η παραβίαση του αμυνόμενου κράτους δεν είναι αναγκαία και για τον λόγο αυτό δεν δικαιολογείται»⁵⁸³. Όμως, ένα άλλο πρόβλημα που προέκυπτε ήταν η απουσία διάκρισης μεταξύ των εννοιών αυτοάμυνας και αυτοσυντήρησης. Κατά τον Jennings, υπήρχε σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο εννοιών καθώς η αυτοάμυνα προϋπέθετε μια επίθεση, ενώ η αυτοσυντήρηση δεν είχε τέτοιο περιορισμό και σε περίπτωση που εφαρμοζόταν γενικά μπορούσε να μεταμφιέσει σε νόμιμη σχεδόν κάθε αθέμιτη πράξη βίας εκ μέρους ενός κράτους. Παρόλ' αυτά ο Jennings υποστήριξε πως η Υπόθεση Caroline αποτέλεσε μια προσπάθεια προσδιορισμού των ορίων του δόγματος της νόμιμης άμυνας και μελέτης του νομικού περιεχομένου του. Το πιο σημαντικό ήταν το γεγονός πως το δόγμα ήταν υποκείμενο του όρου της αναγκαιότητας και παραδόξως αυτό το παράδειγμα του δικαίου της νόμιμης άμυνας αποτέλεσε μια υπόθεση η οποία στηρίχθηκε στα γεγονότα⁵⁸⁴.

Τον 19^ο και 20^ο αιώνα πραγματοποιήθηκαν προσπάθειες περαιτέρω προσδιορισμού του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας. Ωστόσο, γρήγορα φάνηκε πως μόνο η σταδιακή απαγόρευση του πολέμου και γενικά της χρήσης βίας θα ήταν δυνατό να οδηγήσει στην εδραίωση μιας δίκαιης αντίληψης της έννοιας της νόμιμης άμυνας. Έτσι, η περίοδος αυτή χαρακτηρίστηκε από την ανάγκη περιορισμού και εξάλειψης του πολέμου, με πρώτο σημαντικό βήμα προς αυτή την κατεύθυνση τη δημιουργία της Κ.τ.Ε⁵⁸⁵. Στην περίοδο αυτή, το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας διαχωρίστηκε από το εκτεταμένο δικαίωμα της αυτοσυντήρησης. Το Σύμφωνο της Κ.τ.Ε όμως δεν έκανε καμία αναφορά στο δικαίωμα της νόμιμης άμυνας, γεγονός που αποδίδεται σε δύο λόγους. Αφενός στην αντίληψη ότι το δικαίωμα θεωρούνταν φυσικό και συνεπώς η αναφορά του ήταν εντελώς περιττή και αφετέρου στο ότι το δικαίωμα εναντίον ενός παράνομου πολέμου δεν ήταν δυνατό να επηρεασθεί από τις διατάξεις του Συμφώνου καθώς αυτό δεν απαγόρευε

⁵⁸³ Oppenheim's International Law, Vol. I, ο.π., σελ. 215.

⁵⁸⁴ Jennings R. Y., ο.π., σελ. 92.

⁵⁸⁵ Bowett D., 'Self Defence in International Law', ο.π., σελ. 8- 11, Alexandrov S. A., ο.π., σελ. 23- 27.

γενικά τη χρήση βίας, αλλά μόνο υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις⁵⁸⁶. Αλλά και στο Σύμφωνο Briand- Kellogg, το οποίο υιοθετήθηκε ως όργανο εθνικής πολιτικής για την αποκήρυξη του πολέμου, δεν προσδιορίζονταν τα όρια του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας. Μάλιστα, πριν την υπογραφή του Συμφώνου, αρκετά κράτη μέσα από την ανταλλαγή απόψεων και δηλώσεων, θεώρησαν πως το Σύμφωνο δεν περιορίζει το αυτονόητο δικαίωμα της νόμιμης άμυνας, χωρίς ωστόσο και πάλι να προσδιορίζουν το περιεχόμενο του δικαιώματος⁵⁸⁷.

Απουσία λοιπόν σχετικών ρυθμίσεων, η Υπόθεση Caroline καθοδηγούσε την ερμηνεία του Συμφώνου. Μάλιστα, η σημασία των συγκεκριμένων προϋποθέσεων, δηλαδή της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας για την άσκηση του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας εξακολούθησε να διατηρείται σε όλη αυτή την περίοδο μέχρι την δημιουργία του Ο.Η.Ε.⁵⁸⁸.

2. Το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας υπό τις διατάξεις του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών

Ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών συστάθηκε με πρωταρχικό σκοπό την διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Δηλαδή, τα κράτη συμφώνησαν στην δημιουργία ενός συλλογικού, οικουμενικού συστήματος ασφάλειας για την αποτροπή του πολέμου, μέσω της επιβολής και της προστασίας της ειρήνης και της ασφάλειας και της απομάκρυνσης πιθανών απειλών της ειρήνης⁵⁸⁹. Πάνω σε αυτή τη γενική κατεύθυνση, ο Χ.Η.Ε. απαγορεύει την χρήση της ένοπλης βίας. Σύμφωνα με το Άρθρο 2§3, τα Κράτη-Μέλη *«οφείλουν να διακανονίζουν τις διεθνείς διαφορές τους με ειρηνικό τρόπο κατά τέτοιο τρόπο, ώστε η διεθνής ειρήνη, ασφάλεια και δικαιοσύνη να μην τίθενται σε*

⁵⁸⁶ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Alexandrov S. A., ο.π., σελ. 37- 41.

⁵⁸⁷ Οι χώρες αυτές ήταν η Γαλλία, οι Η.Π.Α., η Γερμανία, η Ιαπωνία, η Μεγάλη Βρετανία κλπ. Βλ. σχετικά 'Multilateral Treaty for Renunciation of War', A.J.I.L., Vol. 22, No. 3, Suppl. Official Doc., 1928, σελ. 109- 115, Borchard E. M., 'The Multilateral Treaty for the Renunciation of War', A.J.I.L., Vol. 23, No. 1, 1929, σελ. 116- 120, Gonsiorowski M., 'The Legal Meaning of the Pact for the Renunciation of War', The American Political Science Review, Vol. 30, No. 4, 1936, σελ. 653- 680, Chainoglou Ch., ο.π., σελ. 68, Alexandrov S. A., ο.π. σελ. 51-70. Το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας αναφέρθηκε και στο Πρωτόκολλο για την Ειρηνική Διευθέτηση των Διεθνών Διαφορών του 1924 και στις Συμφωνίες του Λοκάρνο του 1925. Το Πρωτόκολλο μεταξύ άλλων, προσπάθησε να προσδιορίσει τον σκοπό της χρήσης βίας σε νόμιμη άμυνα, ενώ οι Συμφωνίες του Λοκάρνο περιείχαν έναν ορισμό του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας για τους σκοπούς αυτών και παράλληλα δημιούργησαν ένα σύστημα συλλογικής νόμιμης άμυνας. Βλ. σχετικά Alexandrov S. A., ο.π., σελ. 42- 47.

⁵⁸⁸ Chainoglou Ch., ο.π., σελ. 69, Dinstein Y., ο.π., σελ. 172, Arend A.C.- Beck R.J., 'International Law and the Use of Force: beyond the UN Charter Paradigm', Routledge, London, 1st ed., 1993, Bowett D., 'Reprisals Involving Recourse to Armed Force', A.J.I.L., Vol. 66, No. 1, 1972, σελ. 1- 36.

⁵⁸⁹ Αυτό φαίνεται από το Προοίμιο και το Άρθρο 1 του Χ.Η.Ε.

κίνδυνο». Αυτός ο κανόνας ακολουθείται από την παράγραφο 4 του ίδιου Άρθρου, η οποία αποτελεί *jus cogens*, δεσμεύοντας όλα τα κράτη της διεθνούς κοινότητας και όχι μόνο τα μέλη του Ο.Η.Ε. Το Άρθρο 2§4 προβλέπει ότι: «Όλα τα μέλη θα απέχουν στις διεθνείς τους σχέσεις από την απειλή ή χρήση βίας κατά της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας οποιουδήποτε κράτους ή καθ' οιονδήποτε άλλο τρόπο ασυμβίβαστο προς τους σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών»⁵⁹⁰.

Υπάρχουν μόνο δύο εξαιρέσεις σε αυτόν τον γενικό κανόνα. Η πρώτη είναι το Άρθρο 51 του Χ.Η.Ε. το οποίο διατηρεί για τα Μέλη του Ο.Η.Ε. το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας, προβλέποντας: «Κανένα από τα προβλεπόμενα στον παρόντα Χάρτη δεν θα παρεμποδίζει το φυσικό δικαίωμα της ατομικής ή συλλογικής νόμιμης άμυνας σε περίπτωση κατά την οποία κάποιο Μέλος των Η.Ε. υποστεί ένοπλη επίθεση, μέχρι το Συμβούλιο Ασφαλείας να λάβει αναγκαία μέτρα για την διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Τα μέτρα που θα παίρνουν τα Μέλη των Ηνωμένων Εθνών κατά την άσκηση αυτού του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας θα ανακοινώνονται αμέσως στο Συμβούλιο Ασφαλείας, και σε καμία περίπτωση δεν θα θίγουν την εξουσία και την υποχρέωση που έχει το Συμβούλιο Ασφαλείας, σύμφωνα με τον Χάρτη, να αναλαμβάνει οποτεδήποτε τη δράση που κρίνει αναγκαία για τη διατήρηση ή για την αποκατάσταση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας»⁵⁹¹. Η δεύτερη είναι το Άρθρο 42 το οποίο εξουσιοδοτεί το Συμβούλιο Ασφαλείας των Η.Ε. «...να προχωρήσει με αεροπορικές, θαλάσσιες ή

⁵⁹⁰ Το Άρθρο 2 του Χ.Η.Ε. ορίζει: «All members shall refrain in their international relations from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any State, or in any other manner inconsistent with the purposes of the United Nations», βλ. και την επίσημη ιστοσελίδα του Ο.Η.Ε. στο www.un.org, τελευταία πρόσβαση 30/06/2010. Γενικά για τον Ο.Η.Ε. βλ. supra υποσημ. 238 και σελ. 89- 92. Μάλιστα, το Άρθρο 2 του Χ.Η.Ε., βάσει και της αποφάσεως του Διεθνούς Δικαστηρίου στην Υπόθεση Νικαράγουα, αποτελεί κανόνα αναγκαστικού δικαίου (*jus cogens*) και συγχρόνως κατέχει εθνικό χαρακτήρα στο διεθνές δίκαιο. Βλ. Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua. (Nicaragua v. United States), Merits, (1986), ICJ Rep. 14.

⁵⁹¹ «Nothing in the present Charter shall impair the inherent right of individual or collective self-defence if an armed attack occurs against a Member of the United Nations, until the Security Council has taken measures necessary to maintain international peace and security. Measures taken by Members in the exercise of this right of self-defence shall be immediately reported to the Security Council and shall not in any way affect the authority and responsibility of the Security Council under the present Charter to take at any time such action it deems necessary in order to maintain or restore international peace and security», Άρθρο 51 του Χ.Η.Ε. Οι προτάσεις του Dumbarton Oaks δεν περιείχαν κάποια διάταξη αναφορικά με τη νόμιμη άμυνα. Αντίθετα το Άρθρο 51 εισήχθη στον Χ.Η.Ε. στη Διάσκεψη του Αγίου Φραγκίσκου, όπου κατά τον Bowett, η απόφαση για την εισαγωγή ενός αυτοτελούς Άρθρου για το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας ήταν αποτέλεσμα συζητήσεων σχετικά με την εναρμόνιση των περιφερειακών συστημάτων με τον προτεινόμενο Χάρτη, όπου τέθηκε το ζήτημα της δυνατότητας κάποιας ελευθερίας δράσεως ως προς τη νόμιμη άμυνα. Για την νομοθετική ιστορία πάνω στο Άρθρο 51 βλ. Alexandrov S.A., ο.π., σελ. 77- 93, Constantinou A., ο.π., σελ. 25- 29, Bowett D., 'Self Defence in International Law', ο.π., σελ. 182-185.

χερσαίες δυνάμεις στην ανάληψη της δράσης που θα ήταν αναγκαία για τη διατήρηση της διεθνούς ασφάλειας και ειρήνης ...».

Δηλαδή, οι αρχές της κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας και της απαγόρευσης χρήσης ή απειλής χρήσης βίας ενσωματώνονται στον Χ.Η.Ε., ο οποίος αποτελεί ένα παγκόσμιας σπουδαιότητας συμβατικό κείμενο, που υπερέχει έναντι όλων των άλλων, και έχει αποκτήσει και εθιμική ισχύ, πράγμα που σημαίνει ότι δεσμεύει ακόμη και όσα κράτη δεν έχουν ενταχθεί στον Οργανισμό⁵⁹². Συνεπώς, τα κράτη είναι υποχρεωμένα, σεβόμενα αυτές τις θεμελιώδεις αρχές, να επιλύουν ειρηνικά τις διεθνείς διαφορές τους, απέχοντας από πράξεις βίας, η οποία επιφυλάσσεται ως αποκλειστικό προνόμιο του Οργανισμού, με εξαίρεση το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας.

Το Άρθρο 51 αναφέρει τη νόμιμη άμυνα σαν ένα δικαίωμα φυσικό, αναγνωρίζοντας την εθιμική ύπαρξή της πριν την αποκρυστάλλωσή της ως συμβατικό κανόνα στον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Αυτής της άποψης είναι και το Διεθνές Δικαστήριο, την οποία και υιοθέτησε στην Υπόθεση Νικαράγουα το 1986, όπου και σημείωσε για τη σχέση εθιμικού δικαίου και του Άρθρου 51, ότι σε ορισμένα σημεία οι περιοχές που διέπονται από τις δύο πηγές δεν συμπίπτουν, ούτε οι κανόνες θα είχαν ταυτόσημο περιεχόμενο τονίζοντας όμως ότι το Άρθρο 51 θα είχε νόημα μόνο στην βάση ύπαρξης ενός φυσικού δικαιώματος νόμιμης άμυνας, λέγοντας πως είναι δύσκολο να διακριθεί πως αυτό θα μπορούσε να έχει άλλη από εθιμική φύση, ακόμα και εάν το σημερινό του περιεχόμενο έχει επιβεβαιωθεί και επηρεασθεί από τον Χάρτη⁵⁹³. Δηλαδή, ο Χάρτης δεν δημιουργεί ένα νέο δικαίωμα αλλά αναγνωρίζει ένα εθιμικό δικαίωμα που ήδη προϋπήρχε στην πρακτική των κρατών και στο διεθνές δίκαιο πριν το 1945. Το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας διατηρήθηκε και αποτυπώθηκε σε συμβατικό κανόνα υπό το Άρθρο 51 και τίποτα στον Χ.Η.Ε. δεν θα παρεμποδίσει την άσκησή του. Όμως, η άσκησή του πρέπει να πραγματοποιείται εντός των ορίων που τίθενται από το Άρθρο

⁵⁹² Για το συγκεκριμένο θέμα ρητή πρόνοια υπάρχει στο Άρθρο 2§6 του Χ.Η.Ε, το οποίο ορίζει πως «ο Οργανισμός θα εξασφαλίζει ώστε τα κράτη που δεν είναι Μέλη των Ηνωμένων Εθνών να ενεργούν σύμφωνα με αυτές τις αρχές, σε όσο βαθμό αυτό θα χρειάζεται για να διατηρηθεί η διεθνής ειρήνη και ασφάλεια» ενώ το Άρθρο 103 του Χάρτη επιβεβαιώνει την υπεροχή του έναντι άλλων συμβατικών κειμένων που δεσμεύουν τα κράτη σημειώνοντας «Αν υπάρχει σύγκρουση ανάμεσα στις υποχρεώσεις που έχουν τα Μέλη των Ηνωμένων Εθνών σύμφωνα με αυτόν τον Χάρτη και στις υποχρεώσεις που πηγάζουν από οποιαδήποτε άλλη διεθνή συμφωνία, θα υπερισχύουν οι υποχρεώσεις που πηγάζουν από αυτόν τον Χάρτη».

⁵⁹³ Nicaragua v. United States, Merits, (1986), ICJ Rep. 14.

51⁵⁹⁴. Συνεπώς, ενώ απαγορεύεται γενικά η χρήση και η απειλή χρήσης βίας από το Άρθρο 2§4, παρολ' αυτά η μονομερής χρήση βίας επιτρέπεται μέσα από την άσκηση του δικαιώματος της ατομικής ή συλλογικής⁵⁹⁵ άμυνας «εάν πραγματοποιηθεί ένοπλη επίθεση» και μέχρις ότου το Σ.Α. των Η.Ε λάβει τα αναγκαία μέτρα.

Συνεπώς, η νόμιμη άμυνα αποτελεί μια πράξη βίας η οποία όμως έρχεται ως απάντηση σε μια άλλη πράξη βίας κατά παράβαση του Άρθρου 2§4 και ισοδυναμεί με «ένοπλη επίθεση (*armed attack*)». Έτσι, προκειμένου να είναι δυνατή η άσκηση του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας κατά το Άρθρο 51, πρέπει να υπάρξει ένοπλη επίθεση. Τίθεται ωστόσο το ερώτημα τι ακριβώς συνιστά η «ένοπλη επίθεση (*armed attack*)». Το Άρθρο 51 δεν ορίζει την έννοια της «ένοπλης επίθεσης», αλλά και γενικά δεν υπάρχει μια σαφής απάντηση στο συγκεκριμένο ζήτημα, παρόλο που αποτέλεσε το αντικείμενο προβληματισμών. Το 1951, η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου προετοίμασε μια έκθεση σχετικά με την ερμηνεία της επιθετικής βίας, με σκοπό την απαρίθμηση τέτοιων πράξεων, περιλαμβάνοντας φυσικά και τις μορφές της ένοπλης επίθεσης. Ωστόσο, η Επιτροπή δεν κατάφερε να καταλήξει σε συμφωνία και κατά τη διάρκεια της τελικής ψηφοφορίας, ο ορισμός απορρίφθηκε⁵⁹⁶. Το 1974, υιοθετήθηκε το Ψήφισμα της Γενικής

⁵⁹⁴ Νομικούς προβληματισμούς έχει προκαλέσει το γεγονός αν το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας, όπως καταγράφεται στο Άρθρο 51, αποτελεί ένα φυσικό και εθιμικά αναγνωρισμένο δικαίωμα ή αν το Άρθρο 51 δημιούργησε ένα νέο συμβατικό κανόνα. Η κρατούσα άποψη υποστηρίζει πως το Άρθρο 51 καταγράφει ένα εθιμικό δικαίωμα το οποίο όμως ασκείται εντός των ορίων και υπό τους περιορισμούς που θέτει ο Χ.Η.Ε. Βλ. Constantinou A., ο.π., σελ. 53- 56, Bowett D., 'Self Defence in International Law', ο.π., σελ. 185- 189, Dinstein Y., ο.π., σελ. 171, Alexandrov S. A., ο.π., σελ. 93- 94, Antonopoulos C., 'The Unilateral Use of Force by States in International Law', A.N. Sakkoula, Athens, 1st ed., 1997, Gray Ch., 'International Law and the Use of Force', Oxford University Press, 1st ed., 2000, Gazzini T., 'The changing rules on the use of force in international law', Manchester University Press, UK, 1st ed., 2005, Brownlie I., 'International Law and the Use of Force by States', Clarendon Press, Oxford, 1st ed., 1963, σελ. 266-268, Higgins R., 'Problems and Process: International Law and how we use it', Clarendon Press, Oxford, 1st ed., 1994, σελ. 241-242, Weightman M. A., 'Self-Defense in International Law', V.G.L., Vol. 37, No. 8, 1951, σελ. 1095-1115. Berman F. Sir, and others, 'The Chatham House Principles of International Law on the Use of Force in Self Defence', I.C.L.Q., Vol.55, Issue 04, 2006, σελ. 963-972, Combacau U., "The exception of Self- Defence in U.N. Practice" στο Cassese A. (eds), 'The Current legal regulation of the use of force', Martinus Nijhoff, 1st ed., 1986.

⁵⁹⁵ Το Άρθρο 51 αναφέρει την άσκηση της νόμιμης άμυνας ατομικά ή συλλογικά, ωστόσο στην παρούσα έρευνα θα εστιάσουμε στην ατομική προσφυγή στο δικαίωμα της νόμιμης άμυνας. Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με τη συλλογική άμυνα βλ. Constantinou A., ο.π., σελ. 173- 190, Bowett D., 'Self Defence in International Law', ο.π., σελ. 200-250, Alexandrov S.A., ο.π., σελ. 215-290, O'Brien J., ο.π. σελ. 718- 728, Dinstein Y., ο.π. σελ. 252- 267, Kelsen H., 'Collective Security under International Law', The Lawbook Exchange, New Jersey, 2001, Greig D. W., 'Self-Defence and the Security Council: What Does Article 51 Require?', I.C.L.Q., Vol. 40, No. 2, 1991, σελ. 366- 402, Schachter O., 'The Right of States to Use Armed Force', Mich.L.R., Vol. 82, No. 5/6, 1984, σελ. 1620-1646.

⁵⁹⁶ Report of the ILC, Yearbook of the International Law Commission, 1951, Vol. II, (UN Doc. A/CN.4/48 and Corr.1 & 2), σελ. 131-133. Η Επιτροπή σημείωσε πως: «The Commission considered the question whether it should follow the enumerative method or try to draft a definition of aggression in general terms.

Συνέλευσης 3314 (XXIX), υπό την ονομασία ‘Ορισμός της Επίθεσης (Definition of Aggression)’, το οποίο αρχικά αναπτύσσει έναν γενικό ορισμό για την έννοια της επίθεσης, έπειτα απαριθμεί κάποιες ενδεικτικές περιπτώσεις και τέλος αναγνωρίζει την αδυναμία κάλυψης όλων των πιθανών μορφών της, αφήνοντας στο Συμβούλιο Ασφαλείας τη διακριτική ευχέρεια υπαγωγής και άλλων πράξεων στην έννοια της επιθετικής βίας. Πιο συγκεκριμένα το Άρθρο 1 ορίζει: «*επίθεση (aggression) είναι η χρήση ένοπλης βίας από κράτος εναντίον της κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας ενός άλλου κράτους, ή με κάθε άλλο τρόπο ασυμβίβαστο με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, όπως περιγράφεται σε αυτόν τον Ορισμό*», ενώ στο Άρθρο 2 χαρακτηρίζονται ως επιθετική βία (act of aggression) πράξεις στρατιωτικής ισχύος οι οποίες είναι αντίθετες προς τον Χ.Η.Ε. και στο Άρθρο 3 απαριθμούνται εξειδικευμένες περιπτώσεις⁵⁹⁷.

Παρόλ’ αυτά, η έννοια της ‘ένοπλης επίθεσης (armed attack)’ και πάλι δεν καθορίστηκε. Το Ψήφισμα 3314 ασχολήθηκε με την έννοια της ‘επίθεσης (aggression)’, όπως αυτή προκύπτει μέσα στο πλαίσιο του Άρθρου 39 του Χ.Η.Ε.⁵⁹⁸ και όχι υπό το πρίσμα της ‘ένοπλης επίθεσης (armed attack)’ όπως αναφέρεται στο Άρθρο 51 του Χάρτη⁵⁹⁹. Η κρατούσα άποψη πάνω στο θέμα είναι πως οι πράξεις που απαριθμούνται

The sense of the Commission v/as that it was undesirable to define aggression by a detailed enumeration of aggressive acts, since no enumeration could be exhaustive. Furthermore, it was thought inadvisable unduly to limit the freedom of judgment of the competent organs of the United Nations by a rigid and necessarily incomplete list of acts constituting aggression. It was therefore decided that the only practical course was to aim at a general and abstract definition.... Undertaking to define aggression in general terms it reads as «*Aggression is the use of force by one State or group of States, or by any government or group of governments, against the territory and people of other States or governments, in any manner, by any methods, for any reasons and for any purposes, except individual or collective self-defence against armed attack or coercive action by the United Nations*». ... The Commission gave consideration to the question whether indirect aggression should be comprehended in the definition. It was felt that a definition of aggression should cover not only force used openly by one State against another, but also indirect forms of aggression such as the fomenting of civil strife by one State in another, the arming by a State of organized bands for offensive purposes directed against another State, and the sending of "volunteers" to engage in hostilities against another State».

⁵⁹⁷ G.A. Res. 3314 (XXIX), ‘*Definition of Aggression*’, 14 Δεκεμβρίου 1974, reprinted in A.J.I.L., Vol. 69, No. 2, 1975, σελ. 480- 483. Βλ. ακόμα Γραμματικός Β., ‘*Τα ένοπλα αντίποινα και η θέση τους στη σύγχρονη διεθνή πραγματικότητα*’, Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή, 2002, σελ. 104-105. Το Άρθρο 1 ορίζει: «*Aggression is the use of armed force by a state against the sovereignty, territorial integrity or political independence of another state, or in any other manner inconsistent with the Charter of the United Nations, as set out in this Definition*».

⁵⁹⁸ Το Άρθρο 39 ορίζει : «*The Security Council shall determine the existence of any threat to the peace, breach of the peace, or act of aggression and shall make recommendations, or decide what measures shall be taken in accordance with Articles 41 and 42, to maintain or restore international peace and security*».

⁵⁹⁹ Οι προπαρασκευαστικές εργασίες του Ψηφίσματος δείχνουν ότι οι ΗΠΑ και άλλα δυτικά κράτη αντέδρασαν σε προσπάθειες να περιληφθεί και η έννοια της ένοπλης επίθεσης στο Ψήφισμα, ενώ οι ΗΠΑ

στο Ψήφισμα 3314 δεν συνιστούν αναγκαία και ένοπλες επιθέσεις, διαφοροποιώντας έτσι τους δύο όρους και θεωρώντας πως η ένοπλη επίθεση (armed attack) αποτελεί μια περιορισμένη και σοβαρή μορφή της επίθεσης (aggression)⁶⁰⁰. Ο Alexandron αναφέρει ότι μία άποψη υποστήριζε πως για να ισχύσει το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας κατά το Άρθρο 51, η επίθεση θα πρέπει να είναι τόσο σοβαρή και μεγάλης κλίμακας που να απειλεί το απαραβίαστο του κράτους- θύματος, ενώ κατά μια δεύτερη άποψη, ένοπλη επίθεση μπορούσε να είναι «..μια μόνο ριπή όπλου ..από έναν στρατιώτη σε ένα σύνορο»⁶⁰¹.

Τέλος, στην Υπόθεση Νικαράγουα, όπου το Διεθνές Δικαστήριο εξέτασε την έννοια της ένοπλης επίθεσης και τη σχέση της με άλλες δραστηριότητες παράνομης βίας, δεν κατόρθωσε να προσφέρει κάποια λύση στο θέμα. Το Δικαστήριο σχολίασε συγκεκριμένα «..φαίνεται να υπάρχει τώρα μια γενική συμφωνία αναφορικά με τη φύση πράξεων που μπορούν να αντιμετωπιστούν ως τέτοιες που συνιστούν ένοπλες επιθέσεις. Ιδιαίτερα, ... μια ένοπλη επίθεση πρέπει να γίνει κατανοητή ώστε να περιλαμβάνει όχι μόνο δράση από κανονικές ένοπλες δυνάμεις κατά μήκος ενός διεθνούς συνόρου, αλλά επίσης 'την αποστολή εκ μέρους κράτους ένοπλων ομάδων ή μισθοφόρων, που πραγματοποιούν πράξεις ένοπλης βίας εναντίον άλλου κράτους τέτοιας βαρύτητας ώστε να ισοδυναμούν' inter alia με πράξεις ένοπλης επίθεσης που διεξάγονται από κανονικές δυνάμεις...»⁶⁰².

και η ΕΣΣΔ εξέφρασαν την άποψη πως οι έννοιες 'act of aggression' και 'armed attack' δεν συμπίπτουν. UN Doc. A/AC.134/SC.112, SC.113, UN Doc. A/AC.134/SC.105, βλ. και Γραμματίκας Β., ο.π. σελ. 103-104. Μέχρι το 1945, οι έννοιες επίθεση (aggression), χρήση βίας (use of force) και ένοπλη επίθεση (armed attack), αντιμετωπιζόνταν ως συνώνυμες. Βλ. σχετικά Brownlie I., *International Law and the Use of Force by States*, ο.π., σελ. 255.

⁶⁰⁰ Γραμματίκας Β., ο.π. σελ. 103, Chainoglou Ch., ο.π., σελ. 74, Bowett D., 'Self Defence in International Law', ο.π. σελ. 192- 194, Dinstein Y., ο.π. σελ. 114- 124, Sohn L. B., 'The Definition of Aggression' V. L. R., Vol. 45, No. 5, 1959, σελ. 697-701, Fitzmaurice G. G., 'The Definition of Aggression', I.C.L.Q., Vol. 1, No. 1, 1952, σελ. 137- 144, Rolling B.V.A., 'The 1974 U.N. Definition of Aggression' στο Cassesse A. ο.π. σελ. 413-422.

⁶⁰¹ Σχετικά με την ανάλυση των αντίστοιχων απόψεων που αναφέρει ο συγγραφέας βλ. Alexandron S.A., ο.π., σελ. 97-98.

⁶⁰² Nicaragua v. United States, Merits, (1986), ICJ Rep. 14, (para. 195). Το Δ.Δ. συνέχισε λέγοντας πως «in customary law, the prohibition of armed attacks may apply to the sending by a State of armed bands to the territory of another State, if such an operation, because of its scale and effects, would have been classified as an armed attack rather than as a mere frontier incident had it been carried out by regular armed forces. But the Court does not believe that the concept of armed attack includes only acts by armed bands where such acts occur on a significant scale but also assistance to rebels in the form of the provision of weapons or logistical or other support. Such assistance may be regarded as a threat or use of force, or amount to intervention in the internal or external affairs of other States». Έτσι, η κλιμάκωση και το αποτέλεσμα των δραστηριοτήτων αυτών που περιλαμβάνονται στο Ψήφισμα 3314, είναι τα στοιχεία που πιστοποιούν αυτές ως ένοπλες επιθέσεις υπό το πρίσμα του Άρθρου 51. Για μια πιο περιεκτική ανάλυση της ένοπλης επίθεσης βλ. Constantinou A., ο.π. σελ. 57- 111, Antonopoulos C., ο.π., σελ. 219-270.

Ουσιαστικά το Δικαστήριο επανέλαβε το Άρθρο 3 του Ψηφίσματος 3314 της Γενικής Συνέλευσης, απαριθμώντας παραδείγματα επιθετικών πράξεων, οι οποίες υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις μπορούν να χαρακτηριστούν ως ένοπλη επίθεση υπό το Άρθρο 51 του Χ.Η.Ε. Έτσι, αυτές μπορούν να περιλαμβάνουν επιθέσεις ή εισβολή ενόπλων δυνάμεων ενός κράτους στο έδαφος άλλου, τη διασυνοριακή χρήση όπλων ή βομβαρδισμών ξένου εδάφους ή έναν αποτελεσματικό αποκλεισμό των λιμανιών ή ακτών ενός κράτους με ναυτικές αεροπορικές ή στρατιωτικές δυνάμεις⁶⁰³.

Κατά τον Alexandron η απουσία ενός ορισμού την ένοπλης επίθεσης σημαίνει ότι το τι συνιστά μια ένοπλη επίθεση θα αποφασίζεται από τα εμπλεκόμενα κράτη στην διαδικασία της νόμιμης άμυνας μέχρις ότου το Συμβούλιο Ασφαλείας λάβει τα αναγκαία μέτρα για την αποκατάσταση της ειρήνης. Στο σημείο αυτό ο συγγραφέας παραθέτει την άποψη του Kelsen λέγοντας πως 'η αρμοδιότητα της ερμηνείας του όρου 'ένοπλη επίθεση' και της εξακρίβωσης του γεγονότος εάν όντως υφίσταται μεταφέρεται στο Σ.Α'⁶⁰⁴. Ο Franck, προσπαθώντας να διευκρινίσει το ποιος αποφασίζει για το αν πραγματοποιήθηκε μια ένοπλη επίθεση κατά το Άρθρο 51, θεωρεί ότι υπάρχουν τρεις αρμόδιοι για την λήψη μιας τέτοιας απόφασης. Ο πρώτος είναι το κράτος που ισχυρίζεται πως του έχουν επιτεθεί, ο δεύτερος είναι το κατάλληλο όργανο του ΟΗΕ και ο τρίτος είναι το Διεθνές Δικαστήριο. Ωστόσο, ο συγγραφέας επισημαίνει την τρωτότητα του Αρθρου 51 αναφορικά με την ερμηνεία του και την απουσία μιας αξιόπιστης νομιμοποιητικής διαδικασίας που να περιφρουρεί τα όριά του⁶⁰⁵.

Πέρα από την προβληματική αναφορικά με την έννοια της ένοπλης επίθεσης υπό το πρίσμα του Αρθρου 51, το Δ.Δ. στην Υπόθεση Νικαράγουα επανέλαβε και τα δύο κριτήρια της φόρμουλας Webster, δηλαδή αυτά της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας. Κατά την Υπόθεση Caroline, οι δύο αυτές προϋποθέσεις διατυπώθηκαν

⁶⁰³ Ο Franck απορρίπτει όχι μόνο την ερμηνεία των γεγονότων από το Δ.Δ. αλλά θεωρεί πως η χρήση του εθιμικού δικαίου (η οποία γενικά είναι αποδεκτή), στην συγκεκριμένη περίπτωση δημιούργησε προβλήματα. Βλ. Franck Th. M., 'Some observations on the ICJ's procedural and substantive Innovations', A.J.I.L., Vol. 81, No. 1, 1987, σελ. 116- 121. Ο Berman σχολιάζοντας την απόφαση του Δ.Δ., δεν δέχτηκε ότι υπάρχουν περιπτώσεις χρήσης βίας οι οποίες δεν έχουν την απαραίτητη βαρύτητα ώστε να αποτελέσουν μια ένοπλη επίθεση υπό τον σκοπό της νόμιμης άμυνας. Βλ. Berman F. Sir, ο.π., σελ. 796, σημ. 13.

⁶⁰⁴ Alexandron S.A., ο.π., σελ. 98, 100-101, ο οποίος σημειώνει πως τα ερμηνευτικά προβλήματα που υπάρχουν αναφορικά με τις έννοιες του Αρθρου 51 πρέπει να επιλυθούν μέσω της πρακτικής που θα διαμορφωθεί μέσα στους κόλπους του Οργανισμού και παραθέτει και την άποψη του Kelsen. Βλ. Kelsen H., 'Collective Security under International Law', ο.π., σελ. 790-792.

⁶⁰⁵ Franck Th., 'Fairness in International Law and Institutions', Clarendon Press, Oxford, 1st ed., 1995, σελ. 293-294.

ως 'τίποτα υπέρμετρο ή υπερβολικό, καθώς η πράξη, που δικαιολογείται από την ανάγκη της νόμιμης άμυνας, πρέπει να περιοριστεί από αυτήν την ανάγκη και να κρατηθεί εντός αυτής'⁶⁰⁶. Το Δ.Δ. σημείωσε πως αυτές οι δύο όψεις του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας έχουν εδραιωθεί στο εθιμικό διεθνές δίκαιο, είναι θεμελιώδεις, θέτουν τις προϋποθέσεις στην άσκηση του δικαιώματος και διαφυλάσσονται στο Άρθρο 51 του Χ.Η.Ε.⁶⁰⁷. Τη στάση αυτή ακολουθούν συγγραφείς και νομικοί, παρόλο που τα δύο αυτά κριτήρια δεν ενσωματώθηκαν στην διάταξη του Άρθρου 51⁶⁰⁸.

Το κριτήριο της αναγκαιότητας συνδέεται άμεσα με την ένοπλη επίθεση. Στην Υπόθεση Νικαράγουα το Δ.Δ. τόνισε πως η ύπαρξη της ένοπλης επίθεσης ήταν η μόνη προϋπόθεση η οποία δημιουργεί την ανάγκη για αμυντική δράση υπό το Άρθρο 51⁶⁰⁹. Ουσιαστικά, το κριτήριο της αναγκαιότητας σημαίνει πως η προσφυγή στη βία αποτελεί λύση στην περίπτωση που άλλες μέθοδοι (όπως οι ειρηνικές μέθοδοι επίλυσης διαφορών κατά το Άρθρο 33 του Χ.Η.Ε.) δεν μπορούν να διακόψουν ή να αποτρέψουν την ένοπλη επίθεση. Ωστόσο, με τον τρόπο αυτό και πάλι επανερχόμαστε στην προβληματική περί του τι συνιστά την ένοπλη επίθεση, ένα ερώτημα πάνω στο οποίο έχουν διατυπωθεί ερμηνείες και κριτήρια, αλλά όμως δεν έχει δοθεί οριστική λύση. Κατά τον Schachter «η εφαρμογή του κριτηρίου της αναγκαιότητας σε ιδιαίτερες περιπτώσεις προϋποθέτει την εκτίμηση προθέσεων και όρων που υποστηρίζουν την πιθανότητα επίθεσης, ή εάν μια επίθεση πραγματοποιήθηκε, και την πιθανότητα ότι ειρηνικά μέσα μπορούν να είναι αποτελεσματικά να αποκαταστήσουν την ειρήνη και να απομακρύνουν τον επιτιθέμενο. ... Ωστόσο, η απαίτηση από ένα κράτος να επιτρέψει μια εισβολή χωρίς αντίσταση με την

⁶⁰⁶ Caroline Case (1837) 29 BFSP 1137- 1138, 1841.

⁶⁰⁷ Nicaragua v. United States, Merits, (1986), ICJ Rep. 14, (para. 235). Την άποψη αυτή επανέλαβε και στην Υπόθεση Islamic Republic of Iran v. United States of America, Case concerning Oil Platforms, Judgment of 6 November 2003 (paras. 73-77). 'The Court therefore turns to the criteria of necessity and proportionality in the context of international law on self-defence'. Περαιτέρω, στην Υπόθεση Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons (Request for Advisory Opinion by the World Health Organization, (1996), Rep. 90. (paras. 37-50), το Δ.Δ. σημείωσε πως «the entitlement to resort to self-defence under article 51 is subject to certain constraints. Some of these constraints are inherent in the very concept of self-defence. ... The submission of the exercise of the right of self- defence to the conditions of necessity and proportionality is a rule of customary international law».

⁶⁰⁸ Σχετικά με τα κριτήρια της αναγκαιότητας και αναλογικότητας βλ. γενικά Brownlie I., 'International Law and the Use of Force by States', ο.π., Dinstein Y., ο.π., σελ. 207-213, Bowett D., 'Self Defence in International Law', ο.π., σελ. 195- 200, Constantinou A., ο.π., σελ. 157- 171, Chainoglou Ch., ο.π., σελ. 145- 149, Schachter O., ο.π., σελ. 1635- 1638, Antonopoulos C., ο.π., σελ. 275- 294, Gray Ch., ο.π., σελ. 105- 108, Gardam J. G., 'Necessity, proportionality and the Use of Force by States', Cambridge University Press, 1st ed., 2004, σελ. 148- 187, Gardam J. G., 'Proportionality and Force in International Law', A.J.I.L., Vol. 87, No. 3, 1993, σελ. 391- 413.

⁶⁰⁹ Nicaragua v. United States, Merits, (1986), ICJ Rep. 14, (para. 195).

δικαιολογία ότι πρέπει πρώτα να αναζητηθούν ειρηνικοί τρόποι επιλύσεως του προβλήματος, στην ουσία θα ακύρωνε το δικαίωμα της άμυνας. Οφείλουμε λοιπόν να συμπεράνουμε πως ένα κράτος που δέχεται επίθεση, είναι υπό την ανάγκη μιας ένοπλης άμυνας, ασχέτως από τις πιθανότητες για την αποτελεσματικότητα μιας ειρηνικής διευθέτησης»⁶¹⁰. Το κριτήριο της αναγκαιότητας συνδέεται και με την αμεσότητα για την αμυντική δράση. Η αμεσότητα αφορά τον χρόνο ανάληψης της άμυνας και απαιτεί δηλαδή να αναληφθεί η τελευταία αμέσως μετά την εκδήλωση της ένοπλης επίθεσης, ώστε να αποτραπεί η κατάχρηση νόμιμης άμυνας και η δικαιολόγηση επιθετικών ενεργειών ως νόμιμη άμυνα⁶¹¹. Η απάντηση σε ένοπλη επίθεση πρέπει να είναι άμεση, διαφορετικά εάν περάσει αρκετός χρόνος τότε το κράτος- θύμα κινδυνεύει να χάσει το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας και οι πράξεις του να λάβουν την μορφή άλλης επιθετικής ενέργειας ή χαρακτηριστούν ως αντίποινα⁶¹².

Η δεύτερη προϋπόθεση που έθεσε η φόρμουλα Webster στην Υπόθεση Caroline και έχει θέση πια στο εθιμικό διεθνές δίκαιο αναφορικά με την άσκηση του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας, είναι η αναλογικότητα. Το κριτήριο της αναλογικότητας συνίσταται στην ελάχιστη αναγκαία βία για την απόκρουση της ένοπλης επίθεσης μέχρι την απομάκρυνση του επιτιθέμενου από το έδαφος του κράτους που δέχεται την ένοπλη επίθεση. Η χρήση ένοπλης βίας πέραν του συγκεκριμένου σκοπού κινδυνεύει να χαρακτηριστεί ως παράνομη⁶¹³. Τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την αναλογικότητα συνοψίζονται στην ποσότητα της χρήσης βίας που είναι απαραίτητη για την αντίκρουση μιας ένοπλης επίθεσης, στην ποιότητα των χρησιμοποιούμενων στρατιωτικών μέσων,

⁶¹⁰ Schachter O., ο.π., σελ. 1635.

⁶¹¹ Malanczuk P., ο.π., σελ. 316-317, Chainoglou Ch., ο.π., σελ. 145- 149, Antonopoulos C., ο.π., σελ. 246-250.

⁶¹² Chainoglou Ch., ο.π., σελ. 147, όπου η συγγραφέας επισημαίνει πως η διεθνής πρακτική διαφοροποιείται στο θέμα και έχει δεχτεί την καθυστερημένη απάντηση σε ένοπλη επίθεση ως νόμιμη άμυνα. Αυτό συνέβη στην περίπτωση των νησιών Falkland το 1982, όπου παρά το γεγονός ότι πέρασε ένας μήνας μέχρι η Μεγάλη Βρετανία να αντεπιτεθεί στις δυνάμεις της Αργεντινής, εντούτοις η δράση της ήταν νόμιμη άμυνα, όπου τηρήθηκε η αρχή της αμεσότητας δεδομένης της μεγάλης γεωγραφικής απόστασης και της φύσης της στρατιωτικής δύναμης που έπρεπε να συγκεντρωθεί. Δηλαδή στην αμεσότητα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όλες οι παράμετροι και οι περιστάσεις που διέπουν μια σύγκρουση. Βλ. Γραμματικός Β., ο.π. σελ. 123. Αναφορικά με τον πόλεμο των Falklands βλ. γενικά Reisman M. W., 'The Struggle for the Falklands', Y.L.J., Vol. 93, No. 2, 1983, σελ. 287-317, Calvert P., 'Sovereignty and the Falklands Crisis', International Affairs, Vol. 59, No. 3, 1983, σελ. 405- 413, Parsons A., 'The Falklands Crisis in the United Nations, 31 March-14 June 1982', International Affairs, Vol. 59, No. 2, 1983, σελ. 169-178, Franck Th. M., 'Dulce et Decorum Est: The Strategic Role of Legal Principles in the Falklands War', A.J.I.L., Vol. 77, No. 1, 1983, σελ. 109-124.

⁶¹³ Schachter O., ο.π., σελ. 1637.

στο χώρο διεξαγωγής των στρατιωτικών επιχειρήσεων και στους στόχους της αμυντικής δράσης⁶¹⁴. Δηλαδή, η έκταση της άμυνας πρέπει να είναι ανάλογη με την βαρύτητα της ένοπλης επίθεσης, τα όπλα που θα χρησιμοποιηθούν για την άμυνα δεν πρέπει να είναι δυσανάλογα με εκείνα που χρησιμοποιούνται στην ένοπλη επίθεση, ενώ ο χώρος και ο στόχος της νόμιμης άμυνας πρέπει να είναι συνυφασμένοι με τον χαρακτήρα και το είδος της επιθετικής ενέργειας, που σημαίνει ότι η άμυνα πρέπει να εστιάζει στην εκδίωξη των επιτιθέμενων δυνάμεων από τον χώρο (εδafικό, θαλάσσιο ή εναέριο) του κράτους-θύματος και όχι να προχωρήσει σε αντεπίθεση στο έδαφος του εισβολέα.

Ο μοναδικός περιορισμός που διατυπώνεται με ρητό τρόπο στο Άρθρο 51 για την άσκηση του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας είναι ότι τα μέτρα που λαμβάνει ένα κράτος εν προκειμένω, μπορούν να εφαρμοσθούν μέχρι το Συμβούλιο Ασφαλείας να λάβει τα απαραίτητα μέτρα για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Έτσι το Άρθρο 51 εισάγει έναν χρονικό περιορισμό, περιορίζοντας δηλαδή την άσκηση της νόμιμης άμυνας από το κράτος- θύμα μέχρις ότου το Σ.Α. έχει την ευκαιρία να αποφασίσει επί του θέματος. Κατά τον Bowett, αυτή η διάταξη καταδεικνύει τον προσωρινό χαρακτήρα του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας. Ο συγγραφέας θεωρεί πως το συμπέρασμα αυτό υποστηρίζεται από το γεγονός ότι όλα τα Μέλη του Οργανισμού έχουν απονεύσει την πρωταρχική ευθύνη για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας στο Σ.Α.⁶¹⁵, ενώ ο Brownlie σημειώνει πως όλος ο σκοπός του Χάρτη ήταν να καταστήσει τη μονομερή χρήση βίας, ακόμα και στην περίπτωση της νόμιμης άμυνας, αντικείμενο ελέγχου από τον Ο.Η.Ε.⁶¹⁶. Επίσης υποστηρίζεται πως η ανάληψη δράσης εκ μέρους του Συμβουλίου, δεν αποκλείει την άσκηση του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας, καθώς κάτι τέτοιο θα περιόριζε την ελευθερία δράσης των κρατών, τα οποία θα εμφανίζονταν διστακτικά να αναφέρουν οποιοδήποτε θέμα στο Σ. Α.⁶¹⁷. Κατά τον Greig σημαντικό είναι το ερώτημα εάν η λήψη των μέτρων από το Συμβούλιο μόνο ή και η αποτελεσματικότητά τους είναι ικανά να τερματίσουν το δικαίωμα του θύματος να δράσει αμυντικά. Ωστόσο, θεωρεί πως η ιστορία του Οργανισμού έχει δείξει σε αρκετές

⁶¹⁴ Constantinou A., ο.π., σελ. 162, Schachter O., ο.π., σελ. 1637- 1638.

⁶¹⁵ Bowett D., 'Self Defence in International Law', ο.π., σελ. 195-196. Βλ. ακόμα Brownlie I., 'International Law and the Use of Force by States', ο.π. σελ. 195, Alexandrov S.A., ο.π., σελ. 104- 105.

⁶¹⁶ Brownlie I., 'International Law and the Use of Force by States', ο.π., σελ. 273.

⁶¹⁷ DeLupis I., 'The law of War', ο.π., σελ. 85.

περιπτώσεις την αδυναμία του Σ.Α. να ενεργήσει αποτελεσματικά⁶¹⁸.

Περαιτέρω, η δεύτερη πρόταση του Άρθρου 51 προβλέπει την υποχρέωση των κρατών να αναφέρουν στο Σ.Α. τα μέτρα που έχουν λάβει κατά την άσκηση της νόμιμης άμυνας. Αυτή η διάταξη όμως έχει αποκτήσει περισσότερο τυπικό χαρακτήρα αφενός γιατί το Σ.Α. μπορεί να αναλάβει από μόνο του δράση για την διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας, χωρίς να περιμένει την υποβολή αναφορών και αφετέρου η υποχρέωση αυτή των κρατών σπάνια τηρείται. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι στην προκειμένη περίπτωση τα αμυντικά μέτρα που έχει λάβει το κράτος-θύμα θα θεωρηθούν παράνομα⁶¹⁹. Επιπρόσθετα, το θέμα συζητήθηκε και στην Υπόθεση Νικαράγουα όπου το Δ.Δ. θεώρησε πως «η υποχρέωση υποβολής αναφοράς των μέτρων νόμιμης άμυνας από το κράτος στο Σ.Α. δεν συνιστά μέρος του εθιμικού δικαίου και δεν συνιστά προϋπόθεση της νομιμότητας της χρήσης βίας κατά την άσκηση της νόμιμης άμυνας, παρόλο που αναμένεται πως ότι οι διατάξεις του Χάρτη θα πρέπει να είναι σεβαστές»⁶²⁰. Συνοπτικά, ενώ η μη αναφορά αποτελεί παραβίαση του Άρθρου 51, εντούτοις δεν μπορεί να καταστρέψει την αξιοπιστία της νόμιμης άμυνας, καθώς θεωρείται μια διαδικασία συμβουλευτική και όχι υποχρεωτική⁶²¹.

3. Η προληπτική άμυνα

Εξετάσαμε ανωτέρω πως το Άρθρο 2§4 του ΧΗΕ ορίζει την απαγόρευση χρήσης ή απειλής χρήσης βίας στις διεθνείς σχέσεις των κρατών, σηματοδοτώντας έτσι την γενική απαγόρευσή της στη μεταπολεμική διεθνή κοινότητα. Συνεπώς, μόλις υπάρξει ένοπλη

⁶¹⁸ Greig D. W., ο.π., σελ. 389. Την άποψη αυτή συμμερίζεται και ο Alexandrov, ο οποίος υποστηρίζει πως το Σ.Α. έχει συχνά παρεμποδιστεί από το δικαίωμα της αρνησικυρίας στο να καταλήξει σε επίσημες αποφάσεις σχετικά με την εγκυρότητα αξιώσεων νόμιμης άμυνας. Alexandrov S.A., ο.π., σελ. 146. Βλ. ακόμα και τον Γραμματικά (ο.π. σελ. 128), ο οποίος υποστηρίζει πως «τα επιχειρήματα αυτά δεν είναι αμιγώς νομικά, αλλά ανάγονται περισσότερο στον χώρο της διεθνούς πολιτικής και των διεθνών σχέσεων, αλλά που δεν παύουν να εκφράζουν μια πραγματικότητα σχετικά με τη λειτουργία και την αποτελεσματικότητα τόσο των διαφόρων οργάνων όσο και του ίδιου του Οργανισμού». Βλ. ακόμα Franck Th. M., 'Some observations on the ICJ's procedural and substantive Innovations', ο.π. σελ. 293- 298.

⁶¹⁹ Greig D. W., ο.π., σελ. 367- 400, Schachter O., ο.π. σελ. 1637, Alexandrov S.A., ο.π., σελ. 146- 148. Ο Dinstein σημείωσε επί του θέματος πως «θα ήταν μεγάλη παρερμηνεία του Άρθρου 51 εάν το Συμβούλιο αποκέρυσσε τη νόμιμη άμυνα ελλείψει της σχετικής υποβολής αναφοράς, συγχωρώντας έτσι την ένοπλη επίθεση». Βλ. Dinstein Y., ο.π., σελ. 199. Antonopoulos C., ο.π. σελ. 310- 314. Εντούτοις ο Bowett ('Self Defence in International Law', ο.π., σελ. 197) θεωρεί ότι η αναφορά αποτελεί μια νομική υποχρέωση του κράτους.

⁶²⁰ Nicaragua v. United States, Merits, (1986), ICJ Rep. 14, (para. 200).

⁶²¹ Greig D. W., ο.π., σελ. 367-368.

επίθεση η οποία συνιστά χρήση βίας (υπό τους περιορισμούς που ήδη αναλύσαμε) και είναι κατά παράβαση του Άρθρου 2§4, μπορεί να ενεργοποιηθεί το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας κατά το Άρθρο 51. Τι γίνεται όμως σε περίπτωση που υπάρχει απειλή χρήσης βίας η οποία επίσης συνιστά παραβίαση του Άρθρου 2§4; Η επίκληση του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας είναι δυνατή;

Για τον Brownlie «μια απειλή χρήσης βίας υπάρχει σε μια ρητή ή συνεπαγόμενη υπόσχεση από μια κυβέρνηση να καταφύγει σε υποθετική βία ύστερα από τη μη αποδοχή συγκεκριμένων αιτημάτων της. Εάν η υπόσχεση είναι η προσφυγή στη βία υπό όρους στους οποίους δεν υπάρχει δικαιολόγηση για τη χρήση βίας, η απειλή η ίδια θεωρείται παράνομη»⁶²². Από την άλλη, κατά τον Schachter «το τι εννοείται με τη φράση ‘απειλή βίας’ έχει λάβει σχετικά περιορισμένη μελέτη. Προφανώς, μια απειλή χρήσης στρατιωτικής δράσης ώστε να εξαναγκάσεις κάποιο κράτος να προχωρήσει σε παραχωρήσεις, απαγορεύεται. Αλλά σε αρκετές περιπτώσεις η ανάπτυξη στρατιωτικών δυνάμεων έχει μη προσδιορισμένους σκοπούς και το αποτέλεσμα της είναι διφορούμενο. Η υπεροχή στρατιωτικής δύναμης σε μερικά κράτη και οι πολιτικές σχέσεις αυτών με πιθανά κράτη-στόχους μπορεί δικαιολογημένα να οδηγήσει σε ανάμειξη μιας απειλής στρατιωτικής βίας ενάντια στην πολιτική ανεξαρτησία του κράτους-στόχου»⁶²³.

Γενικά, η απειλή χρήσης βίας αποτελεί παραβίαση του Άρθρου 2§4 και καταδικάζεται εξίσου με την χρήση βίας. Όμως, υποστηρίζεται πως η απειλή βίας δεν συγκεντρώνει εκείνα τα στοιχεία που συνιστούν την ένοπλη επίθεση ώστε να είναι δυνατή η επίκληση του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας κατά το Άρθρο 51, όσο σοβαρή και είναι. Ακόμα και από τα Όργανα του Ο.Η.Ε. δεν υπήρξε κάποια απόφαση που να συνδέει την απειλή χρήσης βίας με τους όρους άσκησης του Άρθρου 51⁶²⁴. Η άποψη αυτή στηρίζεται στην αδυναμία καθορισμού της απειλής, η οποία στην πρακτική των κρατών έχει αποκτήσει ποικίλο περιεχόμενο, γεγονός που θα οδηγούσε στην κατάχρηση

⁶²² «A threat of force consists in an express or implied promise by a government of a resort to force conditional on non- acceptance of certain demands of that government. If the promise is to resort to force in conditions in which no justification for the use of force exists, the threat itself is illegal». Βλ. Brownlie I., *International Law and the Use of Force by States*, ο.π. σελ. 364.

⁶²³ Schachter O., ο.π., σελ. 1625.

⁶²⁴ Βλ. για παράδειγμα τις προπαρασκευαστικές εργασίες της ‘Δήλωσης αναφορικά με τις Αρχές Φιλικών Σχέσεων’ του 1970 και του ‘Ορισμού της Επίθεσης’ του 1974, που παρατίθενται στο , Constantinou A., ο.π. σελ. 32- 33, όπου η έννοια της απειλής δεν συνδέθηκε με το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας.

του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας⁶²⁵. Η Sadurska υποστηρίζει πως στην διεθνή έννομη τάξη, η άποψη πως η απειλή και η χρήση βίας πρέπει να αντιμετωπίζονται ισότιμα, μπορεί να γίνει αποδεκτή εάν γίνει δεκτή η προϋπόθεση πως η υπέρτατη αξία που προστατεύεται από το διεθνές δίκαιο είναι η ελευθερία των κρατών από εξωτερικές πιέσεις. Ωστόσο, συνεχίζει η συγγραφέας, το διεθνές δίκαιο προσπαθεί να διατηρήσει την ανεξαρτησία των κρατών όχι λόγω της ανάγκης άρσης πιέσεων εναντίον τους αλλά λόγω της ανάγκης διασφάλισης της ειρήνης και της τάξης μεταξύ αυτών. Έτσι φαίνεται πως, εφόσον μια απειλή δεν θέτει σε κίνδυνο την ειρήνη ή δεν οδηγεί σε μαζικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι διεθνείς δρώντες παρουσιάζουν διαφορετικούς βαθμούς αποδοχής ή ανοχής των μονομερών απειλών⁶²⁶. Για τον Αντονόπουλο, η απειλή χρήσης βίας μπορεί να εξισωθεί με την χρήση βίας και να είναι παράνομη εάν εξακριβωθεί η ύπαρξη του στοιχείου του εξαναγκασμού σε σχέση με μια πράξη που θεωρείται ότι είναι απειλή χρήσης βίας, γεγονός που υποστηρίζεται και από την Απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου στην Υπόθεση Νικαράγουα⁶²⁷. Όμως, ο συγγραφέας επισημαίνει πως η ύπαρξη μιας κατάστασης που υποτίθεται πως συνιστά απειλή κατά την έννοια του Άρθρου 2§4, φαίνεται να εξαρτάται από τις περιστάσεις και πρέπει να αντιμετωπίζεται ιδιαίτερα, υπό το πρίσμα των στοιχείων που συνθέτουν την απειλή και όχι με γενικό τρόπο, καθώς εντάσσεται στο συνολικό πλαίσιο των σχέσεων μεταξύ των κρατών⁶²⁸.

Χωρίς μια κοινά αποδεκτή θέση απέναντι στο εν λόγω ζήτημα, η έννοια της απειλής διευρύνεται υπό το δόγμα της προληπτικής άμυνας (anticipatory self- defence). Στην προκειμένη περίπτωση, τα κράτη μπορούν να λάβουν τα αναγκαία αμυντικά μέτρα όχι μόνο ως απάντηση σε μια ένοπλη επίθεση αλλά και χωρίς να περιμένουν την έναρξη αυτής. Δηλαδή, όταν η ‘απειλή’ είναι ορατή και επικείμενη, τότε η άμυνα επιτρέπεται ‘προληπτικά’ πριν την εκδήλωση της πραγματικής επίθεσης. Το δόγμα της προληπτικής

⁶²⁵ Brownlie I., *International Law and the Use of Force by States*, ο.π., σελ. 364, Constantinou A., ο.π., σελ. 31- 35, Γραμματίκας Β., ο.π., σελ. 94-95, Sadurska R., ‘*Threats of Force*’, A.J.I.L., Vol. 82, No. 2, 1988, σελ.. 239- 268, Sturchler N., ‘*The threat of force in international law*’, Cambridge University Press, 1st ed., 2007, Antonopoulos C., ο.π., σελ. 92- 101.

⁶²⁶ Sadurska R., ο.π., σελ. 249-250.

⁶²⁷ Antonopoulos C., ο.π., σελ. 95. Βλ. και Nicaragua v. United States, Merits, (1986), ICJ Rep. 14, (para. 205), όπου το Δ.Δ. σημείωσε πως «η αρχή της μη- επέμβασης αντίκειται στην παρανομία της από το στοιχείο του ‘εξαναγκασμού’ το οποίο μπορεί να ειπωθεί ότι είναι ισχύει όταν οι αμφισβητούμενες πράξεις περιλαμβάνουν μια ‘απειλή ή χρήση βίας’».

⁶²⁸ Antonopoulos C., ο.π., σελ. 100-101.

άμυνας είναι αποδεκτό από μεγάλο⁶²⁹ αλλά όχι από το σύνολο⁶³⁰ της διεθνούς θεωρίας. Το πρόβλημα για την αποδοχή του δόγματος εστιάζει στο ότι το γράμμα του Άρθρου 51 καθορίζει ως ρητή προϋπόθεση την ύπαρξη επίθεσης για να είναι νόμιμο το δικαίωμα της άμυνας. Δηλαδή το επιτιθέμενο κράτος πρέπει να δράσει πρώτο, διαφορετικά τα κράτη που καταφεύγουν στην άσκηση της νόμιμης άμυνας χωρίς την συγκεκριμένη προϋπόθεση βρίσκονται σε παραβίαση του Άρθρου 2§4. Ο Dinstein σημειώνει πως «το εθιμικό δικαίωμα της νόμιμης άμυνας παρέχεται στα κράτη ως ένα προληπτικό μέτρο, που λαμβάνει υπόψη την 'πρόβλεψη' μιας ένοπλης επίθεσης... Όμως, η προσφυγή στη νόμιμη άμυνα υπό το Άρθρο 51 δεν αθωώνεται από καμία παραβίαση του διεθνούς δικαίου λιγότερη από ένοπλη επίθεση»⁶³¹. Αντίθετα, η προληπτική άμυνα βασίζεται στην απειλή μιας επικείμενης επίθεσης, οπότε δημιουργείται το ζήτημα εάν η τελευταία μπορεί να νομιμοποιηθεί.

Οι υποστηρικτές της προληπτικής άμυνας πρεσβεύουν πως το Άρθρο 51 δεν πρέπει να ερμηνεύεται συσταλτικά, περιορίζοντας έτσι την άσκηση της νόμιμης άμυνας μόνο στην ύπαρξη ένοπλης επίθεσης. Θεωρούν πως η νόμιμη άμυνα αποτελεί ένα εθιμικό δικαίωμα στο διεθνές δίκαιο που προϋπήρχε πριν την υπογραφή του Χάρτη, και πως σκοπός του Άρθρου 51 είναι να διαφυλάξει αυτό το εθιμικό δικαίωμα το οποίο συνυπάρχει με τη συγκεκριμένη διάταξη. Η επιχειρηματολογία της άποψης αυτής

⁶²⁹ Bowett D., 'Self Defence in International Law', ο.π., σελ. 182-193, Schachter O., ο.π., σελ. 1634- 1635, Dinstein Y., ο.π., n. 94, σελ. 163- 179, Greig D.W., ο.π., σελ. 396- 399, Berman and others, ο.π. Chainoglou Ch., ο.π. σελ. 77-85, Arend A.C.- Beck R.J., ο.π. σελ. 71- 79, Schachter O., 'International Law in Theory and Practice', Martinus Nijhoff, 1st ed., 1991, σελ. 150-152, Schachter O., 'In Defense of International Rules on the Use of Force', Chi. L.Rev., Vol. 53, No. 1, 1986, σελ. 113-146, Moore J. N., 'The Secret War in Central America and the Future of World Order', A.J.I.L.Vol. 80, No. 1, 1986, σελ. 43-127, McDougal M. S., 'The Soviet-Cuban Quarantine and Self-Defense', A.J.I.L., Vol. 57, No. 3, 1963, σελ. 597- 604, Van Den Hole L., 'Anticipatory self- deference under international law', Am.U.Int.L. Rev., 69, Vol. 19, 2003-04, σελ. 70-105, Shah N. A., 'Self- Defence, Anticipatory Self- Defence and Preemption: International Law's response to terrorism', Journal of Conflict and Security Law, Vol. 12, No. 1, 2007, σελ. 95-126, Guiora A.N., 'Anticipatory Self- Defence and International Law- a Reevaluation', Journal of Conflict and Security Law, Vol. 0, No. 0, 2008, σελ. 1-22, Cohan J. A., 'The Bush Doctrine and the Emerging norm of Anticipatory Self- Defence in customary International Law', Pace Int. L. Rev. 283, Vol. 15, σελ. 284- 355.

⁶³⁰ Brownlie I., 'International Law and the Use of Force by States', ο.π., σελ. 269-276, Kelsen H., 'Collective Security under International Law', ο.π., σελ. 797-800, Constantinou A., ο.π. σελ. 110-127, Malanczuk, ο.π., σελ. 262, Dinstein Y., ο.π., Antonopoulos C., ο.π., σελ. 299- 310, Rowles J. P., 'Secret Wars, Self-Defense and the Charter--A Reply to Professor Moore', A.J.I.L., Vol. 80, No. 3, 1986, σελ. 568-583, D'Amato A., 'Israel's Air Strike upon the Iraqi Nuclear Reactor', A.J.I.L., Vol. 77, No. 3, 1983, σελ. 584-588. Kunz J. L., 'Individual and Collective Self-Defense in Article 51 of the Charter of the United Nations', A.J.I.L., Vol. 41, No. 4, 1947, σελ. 872- 879, Oppenheim's International Law, Vol. I, ο.π., σελ. 421, όπου σημειώνεται πως «The better view is probably that while anticipatory action in self- defence is normally unlawful, it is not necessarily unlawful in all circumstances...».

⁶³¹ Dinstein Y., ο.π., σελ. 165.

βρίσκεται σε δύο βάσεις. Η πρώτη αφορά στον εθιμικό κανόνα της νόμιμης άμυνας, όπως αναπτύχθηκε με τη φόρμουλα Webster που διατυπώθηκε κατά την Υπόθεση 'Caroline'. Υπενθυμίζουμε στο σημείο αυτό πως ο τότε Υπουργός Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών Webster, ισχυρίστηκε ότι «για να δικαιολογηθεί η επίκληση της προληπτικής αυτοάμυνας, ένα κράτος πρέπει να αποδείξει ότι η αναγκαιότητα της άμυνας είναι επείγουσα και δεν αφήνει επιλογή μέσων και χρόνου σκέψης» και ότι «...οι τοπικές αρχές ... δεν έκαναν τίποτα αδικαιολόγητο ή υπερβολικό. Εφόσον η πράξη ήταν δικαιολογημένη από την αναγκαιότητα της άμυνας, πρέπει να είναι περιορισμένη από αυτή την αναγκαιότητα και περιορισμένη σε αυτή...»⁶³².

Το δεύτερο επιχείρημα υπέρ της προληπτικής άμυνας εντοπίζεται στις προπαρασκευαστικές εργασίες για την υπογραφή του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, όπου επίσης αναγνωρίστηκε η νόμιμη άμυνα ως δικαίωμα που πηγάζει από το εθιμικό δίκαιο. Κατά τον Bowett «άποψη της Επιτροπής I στον Άγιο Φραγκίσκο ήταν πως η απαγόρευση του Άρθρου 2§4, θα άφηνε ακέραιο το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας. Σύμφωνα με τον Ειδικό Εισηγητή της Επιτροπής η χρήση όπλων σε νόμιμη άμυνα θα παρέμενε αποδεχόμενη και αναλλοίωτη... Η ιστορία του Άρθρου 51 δεν εισάγει καμία πρόσθετη υποχρέωση. Οι προπαρασκευαστικές εργασίες ... δείχνουν πως το Άρθρο 51 πρέπει να διαφυλάσσει το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας και όχι να το περιορίσει»⁶³³, ενώ ο Schachter υποστηρίζει πως «είναι λανθασμένο να λέμε ότι το Άρθρο 51 αποκλείει ολοκληρωτικά την προληπτική άμυνα, καθώς δεν είναι ξεκάθαρο το εάν ήταν σκόπιμο να περιορίσει το ενυπάρχων δικαίωμα της νόμιμης άμυνας υπό το εθιμικό δίκαιο»⁶³⁴. Συνεπώς, το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας όπως αυτό καταγράφεται στο εθιμικό δίκαιο έχει ισχύ όταν ικανοποιούνται τα κριτήρια της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας αφήνοντας ουσιαστικά εκτός την προϋπόθεση του Άρθρου 51 για την ανάγκη ύπαρξης ένοπλης επίθεσης. Στην Υπόθεση Νικαράγουα, το Δ.Δ. δεν αντιμετώπισε το θέμα της προληπτικής άμυνας σημειώνοντας πως «εφόσον το θέμα της νομιμότητας μιας

⁶³² Σχετικά με την Υπόθεση 'Caroline' βλ. σελ 241-247.

⁶³³ Bowett D., 'Self Defence in International Law', ο.π., σελ. 185- 188.

⁶³⁴ «In light of the preoccupation with increased but limited autonomy for regional organisations it is difficult to argue that article 51 in its final draft form was intended to be a restriction of the customary right of self-defence in existence before the Charter or that the drafters were attempting to determine new limits to the circumstances in which a State could legitimately use force in self-defence». Schachter O., 'The Right of States to Use Armed Force', ο.π., σελ. 1634, ο οποίος επίσης υποστηρίζει πως «we must recognize that there may well be situations in which the imminence of an attack is so clear and the danger so great that defensive action is essential for self-preservation».

απάντησης σε επικείμενη απειλή ένοπλης επίθεσης δεν τέθηκε ... το Δικαστήριο δεν εκφράζει καμία άποψη επί του συγκεκριμένου θέματος»⁶³⁵. Ωστόσο, στην ξεχωριστή του γνωμοδότηση, ο Δικαστής Schwebel είπε: «... δεν συμφωνώ πως οι όροι ή οι προθέσεις του Άρθρου 51 αποκλείουν το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας υπό το εθιμικό δίκαιο ή εμπιστεύονται ολόκληρο τον σκοπό του στους ρητούς όρους του Άρθρου 51»⁶³⁶. Επιπρόσθετα, στην Υπόθεση των Στενών της Κέρκυρας, το Δ.Δ. ερμήνευσε το Άρθρο 2§4 του ΧΗΕ ανοιχτά. Δηλαδή, δεν υιοθέτησε μια στενή ερμηνεία αναφορικά με το εθιμικό δίκαιο της νόμιμης άμυνας όπως αυτό οριοθετείται στο Άρθρο 51, αλλά επιβεβαίωσε την απόλυτη απαγόρευση τόσο της απειλής και όσο της χρήσης βίας⁶³⁷.

Η αντίληψη των υποστηρικτών της προληπτικής άμυνας βασίζεται στο ότι είναι μη ρεαλιστικό να υποθέτεις ότι η νόμιμη άμυνα πρέπει σε όλες τις περιπτώσεις να αναμένει μια πραγματική επίθεση για να ενεργοποιηθεί⁶³⁸. Κατά τον Bowett «...ο περιορισμός είναι μη συμβατός με το Άρθρο 2§4, το οποίο απαγορεύει όχι μόνο τη βία αλλά και την απειλή βίας και περαιτέρω, είναι ένα περιορισμός που δεν έχει καμία σχέση με τα πραγματικά γεγονότα μιας κατάστασης που μπορεί να συμβούν πριν την ένοπλη επίθεση και να καλούν άμεσα για προσφυγή σε νόμιμη άμυνα... κανένα κράτος δεν μπορεί να αναμένει την έναρξη μιας επίθεσης η οποία, στη σύγχρονη κατάσταση των εξοπλισμών, μπορεί να καταστρέψει την ικανότητα του κράτους για περαιτέρω αντίσταση και να θέσει σε κίνδυνο την ίδια του την ύπαρξη»⁶³⁹. Ο McDougal υποστηρίζει πως δεν πρέπει να αναμένεται ότι τα κράτη θα περιμένουν την επίθεση ως ανυπεράσπιστοι στόχοι⁶⁴⁰. Η Higgins από την πλευρά της αναλύει την προληπτική άμυνα υπό το φώς των εξελίξεων στην τεχνολογία και τα οπλικά συστήματα. Επισημαίνει δε πως «σε μια πυρηνική εποχή, η κοινή λογική δεν πρέπει να ερμηνεύει περιοριστικά μια διφορούμενη διάταξη με τρόπο που να απαιτεί από ένα κράτος να δεχθεί παθητικά την μοίρα του προτού μπορέσει να υπερασπιστεί τον εαυτό του. ... Είναι τα πιθανά καταστροφικά αποτελέσματα της

⁶³⁵ Nicaragua v. United States, Merits, (1986), ICJ Rep. 14, (para. 194). Αλλά και σε πιο πρόσφατη υπόθεση το Δ.Δ. δεν επέκτεινε την γνωμοδότησή του στο ερώτημα της επικείμενης απειλής. Βλ. Democratic Republic of Congo v Uganda, ICJ Rep. (2005), (para. 134).

⁶³⁶ Nicaragua v. United States, Merits, (1986), ICJ Rep. 14, (para. 173). Κατά τον Cohan (ο.π., σελ. 319), η γνωμοδότηση του Δ.Δ. στην Υπόθεση Νικαράγουα, μπορεί να κατακριθεί καθώς απέτυχε να λάβει υπόψη την πραγματική πρακτική και τις γεωπολιτικές στρατηγικές των κρατών.

⁶³⁷ Corfu Channel Case Merits, UK v. Albania, 1949, ICJ Rep. 4.

⁶³⁸ Berman F. Sir, and others, ο.π., σελ. 964.

⁶³⁹ Bowett D., 'Self Defence in International Law', ο.π., σελ. 191-192.

⁶⁴⁰ McDougal M. S., ο.π., σελ. 597- 598. Συγκεκριμένα ο συγγραφέας αναφέρει «States... cannot be expected to await the attack like sitting ducks»

απαγόρευσης της άμυνας εκτός και αν μια επίθεση έχει ήδη ξεκινήσει που οδηγεί κάποιον στην προτίμηση αυτής της ερμηνείας, παρόλο που πρέπει να τονισθεί πως ένα άλλο συμπέρασμα μπορεί να εξαχθεί»⁶⁴¹.

Η θεωρία που υποστηρίζει την προληπτική άμυνα πρεσβεύει πως η επίκληση αυτής πρέπει να πραγματοποιείται υπό αυστηρούς όρους και εστιάζει κυρίως στο κριτήριο της αμεσότητας. Δηλαδή, η νομιμοποίηση της προληπτικής άμυνας βασίζεται στην αμεσότητα μιας απειλής για ένοπλη επίθεση και μόνο αυτή, που εκτιμάται βάσει του χρονικού διαστήματος μέσα στο οποίο αναμένεται να υλοποιηθεί η απειλή και που αντανακλά τη γενικότερη κατάσταση. Τουτέστιν, τα κριτήρια της φόρμουλας Webster πρέπει να χρησιμοποιούνται σε σχέση με μια απειλή επίθεσης η οποία πρέπει να είναι άμεση ή επικείμενη (imminent). Η απειλή πρέπει να είναι πραγματική, επαληθεύσιμη και να μην αφήνει άλλα μέσα αποτροπής της, ώστε να εμπίπτει στο κριτήριο της αναγκαιότητας⁶⁴². Μάλιστα το 2005, ο Γ.Γ. των Η.Ε. στην αναφορά του για 'Μεγαλύτερη Ελευθερία', είπε πως «Επικείμενες απειλές καλύπτονται πλήρως από το Άρθρο 51, το οποίο διαφυλάττει το φυσικό δικαίωμα των κυρίαρχων κρατών να υπερασπιστούν το έδαφός τους ενάντια σε ένοπλη επίθεση. Οι δικηγόροι έχουν αναγνωρίσει εδώ και αρκετό καιρό ότι αυτό καλύπτει μια επικείμενη επίθεση όπως και μια επίθεση η οποία έχει ήδη πραγματοποιηθεί»⁶⁴³. Ωστόσο, οι αντιδράσεις των κρατών αναφορικά με την επιβεβαίωση της Έκθεσης στην Σύνοδο Κορυφής του 2005, έδειξαν ότι δεν υπήρχε μια γενική συμφωνία μεταξύ τους ως προς το θέμα⁶⁴⁴.

Ο Δικαστής Schwebel παραθέτει μια συνολική εκτίμηση των επιχειρημάτων των δύο σχολών σκέψης⁶⁴⁵. Θεωρεί πως αυτοί που αποκλείουν το δικαίωμα της προληπτικής άμυνας υποστηρίζουν πως: i) το 'κοινό νόημα' της διάταξης του Άρθρου 51 αυτό δείχνει,

⁶⁴¹ Higgins R., ο.π., σελ. 242.

⁶⁴² Βλ. ειδικότερα Bernan and others, ο.π., Bowett D., 'Reprisals Involving Recourse to Armed Force', ο.π., σελ. 1- 36, Chainoglou Ch., ο.π., σελ. 77-85, Schachter O., 'The Right of States to Use Armed Force', ο.π., 1633- 1634, Guiora A.N., ο.π., σελ. 8- 13, Shah N. A., ο.π., σελ. 98- 104, Cohan J.A., ο.π., σελ. 314- 322, Van Den Hole L., ο.π., σελ. 75- 87.

⁶⁴³ 'In Larger Freedom: towards Security, Development and Human Rights', Report of the Secretary General of the United Nations Annan K. for Decision by Heads of State and Government, September 2005, UN Doc. A/59/2005, para 124.

Διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα: <http://www.un.org/largerfreedom/index.html>

⁶⁴⁴ 2005 World Summit Outcomes, UN Doc. A/60/L.1, 15 September 2005. Στο Ψήφισμα που υιοθετήθηκε (παρα.77), η Γενική Συνέλευση επιβεβαίωσε πως «οι σχετικές διατάξεις του Χάρτη είναι επαρκείς ώστε να διευθετούν όλη την έκταση των απειλών κατά της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας». Διαθέσιμο και στην ιστοσελίδα: www.un.org/summit2005/

⁶⁴⁵ Schwebel, S.M., 'Aggression, Intervention and Self-Defence in Modern International Law', 136 Hague Recueil 411, σελ. 479- 481, παρατίθεται στο Alexandrov S. A., ο.π. σελ. 100.

ii) οι προπαρασκευαστικές συζητήσεις στον Άγιο Φραγκίσκο υπέθεταν πως οποιαδήποτε άδεια για μονομερή χρήση βίας θα έπρεπε να είναι εξαιρετική και συνεπώς η εξαίρεση του Άρθρου 51 πρέπει να ερμηνεύεται συσταλτικά iii) οι ιδιαίτερες διατάξεις του Άρθρου 51 είχαν την πρόθεση να περιορίσουν και περιόρισαν το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας που απολάμβαναν τα κράτη υπό το εθιμικό δίκαιο και iv) εάν ο Χάρτης πρόκειται να ερμηνευθεί αποτελεσματικά, η προσφυγή στη μονομερή χρήση βίας πρέπει να περιοριστεί στενά. Από την άλλη, συνεχίζει ο Δικαστής αυτοί που πρεσβεύουν πως το Άρθρο 51 δεν απαγορεύει την προληπτική άμυνα απαντούν ότι: i) ήταν αποδεκτή στο εθιμικό δίκαιο, ii) εγκατάλειψη ή περιορισμός ενός δικαιώματος των κρατών υπό το διεθνές δίκαιο που περιγράφεται ως έμφυτο, δεν πρέπει να συνεπάγεται, iii) τα δικαιώματα που απολάμβαναν τα κράτη από το εθιμικό δίκαιο συνεχίζουν, εκτός εάν αναλάβουν υποχρεώσεις υπό τον Χάρτη που είναι ασυμβίβαστες με αυτά τα δικαιώματα και iv) ο σκοπός του Άρθρου 51 δεν ήταν να περιορίσει το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας αλλά να διασφαλίσει ότι περιφερειακοί οργανισμοί θα μπορούσαν να δρουν σε νόμιμη άμυνα υπό τον Χάρτη, παρά τη λειτουργία της αρνησικυρίας.

Μια σημαντική ανατροπή στην έννοια του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας σηματοδοτείται μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στο έδαφος των Ηνωμένων Πολιτειών. Οι επιθέσεις στις 11/9 προκάλεσαν ένα πρωτοφανές πλήγμα στις ΗΠΑ, γεγονός που επέφερε αλλαγές στον τρόπο σκέψης των Αμερικανών αξιωματούχων με αποτέλεσμα τον επαναπροσδιορισμό της αμυντικής τους πολιτικής. Η πολιτική αυτή αναθεώρηση αποκρυσταλλώνεται στο έγγραφο με την ονομασία “*Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας των ΗΠΑ*”, που εξέδωσε το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας τον Σεπτέμβριο του 2002⁶⁴⁶. Το έγγραφο δίνει μια συνολική εικόνα για τις αμερικανικές θέσεις μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, τις νέες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι ΗΠΑ, τις δυνατότητες αντιμετώπισής τους, την ευρεία αντίληψη για το πώς θα πρέπει οι ΗΠΑ να διαχειρίζονται την ισχύ και να δρουν στο παγκόσμιο γίγνεσθαι⁶⁴⁷.

⁶⁴⁶<http://merln.ndu.edu/whitepapers/USnss2002.pdf>. Το δόγμα επιβεβαιώθηκε και το 2006 από το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας των ΗΠΑ, το οποίο τόνισε τη σημασία της πρόληψης στην εθνική στρατηγική ασφάλεια. Βλ. Shaw M., ο.π., σελ. 1140.

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>

⁶⁴⁷ Slocombe W., ‘*Force, Pre-emption and Legitimacy*’, *Survival*, Vol. 45, no. 1, 2003, σελ. 117-130, Taft W. H. IV - Buchwald T. F., ‘*Preemption, Iraq, and International Law*’, *A.J.I.L.*, Vol. 97, No. 3, 2003, σελ. 557-563, Arend C. A., ‘*International Law and the Preemptive Use of Military Force*’, *The Washington Quarterly*, 2003, σελ. 89- 103, Chainoglou Ch., ο.π., σελ. 103- 181, Βλ. *contra* O’Connell M.E., ‘*The myth of Preemptive Self- Defence*’, *A.S.I.L.*, 2002, σελ. 1-21.

Ωστόσο, το πιο σημαντικό μέρος της νέας αυτής στρατηγικής είναι η διακήρυξη του «Δόγματος Μπους» το οποίο και αποτελούσε το νέο αμυντικό δόγμα των ΗΠΑ έναντι των νέων τρομοκρατικών απειλών και κατέστη πολιτική αναγκαιότητα μετά τα χτυπήματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου. Το «Δόγμα Μπους» βασίζεται στην αντιμετώπιση πιθανών αλλά μελλοντικών απειλών μέσω του δικαιώματος της πρόληψης (pre-emption)⁶⁴⁸. Δηλαδή, η Αμερική θα πρέπει να δράσει προληπτικά για να διαφυλάξει και να προστατεύσει τόσο την ασφάλειά της όσο και την δημοκρατία, την ελευθερία και τη δικαιοσύνη και όχι μόνο να αντιδράσει σε μια επίθεση. Θεωρείται πως η Αμερική πρέπει να δράσει προληπτικά για να υπερασπιστεί την παγκόσμια ειρήνη⁶⁴⁹. Όπως είπε και ο Πρόεδρος Μπους στην ομιλία του στο West Point «...δεν μπορούμε να υπερασπιστούμε την Αμερική και τους φίλους μας με το να ελπίζουμε για το καλύτερο... εάν περιμένουμε για τις απειλές να υλοποιηθούν, τότε θα έχουμε περιμένει πάρα πολύ»⁶⁵⁰.

Η νομική δικαιολόγηση του «Δόγματος Μπους» έγκειται στην σκέψη της προληπτικής αυτοάμυνας (pre-emptive self- defence). Η Κυβέρνηση Μπους θεώρησε ότι εφόσον υπάρχει άμεση απειλή, τότε η Αμερική θα πρέπει να είναι σε θέση να υπερασπιστεί το έδαφός της ακόμα και μέσω της προληπτικής χρήσης βίας. Για τον λόγο αυτό διατηρεί το δικαίωμα της αυτοάμυνας που βασίζεται στο άρθρο 51 του Χ.Η.Ε και το οποίο είναι απόλυτα συμβατό με τους κανόνες διεθνούς δικαίου. Έτσι, μέσα από την προληπτική δράση, η Αμερική ασκεί το δικαίωμα να υπερασπιστεί την ασφάλειά της χωρίς να περιμένει ένα πρώτο χτύπημα⁶⁵¹. Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας μάλιστα ορίζει ότι «...τα έθνη δεν χρειάζεται να υποστούν μια επίθεση ώστε να μπορέσουν νόμιμα να υπερασπιστούν τον εαυτό τους ενάντια σε δυνάμεις οι οποίες συγκροτούν έναν άμεσο

⁶⁴⁸ Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθούν ορισμένες διαφορές ανάμεσα στην ελληνική και την αγγλική ορολογία. Έτσι, ενώ μέχρι τώρα εξετάσαμε την προληπτική άμυνα που ο αντίστοιχος δόκιμος αγγλικός όρος είναι anticipatory self-defence και συνεπάγεται δράση κατά μιας άμεσης και επικείμενης απειλής, το «Δόγμα Μπους» μιλά για προληπτική-αποτρεπτική άμυνα αλλά ο όρος της αγγλικής γλώσσας στην συγκεκριμένη περίπτωση είναι pre-emptive self- defence και απευθύνεται κατά απειλής που δεν έχει ωριμάσει πλήρως μέσω προληπτικών πληγμάτων (preventive strikes). Βλ. περαιτέρω Χατζηκωνσταντίνου Κ., 'Ο προληπτικός πόλεμος ή η παραχάραξη της λογικής', Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σελ. 25- 54.

⁶⁴⁹ Μία πρώτη εκδήλωση του νέου δόγματος βρίσκουμε στην ομιλία του Προέδρου Μπους στο Κογκρέσο στις 29 Ιανουαρίου, 2002, η οποία σηματοδότησε την έναρξη της εκστρατείας στο Αφγανιστάν. Επιπλέον η αντίληψη περί πρόληψης αρθρώθηκε ακόμα πιο συγκεκριμένα κατά την ομιλία του Μπους στην Στρατιωτική Ακαδημία στο West Point την 1η Ιουνίου, 2002.

Bush W. George (2002), Graduation Speech at West Point 2002, σελ. 2, www.whitehouse.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html

⁶⁵⁰ Bush W. George (2002), Graduation Speech at West Point 2002, σελ. 2, www.whitehouse.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html

⁶⁵¹ Slocombe W., ο.π., σελ. 117-130.

κίνδυνο επίθεσης.»⁶⁵². Η Αμερική θεωρεί ότι η συγκεκριμένη αντίληψη είναι αναγνωρισμένη από το διεθνές δίκαιο, βάσει της οποίας, τα κράτη μπορούν να προβούν σε «περαιτέρω δράσεις» πριν την εκδήλωση εχθρικού χτυπήματος και εφόσον η απειλή κρίνεται ως πραγματικά επικείμενη (κατά παράδοση όταν η αντιτιθέμενη δύναμη κινητοποιείται κατά πρόβλεψη ενός επιθετικού χτυπήματος). Η πρώτη απόπειρα τεκμηρίωσης με βάση τη διεθνή πρακτική αναφέρεται στην Υπόθεση *Caroline*. Υπερασπιζόμενη τη νέα Στρατηγική των ΗΠΑ, η Σύμβουλος Εθνικής Ασφάλειας Κοντολίζα Ράις αναφέρθηκε στην επιχειρηματολογία του Webster⁶⁵³ και τόνισε ότι, αυτό που κάνει την παρούσα κατάσταση διαφορετική κατά την κυβέρνηση Μπους, είναι η ανάγκη «να υιοθετηθεί μία αντίληψη για την επικείμενη απειλή προσαρμοσμένη στις δυνατότητες και τους στόχους των σημερινών εχθρών» (NSS 2002).

Το δόγμα της προληπτικής άμυνας (anticipatory self-defence) γενικότερα και ειδικότερα το δόγμα Μπους (pre-emptive self-defence), έχει αποτελέσει αντικείμενο έντονης κριτικής. Οι θεωρητικοί που καταδικάζουν την προληπτική άμυνα θεωρούν ότι είναι ασυμβίβαστη με το γράμμα του Άρθρου 51 του Χάρτη που ορίζει ως ρητή προϋπόθεση την έναρξη ένοπλης επίθεσης για να είναι δυνατή και νόμιμη η επίκληση του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας. Επιπρόσθετα και ιδιαίτερα ως προς το δόγμα Μπους, υποστηρίζεται ότι με τη νομιμοποίηση των προληπτικών πληγμάτων, υπονομεύεται το ίδιο το Άρθρο 51, καθώς ακυρώνεται η θεμελιώδης προϋπόθεση που αυτό θέτει, αλλά και η γενικότερη απαγόρευση χρήσης βίας καθώς περιορίζονται οι προϋποθέσεις για την χρήση βίας, καταστρέφοντας έτσι τη δομή της διεθνούς νομοθεσίας και των διεθνών συνθηκών. Περαιτέρω, θεωρείται πως σε πρακτικό επίπεδο, αναφύονται δυσκολίες αναφορικά με τον προσδιορισμό του χρόνου της επίθεσης αλλά και με την τήρηση των αυστηρών προϋποθέσεων που τίθενται από το δόγμα της προληπτικής άμυνας, δηλαδή των κριτηρίων της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας.

Γενικά, το δόγμα Μπους κρίνεται καταδικαστέο εν τη παρούση και δεν μπορεί να εναρμονιστεί με την σύγχρονη δικαιοταξία. Η χρήση στρατιωτικής βίας για την πρόληψη υποτιθέμενων μελλοντικών απειλών, δεν αποτελεί ένα ισχυρό νομικό επιχείρημα και ουσιαστικά διαστρέφει βασικούς κανόνες του διεθνούς δικαίου. Από την άλλη όμως, η

⁶⁵²Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας των ΗΠΑ, Σεπτέμβριος 2002, σελ.6,
www.whitehouse.gov/ncs/nss.htm

⁶⁵³Slocombe W., ο.π., σελ. 117-130.

στενή ερμηνεία και προσεκτική χρήση της προληπτικής άμυνας υπό τα κριτήρια της φόρμουλας Webster και σε συνέπεια με την βασική αρχή του ΧΗΕ, δηλαδή τον περιορισμό της βίας, αναδεικνύει ένα πιο αξιόπιστο επιχείρημα στην περίπτωση μιας εκφρασμένης, επικείμενης και πραγματικής απειλής ένοπλης επίθεσης⁶⁵⁴. «*Το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας πρέπει να αντανakλά την πραγματικότητα και τις σύγχρονες καταστάσεις του διεθνούς συστήματος και τις φιλοδοξίες της διεθνούς κοινότητας. Το διεθνές δίκαιο παρέχει στα κράτη το φυσικό δικαίωμα να υπερασπίζονται το έδαφός τους, ενώ θέτει την άσκηση αυτού του δικαιώματος σε νομικούς κανόνες και αρχές γενικά αποδεκτούς*»⁶⁵⁵. Μέσα στο νέο αυτό περιβάλλον των διεθνών σχέσεων, το δόγμα της προληπτικής άμυνας (anticipatory self-defence) έχει γίνει αποδεκτό από αρκετά κράτη, παρά την έλλειψη μιας γενικής αποδοχής του.

4. Το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας σε σχέση με την αποστρατικοποίηση και η περίπτωση της Ελλάδας

Η βασική αιτία ύπαρξης της αποστρατικοποίησης είναι η πρόληψη μιας νέας ένοπλης σύρραξης. Κάθε περίπτωση αποστρατικοποίησης θέτει μια σειρά απαγορεύσεων και περιορισμών ανάλογα με τις ανάγκες των κρατών και της περιοχής όπου πραγματοποιείται, ώστε να δημιουργηθούν συνθήκες ειρήνευσης σε αυτήν και να παρεμποδιστεί κάθε πιθανότητα πολέμου. Έτσι, η αποστρατικοποίηση αποτελεί ένα

⁶⁵⁴ Στο σημείο αυτό, ιδιαίτερης σημασίας είναι η αναφορά του M. Shaw (ο.π., σελ. 1139) σχετικά με την έννοια της προληπτικής άμυνας, ώστε αφενός να καθησυχαστούν οι ανησυχίες των κρατών απέναντι στο εν λόγω δόγμα, και αφετέρου να νομιμοποιηθεί το δόγμα τόσο υπό τους κανόνες του εθιμικού διεθνούς δικαίου αλλά και υπό τις επιταγές του Άρθρου 51 του ΧΗΕ. Έτσι, κατά τον Shaw: «*States generally are not at ease with the concept of anticipatory self-defence, however, and one possibility would be to concentrate upon the notion of 'armed attack' so that this may be interpreted in a relatively flexible manner. One suggestion has been to distinguish anticipatory self-defence, where an armed attack is foreseeable, from interceptive self-defence, where an armed attack is imminent and unavoidable so that the evidential problems and temptations of the former concept are avoided without dooming threatened states to making the choice between violating international law and suffering the actual assault. According to this approach, self-defence is legitimate both under customary law and under article 51 of the Charter where an armed attack is imminent. It would then be a question of evidence as to whether that was an accurate assessment of the situation in the light of the information available at the relevant time. This would be rather easier to demonstrate than the looser concept of anticipatory self-defence and it has the merit of being consistent with the view that the right to self-defence in customary law exists as expounded in the Caroline case. In any event, much will depend upon the characterization of the threat and the nature of the response, for this has to be proportionate*».

⁶⁵⁵ Gill T.I., 'The temporal dimension of Self-defence: Anticipation, Preemption, Prevention and Immediacy', Journal of Conflict and Security Law, Vol. 11, No. 3, 2006, 361- 369.

ειδικό μέσο εξυπηρέτησης της ασφάλειας μέσω του ποιοτικού και ποσοτικού περιορισμού των στρατιωτικών δυνάμεων σε μια εύφλεκτη περιοχή. Ωστόσο, οι συγκεκριμένοι περιορισμοί επιβαρύνουν άμεσα την κυριαρχία του κράτους επηρεάζοντας κατ' επέκταση και την απρόσκοπτη άσκηση των στρατιωτικών του δραστηριοτήτων ως προς την συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή στην οποία υφίσταται το καθεστώς. Παρόλ' αυτά, δεν συνάγεται πως οι περιορισμοί αυτοί επηρεάζουν αρνητικά την αμυντική ικανότητα ενός κράτους σε μια αποστρατικοποιημένη περιοχή του⁶⁵⁶.

Χαρακτηριστικό είναι το Άρθρο 9 της Συνθήκης για το Αρχιπέλαγος Σβάλμπαρντ του 1920, που απαγορεύει στη Νορβηγία την δημιουργία ή να επιτρέψει την εγκατάσταση ναυτικών βάσεων στις περιοχές που προσδιορίζονται από το Άρθρο 1 της Συνθήκης, καθώς και την κατασκευή οχυρώσεων στις περιοχές αυτές, οι οποίες δεν θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ποτέ για στρατιωτικούς σκοπούς⁶⁵⁷. Η Συνθήκη αφενός δεν απέκλειε κάθε είδους στρατιωτική δραστηριότητα και αφετέρου δεν περιείχε και ρητές διατάξεις αναφορικά με την δυνατότητα αμυντικής θωράκισης της συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής. Όμως, ως προς τους συγκεκριμένους περιορισμούς, είναι χαρακτηριστική η έκθεση του Νορβηγικού Υπουργείου Δικαιοσύνης και Αστυνόμευσης (2008-09) για το Σβάλμπαρντ, η οποία απευθυνόταν και εγκρίθηκε από το Νορβηγικό Κοινοβούλιο και όπου αναφέρεται: *«Κατ' αρχήν, η Νορβηγία έχει τον πλήρη έλεγχο στο στρατιωτικό και αμυντικό πεδίο δυνάμει της κυριαρχίας της. Παρόλ' αυτά, το Άρθρο 9 της Συνθήκης Σβάλμπαρντ θέτει περιορισμούς στην άσκηση της κυριαρχίας της σε σχέση με την δημιουργία ή με την αποδοχή εγκατάστασης ναυτικών βάσεων, την κατασκευή οχυρώσεων και τη χρήση του Σβάλμπαρντ για στρατιωτικούς σκοπούς. [...] Υπό το φώς της κυριαρχίας της, η Νορβηγία έχει το ειδικό καθήκον να βεβαιώσει πως κανένας δεν παραβιάζει την απαγόρευση χρήσης του Σβάλμπαρντ για στρατιωτικούς σκοπούς [...] Ωστόσο, αυτή η διάταξη δεν αποτελεί απαγόρευση ενάντια σε κάθε στρατιωτική δραστηριότητα.*

⁶⁵⁶ Για τον Erich (ο.π., σελ. 603), «η δημιουργία μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης τείνει, κατά ένα γενικό τρόπο, να αποκλείσει από μια συγκεκριμένη περιοχή όλες τις εχθροπραξίες, οι οποίες μπορεί είναι είτε αμυντικές είτε επιθετικές. [...] Η διάκριση μεταξύ της επίθεσης και της άμυνας πρέπει φυσικά να γίνει επίσης αισθητή: στην περίπτωση όπου ένα εμπόλεμο κράτος παραβιάσει μια αποστρατικοποιημένη ζώνη, το αντίπαλο δεν είναι πια υποχρεωμένο να σεβαστεί το καθεστώς. Έχει το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας και μπορεί να το ασκήσει όταν αυτό είναι απαραίτητο».

⁶⁵⁷ 'Treaty relating to Spitsbergen (Svalbard Treaty)', 9 Φεβρουαρίου 1920, League of Nations, T.S/1921, Vol. 2, No 41, σελ. 7- 20.

Απευθύνεται σε πράξεις πολέμου ή δραστηριότητες με σκοπό την έναρξη ενός πολέμου. Τουτέστιν, αμυντικές δράσεις και άλλα παρόμοια στρατιωτικά μέτρα, δεν καλύπτονται από τη διατύπωση. Αυτό επηρεάζει την βάση της κυριαρχίας και για τον λόγο αυτό, η συγκεκριμένη διάταξη ερμηνεύεται αυστηρά»⁶⁵⁸.

Περιοριστικές διατάξεις αλλά πιο αυστηρού περιεχομένου συναντώνται και στην Σύμβαση για την μη-οχύρωση και την ουδετεροποίηση των νησιών Άαλαντ (1921). Η Σύμβαση όριζε πως οι διατάξεις για τη μη-οχύρωση θα ίσχυαν σε περίοδο ειρήνης, ενώ σε περίοδο πολέμου τα νησιά θα θεωρούνταν ουδετεροποιημένα αποκλείοντας την χρήση τους για στρατιωτικές επιχειρήσεις. Ωστόσο, η Φινλανδία είχε το δικαίωμα να προβεί μόνη της σε συγκεκριμένες πράξεις για να προφυλάξει αυτή την ουδετερότητα σε περίπτωση πολέμου. Επιπρόσθετα, εάν το καθεστώς της ουδετερότητας κινδύνευε από ξαφνική επίθεση και πάλι η Φινλανδία νομιμοποιούταν σε ενέργειες με σκοπό την απώθηση του επιτιθέμενου κράτους και την διαφύλαξη της εδαφικής της ακεραιότητας⁶⁵⁹. Παρόμοια διάταξη συναντούμε και στη Σύμβαση του 1923, αναφορικά με την οργάνωση του καθεστώτος στην Ζώνη της Ταγγέρης. Το Άρθρο 3 της Σύμβασης όριζε ρητά την απαγόρευση ύπαρξης στρατιωτικών εγκαταστάσεων, επίγειων, ναυτικών ή αεροναυτικών που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για στρατιωτικούς σκοπούς, χωρίς αυτό να σημαίνει την απαγόρευση ύπαρξης παρόμοιων εγκαταστάσεων για άλλους σκοπούς. Επιπρόσθετα, το ίδιο άρθρο απαγόρευε μεν τα πυρομαχικά και τα υλικά πολέμου, ωστόσο ρητά επέτρεπε αυτά που προορίζονταν για λόγους άμυνας. Τέλος, και για τους ίδιους λόγους άμυνας, η λήψη όλων των κατάλληλων μέτρων βρισκόταν υπό τη διακριτική ευχέρεια της Διοικήσεως της Ζώνης, με εξαίρεση την συγκέντρωση αεροπορικών δυνάμεων⁶⁶⁰.

Η αναγνώριση της ανάγκης αμυντικής προστασίας μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης από πιθανούς εξωτερικούς κινδύνους, προκύπτει και για τα ελληνικά νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο και Ικαρία. Το Άρθρο 13 της Συνθήκης της Λωζάννης του 1923,

⁶⁵⁸ Βλ. Norwegian Ministry of Justice and the Police, Report No. 22 (2008-2009) to the Storting Concerning Svalbard. Βλ. ακόμα και την επίσημη ιστοσελίδα του Νορβηγικού Υπουργείου <http://www.regjeringen.no>, τελευταία πρόσβαση 22/04/2009.

⁶⁵⁹ Βλ. 'Convention Respecting the Non-Fortification and Neutralization of the Aaland Islands', A.J.I.L., Vol. 17, No. 1, Suppl. Official Doc., 1923, σελ. 1-6. Ο De Visscher επισήμανε πως, η Φινλανδία, δύναμει της κυριαρχίας της στα νησιά, μπορούσε να θεωρήσει την παραβίαση της ουδετερότητας αυτών ως παραβίαση της εδαφικής της ακεραιότητας γενικά. Βλ. Erich R., ο.π., σελ. 646.

⁶⁶⁰ 'Convention Regarding the Organization of the Statute of the Tangier Zone', A.J.I.L., Suppl., Vol. 23, No. 4, 1929, σελ. 235- 284.

υπό τον σκοπό της διατήρησης της ειρήνης, επιβάλλει καθεστώς μερικής αποστρατικοποίησης στα τέσσερα ελληνικά νησιά, απαγορεύοντας τις ναυτικές βάσεις και τα οχυρωματικά έργα, χωρίς όμως η απαγόρευση αυτή να περιορίζει κάθε έργο στρατιωτικής φύσεως. Επιπρόσθετα η Συνθήκη επιτρέπει ρητά την ύπαρξη ενόπλων δυνάμεων στα νησιά, ο αριθμός των οποίων θα αποφασίζεται από το ελληνικό κράτος. Η θέσπιση αυτών των απαγορευτικών διατάξεων είναι περιορισμένης έκτασης, γεγονός που στηρίχθηκε στην αναγνώριση της ανάγκης του ελληνικού κράτους να μεριμνεί όχι μόνο για την διατήρηση του καθεστώτος αυτού αλλά και για την άμυνα των νησιών από απειλές, και συνεπώς να προστατεύει την κυριαρχία και την εδαφική του ακεραιότητα. Η εξήγηση αυτή προκύπτει από την μελέτη των προπαρασκευαστικών εργασιών της Συνθήκης της Λωζάννης. Η Συνδιάσκεψη καταδεικνύει την βούληση και την πρόβλεψη των Συμβαλλομένων Μερών για την εξασφάλιση των απαραίτητων εκείνων μέσων στην Ελλάδα, που θα του παρείχαν την δυνατότητα να προστατεύει τα νησιά από επιθετικές πράξεις⁶⁶¹. Τουτέστιν, παρόλο που δεν γίνεται μνεία στην αμυντική ικανότητα της Ελλάδας μέσα στην Συνθήκη και πιο συγκεκριμένα στο Άρθρο 13, καταδεικνύεται πως τέτοιοι περιορισμοί πρέπει να ερμηνεύονται στενά από την στιγμή μάλιστα που επηρεάζουν άμεσα το ευαίσθητο θέμα της κυριαρχίας ενός κράτους.

Περαιτέρω, η σύνδεση της άσκησης άμυνας με την αποστρατικοποίηση μιας περιοχής αντιμετωπίστηκε και σε συλλογικό επίπεδο στον μεσοπόλεμο, κατά την εξέταση του καθεστώτος ως ένα ακόμα μέτρο διατήρησης της ειρήνης και της ασφάλειας. Θεωρήθηκε πως, η αποστρατικοποίηση είναι δυνατόν να συμβάλλει στην διατήρηση της διεθνούς ασφάλειας μέσω της πρόληψης και της αποτροπής. Ωστόσο, επισημάνθηκαν τα αρνητικά αποτελέσματα που μπορεί να επιφέρει ο θεσμός στην ασφάλεια ενός κράτους δεδομένου ότι του αποστερεί τα απαραίτητα μέσα για την άμεση προστασία μέρους του εδάφους του, επισημαίνοντας για ακόμα μια φορά την διαφορετικότητα των περιστάσεων.

Γενικά και παρά τις ρητές απαγορεύσεις που καθιέρωνε μια συμφωνία αποστρατικοποίησης, σε αρκετές περιπτώσεις υπήρξε πρόβλεψη και για την αμυντική προστασία μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης, κυρίως μέσα από την υιοθέτηση πιο χαλαρών διατάξεων ως προς την εφαρμογή του καθεστώτος. Το κράτος, υπό την

⁶⁶¹ Βλ. *infra*, σελ. 145- 150.

κυριαρχία του οποίου βρισκόταν η αποστρατικοποιημένη περιοχή, ήταν υπεύθυνο τόσο για την διαφύλαξη του καθεστώτος και το σεβασμό του από άλλα κράτη, όσο και για την προστασία της περιοχής –η οποία φυσικά αποτελούσε μέρος της εδαφικής του επικράτειας- από κάθε απειλή. Τουτέστιν, σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης ή σε περίπτωση επίθεσης ή εισβολής, το κράτος ασκώντας την κυριαρχία του μπορούσε να λάβει στρατιωτικά μέτρα ώστε να υπερασπιστεί το έδαφός του⁶⁶². Η άποψη αυτή ενισχύεται και από τον Hannikainen, ο οποίος γράφει πως εάν ένα κράτος παραβίαζε ή υπήρχαν σοβαρές ενδείξεις για την παραβατική του συμπεριφορά έναντι μιας αποστρατικοποιημένης (ή και ουδετεροποιημένης) περιοχής, τότε το κράτος στην κυριαρχία του οποίου άνηκε η περιοχή δεν μπορούσε να αποστερηθεί την ικανότητά του να προστατέψει το έδαφός του με ένοπλα μέσα, ακόμα και εντός της εν λόγω περιοχής⁶⁶³. Ακόμα και στην περίπτωση όπου η αποστρατικοποιημένη ζώνη ήταν το επίκεντρο ενός γενικότερου στρατηγικού ενδιαφέροντος, η αμυντική προστασία της εν λόγω περιοχής προερχόταν μέσα από την λήψη συλλογικών μέτρων και διεθνών εγγυήσεων. Αλλά και σε αυτήν την περίπτωση, η συλλογική επέμβαση προϋπέθετε την ικανότητα του κυρίαρχου κράτους να αντισταθεί σε μια παραβίαση της αποστρατικοποιημένης ζώνης.

Με την υπογραφή του ΧΗΕ ωστόσο, το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας τίθεται σε πιο αυστηρά πλαίσια και η δυνατότητα επίκλησής του είναι δυνατή υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Βάσει του Άρθρου 51 του ΧΗΕ, το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας ερμηνεύεται στενά ώστε να μην καταστεί δυνατή η κατάχρηση του από τα μέλη της διεθνούς κοινότητας. Παρόλ' αυτά, επιφυλάσσεται για όλα τα κράτη ως ένα δικαίωμα «φυσικό», και υπερτερεί έναντι άλλων συμβατικών υποχρεώσεων των κρατών, δεδομένης της υπέρτερης νομικής ισχύος του ΧΗΕ. Συνεπώς, και στην περίοδο αυτή, η υιοθέτηση περιοριστικών μέτρων στην άσκηση της κυριαρχίας ενός κράτους μέσω της αποστρατικοποίησης, δεν συνεπάγεται πως το κράτος χάνει την ικανότητα να αμυνθεί

⁶⁶² Η απουσία ρητών κανόνων για την αμυντική θωράκιση μιας αποστρατικοποιημένης περιοχής σε συμφωνία που καθιέρωνε το καθεστώς, δεν απέκλειε αυτόματα αυτή τη δυνατότητα του κυρίαρχου κράτους. Παραδείγματος χάριν, η Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης δεν περιέχει τέτοιες ρητές διατάξεις υπέρ του ελληνικού κράτους αλλά τα πρακτικά της Συνδιάσκεψης αποδεικνύουν την ύπαρξη μέριμνας για την προστασία των ελληνικών νησιών από εξωτερικές απειλές. Βλ. ακόμα και Erich R., ο.π., σελ. 663.

⁶⁶³ Βλ. Erich R., ο.π., υποσημ. 17, σελ. 646, Hannikainen L., ο.π., σελ. 616. Την ίδια άποψη φέρει και ο Fitzmaurice (ο.π. σελ. 318-319), για τον οποίο η έννοια της αποστρατικοποίησης δεν μπορεί νομικά να συνεπάγεται πως το κράτος το οποίο έχει υπό την κυριαρχία του μια αποστρατικοποιημένη περιοχή, δεν μπορεί να την υπερασπιστεί από μια επίθεση.

μιας περιοχής του ενάντια σε εξωτερική επίθεση, ως αποτέλεσμα της κυριαρχίας του. Κατά τον Ρούκουνα «η αποστρατικοποίηση, εξαιρετικό μέτρο που επιβάλλεται σε ιδιαίζουσες περιστάσεις για να εξυπηρετήσει την ειρήνη [...], δεν μπορεί να εμποδίσει την άσκηση του κατά το Άρθρο 51 του ΧΗΕ φυσικού δικαιώματος της άμυνας. Κατά συνέπεια, στην ιεράρχηση των αξιών που προστατεύει το διεθνές δίκαιο, προηγείται η εδαφική ακεραιότητα και η δυνατότητα πλήρους εξασφάλισής της από το κράτος και έπονται οι ενδεχόμενες συμβατικές επιβαρύνσεις της κυριαρχίας του κράτους στο έδαφός του»⁶⁶⁴.

Αυτή η διαπίστωση φαίνεται να επιβεβαιώνεται και από τη πρακτική συνομολόγησης συμφωνιών που δημιουργούν αποστρατικοποιημένες ζώνες και στην μεταπολεμική περίοδο. Οι ίδιες οι συμφωνίες καθιερώνουν τρόπους προστασίας και άμυνας των αποστρατικοποιημένων περιοχών σε περίπτωση κινδύνου. Οι Στρατιωτικές Συμφωνίες Ανακωχής που υπέγραψε το Ισραήλ με το Λίβανο, την Συρία, την Ιορδανία και την Αίγυπτο το 1949, επιβεβαιώνουν κάθε μία ξεχωριστά με το Άρθρο 1§3 πως «το δικαίωμα κάθε Μέρους στην ασφάλειά του και την ελευθερία του από τον φόβο επίθεσης από τις ένοπλες δυνάμεις των υπολοίπων, θα είναι πλήρως σεβαστό»⁶⁶⁵. Οι συμφωνίες, πέρα από την διακήρυξη του σεβασμού της ασφάλειας κάθε Συμβαλλόμενου Μέρους, προχώρησαν και στην υιοθέτηση ειδικότερων διατάξεων, περιφρούρησης αυτής της ασφάλειας μέσα από την τοποθέτηση αμυντικών δυνάμεων εντός ή γύρω από τις αποστρατικοποιημένες περιοχές, στον λεπτομερή προσδιορισμό των αμυντικών αυτών δυνάμεων, καθώς και στην διαβεβαίωση πως η παραβίαση των ζωνών θα ισοδυναμούσε με επίθεση. Παρόμοιες διατάξεις συναντούμε και στη Συνθήκη Ειρήνης μεταξύ του Ισραήλ και της Αιγύπτου το 1979⁶⁶⁶. Η Συνθήκη προέβλεπε την στάθμευση προκαθορισμένου αριθμού ενόπλων δυνάμεων αλλά και οχυρωματικών θέσεων στις ζώνες που δημιουργούσε στην Χερσόνησο του Σινά, ώστε να επιτευχθεί το ύψιστο επίπεδο κατοχύρωσης της ασφάλειας των μερών στη βάση της αμοιβαιότητας. Γενικά, οι συμφωνίες που συνάπτονται στην περίοδο αυτή, προσπαθούν να διαφυλάξουν την ακεραιότητα και την αποτελεσματικότητα του καθεστώτος, διακηρύσσουν την πιστή εφαρμογή των αρχών του ΧΗΕ, μεταξύ των οποίων είναι φυσικά ο σεβασμός της

⁶⁶⁴ Ρούκουνας Ε., ο.π., σελ. 68.

⁶⁶⁵ Βλ. 'Armistice Agreement between Israel and Syria', 20 Ιουλίου 1949, UNTS, Vol. 42, No. 657, 'Armistice Agreement between Israel and Egypt', 24 Φεβρουαρίου 1949, UNTS, Vol. 42, No. 654.

⁶⁶⁶ Βλ. 'Treaty of Peace between Israel – Egypt', Ουάσινγκτον, 26 Μαρτίου 1979, UNTS Vol. 1138, No. 17813

κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας και της ασφάλειας των κρατών, ενώ επιτρέπουν και τη μερική παρουσία στρατιωτικών δυνάμεων και στρατιωτικών εξοπλισμών, όπως και στη περίπτωση μεταξύ Λιβάνου και Ισραήλ το 2006 για λόγους ασφάλειας. Μολονότι μάλιστα, η εγκατάσταση αποστρατικοποιημένων ζωνών συνοδεύεται και από διεθνή εποπτεία υπό το πλαίσιο του ΟΗΕ, τα κράτη συνεχίζουν να διατηρούν το δικαίωμα ανάπτυξης δυνάμεων για την προστασία της ασφάλειας των πολιτών και των συνόρων τους. Και ίσως η ανάγκη κατοχύρωσης της εθνικής ασφάλειας, εξηγεί και το γεγονός πως η χρήση της αποστρατικοποίησης, και κυρίως υπό την ολοκληρωτική της μορφή, έχει αναπτυχθεί σήμερα σε περιορισμένο βαθμό εν συγκρίσει με το παρελθόν της⁶⁶⁷.

Η Ελλάδα λοιπόν, όπως και κάθε άλλο κράτος της υφελίου, μπορεί να επικαλεστεί το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας σε περίπτωση που αντιμετωπίσει εξωτερικές απειλές. Ακόμα και στην περίπτωση των αποστρατικοποιημένων νησιών της, είναι υποχρεωμένη βάσει της κυριαρχίας της, να τα προστατέψει αμυντικά σε περίπτωση πολέμου. Έτσι, η απρόσμενη ανατροπή που επήλθε στις ελληνοτουρκικές σχέσεις από το 1974, εξαιτίας των αμφισβητήσεων που τέθηκαν εκ μέρους του τουρκικού κράτους αναφορικά με το καθεστώς του Αιγαίου, δημιουργούν μια εξωτερική απειλή που θέτει σε κίνδυνο την κυριαρχία του ελληνικού κράτους, οδηγώντας το τελευταίο στην αναγκαία αμυντική του προπαρασκευή. Η στάση της Τουρκίας από το 1974 και μετά, η εισβολή στην Κύπρο, οι κρίσεις του 1987 και του 1996 που οδήγησαν τις δύο χώρες πολύ κοντά σε μια ένοπλη σύγκρουση, οι καθημερινές παραβάσεις και παραβιάσεις του ελληνικού εναέριου χώρου, οι κατά καιρούς προκλητικές δηλώσεις τούρκων αξιωματούχων σε βάρος των ελληνικών νησιών, η αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας σε πληθώρα νησιών και νησίδων στο Αιγαίο, η μεγάλη συγκέντρωση τουρκικών στρατιωτικών δυνάμεων στις μικρασιατικές ακτές έναντι των ελληνικών νησιών, συνδυαζόμενα με την επίσημα εκφρασμένη απειλή πολέμου, αποτελούν στοιχεία που δικαιολογούν την ανησυχία του ελληνικού κράτους. Όλα αυτά τα γεγονότα σωρευτικά, έφεραν την Ελλάδα αντιμέτωπη με μια πραγματική απειλή επίθεσης που εκφράστηκε και επίσημα από την Τουρκική Εθνοσυνέλευση. Το ελληνικό κράτος είναι αναγκασμένο να προετοιμασθεί κατάλληλα ώστε να την αποκρούσει εάν όντως πραγματοποιηθεί. Η λήψη των

⁶⁶⁷ Βλ. Bar- Yaakov N., ο.π., σελ. 323- 324.

απαραίτητων αμυντικών μέτρων, θα του επιτρέψει να ασκήσει, εάν παραστεί ανάγκη, το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας και να προστατεύσει κάθε μέρους της εδαφικής του επικράτειας γίνεται επιτακτική⁶⁶⁸.

Κατά συνέπεια, από το 1974, η Ελλάδα προχώρησε στον μερικό εξοπλισμό των σημαντικότερων νησιών της στο Αιγαίο όχι ως μονομερή στρατικοποίηση αυτών, αλλά ως απαραίτητη αμυντική οχύρωση των αποστρατικοποιημένων εδαφών της υπό το φυσικό δικαίωμα της νόμιμης άμυνας. Το ερώτημα που τίθεται στην προκειμένη περίπτωση είναι κατά πόσο η αμυντική αυτή προετοιμασία είναι συμβατή με το καθεστώς της αποστρατικοποίησης το οποίο υφίσταται σε ορισμένα από τα νησιά της. Αναφορικά με τα νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο και Ικαρία, η αμυντική οχύρωση είναι απόλυτα επιτρεπτή, καθώς η Συνθήκη της Λωζάννης του 1923 δεν απαγορεύει κάθε είδους στρατιωτική δραστηριότητα σε αυτά, αλλά αντιθέτως προνοεί για την δυνατότητα ανάπτυξης της αμυντικής ικανότητας του ελληνικού κράτους σε περίπτωση εξωτερικής απειλής. Πρόβλημα δημιουργείται στην περίπτωση της Δωδεκανήσου, δεδομένου του ότι η Συνθήκη Ειρήνης με την Ιταλία του 1947, θέτει ένα αυστηρό και ολοκληρωτικό καθεστώς αποστρατικοποίησης. Αλλά και σε αυτήν την περίπτωση δεν τίθεται ζήτημα ως προς την δυνατότητα αμυντικής κάλυψης των νησιών. Το ερώτημα που δημιουργείται είναι κατά πόσο είναι επιτρεπτή η οργάνωση της άμυνας στην περιοχή υπό τις απαγορευτικές προϋποθέσεις της Συνθήκης, μέχρι την έναρξη μιας επίθεσης σύμφωνα με τις προϋποθέσεις του Άρθρου 51.

Η ανάγκη ωστόσο, λήψης κατάλληλων και έγκαιρων αμυντικών μέτρων εκ μέρους της Ελλάδας είναι επιβεβλημένη από τις ιδιάζουσες γεωγραφικές και πολιτικές συνθήκες. Πρώτα απ' όλα, γεωγραφική θέση των ελληνικών αυτών νησιών αποτελεί μειονέκτημα για την Ελλάδα, καθώς γειτνιάζουν άμεσα με τα τουρκικά παράλια, ενώ τα χωρίζει μεγάλη απόσταση από τον ελληνικό ηπειρωτικό κορμό. Υπό το πρίσμα της σταδιακής οικοδόμησης και ενίσχυσης του τουρκικού στρατού, όλων των τουρκικών ενεργειών στο Αιγαίο και κυρίως της υφιστάμενης απειλής πολέμου σε περίπτωση που το ελληνικό κράτος ασκήσει ένα νόμιμα κατοχυρωμένο δικαίωμά του, οι συμβατικές υποχρεώσεις της Ελλάδας αναφορικά με την αποστρατικοποίηση των νησιών της, έρχονται σε αντίθεση με το Άρθρο 51 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος

⁶⁶⁸ Βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών στο www.mfa.gr, τελευταία πρόσβαση 15/07/2010.

υπερτερεί σε ισχύ και παρέχει στην Ελλάδα το φυσικό δικαίωμα της άμυνας⁶⁶⁹. Τουτέστιν, το ελληνικό κράτος, εξαιτίας της απειλητικής και προκλητικής στάσης της Τουρκίας, δεν ασκεί προς το παρόν το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας, καθώς για να συντρέξει η νόμιμη άμυνα πρέπει πρώτα να υφίσταται το στοιχείο της ένοπλης επίθεσης. Αντιθέτως, λαμβάνει προληπτικά στα πλαίσια του φυσικού αυτού δικαιώματος, τα κατάλληλα αμυντικά μέτρα, ώστε να προστατεύσει την εδαφική του ακεραιότητα εάν παραστεί ανάγκη⁶⁷⁰. Διαφοριστική στο σημείο αυτό είναι και η πρακτική της Φινλανδίας ως προς τα νησιά Άαλαντ. Η Σύμβαση του 1921 προέβλεπε ταυτόχρονα την δημιουργία ενός διεθνούς συστήματος για την παροχή εγγυήσεων ασφάλειας, κάτι που δεν συναντάμε στην περίπτωση της Δωδεκανήσου. Η κατάρρευση αυτού του συστήματος υπό το πλαίσιο της Κ.τ.Ε που προβλεπόταν στη Σύμβαση του 1921, οδήγησε τη Φινλανδία σε μια πιο 'φιλελεύθερη' ερμηνεία της Σύμβασης, ώστε να διαφυλάξει το καθεστώς των νησιών μέσα από τη λήψη στρατιωτικών μέτρων προφύλαξης σε περίοδο κρίσης. Παραδείγματος χάριν, το Άρθρο 7 της Σύμβασης επιτρέπει στην Φινλανδία να λάβει στην περίπτωση μιας 'ξαφνικής επίθεσης', τα απαραίτητα αμυντικά μέτρα για να απωθήσει τον επιτιθέμενο. Ωστόσο, σύμφωνα με το Ψήφισμα που υιοθετήθηκε το 1991 από το φινλανδικό κράτος για έκτακτες καταστάσεις, ο όρος 'ξαφνική επίθεση', δεν ερμηνεύεται στενά, ότι δηλαδή η επίθεση έχει ήδη ξεκινήσει. Μια σοβαρή παραβίαση της εδαφικής ακεραιότητας της Φινλανδίας, αλλά και η απειλή ενός πολέμου ενάντια στη χώρα, δικαιώνει αυτή στη λήψη των αναγκαίων αμυντικών μέτρων μέσα στην αποστρατικοποιημένη ζώνη, παρά τους υφιστάμενους σε αυτή στρατιωτικούς περιορισμούς⁶⁷¹. Επιπρόσθετα, θεωρείται πως εφόσον κανένα από τα Συμβαλλόμενα

⁶⁶⁹ Βλ. Άρθρο 103 του Χ.Η.Ε.

⁶⁷⁰ Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 113-115, Athanasopoulos H., ο.π., σελ. 77-81.

⁶⁷¹ Βλ. Hannikainen L., ο.π., σελ. 640- 641. Βλ. ακόμα 'Emergency Powers Act', (1080/1991; AMENDMENTS UP TO 696/2003), Ministry of Justice, Finland, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1991/>, όπου ορίζεται:

« Section 1:

(1) The purpose of this Act is to secure the livelihood of the population and the national economy, to maintain legal order and constitutional and human rights, and to *safeguard the territorial integrity and independence of Finland in emergency conditions*. (198/2000)

(2) The present Act shall *only apply during a state of defence*, as referred to in the State of Defence Act (1083/1991), in so far as the State of Defence Act does not otherwise provide for wartime conditions.

Section 2: For the purposes of this Act, emergency conditions are:

(1) an armed attack against Finland, as well as war and the aftermath of war

(2) *a serious violation of the territorial integrity of Finland and a threat of war against the country*

(3) war or a threat of war between foreign countries and a serious international crisis implying the threat of war and requiring immediate action for the increase of the defensive readiness of Finland, as well as other

Μέρη στη Σύμβαση του 1921 αντιτάχθηκε στην ερμηνεία της Φινλανδίας, τότε συνεπάγεται πως επέλεξαν να συμφωνήσουν με αυτή⁶⁷².

Η Τουρκία από την πλευρά της υποστηρίζει πως, αφενός δεν υπάρχει εκ μέρους της 'ένοπλη επίθεση', που καθιστά νόμιμη την επίκληση και άσκηση του δικαιώματος της άμυνας από την Ελλάδα και αφετέρου η Ελλάδα δεν έχει αναφέρει ποτέ στο Συμβούλιο Ασφαλείας τα μέτρα στρατικοποίησης που έχει λάβει στα νησιά ως αμυντική δράση, όπως προβλέπεται από το Άρθρο 51 του ΧΗΕ⁶⁷³. Ως προς την υποχρέωση αναφοράς των εν λόγω μέτρων στο Συμβούλιο Ασφαλείας, υπενθυμίζεται πως η διάταξη έχει περισσότερο τυπικό χαρακτήρα. Η απουσία αυτής της υποχρέωσης μάλιστα, δεν καθιστά παράνομα τα αμυντικά μέτρα που έχει λάβει το κράτος- θύμα⁶⁷⁴. Ως προς το πρώτο επιχείρημα της Τουρκίας, πράγματι για να είναι δυνατή η επίκλησή του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας βάσει του Άρθρου 51 του ΧΗΕ από κάποιο κράτος πρέπει να υφίσταται πρώτα απ' όλα το στοιχείο της ένοπλης επίθεσης. Επαναλαμβάνουμε όμως πως, στην προκειμένη περίπτωση υφίσταται μια κατάσταση απειλής επίθεσης κατά της Ελλάδας. Έτσι, το ελληνικό κράτος δεν ασκεί το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας εφόσον δεν υπάρχει επίθεση, αλλά λαμβάνοντας ως δεδομένο την ύπαρξη άμεσης απειλής, πρέπει να προετοιμάσει την ύπαρξη μιας αποτελεσματικής αμυντικής δράσης εκ μέρους του⁶⁷⁵.

Παρόμοια ήταν και η θέση του Δ.Δ. στην Υπόθεση των Στενών της Κέρκυρας. Το Δ.Δ. τόνισε ότι: *...είναι γεγονός ότι τα δύο παρόχθια κράτη (Ελλάδα και Αλβανία) δεν διατηρούσαν καλές σχέσεις, ότι η Ελλάδα είχε προβεί σε εδαφικές διεκδικήσεις σε σχέση με ένα μέρος αλβανικού εδάφους που γειτνίαζε με το Κανάλι, ότι η Ελλάδα είχε δηλώσει ότι θεωρούσε ότι βρισκόταν σε κατάσταση πολέμου με την Αλβανία και ότι η Αλβανία επικαλούμενη τον κίνδυνο ελληνικών επιδρομών, το θεωρούσε απαραίτητο να λάβει συγκεκριμένα μέτρα επαγρύπνησης στην περιοχή. Το Δικαστήριο είναι της άποψης πως η*

specific conditions outside Finland having a comparable effect, if they may pose a grave danger to the foundations of national existence and well-being referred to in section 1(1); (198/2000)

⁶⁷² Βλ. Hannikainen L., ο.π., σελ. 640- 641.

⁶⁷³ Bölükbaşı D., ο.π., σελ. 797- 798, Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ., ο.π., σελ. 97- 102.

⁶⁷⁴ Βλ. *infra*, σελ. 253.

⁶⁷⁵ Corfu Channel Case (Merits), ICJ Rep. 4, 1949. Βλ. Constantinou A., ο.π., σελ.122, Brownlie I., 'International Law and the Use of Force by States', ο.π. σελ. 367. Έτσι λοιπόν και η Ελλάδα μπροστά στην ύπαρξη μιας απειλής επίθεσης από την Τουρκία, μπορεί να προχωρήσει στις απαραίτητες στρατιωτικές προετοιμασίες που θα μπορούσαν να αποτρέψουν την πραγματοποίηση της απειλής, και οι οποίες περιλαμβάνουν και την αμυντική προετοιμασία των νησιών.

Αλβανία, λαμβάνοντας υπ' όψη αυτές τις ειδικές περιστάσεις, θα ήταν δικαιολογημένη εάν είχε προχωρήσει στην έκδοση κανονισμών...». Με την Απόφαση αυτή επιβεβαιώνεται νομικά η πρακτική των κρατών ότι εάν κράτος θεωρεί ότι βρίσκεται μπροστά σε μια επικείμενη απειλή επίθεσης, δικαιούται είτε ατομικά ή συλλογικά, να προχωρήσει σε όλες εκείνες τις απαραίτητες στρατιωτικές προετοιμασίες ώστε να απωθήσει αποτελεσματικά την επίθεση εάν αυτή πραγματοποιηθεί. Δηλαδή οι στρατιωτικές προετοιμασίες θα μπορούσαν δυνητικά να αλλάξουν τις προθέσεις του επιτιθέμενου κράτους και να αποτελέσουν μια αποτελεσματική εγγύηση για την παρεμπόδιση της επίθεσης.

Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη τις διατάξεις των Συνθηκών που έχουν επιβάλλει το καθεστώς της αποστρατικοποίησης στα ελληνικά νησιά και όχι στα γειτονικά τουρκικά παράλια, τη μειονεκτική γεωγραφική θέση τους και τις εξελίξεις της τεχνολογίας στα σύγχρονα οπικά συστήματα, συμπεραίνεται πως αν η Ελλάδα περίμενε την έναρξη μιας επίθεσης από την Τουρκία ώστε να συντρέξει το στοιχείο της αδίκου επιθέσεως για να καταφύγει στην οργάνωση της άμυνάς της και να προστατεύσει την εδαφική της ακεραιότητα, είναι σίγουρο ότι θα βρισκόταν προ τετελεσμένων γεγονότων, διατρέχοντας τον κίνδυνο να χάσει τα νησιά και να αποτύχει στην προστασία του εδάφους της και των πολιτών της⁶⁷⁶. Δηλαδή, για να μπορέσει η χώρα να ασκήσει πραγματικά το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας, είναι καθήκον της να λάβει εκ των προτέρων όλα τα αναγκαία αμυντικά μέτρα και να προετοιμάσει την άμυνά της, ιδιαίτερα μάλιστα στα νησιά που βρίσκονται κοντά στα τουρκικά παράλια και δυνητικά αποτελούν τον πρώτο στόχο.

Ως προς τα Δωδεκάνησα μάλιστα, είναι χαρακτηριστικό το τηλεγράφημα του Υπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ Μάρσαλ, προς την αμερικανική πρεσβεία στην Ελλάδα το 1948, όπου αναφέρεται: *«Παρά τους όρους του Άρθρου 14§2 της Συνθήκης με την Ιταλία, η γνώμη του Υπουργείου Εξωτερικών είναι πως μια νικήτρια σύμμαχος χώρα στην οποία έχει περιέλθει έδαφος λόγω νίκης, δεν θα έπρεπε να τίθεται σε λιγότερο ευνοϊκή θέση από εκείνη που προορίζεται για τον ηττημένο εχθρό. Οι στρατιωτικοί όροι της Συνθήκης με την Ιταλία, έπειτα από τον καθορισμό της καταστροφής οχυρώσεων και απαγόρευσης*

⁶⁷⁶ Βλ. Ιωάννου Ε., ο.π., σελ. 139, ενώ κατά τον Brownlie «οι προετοιμασίες για επίθεση νομιμοποιούν αντίστοιχες προετοιμασίες αποτελεσματικής αντίδρασης». Βλ. Brownlie I., 'International Law and the Use of Force by States', ο.π., σελ. 367.

ανέγερσης νέων, δηλώνουν σε αρκετά σημεία πως 'αυτή η απαγόρευση δεν περιλαμβάνει άλλους τύπους μη- μόνιμων οχυρώσεων ή εγκαταστάσεων προορισμένων για τις ανάγκες της εσωτερικής τάξης ή τοπικής άμυνας συνόρων (Άρθρα 47β, 48β, 50§4)'. Για τον λόγο αυτό, το Υπουργείο θεωρεί πως η Ελλάδα έχει ομοίως το δικαίωμα να χρησιμοποιεί τις στρατιωτικές εγκαταστάσεις της Δωδεκανήσου για να διατηρεί την εσωτερική τάξη ή να υπερασπίζεται τα σύνορα»⁶⁷⁷.

Περαιτέρω, μια άμεση απειλή χρήσης βίας, αποτελεί μια πράξη που στερείται μεν το στοιχείο της παρούσας ένοπλης επίθεσης για να δικαιολογήσει το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας αλλά μπορεί να δικαιολογήσει την ανάγκη λήψης αντίστοιχων μέτρων ή αντιμέτρων προς την υπάρχουσα απειλή από το κράτος- θύμα. Τα αντίμετρα (*countermeasures*) συνιστούν έναν όρο που περιγράφει την απάντηση ενός κράτους ενάντια σε μια διεθνώς παράνομη πράξη ενός άλλου κράτους, ο σκοπός της οποίας μπορεί να ποικίλλει⁶⁷⁸. Παρόλο που ο όρος 'αντίμετρα' είναι σχετικά νέος στην θεωρία του διεθνούς δικαίου, η έννοια των αντιμέτρων χρησιμοποιούταν μέσα στο πλαίσιο των μη- ένοπλων ανταποδοτικών πράξεων (αντιποίνων) με σκοπό την τιμωρία του κράτους που παρανομεί⁶⁷⁹. Ουσιαστικά, τα αντίμετρα αποτελούν μια γενική ορολογία που

⁶⁷⁷ United States Department of State, Foreign Relations of the United States, 1948. Eastern Europe; The Soviet Union, Vol. IV, σελ. 116-117, τλγρ., 88W.20/3-1248, July 29, 1948.

⁶⁷⁸ Σχετικά με τα αντίμετρα (*countermeasures*) βλ. ενδεικτικά Evans M. D., 'International Law', Oxford University Press, 2nd ed., 2006, σελ. 509- 530, Elagab O. Y., 'The place of non-forcible countermeasures in contemporary international law' στο Goodwin G.S- Gilland S. T., (gen. eds.), 'The reality of international law: Essays in honour of Ian Brownlie', Oxford University Press, 1st ed., 1999, σελ. 125- 151, Constantinou A., ο.π. σελ. 129- 155, Antonopoulos C., ο.π. σελ. 315- 383, Malanczuk P., ο.π. σελ. 271- 272, Γραμματικός Β., ο.π. σελ. 165-167, Bederman D. J., 'Counterintuiting Countermeasures', A.J.I.L., Vol. 96, No. 4, 2002, σελ. 817- 832, Schachter O., 'Dispute Settlement and Countermeasures in the International Law Commission', A.J.I.L., Vol. 88, No. 3, 1994, σελ. 471- 477, Franck Th. M., 'On Proportionality of Countermeasures in International Law', A.J.I.L., Vol. 102, No. 4, 2008, σελ. 715- 767, Hargrove J. L., 'The Nicaragua Judgment and the Future of the Law of Force and Self-Defense', A.J.I.L., Vol. 81, No. 1, 1987, σελ. 135- 143, Alland D., 'Countermeasures of General Interest', E.J.I.L., Vol. 13, No. 5, 2002, σελ. 1221- 1239, Crawford J., 'Countermeasures as interim measures', E.J.I.L., Vol. 5, 1994, σελ. 65- 76.

⁶⁷⁹ Evans M. D., ο.π., 509- 510, Elagab O. Y., ο.π., 125- 127, Constantinou A., ο.π. 129- 130. Ο όρος 'αντίμετρα (*countermeasures*)' προέκυψε για πρώτη φορά στην Υπόθεση Air Service Agreement μεταξύ των ΗΠΑ και της Γαλλίας. Το Διαιτητικό Δικαστήριο επιβεβαίωσε το δικαίωμα του κράτους- θύματος να λάβει αντίμετρα (*countermeasures*) ώστε να επιβεβαιώσει τα δικαιώματά του ενάντια σε παραβίαση της διεθνούς υποχρέωσης του κράτους που παρανόμησε. Ωστόσο, το Δικαστήριο συνέδεσε την άσκηση αυτών με τον όρο της αναλογικότητας, που προϋποθέτει ότι τα αντίμετρα θα είναι ανάλογα με την παράνομη πράξη. «... If a situation arises which, in one State's view, results in the violation of an international obligation by another State, the first State is entitled, within the limits set by the general rules of international law pertaining to the use of armed force, to affirm its rights through "counter-measures". It is generally agreed that all counter-measures must, in the first instance, have some degree of equivalence with the alleged breach; this is a well-known rule. ... It has been observed, generally, that judging the "proportionality" of counter-measures is not an easy task and can at best be accomplished by

περιγράφουν πράξεις όπως την αυτοπροστασία, την ανταπόδοση, την αμοιβαιότητα, την παρακίνηση για την επίλυση μιας διαφοράς και την τιμωρία. Οι πράξεις αυτές ενέχουν το στοιχείο της τιμωρίας και του εξαναγκασμού συμμόρφωσης του κράτους που παρανομεί και δεν αντιβαίνουν στον ΧΗΕ καθώς δεν εμπεριέχουν χρήση βίας. Δηλαδή, τα αντίμετρα συνιστούν τους τρόπους νόμιμης απάντησης που έχει στη διάθεσή του ένα κράτος ενάντια σε προηγούμενη παραβίαση του διεθνούς δικαίου που διαπράχθηκε από άλλο κράτος⁶⁸⁰. Συνεπώς, τα αντίμετρα είναι «παράνομα αλλά δικαιολογούνται από την ισχυριζόμενη παρανομία στην οποία αποτελούν απάντηση»⁶⁸¹.

Το Σχέδιο Άρθρων για τη Διεθνή Ευθύνη των Κρατών αποτελεί την κωδικοποίηση των σχετικών κανόνων από την Επιτροπή του Διεθνούς Δικαίου που ολοκληρώθηκε το 2001, περιλαμβάνοντας και την κωδικοποίηση των αντιμέτρων. Η Επιτροπή σχολίασε πως «τα αντίμετρα αποτελούν ένα χαρακτηριστικό του αποκεντρωμένου συστήματος υπό το οποίο θιγμένα κράτη αναζητούν την υπεράσπιση των δικαιωμάτων τους και την αποκατάσταση της νομικής σχέσης τους με το υπεύθυνο κράτος, η οποία διεκόπη από μια διεθνώς παράνομη πράξη»⁶⁸². Έτσι, το Άρθρο 22 ορίζει: «Η παρανομία της ενέργειας ενός κράτους που έρχεται σε αντίθεση με τις διεθνείς του υποχρεώσεις έναντι άλλου κράτους αίρεται αν, και στο βαθμό που η ενέργεια συνιστά αντίμετρο που στρέφεται κατά του τελευταίου Κράτους σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που τίθενται από το Κεφάλαιο II του Τρίτου Μέρους»⁶⁸³. Ως εκ τούτου, τα αντίμετρα αποτελούν μια νομική έννοια, η άσκησή τους όμως υπόκειται σε όρους και προϋποθέσεις

approximation. [...]». Βλ. Air Service Agreement Case, France v. United States, Arbitral Tribunal, (1978), 18 R.I.A.A. 416, para. 81, 83. Η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου, στο Σχέδιο Άρθρων για τη Διεθνή Ευθύνη των Κρατών, σημείωσε σχετικά με τα αντίμετρα πως «...ιστορικά η πιο συνήθης ορολογία ήταν αυτή των 'νόμιμων αντιποίνων', ή πιο γενικά, μέτρα 'αυτοπροστασίας' ή 'αυτοβοήθειας'. [...]». Ο όρος 'αντίποινα' δεν χρησιμοποιείται τώρα πια ευρέως, εξαιτίας της συσχέτισής τους με το δίκαιο των ενόπλων αντιποίνων που περιλαμβάνει τη χρήση βίας. Τουλάχιστον, από την Υπόθεση Air Service Agreement, ο όρος 'αντίμετρα' προτιμάται και έχει υιοθετηθεί για τους σκοπούς του παρόντος Άρθρου». Βλ. ILC Ybk, 2001, Vol. II (Part ii), Article 22, σελ. 46, para. 3.

⁶⁸⁰ Elagab O. Y., ο.π., 125- 127, Constantinou A., ο.π., σελ. 129- 130, Antonopoulos C., ο.π., σελ. 316- 317.

⁶⁸¹ Βλ. Alland D., ο.π., σελ. 1221.

⁶⁸² Report of the ILC on the work of its fifty-third session, UN Doc. A/56/10, Adopted 9 August 2001, Part III, Chapter II, σελ. 128, para. 1.

⁶⁸³ Article 22: *Countermeasures in respect of an internationally wrongful act*: «The wrongfulness of an act of a State not in conformity with an international obligation towards another State is precluded if and to the extent that the act constitutes a countermeasure taken against the latter State in accordance with chapter II of Part Three». Βλ. ILC Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001, http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_6_2001.pdf, τελευταία ενημέρωση Ιανουάριος 2010. Βλ. ακόμα και ILC Ybk, 2001, Vol. II, (Part ii), σελ. 27.

ώστε να είναι επιτρεπτή μέσα στο διεθνές δίκαιο⁶⁸⁴.

Στην Υπόθεση Νικαράγουα μάλιστα, το Διεθνές Δικαστήριο μελέτησε το ερώτημα αναφορικά με το ποια αμυντικά δικαιώματα που δεν εμπίπτουν στο πλαίσιο του Άρθρου 51, είναι διαθέσιμα σε ένα κράτος το οποίο είναι θύμα μιας πράξης βίας στερούμενης όμως του χαρακτήρα της ένοπλης επίθεσης. Το Δικαστήριο σημείωσε πως «...Ενώ μια ένοπλη επίθεση θα θεμελιώνει το δικαίωμα στη συλλογική άμυνα, η χρήση βίας μικρότερου βαθμού σοβαρότητας δεν μπορεί [...] να δικαιολογήσει τα συλλογικά αντίμετρα που περιλαμβάνουν χρήση βίας. Οι πράξεις για τις οποίες κατηγορείται η Νικαράγουα, [...], θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν μόνο ανάλογα αντίμετρα εκ μέρους του κράτους-θύματος αυτών των πράξεων...»⁶⁸⁵. Δηλαδή, το Δικαστήριο διαχώρισε τη χρήση βίας που ισοδυναμεί με ένοπλη επίθεση από άλλες μορφές χρήσης βίας οι οποίες ωστόσο εξίσου απαγορεύονται από τον ΧΗΕ, και σημείωσε πως το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας μπορεί να ασκηθεί μόνο στην περίπτωση της ένοπλης επίθεσης, ενώ σε κάθε άλλη περίπτωση χρήσης βίας το κράτος- θύμα έχει το δικαίωμα να λάβει ανάλογα αντίμετρα έναντι του κράτους που χρησιμοποίησε βία⁶⁸⁶.

Η αμυντική προπαρασκευή λοιπόν στα ελληνικά νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, επήλθε ως απάντηση σε τουρκικές προκλήσεις που άρχισαν να πραγματοποιούνται στον αιγαιακό χώρο από το 1974. Ωστόσο, ένα ακόμα τουρκικό επιχείρημα εστιάζει στο ότι ακόμα και αν το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας περιλαμβάνει και την ένοπλη ανταπόδοση σε περίπτωση επίθεσης, και πάλι δεν μπορεί να γίνει χρήση του δικαιώματος αυτού πριν δημιουργηθεί μια επιθετική κατάσταση. Δεν περιέχεται δηλαδή στο Άρθρο 51 η λήψη οποιουδήποτε μέτρου άμυνας όπως ο εξοπλισμός των νησιών⁶⁸⁷. Κατά τον Κ.

⁶⁸⁴ Τα Άρθρα 49 έως 54 του Σχεδίου Άρθρων για τη Διεθνή Ευθύνη των Κρατών, θέτουν τους όρους υπό τους οποίους είναι δυνατή η άσκηση των αντιμέτρων. Δηλαδή τα αντίμετρα πρέπει να αποτελούν απάντηση σε μια διεθνώς παράνομη πράξη, να στρέφονται μόνο κατά του κράτους που είναι υπεύθυνο για την πράξη αυτή, να είναι αναγκαία και ανάλογα προς την παράνομη πράξη, να μην εμπεριέχουν τη χρήση βίας αλλά και κάθε άλλου που αντίκειται στον θεμελιώδη κανόνες του διεθνούς δικαίου και τέλος πρέπει να έχουν προσωρινό χαρακτήρα. Βλ. Report of the ILC on the work of its fifty-third session, UN Doc. A/56/10, Adopted 9 August 2001, Part III, Chapter II, σελ. 30, 128- 139.

⁶⁸⁵ Βλ. Nicaragua v. United States, Merits, (1986), ICJ Rep. 14, παρ. 191, 210, 211, 249.

⁶⁸⁶ Ο Antonopoulos υποστηρίζει πως η διάκριση μεταξύ της προσφυγής στη βία στο πλαίσιο της ατομικής ή συλλογικής νόμιμης άμυνας έναντι σε μια ένοπλη επίθεση και της χρήσης βίας μέσα από τα αντίμετρα ως απάντηση σε χρήση βίας που στερείται το στοιχείο της ένοπλης επίθεσης, δεν αποτελεί ουσιαστική διάκριση καθώς και οι δύο πράξεις χαρακτηρίζονται ως αμυντικές εκ φύσεως. Θεωρεί δηλαδή πως πρόκειται περισσότερο για διάκριση αναφορικά με την ανάγκη άμυνας ενός κράτους όπως αυτή υπαγορεύεται από το είδος της βίας με το οποίο βρίσκεται αντιμέτωπο. Βλ. Antonopoulos C., ο.π., σελ. 322. Βλ. ακόμα Elagab O.Y., ο.π., σελ. 127- 131.

⁶⁸⁷ Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., ο.π., σελ. 101.

Οικονομίδα «η αμυντική προετοιμασία στη συγκεκριμένη περίπτωση αποτελεί απάντηση σε μια ενέργεια που είναι παράνομη διεθνώς: την τουρκική απειλή χρήσης βίας κατά των ελληνικών νησιών. Στην προπαρασκευή λοιπόν της επίθεσης που είναι παράνομη, η Ελλάδα αντιτάσσει προπαρασκευή άμυνας. Αν λοιπόν η προπαρασκευή άμυνας χαρακτηριζόταν παράνομη, θα βρισκόμασταν μπροστά σε μια σχέση παρανομίας έναντι παρανομίας, όπου στην περίπτωση αυτή η ελληνική παρανομία έχει χαρακτήρα αντιμέτρων και παύει να θεωρείται παράνομη αφού αποβλέπει στην αντιμετώπιση της προηγηθείσας τουρκικής παρανομίας»⁶⁸⁸. Πράγματι, τα αντίμετρα, ο σύγχρονος νομικός όρος για τις μη-βίαιες ανταποδοτικές πράξεις, νομιμοποιούνται από το γεγονός ότι αποτελούν απάντηση σε μια διεθνώς παράνομη πράξη. Τουτέστιν, και στην περίπτωση αυτή η Ελλάδα είναι απόλυτα καλυμμένη από νομική άποψη, καθώς βρίσκεται αντιμέτωπη με απειλή χρήσης βίας, η οποία στερείται μεν το στοιχείο της ένοπλης επίθεσης για να δικαιολογήσει το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας, αλλά η οποία ενέχει το στοιχείο της βίας που είναι διεθνώς παράνομο. Η παρανομία αυτή δικαιολογεί λοιπόν την λήψη των αντιμέτρων τα οποία δεν εμπεριέχουν το στοιχείο της χρήσης βίας αλλά αντίθετα λαμβάνουν αμυντική διάσταση για την προστασία της κυριαρχίας και ακεραιότητας της Ελλάδας σε ολόκληρη την εδαφικής της επικράτεια.

VII. ΜΙΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Μια διαφορετική πρόταση αναφορικά με τον τερματισμό των περί αποστρατικοποίησης διατάξεων των Συνθηκών του 1923 και 1947, που αφορούν στα ελληνικά νησιά του ανατολικού Αιγαίου, παρουσίασε ο Φ. Δρακίδης το 1983⁶⁸⁹. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, η διατήρηση της αποστρατικοποίησης στα νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο, Ικαρία και στην Δωδεκάνησο, αποτελεί μια αντίληψη παράδοξη⁶⁹⁰. Θεωρεί ανεξήγητη την συνέχιση ενός καθεστώτος εις βάρος της Ελλάδας, η οποία εξήλθε νικήτρια από τους δύο Παγκοσμίους

⁶⁸⁸ *Ibid.* σελ. 170-171.

⁶⁸⁹ Ο Φ. Δρακίδης ήταν Ομότιμος Καθηγητής Νομικής των Πανεπιστημίων Besançon και Dijon της Γαλλίας.

⁶⁹⁰ Οι απόψεις του Δρακίδη αναφορικά με την λήξη του αποστρατικοποιημένου καθεστώτος στα νησιά Λήμνο και Σαμοθράκη ταυτίζονται με την εξέταση των ελληνικών επιχειρημάτων που παρατέθηκε ανωτέρω. Βλ. *infra*, σελ. 163- 170.

Πολέμους, ενώ ηττημένα κράτη όπως η Γερμανία, η Ιταλία, η Βουλγαρία και η Τουρκία αποδεδειγμένα πλήρως και προ καιρού από παρόμοιους στρατιωτικούς περιορισμούς⁶⁹¹. Για τον Δρακίδη, η απαλοιφή των αποστρατικοποιήσεων που επιβλήθηκαν στα ελληνικά νησιά, βασίζεται στην νομική αξία του Χάρτη του Ατλαντικού που υπογράφηκε το 1941, και ο οποίος μαζί με την Δήλωση των Ηνωμένων Εθνών του 1942, ενσωματώθηκαν στον Χάρτη του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών το 1945, δεσμεύοντας όλα τα κράτη της διεθνούς κοινότητας⁶⁹².

Πιο συγκεκριμένα, το έκτο σημείο του Χάρτη του Ατλαντικού αναφέρει: «*Μετά την τελική καταστροφή της ναζιστικής τυραννίας, εύχονται να δουν συναπτόμενη ειρήνη, που εξασφαλίζει σε όλα τα έθνη τα μέσα της εν ασφάλεια διαβίωσής τους εντός των συνόρων τους με την πλήρη βεβαιότητα ότι όλοι οι άνθρωποι σε όλα τα εδάφη θα μπορούν να ζουν απαλλαγμένοι από τον φόβο και την ανάγκη*»⁶⁹³. Αντίστοιχα, το όγδοο σημείο του Χάρτη ορίζει: «*Πιστεύουν ότι όλα τα Έθνη του κόσμου θα καταλήξουν, για ρεαλιστικούς όσο και ηθικούς λόγους, να εγκαταλείψουν την χρήση βίας. Δοθέντος ότι η μελλοντική ειρήνη δεν είναι δυνατό να διατηρηθεί εφ' όσον εξοπλισμοί κατά ξηρά και θάλασσα και αέρα εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται από Έθνη τα οποία απειλούν ή ενδέχεται να απειλήσουν με επίθεση εκτός των συνόρων τους, πιστεύουν ότι, εν αναμονή εγκαταστάσεως ενός ευρύτερου και μόνιμου συστήματος γενικής ασφάλειας, ο αφοπλισμός των Εθνών αυτών είναι ουσιώδους σημασίας*»⁶⁹⁴. Δηλαδή, το όγδοο σημείο αφορά στον αφοπλισμό των εδαφών των πρώην εχθρικών κρατών, μέχρι τη θέσπιση ενός γενικότερου και μονιμότερου συστήματος ασφαλείας.

⁶⁹¹ Σχετικά με τις απόψεις του Δρακίδη, βλ. Δρακίδης Φ., 'Ο Χάρτης του Ατλαντικού του 1941 ενσωματωμένος στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών του 1942. Νομική Βάσις αποσβέσεως των αποστρατικοποιήσεων όλων των ελληνικών νησιών', ο.π., σελ. 30- 56, Drakidis Ph., 'Le sort actuel des démilitarisations en Méditerranée (Italie, Grèce)', ο.π., σελ. 42- 81, Drakidis Ph., 'La démilitarisation du Dodécanèse', ο.π., σελ. 123- 136.

⁶⁹² Αναφορικά με τον Χάρτη του Ατλαντικού βλ. *infra*, σελ. 124- 128 και Δρακίδης Φ., 'Ο Χάρτης του Ατλαντικού του 1941 ενσωματωμένος στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών του 1942. Νομική Βάσις αποσβέσεως των αποστρατικοποιήσεων όλων των ελληνικών νησιών', ο.π., σελ. 9- 66.

⁶⁹³ «*After the final destruction of the Nazi tyranny, they hope to see established a peace which will afford to all nations the means of dwelling in safety within their own boundaries and which will afford assurance that all men in all the lands may live out their lives in freedom from fear and want*». Για το κείμενο του Χάρτη του Ατλαντικού βλ. A.J.I.L., Vol. 35, Suppl. 1941, σελ. 191.

⁶⁹⁴ «*They believe that all of the nations of the world, for realistic as well as spiritual reasons must come to the abandonment of the use of force. Since no future peace can be maintained if land, sea or air armaments continue to be employed by nations which threaten or may threaten aggression outside of their frontiers, they believe, pending the establishment of a wider, and permanent system of general security, that the disarmament of such nations is essential*». Βλ. A.J.I.L., Vol. 35, Suppl. 1941, σελ. 191.

Αναφορικά με τα νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο και Ικαρία, ο Δρακίδης υποστηρίζει πως, ο επανεξοπλισμός τους καλύπτεται πλήρως από το έκτο σημείο του Χάρτη. Το έκτο σημείο αποτελεί ουσιαστικά μια επαναδιατύπωση των τεσσάρων ελευθεριών του Ρούζβελτ και συγκεκριμένα την «απαλλαγή εκ του φόβου (*Freedom from Fear*)»⁶⁹⁵. Δηλαδή, κατά τον συγγραφέα, το έκτο σημείο του Χάρτη του Ατλαντικού, τονίζει το δικαίωμα των Εθνών να ζουν με το αίσθημα της ασφάλειας μέσα στα σύνορά τους, κάτι που είναι προφανώς ασυμβίβαστο με τις αποστρατικοποιήσεις των ελληνικών νησιών⁶⁹⁶.

Ως προς την Δωδεκάνησο, ο Δρακίδης ξεκινά με την τεκμηριωμένη διόρθωση της παρανόησης πως η αποστρατικοποίηση επιβλήθηκε σε αυτή την κατηγορία των ελληνικών νησιών είτε προς όφελος της ασφάλειας της Τουρκίας εξαιτίας της γειτνίασης τους με τα τουρκικά παράλια, είτε ως παραχώρηση προς την Σοβιετική Ένωση, ώστε η τελευταία να αποδεχθεί την εκχώρηση των νησιών στην Ελλάδα. Αντιθέτως, ο συγγραφέας πρεσβεύει πως η αποστρατικοποίηση επιβλήθηκε στην Δωδεκάνησο, ως ένα από τα μέτρα που εξετάστηκαν και συμφωνήθηκαν μεταξύ των συμμάχων για το σύνολο των ιταλικών εδαφών αδιακρίτως⁶⁹⁷. Ως εκ τούτου, η αποστρατικοποίηση της Δωδεκανήσου δεν έχει τον χαρακτήρα κυρώσεως σε βάρος του ελληνικού κράτους, το οποίο άνηκε στο στρατόπεδο των νικητών του Β' Π.Π. Για τον Δρακίδη, η αιτία της αποστρατικοποίησης εντοπίζεται σε δύο λόγους: α) Από το δεύτερο σημείο του Χάρτη του Ατλαντικού⁶⁹⁸, το οποίο απαιτεί τη σύμφωνη γνώμη του πληθυσμού για την εκχώρηση εδαφών. Δεδομένου ότι η Συνθήκη Ειρήνης με την Ιταλία ετίθετο σε εφαρμογή από τις 15 Σεπτεμβρίου 1947, πριν από την κύρωσή της από τα άλλα συμμαχικά κράτη, ήταν φυσικό να προβλεφθεί το ενδεχόμενο της μη αποδοχής της εκχωρήσεως αυτής και συνεπώς, στην περίπτωση αυτή, η Δωδεκάνησος παραμένουσα στην Ιταλία, έπρεπε να παραμείνει αποστρατικοποιημένη όπως και οι άλλες περιοχές της Ιταλίας. β) Από το εξής στοιχείο: τα Βρετανικά στρατεύματα κατείχαν την Δωδεκάνησο

⁶⁹⁵ Βλ. *infra*, σελ. 111- 112.

⁶⁹⁶ Δρακίδης Φ., 'Ο Χάρτης του Ατλαντικού του 1941 ενσωματωμένος στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών του 1942. Νομική Βάσις αποσβέσεως των αποστρατικοποιήσεων όλων των ελληνικών νησιών', ο.π., σελ. 30-39 και 55 αντίστοιχα.

⁶⁹⁷ Αυτό το συμπέρασμα εξάγεται εξάλλου και από τη μελέτη των πρακτικών της Συνδιάσκεψης των Παρισίων. Βλ. *infra*, σελ. 161- 169.

⁶⁹⁸ Το δεύτερο σημείο ορίζει: «*They desire to see no territorial changes that do not accord with the freely expressed wishes of the peoples concerned*». Βλ. A.J.I.L., Vol. 35, Suppl. 1941, σελ. 191.

και έπρεπε κατά το εδάφιο 3 του Άρθρου 14 της Συνθήκης να αποχωρήσουν σύντομα από τη Δωδεκάνησο. Δεν ήταν λοιπόν αρκετό να λεχθεί ότι «αι νήσαι αύται» θα αποστρατικοποιηθούν, διότι τότε αυτό θα σήμαινε την αποχώρηση απλώς των Βρετανικών στρατευμάτων και την απρόσκοπτη άφιξη των ελληνικών, από το 1947, πράγμα που αποκλειόταν από τον Χάρτη του Ατλαντικού. Για τον λόγο αυτό επιβαλλόταν να τονισθεί το ότι «θα πρამείνωσιν αποστρατικοποιημέναι». Η διατύπωση αυτή δεν σημαίνει καθόλου επ' άπειρον αποστρατικοποίηση και δεν μπορεί να υπερισχύει του ογδόου σημείου του Χάρτη που θεωρεί ως μεταβατικές τις αποστρατικοποιήσεις⁶⁹⁹.

Για τον Δρακίδη, η αποστρατικοποίηση επινοήθηκε από τους συμμάχους όχι ως μόνιμο αλλά ως προσωρινό σύστημα, μέχρις ότου εφαρμοστεί ευρύτερο σύστημα αμοιβαίας ασφάλειας, σύμφωνα με το όγδοο σημείο του Χάρτη του Ατλαντικού. Και οι διεθνείς πολιτικές εξελίξεις που ακολούθησαν μετέπειτα, απεικονίζουν την εκπλήρωση αυτού του στόχου και τη συνακόλουθη κατάργηση της αποστρατικοποίησης και της Δωδεκανήσου, από εκείνο το χρονικό σημείο και χωρίς να απαιτείται περαιτέρω διατύπωση. Η πραγματοποίηση λοιπόν, του ευρύτερου συστήματος ασφαλείας επήλθε με την Συνθήκη του Βορείου Ατλαντικού το 1949. Με την είσοδό της στο NATO, η Ιταλία απαλλάχθηκε πλήρως από τις ασυμβίβαστες προς την Ατλαντική Συμμαχία αποστρατικοποιήσεις της με τις Συμφωνίες του Δεκεμβρίου του 1951⁷⁰⁰ και το 1954 για την Τεργέστη, το οποίο επιβεβαιώθηκε και από το NATO, στις 12 Μαΐου του 1955 από το Συμβούλιο των Υπουργών⁷⁰¹. Περαιτέρω, το όγδοο σημείο του Χάρτη χρησίμευσε και για τον επανεξοπλισμό της ηττημένης Γερμανίας⁷⁰². Πριν την είσοδο της Γερμανίας στο NATO βάσει του Πρωτοκόλλου της 23^{ης} Οκτωβρίου 1954, οι Αϊζενχάουερ και Τσώρτσιλ είχαν πραγματοποιήσει συζητήσεις στην Ουάσινγκτον (25-29 Ιουνίου 1954), οι οποίες κατέληξαν σε μια Διακήρυξη Έξι Σημείων, καλούμενης Χάρτης του Ποτόμακ, όπου εγγυάτο την συνέχιση των ενωμένων προσπαθειών τους «για την εξασφάλιση μιας

⁶⁹⁹ Δρακίδης Φ., 'Ο Χάρτης του Ατλαντικού του 1941 ενσωματωμένος στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών του 1942. Νομική Βάσις αποσβέσεως των αποστρατικοποιήσεων όλων των ελληνικών νησιών', ο.π., σελ. 40-45.

⁷⁰⁰ Η Ιταλία που ζήτησε την άρση των αποστρατικοποιήσεων υποστήριξε την ασυμβατότητά τους με το την συμμετοχή της στην Ατλαντική Συμμαχία. Βλ. *infra*, σελ.92-95.

⁷⁰¹ Για την λεπτομερή εξέταση του τρόπου και των πολιτικών συγκυριών υπό τις οποίες απαλλάχθηκε η Ιταλία από τις αποστρατικοποιήσεις βλ. *infra*, σελ. 92-95.

⁷⁰² Βλ. *infra*, σελ. 96.

παγκόσμιας ειρήνης βασιζόμενης στις Αρχές του Χάρτη του Ατλαντικού, τον οποίο επαναβεβαιώνουμε»⁷⁰³. Επιπρόσθετα, στις 14 Μαΐου 1955 υπεγράφη και το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, απάντηση της Ε.Σ.Σ.Δ. στο ΝΑΤΟ, μέσω του οποίου οργάνωσε με τα κράτη δορυφόρους της την ασφάλειά της, και το οποίο τελικά επέφερε την κατάρρευση των αποστρατικοποιημένων καθεστώτων και στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης, δηλαδή τη Βουλγαρία, την Ουγγαρία και την Ρουμανία⁷⁰⁴.

Ο Δρακίδης καταλήγει συμπεραίνοντας πως η Συνθήκη του Βορείου Ατλαντικού και το Σύμφωνο της Βαρσοβίας αποτελούν το παράλληλο και ευρύ σύστημα ασφαλείας που υλοποιεί το όγδοο σημείο του Χάρτη του Ατλαντικού του 1941, τον οποίο υιοθέτησε η Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών του 1942. Η επίτευξη λοιπόν αυτού του συστήματος ασφαλείας ισοδυναμεί με την αυτοδίκαιη κατάργηση όλων των αποστρατικοποιήσεων που είχαν επιβληθεί με τις Συνθήκες του 1947. Η απόρριψη από το Συμβούλιο του Βορειοατλαντικού Συμφώνου κάθε διάκρισης ενάντια στην Ιταλία και την Ομοσπονδιακή Γερμανία, λόγω του γεγονότος και μόνο ότι έγιναν αποδεκτές ως σύμμαχοι του ΝΑΤΟ, πρέπει να ισχύει από κάθε πλευρά και υπέρ της νικήτριας Ελλάδας. Η είσοδός της στο ΝΑΤΟ το 1951, οδηγεί αναγκαστικά στην απάλειψη της αποστρατικοποίησης της Δωδεκανήσου, που παραδόθηκε σε αυτή από την Ιταλία βάσει της Συνθήκης Ειρήνης του 1947. Συνεπώς, λόγω ταυτότητας αιτιών, πρόκειται απλά για μια άμεση εφαρμογή του Σημείου 8 του Χάρτη του Ατλαντικού, που έγινε υποχρέωση των Μελών του ΟΗΕ, δεδομένου ότι με αυτή την ιδιότητα έπρεπε να υπερισχύσει κάθε άλλης διεθνούς συμφωνίας⁷⁰⁵.

Η προσέγγιση του Δρακίδη στηρίζεται στην νομική αξία του Χάρτη του Ατλαντικού, η οποία επιβεβαιώνεται μέσα από πλήθος διαδοχικών διεθνών συμφωνιών στις οποίες διακηρύσσεται η προσήλωση των κρατών στις αρχές του Χάρτη⁷⁰⁶, καθώς και μέσα από το πλέγμα των συμμαχιών που δημιουργήθηκε μεταπολεμικά. Και όπως

⁷⁰³ Δρακίδης Φ., *‘Ο Χάρτης του Ατλαντικού του 1941 ενσωματωμένος στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών του 1942. Νομική Βάσις αποσβέσεως των αποστρατικοποιήσεων όλων των ελληνικών νησιών’*, ο.π., σελ. 56, Δρακίδης Φ., *‘Ο Χάρτης του Ατλαντικού και η Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών: το νομικό τους οπλοστάσιο για τη διεθνή Ειρήνη και Ασφάλεια’*, ο.π., σελ. 39-40.

⁷⁰⁴ *Ibid.*

⁷⁰⁵ Δρακίδης Φ., *‘Ο Χάρτης του Ατλαντικού του 1941 ενσωματωμένος στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών του 1942. Νομική Βάσις αποσβέσεως των αποστρατικοποιήσεων όλων των ελληνικών νησιών’*, ο.π., σελ. 56, Δρακίδης Φ., *‘Ο Χάρτης του Ατλαντικού και η Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών: το νομικό τους οπλοστάσιο για τη διεθνή Ειρήνη και Ασφάλεια’*, ο.π., σελ. 39-40.

⁷⁰⁶ Δρακίδης Φ., *‘Ο Χάρτης του Ατλαντικού και η Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών: το νομικό τους οπλοστάσιο για τη διεθνή Ειρήνη και Ασφάλεια’*, ο.π., υποσημ. 281, σελ. 39-40.

χαρακτηριστικά έγραψε ο Schlesinger την δεκαετία του 1990: «Ρίξτε μια ματιά στον Χάρτη του Ατλαντικού πενήντα χρόνια μετά. Δεν είναι ο κόσμος που ονειρεύτηκε ο Ρούζβελτ και ο Τσώρτσιλ; Σκεφτείτε τους στόχους της 12^{ης} Αυγούστου του 1941: 'το δικαίωμα των λαών να επιλέγουν το είδος της διακυβέρνησης υπό το οποίο θα ζουν', ίση πρόσβαση 'στο εμπόριο και στις πρώτες ύλες του κόσμου', 'βελτίωση συνθηκών εργασίας, οικονομική πρόοδος και κοινωνική ασφάλεια', βεβαίωση ότι όλοι 'μπορούν να ζουν με την απαλλαγή εκ του φόβου', ανακούφιση από το 'καταστροφικό βάρος των εξοπλισμών', δημιουργία μιας κοινότητας των εθνών. Έπειτα από μισό αιώνα ανταγωνισμών, ο Χάρτης του Ατλαντικού διετύπωσε την ατζέντα πάνω στην οποία τα περισσότερα έθνη επιτέλους συμφωνούν»⁷⁰⁷.

Είναι γεγονός πως η αποστρατικοποίηση δεν αποτελεί συχνό φαινόμενο στις σύγχρονες διεθνείς σχέσεις. Η διεθνής κοινότητα αποτελεί ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο στρατηγικό και πολιτικό περιβάλλον, όπου για παράδειγμα πρώην εχθρικά κράτη έχουν μετατραπεί σε νυν συμμάχους, ή νέοι μηχανισμοί για την διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας έχουν κάνει την εμφάνιση τους, με προεξέχοντα τον ΟΗΕ και τις παγκόσμιες και περιφερειακές δράσεις του. Έτσι, κάθε καθεστώς αποστρατικοποίησης, ακόμα και αυτά που έχουν εναπομείνει από την προπολεμική περίοδο, πρέπει να εξετάζεται υπό ξεχωριστά πολιτικά, γεω-στρατηγικά και χρονικά πλαίσια. Χαρακτηριστικό είναι δε πως η περίπτωση των ελληνικών νησιών δεν μπορεί να εξεταστεί μέσα στο ίδιο και ενιαίο πρίσμα του θεσμού της αποστρατικοποίησης σε σχέση με τα νησιά Άαλαντ για παράδειγμα. Το ειρηνικό περιβάλλον που υφίσταται την συγκεκριμένη χρονική περίοδο μεταξύ της Φινλανδίας και των γειτονικών της χωρών δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να συγκριθεί με την κατάσταση που επικρατεί στον αιγαιακό χώρο και τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Τέλος, είναι αξιοσημείωτο και το γεγονός πως ενώ η Ελλάδα συμφώνησε στην απαλοιφή αποστρατικοποιημένων καθεστώτων πρώην ηττημένων κρατών, όπως η Τουρκία το 1936, η Βουλγαρία το 1938, η Ιταλία το 1951 και η Γερμανία το 1954, αυτή υποχρεούται σήμερα στην διατήρηση τέτοιων μηχανισμών στα εδάφη της. Και ενώ η ίδια ήταν στο πλευρό των νικητών των δύο Παγκοσμίων Πολέμων, μέλος του Χάρτη του Ατλαντικού, του ΟΗΕ καθώς και της Ατλαντικής Συμμαχίας αργότερα, κατηγορείται για παραβίαση των σχετικών συνθηκών από ένα γειτονικό κράτος, οι δράσεις του οποίου

⁷⁰⁷Schlesinger A. Jr., 'The Atlantic Charter: Design for Tomorrow?', The New York Times, 11 Αυγούστου 1991.

ουσιαστικά προκάλεσαν την στρατικοποίηση των ελληνικών νησιών. Παρόλ' αυτά, η προσέγγιση αυτή του Δρακίδη, η οποία βασίζεται σε διεθνείς συμβάσεις και πάνω στην οποία στηρίχθηκε η κατάργηση αποστρατικοποιημένων καθεστώτων της περιόδου του Β' Π.Π., δεν έτυχε ανταπόκρισης από την εκάστοτε ελληνική πολιτική ηγεσία για την εφαρμογή τους και στην περίπτωση των ελληνικών νησιών του Ανατολικού Αιγαίου.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Η αποστρατικοποίηση συνιστά ένα καθεστώς με πλούσιο παρελθόν και ιδιαίτερα έντονη παρουσία στη διεθνή σκηνή μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η συγκριτική εξέταση του θεσμού μέσα από το ιστορικό πλαίσιο της διεθνούς πρακτικής μέχρι την προπολεμική περίοδο, καταδεικνύει πως αποτελεί μια έννοια σχετική και συνεχώς μεταβαλλόμενη και εξελισσόμενη, η οποία δημιουργήθηκε από την βασική ανάγκη κατοχύρωσης της ασφάλειας των κρατών, και η οποία λειτουργούσε ουσιαστικά ως ένα μέτρο επιβολής για την αποκατάσταση και διατήρηση της ειρήνης σε μια ταραγμένη περιοχή, έπειτα από τον τερματισμό ενόπλων συγκρούσεων.

Η γενίκευση του θεσμού μέσα από την θέσπιση κοινών κανόνων και τρόπων εφαρμογής αποτελεί μια υπόθεση αδύνατη. Από τη σύλληψη της ιδέας της, η αποστρατικοποίηση αποτέλεσε ένα καθεστώς που καθοριζόταν μέσα από την υπογραφή διεθνών συμφωνιών μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών. Το κάθε ειδικό συμβατικό πλαίσιο ήταν συνάρτηση γεωγραφικών, πολιτικών, νομικών και στρατιωτικών παραγόντων αλλά και τις σχετικής πρόθεσης των συμβαλλομένων μερών⁷⁰⁸. Από το γεγονός αυτό εξηγείται αβίαστα και η διαφορετικότητα των διατάξεων που συναντώνται σε κάθε συμφωνία η οποία και καθιερώνει την αποστρατικοποίηση σε συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή. Τουτέστιν, οι προϋποθέσεις αυτές διαμόρφωναν και τα επιμέρους στοιχεία της αποστρατικοποίησης, όπως η τοποθεσία, η έκταση, η διάρκεια εφαρμογής αλλά και η νομική φύση του καθεστώτος. Δηλαδή, κάθε περίπτωση αποτελείτο από διαφορετικά χαρακτηριστικά, τα οποία δεν εφαρμόζονταν με τον ίδιο τρόπο και στον ίδιο βαθμό, αναδεικνύοντας έτσι την ποικιλομορφία του θεσμού σε σχέση με τις ιδιαίτερες συνθήκες υπό τις οποίες καθιερωνόταν.

Το ευρύ φάσμα των χαρακτηριστικών που μπορούσε να λαμβάνει ο μηχανισμός, οι στόχοι που καλείτο να εξυπηρετήσει, οι ιδιαίτεροι λόγοι για τους οποίους υιοθετήθηκε –στρατιωτικοί αλλά και πολιτικοί-, βοηθούν μόνο στην εξαγωγή ορισμένων γενικών συμπερασμάτων αναφορικά με τον θεσμό. Τα συμπεράσματα αυτά δρουν επικουρικά στην μελέτη του θεσμού, καθώς αποδίδουν μια σφαιρική εικόνα του καθεστώτος και συνεισφέρουν στην βαθύτερη κατανόηση του τρόπου λειτουργίας του και των σκοπών

⁷⁰⁸ Βλ. Ρούκουνας, ο.π., σελ. 65.

για τους οποίους υιοθετείται. Το πραγματικό περιεχόμενο της αποστρατικοποίησης εντοπίζεται ουσιαστικά στην πράξη που καθιερώνει το καθεστώς σε μια συγκεκριμένη περιοχή. Έτσι, δεδομένης της απουσίας κοινών κανόνων στο διεθνές δίκαιο αναφορικά με την έναρξη, τον τρόπο εφαρμογής, το περιεχόμενο αλλά και τον τερματισμό της αποστρατικοποίησης, το μόνο κοινό συμπέρασμα που μπορεί να εξαχθεί είναι πως η μελέτη κάθε περίπτωσης αποστρατικοποίησης πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ιδιαίτερη και μοναδική και να ελέγχεται με γνώμονα τη σχετική συμφωνία για την αξιολόγηση του θεσμού, υπό το πλαίσιο πάντα των κανόνων του διεθνούς δικαίου και της διεθνούς έννομης τάξης.

Ωστόσο, δεν πρέπει να αποδίδεται στην αποστρατικοποίηση μεγαλύτερη αξία από αυτή που πραγματικά κατέχει. Πρώτα απ' όλα, πρέπει να γίνει κατανοητό πως η αποστρατικοποίηση είναι μόνο ένα μεταβατικό καθεστώς. Δηλαδή, δεν αποτελεί έναν τρόπο επίλυσης των διεθνών διαφορών, αλλά λειτουργεί ως το μέσο που υποβοηθά την οριστική επίλυση, διαμορφώνοντας συνθήκες ειρήνευσης. Το χρονικό διάστημα όμως που απαιτείται μέχρι την εξεύρεση κατάλληλων και μόνιμων πολιτικών που θα εξομαλύνουν τις διακρατικές σχέσεις, δεν είναι δυνατό να προβλεφθεί, και ως εκ τούτου οι συμφωνίες που καθιερώνουν την αποστρατικοποίηση είναι συνήθως απροσδιόριστης διάρκειας ζωής. Ιδιαίτερα δε στην μεταπολεμική περίοδο, αυτός ο πρόσκαιρος χαρακτήρας επισημαίνεται μέσα από τις ίδιες τις συμφωνίες που υιοθετούν τον θεσμό, οι οποίες συνάπτονται προσωρινά για να διευκολύνουν το πέρασμα από μια προσωρινή ανακωχή σε μόνιμη ειρήνευση. Μέσα σε αυτό το χρονικό περιθώριο, το καθεστώς λειτουργεί προληπτικά και αποτρεπτικά ώστε να αποφευχθούν αιτίες ή αφορμές που θα οδηγούσαν σε μια επανέναρξη των εχθροπραξιών. Επιπρόσθετα, ο προσωρινός χαρακτήρας της αποστρατικοποίησης και η λειτουργικότητά της ως ένα πρόσκαιρο μέσο και όχι ως ένας οριστικός διακανονισμός, επιβεβαιώνεται και από το γεγονός πως σε αρκετές περιπτώσεις δεν στάθηκε ικανή από μόνη της ώστε να αποτρέψει το ξέσπασμα ενός νέου πολέμου.

Η αποστρατικοποίηση προερχόταν πάντοτε μέσα από συνθήκες ειρήνης οι οποίες επέβαλαν το καθεστώς με οριστικό και τελεσίδικο τρόπο και με αέναη διάρκεια ζωής. Η εφαρμογή του καθεστώτος σε μια γεωγραφική ζώνη στρατηγικής σημασίας αποτελούσε ουσιαστικά την έκφραση της βούλησης ισχυρότερων κρατών, με σκοπό κυρίως την ισορροπία δυνάμεων στην εν λόγω περιοχή. Ωστόσο, η διεθνής πρακτική κατέδειξε πως

η αποστρατικοποίηση αποτελεί έναν θεσμό που επηρεάζεται άμεσα από εξωτερικούς παράγοντες και κυρίως από το ξέσπασμα ενός νέου πολέμου. Και η παύση του καθεστώτος ακόμα και αν προβλεπόταν διαφορετικά μέσα από την συνθήκη που το καθιέρωνε, ήταν δυνατή εάν σταματούσε να εξυπηρετεί τους σκοπούς για τους οποίους υιοθετήθηκε ή να λειτουργεί υπέρ των δυνάμεων που την επέβαλαν ή αν πραγματοποιούνταν ανακατατάξεις που άλλαζαν σημαντικά τις μεταξύ τους σχέσεις. Ακόμα και το σύστημα συλλογικών εγγυήσεων εκ μέρους των μεγάλων δυνάμεων, που συνήθως συνόδευε την αποστρατικοποίηση ώστε να διαφυλαχθεί η εδαφική κυριαρχία του κράτους που υφίστατο το καθεστώς και να αποφευχθούν μελλοντικές παραβιάσεις του, κατέρρεε από *θεμελιώδεις αλλαγές στη δομή των διακρατικών σχέσεων, στην ισορροπία δυνάμεων ή στον τρόπο αντίληψης των ζωτικών συμφερόντων στην προβληματική περιοχή και που ήταν δυνατό να επέλθουν πολύ μετά την συνομολόγηση της σχετικής συμφωνίας*⁷⁰⁹. Δεδομένου ότι όλες οι συνθήκες αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της αλλαγής των καταστάσεων, αυτές θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και για την εκτίμηση της αξίας και του ρόλου της αποστρατικοποίησης χωρίς την αδιάκριτη εφαρμογή της σε όλες τις περιπτώσεις. Τουτέστιν, το μύθευμα της αιωνιότητας για το καθεστώς πρέπει να αποβληθεί.

Εξάλλου, ο τερματισμός ενός αποστρατικοποιημένου καθεστώτος δεδομένων τυχόν αλλαγών από πολιτικό- στρατηγικές ανακατατάξεις σε μια γεωγραφική περιοχή, δεν αποτελεί ένα εξωνομικό γεγονός. Αντιθέτως, τόσο κράτη στα εδάφη των οποίων υφίσταντο αποστρατικοποιημένες ζώνες όσο και οι Μεγάλες Δυνάμεις που είχαν ουσιαστικά επιβάλλει τέτοια καθεστώτα (κυρίως στον ευρωπαϊκό χώρο), συμφώνησαν στην κατάργηση αυτών, αναγνωρίζοντας ουσιαστικά πως οι καταστάσεις που επέβαλαν την αποστρατικοποίηση σε δεδομένες περιπτώσεις είχαν μεταβληθεί στο χρονικό διάστημα που παρήλθε από την σύναψη συμβατικών συμφωνιών που όριζαν το καθεστώς. Είτε μέσα από μονομερείς καταγγελίες, είτε με τη χρήση βίας, είτε με αμοιβαία συμφωνία υπό τις αρχές και τους κανόνες του διεθνούς δικαίου, η αποστρατικοποίηση μπορεί να λήξει, ακόμα και αν η συμφωνία που την καθιερώνει προβλέπει απεριόριστη διάρκεια ζωής για το καθεστώς. Παρόλ' αυτά, τα αίτια λήξης του καθεστώτος αλλά και η νομιμότητα των ενεργειών υπό τις οποίες κράτη προχώρησαν

⁷⁰⁹ Greene F., 'Neutralization and the Balance of Power', The American Political Science Review, Vol. 47, No. 4, 1953, σελ. 1041-1057.

στην αναστολή του καθεστώτος το οποίο εφαρμοζόταν στο έδαφός τους, πρέπει να εξετάζονται ξεχωριστά σε κάθε περίπτωση.

Δηλαδή, κάθε περίπτωση αποστρατικοποίησης πρέπει να εξετάζεται σε συνάρτηση με τις ιδιαίτερες περιστάσεις που την δημιούργησαν και υπό το πλαίσιο πολιτικών εξελίξεων που μπορεί να πραγματοποιήθηκαν από την στιγμή που το καθεστώς τέθηκε σε εφαρμογή. Παραδείγματος χάριν, οι ανακατατάξεις που επήλθαν στο διεθνές περιβάλλον μετά τον Β'Π.Π., βοήθησαν πρώην εχθρικά κράτη να απαλλαγούν από τις ρήτρες αποστρατικοποίησης που τους είχαν επιβληθεί, καθώς γρήγορα μετατράπηκαν σε απαραίτητους συμμάχους στις κοινές προσπάθειες διατήρησης της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Δηλαδή, στην εκτίμηση του ερωτήματος σχετικά με το αν ένα καθεστώς αποστρατικοποίησης βρίσκεται εν ζωή ή όχι, πρέπει να ανατρέχουμε στους λόγους που το εγκατέστησαν. Το διεθνές περιβάλλον δεν αποτελεί μια αμετάβλητη σταθερά, αλλά έναν αλληλεξαρτώμενο χώρο υπό την επίδραση πολλαπλών παραγόντων. Τυχόν αλλαγές που μπορεί να επέλθουν σε πολιτικά, οικονομικά και γεω-στρατηγικά δεδομένα, αποτελούν κρίσιμα κριτήρια για την αξιολόγηση του ρόλου και της επιβίωσης μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης. Τουτέστιν, το καθεστώς δεν μπορεί να διατηρείται αμετάβλητο μπροστά σε ριζικές αλλαγές που πραγματοποιούνται στις πολιτικές σχέσεις μεταξύ των κρατών. Αντιθέτως, η αποστρατικοποίηση, ως ένα μέσο διαφύλαξης της ειρήνης, πρέπει να αναλύεται πάντα υπό τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες θεσπίστηκε, και η λειτουργικότητά της να εξετάζεται μέσα στο πλαίσιο των εξελίξεων που είναι δυνατόν να πραγματοποιηθούν, ώστε να διαπιστωθεί εάν ο θεσμός έχει περιπέσει σε αχρησία ή αν όντως συνεχίζει να συμβάλλει στην διατήρηση της ειρήνης ως προς μια γεωγραφική περιοχή.

Ένας ακόμη προβληματισμός αναφορικά με την αποστρατικοποίηση βασίζεται στους σημαντικότερους περιορισμούς που θέτει σε ένα κράτος ως προς την ελεύθερη άσκηση μιας θεμελιώδους πτυχής της κυριαρχίας του. Δηλαδή την ικανότητά του να οργανώσει την άμυνα του σε μέρος του εδάφους του κατά τον τρόπο που αυτό κρίνει καταλληλότερο. Εάν αυτός ο περιορισμός είναι αποτέλεσμα της ελεύθερης βούλησης των κρατών να προχωρήσουν σε κοινή συμφωνία, η οποία ενέχει τα στοιχεία της αμοιβαιότητας και της σχετικότητας, τότε η αποστρατικοποίηση μπορεί να απομακρύνει πιθανούς κινδύνους και να λειτουργήσει ως μέτρο οικοδόμησης αμοιβαίας εμπιστοσύνης και ενίσχυσης των φιλικών σχέσεων των κρατών. Όμως, στην πλειονότητα των

περιπτώσεων (τουλάχιστον μέχρι και την περίοδο του Β' Π.Π.), η αποστρατικοποίηση ήταν το αποτέλεσμα επιβολής σε πρώην ηττημένα κράτη, που δεν συνοδευόταν από αντίστοιχες αμοιβαίες δεσμεύσεις. Φυσικά, τα κράτη αυτά είχαν προηγουμένως προχωρήσει σε δράσεις ενάντια στη ειρήνη και οι οποίες ενείχαν το στοιχείο της επίθεσης. Έτσι, η αποστρατικοποίηση επήλθε ως ένας τρόπος τερματισμού των εχθροπραξιών και ελέγχου των στρατιωτικών δυνατοτήτων αυτών των χωρών, ώστε να μην αποτελέσουν ξανά απειλή για την διεθνή κοινότητα. Ωστόσο, ένα μονομερές καθεστώς αποστρατικοποίησης που ουσιαστικά επιβάλλεται ως 'τιμωρία' και αντιμετωπίζεται από το ηττημένο κράτος ως δέσμευση της κυριαρχίας του, δεν μπορεί στην πραγματικότητα να υπηρετήσει την ειρήνη και την ασφάλεια. Η διεθνής πρακτική έχει δείξει πως αργά ή γρήγορα, τα κράτη αυτά αναζήτησαν τρόπους απεμπλοκής από διατάξεις που δέσμευαν άθελά τους την ελεύθερη άσκηση της κυριαρχίας τους. Συνεπώς, η αποστρατικοποίηση πρέπει να θεωρείται περισσότερο ως ένας πρόσκαιρος διακανονισμός, μέχρις ότου αντικατασταθεί από μια διευθέτηση θεμελιωμένη σε πιο αμοιβαίες και δημοκρατικές βάσεις⁷¹⁰.

Το παρόν και το μέλλον του θεσμού καθίσταται αβέβαιο εν συγκρίσει με το παρελθόν του. Ήδη από το τέλος του Α' Π.Π., η διεθνής κοινωνία αναπτύσσεται σε νέες βάσεις. Το σύστημα της ισορροπίας δυνάμεων έτεινε να εξαφανιστεί από την δημιουργία μηχανισμών αλληλεγγύης, διεθνών δομών με την ισότιμη συμμετοχή όλων των κρατών για την διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, καθώς και τον εξοστρακισμό του πολέμου. Η ίδρυση του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών αμέσως μετά το τέλος του Β' Π.Π., στηρίζεται στις αρχές της κυρίαρχης ισότητας, της εδαφικής ακεραιότητας, της πολιτικής ανεξαρτησίας, των φιλικών σχέσεων και τον ειρηνικό διακανονισμό των διακρατικών διαφορών, ενώ όλα τα κράτη οφείλουν να απέχουν από πράξεις βίας παραδίδοντας στον Οργανισμό την διαφύλαξη της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας μέσα από συλλογικές δράσεις. Από την δεκαετία του 1950 και έπειτα, οι αλλαγές στη διεθνή πολιτική και κυρίως η εξάπλωση των πυρηνικών όπλων, επέφεραν νέες αλλαγές στους τρόπους αντίληψης και στα μέσα διατήρησης της απαραίτητης αυτής διεθνούς ασφάλειας. Ιδιαίτερα τις τελευταίες δεκαετίες, η διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και της ασφάλειας, η πρόληψη και η αποτροπή των ενόπλων συρράξεων, η διαχείριση

⁷¹⁰ Βλ. και Erich R., ο.π., σελ. 659.

υφιστάμενων συγκρούσεων και η προώθηση φιλικών σχέσεων μεταξύ των μελών της διεθνούς κοινότητας, τίθενται σε πιο οργανωμένες και συλλογικές βάσεις, μέσα από την δημιουργία διεθνών αλλά και περιφερειακών δομών, όπως το ΝΑΤΟ, η Ευρωπαϊκή Ένωση, ο Οργανισμός Ασφάλειας και Συνεργασίας στην Ευρώπη, ο Οργανισμός Αμερικανικών Κρατών, ο Σύνδεσμος Αραβικών Κρατών, ο Οργανισμός Κρατών Νοτιοανατολικής Ασίας και πληθώρα άλλων, με κυρίαρχο δρώντα τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο προωθείται μια πολιτική διεθνούς συνεργασίας αλλά και περιφερειακών δράσεων για την διεθνή ασφάλεια και ειρήνη, με έμφαση σε μηχανισμούς όπως, οι πολιτικό-στρατιωτικές συμμαχίες, η διακυβερνητική συνεργασία σε θέματα άμυνας και ασφάλειας, η συλλογική άμυνα, η πρόληψη των συγκρούσεων, ο έλεγχος των εξοπλισμών, ο αφοπλισμός, η ειρηνική επίλυση τυχόν διαφορών, η προληπτική διπλωματία, η οικοδόμηση μέτρων αμοιβαίας εμπιστοσύνης, υπό τις αρχές πάντα της κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας και πολιτικής ανεξαρτησίας των κρατών καθώς και της ισότητας, της αμοιβαιότητας και της διαφάνειας στις μεταξύ τους σχέσεις.

Μέσα σε αυτό το συνεχώς εξελισσόμενο διεθνές περιβάλλον, η αποστρατικοποίηση έχει περιθωριοποιηθεί σημαντικά και δεν συναντάται με την ίδια συχνότητα εν συγκρίσει με το παρελθόν της. Πρώτα απ' όλα, οι βασικές συνισταμένες της διεθνούς κοινωνίας έχουν αλλάξει σημαντικά με τρόπο που να αποκλείουν *a priori* την επιβολή ενός καθεστώτος σε οποιοδήποτε κράτος. Η πολιτική ανεξαρτησία και η εδαφική ακεραιότητα έχουν αναδειχθεί σε θεμελιώδεις αρχές της διεθνούς έννομης τάξης, ενώ η διεθνής ειρήνη και ασφάλεια κατοχυρώνονται μέσα από συλλογικές εγγυήσεις μεταξύ ίσων και από όχι μονομερείς επιβαλλόμενες θυσίες. Παρεπόμενο είναι και τα σύγχρονα κράτη να μην ανταποκρίνονται θετικά στην επιβολή της αποστρατικοποίησης ως μεθόδου επίλυσης τυχόν προβλημάτων στις μεταξύ τους σχέσεις, καθώς δεν επιθυμούν τον περιορισμό της ελεύθερης και απρόσκοπτης άσκησης της κυριαρχικής τους δραστηριότητας σε οποιοδήποτε σημείο του εδάφους τους. Παρά την συλλογική οργάνωση της διεθνούς ασφάλειας και τις κοινές στρατιωτικές δραστηριότητες για την διαχείριση κρίσεων που είναι δυνατόν να διαταράξουν τη διεθνή ειρήνη, η αντίληψη της εθνικής άμυνας και η στρατιωτική ικανότητα ενός κράτους να υπερασπιστεί το έδαφός του, παραμένει μια θεμελιώδη πτυχή της εθνικής κυριαρχίας που εκφράζεται με την άσκηση εξουσίας εντός του εδάφους του και άπτεται ζωτικών

συμφερόντων του. Δηλαδή ενώ η αποστρατικοποίηση έχει αναδειχθεί σε θεσμό του διεθνούς δικαίου, εξακολουθεί να επηρεάζει ένα καλά προστατευμένο δικαίωμα που τα κράτη σε καμία περίπτωση δεν είναι διατεθειμένα να απεμπολήσουν. Επιπλέον, σήμερα πια η αποστρατικοποίηση δεν προσφέρει σίγουρη προστασία από μια επίθεση. Ενώ αιώτερος σκοπός του θεσμού είναι η διατήρηση της ασφάλειας και της ειρήνης σε μια γεωγραφική περιοχή, αυτό δεν σημαίνει ότι εξαλείφει δια παντός την πιθανότητα μιας απειλής ή την αναζωπύρωση των εντάσεων μεταξύ των εμπολέμων κρατών. Τέλος, ένα ακόμα σημείο προβληματισμού προκύπτει και από τις εξελίξεις και την ραγδαία ανάπτυξη της στρατιωτικής τεχνολογίας, σε σχέση με την αποτελεσματικότητα μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης. Και αυτό διότι, τα σύγχρονα οπικά συστήματα και οι δυνατότητες που κατέχουν μπορούν να ακυρώσουν τα αναμενόμενα θετικά αποτελέσματα από τη δημιουργία μιας τέτοιας ζώνης, η οποία θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα ευρείας έκτασης ώστε να εμποδίσει επιθετικές στρατιωτικές επιχειρήσεις.

Παρόλ' αυτά, και παρά τις εγγενείς αδυναμίες που παρουσιάζει, η αποστρατικοποίηση εξακολουθεί να διατηρείται ως μια επιλογή στο οπλοστάσιο της σύγχρονης διεθνούς κοινότητας για την εξασφάλιση της ειρήνης. Αλλά, σήμερα πια επαναξιολογείται και λειτουργεί ως θεσμικό εργαλείο συνοδευόμενο από διεθνή επίβλεψη υπό το πλαίσιο του ΟΗΕ, για την άμεση και προσωρινή αντιμετώπιση και διαχείριση των διεθνών κρίσεων μέχρι την οριστική διευθέτηση αυτών, ενώ τα Ψηφίσματα της Γ.Σ. τονίζουν την σημασία της ως μέσου προληπτικής διπλωματίας και οικοδόμησης αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Περαιτέρω, η αποστρατικοποίηση, η οποία ήταν ουσιαστικά μια εξελικτική διαδικασία που προσαρμοζόταν στις εκάστοτε ανάγκες των κρατών, λαμβάνει στην περίοδο αυτή και μια διαφορετική σκιαγράφηση. Παραδείγματος χάριν, αποτελεί τη βάση πάνω στην οποία οικοδομούνται νέες στρατηγικές ασφάλειας όπως ο περιφερειακός αφοπλισμός για όπλα μαζικής καταστροφής, που ανταποκρίνεται στην παγκοσμιοποίηση και στις σύγχρονες εξοπλιστικές πραγματικότητες. Ουσιαστικά, ο θεσμός διαφοροποιείται από το παρελθόν του, και οικοδομείται πάνω στις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, του διεθνούς δικαίου και στις ανάγκες της σύγχρονης διεθνούς πραγματικότητας. Και ίσως ο ευμετάβλητος, προσαρμοστικός και συμβατικός χαρακτήρας του θεσμού, είναι αυτά τα στοιχεία που εξακολουθούν να του προσδίδουν έναν μικρό ρόλο στην αποσόβηση κρίσεων και ως εκ τούτου μια θέση περιορισμένη και στο σημερινό διεθνές περιβάλλον.

Μέσα σε αυτό το συμπερασματικό πλαίσιο, πρέπει να επαναξιολογηθούν και να επανεκτιμηθούν και τα καθεστώτα αποστρατικοποίησης των ελληνικών νησιών του Ανατολικού Αιγαίου. Και μιλάμε για καθεστώτα, καθώς υφίστανται τρεις ξεχωριστές κατηγορίες νησιών οι οποίες διέπονται από τρία διαφορετικά διεθνή συμβατικά κείμενα. Τα καθεστώτα αυτά που ουσιαστικά επιβλήθηκαν στην Ελλάδα το 1923 και το 1947, δηλαδή πριν από 90 και 60 περίπου χρόνια αντίστοιχα, δεν εναρμονίζονται με τις εξελίξεις που έχουν επέλθει στον αιγαίο χώρο τις τελευταίες δεκαετίες, ενώ *a priori* καθίστανται και ασύμβατα με τις αρχές και τις αξίες που πρεσβεύει ο ΧΗΕ. Το ελληνικό κράτος οφείλει να ξεπεράσει τις παραλείψεις του παρελθόντος, να ενεργήσει δραστικά ακολουθώντας μια δυναμική πολιτική και να ζητήσει την αναθεώρηση των περιοριστικών για την κυριαρχία του διατάξεων που απορρέουν από τις Συνθήκες της Λωζάννης και των Παρισίων.

Αναφορικά με τα νησιά Λήμνο και Σαμοθράκη, σήμερα πια δεν υφίσταται καθεστώς αποστρατικοποίησης σε αυτά, παρά τις αντιδράσεις της Τουρκίας. Οι δεσμεύσεις που είχαν επιβληθεί στο ελληνικό κράτος από τη Σύμβαση της Λωζάννης του 1923 'Περί του Καθεστώτος των Στενών' καταργήθηκαν με τρόπο οριστικό από τη Σύμβαση του Μοντρέ του 1936, η οποία και αντικατέστησε στο σύνολό της τη Σύμβαση της Λωζάννης, ύστερα από το σχετικό αίτημα της Τουρκίας. Αυτό προκύπτει ξεκάθαρα τόσο από τη Σύμβαση της Βιέννης του 1969 για το δίκαιο των συνθηκών, η οποία θεωρείται ως κωδικοποίηση του εθιμικού δικαίου αναφορικά με τον τερματισμό μιας συνθήκης, όσο και από τα πολιτικά και διπλωματικά γεγονότα της εποχής, καθώς και την πρακτική την οποία ακολούθησαν η Τουρκία και η Ελλάδα μετά την υπογραφή της Συνθήκης του Μοντρέ. Η άποψη αυτή ενισχύεται και από έκθεση του νομικού τμήματος του NATO σχετικά με την Λήμνο. Τον Νοέμβριο του 1978 ο νομικός σύμβουλος του NATO Buyle, υπέβαλλε γνωμοδότηση προς τα πολιτικά όργανα, με τίτλο 'Το νομικό καθεστώς της Λήμνου', όπου αναγνωρίζεται ο νόμιμος χαρακτήρας της στρατικοποίησης του νησιού και σημειώνει ότι «κατά την εκτίμηση του γραφείου μας, η καλύτερη ερμηνεία είναι ότι η Συνθήκη της Λωζάννης έχει αντικατασταθεί από τη Συνθήκη του Μοντρέ και δεν υπάρχει κανένας περιορισμός στην εθνική κυριαρχία της Ελλάδος και το δικαίωμα της

να πράττει στην Λήμνο αυτό που η Ελλάδα θεωρεί πιο σωστό»⁷¹¹.

Ωστόσο, ως προς τα δύο αυτά νησιά, η Ελλάδα δεν θα πρέπει από μόνο της να ανακινήσει το θέμα, καθώς έτσι θα αναγνωρίσει έμμεσα τη στάση της Τουρκίας, ότι δηλαδή υπάρχει νομική διαφορά. Σημαντική θα μπορούσε όμως να είναι η ενεργητική θέση του NATO στην επίλυση του θέματος, κάθε φορά που η Τουρκία προβάλλει αντιρρήσεις για το καθεστώς των ελληνικών αυτών νησιών, και η αποφυγή της τήρησης ουδέτερης μεν, αλλά ουσιαστικά μεροληπτικής υπέρ της Τουρκίας στάσης. Το NATO θα μπορούσε να επιληφθεί του θέματος σε πιο σοβαρή βάση και να συζητήσει το πρόβλημα στα πολιτικά του όργανα, στη βάση της γνωμοδότησης της νομικής του υπηρεσίας, δεδομένης της στρατηγικής σημασίας της περιοχής για την Συμμαχία. Χαρακτηριστική στο σημείο αυτό είναι και η Συνθήκη 'Open Skies'⁷¹², η οποία με το ειδικό Παράρτημα (Annex J), απαιτεί το σεβασμό της Σύμβασης του Μοντρέ του 1936 αναφορικά με το Καθεστώς των Στενών. Το Παράρτημα φαίνεται να αποσαφηνίζει το υφιστάμενο καθεστώς στρατικοποίησης της ευρύτερης περιοχής, χωρίς να γίνεται ιδιαίτερη ή ξεχωριστή αναφορά για το καθεστώς των νησιών Λήμνου και Σαμοθράκης. Η Τουρκία δεν έχει προβάλλει αντιρρήσεις, επιφυλάξεις ή τυχόν ερμηνευτικές δηλώσεις, σχετικά με

⁷¹¹ Ο Buyle δήλωσε επίσης «οι παραπάνω εκτιμήσεις προορίζονται μόνο για εσωτερική χρήση. Το Ανώτατο Στρατηγείο δεν θα πρέπει να αναμειχθεί στη διαμάχη ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία για τη Λήμνο και θα πρέπει να αποφύγει να διατυπώσει οποιαδήποτε σταθερή άποψη, επειδή η τελική διευθέτηση του προβλήματος μπορεί να γίνει μόνο δια μέσου της οδού των διαπραγματεύσεων ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία». Το καθεστώς της Λήμνου αλλά και άλλων ελληνικών νησιών, έχει αποτελέσει αρκετές φορές αντικείμενο αμφισβήτησης στα πλαίσια του NATO εκ μέρους της Τουρκίας. Ωστόσο, η πολιτική της Ατλαντικής Συμμαχίας συνοψίζεται στην διατήρηση μιας ουδέτερης θέσης επί του θέματος, θεωρώντας πως το ζήτημα αποτελεί μια διαφορά που πρέπει να επιλυθεί από τα δύο μέρη, αγνοώντας πως το καθεστώς των νησιών δεν αποτελεί ένα διμερές ελληνοτουρκικό πρόβλημα αλλά αντιθέτως προέρχεται από μια πολυμερή συνθήκη. Παρόλ' αυτά, το NATO έχει αποκλείσει αρκετές φορές από ασκήσεις και στρατηγικούς σχεδιασμούς τη Λήμνο ύστερα από τουρκικές αντιρρήσεις και παρά τις ελληνικές αντιδράσεις. Βλ. Ροζάκης Χ., 'Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση: Τα διμερή και τα διεθνή θεσμικά ζητήματα' ο.π. σελ. 426- 427, Μπαρμπαρούσης Ν., 'Η Στρατικοποίηση της Λήμνου', Τετράδια Πολιτικού Διαλόγου, Έρευνας και Κριτικής, Εκδ. Στοχαστής, τεύχος 21, 1988, σελ. 79-87, Λυγερός Στ., 'Η Νατοϊκή πτυχή της ελληνοτουρκικής διένεξης', Τετράδια Πολιτικού Διαλόγου, Έρευνας και Κριτικής, Εκδ. Στοχαστής, τεύχος 25, 1990, σελ. 53- 62.

⁷¹² Η Συνθήκη 'Open Skies' υπογράφηκε στο Ελσίνκι στις 24 Μαρτίου 1992, υπό την αιγίδα του ΟΑΣΕ (Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη). Η Συνθήκη αποσκοπεί στην ενδυνάμωση της συνεργασίας και την ενίσχυση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών- μελών της, μέσα από την πραγματοποίηση κοινών πτήσεων παρατήρησης από μη οπλισμένα μεταφορικά αεροσκάφη πάνω από το έδαφος των χωρών – μελών, ώστε να επιτευχθεί κοινή πρόσβαση σε στρατιωτικές και άλλες σημαντικές πληροφορίες. Η Συνθήκη αποτελεί τον γεωγραφικά μεγαλύτερο μηχανισμό στρατιωτικής συνεργασίας και επιτήρησης και περιλαμβάνει κράτη από τη Βόρειο Αμερική, την Ευρώπη και τη Β. Ασία. Βλ. http://www.osce.org/documents/doclib/1992/03/13764_en.pdf. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη Συνθήκη βλ. και την επίσημη ιστοσελίδα του ΟΑΣΕ στο <http://www.osce.org/about/13516.html/>

τα ελληνικά νησιά. Αν λοιπόν ήταν νομικά βάσιμοι οι ισχυρισμοί της Τουρκίας αναφορικά με την μη πλήρη αντικατάσταση της Σύμβασης της Λωζάννης του 1923 σχετικά με το Καθεστώς των Στενών από τη νεότερη Σύμβαση του Μοντρέ, τότε η Συνθήκη 'Open Skies' θα περιείχε κάποια σχετική πρόβλεψη.

Όσον αφορά τα νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο και Ικαρία, οι διπλωματικές συνδιασκέψεις που πραγματοποιήθηκαν στην Λωζάννη το 1923 καταδεικνύουν πως η αποστρατικοποίηση αυτών ήταν περιορισμένης έκτασης⁷¹³. Μάλιστα, ενώ θεσπιζόταν υπέρ της ασφάλειας των τουρκικών παραλίων από επιθετικές πράξεις της Ελλάδας, ρυθμίστηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται παράλληλα και η ασφάλεια και η δυνατότητα αμυντικής θωράκισης των ελληνικών νησιών από εξωτερικές απειλές, διαφορετικά θα ήταν επιβεβλημένη και η υιοθέτηση παρόμοιων διατάξεων και για τις μικρασιατικές ακτές. Από την άλλη, η αποστρατικοποίηση της Δωδεκανήσου αποτέλεσε ένα άδικο και ιδιαίτερα επαχθές καθεστώς για την Ελλάδα. Το καθεστώς επιβλήθηκε μετά το τέλος του Β' Π.Π., παρόλο που η Ελλάδα ήταν πιστός σύμμαχος των Συνασπισμένων Δυνάμεων και υπέστη σημαντικές καταστροφές από τις Δυνάμεις του Άξονα. Η αποστρατικοποίηση στην συγκεκριμένη περίπτωση δεν ήταν προϊόν 'τιμωρίας' της Ελλάδας, αλλά αντιθέτως επακόλουθο των διαπραγματεύσεων μεταξύ των ΗΠΑ, της Μεγάλης Βρετανίας και της Σοβιετικής Ένωσης, στις οποίες η Ελλάδα βρέθηκε προ

⁷¹³ Η νομική υπηρεσία του NATO εξέδωσε έκθεση τον Οκτώβριο του 2000, στην οποία επισημάνθηκε πως δεν υπάρχει νομικό εμπόδιο για την υπέρπτηση στρατιωτικών αεροσκαφών από τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου. Η έκθεση τόνισε επίσης πως οι περί αποστρατικοποίησης διατάξεις της Σύμβασης της Λωζάννης του 1923, επί συγκεκριμένων νησιών του Αιγαίου, καταργήθηκαν, αφού η Σύμβαση αντικαταστάθηκε από τη Σύμβαση του Μοντρέ του 1936. Το κείμενο είχε ως εξής: «Concerning the flights over the Aegean islands during Exercise Destined Glory, the opinion of the Office of the Legal Adviser is the following: The Treaty of Lausanne (1923) ordered the demilitarization of certain islands in the Aegean. That treaty was followed by the Treaty of Montreux (1936), which makes no mention of the demilitarization. Since the Montreux Treaty expressly states in the Preamble that it replaces the Lausanne Treaty (and not only some parts of it), our opinion is that the Lausanne Treaty is not in effect now, therefore the demilitarization clauses no longer apply. Should the Lausanne Treaty apply, even in that case it is questionable whether it forbids overflights by military (State) aircraft. When defining the meaning of 'demilitarization', the treaty specifically does not mention such a ban even though it may only be so because the level of technical development did not make it necessary in 1923. The status of the island of Ikaria is covered by the Lausanne Treaty of Peace (1923), which is still in effect. This treaty does not order a complete demilitarization, just stipulates that 'No naval base and no fortification will be established in the said islands' (Art. 13.1). This definitely does not mean that no military aircraft can fly over Ikaria. Greek and Turkish military aircrafts are forbidden to fly over the territory of one another only. In conclusion, our opinion is that there is no legal obstacle to the overflights in the concerned area during the exercise». Βλ. Athens News Agency, 8 Οκτωβρίου 2000. Η έκθεση ουσιαστικά αναιρούσε τουρκικούς ισχυρισμούς για την μη συμμετοχή των νησιών της Λήμνου και της Ικαρίας στην νατοϊκή άσκηση 'Destined Glory' λόγω της αποστρατικοποίησής τους. Παρόλ' αυτά, το NATO ακολούθησε και σε αυτή την περίπτωση την ουδέτερη θέση του, με αποτέλεσμα την διαμαρτυρία της ελληνικής κυβέρνησης και την απόσυρση των ελληνικών δυνάμεων από την άσκηση. Βλ. Athens News Agency, 27 Οκτωβρίου 2000.

τετελεσμένων γεγονότων. Ιδιαίτερης σημασίας είναι και το γεγονός πως παρόμοιες διατάξεις στις υπόλοιπες Συνθήκες Ειρήνης που υπογράφηκαν μετά το τέλος του Πολέμου πολύ γρήγορα χρεοκόπησαν, καθώς τα κράτη επιθυμούσαν την αποδέσμευσή τους από παρόμοιες υποχρεώσεις καταδεικνύοντας την αποτυχία τέτοιων καθεστώτων που επιβλήθηκαν με γνώμονα τα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων κατά την εποχή εκείνη.

Οι δύο τελευταίες Συνθήκες εξακολουθούν να βρίσκονται εν ισχύ. Από νομική άποψη, η Ελλάδα παραβιάζει τις συμβατικές της υποχρεώσεις που απορρέουν από τις Συνθήκες της Λωζάννης και των Παρισίων, με το να πραγματοποιεί εξοπλιστικές δράσεις πέρα από τα προβλεπόμενα στα νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο, Ικαρία και Δωδεκάνησα. Ωστόσο, στην συγκεκριμένη περίπτωση, η διατήρηση των περί αποστρατικοποίησης διατάξεων, πρέπει να εκτιμηθεί μέσα στο γενικότερο πλαίσιο των σημερινών ελληνοτουρκικών σχέσεων αλλά και τρόπου λειτουργίας του θεσμού μέσα στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον. Οι ρυθμίσεις υιοθετήθηκαν υπό διαφορετικές πραγματικές καταστάσεις και με μια συγκεκριμένη λογική που εξυπηρετούσε τις πολιτικές ανάγκες της εποχής. Αλλά από τότε οι αντικειμενικές αυτές καταστάσεις έχουν διαφοροποιηθεί. Οι σχέσεις μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας έχουν μεταβληθεί ριζικά σε σχέση με το 1923 και το 1947. Το ειρηνικό κλίμα αντικαταστάθηκε από συνεχιζόμενες εντάσεις, ενώ δύο φορές οι δύο χώρες βρέθηκαν πολύ κοντά σε νέες ένοπλες συρράξεις. Το στρατιωτικό καθεστώς των νησιών του ανατολικού Αιγαίου, αποτελεί ένα μόνο μέρος των προβλημάτων που εγείρει η Άγκυρα στο Αιγαίο, ενώ η μονομερής εφαρμογή του καθεστώτος και η έλλειψη αμοιβαιότητας δεδομένης της γεωγραφικής ιδιομορφίας της περιοχής και των σύγχρονων εξελίξεων στη στρατιωτική τεχνολογία, μετατρέπει την αποστρατικοποίηση σε επιζήμια για την Ελλάδα υπόθεση.

Δεδομένου λοιπόν, ότι η αποστρατικοποίηση είναι το μέσο για την επίτευξη της ειρήνης και όχι λύση καθαυτή, δεδομένου ότι το καθεστώς μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά σε ειρηνικό περιβάλλον και ότι από το 1974 μέχρι σήμερα το κλίμα μεταξύ Αθήνας και Άγκυρας κάθε άλλο παρά ειρηνικό και σταθερό είναι, η Ελλάδα, επικαλούμενη το φυσικό δικαίωμα της νόμιμης άμυνας, προχώρησε στην αμυντική οχύρωση των νησιών της, την οποία έκρινε ως επιβεβλημένη για την προστασία της εδαφικής της ακεραιότητας ενώπιον μιας συστηματικής αμφισβήτησης του θεσμικού

καθεστώς του Αιγαίου εκ μέρους της Τουρκίας και φυσικά την ύπαρξη μιας απειλής πολέμου εκφρασμένης από την Τουρκική Εθνοσυνέλευση.

Εξάλλου, η αποστρατικοποίηση μιας γεωγραφικής περιοχής και το δικαίωμα στην άμυνα αυτής της περιοχής σε περίπτωση κινδύνου, δεν αποτελούσαν δύο αντιλήψεις αντίθετες και αντικρουόμενες κατά την προπολεμική εφαρμογή του θεσμού. Αντιθέτως, η αμυντική υπεράσπιση μιας αποστρατικοποιημένης ζώνης, ήταν επιβεβλημένη για το κράτος υπό την κυριαρχία του οποίου βρισκόταν η ζώνη, καθώς αυτό όφειλε όχι μόνο να σέβεται το καθεστώς αλλά και να επιβάλλει το σεβασμό του προς τρίτα κράτη. Κατά τον Fitzmaurice *«Η σύλληψη της αποστρατικοποίησης νομικά δεν μπορεί να υπονοεί πως το κράτος που έχει κυριαρχία στην συγκεκριμένη περιοχή, εμποδίζεται από το να υπερασπιστεί την περιοχή ενάντια σε επίθεση»*⁷¹⁴. Ακόμα και η μεταπολεμική εφαρμογή του καθεστώτος δεν αναιρεί την δυνατότητα αμυντικής προάσπισης μιας αποστρατικοποιημένης περιοχής. Έτσι, οι αυστηρές προϋποθέσεις που θέτει το Άρθρο 51 του ΧΗΕ για την άσκηση του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας, αντισταθμίζονται από διατάξεις που υποδηλώνουν τον σεβασμό του κάθε κράτους στο δικαίωμα της ασφάλειας και της κυριαρχίας του, από την υιοθέτηση πιο χαλαρών μορφών του καθεστώτος καθώς και από την περαιτέρω υπαγωγή της αναγκαιότητας αυτής ασφάλειας σε συλλογικό σύστημα εποπτείας υπό την αιγίδα του ΟΗΕ. Επιπρόσθετα, η λογική επιβολής περιορισμών στην ελεύθερη άσκηση της κυριαρχίας ενός κράτους στο έδαφός του, σήμερα έρχεται σε αντίθεση με τις αρχές του ΧΗΕ. Ο θεσμός της αποστρατικοποίησης εξακολουθεί να αποτελεί ένα μεταβατικό μέσο στο οπλοστάσιο της διεθνούς ειρήνης, αλλά εφαρμόζεται σύμφωνα με τις θεμελιώδεις αρχές της πολιτικής ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας.

Η συνεχιζόμενη ένταση που υπάρχει μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας, υπό το εύρος των θεμάτων που εγείρει η Άγκυρα στο Αιγαίο, η πρόκληση συνοριακών επεισοδίων, οι κατά καιρούς τουρκικές προκλητικές δηλώσεις, η συγκέντρωση μεγάλου αριθμού στρατευμάτων απέναντι ακριβώς από τα ελληνικά νησιά, η αμφισβήτηση της ελληνικής εδαφικής κυριαρχίας και γενικότερα οι πολιτικό- στρατιωτικές περιστάσεις

⁷¹⁴ Fitzmaurice G.G., *‘The Judicial Clauses of the Peace Treaties’*, 73 Recueil des Cours de l’Academie de Droit International (R.C.A.D.I.), 1948 II, σελ. 259- 367. Παρά το γεγονός πως ο συγγραφέας που αποδέχεται την δυνατότητα άμυνας του κράτους σε περίπτωση επίθεσης, δεν αναφέρεται καθόλου στο πως θα ήταν δυνατή η οργάνωση της άμυνας σε μια αποστρατικοποιημένη περιοχή από την στιγμή μάλιστα που ειδικά η Συνθήκη Ειρήνης με την Ιταλία δημιούργησε ένα ιδιαίτερα επαχθές καθεστώς αποστρατικοποίησης.

όπως έχουν διαμορφωθεί από το 1974, αποτελούν παράγοντες που συνολικά συνθέτουν μια απειλή κατά της εδαφικής ακεραιότητας του ελληνικού κράτους και καταδεικνύουν τη μη- σωστή και μη αποτελεσματική λειτουργία του θεσμού της αποστρατικοποίησης στην περιοχή. Ιδιαίτερος δε ως προς τα Δωδεκάνησα, το καθεστώς ανατρέπει πλήρως την ισορροπία δυνάμεων στην περιοχή δεδομένου πως η Τουρκία η οποία και δεν αποτελεί συμβαλλόμενο μέρος στη Συνθήκη του 1947, επωφελείται από το άκρως αυστηρό καθεστώς τους, ενώ είναι σε θέση να απειλήσει την ασφάλεια τους ανά πάσα στιγμή⁷¹⁵.

Υπό αυτά τα δεδομένα, κανένα θεσμικό όργανο νομιμοποιείται να δώσει νομικές απαντήσεις ή κατευθύνσεις σε θέματα που άπτονται της επιβίωσης ενός κράτους και να κρίνει εάν η Ελλάδα όντως υφίσταται ή όχι μια εξωτερική απειλή και ως εκ τούτου να αξιολογήσει τις ελληνικές ενέργειες ως προς τον επανεξοπλισμό των αποστρατικοποιημένων νησιών της⁷¹⁶. Ωστόσο, το ελληνικό κράτος θα πρέπει να εκμεταλλευτεί τις αλλαγές των τελευταίων δεκαετιών αφενός στις ελληνοτουρκικές σχέσεις και αφετέρου στην εφαρμογή του θεσμού και να αντλήσει ερείσματα από την διεθνή πρακτική ώστε να προχωρήσει στην απαλοιφή των στρατιωτικών ρητρών των σχετικών Συνθηκών. Η αέναη διάρκεια εφαρμογής η οποία προβλέπεται για το νομικό καθεστώς των ελληνικών νησιών δεν θα πρέπει να αποτελεί σημείο περιοριστικό. Το εν λόγω ζήτημα ουδέποτε θεωρήθηκε περιοριστικό κριτήριο για τον τερματισμό ή την αλλαγή του καθεστώτος σε άλλες περιπτώσεις στη διεθνή πρακτική, τόσο σε περίοδο πολέμου όσο και εν καιρώ ειρήνης. Αντιθέτως και η διάρκεια ζωής του καθεστώτος ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τις πολιτικο-στρατηγικές ανάγκες των κρατών. Και αλλαγές στον τρόπο αντίληψης των κρατικών αυτών συμφερόντων οδηγούσαν αναπόφευκτα στην απαλοιφή παρόμοιων καθεστώτων.

⁷¹⁵ Βλ. Ιωάννου Ε., ο.π., σελ. 138. Είναι δε χαρακτηριστικό πως οι βραχονησίδες Ίμια, οι οποίες ανήκουν στα Δωδεκάνησα, ήταν η αιτία που έφερε τις δύο χώρες κοντά σε μια ένοπλη σύρραξη το 1996, καθώς η Τουρκία αμφισβητεί την κυριαρχία της Ελλάδας σε αυτές. Επιπρόσθετα, αποτέλεσαν το εφάπτερο προκειμένου η Τουρκία να μιλήσει και για άλλες περιοχές όπου τα υδάτινα σύνορα Ελλάδας-Τουρκίας δεν είναι επακριβή και χρήζουν αποσαφήνισης. Ενδεικτική είναι η δήλωση του Τούρκου βουλευτή (και πρώην υφυπουργού Εξωτερικών επί εποχής Ιμίων) Οϊμέν σε συνεδρίαση της Μεικτής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής ΕΕ – Τουρκίας (02/04/09), όταν υποστήριξε ότι τα «*Ίμια όπως και άλλα νησιά δεν είναι ελληνικά και είναι*’ *απροσδιόριστης κυριαρχίας*’ και η προσπάθεια της Ελλάδας να τα οικειοποιηθεί δημιουργεί την ένταση στο Αιγαίο». Βλ. ‘Το Έθνος’, 3 Απριλίου 2009.

⁷¹⁶ Βλ. Ροζάκης Χ., ‘Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση: Τα διμερή και τα διεθνή θεσμικά ζητήματα’ ο.π., σελ. 442- 443.

Τουτέστιν, το ελληνικό κράτος θα μπορούσε να προχωρήσει σε αποκήρυξη των στρατιωτικών ρητρών των Συνθηκών της Λωζάννης και των Παρισίων επικαλούμενο τη θεμελιώδη αλλαγή των περιστάσεων (όπως έχει συμβεί κατά το παρελθόν της εφαρμογής του θεσμού από άλλα κράτη) στον αιγαιακό χώρο αλλά και στο διεθνές περιβάλλον. Διαφορετικά, η Ελλάδα θα μπορούσε να ζητήσει την αναθεώρηση των περί αποστρατικοποίησης διατάξεων μέσα από πολυμερείς συνδιασκέψεις μεταξύ όλων των συμβαλλομένων μερών των σχετικών Συνθηκών. Φυσικά, κάτι τέτοιο δύσκολα θα γινόταν αποδεκτό από την Τουρκία, η οποία αποτελεί μεν μέρος της Συνθήκης της Λωζάννης αλλά όχι και των Παρισίων η οποία είναι για την Άγκυρα *res inter alios acta*. Ωστόσο, θα ήταν δυνατό να επιτευχθεί η θετική απάντηση των υπολοίπων μερών και ίσως και άσκηση πιέσεων προς την Τουρκία. Προς την θετική αυτή ανταπόκριση, θα μπορούσε να βοηθήσει και μια αναπροσαρμογή και ανανέωση της εθνικής εξωτερικής πολιτικής. Η ενδυνάμωση της ελληνικής παρέμβασης σε κάθε διεθνές δικαιοκτικό θεσμικό περιβάλλον, η έντονη πολιτική παρουσία στα διεθνή δρώμενα, ο ενεργός ρόλος στη διεθνή πολιτική, η δημιουργία ισχυρών διπλωματικών συμμαχιών σε διμερές και πολυμερές επίπεδο και ο απεγκλωβισμός της εξωτερικής πολιτικής από τα προβλήματα μόνο με τη γείτονα χώρα, θα μπορούσαν να ισχυροποιήσουν την ελληνική θέση σε διπλωματικό επίπεδο και να συνεισφέρουν θετικά στο εν λόγω ζήτημα. Σε καμία περίπτωση όμως η Ελλάδα δεν πρέπει να αποδεχθεί την επίλυση του προβλήματος σε διμερές επίπεδο. Και αυτό διότι, η αποστρατικοποίηση των ελληνικών νησιών του ανατολικού Αιγαίου καθιερώθηκε μέσα από πολυμερείς διεθνείς συμβάσεις για την εξυπηρέτηση ουσιαστικά των συμφερόντων των Μεγάλων Δυνάμεων κατά τις περιόδους εκείνες, και όχι από διμερείς συνθήκες για την διευθέτηση αποκλειστικά ελληνοτουρκικών εκκρεμοτήτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ/ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ:

- ‘Από τη Λωζάννη (1923) ως το Παρίσι (1947): Η ισχύς και το κύρος των Συνθηκών’*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 1987.
- Γάγγας Δ., *‘Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο των Ενόπλων Συγκρούσεων’*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 3^η εκδ., 2009.
- Γιαλλουρίδης Χ., *‘Η ελληνοτουρκική σύγκρουση: από την Κύπρο έως τα Ίμια, τους S300 και το Ελσίνκι, 1995- 2000’*, Εκδ. Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 2001.
- Γιαλλουρίδης Χ.- Τσάκωνας Π., *‘Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου’*, Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1999.
- Γιόκαρης Α., *‘Αμφισβήτηση από την Τουρκία οριοθετήσεων και μέτρων διαχείρισης με αμυντικό προσανατολισμό’ στο Περράκης, Στ., ‘Αιγαίο: εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των ελληνοτουρκικών διενέξεων, πρακτικά ημερίδας, 3 Ιουνίου 2002’*, Ελληνική Εταιρεία Διεθνούς δικαίου και Διεθνών Σχέσεων, επιμέλεια Στ. Περράκης, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003, σελ.88-89.
- Γιόκαρης, Α., *‘Διεθνές δίκαιο εναερίου χώρου – διαστήματος’*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1996.
- Γραμματικός Β., *‘Τα ένοπλα αντίποινα και η θέση τους στη σύγχρονη διεθνή πραγματικότητα’*, Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή, 2002.
- Διβάνη Ε.- Τομαή Κωνσταντοπούλου Φ., *‘Δωδεκάνησος: η μακρά πορεία προς την ενσωμάτωση: διπλωματικά έγγραφα από το ιστορικό αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών’*, Εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα, 1^η εκδ., 1996.
- Δίπλα Χ., *‘Η ελληνοτουρκική διαφορά για την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου. Εναλλακτικές λύσεις και προτάσεις’*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 1992.
- Δούση Ε., *‘Οι Τουρκικές Αμφισβητήσεις στο Αιγαίο. Νομικές και Πολιτικές Πτυχές’*, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Αθήνα, 2001.
- Δρακίδης Φ., *‘Ο Χάρτης του Ατλαντικού και η Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών: το νομικό τους οπλοστάσιο για τη διεθνή Ειρήνη και Ασφάλεια’*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 1995.

- Δρακίδης Φ., *‘Ο Χάρτης του Ατλαντικού του 1941 ενσωματωμένος στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών του 1942. Νομική Βάσις αποσβέσεως των αποστρατικοποιήσεων όλων των ελληνικών νησιών’*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 1987.
- Ευσταθιάδης Κ., *‘Διεθνές Δίκαιον’*, Αθήνα, 1977.
- Ζωτιάδης Γ., *‘Δημόσιον Διεθνές Δίκαιον’*, Αθήνα, 1973.
- Ηρακλείδης Α., *‘Η Ελλάδα και ο εξ ανατολών κίνδυνος (Αδιέξοδα και Διέξοδοι)’*, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, Αθήνα, 2001.
- Ιωάννου Κ., *‘Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο’*, Εκδ., Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα, 1983.
- Ιωάννου Μ., *‘Ηνωμένα Έθνη: οργανική δομή και λειτουργία του συστήματος’*, Παν/κές Παραδόσεις, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 1992.
- Ιωάννου Κ. Μ. και Περράκη Στ. Ε.: *Γενικό και Ειδικό Διεθνές Δίκαιο, Κείμενα Διεθνούς Πρακτικής*, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 1990.
- Kissinger Henry, *‘Διπλωματία’*, Νέα Σύνορα-Λιβάνη, Αθήνα, 1995.
- Κλάδη- Ευσταθοπούλου Μ., *‘Ελληνική Αιγιαλίτιδα Ζώνη: Ισχύον καθεστώς και δικαίωμα επέκτασης στα 12 ν.μ. σύμφωνα με το Νέο Δίκαιο της Θάλασσας’*, στο Περράκης Στ. (επιμ.), *‘Το Αιγαίο Πέλαγος και το Νέο Δίκαιο της Θάλασσας’*, Εκδ. Αντ. Σάκκουλας, 1996.
- Κλάδη-Ευσταθοπούλου, Μ., *‘Θέματα Δικαίου του Εναέριου Χώρου’*, Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2007.
- Κοραντής Α.Ι., *‘Διπλωματική ιστορία της Ευρώπης 1919-1955’*, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 1968.
- Κούρκουλας Α., *‘Ίμια: Κριτική προσέγγιση της τουρκικής πολιτικής’*, Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1997.
- Κουφός Γ., *‘Η σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών’*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2^η έκδ., Αθήνα- Κομοτηνή, 2001.
- Λάσκαρι Σ., *‘Διπλωματική Ιστορία της Συγχρόνου Ευρώπης 1914-1939’*, Θεσσαλονίκη Ινστιτούτο Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, 1954.
- Λάσκαρι Σ., *‘Διπλωματική Ιστορία της Ελλάδας 1821- 1914’*, 1947.
- Λάσκαρις Σ.Θ., *‘Ο Χαρίλαος Τρικούπης και η ένωση της Επτανήσου’*, Σιδέρης, Αθήνα, 1930.

- Μανωλοπούλου- Βαρβιτσιώτη Κ., 'Το Καθεστώς της αποστρατικοποίησης στα ελληνικά νησιά του Βορείου Αιγαίου' στο Ροζάκης Χ.- Τούντα Φεργάδη Α.- Μανωλοπούλου Βαρβιτσιώτη Κ.- Ιωάννου Ε., *‘Η αποστρατικοποίηση των ελληνοτουρκικών συνόρων’*, Πάντειος Α.Σ.Π.Ε., Αθήνα, 1977.
- Μπούτρος Μπούτρος Γκάλι, *‘Οδηγός για την Ειρήνη: προληπτική διπλωματία, αποκατάσταση και διατήρηση της ειρήνης’*, Ο.Η.Ε., Νέα Υόρκη, 1992.
- Μπρεδήμας Α., *‘Ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών’*, Παν/κές Παραδόσεις, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 1989.
- Μπρεδήμας Α., 'Το ζήτημα των γκρίζων ζωνών στο Αιγαίο', στο Περράκης, Στ. (επιμ.), *‘Το Αιγαίο Πέλαγος και το νέο δίκαιο της θάλασσας. Πρακτικά Συμποσίου (Ρόδος, 4-6 Νοεμβρίου 1994)’*, Εκδ. Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή, 1996.
- Νάσκου- Περράκη Π., *‘Δίκαιο των Διεθνών Οργανισμών’*, Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή, 1990.
- Νικολάου Γ., *‘Ο Διάπλους των Τουρκικών Στενών κατά τις Διεθνείς Συνθήκες και την συνήθη Πρακτική’*, Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 1995.
- Νικολάου Γ., *‘Ο Διάπλους των Τουρκικών Στενών κατά τις Διεθνείς Συνθήκες και την συνήθη Πρακτική’*, Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 1995.
- Ντόκος Θ., *‘Η Εξισορρόπηση της τουρκικής απειλής: η στρατιωτική διάσταση’* στο Γιαλλουρίδης Χ.- Τσάκωνας Π. *«Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου»*, Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1999.
- Οικονομίδης Κ., *‘Θέματα Διεθνούς Δικαίου και Ελληνικής Πολιτικής’*, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή 1998.
- Οικονομίδης Κ.: «Το νομικό καθεστώς του Αιγαίου: Νομιμότητα εξοπλισμού των ελληνικών νησιών του Αιγαίου» στο Περράκης Στ.: *Το Αιγαίο Πέλαγος και το νέο δίκαιο της θάλασσας. Πρακτικά Συμποσίου (Ρόδος, 4-6 Νοεμβρίου 1994)*, Εκδ. Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή, 1996.
- Οικονομίδης Κ., *‘Η Αήμιος και η δήθεν υποχρέωση αποστρατικοποίησης της’*, *Revue Hellenique de droit international*, 1981.
- Παζαρτζί Χ.- Οικονομίδης Κ.Π., *‘Το καθεστώς αποστρατικοποίησης των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου. Το νομικό καθεστώς των ελληνικών νησιών’*, Γνώση-ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα 1989.

- Παπακώστας Α., *‘Ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών’*, Α. Αναστασίου, Αθήνα, 1985.
- Περράκης, Στ., *‘Αιγαίο: εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των ελληνοτουρκικών διενέξεων, πρακτικά ημερίδας, 3 Ιουνίου 2002’*, Ελληνική Εταιρεία Διεθνούς δικαίου και Διεθνών Σχέσεων, επιμέλεια Στ. Περράκης, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003.
- Περράκης Στ., *‘Το Αιγαίο Πέλαγος και το νέο δίκαιο της θάλασσας. Πρακτικά Συμποσίου (Ρόδος, 4-6 Νοεμβρίου 1994)’*, Εκδ. Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 1996.
- Περράκης Στ., (επιμ.) *‘Το νέο διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο των ενόπλων συρράξεων: τα πρωτόκολλα της Γενεύης του 1977’*, Σάκκουλας, Αθήνα, 1^η εκδ., 1989.
- Ροζάκης Χ.- Τούντα Φεργάδη Α.- Μανωλοπούλου Βαρβιτσιώτη Κ.- Ιωάννου Ε., *‘Η αποστρατικοποίηση των ελληνοτουρκικών συνόρων’*, Πάντειος Α.Σ.Π.Ε., Αθήνα, 1977.
- Ροζάκης Χ., «Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση», στο *“Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987”*, Γνώση- ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 2^η εκδ., 1988.
- Ρούκουνας Ε., *‘Διεθνές Δίκαιο: Σχέσεις διεθνούς και εσωτερικού δικαίου. Τρόποι παραγωγής του διεθνούς δικαίου’*, Τεύχος Α’, Εκδ. Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή, 2^η εκδ., 1997.
- Ρούκουνας Ε., *‘Διεθνές Δίκαιο: το κράτος και το έδαφος- το δίκαιο της θάλασσας’*, τεύχος Β’, Εκδ. Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή, 2^η εκδ., 2006.
- Σαζανίδης Χ., *‘Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις στην πενταετία 1973-78’*, Θεσσαλονίκη, 1979.
- Σβολόπουλος Κ., *‘Το καθεστώς των νησίδων στο Νοτιοανατολικό Αιγαίο: η μαρτυρία των πηγών’*, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα, 2002.
- Σβολόπουλος Κ., *‘Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1900-1945’*, ΕΣΤΙΑ, Αθήνα, 1994.
- Σβολόπουλος Κ., *‘Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1945- 1981’*, ΕΣΤΙΑ, Αθήνα, 1994.
- Σβολόπουλος Κ., *‘Η ελληνική εξωτερική πολιτική μετά την Συνθήκη της Λωζάννης: η κρίσιμος καμπή Ιούλιος- Δεκέμβριος 1928’*, Ινστιτούτο Διεθνούς Δημοσίου Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων, Θεσσαλονίκη, 1977.

- Σεφεριάδης Σ., *‘Μαθήματα Διεθνούς Δημοσίου Δικαίου’*, Τόμος Α’ και Β’, Τύποις Μακρή& Σία, Αθήνα, 1928-1929.
- Σκαλτσάς Κ., *‘Η Συνθήκη της Λωζάννης, πολιτικά και διπλωματικά σχόλια’*, Αθήνα, 1973.
- Συρίγος Α., *‘Σχέδιο Ανάν: οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος’*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 1^η εκδ., 2005.
- Συρίγος Α., *‘Σχέσεις Ελλάδος- Τουρκίας: από τη Λωζάννη ως σήμερα’*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις Παντείου, Αθήνα, 2004.
- Τενεκίδης Γ., *‘Δημόσιον Διεθνές Δίκαιο’*, Εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα, 3^η εκδ., 1977.
- Τούντα- Φεργάδη Α., *‘Η Εξωτερική πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων στο Μεσοπόλεμο’*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1^η εκδ., 2000.
- Τούντα-Φεργάδη Α., *Θέματα Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας 1912-1940*, Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 1996.
- Τσάκωνας Π., *‘Καθεστώτα ασφαλείας και περιφερειακή σταθερότητα. Η περίπτωση του ελληνοτουρκικού ανταγωνισμού των εξοπλισμών’*, στο Γιαλλουρίδης Χ.- Τσάκωνας Π., *«Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου»*, Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1999.
- Τσάλτας Γ., - Κλάδη- Ευσταθοπούλου Μ., *‘Το Διεθνές Καθεστώς των Θαλασσών και των Ωκεανών: Διεθνής Πολιτική, Διεθνές Δίκαιο και Διεθνής Οργάνωση’*, Τόμος 1, Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2003.
- Χατζηκωνσταντίνου Κ., *‘Ο προληπτικός πόλεμος ή η παραχάραξη της λογικής’*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1^η εκδ., 2005.
- Χορτάτος Κ., *‘Η άσκησης του δικαιώματος της άμυνας και ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών: τουρκικές προκλήσεις εις το Αιγαίον: απειλή κατά της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας’*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή, 1998.
- Χριστοδουλίδης Χ., *‘Διπλωματική ιστορία τριών αιώνων: από τη Βιέννη στις Βερσαλλίες 1815-1919’*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 3^η εκδ., 1997.
- Greco V., *‘Σχολές σκέψης και Ελληνική Εξωτερική Πολιτική’*, Occasional Paper 02, ΕΛΙΑΜΕΠ, 2003.
- Sherbok D.- El Alami D., *‘Ισραήλ και Παλαιστίνιοι: οι δύο όψεις του προβλήματος’*, Εκδόσεις Περίπλους, Αθήνα, 1^η εκδ., 2002.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- ‘*An International Servitude*’, The American Journal of International Law, Vol. 8, No. 4, 1914, σελ. 858- 860.
- ‘*Conférence de Lausanne sur les affaires du Proche- Orient (1922- 1923)*’, Recueil des Actes de la Conférence, Paris, Imprimerie Nationale, Première Série, Tome 1^{er}, 1923.
- ‘*Lausanne Conference on Near Eastern Affairs (1922-1923), Records of Proceedings and Draft Terms of Peace*’, Printed and Published by his Majesty’s Stationery Office, London, 1923.
- ‘*Union Interparlementaire, Compte Rendu de la 23^e Conférence*’, Publié par le Bureau Interparlementaire, Librairie Payot, Washington, 1926.
- Acer Y., ‘*The Aegean maritime disputes and international law*’, Aldershot: Ashgate, 2002.
- Ackermann A., ‘*The Idea and Practice of Conflict Prevention*’, Journal of Peace Research, Vol. 40, No. 3, 2003, σελ. 339- 347.
- Ahlstrom Ch., ‘Demilitarized and Neutralized Zones in a European Perspective’ στο Hannikainen L.,- Horn F. ‘*Autonomy and Demilitarization in International Law: The Aaland Islands in a Changing Europe*’, Kluwer Law International, The Netherlands, 1st ed., 1997.
- Alland D., ‘*Countermeasures of General Interest*’, European Journal of International Law, Vol. 13, No. 5, 2002.
- Alexandrov S. A., ‘*Self- defence against the use of force in international law*’, Kluwer Law International, Netherlands, 1st ed., 1996.
- Alford J., ‘*Greece and Turkey: Adversity in Alliance*’, International Institute for Strategic Studies, Gower, Surrey- UK, 1984.
- İnan Y.- Acer Y., ‘*The Aegean Issues: Problems and prospects*’, Foreign Policy Institute, Ankara, 1989.
- Antonopoulos C., ‘*The Unilateral Use of Force by States in International Law*’, A.N. Sakkoula, Athens, 1st ed., 1997.
- Athanasopoulos H., ‘*Greece, Turkey and the Aegean Sea: a case study in International Law*’, McFarland, 2001.

- Archer C.- Joenniemi P., (eds) *'The Nordic Peace'*, Ashgate, England, 1st ed., 2003.
- Arend C. A., *'International Law and the Preemptive Use of Military Force'*, The Washington Quarterly, 2003, σελ. 89- 103.
- Arend A.C.- Beck R.J., *'International Law and the Use of Force: beyond the UN Charter Paradigm'*, Routledge, London, 1st ed., 1993.
- Armstrong D.-Lloyd L.- Redmond J., *'From Versailles to Maastricht: International Organisation in the Twentieth Century'*, MacMillan, London, 1st ed., 1996.
- Aust A., *'Handbook of International Law'*, Cambridge University Press, 1st ed., 2005.
- Aust A., *'Modern Treaty Law and Practice'*, Cambridge University Press, 1st ed., 2000.
- Aydin M.- Ifantis K., *'Turkish- greek relations: the security dilemma in the Aegean'*, Routledge, London, 1st ed., 2004.
- Barbarousis N., *'La militarisation de l'île de Lemnos'*, Mémoire D.E.A. d'Etudes Politiques, Université Strasbourg III, 1985, σελ. 51- 75.
- Bar- Yaakov N., *'The Israel- Syrian Armistice: Problems of Implementation 1949-1966'*, Oxford University Press, 1st ed., 1967.
- Bailes A.- Herolf G.- Sundelius B., *'The Nordic Countries and the European Security and Defence Policy'*, Oxford University Press- SIPRI, 1st ed., 2006.
- Bailey S., *'The United Nations and the Termination of Armed Conflicts'*, Oxford University Press, 1st ed., 1982.
- Bailey S. D., *'Nonmilitary Areas in UN Practice'*, The American Journal of International Law, Vol. 74, No. 3, 1980.
- Beard C. Johnson A. S. "Record of Political Events" Political Science Quarterly, Vol. 20, No. 4, 1905, σελ. 740- 776.
- Bederman D.J., *'Collective Security, Demilitarization and 'Pariah' States'*, European Journal of International Law, Vol. 13, No1, 2002, σελ. 121- 138.
- Bederman D. J., *'Counterintuitive Countermeasures'*, The American Journal of International Law, Vol. 96, No. 4, 2002, σελ. 817- 832.
- Bederman D. J., *'The 1871 London Declaration, Rebus Sic Stantibus and a Primitivist View of the Law of Nations'*, The American Journal of International Law, Vol. 82, No. 1, 1988, σελ. 1- 40.

- Beeley B. W., '*The Greek-Turkish Boundary: Conflict at the Interface*', Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, Vol. 3, No. 3, Settlement and Conflict in the Mediterranean World (1978), σελ. 351- 366.
- Bennett L.A., '*International Organizations: Principles and Issues*', Prentice Hall, New Jersey, 5th ed., 1991.
- Berman F. Sir, and others, '*The Chatham House Principles of International Law on the Use of Force in Self Defence*', The International and Comparative Law Quarterly, Vol.55, Issue 04, 2006, σελ. 963- 972.
- Bertrand M., '*The United Nations: past, present and future*', Kluwer Law International, 1st ed., 1997.
- Bideleux R.- Jeffries I., '*A history of Eastern Europe: crisis and change*', Routledge, 2nd ed., 2007.
- Bisschop W. R., '*The Locarno Pact. October 15-December 1, 1925*', Transactions of the Grotius Society, Vol. 11, Problems of Peace and War, 1925, σελ. 79- 115.
- Black C.E.- Falk R.A.- Knorr K.- Young O.R., '*Neutralization and World Politics*', Princeton University Press, 1968.
- Boczek B.A., '*International Law: a dictionary*', Scarecrow Press, 1st ed., 2005.
- Bölükbaşı, D., '*Turkey and Greece-The Aegean disputes-a unique case in international law*', Cavendish publishing, United Kingdom, 2004.
- Borchard E. M., '*The Multilateral Treaty for the Renunciation of War*', The American Journal of International Law, Vol. 23, No. 1, 1929, σελ. 116- 120.
- Bowett D.W., '*The Law of International Institutions*', Stevens and Sons, London, 4th ed., 1982.
- Bowett D., '*Reprisals Involving Recourse to Armed Force*', The American Journal of International Law, Vol. 66, No. 1, 1972, σελ. 1- 36.
- Bowett D.W., '*United Nations Forces: A Legal Study of United Nations Practice*', Stevens, London, 1st ed., 1964.
- Bowett D., '*Self-Defence in International Law*', Manchester University Press, 1958.
- Brecher M., '*Kashmir: A Case Study in United Nations Mediation*', Pacific Affairs, Vol. 26, No. 3, 1953, σελ. 195- 207.
- Brierly J.L., '*The Law of Nations*', edited by Sir Humphrey Waldock, Oxford, Clarendon Press, 6th ed., 1963.

- Brinkley D.- Facey-Crowther D.R., *'The Atlantic Charter'*, St. Martin's Press, New York, 1st ed., 1994.
- Brown Ph. M., *'The Interpretation of the General Pact for the Renunciation of War'*, The American Journal of International Law, Vol. 23, No. 2, 1929, σελ. 374- 379.
- Brown Ph. M., *'The Aaland Islands Question'*, The American Journal of International Law, Vol. 15, No. 2, 1921, σελ. 268- 272.
- Brownlie I., *'Principles of Public International Law'*, Oxford University Press, 6th ed., 2003.
- Brownlie I., *'International Law and the Use of Force'*, Clarendon Press, Oxford, 1st ed., 1963.
- Bullington J. P., *'International Treaties and the Clause Rebus Sic Stantibus'*, University of Pennsylvania Law Review and American Law Register, Vol. 76, No. 2, 1927, σελ. 153- 177.
- Burg S. L.- Shoup P.S., *'The war in Bosnia- Herzegovina: ethnic conflict and international intervention'*, M.E. Sharpe Inc, New York, 1st ed., 1999.
- Calvert P., *'Sovereignty and the Falklands Crisis'*, International Affairs, Vol. 59, No. 3, 1983, σελ. 405- 413.
- Cambon P.,- Lansdowne, *'Declaration between the United Kingdom and France respecting Egypt and Morocco, April 8, 1904'*, The American Journal of International Law, Vol. 1, No. 1, Supplement: Official Documents, 1907, σελ. 6- 8.
- Cassese, A., *'International Law'*, Oxford University Press, 2nd ed., 2005.
- Cassese A., *'The Current legal regulation of the use of force'*, Martinus Nijhoff, 1st ed., 1986.
- Chainoglou Ch., *'Reconceptualising the Law of Self- Defence'*, Ant. N. Sakkoulas, Athens, 1st ed., 2008.
- Cheever D. S., *'The UN and Disarmament'*, International Organization, Vol. 19, No. 3, The United Nations: Accomplishments and Prospects, 1965, σελ. 463- 483.
- Cheng Guan A., *'Ending the Vietnam War: the Vietnamese Communists' Perspective'*, Routledge, London, 1st ed., 2004.
- Chiang Kai-shek, *'Resistance and Reconstruction: messages during China's six years of war, 1937-1943'*, Harper & Brothers, New York, 1st ed., 1943.

- Chillaud M., '*Territorial Disarmament in Northern Europe. The Epilogue of a success story?*', Stockholm International Peace Research Institute , Policy Paper No.13, Sweden, 2006.
- Chircop A., '*The Aegean Sea after the Cold War: security and law of the sea issues*', Macmillan, 2000.
- Cohan J. A., '*The Bush Doctrine and the Emerging norm of Anticipatory Self- Defence in customary International Law*', Pace International Law Review 283, Vol. 15, σελ. 284- 355.
- Colombos J. C., '*The Paris Pact, Otherwise Called the Kellogg Pact*', Transactions of the Grotius Society, Vol. 14, 1928, σελ. 87- 101.
- Conforti B., '*The law and practice of the United Nations*', Kluwer Law International, 1st ed., 1996.
- Connaughton R., '*The War of the Rising Sun and the Tumbling Bear*', Routledge, London, 1st ed., 1991
- Constantinou A., '*The right of self-defense under customary international law and article 51 of the U.N Charter*', Sakkoulas, Athens, 2000.
- Coufoudakis V., '*Greek-Turkish Relations, 1973-1983: The View from Athens*', International Security, Vol. 9, No. 4, 1985, σελ. 185- 217.
- Creig D., '*Self- Defence and the Security Council: what does Article 51 require?* The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 40, No. 2, 1991.
- Crawford J., '*Countermeasures as interim measures*', European Journal of International Law, Vol. 5, 1994, σελ. 65- 76.
- D'Amato A., '*Israel's Air Strike upon the Iraqi Nuclear Reactor*', The American Journal of International Law, Vol. 77, No. 3, 1983, σελ. 584- 588.
- De Arechaga E. J., '*Treaty Stipulations in Favor of Third States*', The American Journal of International Law, Vol. 50, No. 2, 1956, σελ. 338- 357.
- Delore G., '*The Violation by Spain of the Statute of Tangier and its Consequences as they Affect the United States*', The American Journal of International Law, Vol. 35, No. 1 1941), σελ. 140- 145.
- Derry T.K., '*A history of Scandinavia: Norway, Sweden, Denmark, Finland and Iceland*', Allen and Unwin, London, 1st ed., 1979.

- De Lupis I., *'The law of War'*, Cambridge University Press, United Kingdom, 2nd ed., 2000.
- De Lupis, I., *'International Law and the Independent State'*, Gower Publishing Company, 2nd ed., 1987.
- De Martens G.F., *'Nouveau Recueil de Traites'*, Vol. II, 1814-1815.
- De Martens G.F., *'Recueil Manuel et Pratique de Traites, Conventions et autres actes diplomatiques'*, Vol. I, Brockhaus, Leipzig, 1846.
- De Vattel E., *'The Law of Nations or Principles of the Law of nature'*, Clark, New Jersey, 3rd ed., 2005.
- Dictionnaire de droit international public* [Dictionary of international Law], Salmon J.(eds), Bruylant, Brussels, 2001.
- Dinstein Y., *'War, aggression and self-defense'*, Cambridge University Press, United Kingdom, 4th ed., 2005.
- Dipla Ch.,- Kostakos G.- Ziogas N., *'The status of the Greek islets IMIA'*, ELIAMEP, Athens, 1996
- Dontas D., *'Greece and Turkey: the regime of the Straits, Lemnos and Samothrace'*, G.C. Eleftheroudakis, Athens, 1st ed., 1987.
- Drakidis Ph., *'Le statut de démilitarisation de certain iles grecques'*, Défense Nationale, Avril 1983, σελ. 123- 136.
- Drakides Ph., *'Le sort actuel des démilitarisations en Méditerranée(Italie, Grèce)'*, Revue Hellénique de Droit International , 1977, σελ. 42- 81.
- Duggan St. P., *'European Diplomacy and the Balkan Problem'*, Political Science Quarterly, Vol. 28, No. 1, 1913, σελ. 95-122.
- Duggan St. P., *'Balkan Diplomacy I and II'*, Political Science Quarterly, Vol. 32, No. 2, 1917, σελ. 36-59 και σελ. 224- 251.
- Dupuy J. R.- Vignes D., *'Demilitarized Areas, A Handbook of the new law of the Sea'*, Hague Academy of International Law, Martinus Nijhoff Publishers, 1st ed., 1991.
- Duroselle J.B., *'Histoire Diplomatique de 1919 a nos Jours'*, Dalloz, Paris, 11e ed., 1993.
- 'Encyclopedia of Public International Law'*, Bernhardt (eds.), Elsevier, Amsterdam, 1997.

- Elagab O. Y., 'The place of non-forcible countermeasures in contemporary international law' στο Goodwin G.S- Gilland S. T., (gen. eds.), *'The reality of international law: Essays in honour of Ian Brownlie'*, Oxford University Press, 1st. ed., 1999.
- Endicott St. L., *'Diplomacy and Enterprise: British China policy, 1933-1937'*, Manchester University Press, 1st ed., 1975.
- Erich R., *'La Question des zones démilitarisées'*, 26 Recueil des Cours de l'Académie de Droit International (R.C.A.D.I), 1929.
- Ericson, M., 'The case of Norway and Sweden', eds. Archer C.,- Joenniemi P., *'The Nordic Peace'*, Ashgate, England, 1st ed., 2003.
- Evans A. E., *'Aegean Sea Continental Shelf Case (Greece v. Turkey) (Jurisdiction)'*, The American Journal of International Law, Vol. 73, No. 3, 1979, σελ. 493- 505.
- Evans M. D., *'International Law'*, Oxford University Press, 2nd ed., 2006.
- Fenwick C. G., *'The Relation of the Franco-Soviet Pact to the Locarno Treaty'*, The American Journal of International Law, Vol. 30, No. 2, 1936, σελ. 265- 270.
- Fenwick G., *'The Denunciation of the Disarmament Clauses of the Treaty of Versailles'*, The American Journal of International Law, Vol. 29, No. 4, 1935, σελ. 675- 678.
- Fenwick C. G., *'The International Status of Tangier'*, The American Journal of International Law, Vol. 23, No. 1, 1929, σελ. 140- 143.
- Fischer Williams J., *'The Permanence of Treaties'*, The American Journal of International Law, Vol. 22, No. 1, 1928, σελ. 89- 104
- Fitzmaurice M., *'Third Parties and the Law of the Treaties'*, Max Planck Yearbook of the United Nations, Vol. 6, Kluwer Law International, Netherlands, 2002, σελ. 37- 137.
- Fitzmaurice G. G., *'The Definition of Aggression'*, The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 1, No. 1, 1952, σελ. 137- 144.
- Fitzmaurice G.G., *'The Judicial Clauses of the Peace Treaties'*, 73 Recueil des Cours de l'Académie de Droit International (R.C.A.D.I), 1948 II, σελ. 259- 367.
- Franck Th. M., *'On Proportionality of Countermeasures in International Law'*, The American Journal of International Law, Vol. 102, No. 4, 2008.

- Franck Th., '*Fairness in International Law and Institutions*', Clarendon Press, Oxford, 1st ed., 1995.
- Franck Th. M., '*Some observations on the ICJ's procedural and substantive Innovations*', The American Journal of International Law, Vol. 81, No. 1, 1987, σελ. 116-121.
- Franck Th. M., '*Dulce et Decorum Est: The Strategic Role of Legal Principles in the Falklands War*', The American Journal of International Law, Vol. 77, No. 1, 1983, σελ. 109- 124.
- Frederick P., Sir, '*The League of Nations*', Clark, New Jersey, 2003.
- Gaeta P., '*The Dayton Agreements and International Law*', European Journal of International Law, Vol. 7, No. 2, 1996.
- Gardam J. G., '*Necessity, proportionality and the Use of Force by States*', Cambridge University Press, 1st ed., 2004.
- Gardam J. G., '*Proportionality and Force in International Law*', The American Journal of International Law, Vol. 87, No. 3, 1993, σελ. 391- 413.
- Garner J. W., '*The Doctrine of Rebus Sic Stantibus and the Termination of Treaties*', The American Journal of International Law, Vol. 21, No. 3, 1927, σελ. 509- 516.
- Gazzini T., '*The changing rules on the use of force in international law*', Manchester University Press, UK, 1st ed., 2005.
- Gill T.I., '*The temporal dimension of Self-defence: Anticipation, Preemption, Prevention and Immediacy*', Journal of Conflict and Security Law, Vol. 11, No. 3, 2006, 361-369
- Goldberg G., '*The peace to end peace: the Paris Peace Conference of 1919*', Pitman, London, 1970.
- Goldblat J., '*Demilitarization in the Developing World*', Journal of Peace Research, Vol. 24, No. 1, 1987, σελ. 1- 4.
- Gonsiorowski M., '*The Legal Meaning of the Pact for the Renunciation of War*', The American Political Science Review, Vol. 30, No. 4, 1936, σελ. 653- 680.
- Goodwin G.S- Gilland S. T., (gen. eds.), '*The reality of international law: Essays in honour of Ian Brownlie*', Oxford University Press, 1st ed., 1999.
- Graham, M. W. Jr., '*Neutralization as a Movement in International Law*', The American Journal of International Law, Vol. 21, No. 1, 1927, σελ. 79- 94.

- Goulding M., '*The Evolution of United Nations Peacekeeping*', International Affairs, (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 69, No. 3, 1993, σελ. 451- 464.
- Graham M. W. Jr., '*Neutralization as a Movement in International Law*', The American Journal of International Law, Vol. 21, No. 1, 1927, σελ. 79- 94.
- Graham Fry M.- Goldstein E.- Langhorne R., '*Guide to International Relations and Diplomacy*', Continuum, London, 1st ed. 2002.
- Gray Ch., '*International Law and the Use of Force*', Oxford University Press, 1st ed., 2000.
- Greig D. W., '*Self-Defence and the Security Council: What Does Article 51 Require?*', The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 40, No. 2, 1991, σελ. 366- 402.
- Gregory C., '*The Neutralization of the Aaland Islands*', The American Journal of International Law, Vol. 17, No. 1, 1923, σελ. 63- 76.
- Greene F., '*Neutralization and the Balance of Power*', The American Political Science Review, Vol. 47, No. 4, 1953, σελ. 1041-1057.
- Groom A. J. R., '*Peacekeeping: Perspectives and Progress*', International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 47, No. 2, 1971, σελ. 340- 352.
- Gross L., '*Essays on International Law and Organization*', Vol 2, Martinus Nijhoff, Hague, 1983.
- Gross L., '*The Dispute Between Greece and Turkey Concerning the Continental Shelf in the Aegean*', The American Journal of International Law, Vol. 71, No. 1, 1977, σελ. 31- 59.
- Gross L., '*The Peace of Westphalia, 1648-1948*', The American Journal of International Law, Vol. 42, No. 1, 1948, σελ. 20- 41.
- Grun G.A., '*Locarno. Idea and Reality*', Royal Institute of International Affairs, Vol. 31, No. 4, 1955, σελ. 477- 485.
- Hains P. C., '*Neutralization of the Panama Canal*', The American Journal of International Law, Vol. 3, No. 2, 1909, σελ. 354- 394.
- Hall W.E., '*A Treatise on international law*', Clarendon Press, Oxford, 4th ed., 1895.

- Hannikainen L., *'The continued Validity of the Demilitarised and Neutralised Status of the Aaland Islands'*, Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrech, 1994.
- Hannikainen L.,- Horn F., *'Autonomy and Demilitarization in International Law: The Aaland Islands in a Changing Europe'*, Kluwer Law International, The Netherlands, 1st ed., 1997.
- Hannum H., *'Documents on Autonomy and Minority Rights'*, Martinus Nijhoff, 1st ed., 1993.
- Hargrove J. L., *'The Nicaragua Judgment and the Future of the Law of Force and Self-Defense'*, The American Journal of International Law, Vol. 81, No. 1, 1987.
- Henig R. B., *'The League of Nations'*, Oliver and Boyd, Edinburgh, 1973.
- Higgins R., *'Problems and Process: International Law and how we use it'*, Clarendon Press, Oxford, 1st ed., 1994.
- Higgins R., *'The June War: the United Nations and the Legal Background'*, Journal of Contemporary History, Vol. 3, No. 3, 1968, σελ. 253- 273.
- Hillier T., *'Sourcebook on Public International Law'*, Cavendish, United Kingdom, 1st ed., 1998.
- Høivik T.- Aas S., *'Demilitarization in Costa Rica: A Farewell to Arms?'*, J.P.Res., Vol. 18, No. 4, 1981, σελ. 333-351
- Hughes Ch. E.- Cabot Lodge H.- Underwood O. W.- Root E., *'Conference on the Limitation of Armament'*, The American Journal of International Law, Vol. 16, No. 2, 1922, σελ. 159- 233.
- Hyde Ch. Ch., *'The Status of the Republic of Indonesia in International Law'* Columbia Law Review, Vol. 49, No. 7, 1949, σελ. 955-966.
- Ioannou K. M., *'The Greek Terriotial Sea'*, στο Kariotis Th. C. (eds.), *'Greece and the Law of the Sea'*, Martinus Nijhoff, 1st ed., 1997, σελ. 140- 152.
- Ion Th. P., *'The Hellenic Crisis from the Point of View of Constitutional and International Law'*, The American Journal of International Law, Vol. 12, No. 3, 1918, σελ. 562- 588.
- Israeli R., *'Jerusalem Divided: the armistice regime 1947-1967'*, Frank Cass, London - UK, 1st ed., 2002.

- Jelušič L., 'Conversion of the Military: Resource- Reuse Perspective after the End of the Cold War' στο Caforio G. (gen. ed.), *'Handbook of the sociology of the military'*, Kluwer Academic/ Plenum Publishers, New York, 1st ed., 2003.
- Jennings R. Y., *'Acquisition of Territory in International Law'*, Manchester University, 1st ed., 1963.
- Jennings R. Y., *'The Caroline and McLeod Cases'*, The American Journal of International Law, Vol. 32, No. 1, 1938, σελ. 82- 99.
- Kaczorowska, A., *'Public International Law. 150 Leading Case'*, Old Bailey Press, 2nd ed., 2004.
- Kaldis W. P., *'Background for Conflict: Greece, Turkey, and the Aegean Islands, 1912-1914'*, The Journal of Modern History, Vol. 51, No. 2, 1979, σελ. D1119-1146.
- Kariotis Th. C. (eds.), *'Greece and the Law of the Sea'*, Martinus Nijhoff, 1st ed., 1997.
- Keefer Sc., *'Solving the Greek- Turkish Boundary Dispute'*, 11 Cardozo J. Int' L& Comp. L.55, 2003-2004.
- Kelsen H., *'Collective Security under International Law'*, The Lawbook Exchange, New Jersey, 5th ed., 2009.
- Kelsen H., *'General Theory of Law and State'*, The Lawbook Exchange, New Jersey, 3rd ed., 2009.
- Kelsen H., *'The law of the United Nations. A critical Analysis of its fundamental Problems'*, The Lawbook Exchange, New Jersey, 7th ed., 2008.
- Kelsen H., *'The Old and the New League: The Covenant and the Dumbarton Oaks Proposals'*, The American Journal of International Law, Vol. 39, No. 1, 1945, σελ. 45- 83.
- Kincaid D. A., *'Demilitarization and Security in El Salvador and Guatemala: Convergences of Success and Crisis'*, Journal of Interamerican Studies and World Affairs, Vol. 42, No. 4, 2000, σελ. 39- 58.
- Knapp H. S., *'The Real Status of the Panama Canal as Regards Neutralization'*, The American Journal of International Law, Vol. 4, No. 2, 1910.
- Knight J., *'Russia's Search for Peace: The London Council of Foreign Ministers, 1945'*, Journal of Contemporary History, Vol. 13, No. 1, 1978, σελ. 137- 163.

- Komura I.- Takahira K.- Sergius W., '*The Peace of Portsmouth, September 5, 1905*', The American Journal of International Law, Vol. 1, No. 1, Supplement: Official Documents, 1907, σελ. 17- 22.
- Korbel J., '*The Kashmir Dispute After Six Years*' International Organization, Vol. 7, No. 4, 1953, σελ. 498- 510.
- Kunz J. L., '*Austria's Permanent Neutrality*', The American Journal of International Law, Vol. 50, No. 2, 1956, σελ. 418- 425
- Kunz J. L., '*Individual and Collective Self-Defense in Article 51 of the Charter of the United Nations*', The American Journal of International Law, Vol. 41, No. 4, 1947, σελ. 872- 879.
- Lawrence T. J., '*The Principles of International Law*', D.C. Heath and Co., Publishers, New York, 4th ed., 1910.
- Lawrence T. J., '*Essays on some Disputed Questions in Modern International Law*', Cambridge University Press, 2nd ed., 1885.
- Levie H. S., '*The Nature and Scope of the Armistice Agreement*', The American Journal of International Law, Vol. 50, No. 4, 1956, σελ. 880- 906.
- Lissitzyn O. J., '*Treaties and Changed Circumstances (Rebus Sic Stantibus)*', The American Journal of International Law, Vol. 61, No. 4, 1967, σελ. 895- 922.
- Llewellyn Jones F., '*Upper Savoy and the Free Zones around Geneva, and Art. 435 of the Treaty of Versailles*', Transactions of the Grotius Society, Vol. 10, Problems of Peace and War, Year 1924, σελ 173-188.
- Magas B., '*The war in Croatia and Bosnia- Herzegovina, 1991-1995*', Frank Cass Publishers, London, 1st ed., 2001.
- MacFie A.L., '*The Straits Question: The Conference of Lausanne (November 1922- July 1923)*', Middle Eastern Studies, Vol. 15, No. 2, 1979, σελ. 211- 238.
- Mackenzie S.P., '*The Second World War in Europe*', Longman, London, 1999.
- Malanczuk P., '*Akehurst's Modern Introduction to International Law*', Routledge, 7th ed., 1997.
- Marshall Brown Ph., '*The Aaland Islands*', The American Journal of International Law, Vol. 15, No. 2, 1921, σελ. 268- 272.

- Marshall- Cornwall J.H., '*Geographic Disarmament: a Study on Regional Demilitarization*', Royal Institute of International Affairs, Oxford University Press, 1935.
- Martin L., '*The Treaties of Peace, 1919-1923*', The Lawbook Exchange, New Jersey, 2007.
- Marston F.S., '*The Peace Conference of 1919: organization and procedure*', Oxford University Press, London, 1944.
- McCauley M., '*The origins of the Cold War, 1941-1949*', Pearson, Great Britain, 1st ed., 2003.
- McDougal M. S., '*The Soviet-Cuban Quarantine and Self-Defense*', The American Journal of International Law, Vol. 57, No. 3, 1963, σελ. 597- 604.
- McNair A., '*The Law of the Treaties*', Clarendon Press, Oxford, 1961.
- Melvyn P. L.- Painter D.S., '*Origins of the Cold War: an international history*', Routledge, United Kingdom, 2nd ed., 2005.
- Miller W., '*Europe and the Ottoman Power before the Nineteenth Century*', The English Historical Review, Vol. 16, No. 63 1901, σελ. 452- 471.
- Moore J. N., '*The Secret War in Central America and the Future of World Order*', The American Journal of International Law, Vol. 80, No. 1, 1986, σελ. 43- 127.
- Neff D., '*Israel-Syria: Conflict at the Jordan River, 1949-1967*', Journal of Palestine Studies, Vol. 23, No. 4, 1994.
- Nicolson F.G. Sir, '*Peacemaking, 1919*', Methuen, London, 1964.
- O'Brien J., '*International Law*', Cavendis Publishing, United Kingdom, 1st ed., 2001.
- O'Connell M., '*The Myth of Preemptive Self- Defence*', American Society of International Law, 2002.
- Oikonomides K., '*Nouveaux elements concernant l'ile de Lemnos :un probleme totalement artificiel*', Revue Hellenique de Droit International, 1984.
- Olney R., '*Fortification of the Panama Canal*', The American Journal of International Law, Vol. 5, No. 2, 1911, σελ. 298- 301.
- Onslow C. G. D., '*West German Rearmament*', World Politics, Vol. 3, No. 4, 1951, σελ. 450- 485.
- OPPENHEIM's International Law, Vol. I and II, (eds. by Lauterpacht), Longmans-Green and Co, 7th ed., 1948, London, United Kingdom.

- Parry V.J.- Cook M.A., *'A History of the Ottoman Empire to 1730: chapters from the Cambridge history'*, Cambridge University Press, Great Britain, 1st ed., 1976.
- Parsons A., *'The Falklands Crisis in the United Nations, 31 March-14 June 1982'*, Vol. 59, No. 2, 1983, σελ. 169- 178.
- Pan St. C. Y., *'Legal Aspects of the Yalta Agreement'*, The American Journal of International Law, Vol. 46, No. 1, 1952, σελ. 40- 59.
- Peled M., *'Demilitarize the Golan Heights'*, Journal of Palestine Studies, Vol. 10, No. 3, 1981.
- Phillips E.J., *'The Founding of Russia's navy: Peter the Great and the Azov Fleet, 1688-1714'*, Greenwood Press, USA, 1st ed., 1995.
- Politis St., *'Demilitarization and the legal regime of the Aegean islands according to International Law'*, Revue Hellenique de Droit International, 1/2003, σελ. 247- 260.
- Politakis G.P., *'The Aegean Dispute in the 1990s: Naval Aspects of the New Law of the Sea Convention'* στο Kariotis Th. C. (eds.), *'Greece and the Law of the Sea'*, Martinus Nijhoff, 1st ed., 1997
- Potter P. B., *'The Doctrine of Servitudes in International Law'*, The American Journal of International Law, Vol. 9, No. 3, 1915, σελ. 627- 641.
- Pundeff M., *'The Balkan Entente Treaties'*, The American Journal of International Law, Vol. 48, No. 4, 1954, σελ. 635- 640.
- Purver R., *'Security and Arms Control at the Poles'*, International Journal, Vol. 39, No. 4, Polar Politics, 1984, σελ. 888- 910.
- Quested R.K.I., *'Sino- Russian Relations: a short history'*, Routledge, Great Britain, 2nd ed., 2005.
- Raftopoulos E., *'The crisis over the Imia Rocks and the Aegean Regime: International Law as a language of common interest'*, The International Journal of Maritime and Coastal Law, Vol. 12, σελ. 427- 446, 1997.
- Ragazzi M., *'The concept of international obligations erga omnes'*, Oxford University Press, 1st ed., 1997.
- Rappard W.E., *'The Evolution of the League of Nations'*, American Political Science Review, Vol. 21, No.4, 1927.

- Reisman M. W., '*The Struggle for the Falklands*', The Yale Law Journal, Vol. 93, No. 2, 1983, σελ. 287- 317.
- Ronzitti N., '*Law of the Sea aspects and legal policies of naval arms control in the Mediterranean*', The International Spectator- Italian Journal of International Affairs, Vol. 28, Issue 4, 1993, σελ. 39- 72.
- Ronzitti N., '*Demilitarization and Neutralization in the Mediterranean*', Italian Yearbook of International Law, Vol. VI, 1985, σελ. 33- 54.
- Roosevelt Fr. D., '*Four Human Freedoms*', Human Rights Quarterly, Vol. 6, No. 3, 1984, σελ. 384- 385.
- Rotkirch H., '*The Demilitarization and Neutralization of the Åland Islands: A Regime 'in European Interests*', Journal of Peace Research, Vol. 23, No. 4, 1986, σελ. 357- 376.
- Rozakis Ch.,- Stagos P., '*The Turkish Straits*', Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1987.
- Rowles J. P., '*Secret Wars, Self-Defense and the Charter--A Reply to Professor Moore*', The American Journal of International Law, Vol. 80, No. 3, 1986, σελ. 568- 583.
- Rutenberg G., '*The Baltic States and the Soviet Union*', The American Journal of International Law, Vol. 29, No. 4, 1935, σελ. 598- 615.
- Sadurska R., '*Threats of Force*', The American Journal of International Law, Vol. 82, No. 2, 1988, σελ.. 239- 268.
- Sandoz Y.- Swinarski Ch.- Zimmermann B. (ed.), '*Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*', M. Nijhoff, Geneva, 1987.
- Schachter O., '*International Law in Theory and Practice*', Martinus Nijhoff, 1st ed., 1991.
- Schachter O., '*In Defense of International Rules on the Use of Force*', The University of Chicago Law Review, Vol. 53, No. 1, 1986.
- Schachter O., '*Dispute Settlement and Countermeasures in the International Law Commission*', The American Journal of International Law, Vol. 88, No. 3, 1994.
- Schachter O., '*The Right of States to Use Armed Force*' Michigan Law Review, Vol. 82, No. 5/6, 1984, σελ. 1620- 1646.

- Schwarzenberger G., '*The North Atlantic Pact*', *The Western Political Quarterly*, Vol. 2, No. 3, 1949, σελ. 309- 316.
- Scobbie I.- Hibbin S., '*The Israel- Palestine Conflict in International Law: Territorial Issues*', US/Middle East Project, 2009.
- Senarclens P.- Pingree A., '*From Yalta to the Iron Curtain: the great powers and the origins of the Cold War*', Oxford, United Kingdom, 1st ed., 1995.
- Shah N. A., '*Self- Defence, Anticipatory Self- Defence and Preemption: International Law's response to terrorism*', *Journal of Conflict and Security Law*, Vol. 12, No. 1, 2007, σελ. 95- 126.
- Sharp A., '*The Versailles settlement: peacemaking in Paris, 1919*', MacMillan, England, 1994.
- Shaw M., '*Post-military society: militarism, demilitarization and war at the end of the twentieth century*', Cambridge: Policy Press, 1991.
- Shaw M.N. (eds.), '*Title to territory*', Ashgate, United Kingdom, 2005.
- Shaw M.N., '*International Law*', Cambridge University Press, 6th ed., 2008.
- Sherman G. E., '*The Permanent Neutrality Treaties*' *The Yale Law Journal*, Vol. 24, No. 3, 1915, σελ. 217- 241.
- Slocombe W., '*Force, Pre-emption and Legitimacy*', *Survival*, Vol. 45, no. 1, March 2003.
- Sohn L. B., '*The Definition of Aggression*', *Virginia Law Review*, Vol. 45, No. 5, 1959, σελ. 697- 701.
- Stagos P., '*Le differend Greco-turc au sujet de la position de l'île de Lemnos dans le dispositif de l' OTAN*', *Revue Hellenique de Droit International*, 1985-86.
- Strati A., '*Tension in the Aegean: The 'Imia' Incident (postscript)*', *Leiden Journal of International Law*, Vol. 9, Issue 1, 1996, σελ. 122- 129.
- Sturchler N., '*The threat of force in international law*', Cambridge University Press, 1st ed., 2007.
- Svolopoulos C.- Hatzivassiliou E., '*Turkey's acceptance of the demarcation line in the Dodecanesian area, 1953*', *Revue Hellenique de Droit International*, 54, Tom. 2, 2001, σελ. 517- 526.
- Svolopoulos C., '*La Grèce et son droit légitime de militariser Lemnos et Samothrace: un problème artificiel a la lumière de nouveaux témoignages historiques*',

- Institute for Balkan Studies, Vol. 26, No 2, Thessaloniki, 1985, σελ. 415-429.
- Syrigos, A., *'The status of the Aegean Sea according to international law'*, Sakkoulas/Bruylant, Athens, 1998.
- Taft W. H. IV - Buchwald T. F., *'Preemption, Iraq, and International Law'*, The American Journal of International Law, Vol. 97, No. 3, 2003, σελ. 557-563.
- Tams J. Ch., *'Enforcing Obligations erga omnes in international law'*, Cambridge University Press, 1st ed., 2005.
- Temperley H., *'The Treaty of Paris of 1856 and Its Execution'*, The Journal of Modern History, Vol. 4, No. 3 and No. 4, 1932, σελ. 387- 414.
- Twitchett D.- Fairbank J. (general editors), *'The Cambridge History of China, Republican China 1912-1949'*, Vol.13, Part 2, Cambridge University Press, 3rd ed., 2002.
- Vamvoukos A., *'The termination of Treaties in International Law- the doctrines of rebus sic stantibus and desuetude'*, Oxford University Press, 1st ed., 1985, από το Hannikaninen L., *'The continued Validity of the Demilitarised and Neutralised Status of the Aaland Islands'*, Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrech, 1994.
- Van Den Hole L. *'Anticipatory self-defence under international law'* American Journal of International Law, Rev. 69, Vol. 19, 2003- 2004, σελ. 70- 105.
- Verzijl J.H.W., *'International law in historical perspective'*, Vol. III, Martinus Nijhoff Publishers, 1972.
- Weber G.F., *The evasive neutral- Germany, Britain and the Quest for a Turkish Alliance in the Second World War*, University of Missouri Press, 1979.
- Weightman M. A., *'Self-Defense in International Law'*, Virginia Law Review, Vol. 37, No. 8, 1951, σελ. 1095- 1115.
- Westlake J., *'International Law'*, Vol. I, Cambridge University Press, 2nd ed., 1910.
- Westlake J., *'International Law'*, Vol. II, Cambridge University Press, 1907.
- Wheaton H., *'Elements of International Law'*, Philadelphia, 1836.
- Wicker C., *'Neutralization'*, Oxford University Press, London, 1911.
- Wicker C. F., *'Some Effects of Neutralization'*, The American Journal of International Law, Vol. 5, No. 3, 1911, σελ. 639- 652.

- Williams J. F., '*The Geneva Protocol of 1924 for the Pacific Settlement of International Disputes*', Journal of British Institute for International Affairs, Vol. 3, No. 6, 1924.
- Wilson A., 'The Aegean Dispute', στο Alford J. (gen.ed.), '*Greece and Turkey: Adversity in Alliance*', International Institute for Strategic Studies, Gower Publishing, 1984.
- Winslow E., '*Neutralization*', The American Journal of International Law, Vol. 2, No. 2, 1908, σελ. 366- 386.
- Woods H. Ch., '*The Balkans, Macedonia, and the War*', Geographical Review, Vol. 6, No. 1, 1918, σελ. 19- 36.
- Woodward L., Sir, '*The Age of Reform, 1815- 1870*', Oxford University Press, 2nd ed., 1962.
- Wright Q., '*The Present Status of Neutrality*', The American Journal of International Law, Vol. 34, No. 3, 1940, σελ. 391- 415.
- Wright Q., '*The Rhineland Occupation and the Enforcement of Treaties*', The American Journal of International Law, Vol. 30, No. 3, 1936, σελ. 486- 494.
- Wright Q., '*The Meaning of the Pact of Paris*', The American Journal of International Law, Vol. 27, No. 1, 1933, σελ. 39- 61.
- Wright Q., '*The Neutralization of Corfu*', The American Journal of International Law, Vol. 18, No. 1, 1924, σελ. 104- 108.
- Wright Q., '*The Washington Conference*', The American Political Science Review, Vol. 16, No. 2, 1922, σελ. 285- 297.
- Xydis St. G., '*America, Britain, and the USSR in the Greek Arena, 1944-1947*', Political Science Quarterly, Vol. 78, No. 4, 1963, σελ. 581- 596.
- Zhai Q., '*China and the Vietnam Wars, 1950- 1975*', The University of North Carolina Press, 1st ed., 2000.

ΑΙΘΝΗ ΣΥΜΒΑΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ:

‘Provisions Concerning the Neutralization of the Black Sea and Danube River Contained in the General Treaty between Great Britain, Austria, France, Prussia, Russia, Sardinia, and Turkey’, The American Journal of International Law, Vol. 3, No. 2, Supplement: Official Documents, 1909, σελ. 114- 116.

‘Treaty Between Great Britain, France, Russia, and Greece, Respecting the Union of the Ionian Islands to the Kingdom of Greece or Treaty of London’, 29 Μαρτίου 1864, The American Journal of International Law, Vol. 12, No. 2, Supplement: Official Documents, 1918, σελ. 79- 85.

‘Treaty between Great Britain, Germany, Austria, France, Italy, Russia, and Turkey for the Settlement of Affairs in the East, signed at Berlin, 13 July 1878’, The American Journal of International Law, Vol. 2, No. 4, Suppl. Official Documents, 1908, σελ. 401- 424.

‘Preliminary Treaty of Peace between Russia and Turkey, Signed at San Stefano, February 9/ March 3, 1878’, The American Journal of International Law, Vol. 2, No. 4, Supplement: Official Documents, 1908, σελ. 387- 401.

‘Convention Respecting the Free Navigation of the Suez Maritime Canal, Constantinople, October 29, 1888’, The American Journal of International Law, Vol. 3, No. 2, Suppl. Official Documents, 1909, σελ. 123-127.

‘Dissolution de L’Union Suedo- Norvegienne’, Στοκχόλμη, 26 Οκτωβρίου 1905, The American Journal of International Law, Vol. 1, No. 2, Supplement: Official Documents, 1907, σελ. 167- 179.

‘Treaty between Argentine Republic and Chile, Establishing the Neutrality of Straits of Magellan’, The American Journal of International Law, Vol. 3, No. 2, Suppl. Official Documents, 1909, σελ. 121- 122.

‘Treaty Between France and Spain Regarding Morocco’ The American Journal of International Law, Vol. 7, No. 2, Supplement: Official Documents 1913, σελ. 81- 99.

‘Convention Respecting the Non-Fortification and Neutralization of the Aaland Islands’, The American Journal of International Law, Vol. 17, No. 1, 1923, σελ. 1- 6.

- 'International Treaties and Documents Concerning Aaland Islands 1856–1992'*, Aaland Culture Foundation, Mariehamn, Finland, 1993.
- 'Treaty between the Principal Allied and Associated Powers and Greece, signed at Sevres, August 10, 1920'*, The American Journal of International Law, Vol. 15, No. 2, Suppl. Official Documents, 1921, σελ. 161- 169.
- 'Peace Treaty between the Republic of Finland and the Russian Socialist Federal Soviet Republic'* signed at Dorpat, 14 Οκτωβρίου 1920, League of Nations, T.S/1921, vol. 3, No. 91, σελ. 5.
- 'Treaty of Peace between Russia and Estonia (Treaty of Tartu)'*, signed at Dorpat, 2 Φεβρουαρίου 1920, League of Nations T.S/ 1922, Vol. XI, No. 289, σελ. 30.
- 'Treaty relating to Spitsbergen (Svalbard Treaty)'*, 9 February 1920, League of Nations, T.S/1921, Vol. 2, No 41, σελ. 7- 20.
- 'Convention Relating to the Regime of the Straits'*, The American Journal of International Law, Vol. 18, No. 1, 1924, σελ. 53- 62, LNTS, Vol. 28, No. 702, 1924, σελ. 139- 150.
- 'Convention Respecting the Thracian Frontier'*, The American Journal of International Law, Vol. 18, No. 1, 1924, σελ. 62- 65.
- 'Convention Regarding the Organization of the Statute of the Tangier Zone, Paris, December 18, 1923'*, The American Journal of International Law, Vol. 23, No. 4, Suppl. Official Documents, 1929, σελ. 235- 284.
- 'Armistice Between France and Italy'*, The American Journal of International Law, Vol. 34, No. 4, Suppl. Official Documents, 1940, σελ. 178- 183.
- 'France-U.S.S.R.: Treaty of Mutual Assistance'*, The American Journal of International Law, Vol. 30, No. 4, Supplement: Official Documents, 1936, σελ. 177- 180.
- 'Agreement between the Commander-in-Chief, United Nations Command, and the Supreme Commander of the Korean's People Army and the Commander of the Chinese People's Volunteers, concerning a Military Armistice in Korea'*, signed at Panmunjom, Korea, July 27, 1953. International Organization, Vol. 7, No. 4, 1953, σελ. 612- 634.
- 'Agreement on the Cessation of Hostilities in Vietnam'*, UNTS, Vol. 935, No. 13295, 1974, σελ. 149- 160.

- ‘Truce Agreement between the Government of the Kingdom of the Netherlands and the Government of the Republic of Indonesia signed at the fourth Meeting Committee of Good Offices with the Parties on 17 January 1948’*, International Organization, Vol. 2, No. 2, 1948, σελ. 404- 406.
- ‘Agreement between India and Pakistan for the establishment of the cease-fire line, Karachi’*, 27 Ιουλίου 1949, UNTS, Vol.81, No. 1076.
- ‘Armistice Agreement between Israel and Syria’*, UNTS, Vol. 42, No. 657.
- ‘Treaty of Peace between Israel – Egypt’*, Ουάσινγκτον, 26 Μαρτίου 1979, UNTS Vol. 1138, No. 17813.
- ‘The Egyptian-Israeli Peace Treaty, March 26, 1978’*, Journal of Palestine Studies, Vol. 8, No. 4, 1979, σελ. 189- 213.
- ‘Armistice Agreement between Israel and Jordan’*, 3 Απριλίου 1949, UNTS, Vol. 42, No. 656.
- ‘Armistice Agreement between Israel and Egypt’*, 24 Φεβρουαρίου 1949, UNTS, Vol. 42, No. 654.
- ‘Agreement on confidence and security building measures in Bosnia and Herzegovina’*, Παρίσι, 21^η Μαΐου 1995, UN Doc. S/1995/999.
- ‘Unconditional Surrender of German Forces at Rheims’*, The American Journal of International Law, Vol. 39, No. 3, Official Documents 1945, σελ. 169- 170.
- ‘Unconditional surrender of German Forces at Berlin’*, 9 Μαΐου 1945, The American Journal of International Law, Vol. 39, No. 3, Jul., 1945, σελ., 170-171.
- ‘Unconditional Surrender of Japan’*, The American Journal of International Law, Vol. 39, No. 4, Official Documents 1945, σελ. 264- 265.
- ‘Treaty of Peace with Bulgaria, 1947’*, The American Journal of International Law, Vol. 42, No. 3, Suppl. Official Documents, 1948, σελ. 179- 202, UNTS, Vol. 41, I, No. 643, Παρίσι, 10 Φεβρουαρίου 1947.
- ‘Treaty of Peace with Hungary, 1947’*, The American Journal of International Law, Vol. 42, No. 4, Suppl. Official Documents, 1948, σελ. 225- 251, UNTS, Vol. 41, I, No. 644, Παρίσι, 10 Φεβρουαρίου 1947.
- ‘Treaty of Peace with Roumania, 1947’*, The American Journal of International Law, Vol. 42, No. 4, Suppl. Official Documents 1948, σελ. 252- 277, UNTS, Vol. 42, I, No. 645, Παρίσι, 10 Φεβρουαρίου 1947.

- 'Treaty of Peace with Finland, 1947'*, The American Journal of International Law, Vol. 42, No. 3, Suppl. Official Documents, 1948, σελ. 203- 223. UNTS, Vol. 48, I, No.476, Παρίσι, 10 Φεβρουαρίου 1947.
- 'The Draft Treaty of Mutual Assistance'*, Journal of the British Institute of International Affairs, Vol., 3, No. 2, 1924, σελ. 45- 82.
- 'Protocol for the Pacific Settlement of International Disputes'*, The American Journal of International Law, Vol. 19, No. 1, 1925, σελ. 9- 17.
- 'General Act for the Pacific Settlement of International Disputes, Adopted by the Assembly, September 26, 1928'*, Transactions of the Grotius Society, Vol. 16, Problems of Peace and War, Papers Read before the Society in the Year 1930 (1930), σελ. 143- 153.
- 'Final Protocol of the Locarno Conference, 1925 (and Annexes), together with Treaties between France and Poland and France and Czechoslovakia'*, The American Journal of International Law, Vol. 20, No. 1, 1926, σελ. 21- 33.
- 'General Pact for the Renunciation of War'*, The American Journal of International Law, Vol. 22, No. 4, 1928, σελ. 171- 176.
- 'Antarctic Treaty'*, Ουάσινγκτον, 1 Δεκεμβρίου 1959, UNTS Vol. 402, σελ. 71, N. 1629/1986, ΦΕΚ Α' 99.
- 'Treaty on the principles governing the activities of States in the exploration and the use of outer space including the Moon and Celestial bodies'*, Λονδίνο, 27 Ιανουαρίου 1967, UNTS Vol. 610, σελ. 205, ΝΔ 670/1970, ΦΕΚ Α' 208.
- 'Treaty for the prohibition of Emplacement of Nuclear Weapons and Weapons of Mass Destruction on the Sea Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil thereof'*, Ουάσινγκτον, 11 Φεβρουαρίου 1971, Ν. 1528/1985, ΦΕΚ Α' 41.
- 'Declaration by United Nations'*, The American Journal of International Law, Vol. 36, No. 3, Official Documents 1942, σελ. 191- 192.
- 'Treaty of Peace between Turkey and the Balkan Allies'*, The American Journal of International Law, Vol. 8, No. 1, Supplement, Official Documents, 1914, σελ. 12- 13.
- 'The Treaty of Peace Between Turkey and Greece'*, The American Journal of International Law, Vol. 8, No. 1, Supplement Official Documents, 1914, σελ. 46- 55.

- ‘*Treaty of Peace Between Turkey and the Balkan Allies*’, The American Journal of International Law, Vol. 8, No. 1, Supplement Official Documents, 1914, σελ. 12-13.
- ‘*Multilateral Treaty for Renunciation of War*’, The American Journal of International Law, Vol. 22, No. 3, Supplement: Official Documents, 1928, σελ. 109- 115
- ‘*Συνθήκης Ειρήνης*’ Λωζάννη, 24 Ιουλίου 1923, ΝΔ 24/25 Αυγούστου 1924, ΦΕΚ Α’ 238, LNTS, Vol. 28, No. 701, 1924, σελ. 11- 113.
- ‘*Σύμβασης Περί του Καθεστώτος των Στενών*’, Λωζάννη, 24 Ιουλίου 1923, ΝΔ 24/25 Αυγούστου 1923, ΦΕΚ Α’ 238, LNTS, Vol. 28, No. 702, 1924, σελ. 115- 137.
- ‘*Σύμβαση περί της Μεθορίου της Θράκης*’, Λωζάννη, 24 Ιουλίου 1923, Ν. 24/25 Αυγούστου 1923, ΦΕΚ Α’ 238.
- ‘*Σύμβαση Περί καθορισμού των Στενών*’, Μοντρέ, 20 Ιουλίου 1936, Α.Ν. 2/1936, ΦΕΚ Α’ 333, LNTS, Vol. 173, No. 4015, σελ. 213- 241.
- ‘*Συνθήκης Ειρήνης μετά της Ιταλίας*’, Παρίσι, 10 Φεβρουαρίου 1947, ΝΔ 423/1947, ΦΕΚ Α’ 226, UNTS, Vol. 49, I, No. 747, σελ. 125- 235.
- Σύμβαση της Γενεύης για τη βελτίωση της τύχης των τραυματιών και των ασθενών στις ένοπλες δυνάμεις που βρίσκονται σε εκστρατεία, Γενεύη, 12 Αυγούστου 1949, ν. 3481/1955, ΦΕΚ Α/3/1956.
- Σύμβαση της Γενεύης για τη βελτίωση της τύχης των τραυματιών, ασθενών και ναυαγών των ενόπλων δυνάμεων που βρίσκονται στη θάλασσα, Γενεύη, 12 Αυγούστου 1949, ν. 3481/1955, ΦΕΚ Α/3/1956.
- Σύμβαση της Γενεύης για τη μεταχείριση των αιχμαλώτων πολέμου, Γενεύη, 12 Αυγούστου 1949, ν. 3481/1955, ΦΕΚ Α/3/1956.
- Σύμβαση της Γενεύης για την προστασία των πολιτών σε καιρό πολέμου, Γενεύη, 12 Αυγούστου 1949, ν. 3481/1955 (ΦΕΚ Α/3/1956).
- Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο Ι των Συμβάσεων της Γενεύης του 1949 που αναφέρεται στην προστασία των θυμάτων των διεθνών ενόπλων συγκρούσεων, Γενεύη, 8 Ιουνίου 1977, ν. 1786/1988, ΦΕΚ Α/125/1988.
- Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο ΙΙ των Συμβάσεων της Γενεύης του 1949 για την προστασία των θυμάτων μη διεθνών ενόπλων συγκρούσεων Γενεύη, 8 Ιουνίου 1949, ν. 1786/1988, ΦΕΚ Α/125/1977.

‘Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969)’, ΝΔ 402/ 1974, ΦΕΚ Α’ 141,
UNTS, Vol. 1155, σελ. 331- 362.

Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών, 26 Ιουνίου 1945, ΑΝ. 585/1945, ΦΕΚ Α’ 242.

ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ- ΕΚΘΕΣΕΙΣ:

S.C. Res. 687, 3 Απριλίου 1991
S.C. Res. 80, 14 Μαρτίου 1950 (Doc. No. S/1469)
S.C. Res. 186, 4 Μαρτίου 1964
S.C. Res. 353, 20 Ιουλίου 1974
S/RES/1701, 11 Αυγούστου 2006
S.C. Res. 425, 19 Μαρτίου 1978
U.N. Doc. S/5331, 11 Ιουνίου 1963
U.N. Doc. S/5298, 29 Απριλίου 1963.
U.N. Doc. S/5412, 4 Σεπτεμβρίου 1963
U.N. Doc. S/5447, 28 Οκτωβρίου 1963
U.N. Doc. S/5501, 2 Ιανουαρίου 1964
U.N. Doc. S/5959, 11 Σεπτεμβρίου 1964
U.N. Doc. S.C. Res. 687, 3 Απριλίου 1991
U.N. Doc. S.C. Res. 661, 2 Αυγούστου 1990
S.C. Res. 93, 18 Μαΐου 1951
S.C. Res. 2157, 18 Μαΐου 1951
S.C. Res. 101, 24 Νοεμβρίου 1953
UN Doc. S/3196, 6 Απριλίου 1954
SC Res. S/111, 19 Ιανουαρίου 1956
UN Doc. S/3538, 19 Ιανουαρίου 1956
UN Doc. S/4030, 17 Ιουνίου 1958
UN Doc. S/7412, 18 Ιουλίου 1966
UN Doc. S/3301, 5 Οκτωβρίου 1954
UN Doc. S/3351, 19 Ιανουαρίου 1955.
UN Doc. S/3305, 13 Οκτωβρίου 1954.

S.C. Res. 1490, 3 Ιουλίου 2003
 G.A. Res. 194, 11 Δεκεμβρίου 1948
 G.A. Res. 91, 30 Μαρτίου 1951
 G.A. A/RES/54/45, 23 Δεκεμβρίου 1999.
 G.A. Res. 47/120, 10 Φεβρουαρίου 1993
 S.C. Res. 80, 17 Ιανουαρίου 1950
 S.C. Res. 242, 22 Νοεμβρίου 1967
 SC Res. 779, 6 Οκτωβρίου 1992
 S.C. Res. 819, 16 Απριλίου 1993
 S.C. Res. 824, 5 Ιουνίου 1993
 S/RES/1631, 17 Οκτωβρίου 2005
 S.C. Res. 395, 25 Αυγούστου 1976
 UN Doc. S/11668, 9 Απριλίου 1975.
 UN Doc. S/11672, 14 Απριλίου, 1975.
 S.C. Res. 1706, 31 Αυγούστου 2006
 S.C. Res. 93, 18 Μαΐου 1951
 S.C. Res. 2157, 18 Μαΐου 1951
 S.C. Res. 101, 24 Νοεμβρίου 1953
 UN Doc. S/3196, 6 Απριλίου 1954
 UN Doc. S/3538, 19 Ιανουαρίου 1956
 UN Doc. S/4030, 17 Ιουνίου 1958
 UN Doc. A/35/416, 8 Οκτωβρίου 1980, '*Study on all aspects of regional disarmament. Report of the Secretary General*'.
 UN Doc. A/C.1/47/7, 'New Dimensions of Arms Regulation and Disarmament in the Post- Cold War Era'.
 G.A. Res. 3314 (XXIX), '*Definition of Aggression*', 14 Δεκεμβρίου 1974
 UN Doc. A/47/277- S/24111, 'A new Agenda for Peace'
 UN Doc. A/48/42 'Guidelines and recommendations for regional approaches to disarmament within the context of global security'.
 Report of the ILC, Yearbook of the International Law Commission, 1951, Vol. II, (UN Doc. A/CN.4/48 and Corr.1 & 2)
 Yearbook of the International Law Commission, Vol. II, 1966.

Yearbook of the International Law Commission, Vol. II, 2001.
UN Disarmament Yearbook, Vol. 26, 2001.
UN Disarmament Yearbook, Vol. 30, 2005
UN Disarmament Yearbook, Vol. 34 (Part I), 2009.
UN Doc. A/CN.4.167 Third Rep. by special Rapporteur Sir H. Waldock.
UN Doc. A/CN.4/130 Fifth Rep. by special Rapporteur Sir G. Fitzmaurice.
UN Doc. A/CN.4.167 Third Rep. by special Rapporteur Sir H. Waldock.
UN Doc. A/56/10, 9 Αυγούστου 2001.
UN Doc. A/59/2005, '*In Larger Freedom: towards Security, Development and Human Rights*', Report of the Secretary General of the United Nations Annan K. for Decision by Heads of State and Government, Σεπτέμβριος 2005.
UN Doc. A/60/L.1, 2005 Word Summit Outcomes, 15 Σεπτεμβρίου 2005.
A/RES/60/1, 24 Οκτωβρίου 2005, '2005 World Summit Outcome'.
'Emergency Powers Act', (1080/1991; AMENDMENTS UP TO 696/2003), Ministry of Justice, Finland.

INTERNET

http://www.kultur.aland.fi/kulturstiftelsen/traktater/eng_fr/ram_right-enfr.htm
<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unikom/>
www.mfa.gov.il
www.cyprus.gov.cy
www.unficyp.org
<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/unifil/facts.shtml>
www.nato.int
www.regjeringen.no
www.riksdagen.se,
<http://www.un.org/en/peacekeeping>
<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/>
<http://www.un.org/disarmament/disarmsec/index.shtml>
<http://www.unlirec.org/>
<http://disarmament.un.org/TreatyStatus.nsf>

<http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NWFZ.shtml>,
<http://digicoll.library.wisc.edu>
www.mfa.gov.tr
www.mfa.gr
www.geetha.mil.gr,
www.un.org
<http://www.un.org/largerfreedom/index.html>
www.un.org/summit2005/
<http://merln.ndu.edu/whitepapers/USnss2002.pdf>
<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>
<http://www.osce.org/about/13516.html/>
http://www.osce.org/documents/doclib/1992/03/13764_en.pdf.

ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

North Atlantic Fisheries Arbitration: United States v. Great Britain (1910)’, 11 RIAA 167, Permanent Court of Arbitration.

Wimbledon Case: Great Britain, France, Italy and Japan v. Germany (1923), PCIJ Rep. Series A No 1, Permanent Court of International Justice.

Island of Palmas Arbitration: The Netherlands v. United States of America, (1928) 2 RIAA 829, Permanent Court of Arbitration (Sole Arbitrator: Max Huber).

Fisheries Jurisdiction: UK v Iceland, (1973) ICJ Rep. 3.

Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain, (1994) ICJ Rep. 112.

P.C.A., Decision on Delimitation of the Border between Eritrea and Ethiopia, Boundary Commission Rules, 11 Απριλίου 2002.

Competence of the General Assembly for the Admission of a State to the United Nations, ICJ Reports, 1950, σελ. 4,8 και 17.

Legal Status of Eastern Greenland Case (1933), PCIJ Rep Series A/B No 53.

Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex Case, PCIJ, Ser. A/B, No 46, (1932).

Aegean Sea Continental Shelf (Greece v. Turkey), (1978), ICJ Rep. 39.

North Sea Continental Shelf (1969) ICJ Rep. 3.

Qatar v. Bahrain case, ICJ Reports, 1994.

Gabcikovo- Nagymaros Project, ICJ Rep., 1997.

Caroline Case (1837) 29 BFSP 1137- 1138, A letter of Mr Webster to
Mr Fo, Washington, 24 April 1841.

Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua.
(*Nicaragua v. United States*), *Merits*, (1986), ICJ Rep. 14.

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, (1996), ICJ Rep. 90.

Islamic Republic of Iran v. United States of America, Case concerning Oil Platforms,
Judgment of 6 November 2003.

Democratic Republic of Congo v Uganda, ICJ Rep. (2005).

Corfu Channel Case (*Merits*), ICJ Rep. 4, 1949.

Air Service Agreement Case, France v. United States, *Arbitral Tribunal*, (1978),
18 R.I.A.A. 416.